68
89 B
15

129.4.16.
25-10-2.16-

Digitized by Google

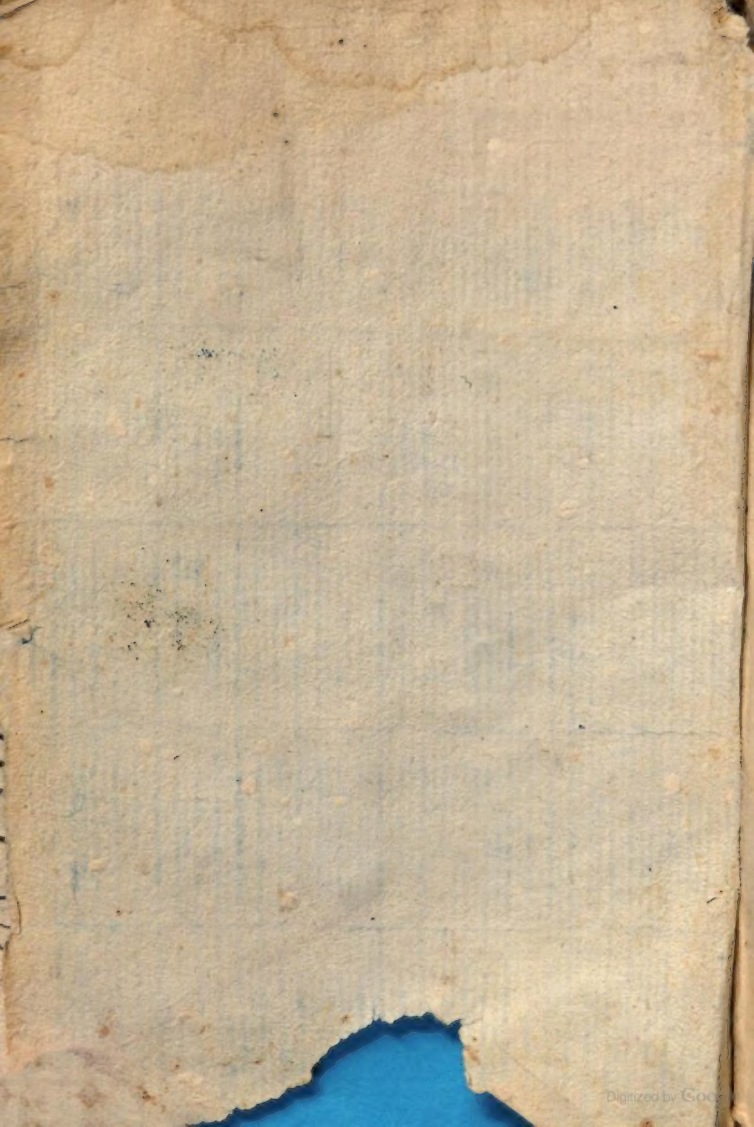
Digitized by Google

M. TVLLII CICERONIS
ORATIONVM
PARS I.

Cum correctionibus P. Manutij,
Et annotationib. D. Lambini.

Pertinet ad Bibliothecam S. Francisci de Vrbe

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

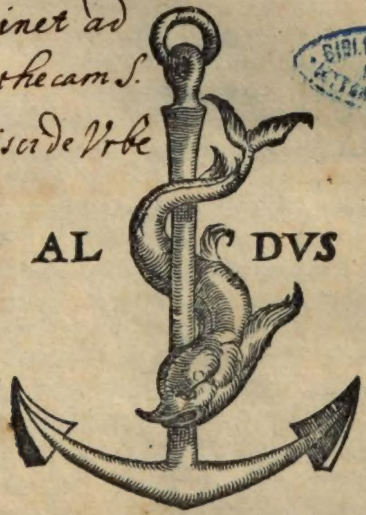

EX BIBLIOTHECA ALDINA.
VENETIIS. M. D. LXX.

Pertinet ad Vrbs S. Fra. de Vrbe

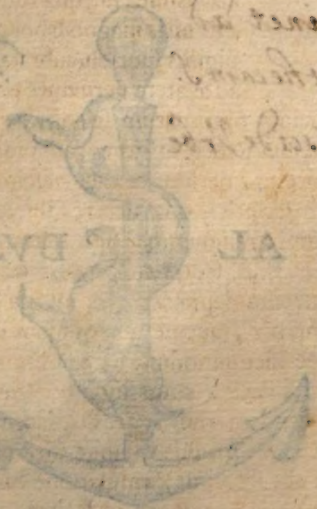

BENEDICTO ACCOLTO,

RAVENNAE CARDINALI,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PAVLVS MANVTIVS, ALDI F.

S. P. D.

MAXIME esset optandum, Accolte clarissime, ut, quæ olim a doctissimis uiris magno labore, magnisque uigiliis sunt elucubrata, ea nostram ad ætatem peruenire omnia potuissent. artium plurimarum scientia, quarum adiumēto ad uitam recte instituendam indigemus, non desideraretur. uerum ita casu nescio quo accidit, ut ex iis scriptis, quæ ueteres illi, homines sapientissimi, reliquerunt, non solum multa prorsus interierint, sed etiam, quæ in hanc diem seruata sunt, ita deprauata, ita mutila legantur, ut sæpissime uix, aut ne uix quidem intelligi possint. hoc incommodum pater olim meus magna ex parte sustulit. cuius industria multos excitauit, ut eandem rem aggressi, iacentem litterarum laudem pro suis quisque uiribus subleuaret. quod si alii fecerunt, æmulatione tantum gloriæ permoti: certe, cur ego id faciam, hoc plus habeo caussæ, quod, cum pater studiosis id, quid in hoc genere promiserat, morte præuentus præstare non potuerit, hoc me nomine ita appel-

lant, quasi ad filios soleat non paternæ solum rei, sed uoluntatis etiam hæreditas peruenire. hæc me, ut debet, opinio multum mouet, sed auctoritas, Accolte, tua plurimum: quam ego tanti soleo facere, ut, quamcumque tu probas rationem, ea demum & utilis mihi, & honesta uideatur esse tu igitur cum nos ad hoc posteritatis adiuuandæ studium & uehementer, & sæpe sis cohortatus, effecisti, ut in eam rem tanto alacrius incumbamus, quanto pluris apud me tua, quam reliquorum omnium, consilia sunt. quod si labore, studio, diligentia profici in hoc genere quidquam potest, ut certe potest: magnopere spero fore, ut neque officii tui in me admonendo, neque liberalitatis in adiuuando præniteat. cuius rei quasi specimen erit hæc prima Ciceronis orationum pars, quam ex ueterum exemplarium collatione diligenter emendatam, nomini tuo inscriptam emittimus. nam cum usu, & consuetudine ita comparatum sit, ut, quibus rebus principes uiri delectentur, in iis rebus multi suum studium probare uelint; ex quo fit, ut ab aliis canes, ab aliis equos, aut aues nobiles dono dari uideamus: commode me facturum existimaui, si quid ego eius generis ad te mitterem, quod omnibus te præter uoluptatibus intellexissem. soles enim quotidie fere a grauissimarum artium tractatione, in hæc studia, quæ sibi ab humanitate nomen asciuerunt, quasi si in hortum amœnissimum diuertere: ubi te modo ora

torum, & poetarum flores, modo dulcium amicorum colloquia mirifice delectant: ut præter id tem poris, quod ualetudini dare soles, quod sane pusillum est, hora nulla sit, quam non in literis, & cum uirtute traducas. quam tuæ uitæ rationem qui ignorant, mirantur scilicet, un de illa tibi in aduersis rebus fortitudo tanta, unde animi robur illud inuicti, quod ne illa quidem ipsa, quæ in rebus humanis Fortuna dominatur, ullo pacto potuerit infringere; contra cuius uim duplici te præsidio iam antea muniueras, artium maximarum cognitione, & mentis optimæ conscientia, hæc est aliarum uirtutum, quæ in te sunt multæ, quasi princeps & regina quadam; ut in aliis neminem tibi anteponere, in hac ne conferre quidem possim. Nam de prudentia, de pietate, de iustitia, ne uidear assentari, nihil dicam: ne de liberalitate quidem; quæ tamen ita nota est, ut non, qui eam laudet, assentator, sed, qui non laudet, maleuolus existimetur. cum enim hæc dandi beneficii ratio eiusmodi sit, ut nulla certior ad laudem, nulla item magis lubrica uideatur uia; propterea quod in beneficiis collocandis plerique fortunam hominum spectare solent, ut eandem gratiam, aut etiam cum fœnore recipiant: non est, quod in hoc te labi quisquam arbitretur; cum & rarissime contingat, cuiusquam opera ut egere uidearis, & tu tamen quamplurimis ob eximiam naturæ tuæ liberalitatem, atque amplitudinem benigne facere & so-

leas, & possis. & cum de omnibus ad bene merendum natura es maxime propensus; tum uero ipsa te ratio, atque doctrina ita conformauit, ut ad eos honestandos, qui se iis artibus, in quibus ipse excellis, dedidere, tuum soleas studium libentissime conferre. quæ quidem humanitas, & beneficentia tua, non sane uideo, qui possit in ullo maior esse, quam in me tuendo fuit. quæ est enim a te res, quæ ad meum commodum attineret, prætermissa? quis diligentius est adhortatus, ut hanc restituendæ antiquitatis laudem, qua pater meus olim excelluit, pæne afflictam excitarem? quis eam ipsam ad rem perficiendam plura contulit? cum etiam magnis principibus, tui simillimis, ita me commendaueris, ut iudicii tui testimonio permoti, non minimis ad se præmiis euocarint. quæ cum recordor, etsi me ipsum probe noui, tamen interdum mihi assentor, & mihi aliquid uideor esse, quod a te sim ornatus. hæc me inanis ambitio ita delectat, ut illum dolorem, quem ex difficultate capio remunerandi, si non tollat omnino, minuat quidem certe. quamquam tu is es, qui te satis superque, remuneratum existimas, si modo id, quod dedisti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria teneri. quo in officio præstando, noli credere, quemquam esse, qui me uincat. & huius quidem rei, confido fore, ut aliquando eiusmodi a me signa dentur, quæ nullum cuiquam de mea in te uoluntate dubitandi

locum relinquant. nunc earum rerum, quas ipſi quidem hoc tempore poſſumus, maxima, primum, ut dixi, Ciceronis orationum uolumen in tuo nomine apparebit. omnino neque amplitudine tua, neque iis officiis, quæ in mo contuliſti, digna res uidetur: ſed, ut ſpero, numeris noſtri tenuitatem humanitatis tuæ magnitudo ſubleuabit.

Vale.

M. TVLLII CICERONIS

ORATIONVM, QVAE PRIMO VOLVMINE CONTINENTVR.

INDEX

Pro P. Quinctio, oratio prima, char. 5.
Pro Sex. Roscio Amerino, oratio II. 22.
Pro Q. Roscio Comœdo, oratio III. 48.
Diuinatio in C. Verrem, oratio IV. 58.
In C. Verrem actio prima, oratio V. 69.
In C. Verrem actionis II. liber I. de anteacta uita, oratio VI. 111.
In C. Verrem actionis III. liber II. de prætura Siciliensi; uel, de iure dicendo, oratio VII. 149.
In C. Verrem actionis IV. liber III. de re frumentaria, oratio IIX. 200.
In C. Verrem actionis V. liber IV. de signis, oratio IX. 235.
In C. Verrem actionis VI. liber V. de supplicijs, oratio X. 274
Pro M. Fonteio, oratio XI. 282.
Pro A. Cæcina, oratio XII. 311.

M. TVLLII CICERONIS

PRO. P. QVINCTIO

ORATIO I.

QVAE *res in ciuitate duæ plurimum possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia. quarum alteram, C. Aquilli, uereor, alteram metuo. eloquentia, Q. Hortensij. ne me dicendo impediat, non nihil commoueor: gratia Sex. Neuij ne P. Quinctio noceat, id uero non mediocriter pertimesco. neque hoc tantopere quærendum uideretur, hæc summa in illis esse; si in nobis essent saltem mediocria. uerum ita se res habet, ut ego, qui neque usu satis, & ingenio parum possum, cum patrono diserissimo comparer; P. Quinctius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ sunt, cum aduersario gratiosissimo contendat. Illud quoque nobis accedit incommodum, quod M. Iunius, qui hanc causam, Aquilli, aliquoties apud te egit, homo & in alijs caussis exercitatus, & in hac multum & sæpe uersatus, hoc tempore abest, noua legatione impeditus: & ad me uentū est, qui ut summa haberem cetera, temporis quidē certe uix satis habui, ut rem tantam, tot controuersijs implicatam, possem cognoscere. ita, quod mihi consueuit in ceteris caussis esse adiumento, id quoque in hac caussa deficit. nam. quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparaui: quæ quanta sit, nisi tempus, & spatium datum sit, in-*

telligi non potest. Quæ quo plura sunt C. Aquilli, eo te, & hos, qui tibi in consilio adsunt, meliori mente nostra uerba audire oportebit; ut multis incommodis ueritas debilitata, tandem æquitate talium uirorũ recreetur. quod si tu iudex nullo præsidio fuisse uidebere contra uim, & gratiam solitudini, atque inopiæ; si apud hoc consilium ex opibus, non ex ueritate caussa pendetur: profecto nihil est iam sanctum, atque sincerum in ciuitate; nihil, quod humilitatem cuiusquam grauitas & uirtus iudicis consoletur. certe aut apud te, & eos, qui tibi adsunt, ueritas ualebit: aut, ex hoc loco repulsa ui, & gratia, locum, ubi consistat, reperire non poterit. Non eo dico, C. Aquilli, quo mihi ueniat in dubium tua fides, & constantia; aut quo non in ijs, quos tibi aduocasti, uiris electissimis ciuitatis, spem summam habere P. Quinctius debeat. quid ergo est? primum magnitudo periculi summo timore hominem afficit, quod uno iudicio de fortunis omnibus decernit. id'q; dum cogitat, non minus sæpe ei uenit in mentem potestatis, quam æquitatis tuæ: propterea quod ommes, quorum in alterius manu uita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is, cuius in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere. deinde habet aduersarium P. Quinctius uerbo Sex. Næuium, re uera huiusce ætatis homines disertissimos, fortissimos, ornatissimos nostræ ciuitatis, qui commni studio summis opibus Sex. Næuium defendunt: si id est defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem uelit, iniquo iudicio opprimere possit. nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquilli, dici, aut commemorari potest, quam me, qui caput alterius, famam, for-

tunasq; defendam, priore loco cauſſam dicere? cum præſertim Q. Hortenſius, qui hoc iudicio partes accuſatoris obtinet, contra me ſit dicturus; cui ſummam copiam facultatemq; dicendi natura largita eſt. ita fit, ut ego, qui tela depellere, & uulneribus mederi debam, tum id facere cogar, cum etiam telum aduerſarius nullum iecerit: illis autem id tempus impugnandi detur, cum & uitandi illorum impetus poteſtas adempta nobis erit, &, ſi quæ in re, id quod parati ſunt facere, falſum crimen, quaſi uenenatum aliquod telum, iecerint, medicinæ faciendæ locus non erit. id accidit prætoris iniquitate, & iniuria: primum, quod contra omnium conſuetudinem iudicium prius de probro, quam de re, maluit fieri: deinde, quod ita conſtituit id ipſum iudicium, ut reus, ante quam uerbum accuſatoris audiſſet, cauſſam dicere cogeretur. quod eorum gratia, & potentia factum eſt, qui, quaſi ſua res, aut honos agatur, ita diligenter Sex. Næuij ſtudio & cupiditatem morem gerunt; & in eiuſmodi rebus opes ſuas experiuntur, in quibus quo plus propter uirtutem nobilitatemq; poſſunt, eo minus, quantum poſſint, debent oſtendere. Cum tot tantisq; difficultatibus affectus, atque afflictus, in tuam, C. Aquilli, fidem, ueritatem, miſericordiam P. Quinctius confugerit; cum adhuc ei propter uim aduerſariorũ non ius par, non agendi poteſtas eadem, nõ magiſtratus æquus reperiri potuerit; cum ei ſummam per iniuriã omnia inimica, atque infeſta fuerint: te, C. Aquilli, uoſque, qui in conſilio adeſtis, orat, atque obſecrat, ut multis iniurijs iactatam, atque agitatam æquitatem; in hoc tandem loco conſiſtere, & confirmari patiamini. id quo facilius facere poßitis, dabo operam, ut, a principio res

quemadmodum gesta & contracta sit, cognoscatis. C. Quinctius fuit P. Quinctij huius frater, sane ceterarum rerum paterfamilias & prudens, & attentus, una in re paullo minus consideratus, qui societatem cũ Sex. Neuio fecerit, uiro bono, uerumtamen non ita instituto, ut iura societatis, & officia certi patresfamilias nosse posset: non quo ei deesset ingenium (nam neque parum facetus scurra Sex. Neuius, neque inhumanus præco est umquam existimatus) quid ergo est? cum ei natura nihil melius, quam uocem, dedisset, pater nihil, præter libertatem, reliquisset; uocem in quæstum contulit; libertate usus est, quo in puniis dicax esset. quare, quod socium tibi eũ uelles adiungere, nihil erat; nisi ut in tua pecunia condisceret, qui pecuniæ fructus esset. tamen inductus consuetudine, ac familiaritate Quinctius fecit, ut dixi, societatem earum rerum, quæ in Gallia comparabantur. erat ei pecuaria res ampla, & rustica sane bene culta, & fructuosa. tollitur ab atrijs Licinijs, atque a præconum consessu in Galliam Neuius, & trans alpes usque transfertur. fit magna mutatio loci, non ingenij. nam qui ab adolescentulo quæstum sibi instituisset sine impendio; postea quam nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæstu contentus esse non poterat. nec mirum, si is, qui uocem uenalem habuerat, ea, quæ uoce quæsuerat, magno sibi quæstui fore putabat. itaque hercule haud mediocriter de communi, quidquid poterat, ad se in priuatam domum sevocabat. qua in re ita diligens erat, quasi ij, qui magna fide societatem gererent, Arbitrium pro socio condemnari solerent. Verum hu de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quinctius cupit com-

memorare. tametsi caussa postulat, tamen, quia postulat, non flagitat, præteribo. Cum annos iam complures societas esset; & cum sæpe suspectus Quinctio Neuius fuisset; neque ita commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat; moritur in Gallia Quinctius, cum adesset Neuius, & moritur repentino. heredem testamento reliquit hunc P. Quinctii; ut, ad quem summus mœror morte sua ueniebat, ad eundem summus honos quoque perueniret. quo mortuo, nec ita multo post, in Galliam proficiscitur Quinctius. ibi cum isto Neuio familiariter uiuit. annum fere una sunt; cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione atque re Gallicana: neque interea uerbum ullum interposuit Neuius, aut societatem sibi quippiam debere, aut priuatim Quinctium debuisse. cum æris alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret; auctionem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se facturum esse proscribit earum rerum, quæ ipsius erant priuatæ. ibi tum uir optimus sex. Neuius hominem multis uerbis deterret, ne auctionetur: cum non ita commode posse eo tempore, quæ proscripsisset, uendere: Romæ sibi nummorum facultatem esse, quam, si saperet, communem existimaret pro fraterna illa necessitudine, & pro ipsius affinitate. nam P. Quinctij consobrinam habet in matrimonio Neuius, & ex ea liberos. quia, quod uirum bonum facere oportebat, id loquebatur Neuius; credidit Quinctius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem uelle facere desistit: Romam proficiscitur: decedit ex Gallia Romam

simul Neuius. Cum pecuniam C. Quinctius P. Scapulæ debuisset; per te, C. Aquilli, decidit P. Quinctius, quod liberis eius dissolueret. hoc eo per te agebatur, quod propter ærariam rationem non satis erat, in talibus inspexisse quantum deberetur, nisi a quæstoribus quæsisset quantū solueretur. decidis, statuisq; tu propter necessitudinem, quæ tibi cum Scapulis est, quid ijs ad denarium solueretur. hæc omnia Quinctius agebat auctore, & consuasore Neuio. nec mirum, si eius utebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat. non modo enim pollicitus erat in Gallia, sed Romæ quotidie, simul atque sibi hic annuisset, numeraturum se dicebat. Quinctius porro istū posse facere uidebat: debere, intelligebat: mentiri, quia causa, cur mentiretur, non erat, non putabat. Quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis se daturum: Neuium certiorem facit: rogat, ut curet, quod dixisset. Tum iste, uir optimus, (uereor, ne se derideri putet, quod iterum iam dico, optimus) qui hunc in summas angustias adductum putaret; ut eum suis condicionibus in ipso articulo temporis adstringeret, abesse sese negat daturum, nisi prius de rebus rationibusq; societatis omnibus decidisset, & scisset sibi cum Quinctio controuersiæ nihil futurum. Posterius, inquit, ista uidebimus, Quinctius: nunc hoc uelim cures, si tibi uidetur, quod dixisti. Negat se alia ratione facturum: quod promisisset, nō plus sua referre, quam si, cum auctione uenderet, domini iussu quippiam promisisset. Destitutione illa perculsus Quinctius, a Scapulis paucos dies aufert; in Galliam mittit, ut ea, quæ proscripserat, uenirent. deteriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficiliore conditione dis-

soluit. tunc appellat ultro Neuium, *ut, quoniam suspicaretur aliqua de re fore controuersiam, uideret, ut quã primum, & quam minima cum molestia tota res transigeretur. dat iste amicum* M. Trebellium: *nos communem necessarium, qui istius domi erat educatus, & quo utebatur iste plurimum, propinquum nostrum,* Sex. Alphenum. *res conuenire nullo modo poterat; propterea quod hic mediocrem iacturam facere cupiebat, iste mediocri præda contentus non erat itaque ex eo tempore res esse in uadimonium cœpit. cum uadimonia sæpe dilata essent; & cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neque quidquam profectum esset; uenit ad uadimonium* Neuius. Obsecro, C. Aquilli, uôsque, *qui adestis in consilio, ut diligenter attendatis, ut singulare genus fraudis, & nouam rationem insidiarum cognoscere possitis. Ait se auctionatum esse in* Gallia: *quod sibi uideretur, se uendidisse: curasse, ne quid sibi societas deberet: se iam neque uadari amplius, neque uadimonium promittere: si quid agere secum uelit* Quinctius, *non recusare. Hic, cum rem* Gallicanam *cuperet reuisere, hominem in præsentia non uadatur. ita sine uadimonio discedit. deinde* Romæ *dies* XXX *fere* Quinctius *commoratur: cum ceteris, quæ habebat, uadimonia differt, ut expeditus in* Galliam *proficisci posset. proficiscitur:* Roma *egreditur ante diem* III. *kal.* Febr. Scipione & Norbanio cos. *quæso, ut eum diem memoriæ mandetis.* L. Albius, Sex. *filius,* Quirina, *uir bonus, & cum primis honestus, una profectus est. cum uenissent ad* Vada Volaterrana *quæ nominantur, uident perfamiliarem* Neuij, *qui ex* Gallia *pueros ue-*

nales isti adducebat, L. Publicium. qui ut Romam uenit, narrat Neuio, quo in loco uiderit Quinctium. quod nisi ex Publicio narratum Neuio esset, non tam cito res in contentionem uenisset. tum Neuius ipse pueros circum amicos dimittit: ipse suos necessarios ab aerijs Licinijs, & à saucibus macelli corrogat, ut ad tabulam Sextiam si bi adsint hora secunda postridie. conueniunt frequentes: testificatur iste, P. Quinctium non stitisse, & se stitisse. tabulæ maxime signis hominum nobilium consignantur. discæditur. postulat a Burrieno prætore Neuius, ut ex edicto bona possidere liceat. iussit bona proscribi eius, qui cum familiaritas fuerat, societas erat, affinitas, liberis istius uiuus, diuelli nullo modo poterat. qua ex re intelligi facile potuit, nullum esse officium tam sanctum, atque sollemne, quod non auaritia comminuere, atque uiolare soleat. etenim si ueritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur; necesse est, iste, qui amicum, socium, affinem fama fortunis spoliare conatus est, nanum se, & perfidiosum, & impium esse fateatur. Libellos Sex. Alphenus, procurator P. Quinctij, familiaris & propinquus Sex. Neuij, deijcit: seruulum unum, quem iste prehenderat, abducit: denunciat, sese procuratorē esse, istū æquū esse famæ fortunisq; P. Quinctij consulere, & aduentum eius exspectare: quod si facere nolit, atque imbiberit eiusmodi rationibus illum ad suas condiciones perducere; sese nihil precari, &, si quid agere uelit, iudicio defendere. Hæc dū Romæ geruntur, Quinctius interea, contra ius, & consuetudinem, edicto prætoris de saltu agroq; cōmuni à seruis communibus ui detruditur. Existima, C. Aquilli, modo, & ratione omnia Romæ Neuium fecisse, si hoc,

si hoc, quod per literas istius in Gallia gestum est, recte, atque ordine factum uidetur. Expulsus atque eiectus e prædio Quinctius, accepta insigni iniuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in prouincia: quem, ut ipsius dignitas poscit, honoris gratia nomino. is eam rem quam uehementer uindicandam putarit, ex decretis eius poteritis cognoscere. Alphenus interea Romæ cum isto gladiatore uetulo quotidie pugnabat: utebatur populo sane suo; propterea quod iste caput petere non desinebat. Iste postulat, ut procurator iudicatum solui satisdaret. negat Alphenus æquum esse procuratorem satisdare, quod reus satisdare non deberet, si ipse adesset. Appellantur tribuni: a quibus cum esset certum auxilium petitum, ita tamen disceditur, ut idibus Sept. P. Quinctium sisti Sex. Alphenus promitteret. Venit Romam Quinctius, uadimonium sistit. iste homo acerrimus, bonorum possessor, expulsor, ereptor, annum & sex menses nihil petit, quiescit, condicionibus hunc, quoad potest, producit: a Cn. Dolabella denique prætore postulat, ut sibi Quinctius iudicatum solui satisdet, ex formula, quod ab eo petat, cuius ex edicto prætoris Romani bona dies XXX possessa sint. non recusabat Quinctius, quin ita satisdare iuberet, ni bona possessa essent ex edicto. Decernit: quam æquum, nihil dico: unum hoc dico, nouum: & hoc ipsum tacuisse mallem; quoniam utrumque quiuis intelligere potuisset. Iubet P. Quinctium aut satisdare, aut sponsionem cum Sex. Nenio facere, ni bona sua ex edicto P. Burrieni prætoris dies XXX possessa essent, Recusabant, qui aderant tum Quinctio: demonstrabant, de re iudicium fieri oportere; ut aut uterque inter se, aut neu

ter satisdaret: non necesse esse famam alterius in iudicium uenire. clamabat porro ipse Quinctius, sese iccirco nolle satisdare, ne uideretur iudicasse, bona sua ex edicto possessa esse: sponsionem porro si istiusmodi faceret, se, id quod nunc euenit, de capite suo priore loco caussam esse dicturum. Dolabella (quemadmodum solent homines nobiles: seu recte, seu perperam facere coeperunt, ita in utroque excellunt, ut nemo nostro loco natus assequi possit) iniuriam facere fortissime perseuerat; aut satisdare, aut sponsionem iubet facere, & interea recusantes nostros aduocatos acerrime submoueri. Conturbatus sane discedit Quinctius: neque mirum, cui haec optio tam misera, tamq; iniqua, daretur, ut aut ipse se capitis damnaret, si satisdedisset; aut caussam capitis, si sponsionem feciisset, priore loco diceret. Cum in altera re causse nihil esset, quin secus iudicaret ipse de se, quod iudicium grauissimum est; in altera spes esset ad talem tamen uirum iudicem ueniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiæ: sponsionem facere maluit, fecit, te iudicem, C. Aquilli sumpsit, ex sponso egit. in hoc summa iudicij, caussaq; tota consistit. Iudicium esse, C. Aquilli, non de re pecuniaria, sed de fama fortunisq; P. Quinctij uides. cum maiores ita constituerint, ut, qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret: nos, inaudita criminatione accusatorum, priore loco caussam dicere intelligis: eos porro, qui defendere consueuerunt, uides accusare, & ea ingenia conuerti ad perniciem, quæ antea uersabantur in salute, atque auxilio ferendo. Illud etiam restiterat, quod hesterno die fecerunt, ut te in ius adducerent, ut nobis tempus, quam diu diceremus, præstitueres. quam rem facile à prætore impetrassent,

nisi tu, quod esset tuum ius, & officium, parteque, do cuisses. neque nobis adhuc, præter te, quisquam fuit, ubi nostrum ius contra illos obtineremus: neque illis umquam satis fuit illud obtinere, quod probari omnibus posset: ita sine iniuria potentiam leuem, atque inopem esse arbitrantur. Verum, quoniam tibi instat Hortensius, ut eas in consilium; à me postulat, ne dicendo tempus absumam; queritur, priore patrono causam defendente, numquam perorari potuisse: non patiar istam manere suspicionem, nos rem iudicari nolle. nec illud mihi arrogabo, me posse causam cō modius demonstrare, quam antea demonstrata sit: neque tamen tam multa uerba faciam: propterea quod & ab illo, qui ante dixit, informata iam causa est; & à me, qui neque excogitare, neque pronunciare multa possum, breuitas postulatur, quæ mihimet ipsi amicissima est. faciam, quod te sæpe animaduerti facere Hortensi: totam causse meæ dilectionem certas in partes diuidam. tu id semper facis, quia semper potes: ego in hac causa faciam, propterea quod in hac uideor posse facere. quod tibi natura dat ut semper possis, id mihi causa dat ut hodie possim. certos mihi fines, terminosq; constituam, extra quos egredi non possim, si maxime uelim: ut & mihi sit propositum, de quo dicam; & Hortensius habeat expositum, ad quæ respondeat; & tu, C. Aquilli iam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis. Negamus, te bona P. Quinctij, Sex. Neui, possedisse ex edicto prætoris. in eo sponsio facta est. ostendam, primum, causam non fuisse, cur à prætore postulares, ut bona P. Quinctij possideres: deinde, ex edicto te possidere non potuisse: postremo, non possedisse. Quæso, C. Aquilli, uosque, qui estis in con-

filio, ut quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis: etenim rem facilius totam accipietis, si hæc memineritis: & me facile uestra existimatione reuocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse caussam, cur postularet: nego, ex edicto possidere potuisse. nego possedisse. hæc tria cum docuero, perorabo. Nó fuit caussa, cur postularet. qui hoc intelligi potest? quia Sex. Neuio neq; ex societatis ratione, neque priuatim quid quam debuit Quinctius. quis huic rei testis est? idem, qui acerrimus aduersarius. in hac re te, te in quam testem Neui, citabo. annum, & eo diutius post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum simul Quinctius. doce, te petisse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam. doce, aliquando mentionem feciſſe; dixisse, deberi: debuisse, cóceedam moritur C. Quinctius, qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit: heres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum uenit, in agrum communem, eo denique, ubi non modo res erat, sed ratio quoque omnis, & omnes literæ. quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens; quis tam tui Sexte dissimilis, qui, cum res ab eo, qui cum contraxisset, recessisset, & ad heredem peruenisset, non heredem, cum primum uidisset, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret? si quid in controuersiam ueniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? ita ne est? quod uiri optimi faciunt, si qui suos propinquos, ac necessarios caros, & honestos esse, atque haberi uolunt, id Sex. Neuius non faceret? qui usque eo feruet, fertur auaritia, ut de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo suo ullius ornamenti relinquat. & is pecuniam,

si quæ deberetur, non peteret, qui, quia, quod debitum numquam est, id datum non est, non pecuniam modo, uerum etiam hominis propinqui sanguinem, uitamq; eri pere conatur? Huic tu molestus esse uidelicet noluisti, quem nunc respirare libere non sinis. quem nunc interficere ne farie cupis, cum tum pudenter appellare nolebas. ita credo, hominem propinquum, tui obseruantem, uirum bonum, pudentem, maiorem natu, nolebas, aut non audebas appellare. sæpe, ut fit, cum ipse te confirmasses, cum statuisses de pecunia mentionem facere, cum paratus, meditatusq; ueniisses, homo timidus, uirginali uerecundia, subito ipse te retineas, excidebat repente oratio; cum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret. id erat profecto. credamus hoc, Sex. Neuium, cuius caput oppugnet, eius auribus peperciisse. si debuisset, Sexte, petisses statim, si non statim, paullo quidem post, si non paullo, at aliquando, sex quidem illis mensibus profecto anno uertente sine controuersia. anno & sex mensibus uero, cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, uerbum nullum facis: biennio iam confecto fere, appellas. quis tam perditus ac profusus nepos, non adesa iam, sed abundanti pecunia, sic dissolutus fuisset, ut fuit Sex. Neuius? cui hominem nomino, satis mihi uideor dicere. Debuit tibi C. Quinctius: numquam petisti. mortuus est: ueres ad heredem uenit: cum eum quotidie uideres, post biennium denique appellas. dubitabitur, utrum sit probabilius, Sex. Neuium statim, si quid deberetur, petiturum fuisse, an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus uixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur; & Romæ iudicia fiebant.

Restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit, aut unica liberalitas. si negligentiam dices, mirabimur: si bonitatem, ridebimus. neque, praeterea quid possis dicere, inuenio. Satis est argumenti, nihil esse debitum Neuio, quod tam diu nihil petiuit. quid, si hoc ipsum, quod nunc facit, ostendo testimonio esse, nihil deberi? Quid enim nunc agit Sex. Neuius? qua de re controuersia est? quod est hoc iudicium, in quo iam biennium uersamur? quid negotij geritur, in quo ille tot et tales uiros defatigat? pecuniam petit: nunc denique? uerumtamen petit: audiamus. de rationibus & controuersijs societatis uult diudicari, sero, uerum aliquando tamen: concedamus. Non, inquit, id ago, C. Aquilli, neque in eo nunc laboro: pecunia mea tot annos utitur P. Quinctius: utatur sane, non peto. Quid igitur pugnas? an, quod saepe multis in locis dixisti, ne in ciuitate sit? ne locum suum quem adhuc honestissime defendit, obtineat? ne numeretur inter uiuos? decernat de uita, & ornamentis suis omnibus? apud iudicem caussam priore loco dicat? &, eam cum perorarit, tum denique uocem accusatoris audiat? Quid? hoc quo pertinet? ut ocyus ad tuum perueniasʔ at, si id uelles, iam pridem actum esse poterat. ut honestiore iudicio confligere? at sine summo scelere P. Quinctium, propinquum tuum, iugulare non potes. ut facilius iudicium sit? at neque C. Aquilius de capite alterius libenter iudicat; & Q. Hortensius contra caput non didicit dicere. Quid a nobis autem, C. Aquilli, refertur? pecuniã petit. negamus deberi. iudicium fiat statim: non recusamus. numquid praeterea? si ueretur, ut res, iudicio facto, parata sit; iudicatum solui satis accipiat: quibus a me uerbis satis accipiet, iisdem ipse,

quod peto, satisdet. Actum iam potest esse, C. Aquillium tu potes discedere liberatus molestia prope dicam non minore, quam Quinctius. Quid agimus, Hortensi? quid de hac condicione dicimus? possumus aliquando, depositis armis, sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram persequi, ut hominis propinqui caput incolume esse patiamur? possumus petitoris personam capere, accusatoris deponere? Immo, inquit, abs te satis accipiam; ego autem tibi non satisdabo. Quis tandem nobis ista iura tam aequa describit? quis hoc statuit, quod aequum sit in Quinctium, id iniquum esse in Neuium? Quinctij bona, inquit, ex edicto praetoris possessa sunt. Ergo, id ut confitear, postulas: ut, quod numquam factum esse iudicio defendimus, id, perinde quasi factum sit, nostro iudicio confirmemus. Inueniri ratio, C. Aquilli, non potest, ut ad suum quisque quamprimum sine cuiusquam dedecore, infamia, perniciéq; perueniat? profecto, si quid deberetur, peteret; non omnia iudicia fieri mallet, quam unum illud, unde haec omnia nascuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctiũ, cum potestas esset agendi quotidie; qui, quo tempore primũ male agere cœpit, in uadimonijs differendis tempus omne consumpserit; qui, postea quam uadimonium missum fecerit, hunc perinsidias uide agro communi deiecerit; qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset, sponsionem de probo facere maluerit; qui, cum reuocetur ad id iudiciũ, unde haec nata sunt omnia, condicionẽ aequissimã repudiet; fateatur, se non pecuniam, sed uitam, & sanguinem petere. is non hoc palam dicit? mihi si quid deberetur, peterem, atque adeo iam pridem abstulissem: nihil hoc tanto

negotio, nihil tã inuidioso iudicio, nihil tã copiosa aduocatione uterer, si petendũ esset: extorquendũ est inuito, atq; ingratiis, quod non debet; eripiendum, atque exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quinctius deturbandus est: potentes, diserti, nobiles omnes aduocandi sunt: adhibenda uis est ueritati: minæ iactentur: pericula intendantur: formidines opponantur, ut his rebus aliquando uictus, & perterritus ipse cedat. quæ mehercule omnia, cũ, qui contra pugnent, uideo, & cum illum confessum considero, adesse atque impendere uidentur, neque uitari ullo modo posse. cum autem ad te, C. Aquilli. oculos, animumq; retuli; quo maiore conatu studioq; aguntur, eo leuiora, infirmioraq; existimo. Nihil igitur debuit, ut tu ipse prædicas. Quid, si debuisset? continuo ne caussa fuisset, cura prætore postulares, ut bona possideres? non opinor id quidem neque ius esse, neque cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat? uadimonium sibi ait esse desertum. ante quam doceo id factum non esse, libet mihi, C. Aquilli, ex officij ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, et factum simul Sex. Neuij considerare. Ad uadimonium non uenerat, ut ais, is, qui cum tibi affinitas, societas, omnes denique causse, & necessitudines ueteres intercedebant illico ne ad prætorem ire conuenit? continuo ne uerũ fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? ad hæc extrema, & inimicissima iura tam cupide decurrebas, ut tibi nihil in posterum, quod grauius, atque crudelius facere posses, reseruares? nam quid homini potest turpius, quid uiro miserius, aut acerbius usu uenire? quod tantum euenire dedecus? quæ tanta calamitas inueniri potest? pecuniam si cuipiam fortuna ademit, aut si alicuius eripuit in-

furia, tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. at non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi convictus, bonis quidem suis utitur, alterius opes, id quod miserrimum est, non expectat; hoc tamen in miseriis adiumento, & solatio subleuatur. cuius uero bona uenierunt; cuius non modo illæ amplissimæ fortunæ, sed etiam victus, uestitusq; necessarius sub præconem dedecore subiectus est; is non modo ex numero uiuorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos amandatur. etenim mors honesta sæpe uitam quoque turpem exornauit: uita turpis ne morti quidem honestæ locum relinquit. ergo hercule, cuius bona ex edicto possidentur, huius omnis fama, & existimatio cum bonis simul possidetur: de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem certe tacite, obscuraq; conceditur. cui magistri fiunt, & domini constituuntur, qui, qua lege, & qua condicione pereat, pronuncient; de quo homine præconis uox prædicat, & pretium conficit; huic acerbissimum uinum, uidelicet funus dicitur: si funus id habendum, sit quo non amici conueniunt ad exequias honestandas, sed bonorum emptores, ut carnifices, ad reliquias uitæ lacerandas, & distrahendas. itaque maiore nostri raro id accidere uoluerunt; prætores, ut considerate fieret, comparauerunt. uiri boni, cum palam fraudatur, cum experiundi potestas non est, timide tamen & pedentim istuc descendunt, ui ac necessitate coacti, inuiti multis admonijs desertis, sæpe illusi, ac destituti. considerant enim, quid & quantum sit, alterius bona proscribere. singulare ciuem ne iure quidem quisquam bonus uult: mauult enim commemorare se, cum posset perdere, peperciisse, quam, cum parcere potuerit, perdidisse. hæc in homines alie-

nissimos, denique in inimicissimos uiri boni faciunt & hominum existimationis, & communis humanitatis caussa; ut, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit. Ad uadimonium non uenit: quis? propinquus. si res ista grauissima sua sponte ueniret, tamen eius atrocitas necessitudinis nomine leuaretur. Ad uadimonium non uenit: quis? socius. etiam grauius aliquid ei deberes concedere, qui cum te aut uoluntas congregasset, aut fortuna coniunxisset. Ad uadimodium non uenit: quis? is, qui tibi præsto semper fuit. ergo in eum, qui semel hoc commisit, ut tibi præsto non esset, omnia tela conicisti, quæ parata sunt in eos, qui permulta male agendi caussa fraudandiq; fecerunt? si de prædijs tuis ageretur, Sex. Neui, si in paruula re captionis aliquid uerere, non statim ad C. Aquillium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? cum ius amicitiæ, societatis, affinitatis ageretur; cum officij rationem, atque existimationis duci conueniret; eo tempore tu non modo C. Aquillium, aut L. Lucullum, sed ne ipse quidem te consuluisti, sed ne ipse quidem ad te retulisti: ne hæc quidem tecum locutus es: horæ duæ fuerunt: Quinctius ad uadimonium non uenit: quid ago? si mehercule hæc tecum duo uerba fecisses, quid ago? respirasset cupiditas, atque auaritia paullulum: aliquid loci rationi, & consilio dedisses: tu te collegisses: non in eam turpitudinem uenisses, ut hoc tibi esset apud tales uiros confitendum, qua tibi uadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse, hominis propinqui, fortunas funditus euertere. Ego pro te nunc hoc consulo, post tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. quæro abs te, C. Aquilli,

L. Lucille, P. Quinctili, M. Marcelle, uadimonium mihi non obijt quidam socius, & affinis meus, quicum mihi necessitudo uetus, controuersia de re pecuniaria recēs intercedit: postulo ne a prætore, ut eius bona mihi possidere liceat; an, cum Romæ domus eius, uxor, liberi sint, domum potius denunciem? quid est, quod hac tandem de re uobis possit uideri? profecto, si recte uestram bonitatem, atque prudentiam cognoui, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri. primum, expectare: deinde, si latitare, ac diutius ludificare uidiatur, amicos conuenire; quærere, quis procurator sit: domum denunciare. dici uix potest, quam multæ sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam necessariam deueniri. Quid ad hæc Neulus? ridet scilicet nostram amentiam, qui in ultra sua rationem summi officij desideremus, & instituta bonorum uirorum requiramus. quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia, ac diligentia? uiderint iste officia uiri boni, de me autem ita considerent: non quid habeam, sed quibus rebus inuenerim, quærant, & quemadmodum natus, & quo pacto educatus sim. memini: uetus est de scurra, multo facilius diuitem, quam patrem familias fieri posse. hæc ille si uerbis non audet, re quidem uera palam loquitur. etenim si uult uirorum bonorum instituto uiuere, multa oportet discat, atque dediscat: quorum illi æque utrumque difficile est. Non dubitaui, inquit, cum uadimonium desertum esset, bona proscribere. improbe: uerum, quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. quid, si nunquam deseruit? si ista caussa abs te tota per summā fraudem, & malitiam ficta est? si uadimonium omnino tibi cū P. Quinctio nullū fuit, quo te nomine appellemus?

improbum? at, etiam si desertum uadimonium esset; tamen in ista postulatione, & proscriptione bonorum improbissimus reperiebare. num malitiosum? negas. fraudulentum? iam id quidem arrogas tibi, & præclarũ putas. audacem? cupidum? perfidiosum? uulgaria, & obsoleta sunt; res autem noua, & inaudita. quid ergo est? uereor mehercule, ne aut grauioribus utar uerbis, quam natura fert, aut leuioribus, quam caussa postulat. Aus esse uadimonium desertum. Quæsiuit à te statim, ut Romam rediit, Quinctius, quo die uadimonium istuc factum esse diceres. respondisti statim, nonis Febr. discedens in memoriam rediit Quinctius, quo die Roma in Galliam profectus sit: ad ephemeridem reuertitur: inuenitur dies profectionis, pridie Kal. Februarij. nonis Febr. si Romæ fuit, causse nihil dicimus, quin tibi uadimonium promiserit. quid? hoc inueniri qui potest? profectus una L. Albius, homo in primis honestus: dicet testimonium. profecti sunt familiares & Albij, & Quinctij: dicent hi quoque testimonium. literæ P. Quinctij, testes tot, quibus omnibus caussa iustissima est cur scire potuerint, nulla cur mentiantur, cum adstipulatore tuo comparabuntur. Et in hac eiusmodi caussa P. Quinctius laborabit? & diutius in tanto metu miser, periculoq; uersabitur? & uehementius eum gratia aduersarij perterrebit, quam fides iudicis consolabitur? uixit enim semper inculte, atque horride: natura tristi, ac recondita fuit: non ad solarium, non in campo, non in conuiuijs uersatus est: id egit, ut amico obseruantia, rem parsimonia retineret: antiquam officij rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsoleuit. at si in caussa pari discedere inferior uideretur, tamen esset non mediocriter conquerendum: nunc in caussa super-

ptore, ne ut par quidem sit, postulat inferiorem esse patitur, duntaxat usque eo, ne cum bonis, fama, fortunisq; omnibus Sex. Neuij cupiditati, crudelitatiq; dedatur. Docui, quod primum pollictus sum, C. Aquilli, causſam omnino, cur postularet, non fuisse; quod neque pecunia debebatur, &, si maxime deberetur, commissum nihil esset, quare ad istam rationem peruenireturr. attende nunc, ex edicto prætoris bona P. Quinctij possideri nullo modo potuisse. recita edictū. QVI. FRAVDATIONIS. CAVSSA. LATITARIT. non est is Quinctius: nisi si latitant, qui ad negotium suum, relicto procuratore, proficiscuntur. CVI. HERES. NON. EXTABIT. ne ijs quidē QVI. EXILII. CAVSSA. SOLVM. VERTERIT.

*

quo tempore existimas oportuisse, Neui, absentem Quinctium defendi? aut quo modo? tum, cum postulabas, ut bona possideres? nemo affuit: neque enim quisquam diuinare poterat te postulaturum: neque quemquam attinebat id recusare, quod prætor fieri, sed non fieri ex edicto suo iubebat. qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? cum proscribebas. ergo affuit, non passus est, libellos deiecit Sex. Alphenus: qui primus erat officij gradus, seruatus est a procuratore summa cum diligentia. uideamus, quæ deinde sint consecuta. Hominem P. Quinctij deprehendis in publico, conaru abducere: non patitur Alphenus, ui tibi adimit, curat ut domum reducatur ad Quinctium. hic quoque summe constat procuratoris diligentis officium. Debere tibi dicis Quinctiū: procurator negat. uadari uis: promittit. in ius uocas: sequitur. iudicium postulas: nō recusat. Quid aliud sit absentem defendi, ego non intelligo.

At quis erat procurator? credo aliquem electum hominem, egentem, litigiosum, improbum, qui posset scurræ diuitis quotidianum conuicium sustinere: nihil minus eque R. locuples, sui negotij bene gerens, denique is, quem, quoties Neuius in Galliam profectus est, procuratorem Romæ reliquit. & audes, Sex. Neui, negare absentem defensum esse Quinctium, cum eum defenderit idem, qui solebat? & cum is iudicium acciperet pro Quinctio, cui tu & rem, & famam tuam commendare proficiscens, & concredere solebas, conaris hoc dicere, neminem extitisse, qui Quinctium iudicio defenderet? Postulabam, inquit, ut satisdaret: iniuria postulabas. ita iubebare. recusabat Alphenus. ita: uerum prætor decernebat. tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo: non est istud, iudicium pati, neque iudicio defendere, cum auxilium a tribunis petas. Hoc ego, cum attendo qua prudentia sit Hortensius, dicturum esse eum non arbitror: cum autem antea dixisse audio, & caussam ipsam considero, quid aliud dicere posit, non reperio. fatetur enim libello Alphenum de iecisse, uadimonium promisisse; iudicium quin acciperet in ea ipsa uerba, quæ Neuius edebat, non recusasse, ita tamen, more & instituto per eum magistratum, qui auxilij caussa constitutus est, aut hæc facta non sint, necesse est; aut C. Aquillius, talis uir, iuratus, hoc ius in ciuitate constituat; cuius procurator non omnia iudicia acceperit, quæ quisque in uerba postularit; cuius procurator a prætore tribunos appellare ausus sit; eum non defendi; eius bona recte posideri posse; ei misero, absenti, ignaro omnia fortunarum suarum, omnia uitæ ornamenta per summum dedecus, & ignominiam diripi conuenire. quod si proba-

ri nemini potest; illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem Quinctium. quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt. At enim tribuni pl. ne audierunt quidem. Fateor, si ita est, procuratorem decreto prætoris R. oportuisse parere. quid, si M. Brutus intercessurum se dixit palam, nisi quid inter ipsum Alphenum, & Neuium conueniret? uidetur ne intercessisse appellatio tribunorum non more, sed auxilij caussa? quid deinde fit? Alphenus, ut omnes intelligere possent iudicio defendi Quinctium, ne qua subesse posset aliena aut ipsius officio, aut huius existimatione suspicio, uiros bonos complures aduocat: testatur isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, ne quid atrocius in P. Quinctium absentem sine causssa facere conetur: sin autem inimicissime, atque infestissime contendere perseueret, se paratum esse omni recta, atque honesta ratione defendere: quod petat, non deberi: se iudicium id, quod edat, accipere. eius rei, condicionis q; tabellas obsignauerunt uiri boni complures. res in dubium uenire non potest. fit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neque possessis bonis, ut Alphenus promittat Neuio sisti Quinctium. uenit ad uadimonium Quinctius: iacet res in controuersiis, isto calumniante, bienium, usque dum inueniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine recederet, & in hoc singulare iudicium caussas omnis concluderetur. Quod officium, Aquilli, commemorari procuratoris potest, quod ab Alpheno præteritum esse uideatur? quid affertur, quare P. Quinctius absens negetur esse defensus? an uero id, quod Hortensium, quia nuper iniecit, & quia Neuius semper id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Neuio parem certationem

cum Alpheno, illo tempore, illis dominantibus? quod si uelim confiteri; illud, opinor, concedent, non procurato rem P. Quinctij neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. mihi autem ad uincendum satis est, fuisse procuratorem, qui cum experiri posset. qualis is fuerit, si modo absentem defendebat per ius, & magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere. Erat, inquit, illarum partium. quid ni? qui apud te esset educatus; quem tu a puero sic instituisses, ut nobili ne gladiatori quidem hæreret. sicut tu semper summe concupisti, idem uolebat Alphenus: ea re tibi cum eo par contentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris: itaque is intercedebat, tu contra Burrieni, qui iniuriam decernebat; omnium denique illorum, qui tum & poterant per uim, & scelus plurimum, &, quod poterant, id audebant. an omnes tu istos uincere uolebas, qui nunc, tu ut uincas, tam topere laborant? aude id dicere, non palam, sed his ipsis, quos aduocasti. tametsi nolo eam rem commemorando renouare, cuius omnino rei memoriam omnem tolli funditus, ac deleri arbitror oportere. unum illud dico: si propter partium studium potens erat Alphenus; potentissimus Neuius: si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alphenus; multo iniquiora Neuius impetrabat. neque enim inter studium uestrum quidquam, ut opinor, interfuit: ingenio, uetustate, artificio tu facile uicisti. ut alia omittam, hoc satis est: Alphenus cum ijs, & propter eos periit, quos diligebat: tu postquam, qui tibi erant amici, non poterant uincere; ut amici tibi essent, qui uincebant, effecisti. quod si tum par tibi ius cum Alpheno fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te aduocare poterat; quia magistratus aliquis reperiebatur, apud quem Alphe

ni cauſſa conſiſteret: quid hoc tempore Quinctio ſtatuendum eſt? cui neque magiſtratus adhuc æquus inuentus eſt; neque iudicium redditum eſt uſitatum; non condicio, non ſponſio, non denique ulla umquam interceſſit poſtulatio, mitto æqua, uerum ante hoc tempus nefando quidem audita. De re pecuniaria cupio contendere: non licet. at ea controuerſia eſt: nihil ad me attinet: cauſſam capitis dicas, oportet. accuſa, ubi ita neceſſe eſt: non, inquit, niſi tu ante, nouo modo, priore loco dixeris: dicendum neceſſario eſt: præſtituendæ horæ ad arbitrium noſtrum: iudex ipſe arceſſetur. quid tum? tu aliquem patronum inuenies, hominem antiqui officij, qui ſplendorem noſtrum, & gratiam negligat. pro me pugnabit L. Philippus, eloquentia, grauitate, honore florentiſſimus ciuitatis: dicet Hortenſius, excellens ingenio, nobilitate, exiſtimatione: aderunt autem homines nobiliſſimi, ac potentiſſimi, quorum frequentiam, & conſeſſum non modo P. Quinctius, qui de capite decernit, ſed quiuis, qui extra periculum ſit, perorreſcat. hæc eſt iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum uelitabaris. huic, ne ubi conſiſteret quidem contra te, locum reliquiſti. quare aut doceas oportet, Alphenum negaſſe ſe procuratorem eſſe, non deiecciſſe libellos, iudicium accipere noluiſſe: aut, cum hæc ita facta ſint, ex edicto te bona P. Quinctij non poſſediſſe concedas. etenim, ſi ex edicto poſſedifti; quæro, cur bona non uenierint? cur ceteri ſponſores, & creditores non conuenerint? nemo ne fuit, cui deberet Quinctius? fuerunt, & complures fuerunt: propterea quod Caius frater aliquantum æris alieni reliquerat. quid ergo eſt? homines erant ab hoc omnes alienißimi, & ijs debebatur; neque tamen quiſ

quam inuentus est tam insignite improbus, qui uiolare P. Quinctij existimationem absentis auderet. unus fuit affinis, socius. necessarius, Sex. Neuius, qui, cum ipse ultro deberet, quasi eximio præmio sceleris exposito, cupidissime contenderet, ut, per se afflictum, atque euersum, propinquum suum non modo honeste partis bonis, uerum etiam communi luce priuaret. ubi erant ceteri creditores? denique hoc tempore ubi sunt? quis est, qui fraudationis caussa latuisse dicat? quis, qui absentem defensum neget esse Quinctium? nemo inuenitur. at contra omnes, quibus cum ratio huic aut est, aut fuit, adsunt, defendunt; fides huius, multis locis cognita, ne perfidia Sex. Neuij deroge tur, laborant. in huiusmodi sponsionem testes daret oporte bat, ex eo numero, qui hæc dicerent: uadimonium mihi deseruit: me fraudault, a me nominis eius, quod inficiatus esset, diem petiuit: ergo experiri non potui, latitauit, pro curatorem nullum reliquit. horum nihil dicitur. parantur testes, qui hæc dicant. uerum opinor uideremus, cum di xerint. unum tamen hoc cogitent, ita se graues esse, ut si ueritatem uolent retinere, grauitatem possint obtinere; sin eam negligent, ita leues, ut omnes intelligant, non ad obti nendum mendacium, sed ad uerum probandum auctorita tem adiuuare. Ego hæc duo quæro: primum, qua ratione Neuius susceptum negocium non transegerit, hoc est cur bona, quæ ex edicto possidebat, non uendiderit: deinde, cur ex tot creditoribus alijs ad istam rationem nemo acces serit: ut necessario confiteare, neque eorum tam te merarium quemquam fuisse, neque te ipsum id, quod turpissime suscepisses, perseuerare & transigere potuisse. Quid, si tu ipse, Sex. Neui, statuisti bona P. Quinctij ex

edicto possessa non esse? opinor tuum testimonium, quod in aliena re leue esset, id in tua, quoniam contra te est, grauissimum debet esse. emisti bona Sex. Alpheni, L. Sylla dictatore uendente: socium tibi in his bonis edidisti Quinctium. plura non dico. cum eo tu uoluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudarat: & eum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisq; omnibus arbitrabare. diffidebam mehercule, C. Aquilli, satis animo certo & confirmato me posse in hac caussa consistere: sic cogitabam, cum contra dicturus esset Hortensius, & cum esset attente auditurus Philippus, fore, uti permultis in rebus timore prolaberer. dicebam huic Q. Roscio, cuius soror est cum P. Quinctio, cum a me peteret, & summe contenderet, ut propinquum suum defenderem, mihi perdifficile esse contra tales oratores non modo tantam caussam perorare, sed omnino uerbum facere conari. cum cupidius instaret, homini pro amicitia familiarius dixi, mihi uideri ore durissimo esse, qui præsente eo gestum agere conaretur; qui uero cum ipso contenderent, eos, etiam si quid antea recti aut uenusti habere uisi sunt, id amittere: ne quid mihi eiusmodi accideret, cum contra talem artificem dicturus essem, me uereri. Tum mihi Roscius & alia multa, confirmandi mei caussa, dixit: & mehercule, si nihil diceret, tacito ipso officio, & studio, quod abhibebat erga propinquum suum, quemuis commoueret. etenim cum artifex eiusmodi sit, ut solus dignus uideatur esse, qui in scena spectetur: tum uir eiusmodi est, ut solus dignus uideatur, qui eo non accedat. Veruntamen, quid si, inquit, habes eiusmodi caussam, ut hoc tibi planum sit faciendum, neminem esse, qui

possit biduo, ad summum triduo DCC *millia passuum ambulare? tamen ne uereris, ut possis hæc contra* Hortensio *cõtendere? minime, inquam. sed quid id ad rem? nimium, inquit: in eo caussa consistit. quo modo? doceat me eiusmodi rem, & factum simul* Sex. Neuij, *quod si solum proferretur, satis esse deberet. quod abs te,* C. Aquilli, *& a uobis, qui adestis in consilio, quæso, ut diligenter attendatis. profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnasse, & audaciam; hinc ueritatem & pudorem, quoad potuerit, restitisse. Bona, postulas, ut ex edicto possidere liceat: quo die? te ipsum* Neui *uolo audire: uolo inauditum faciunt ipsius, qui id commisit, uoce conuinci. dic* Neui *diem. ante* V. *kal. intercalares. bene agis. quam longe est hinc in saltum uestrum Gallicanum? Neui te rogo.* DCC *millia passuum. optime. de saltu deijcitur* Quinctius, *qua die? possumus hoc quoque ex te audire: quid taces? dic inquam diem. pudet dicere: intelligo: uerum & sero, & nequidquam pudet. deijcitur de saltu,* C. Aquilli, *pridie kal. intercalares. biduo post, aut, ut statim de iure aliquis cucurrerit, non toto triduo* DCC *millia passuum conficiuntur. o rem incredibilem: o cupiditatem inconsideratam: o nuncium uolucrem. administri, & satellites* Sex. Neuij Roma *trans alpes in* Sebusianos *biduo ueniunt. o hominem fortunatum, qui eiusmodi nuncios, seu potius* Pegasos *habeat. hic ego, si* Crassi *omnes cum* Antonijs *existant; si tu* L Philippe, *qui inter illos florebas, hanc caussam uoles cum* Hortensio *dicere; tamen superior sim necesse est. non enim, quemadmodum putatis, omnia sunt in eloquentia; est quædam tamen ita perspicua ueritas, ut eam infirmare*

nulla res posſit. An, antequam postulasti ut bona possideres mississi, qui curarent ut dominus de suo fundo a sua familia ui deijceretur? utrumlibet elige. alterum incredibile est, alterum nefarium, & ante hoc tempus utrumque inauditum. DCC millia passuum uis esse decursa biduo? dic. negas? ante igitur mississi. malo. si enim illud diceres. improbe mentiri uiderere: cum hoc confiteris id te admisisse concedis, quod ne mendacio quidem tegere possis. Hoc consilium Aquillio, & talibus uiris, tam cupidum, tam audax, tam temerarium, probabitur? quid hæc amentia? quid hæc festinatio? quid hæc immaturitas tanta significat? non uim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam ius, quam officium, quam pudorem? mittis iniussu prætoris: quo consilio? iussurum sciebas? quid? cum iussisset, tum mittere non poteras? postulaturus eras: quando? post dies XXX: nempe, si te nihil impediret; si uoluntas eadem maneret; si uoleres; denique si uiueres. Prætor iussisset. opinor, si uellet, si uelleret, si ius diceret, si nemo recusaret, qui ex ipsius decreto & satisdaret, & iudicium accipere uellet. nam, per deos immortales, si Alphenus, procurator P. Quinctij, tibi tum satisdaret, & iudicium accipere uellet, denique omnia, quæ postulares, facere uoluisset, quid ageres? reuocares eum, quem in Gallia miseras? at hic quidem iam de fundo expulsus, iam a suis dijs penatibus præceps iectus, iam, quod indignissimum est, suorum seruorum manibus, nuncio atque imperio tuo uiolatus esset. corrigeres hæc scilicet tu postea. De cuiusquam uita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te cæcum cupiditate, & auaritia fuisse, ut, cum, po-

stea quid futurum esset, ignorares, (accidere autem multa
possent) spem maleficij præsentis in incerto reliqui tempo-
ris euentu collocares? Atque hæc perinde loquor, quasi ip-
so illo tempore, cum te prætor iussisset ex edicto possidere,
si in possessionem misisses, debueris, aut potueris P. Quin-
ctium de possessione deturbare. omnia sunt C. Aquillæ
eiusmodi, quius ut perspicere possit, in hac caussa im-
probitatem, & gratiam cum inopia, ueritate contendere.
Prætor quemadmodum possidere iussit? opinor, ex edicto.
Sponsio quæ in uerba facta est? ni ex edicto prætoris bona
P. Quinctij *possessa non sint.* Redeamus *ad edictum. id*
quidem quemadmodum iubet possidere? numquid est
caussæ, C. Aquilli, quin, si longe aliter possedit, quam
prætor edixit, iste ex edicto non possederit, ego sponsione
uicerim? nihil, opinor. cognoscamus edictum. QVI. EX.
EDICTO. MEO. IN POSSESSIONEM. VENERIT. *de te*
loquitur, Neui, *quemadmodum tu putas: ais enim, te ex*
edicto ueniisse: tibi, quid facias, definit, te instituit, tibi
præceptu dat. EOS. ITA. VIDETVR. IN. POSSESSIONE.
ESSE. OPORTERE. *quo modo?* QVOD. IBIDEM. RE-
CTE. CVSTODIRE. POTERVNT. ID. IBIDEM. CVSTO-
DIANT. QVOD. NON. POTERVNT. ID AVFERE. ET.
ABDVCERE. LICEBIT. *quid tum?* DOMINVM, *inquit*,
INVITVM. DETRVDERE. NON PLACET. *eum ipsum, qui*
fraudandi caussa latitet eum ipsum, quem iudicio nemo
defendat; eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis
male agat, inuitum de predio detrudi uetat. proficiscenti
tibi in possessionem prætor ipse, Sex. Neui, *palam dicit,*
Ita *possideto, ut tecum si*

uul possideat Quinctius: ita possideto, ut Quinctio uis non afferatur. quid? tu id quemadmodum obseruas? mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romæ domus, uxor liberi, procurator esset; eum, qui tibi uadimonium non deseruisset: hæc omnia mitto; illud dico, dominum expulsum esse de prædio, domino a familia sua manus allatas esse ante suos lares familiares. hoc dico,

*

Neuium ne appellauisse quidem Quinctium, cum simul esset, experiri posset quotidie: deinde, quod omnia iudicia difficillima cum summa sua inuidia, maximoq; periculo P. Quinctij fieri mallet, quam illud pecuniarium iudicium, quod uno die transigi posset: ex quo uno hæc omnia nata, & profecta esse concedit. Quo in loco condicionem tulit; si uellet pecuniam petere, P. Quinctium iudicatum solui satisdaturum, dū ipse, si quid peteret, pari condicione uteretur. Ostendi, quam multa ante fieri conuenerit, quam hominis propinqui bona possideri postularentur, præsertim cum Romæ domus eius, uxor, liberi essent, & procurator æque utriusque necessarius. Docui cum desertum esse dicat uadimonium, omnino uadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promisisse dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuisse. id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui & scire deberent, & causſam, cur mentirentur, non haberent. Ex edicto autem non potuisse bona possideri, demonstraui: quod neq; fraudandi causſa latitasset, neq; ex filij causſa solū uertisse diceretur. Reliquū est, ut eū nemo iudicio defenderit: quod cōtra copiosissime defensum esse cō tēdi, nō ab homine alieno, neq; ab aliquo calumniatore, atq; improbo, sed ab equite R. propinquo. & necessario suo. quē

ipse Sex. Neuius procuratorem relinquere antea consueſſet: neque eum, ſi tribunos appellarit, iccirco minus iudicium pati paratum fuiſſe, neque potentia procuratoris Neuio ius ereptum: contra, iſtum potentia ſua tum tantum modo ſuperiorem fuiſſe, nunc nobis, uix reſpirandi poteſtatem dare. Quæſiui, quæ cauſſa fuiſſet, cur bona non uenirent, cum ex edicto poſſiderentur. Deinde illud quoque requiſiui, qua ratione ex tot creditoribus nemo que tum idem fecerit, neque nunc contra dicat, omneſq; pro P. Quinctio pugnent, præſertim cũ intuli iudicio teſtimonia creditorum exiſtimentur ad rem maxime pertinere. Poſtea ſum uſus aduerſarij teſtimonio, qui ſibi eum nuper edidit ſocium, quem, quo modo nunc intendit, ne in uiuorum quidem numero tum demonſtrat fuiſſe. Tum illam incredibilem celeritatem, ſeu potius audaciam protuli: confirmaui neceſſe eſſe aut biduo D C C millia paſſuum eſſe decurſa, aut Sex. Neuium diebus complu ribus ante in poſſeſſionem miſiſſe, quam poſtularet, ut ei liceret bona poſſidere. Poſtea recitaui edictum, quod aperte dominum de prædio detrudi uetaret: in quo conſtitit, Neuium ex edicto non poſſedisſe, cum confiteretur ex prædio ui detruſum eſſe Quinctiũ. Omnino autem bona poſſeſſa non eſſe conſtitui, quod bonorum poſſeſſio ſpectetur non in aliqua parte, ſed in uniuerſis, quæ teneri, ac poſſideri poſſint. Dixi, Romæ domum fuiſſe, quo iſte ne aſpirarit quidem; ſeruos complures, ex quibus iſte poſſederit neminem, ne attigerit quidem: unum fuiſſe, quem attingere conatus ſit; prohibitum fuiſſe, quieuiſſe. in ipſa Gallia cognoſti in prædia priuata Quinctij Sex. Neuium non uenisſe: denique ex hoc ipſo ſaltu, quem, peruim

expulso socio, possedit, seruos priuatos Quinctij non omnes eiectos esse. Ex quo, & ex ceteris dictis, factis, cogitatisq; Sex. Neuij quiuis potest intelligere, istum nihil aliud egisse, neque nunc agere nisi uti peruim, per iniuriam, per iniquitatem iudicij totum agrum, qui communis est, suum facere possit. Nunc, caussa perorata, res ipsas, & periculi magnitudo, C. Aquilli, cogere uidetur, ut te, atque eos, qui tibi in consilio sunt, obsecret, obtesteturq; P. Quinctius per senectutem, ac solitudine suam, nihil aliud, nisi ut uestræ naturæ bonitatiq; obsequamini: ut, cum ueritas cum hoc faciat, plus huius inopia possit ad misericordiam, quam illius opes ad crudelitatem. quo die ad te iudicem uenimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere cœpimus. si caussa cum caussa contenderet, nos nostram perfacile cuiuis probaturos statuebamus. quod uitæ ratio cum ratione uitæ decerneret, iccirco nobis etiam magis te iudice opus esse arbitrati sumus ea res enim nunc discrimen uersatur. utrum ne possit se contra luxuriam, ac licentiam rusticana illa, atque inculta parsimonia defendere; an deformata atque ornamentis omnibus spoliata, nuda cupiditati, petulantiæq; addicatur. Non comparat se tecum gratia P. Quinctius. Sex. Neui, non opibus, non facultate contendit: omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. fatetur se non belle dicere, non ad uoluntatem loqui posse, non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam deuolare, non profusis sumptibus uiuere, non ornare magnifice, splendideq; conuiuium, non habere domum clausam pudori, & sanctimoniæ, patentem atque adeo expositam cupiditati, & uoluptatibus:

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

contra, sibi officium, fidem, diligentiam, uitam omnino semper horridam, atque aridam cordi fuisse. ista superiora esse, ac plurimum posse his moribus, sentit. quid ergo est? non usque eo tamen, ut in capite fortunaq; hominum honestissimorum dominentur ij, qui, relicta bonorum uirorum disciplina, & quæstum, & sumptum Gallonij sequi maluerunt, atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia perfidiaq; uixerunt. si licet uiuere eum, quem Sex. Neuius non uult; si est homini honesto locus in ciuitate inuito Neuio; si fas est respirare P. Quinctium contra nutum ditionemq; Neuij; si, quæ pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam te defendente obtinere: spes est, & hunc miserum. atque infelicem aliquando tandem posse consistere. sin & poterit Neuius id, quod libet, & ei libebit, quod non licet: quid agendum est? qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? qui denique quæstus, qui mæror dignus inueniri calamitate tanta potest? miserum est, exturbari fortunis omnibus: miserius est, iniuria. acerbum est, ab aliquo circumuenirí: acerbius, a propinquo. calamitosum est, bonis euerti, calamitosius, cum dedecore. funestum est, à forti, atque honesto uiro iugulari: funestius, ab eo, cuius uox præconio quæstu prostitit. indignum est, a pari uinci, aut superiore; indignius, ab inferiore, atque humiliore. luctuosum est, tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico. horribile est, caussam capitis dicere: horribilius, priore loco dicere. omnia circumspexit Quinctius, omnia periclitatus est, C. Aquilli: non prætorem modo, a quo ius impetraret, inuenire non potuit, atque adeo ne unde arbitratu quidem suo postulare, sed ne amicos quidem Sex. Neuij,

quorum sæpe & diu ad pedes iacuit stratus, obsecrans pro deos immortales, ut aut secum iure contenderent, aut iniuriam sine ignominia sibi imponerent. denique ipsius inimici vultum superbissimum subijt: ipsius Sex. Neuij lacrymans manum apprehendit, in propinquorum bonis proscribendis exercitatam: obsecrauit per fratris sui mortui cinerē, per nomen propinquitatis, per ipsius coniugem, & liberos, quibus propior P. Quinctio nemo est, ut aliquando misericordia caperet; aliquam, si non propinquitatis, at ætatis suæ, si non hominis, at humanitatis rationē haberet ut; secum aliquid, integra sua fama, qualibet, dummodo tolerabili, condicione transigeret. ab ipso repudiatus, ab amicis eius non subleuatus, ab omni magistratu agitatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem. tibi se, tibi suas omnes opes, fortunasq; commendat: tibi committit existimationem, ac spem reliquæ uitæ: multis uexatus contumelijs, plurimis iactatus iniurijs, non turpis ad te, sed miser confugit. effundo ornatissimo deiectus, ignominijs omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari uideret, ipse filiæ nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamen uita superiore commisit. itaque te hoc obsecrat C. Aquilli, ut, quam existimationem quam honestatem in iudicium tuum prope actæ iam ætati decursaq; attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco efferre. ne is, de cuius officio nemo umquam dubitauit, sexagesimo denique anno dedecore, macula, turpissimaq; ignominia notetur. ne ornamentis eius omnibus Sex. Neuius pro spolijs abutatur; ne per te ferat, quo minus, quæ existimatio P. Quinctium usque ad senectutem perduxit, eadem usque ad rogum prosequatur.

PRO. SEX. ROSCIO.
AMERINO.
ORATIO II.

C REDO ego nos iudices mirari, quid sit, quod, cum tot summi oratores, homines{que} nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, is, qui neq; ætate, neque ingenio, neque auctoritate sim cum his, qui sedeant, comparandus. omnes enim hi, quos uidetis adesse in hac caussa, iniuriam nouo scelere conflatam putant oportere defendi, defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit, ut adsint, propterea quod officium sequuntur; taceant autem iccirco, quia periculum metuunt. quid ergo? audacissimus ego ex omnibus? minime. at, tanto officiosior, quam ceteri? ne istius quidem laudis ita sum cupidus, ut alijs eam præreptam uelim. quæ me igitur res præter ceteros impulit, ut caussam Sex. Roscij reciperem? quia, si quis istorum dixisset, quos uidetis adesse, in quibus summa auctoritas est, atque amplitudo; si uerbum de rep. fecisset, id quod in hac caussa fieri necesse est; multo plura dixisse, quam dixisset, putaretur: ego etiam si omni, quæ dicenda sunt, libere dixero, nequaquam tamen similiter oratio mea exire, atque in uulgus emanare poterit: deinde, quod ceterorum neque dictum obscurum potest esse propter nobilitatem, & amplitudinem. neque temere dicto concedi propter ætatem, & prudentiam; ego si quid liberius dixero, uel occultum esse propterea, quod non dum ad remp. accessi, uel ignosci adolescentiæ meæ poterit, tametsi non modo ignoscendi ratio,

uerum etiam cognoscendi consuetudo iam de ciuitate subla ta est. accedit illa quoque caussa, quod a ceteris forsitan, ita petitum sit, ut dicerent, ut utrumuis saluo officio se facere posse arbitrarentur: a me autem ij contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficijs, & dignitate plu rimum possunt: quorum ego neque beneuolentiam er ga me ignorare, nec auctoritatem aspernari, nec uolunta tem negligere debeam. His de caussis ego huic caussæ patronus extiti, non electus unus, qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus qui minimo periculo possem dice re: neque uti satis firmo præsidio defensus Sex. Roscius, uerum uti ne omnino desertus esset. Forsitan quæratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales uiros impediat, quo minus pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueuerunt, caussam uelim dicere. quod adhuc uos ignorare non mirum est: propterea quod con sulto ab accusatoribus eius rei, quæ conflauit hoc iudicium, mentio facta non est. quæ res ea est: bona patris huiusce Sex. Roscij, quæ sunt sexagies, quæ de uiro fortissimo, & clarissimo L. Sylla, quem honoris caussa nomino, duo bus millibus numum sese dicit emisse, adolescens uel po tentissimus hoc tempore nostræ ciuitatis, L. Cornelius Chrysogonus. is a uobis, iudices, hoc postulat, ut, quo niam. in alienam pecuniam, tam plenam, atque præcla ram, nullo iure inuaserit; quoniamq; ei pecuniam uita Sex. Roscij obstare, atque officere uideatur, deletis ex animo suo suspicionem omnem, metumq; tollatis. sese, hoc incolumi, non arbitratur huius innocentis patrimo nium tam amplum, & copiosum posse obtinere; damnato, & eiecto, sperat se posse, quod adeptus est per scelus, id

per luxuriam effundere, atque consumere. hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesq; stimulat. ac pungit, ut euellatis, postulat; & ad hanc suã prædam tam nefariam adiutores uos profiteamini. Si uobis æqua, & honesta postulatio uidetur, iudices; ego contra breuem postulationem affero, &, quo modo mihi persuadeo, aliquanto æquiorem. Primum a Chrysogono peto, ut pecunia, fortunisq; nostris contentus sit, sanguinem, et uitã ne petat: deinde a uobis, iudices, ut audacium sceleri resistatis, innocentium calamitatem leuetis, & in caussa Sex. Roscij periculum, quod in omnes intenditur, propulsetis. quod si aut caussa criminis, aut facti suspicio, aut quælibet denique uel minima res reperietur, quamobrem uideantur illi non nihil tamen in deferendo nomine secuti; postremo si præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud caussæ inueneritis: non recusamus, quin illorum libidini Sex. Roscij uita dedatur. sin aliud agitur nihil nisi ut ijs ne quid desit, quibus satis nihil est; si hoc solum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimam, præclaramq; prædam damnatio Sex. Roscij, uelut cumulus, accedat: non ne cum multa indigna, tum uel hoc indignissimum est, nos idoneos habitos, per quorum senectutes, iusq; iurandum id assequantur, quod antea ipsi scelere, & ferro assequi consuerunt? qui ex ciuitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium delecti estis propter seueritatem, ab his hoc postulare homines si carios, atque gladiatores, non modo ut supplicia utcent, quæ a uobis pro maleficijs suis metuere atque horrere debent, uerum etiam ut spolijs Sex. Roscij hoc iudicio ornati auctiq; discedant? His de rebus tan-

tis, tamq; atrocibus neque satis me commode dicere, neque satis grauiter conqueri, neque satis libere uociferari posse intelligo. nam commoditati ingenium, grauitati ætas, libertati tempora sunt impedimento. huc accedit summus timor: quem mihi natura, pudorq; meus attribuit, & uestra dignitas, & uis aduersarium, & Sex. Roscij pericula. Quapropter uos oro, atque obsecro, iudices, ut attente, bonaq; cum uenia uerba mea audiatis. fide sapientiaq; uestra fretus, plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo. hoc onus si uos aliqua ex parte alleuabitis, feram, ut potero, studio, & industria, iudices. sin a uobis, id quod non spero, deferar; tamen animo non deficiam, & id, quod suscepi, quoad potero, perferam. quod si perferre non potero, opprimi me onere officij malo, quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abijcere, aut propter infirmitatem animi deponere. Te quoque magnopere, M. Fanni, quæso, ut, qualem te iam antea populo R. præbuisti, cum huic idem quæstioni iudex præesses, talem te & nobis, & populo R. hoc tempore impertias. quanta multitudo hominum conuenerit ad hoc iudicium, uides: quæ sit omnium mortalium expectatio, quæ cupiditas, ut acria ac seuera iudicia fiant, intelligis. longo interuallo iudicium inter sicarios hoc primum committitur, cum interea cædes indignissimæ, maximaq; factæ sint. omnes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis maleficijs, quotidianoq; sanguine haud remissius sperant futuram. qua uociferationem in ceteris iudicijs accusatores uti consueuerunt, ea nos hoc tempore utimur, qui causſam dicimus. petimus abs te, M. Fanni, a uobisq; iudices, ut quamacerrime maleſi

cia uindicetis, ut quam fortißime hominibus audacißimis reſiſtatis, ut hoc cogitetis, niſi in hac cauſſa, qui ueſter animus ſit, oſtendetis, eo prorumpere hominum cupiditatem, & ſcelus? & audaciam, ut non modo clam, uerum etiam hic in foro, ante tribunalium, M. Fanni, ante pedes ueſtros, iudices, inter ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint. etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, niſi ut id fieri liceat? accuſant ij, qui in fortunas huius inuaſerunt: cauſſam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. accuſant ij, quibus occiſi patrem Sex. Roſcij bono fuit: cauſſam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, uerum etiam egeſtatem. accuſant ij, quid hunc ipſum iugulare ſumme cupierunt: cauſſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum iudicium cum præſidio uenit, ne hic ibidem ante oculos ueſtros trucidetur. denique accuſant ij, quos populus poſcit: cauſſam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat. atque ut facilius intelligere poßitis, iudices, ea, quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quam hæc ſunt quæ dicimus; ab initio res quemadmodum geſta ſit, uobis exponemus; quo facilius & huius hominis innocentiſſimi miſerias, & illorum audaciam cognoſcere poßitis, & reip. calamitatem. Sex. Roſcius pater huiuſce, municeps Amerinus, fuit cum genere, & nobilitate, & pecunia non modo ſui municipij, uerum etiam eius uicinitatis facile primus, tum gratia, atque hoſpitijs florens hominum nobiliſſimorum. nam cum Metellis, Seruilijs, Scipionibus erat ei non modo hoſpitium, uerum etiam domeſticus uſus, & conſuetudo. quas, ut æquum eſt, familias honeſtatis amplitudinisq; gratia nomino. itaque ex ſuis omnibus commodis hoc ſolum filio reliquit, nam patrimonium

domeſtici

domestici prædones ui ereptum possident: fama, & uita innocentis ab hospitibus, amicis q; paternis defenditur. hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuisset, eum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas, & salus in discrimen ueniret, præter ceteros in ea ciuitate eam partem, cæussam q; opera, studio, auctoritate defendit. etenim rectum putabat, pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. postea quã uictoria constituta est, ab armis q; recessimus; cum proscriberentur homines, atque ex omni regione caperentur ij, qui aduersarij fuisse putabantur; erat ille Romæ frequens, atque in foro, & in ore omnium quotidie uersabatur, magis ut exultare uictoria nobilitatis uideretur, quam timere ne quid ex ea calamitatis sibi accideret. erant ei ueteres inimicitiæ cum duobus Roscijs Amerinis: quorum alterum sedere in accusatorum subsellis uideo, alterum eria huiusce prædia possidere audio. quas inimicitias si tam cauere potuisset, quam metuere solebat, uiueret. neque enim, iudices, iniuria metuebat. nam duo isti sunt T. Roscij, quorũ alteri Capitoni cognomen est; iste, qui adest, Magnus uocatur: homines eiusmodi: alter plurimarum palmarum uetus ac nobilis gladiator habetur: hic autem nuper se ad eum lanistam contulit: qui, cum ante hanc pugnam tyro esset scientia, facile ipsum magistrum scelere, audacia q; superauit. nam cum hic Sex. Roscius esset Ameriæ, T. autẽ iste Roscius Romæ; cum hic filius assiduus in prædijs esset; cum q; se uoluntate patris rei familiari, uitæ q; rusticæ dedisset; iste autem frequens Romæ esset; occiditur ad balneas Palatinas rediens a cœna Sex. Roscius. spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficij per

ilneat. uerum id, quod adhuc est suspiciosum, nisi per-
spicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpæ iudicatote.
Occisō Sex. Roscio, primus Ameriam nunciat Manlius
Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & fa-
miliaris istius T. Roscij: & nunciat domum, non filij, sed
T. Capitonis inimici. & cum post oram primam noctis
occisus esset, primo diluculo nuncius hic Ameriam uenit.
decē horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum
eius peruolauit; non modo ut exoptatum inimico nun-
ciam primus afferret, sed etiam cruorem inimici quam recē
tissimum, telumq; paullo ante e corpore extractum ostende
ret. quatriduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chrysogonum
in castra L. Sullæ Volaterras defertur: magnitudo pecuniæ
demonstratur: bonitas prædiorum, (nam fundos decem
& tres reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt) huius
inopia, & solitudo commemoratur. demonstrant, eum
pater huiusce Sex. Roscius, homo tam splendidus, & gra
tiosus, nullo negotio sit occisus, perfacile hunc, hominem in
cautum, et rusticū, & Romæ ignotum de medio tolli posse.
ad eam rem operam suam pollicentur. ne diutius uos teneā,
iudices, societas coitur. cum iam proscriptionis mentio nul
la fieret; & cum, etiam qui antea metuerant, redirent, de
iam defunctos sese periculis arbitrarentur: hominis studiosis
simi nobilitatis manceps fit Chrysogonus: tria prædia uel no
bilissima Capitoni propria traduntur, quæ hodie possidet:
In reliquas omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chryso-
goni, quemadmodum ipse dicit, impetum facit. hæc bona
sexagies HS, emuntur duobus millibus nummum. hæc om
nia, iudices, imprudente L. Sylla facta esse certo scio. neque
enim mirum, cum eodem tempore & ea, quæ præ-uita

sunt; & ea, quæ uidentur instare, præparet; cum & pacis constituendæ rationem, & belli gerendi potestatem solus habeat; cum omnes in unum spectent, unus omnia gubernet; cum tot tantisq; negotijs distentus sit, ut respirare libere non possit; si aliquid non animaduertat; cum præsertim eam multi occupationem eius obseruent, tempusq; aucupentur, ut, simul atque illa despexerit, aliquid huiuscemodi molientur. huc accedit, quod, quamuis ille felix sit, sicut est, tamen tãta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem neque seruum, neque libertum improbum habeat. Interea iste T. Roscius, uir optimus, procurator Chrysogoni, Ameriam uenit; in prædia huius inuadit; hunc miserum, luctu perditum, qui nondum etiam paterno funeri iusta soluisset, nudum eijcit domo, atque focis patrijs, dijsq; penatibus præcipitem, iudices, exturbat: ipse amplissimæ pecuniæ fit dominus: qui in sua re fuisset egẽtissimus, erat, ut fit, insolens in aliena: multa palam domum suam auferebat, plura clam de medio remouebat: non pauca suis adiutoribus large effuseq; donabat, reliqua constituta auctione uendebat. quod Amerinis usque eo uisum est indignum, ut urbe tota fletus gemitusq; fieret. etenim multa simul ante oculos uersabãtur; mors hominis florentissimi, Sex. Roscij crudelissima; filij autem eius egestas indignissima, cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum patrium reliquisset; bonorum emptio, fallitiosa possessio, furta, rapinæ, donationes. nemo erat, qui non ardere omnia mallet, quam uidere in Sex. Roscij, uiri optimi, atque honestissimi, bonis iactantem se, ac dominantem T. Roscium. itaque decurionum decretum statim fit, ut decem primi proficiscantur ad L. Syllam; doceantq;

eum, qui uir Sex. Roscius fuerit; conqueantur de istorum scelere, & iniurijs; orent, ut & illius mortui famam, & filij innocentis fortunas conseruatas uelit. atque ipsum decretum, quæso, cognoscite. DECRETVM. DECVRIONVM. legati in castra ueniunt, intelligitur, iud. id quod iã ante dixi, imprudente L. Sylla scelera hæc & flagitia fieri. nam statim Chrysogonus & ipse accedit, & homines nobiles allegat ijs, qui peterent, ne ad Syllam adirent, & omnia Chrysogonum, quæ uellent, esse facturum pollicerentur. usque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet, quam de his rebus Syllam doceri. homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingerent, eum ille confirmaret sese nomen Sex. Roscij de tabulis exemptum, prædia uacua filio traditurum. cumq; id ita futurum T. Roscius Capito, qui in X legatis erat, adpromitteret, crediderunt, Ameriam re inorata reuertierunt. ac primo rem differre quotidie ac procrastinare isti cœperunt, deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere, postremo, id quod facile intellectum est, insidias uitæ huiusce Sex. Roscij parare, neque sese arbitrari posse diutius alienam pecuniam, domino inuolumi, obtinere. quod is simul atque sensit, de amicorum cognatorumq; sententia Romam confugit, & sese ad Cæciliam Nepotis filiam, quam honoris caussa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimũ. in qua muliere, iudices, etiam nunc, id quod omnes semper existimauerũt, quasi exempli caussa uestigia antiqui officij remanẽt. ea Sex. Roscium inopem, eiectum domo, atq; expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela & minas recepit domum, hospitiq; oppresso iam, desperatoq; ab omnibus opitulata est. eius uirtute, fide, diligentia factum est,

ut hic potius uiuus in reos, quam occisus in proscriptos referretur. nam postquam isti intellexerunt, summa diligentia uitam Sex. Roscij custodiri, neque sibi ullam cædis faciundæ potestatem dari: consilium ceperunt plenum sceleris, & audaciæ, ut nomen huius de paricidio deferrent; ut ad eam rem aliquem accusatorem ueterem compararẽt, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio; denique, ut, quoniam crimine non poterant, tẽpore ipso pugnarent: ita loqui homines, quod iudicia tãdiu facta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset; huic autem patronos propter Chrysogoni gratiam defuturos; de bonorum uenditione, et de ista ciuitate uerbum esse facturum neminem; ipso nomine paricidij, & atrocitate criminis, fore, ut hic nullo negotio tolleretur, cũ ab nullo defensus esset. hoc consilio, atque adeo hac amentia impulsi, quem ipsi cum cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandũ uobis tradiderunt. Quid primũ querar? aut unde potissimum exordiar, iudices? aut quod, aut a quibus auxilium petam? deorum ne immortaliũ, populi ne Romani uestram ne, qui summa potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? pater occisus nefarie, domus obsessa, ab inimicis bona adempta, possessa, direpta; filij uita infesta, sæpe ferro atque insidijs appetita. quid ab his tot maleficijs sceleris abesse uidetur? tamen hæc alijs nefarijs cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc, et accusatores huiusce pecunia cõparant: hanc condicionem misero ferunt, ut optet utrum malit, ceruices Roscio dare, an insutus in culeum, per summum dedecus uitam amittere. patronos huic defuturos putauerunt: desunt, qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac cau s

sa est satis, quoniam quidem suscepi, non de est profecto, iu iudices. & forsitan in suscipienda caussa temere impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semen suscepi, licet hercules undique omnes terrores, minæ, pericula impendeant omnia, succuram, atque subibo. certum est, deliberatumque, quæ ad caussam pertinere arbitror, omnia nō modo dicere, uerum etiam libenter, audacter, libereq; dicere. nulla res tanta existat, iudices, ut possit uim mihi maiorem adhibere metus, quam fides. etenim quis tam dissoluto animo est, qui, hæc cum uideat, tacere, ac negligere possit? patrem meum, cum proscriptus non esset, iugulastis: occisum in proscriptorum numerum retulistis: me domo mea per uim expulistis: patrimonium meum possidetis: quid ultis amplius? etiam ne ad subsellia cum ferro atque telis uenistis, ut hic aut iuguletis, aut condemnetis Sex. Roscium? Hominem longe audacissimum nu per habuimus in ciuitate C. Embriam, &, quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi quoque insaniunt, insanissimum. is cum curasset in fu nere C. Marij, ut Q. Scæuola uulneraretur, uir sanctissimus, atque ornatissimus nostræ ciuitatis, de cuius laude neque hic locus est ut multa dicantur, neque plura tamen dici possunt, quam populus R. memoria retinet; die Scæuolæ dixit, postea quam comperit eum posse uiuere. cū ab eo quæ reretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset, aiunt hominem, ut erat furiosus, respondisse, quod non totum telum corpore recepisset. quo pop. R. nihil uidit indignius, nisi eiusdem uiri mortem: quæ tantum potuit, ut omnes ciues suos perdiderit, & afflixerit: quos quia seruare per compositionem uolebat, ipse ab ijs interemptus est, Est

ne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non simillimum? accusatis Sex. Roscium: quid ita? quia de manibus uestris effugit, quia se occidi passus non est. illud, quia in Scæuola factum est, magis indignum uidetur: hoc, quia fit a Chrysogono, num est ferendum? nam, per deos immortales, quid est in hac caussa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentia magnopere desiderat? totam caussam, iudices, explicemus, atque ante oculos expositam consideremus. ita facillime, quæ res totum iudicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid uos sequi conueniat, intelligetis. Tres sunt res, quantum ego existimare possum, quæ obstent hoc tempore Sex. Roscio, crimen aduersariorum, & audacia, & potentia. criminis confictionem accusator Erutius suscepit: audaciæ partes Roscij sibi poposcerunt: Chrysogonus autem, is, qui plurimum potest, potentia pugnat. de hisce omnibus rebus me dicere oportere intelligo. quid igitur est? non eodē modo de omnibus: ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet, duas autem reliquas nobis populus R. imposuit ego crimen, oportet, diluam: uos & audaciæ resistere, & hominum eiusmodi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere, atque opprimere debetis. Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. scelestum, dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse uideantur. etenim si, id quod præclare a sapientibus dicitur, unius sæpe læditur pietas; quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti? pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina atque humana cogebant; in hoc tanto, tam atroci, tam singula-

ri maleficio, quod ita raro exitit, ut, si quando auditum sit, portenti ac prodigij simile numeretur, quibus tandem te, C. Eruti, argumentis accusatorem censes uti oportere? non ne & audaciam eius, qui in crimen uocetur, singularem ostendere, & mores feros, immanemq; naturam, et uitam uitijs flagitijsq; omnibus deditã, & denique omnia ad perniciem profligata, atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obijciendi quidem caussa, contulisti. Patrem occidit Sex. Roscius: qui homo? adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos. natus magis quadraginta. Vetus uidelicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde uersatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & aeris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. de luxuria purgauit Erutius, cum dixit hunc ne in conuiuio quidem ullo fere inter fuisse. nihil autem umquam debuit. cupiditates porro quæ possunt esse in eo, qui, ut ipse accusator obiecit, ruri semper habitarit, & in agro colendo uixerit? quæ uita maxime disiuncta a cupiditate, & cum officio coniuncta. quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio obiecit? Patri, inquit, non placebat. patri non placebat? quam ob caussam? ne cesse est enim eam quoque iustam, & magnam, & perspicuam fuisse. nam ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis & maximis caussis: sic hoc ueri simile non est, odio fuisse parenti filiũ sine caussis multis. & magnis, & necessarijs: rursus igitur eodem reuertamur, & quæramus, quæ tanta uitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret, at perspicuũ est, nullum fuisse, pater igitur amens, qui odisset eum sine caussa,

quem procrearat. at uiquidem fuit omnium constantissimus. ergo illud iam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit, neque odij caussam patri, neque scelerisfilio fuisse. Nescio, inquit, quæ caussa odij fuerit: fuisse odium intelligo, quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore uolebat esse, hunc in prædia rustica relegarat. Quod Erutio accidebat in mala nugatoriáq; accusatione, idem mihi usu uenit in caussa optima. ille, quo modo crimen commenticium confirmaret, non inueniebat: ego, res tam leues qua ratione infirmem, ac diluam, reperire non possum. quid ais Eruti? tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa, Sex. Roscius filio suo relegationis, ac supplicij gratia colenda, ac tuenda tradiderat? quid hoc? patresfamilias, qui liberos habent, præsertim homines illius ordinis, ex municipijs rusticanis, non ne optatissimum sibi putant esse, filios suos rei familiari maxime seruire, & in prædijs colendis operæ plurimum studijq; consumere? At amandarat hunc sic, ut esset in agro, ac tantum modo aleretur ad uillam, ut commodis omnibus careret. Quid, si constat, hunc, non modo colendis prædijs præfuisse, sed certis fundis, patre uiuo, frui solitum esse? tamen ne hæc attenta uita, & rusticana, relegatio, atque amandatio appellabitur? uides Eruti, quantum distet argumentatio tua ab re ipsa, atque a ueritate. quod consuetudine patres faciunt, id quasi nouum reprehendis: quod beneuolentia fit, id odio factum criminaris. quod honoris caussa pater filio suo concesit, id eum supplicij caussa feciſſe dicis. neque hæc tu non intelligis, sed usque eo, quid arguas non habes, ut non modo tibi contra nos dicendum putes, uerum etiam con-

ra rerum naturam, contrá; consuetudinem hominum, contrá; opiniones omnium. At enim, cum duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Quæso Eruti, ut hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi causſa, sed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo nascere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset: at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes. eo accessit studium doctrinæ, ut ne a literis quidem alienus esses. ecquid tandem tibi uidetur (ut ad fabulas ueniamus) senex ille Cæcilianus minoris facere Eutychum filium rustī cum quam illum alterum Chærestratum? (nam, ut opinor, hoc nomine est) alterum in urbe secum honoris causſa habere, alterum rus supplicij causſa relegasse? quid ad istas ineptias abis, inquies? quasi uero mihi difficile sit quamuis multos nominatim proferre (ne longius abeam) uel tribules, uel uicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas assiduos esse cupiunt. uerum homines notos sumere odiosum est: cum & illud incertum sit, uelint ne hi sese nominari; & nemo uobis magis notus futurus sit, quam est hic Eutychus; & certe ad rem nihil interſit, utrum hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Veiē te nominem. etenim hæc confictā arbitror a poetis esse, ut efficios nostros mores in alienis personis, expressamq; imaginem nostram uitæ quotidianæ uideremus. age nunc, refer animum, sis, ad ueritatem; & considera, non modo in Vmbria, atque in ea uicinitate, sed in his ueteribus municipijs quæ studia a patribus familias maxime laudentur: iam profecto te intelliges inopia criminum summam laudem Sex. Roscio uitio & culpæ dediſſe. at non modo hoc

parum uoluntate liberi faciunt; sed permultos & ego noui, & nisi me fallit animus, unusquisque uestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod ad agrum colendum attinet, uitamq; hanc rusticam, quam tu probro & crimini putas esse oportere, & honestissimam, & suauissimam esse arbitrantur. quid censes hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? ut ex his propinquis eius, hominibus honestissimis, audio, non tu in isto artificio accusatorio callidiores, quam hic in suo. uerum, ut opinor, quoniã ita Chrysogono uidetur, qui huic nullum prædium reliquit, & artificium obliuiscatur, & studium deponat, licebit. quod tametsi miserum, & indignũ est, ferret tamen æquo animo, iudices, si per uos uitam, & famam posset obtinere. hoc uero est, quod ferri non potest. si & in hanc calamitatem uenit propter prediorum bonitatem, & multitudinem? & quod ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi: ut parum miseriæ sit, quod alijs coluit, non sibi; nisi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit. Næ tu Eruti accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcessebantur, qui consules fierent. etenim, qui præesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem sua manu spargentem sementem, qui missi erant, conuenerunt hominem turpissimum, atque inhonestissimum iudicares. at hercule maiores nostri lõge aliter & de illo, & de ceteris talibus uiris existimabant: itaque ex minimis tenuissimaq; rep. maximam & florentissimã nobis reliquerunt. suos enim agros studiose colebãt, non alienos cupide appetebant: quibus rebus & agris, & urbibus, & nationibus remp. atque hoc imperium, & populi R. nomen auxerunt. Neque ego hæc eo profero, quo confe-

renda sint cum hisce, de quibus nunc quærimus; sed ut illud intelligatur, cum apud maiores nostros summi uiri clarissimiq; homines, qui omni tempore ad gubernacula reip. sedere debebant, tamẽ in agris quoque colendis aliquantum operæ temporisq; cõsumpserint; ignoscí oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticũ, cũ ruri assiduus semper uixerit; cum præsertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi iucundius, aut re uera honestius facere posset. Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc opinor ostenditur Eruti, quod hunc ruri esse patiebatur. numquid est aliud? immo uero, inquit, est: nam istum exheredare in animo habebat. audio. nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. nam illa opinor tu quoque concedis leuia esse, atque inepta. Conuiuia cum patre non inibat. quippe qui ne in opidum quidem, nisi perraro, ueniret. Domum suam istum non fere quisquam uocabat. nec mirum, quem neque in urbe uideret, neque rure uocaturus esset. uerum hæc tu quoque intelligis esse nugatoria. illud, quod cœpimus, uideamus; quo certius argumẽtum odij reperiri nullo modo potest. Exheredare pater filium cogitabat. mitto quærere, qua de caussa: quæro, qui scias? tametsi te dicere, atque enumerare caussas omnes oportebat: & id erat certi accusatoris officium, qui tanti sceleris argueret, explicare omnia uitia, atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipsam uinceret, ut amorem illũ penitus insitum eijceret ex animo, ut denique patrem se esse obliuisceretur: quæ sine magnis huiusce peccatis accidere potuisse non arbitror. uerum concedo tibi, ut ea prætereas, quæ cum taces, nulla esse concedis: illum quidem uoluisse exheredare, certe tu planum facere debes. quid ergo

affers, quare id factum putemus? uere nihil potes dicere. finge aliquid saltem commode, ut ne plane uidearis id facere, quod aperte facis, huius miseri fortunis, & horum uirorum talium dignitati illudere. Exheredare *filium uoluit: quam ob causſam? neſcio. exheredauit ne? non. quis prohibuit? cogitabat. cogitabat? cui dixit? nemini. quid eſt aliud, iudicio, ac legibus, ac maieſtate ueſtra abuti ad quæſtum, atque ad libidinem, niſi hoc modo accuſare, atque id obijcere, quod planum facere non modo non poſſis, uerum ne coneris quidem? nemo noſtrum eſt* Eruti, *quin ſciat tibi inimicitias cum* Sex. Roſcio *nullas eſſe: uident omnes, qua de cauſſa huic inimicus uenias: ſciunt huiuſce pecunia te adductum eſſe. quid ergo eſt? ita tamen quæſtus te cupidum eſſe oportebat, ut horum exiſtimationem, & legem* Memmiam *putares aliquid ualere oportere. accuſatores multos eſſe in ciuitate utile eſt, ut metu contineatur audacia. uerumtamen hoc ita eſt utile, ut ne plane illudamur ab accuſatoribus. innocens eſt quiſpiam: ueruntamen, quam quam abeſt a culpa, ſuſpicione tamen non caret. tametſi miſerum eſt, tamen ei, qui hunc accuſet, poſſim aliquo modo ignoſcere: cum enim aliquid habeat, quod poſſit criminoſe, ac ſuſpicioſe dicere, aperte ludificari, & calumniari ſcienſ non uideatur. quare facile omnes patimur eſſe quamplurimos accuſatores: quod innocens, ſi accutus ſit, abſolui poteſt; nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt. utilius eſt autem abſolui innocentem, quam nocentem cauſſam non dicere. Anſeribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in* Capitolio, *ut ſignificent, ſi fures uenerint. at fures internoſcere non poſſunt, ſignificant tamen, ſi qui noctu in* Capitolium *u.ne-*

rint: & quia id est suspicioſum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cautior. quod si luce quoque canes latrent; cum deos salutatum aliqui uenerint: opinor, ijs crura suffringantur; quod acres sint etiam cum, cum suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum ratio. alij uestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt. cibaria uobis præberi uidemus: uos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde, si uoletis, etiam tum, cum uerisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote. id quoque concedi potest. sin autem sic ageris, ut arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis aut quare, aut quo modo, ac tantummodo sine suspicione latrabitis: crura quidem uobis nemo suffringet; sed, si ego hos bene noui, literam illam, cui uos usque eo inimici estis, ut etiam alias omnes oderitis, ita uehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium, nisi fortunas uestras accusare possitis. Quid mihi ad defendendum dedisti bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? Ne exheredaretur, ueritus est. audio: sed qua de causa uereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo: planum fac. nihil est; non, qui cum de liberarit, quem certiorem fecerit, unde istud uobis suspicari in mentem uenerit. Cum hoc modo accusas Eruti, non ne hoc palam dicis? ego, quid acceperim, scio: quid dicam, nescio. unum illud spectaui, quod Chrysogonus aiebat, neminem isti patronum futurum; de bonorum emptione, deq; ea societate neminem esse, qui uerbum facere hoc tempore auderet. hæc te opinio falsa in istã fraudem impulit, non mehercule uerbum feciſſes, si ti-

si quemquam responsurum putasses. Operæpretium erat, si animaduertistis iudices, negligentiam eius in accusando considerare. credo, cum uidisset, qui homines in hisce subsellijs sederent, quæsisse, num ille, aut ille defensurus esset; de me ne suspicatum quidem, quod antea caussam publicam nullam dixerim. postea quam in uenit, neminem eorum, qui possunt, & solent: ita negligens esse cœpit, ut, cum in mentem ueniret ei, resideret, deinde spatiaretur, nonnumquam etiam puerum uocaret, credo cui cœnam imperaret; prorsus ut uestro consessu, & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. peroraui aliquã do, assedit. surrexi ego. respirare uisus est, quod non alius potius diceret. cœpi dicere. usque eo animaduerti, iudices, eum iocari, atque alias res agere, ante quam Chrysogonum nominaui. quem simul atque attigi, statim homo se erexit, mirari uisus est. intellexi, quid eum pupugisset. iterum, ac tertio nominaui. postea homines cursare ultro & citro non destiterunt, credo, qui Chrysogono nũciarent, esse aliquem in ciuitate, qui contra uoluntatem eius dicere auderet; aliter caussam agi, atque ille existimaret; aperiri bonorum emptionem, uexari pessime societatem, gratiam potentiamq; eius negligi, iudices diligenter attendere, populo rem indignem uideri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruti; quoniamq; uides uersa esse omnia, caussam pro Sex. Roscio si non commode, at libere dici; quem dedi putabas, defendi intelligis; quos tradituros sperabas, uides iudicare: restitue nobis aliquando ueterem tuam illam callidita tem, atque prudentiam: confitere huc ea spe uenisse, quod putares hic latrocinium, non iudicium futurũ. De parricidio caussa dicitur: ratio ab accusatore reddita

non est, quam ob causſam patrem filius occiderit. quod in minimis noxis, & in his leuioribus peccatis, quæ magis crebra, & iam prope quotidiana sunt, maxime, & primum quæritur, quæ causſa maleficij fuerit; id Erutius in parricidio quæri non putat oportere. in quo scelere, iudices, etiam cum multæ causſæ conuenisse unum in locum, atque interse congruere uidentur; tamen non temere creditur; neque leui coniectura res penditur; neque testis incertus auditur; neque accusatoris ingeniores iudicatur: cum multa antea commissa maleficia, tum uita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur, necesse est, neque audacia solum, sed summus furor, atque amentia. hæc cum sint omnia, tamen extent oportet expressa sceleris uestigia, ubi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium sit admissum. quæ ni si multa, & manifesta sunt; profecto res tam scelesta, tam atrox, tam nefaria credi non potest. magna est enim uis humanitatis: multum ualet communio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura: portentum, atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie, & figura, qui tantum immanitate bestias uicerit, ut, propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit, eos indignissime luce priuarit; cum etiam feras inter sese partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet. non ita multis ante annis aiunt T. Cloelium quendam Tarracinensem, hominem non obscurum, cum cœnatus cubitum in idem conclaue cum duobus adolescentibus filijs isset, inuentum esse mane iugulatum. cũ neque seruus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret; id ætatis autem duo filij propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorum de parricidio delata sunt. quid postea? erat sane suspiciosum.

ſuſpicioſum. neutrum ſenſiſſe? auſum autem eſſe quem quam ſe in id conclaue committere, eo potiſſimum tempore, cum ibidem eſſent duo adoleſcentes filij, qui & ſentire, & defendere facile poſſent? erat porro nemo, in quem ea ſuſpicio conueniret. tamen, cum planum iudicibus eſſet factum, aperto oſtio dormientes eos repertos eſſe, iudicio abſoluti adoleſcentes, et ſuſpicione omni liberati ſunt. nemo enim putabat quemquam eſſe, qui, cum omnia diuina atque humana iura ſcelere nefario polluiſſet, ſomnum ſtatim capere potuiſſet: propterea quod qui tantum facinus commiſerunt, non modo ſine cura quieſcere, ſed me ſtirare, quidē ſine metu poſſunt. Videtis ne, quos nobis poetæ tradiderunt patris ulciſcendi cauſſa ſupplicium de matre ſumpſiſſe, cū præſertim deorum immortalium iuſſis, atque oraculis id feciſſe dicatur; tamen ut eos agitent furiæ, neque conſiſtere uſquam patiantur? quod ne pij quidem ſine ſcelere eſſe potuerunt. ſic ſe res habet, iudices: magnam uim, magnam neceſſitatem, magnam poſſidet religionem paternus, maternusq; ſanguis. ex quo, ſi qua macula concepta eſt, non modo elui non poteſt, uerum uſque eo permanat ad animum, ut ſumus furor, atque amentia conſequatur. nolite enim putare quemadmodum in fabulis ſæpe numero uidetis, eos, qui aliquid impie ſceleratéq; commiſerint, agitari, et perterreri furiarū tedis ardentibus. ſua quemque fraus, & ſuus terror maxime uexat: ſuum quemque ſcelus agitat, amentiáq; afficit: ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæq; animi terrent. hæ ſunt impijs aſſiduæ domeſticæq; furiæ, quæ dies noctesq; parentum pœnas a conſceleratiſſimis filijs repetant. hæc magnitudo maleficij facit, ut, niſi pæne manifeſtum paricidium proferatur, credibile non ſit; niſi tur

pia adolescentia, nisi omnibus flagitijs uita inquinata, nisi sumptus effusi cum probro atque dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas, ut non procul ab horreat ab insania. accedat huc oportet odium parentis, animaduersionis paternæ metus, amici improbi, serui conscij, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem: pene dicam, respersas manus sanguine paterno iudices uideant, oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbũ creditum sit. quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur; eo magis est, si conuincatur, uindicandum. ita que cum multis ex rebus intelligi potest, maiores nostros non modo armis plus, quam cæteras nationes, uerum etiã consilio sapientiáq; potuisse, tum ex hac re uel maxime, quod in impios singula re supplicium inuenerunt qua in re quantum prudentia præstiterint ijs, qui apud cæteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate. Prudentissima ciuitas Athenienſium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur. eius porro ciuitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripserit. is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset; respondit, se id neminem facturum putasse. sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit. quod antea commissum non erat; ne non tam prohibere, quam admonere uideretur. Quanto maiores nostri sapientius; qui, cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando uiolaret audacia, supplicium in paricidas singulare excogitauerunt: ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ij magnitudine pœnæ maleficio summouerentur. in sui uoluerunt in culeum uiuos, atque ita in flumen deijci, o singularem sapientiam, iudices, non

ne uidentur hunc hominem ex rerum natura fustuliſſe. & eripuiſſe, cui repente cælum, ſolem, aquam, terram q; ademerunt? ut, qui eum necaſſet, unde ipſe natus eſſet; careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicantur. noluerunt feris corpus obijcere, ne beſtijs quoque, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus uterentur; non ſic nudos in flumen deijcere, ne, cum delati eſſent in mare, ipſum polluerent, quo cætera, quæ uiolata ſunt, expiari putantur. denique nihil tam uile, neque tam uulgare eſt, cuius partem ullam reliquerint. etenim quid tã eſt commune, quam ſpiritus uitæ? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? ita uiunt. dum poſſunt, ut ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, ut eorum oſſa terra non tangat: ita iactantur fluctibus, ut numquam alluantur: ita poſtremo eijciuntur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. Tanti maleficij crimen, cui maleficio tam inſigne ſupplicium eſt conſtitutum, probare te, Eruti, cenſes poſſe talibus uiris, ſi ne cauſſam quidem maleficij protuleris? ſi hũc apud bonorũ emptores ipſos accuſares, eiq; iudicio Chryſogonus præeſſet; tamẽ dili gentius, paratius q; ueniſſes. uerum, quid agatur, nõ uides; an, apud quos agatur? agitur de paricidio: quod ſine multis cauſsis ſuſcipi non poteſt. apud homines autem prudentiſſimos agitur: qui intelligunt neminem ne minimum quidẽ maleficium ſine cauſſa admittere. Eſto: cauſſam proferre non potes tametſi ſtatim uicisſe debeo, tamen de meo iure decedam, & tibi, quod in alia cauſſa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. non quæro abs te, quare patrem Sex. Roſcius occiderit: quæro, quo modo occiderit. ita quæro abs te, C. Eruti, quo modo, & ſic te

cum agam, ut in eo loco uel respondendi, uel interpellandi tibi potestatem faciam, uel etiam, si quid uoles, interrogandi. Quo modo occidit? ipse percussit, an alijs occidendum dedit? si ipsum arguis: Romæ non fuit. si per alios dicis: quæro, seruos ne, an liberos? quos homines? indidem ne Ameria, an hoscæ ex urbe sicarios? si Ameria, qui sunt hi? cur non nominantur? si Roma, unde eos npuerat Roscius? qui Romam multis annis non uenit, neque umquam plus triduo fuit. ubi eos conuenit? quicum locutus est? quo modo persuasi? pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? unde, aut quantum dedit? non ne his uestigijs ad caput maleficij peruenirí solet? Et simul tibi in mentem ueniat facito, quemadmodũ uitam huiusce depinxeris: hunc hominem ferum, atque agrestem fuisse: numquam cum homine quoquam collocutum esse: numquam in opido constitisse. Qua in re prætereo illud, quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat esse; in rusticis moribus, in uicĩu arido, in hac horrida, incultaq; uita, istiusmodi maleficia gigni non solere. ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni uita nascitur. in urbe luxuries creatur: ex luxuria existat auaritia necesse est, ex auaritia erumpat audacia: in de omnia scelera ac maleficia gignuntur. uita autem hæc rustica, quam tu agrestem uocas, parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est. Verum hæc missa facio: illud quæro, is homo, qui, ut tute dicis, numquam inter homines fuerit, per quos homines, hoc tantum facinus, tam occultum, absens præsertim, conficere potuerit. Multæ sunt falsa, iudices, quæ tamen argui suspiciose possunt: in his rebus si suspicio reperta erit, culpam ineße concedam. Romæ Sex. Ro-

scius occiditur, cum in agro Amerino esset filius. literas, credo, misit alicui sicario, qui Romæ noverat neminem, arcessiuit aliquem: at quando? nuncium misit: quem? aut ad quē? pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem: nihil horum ne confingi quidem potest: & tamen caussa de parricidio dicitur. Reliquum est, ut per seruos id admiserit. o dij immortales, rem miseram, & calamitosam. quod in tali crimine innocenti saluti solet esse, ut seruos in quæstionem polliceatur; id Sex. Roscio facere non licet: uos, qui hunc accusatis, omnes eius seruos habetis: unus puer, uictus quotidiani administer, ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: uobis aduocatis, uobis agentibus, aliquoties duos seruos paternos in quæstionem ab aduersarijs Sex. Roscius postulauit. meministis ne T. Roscium recusare? quid? ij serui ubi sunt? Chrysogonum, iudices, sectantur, apud eum sunt in honore, & in pretio. etiam nunc, ut ex his quæratur, ego postulo, hic orat, atque obsecrat. quid facitis? currecusatis? Dubitate etiam nunc, iudices; si potestis, a quo sit Sex. Roscius occisus: ab eo ne, qui propter illius mortem in egestate, & insidijs uersatur, cui ne quærendi quidem de morte patris potestas permittitur; an ab ijs, qui quæstionem fugitant, bona possidēt, in cæde, atque ex cæde uiuunt. Omnia, iudices, in hac caussa sunt misera, atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neque iniquius proferri potest. mortis paternæ de seruis paternis quæstionem habere filio non licet. ne tam diu quidem dominus erit in suos, dum ex ijs de patris morte quæratur. ueniā, neque ita multo post, ad hunc locum. nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia tū ne dicturū pollicitus sum, cū Erutij crimina

Nunc, Eruti, ad te uenio. Conueniat mihi tecum, neceſſe eſt; ſi ad hunc maleficium iſtud pertinet, aut ipſum ſua manu feciſſe, id quod negas; aut per aliquos liberos, aut ſeruos, liberos neſquos neque ut conuenire potuerit, neque quæ ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua ſpe, aut quo pretio, potes oſtendere. ego contra oſtendo, nō modo nihil eorum feciſſe Sex. Roſcium, ſed ne potuiſſe quidem facere; quod neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædijs umquam temere diſceſſerit. Reſtare tibi uidebatur ſeruorum nomen, quo, quaſi in portum reiectus a ceteris ſuſpitionibus, confugere poſſes: ubi ſcopulum offendis eiuſmodi, ut non modo ab hoc crimen reſilire uideas, uerum omnē ſuſpicionem in uoſmet ipſos recidere intelligas. Quid eſt ergo, quo tandem accuſator inopia argumentorum confugerit? eiuſmodi tempus erat, inquit, ut homines uulgo impune occiderentur. quare tu hoc, propter multitudinem ſicariorum, nullo negotio facere potuiſti. interum mihi uideris, Eruti, una mercede duas res aſſequi uelle, nos iudicio perfundere, accuſare autem eos ipſos, a quibus mercedem accepiſti. Quid ais? uulgo occidebantur? per quos? & a quibus? non ne cogitas te a ſectoribus huc adductum eſſe? quid poſtea? neſcimus, per iſta tempore eoſdem fere ſectores fuiſſe collorum, & bonorum? ij denique, qui tū armati dies noctesq; concurſabant, qui Romæ erant aſſidui, qui omni tempore in præda & ſanguine uerſabantur, Sex. Roſcio temporis illius acerbitatem iniquitatemq; obijcient? et illam ſicariorum multitudinē, in qua ipſi duces ac principes erāt, huic crimini putabunt fore? qui nō modo Romæ non fuit, ſed omnino, quid Romæ ageretur, neſciret; propterea quod ruri aſſiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit. Vereor,

ne aut moleſtus ſim uobis, iudices, aut ne ingenijs ueſtris ui dear diffidere, ſi de tam perſpicuis rebus diutius diſſeram. Eruti criminatio tota, ut arbitror, diſſoluta eſt. niſi forte expectatis, ut illa diluã, quæ depeculatu, ac de eiuſmodi rebus commenticijs, inaudita nobis ante hoc tempus, ac noua, obiecit. quæ mihi iſte uiſus eſt ex alia oratione declamare quã in aliũ reũ commentaretur: ita neque ad crimen partipij, neque ad eum, qui cauſſam dicit, pertinebant. de quibus quoniam uerbo arguit, uerbo ſatis eſt negare. ſi quid eſt, quod ad teſtes referret, ibi nos quoque, ut in ipſa cauſſa, paratiores reperiet, quam putabat. Venio nunc eo, quo me non cupiditas ducit, ſed fides. nam ſi mihi liberet accuſare, accuſarem alios potius, ex quibus poſſem creſcere: quod certum eſt nõ facere, dũ utrumuis licebit. is enim mihi uidetur amplißimus, qui ſua uirtute in altiorem locum peruenit, non qui aſcendit per alterius incommodum, & calamitatem. Deſinamus aliquando ea ſcrutari, quæ ſunt inania: quæramus, ubi meleficium & eſt, & inueniri poteſt. iam intelliges Eruti, certum crimen quam multis ſuſpicionibus coarguatur. tametſi neque omnia dicam, & leuiter unumquodque tangam. neque enim id facerem, niſi neceſſe eſſet: & id erit ſigni me inuitũ facere, quod non proſequar lõgius, quã ſalus huius, & mea fides poſtulabit. Cauſſam tu nullam reperiebas in Sex. Roſcio. at ego in T. Roſcio reperio. tecum enim mihi res eſt, T. Roſci, quoniam iſtic ſedes, ac te palam aduerſarium eſſe profiteris. de Capitone poſt uiderimus, ſi, quemadmodum paratũ eſſe audio, teſtis prodierit. tum alias quoque ſuas palmas cognoſcet, de quibus me ne audiſſe quidẽ ſuſpicatur. L. Caſſius ille, quẽ populus R. ueriſimũ & ſapientiſimũ iudicem putabat,

Idemidem in causis quærere solebat, cui bono fuisset. sic uita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe, atque emolumento accedere. hunc quæsitorem, ac iudicem fugiebant, atque horrebant ij, quibus periculum creabatur: ideo quod, tametsi ueritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam inclinatus ad seueritatem uidebatur. Ego, quamquam præsti hic quæstioni uir & contra audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus, tamen facile me paterer, uel illo ipso acerrimo iudice quærente, uel apud Cassianos iudices, quorum etiam nunc ij, quibus caussa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sex. Roscio dicere. in hac enim caussa cum uiderent illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non quærerent, cui bono fuisset; sed & perspicuum crimen, & suspicionem potius ad prædam adiungerent, quam ad egestatem. quid, si accedit eodem, ut tenuis antea fueris? quid, si, ut auarus? quid, si, ut audax? quid, si, ut illius, qui occisus est inimicissimus? num quærenda caussa; quæ te ad tantum facinus adduxerit? quid ergo horum negari potest? tenuitas hominis eiusmodi est, ut dissimulari non queat, atque eo magis eluceat, quo magis occultatur. auaritiã præfers, qui societatem coieris de municipis, cognatiq; fortunis cum alienissimo. quã sis audax, (ut alia obliuiscar) hinc omnes intelligere potuerunt, quod ex tota societate, hoc est ex tot sicariis, solus tu inuẽtus es. qui cum accusatoribus sederes, atque os tuũ non modo ostẽderes, sed etiã offerres. inimicitias tibi fuisse cũ Sex. Roscio, et magnas rei familiaris cõtrouersias, concedas, necesse est. Restat, iudices, ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roscium occiderit; is, ad quẽ morte eius dini-

tiæ uenerint; an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit; an is, qui postea factus sit egentissimus: is, qui ardens auaritia feratur infectus in suos; an is, qui semper ita uixerit, ut quæstum nosset nullum, fructum autem eum solum, quem labore peperisset: is, qui omnium sectorum audacissimus sit; an is, qui propter fori iudiciorumq; insolentiam nō modo subsellia, uerum etiam urbem ipsam reformidat postremo, iudices, id quod ad rem mea sententia maxi me pertinet, utrum inimicus potius, an filius. Hæc tu, Eruti, toi & tanta si nactus esses in reo, quam diu diceres? quo te modo iactares? tempus hercule te citius, quam oratio deficeret. etenim in singulis rebus eius modi materies est, ut dies singulos possis consumere: neque ego non possum: non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil arrogo, ut te copiosius, quam me, putem posse dicere. uerum ego forsitan propter multitudinem patronorum in grege annumerer: te pugna Cannensis accusatorem sat bonum facit. multos cesos non ad Thrasimenum lacū. sed ad Seruiliū uidimus. quis ibi nō est uulneratus ferro Phrygio? non necesse est omnes commemorare, Curios, Marios, denique Mamercos, quos iam ætas a prœlijs auocabat; postremo Priamū ipsum, senē Antistiū, quem non modo ætas, sed etiā leges pugnare prohibebant. iam quos nemo propter ignobilitatē nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios, & de ueneficijs accusabant. qui omnes, quod ad me attinet, uellem uiuerent: nihil enim mali est, cā nes ibi quamplurimos esse, ubi permulti obseruandi, multaq; seruanda sunt. uerum, ut sit, multa sæpe, imprudentibus imperatoribus, uis belli, ac turba molitur. dum is in alijs rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat; erant interea, qui suis uulneribus mederentur, qui,

tanquam si offusa reip. sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris, omniáq; miscebant. a quibus miror, ne quod iudiciorum esset uestigium, non subselia quoque esse combusta: nam et accusatores, & iudices sustulerunt. hoc cõmodi est, quod ita uixerunt, ut testes omnes, si cuperem, interficere non possent. nam, dum hominum genus erit; quis accuset eos, non deerit: dum ciuitas erit, iudicia fient. Verum, ut cœpi dicere, & Erutius, hæc si haberet in caussa, quæ commemoraui, posset ea quamuis diu dicere, & ego iudices possum: sed in animo est, quemadmodum ante dixi leuiter transire, ac tantummodo perstringere unamquamque rem: ut omnes intelligant, me non studio accusare, sed officio defendere. Video igitur caussas esse permultas, quæ istum impellerent: uideamus nunc, ecquæ facultas suscipiendi maleficij fuerit. Vbi occisus est Sex. Roscius? Romæ. quid tu, Rosci, ubi tunc eras? Romæ. uerum quid ad rem? & alij multi. quasi nunc id agatur, qui ex tanta multitudine occiderit; ac non hoc quæratur, eum, qui Romæ sit occisus, utrum uerisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romæ fuerit; an ab eo, qui multis annis Romam omnino non accesserit. Age nunc, cæteras facultates quoque consideremus. Erat tum multitudo sicariorum, id quod commemorauit Erutius & homines impune occidebãtur, quid? ea multitudo quæ erat? opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati; aut eorum, qui ab ijs conducebantur, ut aliquem occiderent. si eos putas, qui alienum appetebant; tu es eo numero, qui nostra pecunia diues es: sin eos, quos, qui leuiore nomine appellant, percussores uocant; quære, in cuius fide sint, & clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies.

& quidquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito: ita facillime caussa Sex. Roscij cum tua conferetur. Dices, quid postea, si Romæ assiduus fuit? respondebo: at ego omnino non fui. Fateor me sectorem esse; uerum & alij multi. at ego, ut tute arguis, agricola, & rusticus. non continuo, si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius. at ego profecto, qui ne noui quidem quemquam sicarium, longe absum ab eiusmodi crimine. Permulta sunt quæ dici possunt, quare intelligatur summam tibi facultatem fuisse maleficij suscipiendi: quæ non modo iccirco prætereo, quod te ipsum non libenter accuso; uerum eo magis etiam, quod, si de illis cædibus uelim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, uereor ne ad plures oratio mea pertinere uideatur. Videamus nunc strictim, sicut cetera, quæ post mortem Sex. Roscij absentis, T. Rosci, facta sunt: quæ iam aperta & manifesta sunt, ut medius fidius, iudices, inuitus ea dicam. uereor enim, cuicuimodi es Rosci, ne tu hunc uidear uoluisse seruare, ut tibi omnino non perpercerim. cum hoc uereor, & cupio tibi aliqua ex parte, quod salua fide possim, parcere; rursus immuto uoluntatem meam. uenit enim mihi in mentem oris tui. te ne, cum ceteri socij tui fugerent, ac se occultarent, ut hoc iudicium non de illorum præda, sed de huius maleficio fieri uideretur; potissimum tibi partes istas depoposcisse, ut in iudicio uersarere, & sederes cum accusatore? qua in re nihil aliud assequeris, nisi ut ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur, & impudentia. Occiso Sex. Roscio, qui primus Ameriam nunciat? Manlius Glaucia, quem iam antea nominaui, tuus cliens, & familiaris, quid attinuit cum potissimum

nunciare, quod, si nullum iam ante consilium de morte, ac de bonis eius inieras, nullam q; societatem neque scelerus, neque præmij cum homine ullo coieras, ad te minima omnium pertinebat? Sua sponte Manlius nũciat? quid, quæso, eius intererat? An cum Ameriam non huiusce rei caussa uenissem, casus accidit, ut id, quod Romæ audierat, primus nunciarem? cuius rei caussa uenerat Ameriam? non possum, inquit, diuinare. eo rem iam adducam, ut nihil diuinatione opus sit. Qua ratione Roscio Capitoni primum nũciauit? cum Ameriæ Sex. Roscij domus, uxor, liberiq; essent, cum tot propinqui cognatiq; optime conuenientes; qua ratione factum est, ut iste tuus cliens, sceleris tui nuncius T. Roscio Capitoni potissimum nunciaret? occisus est a cena rediens. nondum lucebat, cum Ameriæ scitum est. quid hic incredibilis cursus? quid? hæc tanta celeritas, festinatioq; significat? non quæro, quis percusserit. nihil est Glaucia, quod metuas non excutio te si quid fortæ ferri habuisti, non scrutor? nihil ad me arbitror pertinere. quoniam, cuius consilio occisus sit, inuenio; cuius manu sit percussus, non laboro. unum hoc sumo, quod mihi apertum tuum scelus, res q; manifesta dat: ubi, aut unde audiuit Glaucia, qui tã cito sciuit? fac audisse statim. quæ res eum nocte una tantum itineris contendere coegit? quæ necessitas eum tanta premebat, ut, si sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficiscereturr? nullam partem noctis requieseret? Etiam ne in tam perspicuis rebus argumentatio quærenda, aut coniectura capienda sit? non ne uobis hæc, quæ audistis, cernere oculis uidemini, iudices? non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem a cœna uidetis? non positas insidias? non impetum repentinum? non uersatur ante

oculos uobis in cæde Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru collocat Autumedontem illum, sui sceleris acerbissimi, nefariæq; victoriæ nuncium? non orat, ut eam noctem peruigilet? ut honoris sui caussa laboret? ut Capitoni quamprimum nunciet? quid erat, quod Capitonem primum scire uoluerit? nescio: nisi hoc uideo, Capitonē in his bonis esse socium: de tribus & decem fundis tres nobilissimos fundos eum uideo possidere. audio præterea, non hanc suspicionem nunc primum in Capitonem cōferri, multas esse infames palmas, hanc primam esse tamen lemniscatam, quæ Romæ deferatur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit: multos ferro, multos ueneno. habeo etiam dicere, quem, contra morem maiorum, minorem annis LX de ponte in Tiberim deiecerit. quæ, si prodierit, atque adeo cum prodierit, scio enim proditurum est, audiet. ueniat modo, explicet suum uolumen illud; quod ei, planum facere possum, Erutium conscripsisse: quod aiunt illum Sex. Roscio insidiatum esse, & minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. o præclarum testem, iudices: o grauitatem dignam expectatione: o uitam honestam, atque eiusmodi, ut libentibus animis ad eius testimonium uestrum iusiurandum accommodetis. profecto non tam perspicue istorum maleficia uideremus, nisi ipsos cæcos redderet cupiditas, & auaritia, & audacia. Alter ex ipsa cæde uolucrem nuncium Ameriam ad socium, atque ad magistrum suum misit, ut, si dissimulare omnes cuperent se scire ad quem maleficium pertineret, tamen ipse apertum suum scelus ante omnium oculos poneret. Alter, si diis immortalibus placet, testimonium etiam in Sex. Roscium dicturus est. quasi uero id nunc agatur, utrum

id, quod dixerit, credendum, an, quod fecerit, uindicandum sit. itaque more maiorum comparatum est, ut in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua re nō dicerent. Africanus, qui suo cognomine declarat tertiā partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret. nam illud in talem uirū non ausu deo dicere: si diceret, non crederetur. Videte nunc, quam uersa, & mutata in peiorem partem sint omnia. cū de bonis, et de cæde agatur, testimonium dicturus est is, qui & sector est, & sicarius, hoc est, qui & illorum ipsorum honorum, de quibus agitur, emptor, atque possessor est, & eum hominem occidendum curauit, de cuius morte quæritur. Quid eu, uir optime? ecquid habes, quod dicas? mihi ausculta: ui de ne tibi desis: tua quoque res permagna agitur. multa sceleratе, multa audacter, multa improbe fecisti, unum stultissime, profecto tua sponte, non de Erutij sententia. nihil opus fuit te istic sedere. neque enim accusatore muto, neque teste quisquam utitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit. huc accedit, quod paullo tamen occultior, atque tectior nostra ista cupiditas esset. nunc quid est, quod quisquam ex uobis audire desideret; cum, quæ facitis, eiusmodi sint, ut ea dedita opera a uobis contra uosmet ipsos facere uideamini? Age, nunc illa uideamus iudices, quæ statim consecuta sunt. Ad Volaterras in castra L. Syllæ mors Sex. Roscij qua triduo, quo is occisus est, Chrysogono nūciatur. quæritur etiam nunc, quis eum nuncium miserit. non ne perspicuum est, eundem, qui Ameriam? curat Chrysogonus, ut eius bona ueneant statim. qui non norat hominem, aut rem? atqui ei uenit in mentem prædia concupiscere hominis ignoti, quem omnino numquam uiderat. soletis, cum

aliquid huiusmodi auditis, iudices, continuo dicere: necesse est aliquem dixisse municipem, aut vicinum. ij plerumque indicant; per eos plerique proditur. hic nihil est, quod suspicionē hanc putetis. non enim ego ita disputabo: uerisimile est Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse. erat enim eis cum Chrysogono iam antea amicitia. nam cū multos ueteres a maioribus Roscij patronos, hospitesq; haberent omnes eos colere atque obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem & clientelam contulerunt. hæc possum omnia uere dicere: sed in hac caussa coniectura nihil opus est: ipsos certo scio nō negare, ad hæc bona Chrysogonum accessisse impulsu suo. Si eum, qui indicij partem acceperit, oculis cernetis: poteritis ne dubitare, iudices, qui indicarit? qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscij. num quisnam præterea? nemo est, iudices. num ergo dubium est, quin ij obtulerint hanc prædam Chrysogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt? Age, nunc ex ipsius Chrysogoni iudicio Rosciorum factum considere mus. Si nihil in ista pugna Roscij, quod operæpretium esset, fecerant, quam ob caussam a Chrysogono tantis præmijs donabantur? si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt; non ne satis fuit his gratia agi? denique, ut perlibera liter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria prædia, tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur; cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? non ne perspicuum est, iudices, has manubias Roscijs Chrysogonum, re cognita, concessisse!? Venit in decemprimis legatus in castra Capito. Totam uitam, naturam, mores que hominis ex ipsa legatione cognoscite. nisi intellexeritis, iudices, nullum esse officium, nullum ius tam sanctum,

atque integrum, quod non eius scelus, atque perfidia uiola
rit, & imminuerit; uirum optimum esse eum iudicatore.
Impedimento est, quo minus de his rebus Sylla doceatur: ce
terorum legatorum consilia, & uoluntatem Chrysogono
enunciat: monet, ut prouideat, ne palam res agatur: osten
dit, si sublata sit uenditio bonorum, illum pecuniam gran
dem amissurum seseque capitis periculum aditurum: illum a-
cuere, hos, qui simul erant missi, fallere: illum identidem
monere, ut caueret, hisce insidiose spem falsam ostendere: cum
illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enunciare:
* cum illo partem suam de paciscì, hisce, aliqua fretus hora
semper, omnes aditus ad Syllam intercludere. postremo, isto
hortatore, auctore, intercessore, ad Syllam legati non adie
runt: istius fide, ac potius perfidia decepti. id quod ex ipsis
cognoscere poteritis, si accusator uoluerit testimonium eis
denunciare, pro te certa spem falsam domum retulerunt. In
priuatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius
gessisset sui quæstus, aut commodi caussa, uerum etiam ne
gligentius, cum maiores summum admisisse dedecus existi
mabant: itaque mandati constitutum est iudicium, non mi
nus turpe quam furti; credo propterea, quod quibus in re
bus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ uicaria
fides amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat om
nium commune præsidium, & , quantum in ipso est, di-
sturbat uitæ societatem. non enim possumus omnia per nos
agere: alius in alia est re magis utilis: iccirco amicitiæ compa
rantur, ut commune commodum mutuis officijs guberne-
tur. quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuũ
commodum conuersurus es? cur mihi te offers, ac meis com
modis officio simulato officis, & obstas? recede de medio; per

alium

alium transigam. suscipis onus officij, quod te putas sustinere posse: quod minime uidetur graue ijs, qui minime ip si leues sunt. ergo iccirco turpis haec culpa est, quod duas res sanctissimas uiolat, amicitiã, et fidem. nam neque mandat quisquam fere, nisi amico; neque credit, nisi ei, quem fidelẽ putat. perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset. Ita ne est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur, necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ uiui, commendatæ sunt, atque concreditæ, ignominia mortuum affecerit, is inter honestos homines, atque adeo inter uiuos numerabitur? in minimis priuatis q; rebus etiam negligentia in crimen mandati iudi * cium q; infamia reuocatur; propterea quod, si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, nõ illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publicæ gesta, atque commissa sit, qui non negligentia priuatũ aliquod commodum læserit, sed perfidia, legationis ipsius cæremoniam polluerit maculaq; affecerit, qua is tandem pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur? si hanc ei rem priuatim Sex. Roscius mandauisset, ut cũ Chrysogono trãsigeret, atque decideret; in q; eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret: ille, qui sese facturum recepisset, non ne, si ex eo negotio tantulum in rem suam conuertisset, damnatus per arbitrum, & rem restitueret, & honestatem omnem amitteret? nunc non hanc ei rem Sex. Roscius mandauit: sed, id quod multo grauius est, ipse Sex. Roscius cum fama, uita, bonis omnibus a decurionibus publice Roscio mãdatus est: & ex eo T. Roscius non paullum nescio quid in rem suam conuertit, sed hunc funditus euertit bonis: ipse tria præ-

dia sibi de pactis est: uoluntatem decurionum ac municipum omnium tantidem, quanti fidem suam, fecit. Videte iam porro cetera, iudices, ut intelligatis fingi maleficium nullum posse, quo iste se non contaminarit. In rebus mihi noribus socium fallere turpissimum est, atque eq; turpe, atque illud, de quo ante dixi: neque iniuria: propterea quod auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicauit. ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem laeditur, cui se commiserit? at qui ea sunt animaduertenda peccata maxime, quae difficillime praecauentur. tecti esse ad alienos possumus: intimi multa apertiora uideant necesse est: socium uero cauere qui possumus? quem etiam si metuimus, ius officij laedimus. recte igitur maiores eum, qui socium fefellisset, in uirorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. at uero T. Roscius non unum rei pecuniariae socium fefellit? (quod tametsi graue est, tamen aliquo modo posse ferri uidetur) uerum nouem homines honestissimos, eiusdem muneris, legationis, officij, mandatorum socios, induxit, decepit, destituit, aduersarijs tradidit, omni fraude & perfidia fefellit. qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium officij metuere non debuerunt; eius malitiam non uiderunt, orationi uanae crediderunt. itaque nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti prouidiq; fuisse. iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilia aduersarijs enunciauit, deinde societatem cum ipsis aduersarijs coijt; terret etiam nos, ac minatur, tribus praedijs, hoc est praemijs sceleris, ornatus. In eiusmodi uita, iudices, in his tot tantisq; flagitijs hoc quoque maleficium, de quo iudicium est, reperietis. etenim quaerere ita debetis: ubi mul-

tia auare, multa audacter, multa improbe, multa perfidio
se facta uideris, ibi scelus quoque latere inter illa tot flagi-
tia putatote, tametsi hoc quidem minime latet? quod ita
promptum, & propositum est, ut non ex illis maleficijs,
quæ in illo constat esse, hoc intelligatur; uerum ex hoc, etiã
si quod illorum forte dubitabitur, conuincatur. Quid tan
dem, quæso, iudicæs? num aut ille lanista omnino iam a
gladijs recessisse uidetur, aut hic discipulus magistro tantu
lum de arte concedere? par est auaritia, similis improbitas,
eadem impudentia, gemina audacia: etenim, quoniam fi-
dem magistri cognosti, cognoscite nunc discipuli æquita-
tẽ. Dixit iã antea, sæpenumero postulatos esse ab istis duos ser
uos in quæstionem: tu semper T. Rosci recusasti. quæro abs
te, ij ne qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent; an
iste non commouebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi
iniqua uidebatur? postulabant homines nobilissimi, atque
integerrimi nostræ ciuitatis, quos iam antea nominaui: qui
ita uixerunt: tales q; a populo R. putãtur, ut, quidquid
dicerent, nemo esset, qui non æquum putaret. postula-
bant autem pro homine miserrimo, atque infelicissimo, qui
uel ipse sese in cruciatũ dari cuperet, dum de patris morte
quæreretur. res porro abs te eiusmodi postulabatur, ut nihil
interesset, utrum eam rem recusares, an de maleficio confi
terere. quæ cum ita sint, quæro abs te, quam ob causam recu
saris, cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. seruos ip
sos quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. quod a
nobis hoc pugnari uideo, ne in quæstionem dentur, suspi
ciosum est: quod uero apud uos ipsos in honore tanto sunt,
profecto necesse est. sciant aliquid, quod si dixerint, pe
riciosum uobis futurum sit. In dominos quæri de seruis,

iniquum est. an ne quæritur? Sextus enim Roscius reus est: neque, cum de hoc quæritur, uos dominos esse dicitis. cum Chrysogono sunt. ita credo: literis eorum, & urbanitate Chrysogonus ducitur, ut inter suos omnium delicia rum atque omniũ artium puerulos, ex tot elegantißimis familijs lectos, uelit hos uersari, homines pene operarios, ex Amerina disciplina patrisfamiliæ rusticani. non est ita profecto, iudices; non est uerisimile, ut Chrysogonus horum literas admarit, aut humanitatem; non, ut rei familiaris negocio diligentiam cognorit eorũ, & fidem. est quiddam, quod occultatur: quod quo studioßius ab ipßis opprimitur, & asconditur, eo magis eminet, & apparet. quid igitur? Chrysogonus. sui maleficij occultandi caussa, quæstionem de his haberi nõ uult? minime, iudices. non in omnes arbitror omnia conuenire. ego in Chrysogono, quod ad me attinet, nihil eiusmodi suspicor: neque hoc mihi nunc primum in mentẽ uenit dicere. meminißis me ita distribuisse initio caussam; in crimen, cuius tota argumentatio permissa Erutio est; & in audaciam, cuius partes Roscijs impositæ sunt. quidquid maleficij, scæleris, cædis erit, proprium id Rosciorum esse debebit. nimiam gratiã, potentiámq; Chrysogoni dicimus & nobis obstare, & perferri nullo modo posse, & a uobis, quoniam potestas data est, non modo infirmari, uerum etiã uindicari oportere. ego sic existimo; qui quæri uelit ex ijs, quos constat, cum cædes facta sit, affuisse, cum cupere uerum inuenire; qui recusset, eum profecto, tametsi uerbo nõ audet, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. Dixi initio, iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quam caussa postularet, ac necessitas ipsa cogeret. nam & multæ res afferri possunt; & unaquæque earum multis cum argumentis di

ci poteſt. uerum ego, quod inuitus, ac neceſſario facio, ne que diu, neque diligenter facere poſſum: quæ præteriri nullo modo poterant, ea leuiter, iudices, attigi: quæ poſita ſunt in ſuſpicionibus, de quibus ſi cœpero dicere, pluribus uerbis ſit diſſerendum; ea ueſtræ ingenijs, coniecturæq; committo. Venio nunc ad illud nomen aureum Chryſogni: ſub quo nomine tota ſocietas ſtatuitur. de quo, iudices, neque quo modo dicã, neque quo modo taceam, reperire poſſum. ſi enim taceo, uel maximam partem relinquo: ſin autem dico, uereor ne non ille ſolus, id quod ad me nihil attinet, ſed alij quoque plures læſos ſe eſſe putent. tameſi ita res ſe habet, ut mihi in communem cauſſam ſectorum dicendum nihil magnopere uideatur. hæc enim cauſſa noua profecto & ſingularis eſt. Bonorum Sex. Roſcij emptor eſt Chryſogonus. primum hoc uideamus, eius hominis bona qua ratione uenierunt, aut quo modo uenire potuerunt. atque hoc non ita quæram, iudices, ut id dicam, eſſe indignũ hominis innocentis bona ueniſſe. ſi enim hæc audientur, ac libere dicentur; non fuit tantus homo Sex. Roſcius in ciuitate, ut de eo potiſſimum conqueramur. uerum ego hoc quæro: qui potuerunt iſta ipſe lege, quæ de proſcriptione eſt, ſiue Valeria eſt ſiue Cornelia, (non enim noui, nec ſcio) uerum iſta ipſa lege bona Sex. Roſcij uenire qui potuerũt? ſcripũ enim ita dicũt eſſe, ut eorum bona ueneant, qui proſcripti ſunt. quo in numero Sex. Roſcius nõ eſt: aut eorũ, qui in aduerſariorũ præſidijs occiſi ſunt. dum præſidia ulla fuerũt, in Syllæ præſidijs fuit: poſt ea quã ab armis receſſerunt; in ſummo otio, rediens a cœna, Romæ occiſus eſt. ſi lege: bona quoque lege ueniſſe fateor. ſin autẽ cõſtat, contra omnes non modo ueteres leges, uerum etiam nouas: bona quo iure,

aut quo modo, aut qua lege uenierint, quæro. In quem hoc dicam, quæris Eruti? non in eum, quem uis, & putas: nam Syllam & orotio mea ab initio, & ipsius eximia uirtus omni tempore purgauit. ego hæc omnia Chrysogonum feciſſe dico, ut mentiretur, ut malum ciuē Roſcium fuiſſe fingeret, ut eum apud aduerſarios occiſum eſſe diceret, ut his de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Syllam paſſus non ſit. denique etiam illud ſuſpicor, omnino hæc bona non ueniſſe: id quod poſtea, ſi per uos, iudices, licitum erit, aperietur. opinor enim eſſe in lege, quam ad diem proſcriptiones, uenditionesq; fiant. nimirum ad Kal. Iun. aliquot poſt menſes & homo occiſus eſt, & bona ueniſſe dicuntur. profecto aut hæc bona in tabulas publicas nulla redierunt; noſq; ab iſto nebulone facetius eludimur, quā putamus: aut, ſi redierunt, tabulæ publicæ corruptæ alt qua ratione ſunt. nam lege quidem bona uenire non potuiſſe conſtat. Intelligo, me ante tempus, iudices, hæc ſcrutari, & propemodum errare, qui, cum capiti Sex. Roſcij mederi debeam, redi ulam curem. non enim laborat de pecunia, non ullius rationē ſui commodi ducit: facile egeſtatem ſuam ſe laturū putat, ſi hac indigna ſoſpicione, et ficto crimine liberatus ſit. uerum quæſo a uobis, iudices, ut hæc pauca, quæ reſtant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipſo putetis; partim pro Sex. Roſcio. quæ enim mihi ipſi indigna, & intolerabilia uidentur, quæq; ad omnes, niſi pro uidemus, arbitror pertinere, ea pro me ipſo, ex animi mei ſenſu ac dolore pronuncio: quæ ad huius uitæ caſum, cauſſamq; pertineant, & quid hic pro ſe dici uelit, & qua condicione cōtentus ſit, iā in extrema oratiōe noſtra, iudices, audietis. Ego hæc a Chryſogono mea ſpōte, remoto Sex. Roſcio

quæro: primum, quare ciuis optimi bona uenierint: deinde, quare hominis eius, qui neque apud aduersarios occisus est, neque proscriptus fuerat, bona uenierint, cum in eos solos lex scripta sit: deinde, quare aliquanto post eam diē uenierint, quæ dies in lege præfinita est: deinde, cur tantulo uenierint. quæ omnia si, quemadmodum solent liberti nequam, & improbi facere, in patronum suum uoluerit conferre, nihil egerit. nemo est enim, qui nesciat, propter magnitudinem rerū multa multos, partim coniuente, partim imprudente L. Sylla, commisisse. placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? non placet, iudices; sed necesse est. etenim si Iupiter Optimus Maximus, cuius nutu & arbitrio cælum, terra, mariáq; reguntur, sæpe uentis uehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbes deleuit, fruges perdidit; quorum nihil pernicie causſa diuino consilio, sed ui ipsa, & magnitudine rerum factum putamus? at contra, commoda, quibus utimur, lucemque, qua fruimur, spiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari, atque impertiri uidemus: quid miramur, L. Syllam, cum solus remp. regeret, orbemq; terrarum gubernaret, imperiúq; maiestatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animaduertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod uis diuina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit. Verum, ut hæc missa faciam, quæ iam facta sunt; ex ijs, quæ nunc maxime fiunt, non ne quiuis potest intelligere, omnium architectum, & machinatorē unum esse Chrysogonum, qui Sex. Roscij nomen deferendum curauit? hoc iudicium, cuius honoris causſa accusare se dicit Erutius,

De sunt non pauca.

aptum, & ratione dispositum se habere existimant, qui in Salentinis, aut in Brutijs habent, unde, uix ter in anno audire nuncium possint. alter tibi discedit de Palatio, & aedibus suis: habet animi relaxandi caussa rus amoenum, & suburbanum, plura praeterea praedia, neque tamen ullum nisi praeclarum, & propinquum: domus referta uasis Corinthijs, & Deliacis, in quibus est authepsa illa, quae tanto pretio nuper mercatus est, ut, qui praetereuntes pretium enumerari audiebant, fundum uenire arbitrarentur. Quid praeterea celati argenti? quid stragulae uestis? quid pictarum tabularum; quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum e multis splendidis, familijs in turba & rapinis coaceruari una in domo potuit. Familiam uero quantam, & quam uarijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? mitto hasce artes uulgares, coquos, pistores, lecticarios: animi, & aurium caussa tot homines habet, ut, quotidiano cantu uocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnis, conuiuijs tota uicinitas personet. In hac uita, iudices, quos sumptus quotidianos, quas effusiones fieri putatis? quae uero conuiuia? honesta, credo, in eiusmodi domo: si domus haec habenda est potius, quam officina nequitiae, & diuersorium flagitiorum omnium. Ipse uero quemadmodum composito & delibuto capillo passim per forum uolitet cum magna caterua togatorum, uidetis iudices; ut omnes despiciat; ut hominem pre se neminem putet; ut se solum beatum, solum potentem putet. Quae uero efficiat, & quae conetur, si ne-

lim commemorare, uereor, iudices, ne quis imperitior existimet me causſam nobilitatis, uictoriam q; uoluiſſe lædere. etſi meo iure poſſum, ſi quid in hac parte mihi non placeat, uituperare. non enim uereor, ne quis alienum me animum habuiſſe a cauſſa nobilitatis exiſtimet. ſciunt ij, qui me norunt, me pro illa tenui infirma q; parte, poſteaquam id, quod maxime uolui, fieri non potuit, ut componeretur, id maxime defendiſſe, ut ij uincerent, qui uincerunt. quis enim erat, qui non uideret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditi ciuis erat, non ſe ad eos iungere, quibus incolumibus, & domi dignitas, & foris auctoritas retineretur. quæ perfecta eſſe, & ſuum cuique honorem, & gradum reddidum, gaudeo, iudices, uehementer q; lætor: ea q; omnia deorum uoluntate, ſtudio populi R. conſilio, & imperio, & felicitate L. Syllæ geſta eſſe intelligo. quod animaduerſum eſt in eos, qui contra omni ratione pugnarunt; non debeo reprehendere. quod uiris fortibus, quarum opera eximia in rebus gerendis exſtitit, honos habitus eſt: laudo. quæ ut fierent, iccirco pugnatum eſſe arbitror; me q; in eo ſtudio partium fuiſſe confiteor. ſin autem id actum eſt, & iccirco arma ſumpta ſunt, ut homines poſtremi pecunijs alienis locupletarentur, & in fortunas uniuſcuiuſque impetum facerent; & id non modo re prohibere non licet, ſed ne uerbis quidem uituperare: tũ uero in iſto bello non recreatus, neque reſtituzus, ſed ſubactus, oppreſſus q; populus R. eſt. uerum longe aliter eſt: nihil horum eſt, iudices: non modo non lædetur cauſſa nobilitatis, ſi iſtis hominibus reſiſtetis, uerum etiam ornabitur. etenim qui hæc uituperare uolunt, Chryſogonum tantum poſſe quærunt: qui

laudare uolunt, concessum ei non esse commemorant. ac tam nihil est, quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat: uellem quidem licaret; hoc dixissem dicas licet. hoc feciſſem: facias licet; nemo prohibet. hoc decreuiſſem: decerne, modo recte; omnes approbabunt. hoc iudicaſſem: laudabunt omnes, ſi recte, et ordine iudicaris. dum necesse erat, resq; ipsa cogebat, unus omnia poterat. qui postea quam magiſtratus creauit legesq; constituit: sua exitque procuratio, auctoritasq; est restituta. quam ſi retinere uolunt ij, qui receperunt: in perpetuum poterunt obtinere. ſin has cædes, & rapinas, & hos tantos, tamq; profuſos ſumptus aut facient, aut approbabunt: nolo in eos grauius quidquã ne ominus quidem causſa dicere: unum hoc dico: noſtri iſti nobiles, niſi uigilantes, & boni, & fortes, & misericordes erunt, ij hominibus, in quibus hæc erunt, ornamenta ſua concedant, necesse eſt. qua propter desinant aliquando dicere, male aliquem locutum esſe, ſi quis uere, ac libere locutus ſit: desinant ſuam causſam cum Chryſogono communicare: desinant, ſi ille læſus ſit, de ſe aliquid detractum arbitrari: uideant, ne turpe miſerumq; ſit, eos, qui equeſtrem ſplendorem pati non potuerunt, ſerui nequiſſimi dominationem ferre poſſe. quæ quidẽ dominatio, iudices, in alijs rebus antea uerſabatur; nunc uero quam uiam muniret, quo iter affecteret, uidetis: ad fidem, ad iuſurandum, ad iudicia noſtra, ad id, quod ſolum prope in ciuitate ſincerum, ſanctumq; reſtat. Hic ne etiam ſeſe putet aliquid poſſe Chryſogonus? hic etiam potens esſe uult? o rem miſeram, atque acerbam. neque mehercules hoc indigne fero, quod uerear, ne quid poſſit: uerum, quod auſus est, quod ſperauit ſeſe apud tales uiros aliquid ad

perniciem posse innocentis, id ipsum quæror iccirco ne ex-perrecta nobilitas, armis, atque ferro remp. recuperauit, ut ad libidinem suam liberti, seruuliq; nobilium, bona, fortunas uestras, nostrasq; uexare possent? si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insaniisse, qui cum illis senserim: tametsi inermis, iudices, sensi. sin autem uictoria nobilium ornamento, atque emolumento reip. populoq; R. debet esse: tum uero optimo, & nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. Quod si quis est, qui & se, & caussam lædi putet, cum Chrysogonus uituperetur; is caussam ignorat, se ipsum prope non nouit. caussa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. ille improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc splendore caussæ separatur. Verum hæc omnis oratio, ut iam ante dixi, mea est: qua me uti resp. & dolor meus, & istorum iniuria cogit. sed Roscius horum nihil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola, & rusticus, ista omnia, quæ uos per Syllam gesta esse dicitis, more, lege, iure gentium facta: culpa liberatus, & crimen nefario solutus cupit a uobis discedere si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus commodis dicit: rogat, oratq; te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem conuertit; si nulla in re te fraudauit; si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumerauit, appendit; si uestitum, quo ipse tectus erat, annulumq; de digito suum tibi tradidit; si ex omnib. reb. se ipsum nudum, neq; præterea quidquam, excepit; ut sibi p te liceat innocenti amicorum opibus uitam in egestate degere. prædia mea tu possides: ego aliena

misericordia uiuo. concedo; & quod animus æquus est, & quia necesse est. mea domus tibi patet, mihi clausa est fero. familia mea maxima uteris: ego seruum habeo nullum. patior, & ferendum puto. quid uis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam uoluntatem lædi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto? si spoliorum caussa uis hominem occidere; spoliasti. quid quæris amplius? si inimicitiarum; quæ sunt tibi inimicitiæ cum eo, cuius antea prædia possedisti, quam ipsum cognosti? sin metuis: ab eo ne aliquid metuis, quem uides ipsum ab sese tam atrocem iniuriam propulsare non posse? sin, quod bona, quæ Roscij fuerunt, tua facta sunt, iccirco hunc illius filium studes perdere: non ne ostendis id te uereri, quod præter ceteros tu metuere non debeas, ne quando liberis proscriptorum bona patria reddantur? facis iniuriam Chrysogone, si maiorem spem emptionis tuæ in huius exitio ponis, quam in ijs rebus, quas L. Sylla gessit. quod si tibi caussa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici uelis; si tibi omnia sua præter animam tradidit, nec sibi quid quam paternũ, ne monumenti quidem caussa, reseruauit: per deos immortales, quæ ista tanta crudelitas est? quæ tam fera immanisq; natura? quis umquam prædo fuit tam nefarius, quis pirata tã barbarus, ut, cum integram prædam sine sanguine habere posset, cruenta spolia detrahere mallet? scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil umquam contra rem tuam cogitasse: & tamen oppugnas eum: quem neque metuere potes, neque odisse debes, nec quidquam habere iam reliqui uides, quod ei detrahere possis: nisi hoc indignum putas, quod uestitum sedere in iudicio uides, quem tu e patrimonio, tamquam e naufragio, nudum expulisti?

quasi uero nescias hunc & ali, et uestiri a Caecilia Baleari filia, Nepotis sorore, spectatissima femina: quae cum patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier, uirtute perfecit, ut, quanto honore ipsa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude redderet. An, quod diligenter defenditur, id tibi indignum facinus uidetur? mihi crede, si pro patris eius hospitijs, & gratia uellent omnes huius hospites adesse, & auderent libere defendere, satis copiose defenderetur: sin autem pro magnitudine iniuriae, proq; eo, quod summa reip. in huius periculo tentatur, haec omnes uindicaret; consistere mehercule uobis isto in loco non liceret. nunc ita defenditur, non sane ut moleste ferre aduersarij debeant, neque ut se potentia superari putent, quae domi gerenda sunt, ea per Caeciliam transiguntur. fori iudicijq; rationem Messalla, ut uidetis iudices, suscepit. qui si iam satis aetatis, atque roboris haberet, ipse pro Sex. Roscio diceret. quoniam ad dicendum impedimento est aetas, & pudor, qui ornat aetatem; caussam mihi tradidit, quem sua caussa cupere ac debere intelligebat. ipse assiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, ut Sex. Roscij uita erepta de manibus sectorum, sententijs iudicum permitteretur. Nimirum, iudices, pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit, haec acta res est, uti nobiles restituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Messallam uidetis, qui caput innocentis defenderent, qui iniuriae resisterent, qui, quantum possent, in salute alterius, quam in exitio, mallent ostendere. quod si omnes, qui eodem loco nati sunt, facerent: & resp. ex illis, & ipsi ex inuidia minus laborarent. Verum si a Chrysogono, iudi-

ces, non impetramus, ut pecunia nostra contentus sit, uitam ne petat; si ille adduci non potest, ut, cum ademerit nobis omnia, quæ nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est, eripe cupiat; si non satis habet auaritiam suã pecunia explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit: unum perfugium, iudices, una spes reliqua est Sex. Roscio, eadem quæ reip. uera pristina bonitas, & misericordia quæ si manet, salui etiam nunc esse possumus. sin ea crudelitas, quæ hoc tempore in rep. uersata est, uestros quoque animos, id quod fieri profecto non potest, duriores, acerbioresq; reddidit: actũ est, iudices: Inter feras satius est ætatem degere, quam in hac tanta immanitate uersari. ad eam ne rem uos reseruati estis, ad eam ne rem delecti, ut eos condemnaretis, quos sectores, ac sicarij iugulare non potuissent? solent hoc boni imperatores facere, cum prælium committunt, ut in eo loco, quo fugam hostium fore arbitrantur, milites collocent, in quos, si qui ex acie fugerint, de improuiso incidant nimirũ similiter arbitrantur isti bonorum emptores, uos hic tales uiros sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. dij prohibeant, iudices, ut hoc, quod maiores consilium publicum uocari uoluerunt, præsidium sectorũ existimetur. An uero, iudices, uos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi ut proscriptorum liberi quauis ratione tollantur? & eius rei initium in uestro iureiurando, atque in Sex. Roscij periculo quæri? dubium est, ad quem maleficium pertineat, cum uideatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium, eundemq; accusatorem hoc tempore; ex altera egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? numquid hic aliud uidetis obstare Roscio, nisi quod patrij bona uenie

runt? quod si id uos suscipitis, & eadem in re operam uestram profitemini; si iccirco sedetis, ut ad uos adducantur eorum liberi, quorum bona uenierunt: cauete, per deos immortales, iudices, ne noua, & multo crudelior per uos proscriptio instaurata esse uideatur. illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere uoluit, ne quid acrius, quam more maiorum comparatum est, publico consilio factum uideretur. hanc uero, quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum in cunabula pertinet, nisi hoc iudicio a uobis reiecitis, et aspernamini: uidete, per deos immortales, quem in locum remp. peruenturam putetis. Homines sapientes, & ista auctoritate, & potestate præditos, qua uos estis, ex quibus rebus maxime resp. laborat, iis maxime mederi conuenit. uestrum nemo est, quin intelligat populum R. qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. hanc tollite ex ciuitate, iudices: hanc pati nolite diutius in hac rep. uersari: quæ non modo id habet in se mali, quod tot ciues atrocissime sustulit; uerum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. nam cum omnibus horis aliquid atrocius fieri uidemus aut audimus; etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

De sit fortasse quippiam.

ORATIO III.

Multa, quæ desunt, quærenda.

ALITIAM *naturæ, crederetur. is*
scilicet uir optimus, & singulari fide præ
M *ditus, in suo iudicio tabulis suis testibus*
uti conatur. solent fere dicere qui per ta-
bulas hominis honesti pecuniam expensam
tulerunt: ego ne talem uirum corrumpere potui, ut mea
caussa falsum in codicem referret? exspecto, quam mox
Chærea *hac oratione utatur: ego ne hanc manum, plenam*
perfidiæ, & hos digitos meos impellere potui, ut falsum
perscriberent nomen? quod si ille suas proferet tabulas,
proferet suas quoque Roscius. *erit in illius tabulis hoc no-*
men: at in huius non erit. cur potius illius, quam huius,
credetur? scripsisset ille, si non iussu huius expensum tuli-
set? non scripsisset hic, quod sibi expensum ferri iussisset?
nam quemadmodum turpe est scribere, quod non debetur:
sic improbum est non referre, quod debras. æque enim ta-
bulæ condemnantur eius, qui uerum non retulit; & eius,
qui falsum perscripsit. Sed ego, copia & facultate caussæ
confisus, uide, quo progrediar. si tabulas C. Fannius *acce-*
pti & expensi profert suas, in suam rem, suo arbitratu scri-
ptas: quo minus secundum illum iudicetis, non recuso.
quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut, quod-
cumque retulisset, id ratum haberet? ratum habebit Ro-

scius

scius, profer. quod tibi fuerit persuasum: huic erit persuasum: quod tibi fuerit probatũ, huic erit probatũ. paullo ante a M. Perperna P. Saturi, tabulas poscebamus: nũc tuas, C. Fãni Chereæ, solius flagitamus: et, quo minus secundũ eas liș detur, non recusamus. quid ita non profers? non conficis tabulas? immo diligentiſſime. non refert parua nomina in codices? immo omnes summas. leue, et tenue hoc nomen HS CCCIↃↃↃ sunt? quo modo tibi tanta pecunia extraordinaria iacet? quo modo HSCCCIↃↃↃ in codice acepti & expensi non sunt? pro diș immortales, esse ne quemquam tantæ audaciæ præditum, qui quod nomen referre in tabulas tineat, id petere audeat? quod in codicem iniuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? quod sibi probare non possit, id persuadere alteri conetur? Nimium cito ait me indignari de tabuliș: non habere se hoc nomen in codice accepti & expensi relatum confitetur, sed in aduersariș patere contendi. Vsque eo ne te diligis, & magnificæ circumspicis, ut pecuniam non ex tuis tabuliș, sed aduersariș petas? suum codicem testiș loco recitare, arrogantiæ est: suarum perscriptionum, & literarum aduersaria proferre, non amentia est? quod si eandem uim, diligentiam, auctoritatem'q; habent aduersaria, quam tabulæ: quid attinet codicem instituere, conscribere? ordinem conseruare? memoriæ tradere literarum uetustatem? sed si, quod aduersariș nihil credimus, iccirco codicem scribere instituimus: quod etiam apud omnes leue, & infirmum est, id apud iudicem graue, & sanctum esse ducetur? quid est, quod negligenter scribamus aduersaria? quid est, quod diligenter conficiamus tabulas? qua de causſa? quia hæc sunt menstrua, illæ suns

æternæ: hæc delentur statim, illæ seruantur sancte: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc sunt deiecta, illæ in ordinem confectæ. itaque aduersarius iudicium protulit nemo: codicem protulit: tabulas recitauit. tu, C. Piso, tali fide, uirtute, grauitate, auctoritate ornatus, ex aduersarijs pecuniam petere non auderes. ergo, quæ clara sunt consuetudine, diutius dicere non debeo: illud uero, quod ad rem uehementer pertinet, quæro: Quam pridem hoc nomen, Fanni, in aduersaria retulisti? erubescit: quid respondeat, nescit: quid fingat extemplo, non habet. sunt duo menses iam, dices: tamen in codicem accepti & expensi referri debuit. amplius sunt sex menses: cur tam diu iacet de hoc nomen in aduersarijs? quid, si tandem amplius triennium est? quo modo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menstruas pæne rationes in tabulas tranferant, tu hoc nomen triennium amplius in aduersarijs iacere pateris? utrum cætera nomina in codicem accepti & expensi digesta habes, an non? si nō, quo modo tabulas conficis? si etiam: quamobrem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum in aduersarijs relinquebas? nolebas sciri, debere tibi Roscium: cur scribebas? rogatus eras; ne referres: cur in aduersarijs scriptum habebas? Sed hæc quamquam firma esse uideo: tamen ipse mihi satisfacere non possum, nisi a C. Fannio ipso testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. magnum est; quod conor: difficile est, quod polliceor: nisi eundum & aduersarium, & testem habuerit Roscius, nolo uincat. Pecunia tibi debebatur certa, quæ nunc petitur per iudicem, in qua legitimæ partis sponsio facta est. hic tu si amplius HS. nummo petisti,

quam tibi debitum est; causſam perdidisti: propterea quod aliud est iudicium, aliud est arbitrium. iudicium est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. ad iudicium hoc modo uenimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil, neque tantũ, quantum postulauimus, consequamur. eius rei ipsa uerba formulæ testimonio sunt. quid est iudicio? directum, asperum, simplex: SI. PARET. HS. IↃↃↃ. DEBERI. hic, nisi planum facit HS. IↃↃↃ. ad libellam sibi deberi, causſam perdit. quid est in arbitrio? mite, moderatum, QVANTVM. AEQVIVS. MELIVS. SIT. DARI. ille tamen confitetur plus se petere, quam debeatur; sed satis superq; habere dicit, quod sibi arbitro tribuatur. itaque alter causſæ confidit, alter diffidit. Quæ cum ita sint, quæro abs te, quid ita de hac pecunia, de hus ipsis HS. IↃↃↃ, de tuarum tabularum fide compromisſum feceris, arbitrum sumpseris, quantum æquius melius sit dari, repromitti ue; si pateret. quis in hanc rem fuit arbiter? utinam is quidem Romæ essſet. Romæ est. iam utinam adesſet in iudicio: adest. utinam sederet in consilio C. Pisonis: ipse C. Piso est. eundem ne tu arbitrum, & iudicem sumebas? eidem & infinitam largitionem remittebas, & eundem in angustisſimam formulam sponsionis concludebas? quis umquam ad arbitrum, quantum petiit, tantum abstulit? nemo: quantum enim æquius essſet sibi dari, petiit. de quo nomine ad arbitrum adisti, de eo ad iudicem uenisti. ceteri cum ad iudicem causſam labefactari animaduerterũt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem uenire est ausus: qui cum de hac pecunia, de tabularum fide arbiterũ sumpsit, iudicauit sibi pecuniam non deberi. Iam duæ

partes causſæ ſunt confectæ: adnumeraſſe ſeſe negat? expenſum tuliſſe non dicit, cum tabulas non recitat. reliquum eſt, ut ſtipulatum ſe eſſe dicat: præterea enim quem admodum certam pecuniam petere poſſit, non reperio. Stipulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo præſente? quis ſponpondiſſe me dicit? nemo. Hic ego ſi finem faciam dicendi, ſatis fidei, et diligentiæ meæ, ſatis cauſſæ, & controuerſiæ, ſatis formulæ, & ſponſioni, ſatis etiam iudici feciſſe uidear, cur ſecundum Roſciũ iudicari debeat. Pecunia petita eſt certa, cum tertia parte ſpõſio facta eſt. hæc pecunia, nec eſſe eſt, aut data, aut expenſa lata, aut ſtipulata ſit. data non eſſe, Fannius confitetur: expenſam latam non eſſe, codices Fannij confirmant: ſtipulatã nõ eſſe, taciturnitas teſtiũ concedit. Quid ergo eſt? quod & reus is eſt, cui & pecunia leuiſſima, & exiſtimatio ſanctiſſima fuit ſemper; & iudex eſt is, quem nos nõ minus bene de nobis exiſtimare, quam ſecundum nos iudicare uelimus; & aduocatio ea eſt, quam propter eximium ſplendorem, ut iudicem unũ uereri debeamus: perinde ac ſi in hac formulam omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officio domeſtica concluſa, & comprehenſa ſint, perinde dicemus. illa ſuperior fuit oratio neceſſaria, hæc erit uoluntaria: illa ad iudicem, hæc ad C. Piſonem: illa pro reo, hæc pro Roſcio: illa uictoriæ, hæc bonæ exiſtimationis cauſſa comparata. Pecuniam petis, Fanni, a Roſcio: quam? dic audacter, & aperte: utrum, quæ tibi ex ſocietate debeatur, an, quæ ex liberalitate huius promiſſa ſit, & oſtentata? quorum alterũ eſt grauius, & odioſius; alterũ leuius, & facilius. quæ ex ſocietate debeatur? quid ais? hoc iam non leuiter ferendum eſt. neque negligenter defendendum. ſi qua enim ſunt

priuata iudicia summæ existimationis, & pæne dicam capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, societatis: æque enim perfidiosum, & nefarium est fidem frangere, quæ continet uitam; & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit; et socium fallere, qui se in negotio contulit. quæ cum ita sint: qui sit, qui socium fraudarit, & fefellerit, consideremus. dabit enim nobis iam tacite uita acta in alterutram partē firmū & graue testimoniū. Q. Roscius? quid ais? non ne, ut ignis in aquam coniectus continuo restingui tur, & refrigeratur: sic referuens falsum crimen in purissimam & castissimam uitam collatum statim concidit, & extinguitur? Roscius socium fraudauit. potest hoc homini huic hærere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei, quam artis, plus ueritatis, quam disciplinæ possidet in se: quem populus R. meliorem uirum, quam histrionem, esse arbitratur: qui ita dignissimus est scena propter artificiū, ut dignissimus sit curia propter abstinentiam. sed quid ego ineptus de Roscio apud Pisonem dico? ignotum hominem scilicet pluribus uerbis commendo. est ne quisquam omnium mortaliū, de quo melius existimes tu? est ne quisquam, qui tibi purior, pudentior, humanior, officiosior, liberalior uideatur? Quid tu, Saturi, qui contra hunc uenis, existimas aliter? non ne, quotiescunque in caussa in nomen huius incidisti, toties hunc & uirum bonum esse dixisti, & honoris caussa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo, aut amicissimo facere consueuit. qua in re mihi ridiculus es uisus esse inconstans, qui eundem & lædares, & laudares; & uirum optimum, & hominem improbissimū esse diceres, eundē tu & honoris caussa appellabas, & uirum primarium esse dicebas. & socium fraudasse argue

bas. sed, ut opinor, laudem ueritati tribuebas? crimen gratiæ concedebas: de hoc, ut existimabas, prædicabas; Cheream arbitratu causam agebas. Fraudauit Roscius. est hoc quidem auribus; animisq; hominũ absurdum. quid, si tandem aliquem timidum, dementem, diuitem inertem nactus esset, qui experiri non posset? tamen incredibile esset. uerum tamen, quem fraudarit, uideamus. C. Fannium Chream Roscius fraudauit. oro, atque obsecro, uos, qui utrumque nostis; uitam inter se utriusque conferte; qui non nostis, faciem utriusque considerate, non ne ipsum caput & superalia illa penitus abrasa olere malitiam, & clamitare calliditatẽ uidentur? non ne ab imis unguibus usque ad uerticem summum, si quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura, ex fraude, fallaciis, mendaciisq; constare totus uidetur? qui iccirco capite, & supercilijs semper est rasis, ne ullum pilum uiri boni habere dicatur. cuius personam præclare Roscius in scena tractare consueuit. (neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur) nam Ballionem illũ improbissimũ, et periurissimũ lenonem cũ agit, agit Chereã. persona illa, lutulẽta, impura, inuisa, in huius moribus, natura, uitaq; est expressa. qui quamobrem Rosciũ similem sui in fraude et malitia existimarit, nihil uidetur: nisi forte, quod præclara hũc imitari se in persona lenonis animaduertit. Quamobrem etiam atque etiam considera, C. Piso, quis quem fraudasse dicatur: Roscius Fannium? quid est hoc? probus improbum, pudens impudẽtẽ, periurum castus, callidum imperitus, liberalis auidum. incredibile est. quemadmodũ, si Fannius Roscium fraudasse diceretur, utrumque ex utriusque persona uersimile uideretur, & Fannium per malitiã fecisse, & Rosciũ per im-

prudentiam deceptũ esse: sic, cum Roscius Fannium fraudasse arguatur, utrumque incredibile est, & Roscium quidquam per auaritiam appetisse, & Fannium quidquam per suam bonitatẽ amisisse. Principia sunt huiusmodi: spectemus reliqua. HS. IↃↃↃ Q. Roscius fraudauit Fannium? qua de caussa? subridet Saturius ueterator, ut sibi uidetur: ait, propter ipsa HS. IↃↃↃ. uideo: sed tamen, cur ipsa HS. IↃↃↃ tam uehementer concupierit, quæro. nam tibi, M. Perperna, C. Piso, certe tanti non fuisset, ut socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerit, causssam requiro. egebat? immo locuples erat. debebat? immo in suis nummis uersabatur. auarus erat? immo etiam ante, quã locuples, semper liberalissimus, munificentissimusq; fuit. pro deum hominumq; fidem, qui HS. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ quæstus facere noluit, (nã certe HS. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ CCCIↃↃↃ. merere & potuit, & debuit, si potest Dionysia HS. CCCI ↃↃↃ CCCIↃↃↃ merere) is per summam fraudem, & malitiam, & perfidiam HS. IↃↃↃ appetiit? & illa fuit pecunia immanis, hæc paruula: illa honesta, hæc sordida: illa iucunda, hæc acerba: illa propria, hæc in causssa, & in iudicio collocata. decem his annis proximis HS sexagies honestissime consequi potuit, noluit: laborem quæstus recepit, quæstus laboris reiecit: populo R. adhuc seruire non destitit, sibi seruire iam pridem destitit. hoc tu umquam Fanni faceres? sed si hos quæstus recipere posses, non eodem tempore & gestum, & animam ageres? dic nunc te ab Roscio HS. IↃↃↃ circumscriptum esse: qui tantas, & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, sed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit,

Quid ego nunc illa dicam, quæ uobis in mentem uenire certo scio? Fraudabat te in societate Roscius. sunt iura, sunt formulæ de omnib. reb. cõstitutæ, ne quis aut in genere iniuriæ, aut ratione actionis errare possit. expressæ sunt enim ex uniuscuiusque damno, dolore, incommodo, calamitate, iniuria publicæ a prætore formulæ, ad quas priuata lis accommodatur. quæ cum ita sint; cur nõ arbitrũ pro socio adegeris Q. Roscium, quæro. formulam non noras? notissima erat. iudicio graui experiri nolebas? quid ita? propter familiaritatem ueterem? cur ergo ladis? propter integritatem hominis? cur igitur insimulas? propter magnitudinẽ criminis? ita ne uero; quem arbitrum circũuenire non posses: cuius de ea re propriũ erat iudicium: hunc per iudicem condemnabis, cuius de ea re nullum est arbitrium? quin tu hoc crimen aut obijce, ubi licet agere: aut iacere noli, ubi non oportet. tametsi iam hoc tuo testimonio crimen sublatum est. nam quo tu tempore illa formula uti noluisti, nihil hunc in societatem fraudis feciſſe ostendisti. Fecit pactionem: num tabulas habet, an non? si non habet, quemadmodum pactio est? si habet, cur non nominas? Dic nunc, Roscium abs te petisse, ut familiarem suum sumeres arbitrum: non petij. dic pactionem feciſſe, ut absoluere tur: nõ pepigit. quære, quare sit absolutus: quod erat summa innocentia, & integritate. quid enim factum est? ue nisti domum ultro Roscij? satisfecisti: quod temere commisisses in iudicium ut denunciares, rogasti ut ignoscere: te affuturum negasti: deberi tibi ex societate nihil, clamitasti. iudici hic denunciauit: absolutus est. tamen fraudis, aefurti mentionem facere audes? Perstat in impudentia. pactionem enim, inquit, mecum fecerat. iccirco uidelicet,

ne condemnaretur? quid erat causse, cur metueret ne condemnaretur? res erat manifesta: furtum erat apertum. cuius rei furtum factum erat? exordiur magna cum exspectatione ueteris histrionis exponere societatem. Panurgus, inquit, fuit Fannij. is fuit ei cũ Roscio communis. hic primũ quæstus est nõ leuiter Saturio, commune factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannij. largitus est scilicet, homo liberalis, & dissolutus, & bonitate affluens, Fannius Roscio. sic puto. quoniam ille hic constitit paul lisper, mihi quoque necesse est paullum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannij dicis fuisse: at ego totum Roscij fuisse cõtendo. quid erat enim Fannij? corpus: quid Roscij? disciplina. facies non erat, ars erat pretiosa. ex qua parte erat Fannij, non erat HS. IↃↃↃ: ex qua parte erat Roscij, amplius erat HS. CCCIↃↃↃ. nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico æstimabat. nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim æris: disciplina, quæ erat ab hoc tradita, locabat se nõ minus HS. CCCIↃↃↃ o societatem captiosam, & idignam, ubi alter HS. IↃↃↃ, alter. CCCIↃↃↃ quod sit, in societatem affert. nisi iccirco moleste pateris, quod HS. IↃↃↃ tu ex arca proferebas, HS. CCCIↃↃↃ ex disciplina & artificio Roscius promebat. quam enim rem, & exspectationem, quod studium, & quem fauorem secum in scenam attulit Panurgus? quod Roscij fuit discipulus. qui diligebant hunc, illi fauebant: qui admirabantur hunc, illum probabant: qui denique huius nomen audierant, illum eruditum, & perfectum existimabant. sic est uulgus; ex ueritate pauca, ex opinione multa æstimat. quid sciret, ille, per pauci animaduertebant: ubi didicisset, omnes quærebant:

nihil ab hoc prauum & peruersum produci posse arbitrabantur. si ueniret ab Statilio, tametsi artificio Roscium superaret, aspicere nemo posset. nemo enim, sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comœdum fieri posse existimaret. quia ueniebat a Roscio, plus etiam scire, quam sciebat, uidebatur. quod item nuper in Erote comœdo usu uenit: qui postea quam e scena non modo sibilis, sed etiam conuicio explodebatur, sicut in aram confugit in huius domum, disciplinam, patrocinium, nomen. itaque perbreui tempore, qui ne in nouissimis quidem erat histrionibus, ad primos peruenit comœdos. quæ res extulit eum? una commendatio huius: qui tamen Panurgum illum non solum, ut Roscij discipulus fuisse diceretur, domum recepit, sed etiam summo cum labore, stomacho, miseriáq; erudijt. nam quo quisque est solertior, ingeniosior, hoc docet iracundius, & laboriosius. quod enim ipse celeriter arripuit, id cum tarde percipi uidet, discruciatur. Paullo longius oratio mea prouecta est hac de caussa, ut condicionem societatis diligenter cognoscere-tis. quæ deinde consecuta? Panurgum, inquit, hunc seruum communem, Q. Flauius Tarquiniensis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dedisti: lite contestata, iudicio damni iniuria constituto, tu si ne me cum Flauio decidisti: utrum pro dimidia parte, an pro tota societate? planius dicam: utrum pro me, an pro me, & pro te? pro me? potui. exemplo multorum licitum est: iure fecerunt multi: nihil in ea re tibi iniuriæ feci: pete tu tuum: exige, & aufer quod debetur: suam quisque partem iuris possideat, ac persequatur. at enim tu tuum negotium gessisti bene: gere & tu tuum bene, magno tuam dimidiam partem

decidisti: magno et tu tuã partem decide. HS. CCCIↃↃↃ tu abstulisti: si sic hoc uero, HS. CCCIↃↃↃ tu quoque aufer. sed hanc decisionem Roscij, oratione, & opinione augere licet, re, & ueritate mediocrem & tenuem esse inuenietis. accepit enim agrum temporibus ijs, cum iacerent pretia prædiorum: qui ager neque uillam habuit, neque exulla parte fuit cultus: qui nunc multo pluris est, quam tunc fuit. neque id est mirum. tum enim propter reip. calamitates omnium possessiones erant incertæ: nunc, deum immortalium benignitate, omnium fortunæ sunt certæ. tum erat ager inculus, sine tecto, nunc est cultissimus, cum optima uilla. Veruntamen, quoniam natura tam malenolus es, numquam ista te molestia, & cura liberabo. Præclare suum negotium gessit Roscius, fundum fructuosissimum abstulit: quid ad te? tuam partem dimidiam, quemadmodum uis, decide. Vertit hic rationem, & id, quod probare non potest, fingere conatur. de tota re, inquit, decidisti. Ergo huc uniuersa caussa deducitur, utrum Roscius cum Flauio de sua parte, an de tota societate fecerit pactionẽ. nã ego Roscium, si quid communi nomine tetigit, confiteor præstare debere societati. societatis, non suas lites redemit, cum fundum a Flauio accepit. quid ita satis non dedit, amplius a feneminem petiturum? qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem: qui pro socijs transigit, satisdat neminem eorum postea petiturum. quid ita Flauio sibi cauere non uenit in mentem? nesciebat uidelicet Panurgum fuisse in societate: sciebat. nesciebat Fannium Roscio esse socium: præclare. nam iste cum eo litem contestatam habebat. cur igitur decidit, & non restipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, & iudi

clo non absoluitur? cur tam imperite facit, ut nec Roſcium ſtipulatione alliget, neque a Fannio iudicio ſe abſoluat? eſt hoc primum & ex condicione iuris, & ex cõſuetudine cauſionis grauiſſimum, & firmiſſimum argumentum: quod ego pluribus uerbis amplecterer, ſi non alia certiora & clariora teſtimonia in cauſſa haberem. & ne forte me hoc fruſtra pollicitum eſſe prædices, te, te, inquam, Fanni ab tuis ſubſellijs contra te teſtem ſuſcitabo. Criminatio tua quæ eſt? Roſcium cum Flauio pro ſocietate decidiſſe: quo tempore? abhinc annis quattuor. Defenſio mea quæ eſt, Roſcium pro ſua parte cũ Flauio tranſegiſſe. repromittis tu abhinc trienium Roſcio. quid? recita iſtam reſtipulationem clarius. attende quæſo, Piſo: Fannium inuitum, & huc atque illuc tergiuerſantem, teſtimoniũ cõtra ſe dicere cogo. quid enim reſtipulatio clamat? QVOD. A. FLAVIO. ABSTVLERO, PARTEM. DIMIDIAM. INDE. ROSCIO. SOLVTVRVM. SPONDEO. tua uox eſt, Fanni. quid tu aufere potes a Flauio. ſi Flauius nihil debet? quid hic porro nunc reſtipulatur, quod iampridem ipſe exegit? quid uero Flauius tibi daturus eſt, qui Roſcio omne, quod debuit, diſſoluit? cur in re tam ueteri, in negotio tam confecto, in ſocietate diſſoluta, noua hæc reſtipulatio interponitur? quis eſt huius reſtipulationis ſcriptor? teſtis? arbiter? quis? tu, Piſo: tu enim Q. Roſcium pro opera pro labore, quod cognitor fuiſſet, quod uadimonia obiiſſet, rogaſti ut Fannio daret HS. CCCIↃↃↃ, hac condicione, ut, ſi quid ille exegiſſet a Flauio, partem eius dimidiam Roſcio diſſolueret. ſatis ne iſta reſtipulatio dicere tibi uidetur aperte, Roſcium pro ſe decidiſſe? At enim forſitan hoc tibi ueniat in mentẽ, repromiſiſſe Fanniũ Roſcio, ſi quid a Flauio exigiſ

set, eius partem dimidiam; sed omnino exegisse nihil. Quid? tu nō exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes: neque, si ille persequi noluit, non, quod in se fuit, iudicauit Roscium suas, non societatis lites redemisse. Quid, si tandem planum facio, post decisionem ueterem Roscij, post repromissionem recentem hanc Fannij HS. CCCIↃↃↃ Fannium a Q. Flauio Panurgi nomine absti lisse? tamen diutius illudere uiri optimi existimationi Q. Roscij audebit? paullo ante quærebam, id quod uehemen ter ad rem pertinebat, qua de caussa Flauius, cum de tota lite faceret pactiorem, neque satis acciperet a Roscio, neque iudicio absolueretur a Fannio. nunc uero, id quod mirum & incredibile est, requiro, quamobrem, cum de tota re decidisset cum Roscio, HS. CCCIↃↃↃ separatim Fannio dissoluit. hoc loco, Saturi, quid pares respondere, scire cupio; utrum, omnino Fannium a Flauio HS. CCCIↃↃↃ non abstuliſſe, an alio nomine, & alia de caussa abstuliſſe? si alia de caussa; quæ ratio tibi cum eo intercesserat? nulla. ad dictus erat tibi? non frustra tempus contero. omnino, inquit, HS. CCCIↃↃↃ a Flauio non abstulit neque Panurgi nomine, neque cuiusquam. si planum facio, post hāc recentem stipulationem Roscij HS. CCCIↃↃↃ a Flauio te abstuliſſe; numquid caussæ est, quin ab iudicio abeas turpissime uictus? quo teste igitur hoc planum faciam? uenerat, ut opinor, hæc res in iudicium? certe. quis erat petitor? Fannius. quis reus? Flauius. quis iudex? Cluuius. ex his unus mihi testis est producendus, qui pecuniam datam dicat. quis est ex his grauissimus? sine controuersia, qui omnium iudicio comprobatus est, iudex. quem igitur ex his tribus a me testem expectabis? petitu-

rem? Fannius est: contra se numquam testimonium dicet. reum? Flauius est: is iampridem est mortuus: si uiueret, uerba eius audiretis. iudicem? Cluuius est. quid is dicit? HS. CCCIↃↃↃ. Panurgi nomine Flauium Fannio dissoluisse. quem tu si ex censu spectas, eques R. est: si ex uita, homo clarissimus est: si ex te, iudicem sumpsisti: si ex ueritate, id, quod scire potuit, & debuit, dixit. nega, nega nunc, equiti R. homini honesto, iudici tuo, credi oportere. circumspicit, æstuat, negat nos Cluuii testimonium recitaturos. recitabimus: erras: inani, & tenui spe te consolaris. recita testimonium T. Manilij, & C. Luscij Ocreæ, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluuio audierunt. Vtrum dicis, Luscio, & Manilio, an & Cluuio non esse credendum? planius atque apertius dicam: utrum Luscius, & Manilius nihil de HS. CCCIↃↃↃ. ex Cluuio audierunt, an Cluuius falsum Luscio, & Manilio dixit? hoc ego loco, soluto & quieto sum animo: & quorsum recidat responsum tuum, non magnopere laboro: firmissimis enim, & sanctissimis testimonijs uirorum optimorum caussa Roscij communita est. si iam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem iurisiurandi: responde. Manlio, et Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tua contumaciæ, arrogantiæ, uitæq; uniuersæ uox. quid exspectas, quã mox ego Luscium, & Manilium dicã ordine esse senatores, ætate grandes natu, natura sanctos & religiosos, copijs rei familiaris locupletes, & pecuniosos? non faciam: nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis seueriss ime fructum, quẽ meruerunt, retribuam. magis mea adolescentia indiget illorum bona existimatione, quã illorum seueriss ima senectus desiderat meam laudem. Tibi uero, Piso, diu deliberan-

dum, & concoquendum est, utrum potius Chereæ iniurato in sua lite, an Manilio, & Luscio iuratis in alieno iudicio credas. Reliquum est, ut Cluuium falsum dixisse Luscio, & Manilio contendas. quod si facit, qua impudentia est? eum ne testem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? eius testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem & religionem iudicis testes comparabat? quem ego si ferrē iudicem, refugere non deberet; cum testem producam, reprehendere audebit? Dixit enim, inquit, iniuratus Luscio, & Manilio. si diceret iuratus, crederes? at quid interest inter periurum, & mendacem? qui mentiri solet, peierare consuevit. quem ego, ut mentiatur, inducere possum; ut peieret, exorare facile potero. nam qui semel a ueritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quam ad mendaciū, perduci consuevit. quis enim deprecatione deorum, non conscientiæ fide, commouetur? propterea, quæ pœna ab dijs immortalibus periuro, hæc eadem mendaci constituta est. non enim pactione uerborum, quibus iusiurandum comprehenditur, sed ex perfidia, & malitia, per quā insidiæ tenduntur alicui, dij immortales hominibus iraſci, & succensere consuerunt. At ego hoc ex contrario cōtendo. leuior esset auctoritas Cluuij, si diceret iuratus, quam nunc est, cum dicit iniuratus. tum enim forsitan improbis nimis cupidus uideretur, qui qua de re iudex fuisset, testis esset: nunc omnibus inimicis, necesse est, castissimus, & constantissimus esse uideatur, qui id, quod scit, familiaribus suis dicit. Dic nunc, si potes, si res, si causſa patitur, Cluuium esse mentitum. mentitus est Cluuius? ipsa mihi ueritas manū iniecit, & paullisper cōsistere, & commorari cogit. Vt

de hoc totum ductum, & conflatum mendacium est? Ro scius est uidelicet homo callidus, & uersutus: hoc initio cogitare cœpit: quoniam Fannius a me petit HS. IↃↃↃ, petam a C. Cluuio, equite R. ornatißimo homine, ut meæ caussa mentiatur; dicat: decisionem factam esse, quæ facta non est; HS. CCCIↃↃↃ a Flauio data esse Fannio, quæ data non sunt. est hoc principium improbi animi, miseri ingenij, nullius consilij. quid deinde? Postea quam se præclare confirmauit uenit ad Cluuium, quem hominem? leuem? immo grauißimum: mobilem? immo constantißimum: familiarem? immo alienißimum. hunc postea quam salutauit, rogare cœpit, & blande & concinne saliet: mentire mea caussa; uiru optimis, tuis familiaribus, præsentibus dic Flauium cum Fannio de Pa nurgo decidisse, qui nihil transegit: dic HS. CCCIↃↃↃ dedisse, qui assem nullum dedit. Quid illæ? ego uero cu pide & libenter mentiar tua caussa: &, si quando meus peierare, ut paullulum tu compendij facias, paratum fo re scito. non fuit caussa, cur tantum laborem caperes, & ad me uenires: per nuncium hoc, quod erat tam leue, tran sigere potuisti. Pro deum hominum q; fidem: hoc aut Ro scius unquam a Cluuio petiisset, si HS millies in iudicium haberet: aut Cluuius Roscio petenti concessisset, si uniuer sæ prædæ particeps esset? uix mediusfidius tu, Fanni, a Ballione, aut aliquo eius simili hoc postulare auderes, & impetrare posses: quod cum est ueritate falsum, tum ratio ne quoque est incredibile. obliuiscor enim Roscium & Clu uium uiros esse primarios: improbos, temporis caussa esse fingo. falsum subornauit testem Roscius Cluuium cur tam sero? cur, cum altera pensio soluenda esset, non tum, cum

prima?

prima? nam iam antea HS. IↃↃↃ dissoluerat. deinde, si iam persuasum erat Cluuio ut mentiretur; cur potius HS. CCCIↃↃↃ, quam CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ, data dixit Fannio a Flauio, cum ex restipulatione pars eius dimidia Roscij esset? Iam intelligis, C. Piso, sibi soli, societati nihil Roscium petisse. hoc cũ sentit Saturius esse apertum, resistere, & repugnare contra ueritatem nõ audet: aliud fraudis, & insidiarum in eodem uestigio di uerticulum reperit. petisse, inquit, suam partem Roscij a Flauio confiteor: uacuam, & integram reliquisse Fannij, concedo: sed, quod sibi exegit, id commune societatis factũ esse contendo. quo nihil captiosius, neque indignius potest dici. Quæro enim, potuerit ne Roscius ex societate suam partem petere, nec nesi non potuit, quemadmodum abstulit? si potuit, quemadmodum non sibi exegit? nam quod si petitur, certæ alteri non exigitur. an ita est? si, quod uniuersæ societatis fuisset, petisset? quod tum exactum esset, æqualiter omnes parirentur: nunc, cum petierit quod suæ partis esset, non, quod abstulit, soli sibi exegit? Quid interest inter eum, qui per se litigat, & qui cognitor est datus? qui per se litem contestatur, sibi soli petit: alteri nemo potest nisi qui cognitor est factus. ita ne uero? cognitor si fuisset tuus; quod uicisset iudicio, ferres tuum: suo nomine petij; quod abstulit, tibi, non sibi exegit? quod si quisquã petere potest alteri, qui cognitor non est factus: quæro, quid ita, cum Panurgus esset interfectus, & lis cõtestata cũ Flauio damni iniuria esset, tu in eam litem cognitor Roscij sis factus? cũ præsertim ex tua oratione, quodcũque tibi peterẽs, huic peteres; quodcunque tibi exigeres, id in societatem rediret. quod si ad Roscium nihil peruenisset, quod tu a Flauio ab

stuliſſes, niſi te in ſuam litem dediſſet cognitorem: ad te peruenire nihil debet, quod Roſcius pro ſua parte exegit, quoniam tuus cognitor non eſt factus. quid enim huic rei reſpondere poteris, Fanni? cum de ſua parte Roſcius tranſegit cum Flauio, actionem tibi tuam reliquit, an non? ſi non reliquit, quemadmodum H-S. CCCIↃↃↃ ab eo poſtea exegiſti? ſi reliquit, quid ab hoc petis, quod per te perſequi & petere debes? ſimillima enim, & maxime gemina ſocietas hereditatis eſt. quemadmodum ſocius in ſocietate habet partem. ut heres ſibi ſoli, non coheredibus, petit: ſic ſocius ſibi ſoli, non ſocijs, petit: & quemadmodum uterque pro ſua parte petit, ſic pro ſua parte diſſoluit; heres ex ſua parte, qua hereditatem adijt; ſocius ex ea, qua ſocietatem coijt. quemadmodum ſuam partem Roſcius ſuo nomine condonare potuit Flauio, ut eam tu non peteres: ſic cum exegit ſuã partem, & tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet. niſi forte tu peruerſo more, quod huius eſt, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. Perſtat in ſententia Saturius; quodcunque ſibi petat ſocius, id ſocietatis fieri. quod ſi ita eſt: qua, malum, ſtultitia fuit Roſcius, qui ex iuris peritorum conſilio & auctoritate reſtipularetur a Fannio diligenter, ut, quod is exegiſſet a Flauio, dimidiam partem ſibi diſſolueret; ſiquidem ſine cautione, & repromiſſione nihilo minus id Fannius ſocietati, hoc eſt Roſcio, debebat?

deſiderantur non pauca.

DIVINATIO. IN. C. VERREM SIVE. DE. CONSTITVENDO ACCVSATORE

ORATIO. IV.

IQVIS uestrum, iudices, aut eorum, qui adsunt, forte miratur, me, qui tot annos in cauſsis, iudiciisq; publicis ita ſim uerſatus, ut defenderim multos, laeſerim neminem, ſubito nunc, mutata uoluntate, ad accuſandum deſcendere; is, ſi mei conſilij cauſſam rationemq; cognouerit, una & id, quod facio, probabit, & in hac cauſſa profecto neminem mihi eſſe præponendum actorem putabit. Cū quæſtor in Sicilia fuiſſem, iudices, itaque, ex ea prouincia deceſsiſſem, ut Siculis omnibus iucundam diuturnamq; memoriam quæſturæ nominisq; mei relinquerē; factū eſt, uti cū ſummū in ueteribus patronis multis, tū nō nullum etiam in me præſidiū ſuis fortunis conſtitutum eſſe arbitrarentur. qui nunc populati, atque uexati, cuncti ad me publicæ ſæpe uenerunt, ut ſuarum fortunarum omnium cauſſam defenſionemq; ſuſciperem. me ſæpe eſſe pollicitum, ſæpe oſtendiſſe dicebant, ſi quod tempus accidiſſet, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. uenisse tempus aiebant, non iam ut commoda ſua, ſed ut uitam ſalutemq; totius prouinciæ defenderim: ſeſe iam ne deos quidem in ſuis urbibus, ad quos confugerent, habere; quod eorum ſimulacra ſanctiſsima C. Verres ex delubris religioſiſsimis ſuſtuliſſet:

quas res luxuries in flagitijs, crudelitas in supplicijs, auaritia in rapinis, superbia in contumelijs afficere potuisset, eas omnes sese hoc uno praetore per triennium pertulisse: rogare, & orare, ne illos supplices aspernarer, quos me incolumi nemini supplices esse oporteret. Tuli grauiter, & acerbe, iudices, in eum me locum adductũ, ut aut eos homines spes fefellerit, qui opem a me, atque auxilium exspectassent; aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam, habere eos actorem Q. Caeciliũ, qui praesertim quaestor in eadem prouincia post me quaestorem fuisset. quo ego adiumento sperabam hanc a me molestiã posse dimoueri, id mihi erat aduersariũ maxime. nã illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istũ non nossent, aut si iste apud eos quaestor non fuisset. adductus sum, iudices, officio, fide, misericordia, multorum bonorũ exemplo, ueteri consuetudine, institutoq; maiorum, ut onus hoc laboris, atque officij non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem. quo in negotio tamen illa me res, iudices, consolatur, quod haec quae uidetur esse accusatio mea, non potius accusatio, quam defensio est existimanda. defendo enim multos mortales, multas ciuitates, prouinciam Siciliam totam. quamobrem si mihi unus est accusandus, propemodum manere in instituto meo uideor, & non omnino a defendendis hominibus subleuandisq; discedere. quod si hanc caussam tam idoneam, tam illustrem, tam grauem non haberem; si aut hoc a me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis caussa tantae necessitudinis non intercederet, & hoc, quod facio, me reip. caussa facere profiterer, ut homo singulari cupiditate, au

dacia, scelere præditus, cuius furta, atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima turpissimaq; nossemus, me agente in iudicium uocaretur: quis tandem esset, qui meum factũ, aut cõsiliũ posset reprehẽdere? quid est, pro deũ hominumq; fidem, in quo ego reip. plus hoc tempore prodesse possim? quid est, quod aut populo R. gratius esse debeat, aut socijs exterisq; nationibus optatius esse possit, aut saluti fortunisq; omnium magis accommodatum sit? populatæ, uexatæ, funditus euersæ prouinciæ: socij, stipendiarijq; populi R. afflicti, miseri, iam non salutis spem, sed exitij solatium quærunt. qui iudicia manere apud ordinem senatoriũ uolunt, queruntur accusatores se idoneos nõ habere. qui accusare possint, iudiciorum seueritatẽ desiderant. populus R. interea, tametsi multis incõmodis difficultatibusq; affectus est, tamen nihil æque in rep. atque illam ueterem iudiciorũ uim grauitatemq; requirit. iudiciorũ desiderio tribunicia potestas efflagitata est. iudiciorũ leuitate ordo quoque alius ad res iudicandas postulatur. iudicum culpa, atque dedecore etiã censorium nomen, quod asperius antea populo uideri solebat, id nunc poscitur, id iam populare; atque plausibile factum est, in hac libidine hominum nocentissimorum, in populi R. quotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione, cum hoc unum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, ut homines idonei, atq; integri caussam reip. legumq; susciperent; fateor me salutis omnium caussa ad eam partem accessisse reip. subleuandæ, quæ maxime laboraret nunc, quoniam, quibus rebus adductus ad caussam accesserim, demonstraui; dicendum necessario est de consen-

tione nostra, ut in constituendo accusatore, quod sequi positis, habeatis. Ego si intelligo, iudices: cum de pecuniis repetundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit, cui potissimum delatio detur, hæc duo in primis spectari oportere; quem maxime uelint actorem esse ij, quibus factæ esse dicantur iniuriæ; & quem minime uelit is, qui eas iniurias fecisse arguatur. in hac caussa, iudices, tametsi utrumque esse arbitror perspicuum, tamen de utroque dicam, & de eo prius. quod apud uos plurimum debet ualere, hoc est de uoluntate eorum, quibus iniuriæ factæ sunt, quorum caussa iudicium de pecuniis repetundis est constitutum. Siciliam prouinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum ciuitates uastasse, domos exinaniisse, fana spoliasse dicitur. adsunt, queruntur Siculi uniuersi: ad meam fidem, quam habent spectatam iam, & diu cognitam, confugiunt: auxilium sibi per me a uobis, atque populo R. legibus petunt. me defensorem calamitatum suarum, me ultorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem caussæ totius esse uoluerunt. Verum, Q. Cæcili, hoc dices, me non Siculorum uoluntatem ad caussam accedere, an optimorum fidelissimorum sociorum uoluntatem apud hos grauem esse non oportere? si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse simulas, maxime existimari uult, Siculos hoc a me non petisse: primum caussam inimici tui subleuabis; de quo non præiudicium, sed plane iudicium iam factum putatur, quod ita percrebuit, Siculos omnes actorem suæ caussæ contra illius iniurias quæsisse. hoc si tu, inimicus eius, factum negabis, quod ipse, cui maxime hæc res obstat, negare nō audet: uideto, ne nimiū familiariter inimicias

exercere uideare. deinde sunt testes uiri clarissimi nostræ ciuitatis: quos omnes a me nominari non est necesse: eos, qui adsunt, appellabo: quos, si mentirer testes esse impudentiæ meæ minime uellem. scitis, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse uideo, Cn. Lentulus Marcellinus; quorum fide, atque præsidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Marcellorum nomini totæ illæ prouinciæ adiuncta est. hi sciunt, hoc nō modo a me petitum esse, sed ita sæpe, & ita uehementer esse petitum, ut aut caussa mihi suscipienda fuerit, aut officium necessitudinis repudiandum. sed quid ego his testibus utor? quasi res dubia, aut obscura sit. adsunt homines ex totæ prouincia nobilissimi, qui præsentes uos orant atque obsecrant, iudices, ut in acta re caussæ suæ deligendo uestrū iudiciū a suo iudicio ne discrepet. omnium ciuitatū totius Siciliæ legationes adsunt, præter duas ciuitates: quarum duarum si adessent, duo crimina uel maxima minuerentur, quæ cum his ciuitatibus C. Verri communicata sunt. At enim cur a me potissimum hoc præsidium petiuerunt? si esset dubium, petissent a me præsidium, nec ne; dicerem, cur petissent: nunc uero, cum id ita perspicuum sit, ut oculis iudicare possitis; nescio, cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi obiciatur, me potissimum esse delectum. uerum id mihi non sumo, iudices, & hoc nō modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione quidem cuiusquam relinquo, me omnibus patronis esse præpositum. non ita est; sed uniuscuiusque, temporis, ualetudinis, facultatis ad agēdum, ducta ratio est. mea fuit semper hæc in hac re uoluntas, & sententia, quemuis ut hoc mallent, de ijs, qui essent idonei, suscipere, quam me; me ut mallent, quam neminem. Reliquum est, iā ut illud quæ-

ramus; cum hoc constet, Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud uos, animosq; uestros ualere oporteat, ecquid auctoritatis apud uos in suo iure repetũdo socij populi R. supplices uestri habere debeant. de quo quid ego plura commemorem? quasi uero dubiũ sit, quin tota lex de pecunijs repetũdis sociorũ caussa constituta sit. nã ciuibus cũ sunt ereptæ pecuniæ, ciuili fere actione, & priuato iure repetuntur: hæc lex socialis est: hoc ius nationum exterarum est: hanc habent arcem, minus aliquanto nunc quidem munitam, quam antea; uerumtamen, si qua reliqua spes est, quæ sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est. cuius legis non modo a populo R. sed etiam ab ultimis nationibus iã pridẽ seueri custodes requirũtur. quis igitur, est qui neget oportere eorũ arbitratu lege agi, quorum caussa lex sit constituta? Sicilia tota, si una uoce loqueretur, hoc diceret: quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit, quod in unaquaque re beneficio senatus populiq; R. iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti, atque abstulisti. quo nomine abs te sestertium millies ex lege repeto. si uniuersa, ut dixi, prouincia loqui posset, hac uoce uteretur. quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quod idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. in huiusmodi re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam caussam innitis ijs, quorum negocium est, accedere, aut aspirare audeat? Si tibi, Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent; te non nouimus; nescimus, qui sis; numquam te antea uidimus; sine nos per eũ nostras fortunas defendere, cuius fides est nobis cognita: nõne id dicerent, quod cuiuis probare deberent? nunc hoc dicunt, utrumque se nosse, alterum se cupere defensorem es

se fortunarum suarum, alterum plane nolle. cur nolint, etiam si taceant, satis dicunt. uerum non tacent. tamen his inuitissimis te offeres? tamen in aliena caussa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quam abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque uelle sua caussa, nec, si cupias, posse arbitrantur? cur eorũ spem exiguam reliquarum fortunarum, quã habent in legis & iudicij seueritate positam, ui extorquere conaris? cur te interponis inuitissimis ijs, quibus maxime lex consulteũ esse uult? cur, de quibus in prouincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris euertere? cur ijs non modo persequendi iuris sui, sed etiam deplorandæ calamitatis adimis potestatem? nam, te actore, quẽ eorum affuturum putas, quos intelligis, non ut, per te alium, sed ut per aliquem te ipsum ulciscantur, laborare? At enim solum id est, ut me Siculi maxime uelint: alterum illud credo obscurum est, a quo Verres minime se accusari uelit. ecquis umquam tam palam de honore, tam uehementer de salute sua contendit, quã ille, atque illius amici, ut ne hæc mihi delatio detur? sunt multa, quæ Verres in me esse arbitratur, quæ scit in te, Q. Cæcili, non esse: quæ cuiusmodi in utroque nostrum sunt, paullo post commemorabo: nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi assentiare; nullam rem in me esse, quam ille contemnat; nullam in te, quam pertimescat. itaque magnus ille defensor, & amicus eius, tibi Hortensius suffragatur, me oppugnat: aperte ab iudicibus petit, ut tu mihi anteponare: & ait, hoc se honeste, sine ulla inuidia, ac sine ulla offensione contendere. non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum uehementius contendi, impetrare: reus ut absoluatur, non peto: sed ut ab hoc po-

potius, quam ab illo accusetur, id peto. da mihi hoc: concede, quod facile est, quod honestum, quod non inuidiosum: quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis, ut is absoluatur, cuius ego caussa laboro. & ait idē, ut aliquis metus adiūctus sit ad gratiā, certos esse in cōsilio, quibus ostēdi tabellas uelit: id esse perfacile: nō enim singulos ferre sententias, sed uniuersos cōstituere: ceratā unicuique tabellam dari cera legitima, non illa infamē ac nefāria. atque is non tam propter Verrem laborat, quam quod eū minime res tota delectat. uidet enim, si a pueris nobilibus, quos adhuc eluit, si a quadruplatoribus, quos non sine caussa cōtēpsit semper, ac pro nihilo putauit, accusādi uoluntas ad uiros fortes, spectatosq; homines trāslata sit, se in iudicijs dominari nō posse. huic ego homini iā ante denūcio si a me caussam hanc uos agi uolueritis, rationem illi defendendi totam esse mutādam, & ita tamen mutandam, ut meliore, & honestiore condicione sit, quam qua ipse esse uult; ut imitetur homines eos, quos ipse uidit, ā plissimos, L. Crassum, & M. Antonii ū, qui nihil se arbitrabantur ad iudicia caussasq; amicorū, præter fidē, et ingeniū, afferre oportere. nihil erit, quod me agente arbitretur iudicium sine magno multorū periculo posse corrumpi. ego in hoc iudicio mihi Siculorum caussam receptam, populi R. susceptam esse arbitror: ut mihi nō unus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiuerūt, sed omnino omnis īprobitas, id quod populus R. iam diu flagitat, extinguenda, atque delenda sit. in quo ego quid eniti, aut quid efficere possim, malo in alium spe relinquere, quam in oratione mea ponere. Tu uero, Cæcili, quid potes? quo tempore, aut qua in re non modo speciem ceteris aliquod dedisti, sed tute tui periculi

lum feciſti? in mentem tibi non uenit, quid negotij ſit, cauſ
ſam publicam ſuſtinere? uitam alterius totam explicare? ac
que eam non modo in animis iudicum, ſed etiam in oculis,
conſpectuq; omnium exponere? ſociorum ſalutem, commo
da prouinciarum, uim legum, grauitatem iudiciorum de
fendere? cognoſce ex me, quoniã hoc primum tempus diſcen
di nactus es, quam multa eſſe oporteat in eo, qui alterum
accuſet: ex quibus ſi unum aliquo in te cognoueris, ego iã
tibi ipſe iſtuc, quod expetis, mea uoluntate concedam. pri
mum integritatẽ, atque innocentiam ſingularem: nihil eſt
enim, quod minus ferendum ſit, quam rationem ab altero
uitæ repoſcere eum, qui non poſſit ſuæ reddere. hic ego de te
plura non dicam: unum illud credo omnes animaduertere,
te ad huc ab nullis, niſi a Siculis, potuiſſe cognoſci: Siculos
hoc dicere, cum eidem ſint irati, cui tu te inimicum eſſe di
cis, ſeſe tamen, te actore, ad iudicium non affuturos. quare
negent, ex me non audies: hos patere id ſuſpicari, quod ne
ceſſe eſt. illi quidem, ut eſt hominum genus nimis acutum,
& ſuſpicioſum, non te ex Sicilia literas in Verrem deportare uelle arbitrantur, ſed, cum iiſdem literis illius prætu
ra, & tua quæſtura conſignata ſit, aſportare te uelle ex Si
cilia literas ſuſpicantur. Deinde, accuſatorem firmum, uerum q; eſſe oportet. eum ego ſi te putem cupere eſſe, facile in
intelligo eſſe non poſſe. nec ea dico, quæ ſi dicam, tamen in
firmare non poſſis: te, ante quam de Sicilia deceſſeris, in
gratiam rediſſe cum Verre: Potamonem, ſcribam, & familiarem tuum, retentum eſſe a Verre in prouincia, cum tu decederes: M. Cæcilium, fratrem tuum, lectiſſi
mum, atque ornatiſſimum adoleſcentem, non modo non adeſſe, neque tecum tuas iniurias perſequi, ſed eſſe cum

Verre. cum illo familiarissime, atque amicissime uiuere. sunt hæc, & alia in te falsi accusatoris signa permulta: quibus ego nunc non utor: hoc dico, te, si maxime cupias, tamen uerum accusatorem esse non posse. uideo enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre eiusmodi est, ut ea in accusando attingere nō audeas. Queritur Sicilia tota C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperauisset, & cum esset tritici, modius HS II, pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda. ego hoc uno crimine illum condemnem, necesse est. tu, Cæcili, quid facies? utrum hoc tantum crimen prætermittes, an obijcies? si obijcies; id ne alteri crimini dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia tu ipse feceris? an debes ita accusare alterum, ut, quo minus tute condemnare, recusare non possis? si prætermittes; qualis erit ista tua accusatio? quæ domestici periculi me tu, certissimi & maximi criminis non modo suspicionem, uerum etiam mentionem ipsam pertimescat. Emptum est ex S. C. frumentum ab Siculis prætore Verre, pro quo frumento pecunia omnia soluta non est. graue est hoc crimen in Verrem, graue me agente, te accusante nullum. eras enim tu quæstor: pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiam si cuperet prætor, tamen, ne qua deductio fieret, magna ex parte tua potestas erat. huius quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. silebitur toto iudicio de maximis, & notissimis illius furtis & iniurijs. mihi crede, Cæcili, non potest in accusando, socios uere defendere is, qui cum reo criminū societate cōiunctus est. Mancipes a ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. quid? hoc Verre prætore factum est so

lum? non, sed etiam quæstore Cæcilio. quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuisti prohibere ne fieret, & debuisti? an totum id relinques? ergo id omnino Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodũ defensurus esset, non reperiebat. atque ego hæc, quæ in medio posita sunt, commemoro: sunt alia magis occulta furta; quæ ille, ut istius credo animos, atque impetus retardaret, cum quæstore suo benignissime communicauit. hæc tu scis ad me esse delata: quæ si uelim proferre, facile omnes intelligent, uobis inter uos non modo uoluntatem fuisse coniunctam, sed ne prædam quidem adhuc esse diuisam. Qua propter si tibi iudicium postulabas dari, quod tecum una fecerit: concedo, si id lege permittitur. sin autem de accusatione dicimus: concedas oportet ijs, qui nullo suo peccato impediuntur, quo minus alterius peccata demonstrare possint. Ac uide, quantum interfuturum sit inter meam, atque tuam accusationem. ego, etiam quæ tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum, quod te non prohibuerit, cũ summam ipse haberet potestatẽ. tu contra, ne quæ il le quidem fecit, obijcies, ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare. Quid illa, Cæcilli? contemnenda ne tibi uidentur esse? sine quibus causa sustineri, præsertim tanta, nulla modo potest. aliqua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua in foro, iudicijs, legibus aut ratio, aut exercitatio. intelligo, quam scopuloso, difficiliq; in loco uersor. nam cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij, atque eloquentiæ multo molestissima. quamobrem nihil dico de meo ingenio; neque est, quod possim dicere; neque si esset, dicerem. aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quidquid est: aut, si id parum est, ego

quod si ego hæc propter magnitudinem rerum, ac difficultatem assequi nõ potui, qui in omni uita nihil aliud egi: quã longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo antea numquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ, & quantæ sint, suspicari potes? ego. qui, si cui omnes sciunt, in foro iudicijs q; ita uersor, ut eiusdem ætatis aut nemo, aut pauci plures causas defenderint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotijs datur, in his studijs, laboribus q; consumam, quo paratior ad usum forensem, promptior q; esse possim; tamẽ, ita deos mihi uelim propitios, ut, cum illius diei mihi uenit in mentem, quo die citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoueor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. iam nunc mente, & cogitatione prospicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam exspectationem magnitudo iudicij sit allatura, quantam auditorem multitudinem C. Verrus in famia concitatura, quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illius factura sit. quæ cum cogito, iã nunc timeo, quinam pro offensione hominum, qui illi inimici, infensi q; sunt, & exspectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui possim. tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: &, si quid ex uetere aliqua oratione; Iouem ego Optimum Maximum, aut, Vellem, si fieri potuisset, iudices; aut aliquid eiusmodi edicere potueris; præclare te paratum in iudicium uenturum arbitraris. ac, si nemo tibi respõsurus esset, tamen ipsam caussam, ut ego arbitror, demonstrare non posses: nũc illud ne quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo, & addicendum paratissimo futurum esse certamen? quicum modo disserendum, modo omni ratione pugnandum,

certandum q; sit. cuius ego ingenium ita laudo, ut non pertimescam; ita probo, ut me ab eo delectari facilius, quam decipi putem posse. numquam ille me opprimet consilio, numquam ullo artificio peruertet: numquam ingenio me suo labefactare, atque infirmare conabitur: noui omnes hominis petitiones, rationes q; dicendi: sæpe in iisdem, sæpe in contrarijs causis uersati sumus. ita cõtra me ille dicet, quãuis sit ingeniosus, ut non nullum etiam de suo genio iudicium fieri arbitretur. te uero, Cæcili, quemadmodum sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, uidere iam uideor: quoties ille tibi potestatem optionem q; facturus sit, ut eligas utrum uelis; factum esse, nec ne; uerum esse, an falsum: utrum dixeris, id contra te futurum. qui tibi æstus, qui error, quæ tenebræ, dij immortales, erunt, homini minime malo. quid, cum accusationis tuæ membra diuidere cœperit, & indigitis suis singulas causse constituere? quid cum unumquodque transigere, expere, absoluere? ipse profecto metuere incipies, ne innocenti periculum facesseris. quid, cum commiserari, conqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, & in te traijcere cœperit? commemorare quæstoris cum prætore necessitudinem constitutam? morem maiorum? sortis religionem? poteris ne eius orationis subire inuidiæ? uide modo, etiam atque etiam considera. mihi enim uidetur periculum fore, ne ille non modo uerbis te obruat, sed gestu ipso, ac motu corporis præstringat aciem ingenij tui, te q; ab institutis tuis, cogitationibus q; abducat. atque huiusce rei iudicium iam continuo uideo futurum. si enim mihi hodie respondere ad hæc, quæ dico, poteris; si ab isto libro, quẽ tibi magister ludi nescio quis ex alienis orationibus compositum dedit, uerbo uno discesseris; pos-

ris: posse te & illi quoque iudicio non deesse, & caussæ atque officio tuo satis facere arbitrabo. sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna eum acerrimo aduersario fore putemus? Esto: ipse nihil est, nihil potest: at uenit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis. est tamen hoc aliquid, tametsi non est satis. omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo est, ornatissimus, & paratissimus esse debet. uerumtamen L. Apuleium esse uideo proximum subscriptorem, hominem non ætate, sed usu forensi atque exercitatione tironem. deinde, ut opinor, habet Allienum, hunc tamen a subsellijs: qui quid in dicendo possit, numquam satis attendi: in clamando quidem uideo eũ esse bene robustũ, atque exercitatum. in hoc spes tuæ sunt omnes. hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. ac ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantum potest; sed consulet laudi, & existimationi tuæ, & ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse uideare. ut in auctoribus Græcis fieri uidemus; sæpe illum, qui est secundarum, aut tertiarum partium, cũ possit aliquãto clarius dicere, quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quammaxime excellat: sic faciet Allienus: tibi seruiet: tibi lenocinabitur: minus aliquanto contendet, quam potest, iam hoc considerate, cuiusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri, cum & ipse Allienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detractus sit, & Cæcilius tum denique se aliquid futurum putet, si Allienus minus uehemens fuerit, & sibi primas in dicendo partes concesserit. quartum quem sit habiturus, non uideo, nisi quem forte ex illo grege oratorum, qui subscriptio

nem sibi postularunt, cuicumque uos delationem dedissetis. ex quibus alienissimis hominibus ita paratus uenis, ut tibi hospes aliquis sit recipiendus. quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quæ dixerint, certo loco, aut singulatim unicuique respondeã. sic breuiter, quoniam non consulto, sed casu in eorum mentionem incidi, quasi præteriens satisfaciam uniuersis. tanta ne uobis inopia uideos esse amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? uobis autem tanta inopia reorum est, ut mihi caussam præripere conemini potius, quam aliquos a columna Menia uestri ordinis reos reperiatis? Custodem, inquit, Tullio me apponite. quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas causas admisero? qui, non solum ne quid enuncies, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis. sed de isto custode toto sic uobis breuissime respondebo: numquam esse hos tales uiros commissuros, ut ad caussam tantam, a me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor, me inuito, aspirare possit: etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat. Verum ut ad te, Cæcili, redeam quam multa te deficiant, uides: quam multæ sint in te, te quæreus nocẽs in accusatore suo cupias esse, profecto iam intelligis. quid ad hæc dici potest? non enim quæro, quid tu dicturus sis. uideo, mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet. qui si recte monere uolet, sua debit tibi, ut hinc discedas, neque mihi uerbum ullum respondeas. quid enim dices? an id, quod dicitas, iniuriam tibi feciſſe Verrẽ? arbitror: neque enim esset uerisimile, cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi unum eximium, cui consuleret, fuisse. sed

ceteri Siculi ultorem suarum iniuriarum inuenerunt: tu, dum tuas iniurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis, ut ceterorum quoque iniuriæ sint impunitæ, atque inultæ. & hoc te præterit, non id solum spectari solere, qui debeat, sed etiã illud, qui possit ulcisci; in quo utrumque sit, eum superiorem esse; in quo alterum, in eo, non quid is uelit, sed quid facere possit, quæri solere. Quod si ei potissimum censes permitti oportere accusandi potestatem, cui maximam C. Verres iniuriam fecerit: utrũ tandem censes hos iudices grauius ferre oportere, te ab illo esse læsum, an prouinciam Siciliam esse uexatam, ac perditam? opinor, concedis, multo hoc esse grauius, & ab omnibus ferri grauius oportere. concede igitur, ut tibi an reponatur in accusando prouincia. nam prouincia accusat, cũ is agit caussam, quem sibi illa defensorem sui iuris, ultorem iniuriarum, actorem totius caussæ adoptauit. At eam tibi C. Verres fecit iniuriam, quæ ceterorum quoque animos posset alieno incommodo commouere. Minime. nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur, quæ caussa inimicitiarum proferatur. cognoscite ex me: nam iste eam profecto, nisi plane nihil sapit, numquam proferet. Agonis est quædam Lylibætana, liberta Veneris Erycinæ, quæ mulier ante hunc quæstorem copiosa plane, & locuples fuit. ab hac præfectus Antonij quidam symphoniacos seruos abducebat per iniuriam, quibus se in classe uti uelle dicebat. tum illa, ut mos in Sicilia. est omnium Venereorum, & eorum, qui a Venere se liberauerunt, ut præfecto illi religionem Veneris nomenq; obiceret, dixit & se, & omnia sua Veneris esse. ut hoc quæstori Cæcilio, uiro optimo, & homini æquissimo, nun

quamobrem non modo mihi, sed cuiquam anteponare? nisi forte illud, quod dicturum te esse audio: quæstorem illius fuisse. quæ caussa grauis esset, si certares mecum, uter nostrum illi amicior esse deberet: in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare, caussam necessitudinis ad inferēdum periculum iustam uideri oportere. etenim si plurimas a tuo prætore iniurias accepisses; tamen, eas ferendo, maiorem laudem, quam ulciscendo merere: cū uero nullum illius in uita rectius factum sit, quā id, quod tu iniuriam appellas; hi statuent, hanc caussam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam ad necessitudinē uio landam uideri? qui si summā iniuriam ab illo accepisti? tamen, quoniam quæstor eius fuisti, non potes eum sine ulla uituperatione accusare. si uero nulla tibi facta est iniuria: sine scelere eū accusare non potes. quare, cū incertum sit de iniuria; quem quā esse horum putās, qui non malit te sine uituperatione, quam cum scelere discedere? At uide, quid differat inter meam opinionem, ac tuam. tu cum omnibus rebus inferior sis, hac una re te mihi anteferri putas oportere, quod quæstor illius fueris ego, si superior ceteris rebus esses, te hāc unam ob caussam accusatorem repudiari putā rē oportere. sic enim a maioribus nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis loco esse oportere, nullam neque iustiorem, neque grauiorem caussam necessitudinis posse reperiri, quam coniunctionem sortis, quam prouinciæ, quā officij, quam publicā muneris societatem. quamobrem si iure eum possis accusare, tament, cum is tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses. cum uero neque iniuriam acceperis, & prætori tuo periculum crees: fateare, necesse est, te illi iniustū impiumq; bellum inferre conari.

etenim ista quæstura ad eam rem ualet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda sit, quamobrem, eum, cui quæstor fueris, accuses; non ut ob eam ipsam caussam postulandũ sit, ut tibi potissimũ accusatio detur. neque fere umquã uenit in contentionẽ de accusando qui quæstor fuisset, quin repudiaretur. itaque neque L. Philoni in C. Seruilium nominis deferendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albutium: quorum nemo propter indignitatem repudiatus est, sed ne libido uiolandæ necessitudinis auctoritate iudicum cõprobaretur. atque ille ita cum C. Iulio contendit, ut tu mecum. quæstor enim Albutij fuerat, ut tu Verris. Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardis rogatus ad caussam accesserat semper hæc caussa plurimum ualuit: sẽper hæc ratio accusandi fuit honestissima, pro socijs, pro salute prouinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operã, studiũ, laborem interponere. etenim si probabilis est eorum caussa, qui iniurias suas persequi uolunt, qua in re dolori suo, nõ reip. commodis seruiunt: quanto illa caussa honestior, quæ nõ solum probabilis uideri, sed etiã grata esse debet, nulla priuatim accepta iniuria, sociorũ atq; amicorũ populi R. dolore atque iniurijs cõmoueri? nuper cum in P. Gabiniũ uir fortissimus & innocentissimus L. Piso delationẽ nominis postularet, & contra Q. Cæcilius peteret, isq; se ueteres inimicitias, iam diu susceptas, persequi diceret: cum auctoritas, & dignitas Pisonis ualebat plurimũ tũ illa erat caussa iustissima, quod eũ sibi Achæi patronũ adoptarant. etenim cũ lex ipsa de pecunijs repetundis sociorum, atque

amicorum populi R. causſa cõparata ſit; iniquum eſt, nos eũ legis iudiciq; actorẽ idoneũ maxime putari, quẽ actorem cauſſæ ſuæ ſocij, defenſoremq; fortunarum ſuarũ potiſſimum eſſe uoluerũt. an quod ad commemorandũ eſt honeſtius, id ad probandũ non multo uideri debet æquius? utra igitur eſt ſtlẽdidior, utra illuſtrior commemoratio: Accuſæ ui eũ, cui quæſtor fuerã, quicũ me ſors conſuetudoq; maiorum, quicũ me deorum hominumq; iudiciũ coniunxerat: an, Accuſaui rogatu ſociorum atque amicorum, delectus ſum ab uniuerſa prouincia, qui eius iura fortunasq; defenderem? dubitare quiſquam poteſt, quin honeſtius ſit, eorum cauſſa, apud quos quæſtor fueris, quã eum, cuius quæſtor fueris, accuſare? Clariſſimi uiri noſtræ ciuitatis, temporibus optimis, hoc ſibi ampliſſimum pulcherrimũq; ducebant, ab hoſpitibus clientibusq; ſuis, ab exteris nationib. quæ in amicitiam populi R. ditionemq; eſſent iniurias propulſare, eorumq; fortunas defendere. M. Catonem illum ſapientem, clariſſimum uirum, & prudentiſſimum, cum multis graues inimicitias geſſiſſe accepimus propter Hiſpanorũ, apud quos conſul fuerat, iniurias. nuper Cn. Domitium ſcimus M. Silano diem dixiſſe propter unius hominis Egrilomarl, paterni amici, atque hoſpitis, iniurias. neque enim magis animos hominum nocentium res umquam ulla commouit, quam hæc maiorum conſuetudo longo interuallo repertita, atque relata. Sociorum querimoniæ delatæ ad hominem non inertiſſimum: ſuſceptæ ab eo, qui uidebatur eorum fortunas fide, diligentiaq; ſua poſſe defendere. hoc timent homines hoc laborant: hoc inſtitui, atque adeo inſtitutum referri, ac renouari moleſte ferunt. putant fore, uti, ſi paulatim hæc conſuetudo ſerpere, ac prodire cœpe-

rit, per homines honestißimos, uirosq; fortißimos, non imperitos adolescentulos, aut illiusmodi quadruplatores, leges iudiciaq; administrentur. cuius cõsuetudinis, atque instituti patres maioresq; nostros non pœnitebat, tum, cum P. Lentulus, is, qui princeps senatus fuit, accusabat M. Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo; aut cum P. Africanus, homo uirtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplißimus, postea quã bis consul, & censor fuerat, L. Cottam in iudiciũ uocabat. iure tum florebat populi R. nomen: iure auctoritas huius imperij, ciuitatisq; maiestas grauis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine paruis opibus, ac facultatibus prædito, simulant sese mirari: cum molestè ferãt, Quid sibi iste uult? accusatorem ne se existimari, qui antea defendere consueuerat? nunc præsertim, ea iã ætate, cum ædilitatem petat. ego uero ætatis non modo meæ, sed multo etiam superioris, & honoris amplißimi puto esse, & accusare improbos, & miseros calamitososq; defendere. & profecto aut hoc remedium est ægrotæ, ac prope desperatæ reip. iudicijsq; corruptis, ac contaminatis paucorum uitio, ac turpitudine, homines ad legum defensionẽ, iudiciorumq; auctoritatem quam honestißimos, & integerrimos, diligentißimosq; accedere: aut, sine hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla umquam medicina his tot incommodis reperietur. nulla salus reip. maior est, quam eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos, qui accusantur, de capite, ac fortunis suis pertimescere. itaque semper ij diligentißime, laboriosißimeq; accusarunt, qui se ipsos in discrimen existimationis uenire arbitrati sunt. Quamobrem hoc statuere, iudices, debetis, Q. Cæciliũ, de quo nulla umquam opinio

fuerit, nullaq; in hoc ipso iudicio exspectatio futura sit, qui neque, ut ante collectam famam conseruet, neque, uti reliqui temporis spem confirmet, laborat, non nimis hanc causam seuere, non nimis accurate, non nimis diligenter actu rum. habet enim nihil, quod in offensione deperdat, ut turpissime flagitiosissimeq; discedat: nihil de suis ueteribus ornamentis requiret. a nobis multos obsides habet populus R. quos ut incolumes conseruare, tueri, confirmare, ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum. habet honorem, quem petimus: habet spem, quam propositam nobis habemus: habet existimationem multo sudore, labore, uigiliisq; collectã: ut, si in hac caussa nostrum officium, ac diligentiam probauerimus, hæc, quæ dixi, retinere per populum R. incolumia, ac salua possimus: sin tantulum offensum, titubatumq; sit, ut ea, quæ singulatim ac diu collecta, sint, uno tempore uniuersa perdamus. Quapro pter, iudices, uestrum est, deligere quem existimetis facil lime posse magnitudinem caussæ, ac iudicij sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. uos, si mihi Q. Cæcilium antepoueritis? ego me dignitate superatum non arbitrabor; populus R. ne tam honestam, tam seueram, diligentemq; accusationem neque uobis placuisse, neque ordini uestro placere arbitretur, prouidete.

ACTIO. PRIMA
IN. C. VERREM
ORATIO V.

QVOD erat optandum maxime, iudices, & quod unum ad inuidiam uestri ordinis, infamiam'q; iudiciorũ sedandam maxime pertinebat, id non humano consilio, sed prope diuinitus datum, at'q; oblatum uobis summo reip. tempore uidetur inuenerauit enim iã opinio, pernicioſa reip. uobiſq; periculoſa, quæ non modo Romæ, ſed & apud exteras nationes omnium ſermone percrebuit, his iudicijs, quæ nunc ſint, pecunioſum hominem quãuis ſit nocens, neminem poſſe dãnari. nunc in ipſo diſcrimine ordinis iudiciorumq; ueſtrorum, cum ſint parati qui concionibus et legibus hanc inuidiam ſenatus inflammare conẽtur, reus in iudicium adductus eſt C. Verres, homo uitæ, atque factis, omnium iã opinione, damnatus, pecuniæ magnitudine, ſuaſpe, ac prædicatione abſolutus. Hinc ego cauſſe, iudices, cum ſumma uoluntate, & exſpectatione populi R. actor acceſſi; non ut augerem inuidiam ordinis; ſed ut infamiæ communi ſuccurrerem. adduxi enim hominem, in quo reconciliare exiſtimationem iudiciorum amiſſam, redire in gratiam cum populo R. ſatisfacere exteris nationibus poſſetis, depeculatorem ærarij, uexatorem Aſiæ, atque Pamphyliæ, prædonem iuris urbani, labem atque perniciem prouinciæ Siciliæ. de quo ſi uos ſeuere, religioſe'q; iudicaueritis: auctoritas ea, quæ in uobis remanere debet, hærebit. ſin iſtius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem ue-

ritutem q; perfregerint : ego hoc tamen assequar, ut iudicium potius reip. quam aut reus iudicibus, aut accusator reo defuisse uideatur. equidem, ut de me confitear, iudices, cum multæ mihi a C. Verre insidiæ terra mariq; factæ sint, quas partim mea diligentia deuitarim, partim amicorum studio, officioq; repulerim; numquam tamen neque tantum periculum mihi adire uisus sum, neque tantopere pertimui, ut nũc in ipso iudicio. neque tantũ me exspectatio accusationis meæ, concursusq; tantæ multitudinis, quibus ego rebus uehementissime perturbor, commouet; quantum istius insidiæ nefariæ, quas uno tempore mihi, uobis, M'. Glabrioni prætori, sociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur. qui ita dicitat, ijs esse metuendum, qui, quod ipsis soliis satis esset, surripuissent; se tantum rapuisse, ut id multis satis esse posit; nihil esse tam sanctum, quod non uiolari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia posit. quod si, quam audax est a conandum, tam esset obscurus in agendo: fortasse aliqua in re quando fefelliisset: uerum hoc adhuc percommode cadit, quod cum in credibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. nam ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi iudicij perspicua sua consilia, conatusq; omnibus fecit. semel ait se in uita pertimuisse, cum, cum primum reus a me factus sit: quod, cum e prouincia recens esset, inuidiaq; & infamia non recenti, sed uetere ac diuturna flagaret, tum ad iudicium corrumpendum tempus alienum offenderet. itaque cum ego diem in Sicilia inquirendi perexiguam postulauissem, inuenit iste qui sibi in Achaiam biduo breuiorem diem postularet: non ut diẽ

conficeret diligentia, & industria sua, quod ego meo labore, & uigilijs consecutus sum: etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem peruenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obij, ut omnium populorum, priuatorumq; literas, iniuriasq; cognoscerem: ut perspicuũ cuiuis esse possit, hominem ab isto quæsitũ esse non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret. nũc homo audacissimus, atque amentissimus hoc cogitat: intelligit me ita paratum, atque instructum in iudicium uenire, ut nõ modo in auribus uestrus sed in oculis omnium sua furta, atque flagitia defixurus sim: uidet senatores multos esse testes audaciæ suæ: uidet multos equites R. frequentes præterea ciues, atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit: uidet etiam tot graues ab amicissimis ciuitatibus legationes cum publicis auctoritatibus, ac testimonij conuenisse. que cum ita sint; usque eo de omnibus bonis male existimat; usque eo senatoria iudicia perdita prefligataq; esse arbitratur? ut hoc palam dicitet, non sine caussa se cupidum pecuniæ fuisse, quoniam tantum in pecunia præsidium experiatur esse: sese, id quod difficillimum fuerit, tempus ipsum emisse iudicij sui, quo cetera facilius emere posset, ut, quoniã criminum uim subterfugere nullo modo poterat, procellam temporis deuitaret. quod si non modo in caussa, uerum in aliquo honesto præsidio, aut in alicuius eloquentia aut gratia spem aliquam collocasset: profecto non hæc omnia colligeret, atque aucuparetur; non usque eo despiceret, contemneretq; ordinem senatorium, ut arbitratu eius diligeretur ex senatu qui reus fieret, qui, dum hic, quæ opus essent, compararet, caussam interea ante eum diceret. quibus ego rebus quid iste speret, & quo animum in

tendat facile perſpicio: quamobrem uero ſe confidat aliquid perficere poſſe hoc prætore, & hoc conſilio, intelligere non poſſum. unum illud intelligo, quod populus R. in reiectione iudicium iudicauit; ea ſpe iſtum fuiſſe præditum, ut omnem rationem ſalutis in pecunia poneret; hoc erepto præſidio, ut nullam ſibi rem adiumẽto fore arbitraretur. etenim quod eſt ingenium tantum, quæ tanta facultas dicendi, & copia, quæ iſtius uitam tot uitijs flagitijſq; conuictam, iam pridem omnium uoluntate, iudicioq; damnatum, aliqua ex parte poſſit defendere? cuius ut adoleſcentiæ maculas, ignominiaſq; præteream, quæſtura, primus gradus honoris, quid aliud habet in ſe, niſi Cn. Carbonem ſpoliatum a quæſtore ſuo pecunia publica? nudatum, & proditum conſulem? deſertum exercitum? relictam prouinciam? ſortis ne æſtitudinem, religionemq; uiolatam? cuius legatio exitium fuit Aſiæ totius, & Pamphyliæ. quibus in prouincijs multas domos, plurimas urbes, omnia fana depeculatus eſt; cum in Cn. Dolabellam ſcelus ſuum illud priſtinum renouauit, & inſtaurauit quæſtorium; cum eum, cui legatus, & pro quæſtore fuiſſet, & in inuidiam ſuis maleficijs adduxit, & in ipſis periculis non ſolum deſeruit, ſed etiam oppugnauit, ac prodidit. cuius prætura urbana ædium ſacrarum fuit, publicorumq; operum depopulatio: ſimul in iure dicendo, bonorum poſſeſſionumq; contra omnium inſtituta addictio, & condonatio. iam uero omnium uitiorum ſuorum plurima, & maxima conſtituit monumenta, & indicia in prouincia Sicilia: quam iſte per triennium ita uexauit, ac perdidit, ut ea reſtitui in antiquum ſtatum nullo modo poſſit, uix autem per multos annos, innocentesq; prætore aliqua ex parte recreari aliquãdo poſſe uidea

tur. hoc prætore Siculi neque suas leges, neque nostra S.C. neque communia iura tenuerunt. tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis auarissimi, & libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati superfuit. nulla res per triennium, nisi ad nutum istius, iudicata est: nulla res cuiusquam tam patrita, atque auita fuit, quæ non ab imperio istius, abiudicaretur. innumerabiles pecuniæ ex aratorum bonis nouo nefarioq; instituto coactæ: socij fidelissimi in hostium numero existimati: ciues Romani seruilem in modum cruciati, & necati: homines nocentissimi propter pecuniam iudicio liberati, onestissimi, atque integerrimi, absentes rei facti, indicta caussa damnati, & eiecti: portus munitissimi; maximæ utissimæq; urbes piratis, prædonibusq; patefactæ: nautæ, militesq; Siculorum, socij nostri, atque amici fame necati: classes optimæ, atque opportunissimæ cum magna ignominia populi R. amissæ, & perditæ. idem iste prætor monumenta antiquissima partim regum locupletissimorum, quæ illi ornamento urbibus esse uoluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum, quæ victores ciuitatibus Siculis aut dederunt, aut reddiderunt, spoliauit, nudauitq; omnia. neque hoc solum in sacris publicis, ornamentisq; fecit: sed etiam delubra omnia, sanctissimis religionibus consecrata, de peculatus: est deum denique nullum Siculis, qui ei paullo magis affabre, atque antiquo artificio factus uideretur, reliquit. In stupris uero, & flagitijs nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor: simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos, coniugesq; suas integras ab istius petulantia conseruare non licitum est. At enim hæc ita comissa sunt ab isto, ut non cognita sint ab omnibus,

Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare possit: ut mihi magis timendum sit, ne multa crimina prætermittere, quam ne qua in istum fingere existimer. neque enim mihi uidetur hæc multitudo, quæ ad audiendum conuenit, cognoscere ex me caussam uoluisse, sed ea, quæscit, mecum recognoscere. quæ cum ita sint: iste, homo amens, ac perditus, alia mecum ratione pugnat: non id agit, ut ali cuius eloquentiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur: simulat, his se rebus confidere. sed uideo, quid agat: neque enim agit occultissime: proponit inanio mihi nobilitatis, hoc est hominum arrogantium, nomina: qui non tam me impediunt, quod nobiles sunt; quam adiuuant, quod noti sunt: simulat se eorum præsidio confidere, cum interea aliud quiddã iamdiu machinetur. quam spem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, breuiter iã, iudices, exponam: sed prius, ut ab initio res ad eo cõstituta sit, quæso cognoscite. Vt primum e prouincia rediit, redemptio est huius iudicij facta grandi pecunia. ea mansit in cõdicione atque pacto usque ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. postea quam reiectio iudicum facta est: quod & in sortitione, istius spem fortuna populi R. & in reijciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam uicerat; renunciata est tota conductio. præclare se res habebat: libelli nominum uestrorum, consilijq; huius in manibus erant omnium: nulla nota, nullus color, nullæ sordes uidebantur his sententijs allini posse: cum iste repente ex alacri, atque læto sic erat humilis, atque demissus, ut non modo populo R. sed etiam sibi ipse condemnatus uideretur. ecce autem repente, his diebus paucis, comitijs con-

sularibus factus, eadem illa uetera consilia pecunia maiore repetuntur, ea edemq; nostræ famæ fortunisq; omnium insidiæ per eosdem homines comparantur. quæ res primo, iudices, pertinui nobis argumento, iudicioq; patefacta est: post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore peruenimus. nam ut Hortensius, consul designatus, domum reducebatur e campo, cum maxima frequentia, a multitudine; fit obuiam casu ei multitudini C. Curio. quem ego hominem honoris potius, quam contumeliæ caussa nominatum uolo. etenim ea dicam, quæ ille si commemorari noluisset, non tanto in consensu, tam aperte, palamq; dixisset: quæ tamen a me pedetentim, cautecq; dicentur, ut amicitiæ nostræ, & dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem: appellat hominem, & ei uoce maxima uictoriam gratulatur: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessariisq; eius, qui tum aderant, uerbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. renuncio, inquit, tibi, te hodiernis comitijs esse absolutum. quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur, immo uero, ut quisque me uiderat, narrabat. alijs illud indignum alijs ridiculum uidebatur, ridiculum ijs, qui istius caussam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitijs consularibus positam arbitrabantur: indignum ijs, qui altius perspiciebant, & hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spectare arbitrabantur. etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se, & mecum loquebantur, aperte iam & perspicue nulla esse iudicia, qui reus pridie iam ipse se condemnatum

demnatum putabat, is, postea quam defensor eius consul est factus, absoluitur. Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ priuatæq; literæ Romæ sunt, nihil ne id ualebit? nihil, inuito consule designato. Quid iudices? non crimina, non testes, non existimationem populi R. sequentur? non: omnia in unius potestate, ac moderatione uertentur. Vere loquar, iudices. uehementer me hæc res commouebat. optimos enim quisque ita loquebatur: iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius. etenim quis poterit, Verre absoluto, de transferendis iudicijs recusare? erat omnibus molestum: neque eos tam istius perditi subita lætitia, quam hominis amplissimi noua gratulatio commouebat. Cupiebam dissimulare, me id moleste ferre: cupiebam animi dolorem uultu tegere, & taciturnitate celare. ecce autem illis ipsis diebus, cum prætores designati sortirentur, & M. Metello obtigisset, ut is de pecunijs repetundis quæreret, nunciatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, ut is quoque domum mitteret, qui uxori suæ nunciarent. sane ne hæc quidem res mihi placebat: neque tamen, quid tantopere in hac sorte metuendum mihi esset, intelligebam: unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam, fiscos complures cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem R. esse translato: ex his quasi X fiscos ad senatorem illum relictos esse comitiorum meorum nomine: diuisores omnium tribuum noctu ad istum uocatos. ex quibus quidam, qui se omnia mea caussa debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me uenit: demonstrat, qua iste oratione usus esset: commemorasse istum, quam liberaliter eos tractasset, & iam antea,

cum ipse præturam petisset, & proximis consularibus, prætorijsq; comitijs: deinde esse pollicitum quantum uellent pecuniæ, si me ædilitate deiecissent: hic alios negasse audere; alios respondisse, non putare perfici posse: inuentum tamen esse fortem amicum, ex eadem familia, Q. Verrem Romilia, ex optima diuisorum disciplina, patris istius discipulũ, atque amicũ, qui, HS quingẽtis millibus depositis, id se perfecturum pollicereur: & fuisse tamen nonnullos qui se una facturos esse dicerent: quæ cum ita essent: sane benuolo animo me, ut magnopere cauerem, præmonebat. Solicitabar rebus maximis uno, atque eo perexiguo tempore. urgebant comitia: his ipsis oppugnabar grandi pecunia. instabat iudicium: ei quoque negotio fisci Siculenses minabantur. agere, quæ ad iudicium pertinebant, libere, comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo seruire, propter iudicium non licebat. minari denique diuisoribus, ratio non erat, propterea quod eos intelligere uidebam, me hoc iudicio districtum, atque obligatũ futurum. atque hoc ipso tempore Siculis denunciatum esse audio, primum ab Hortensio, domum ad illum ut uenirent: Siculo sane in eo liberos fuisse; qui, quamobrem accerserentur, cum intelligerent, non uenissent. interea comitia nostra, quorum iste se, ut cæterorum hoc anno comitiorum, dominum esse arbitrabatur, haberi cœpta sunt. cursare iste, homo potens, cum filio blando, & gratioso circum tribus: paternos amicos, hoc est diuisores, appellare omnes, & conuenire. quod cũ esset intellectũ, & animad uersũ, fecit animo libẽtissimo populus R. ut, cuius diuitiæ me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunijs de honore deijcerer. postea quam illa petitionis magna cura li

beratus sum, animo cœpi multo magis uacuo, ac soluto nihil aliud, nisi de iudicio, agere, & cogitare. reperio, iudices, hæc ab istis consilia inita, & constituta, ut, quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellũ prætorem caussa diceretur: in eo esse hæc commoda, primũ M. Metellum amicissimum, deinde Hortensium consulem, nõ solum, sed etiam Q. Metellum: qui quam isti sit amicus, attendite: dedit enim prærogatiuam suæ uoluntatis eiusmodi, ut isti pro prærogatiuis iam reddidisse uideatur. An me taciturum tantis de rebus existimauistis? & in tanto reip. existimationis q; meæ periculo cuiquã consulturũ potius, quã officio, & dignitati meæ? Accersit alter consul de signatus Siculos: ueniunt non nulli, propterea quod L. Metellus esset prætor in Sicilia: cum ijs ita loquitur, se consulem esse, fratrem suum alterum Siciliam prouinciã obtinere, alterum esse quæsiturum de pecunijs repetundis: Verri ne noceri possit, multis rationibus esse prouisum. Quid est, quaso, Metelle iudicium corrumpere, si hoc non est, testes, præsertim Siculos, timidos homines, & afflictos, non solum auctoritate deterrere, sed etiam consulari metu, & duorum prætorum potestate? quid faceres pro homine innocente, & propinquo, cum propter hominem perditissimum, atque alienissimum de officio. ac dignitate decedis, & committis, ut, quod ille dictitat, alicui, qui te ignorat, uerũ esse uideatur? nam hoc Verrem dicere aiebant: te non fato, ut ceteros ex uestra familia, sed opera sua consulem factum. Duo igitur consules, & quæsitor erunt ex illius uoluntate. non solum effugiemus, inquit, hominem in querẽdo nimium diligẽtẽ, nimium seruientem populi existimationi, M'. Glabrionem: accedet nobis etiã il-

lud: iudex est M. Caſonius collega noſtri accuſatoris, homo in rebus iudicandis ſpectatus, & cognitus: quem minime expediat eſſe in eo conſilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea quod iam antea, cum iudex in Iuniano conſilio fuiſſet, turpiſſimum illud facinus non ſolū grauiter tulit, ſed etiā in medium protulit. hūc iudicem ex kal. Ian. nō habebimus. Q. Māliū, & Q. Cornificiū, duos ſeueriſſimos, atque integerrimos iudices, quod tribuni pl. tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius, iudex triſtis, & integer, magiſtratum in ea neceſſe eſt. nonis Dec M. Crepereius, ex acerrima illa equeſtri familia, & diſciplina; L. Caßius, ex familia tum ad ceteras res, tū ad iudicandum ſeueriſſima; Cn. Tremellius, homo ſumma religione, & diligētia; tres hi, homines ueteres, tribuni militares ſunt deſignati, ex Cal. Ian. nō iudicabunt. ſubſortiemur etiā in M. Metelli locum; quoniam is huic ipſi quæſtioni præfuturus eſt: ita ſecundum Cal. Ian. & prætore, & prope toto conſilio commutato, magnas accuſatoris minas, magnamq; iudicij exſpectationem ad noſtrū arbitriū, libidinemq; eludemus. Nonæ ſunt hodie Sextiles: hora nona conueniēt eæ piſtis. hunc diem iam ne numerant quidē. de cē dies ſunt ante ludos uotiuos, quos Cn. Pompeius facturus eſt. hi ludi dies quindecim auferent, deinde cōtinuo Romani conſequentur: ita prope X L diebus interpoſitis, tum denique ſe ad ea, quæ a nobis dicta erunt, reſponſuros eſſe arbitrantur: deinde ſe ducturos & dicendo, & excuſando facile ad ludos Victoriæ: cum his plebeios eſſe coniunctos, ſecundum quos aut nulli, aut pauci dies ad agendum futuri ſunt: ita, defeſſa, ac refrigerata accuſatione, rem in tegram ad M. Metellum prætorem eſſe uenturam, quem

ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non reti nuissem. nunc tamen eo animo sum, ut eo iudice, quam prætore, hanc rem transigi malim, & iurato suam, quam iniurato aliorum tabellas committere. Nunc ego, iudices, iã uos consulo, quid mihi faciendum putetis. id enim consilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario ca piendum intelligo. si utar ad dicendum meo legitimo tempore: mei laboris, industriæ, diligentiæq; capiam fructũ, & ex accusatione perficiam, ut nemo unquam post hominum memoriam paratior, uigilantior, compositior ad iudicium uenisse uideatur. sed in hac laude industriæ meæ, reus ne elabatur, summum periculum est. quid est igitur, quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque absconditum. fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reseruemus: nunc hominem ætate, tribus, priuatis, publicisq; literis, auctoritatibusq; accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. dicam aperte. si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac caussa contendere putarem: ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus operam consumerem. nunc, quoniam pugnare contra me instituisti non tam ex tua natura, quam ex istius tempore, & caussa, malitiose: necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. tua ratio est, ut secundum binos ludos mihi respondere incipias? mea, ut ante primos ludos comperendinem. ita fiet, ut tua ista ratio existimetur astutia, meum hoc consilium necessarium. uerum illud, quod instituerat dicere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est. Ego cum hanc caussam Siculorum rogatu recepissem, idq; mihi amplũ, & præclarum existimassem, eos uelle meæ fidei, diligen-

diligentiæq; periculum facere, qui innocentiæ, abstinentiæq; fecissent: tum, suscepto negotio, maius mihi quiddã proposui, in quo meam in remp. uoluntatem populus R. perspicere posset. nam illud mihi nequaquam dignum industria, conatuq; meo uidebatur, istum a me in iudiciũ, tã omniũ iudicio condemnatũ, uocari, nisi ista tua intolerabilis potẽtia, & ea cupiditas, qua p hosce ãnos in quibusdã iudicijs usus es, etiã in istius hominis desperati caussã interponeretur. nunc uero, quoniã hæc te omnis dominatio, regnumq; iudiciorum tantopere delectat; & sunt homines, quos libidinis, infamiæq; suæ neque pudeat, neque tædeat; qui quasi de industria in odium offensionemq; populi R. irruere uideantur: hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, & mihi periculosum, uerumtamen dignum in quo omnes neruos ætatis, industriæq; meæ contenderem. quoniam totus ordo, paucorum improbitate, & audacia, premitur, & urgetur infamia iudiciorum: profiteor, huic generi hominum me inimicum, accusatorẽ, odiosũ, aßidũ, acerbum aduersarium. hoc mihi sumo: hoc mihi deposco, quod agã in magistratu, quod agam ex loco, ex quo me populus R. ex kal. Ian. secum agere de rep. ac de hominibus improbis uoluit. hoc munus ædilitatis meæ populo R. amplissimum, pulcherrimumq; polliceor. moneo, prædico, ante denuncio: qui aut deponere, aut accipere, aut recipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrumpendi iudicij solent esse, quiq; ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus, animosq; ab hoc scelere nefario. erit tum consul Hortensius cũ summo imperio, & potestate: ego autẽ ædilis, hoc est paullo amplius, quã priuatus, tamẽ hac huius-

modi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo R. grata, atque iucunda, ut ipse cõsul in hac caussa præ me minus etiam, si fieri possit, quam priuatus esse uidea tur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, ex positis certis rebus, agẽtur, quæ intradecẽ annos, postea quã iudicia ad senatũ trãslata sunt, in rebus iudicandis nefarie flagitioseq; facta sunt. cognoscet ex me populus R. quid sit, quamobrem, cum equester ordo iudicaret, annos prope quinquaginta continuos nullo iudice equite R. iudicante ne tenuissima quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rẽ iudi dicandam cõstituta sit: quid sit, quod, iudicijs ad senatorium ordinẽ translatis, sublataq; populi R. in unumquemque nostrũ potestate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris HS tricies prætoriũ hominem honeste non posse damnari: quid sit quod, P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio præto re, de pecunijs repetundis, lu æstimata sit eo nomine, quod ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset: quod in C. Herennio, quod in C. Popilio senatoribus, qui ambo pe culatus damnati sunt, quod in M. Atilio, qui de maiesta te damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem iudicãdã accepisse: quod inuenti sunt senatores, qui, C. Verre prætore urbano sortiente, exirent in eum reum, quem incognita caussa condemnarent: quod inuentus est senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio ab reo pecu nia acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accusatore, ut reum damnaret. Iam uero quo modo illam labem ignominiam, calamitatemq; totius ordinis conquerar? hoc factum esse in hac ciuitate, cum senatorius ordo iu dicaret, ut discoloribus signis, iuratorum hominum sen tentiæ notarentur. Hæc omnia me diligenter, seuereq;

actorum esse polliceor. quo me tandem animo fore putetis, si quid in hoc ipso iudicio intellexero simili aliqua ratione esse uiolatum, atque commissum? cum præsertim planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, sæpe dixisse, se habere hominem potentem, cuius fiducia prouinciam spoliaret; neque sibi soli pecuniam quærere, sed ita uriēnium illud prætura Sicilienſis distributum habere, ut secum præclare agi diceret, si unius anni quæstum in rem suam conuerteret, alterum patronis, & defensoribus suis traderet, tertium illum uberrimum quæstuosissimum q; annum totum iudicibus reseruaret. ex quo mihi uenit in mentem illud dicere, quod apud M'. Glabrionem me per cum in reijciendis iudicibus commemorassem, intellexi uehementer populum R. commoueri; me arbitrari fore, uti nationes exteræ legatos ad populum R. mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudicium q; tolleretur. si enim iudicia nulla sint, tantum unumquemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur: nunc, quod eiusmodi iudicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi patronis, aduocatis, prætoribus, iudicibus satis futurum sit: hoc profecto infinitum esse: se auaritiæ hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimæ uictoriæ non posse. o commemoranda iudicia, præclarum q; existimationem nostri ordinis, cum socij populi R. iudicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quæ a maioribus nostris sociorum caussa comparata sunt. An iste umquam de se bonam spem habuisset, nisi de uobis malam opinionem animo imbibisset? quo maiore etiam, si fieri potest, apud uos odio esse debet, quam est apud populum R. cum in auaritia, scelere, periurio uos sui similes esse arbitretur, cui loco, per deos im-

mortales, iudicæs consulite, ac prouidete. monto, ꝓdicoq́, id, quod intelligo, tempus oportunißimum uobis hoc diuinitus datum esse, ut odio, inuidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. nulla in iudicijs seueritas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. itaque a populo R. contemnitur, despicimur: graui, diuturnaq́; iam flagrauit infamia. neque enim ullam aliam ob causſam populus R. tribuniciam potestatem tanto studio requisiuit: quam cum poscebat, uerbo illam posſere uidebatur, re uera iudicia poscebat. neque hoc Q. Catulum, hominem sapientißimum, atque amplißimum, fugit: qui, Cn. Pompeio, uiro fortißimo, & clarißimo, de tribunicia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est, summa cum auctoritate, usus: patres conscripti, iudicia male & flagitiose tueri: quod si in rebus iudicandis populi R. existimationi satisfacere uoluissent, nó tam topere homines fuisse tribuniciam potestatem desideraturos. ipse denique Cn. Pompeius, cum primum concionem ad urbem consul designatus habuit, ubi, id quod maxime exspectari uidebatur, ostendit se tribuniciam potestatem restituturum; factus est in eo strepitus, & grata concionis admurmuratio. idem in eadem concione cum dixisset, populatas, uexatasq́; esse prouincias, iudicia autem turpia, & flagitiosa fieri, ei rei se prouidere, ac consulere uelle: tum uero non strepitu, sed maximo clamore suam populus R. significauit uoluntatem. nunc autem homines in speculis sunt: obseruant, quemadmodum se unusquisque uestrum gerat in retinenda religione, conseruandisq́; legibus: uident, adhuc post legem tribuniciam unum senatorem uel tenuißimum esse damnatum, quod tamsi

non reprehendunt, tamen magnopere, quod laudent, non habent: nulla est enim laus, ibi esse integrum, ubi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. hoc est iudicium in quo uos de reo, populus R. de uobis iudicabit. in hoc homine statuetur, possit ne, senatoribus iudicantibus, homo nocentissimus, pecuniosissimusq; damnari. deinde est huiusmodi reus, in quo homine nihil sit, præter summa peccata, maximamq; pecuniã: ut, si liberatus sit nulla alia suspicio, nisi ea, quæ turpissima est, residere possit. non gratia, non cognatione, non alijs recte factis, non denique aliquo mediocri uitio tot tantaq; eius uitia subleuata esse existimabuntur. postremo ego caussam sic agam, iudices, eiusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam; ut nemo a uobis, ut istum absoluatis, per gratiam conetur contendere. habeo autem certam uiam, atque rationem, qua omnes illorum conatus inuestigare, & consequi possim. ita res a me agetur, ut in eorum consilijs omnibus non modo aures hominum, sed etiam oculi populi R. interesse uideantur. uos aliquot iam per annos conceptam huic ordini turpitudinem, atque infamiam delere, ac tollere potestis. constat inter omnes, post hæc constituta iudicia, quibus nunc utimur, nullum hoc splendore, atque hac dignitate consilium fuisse. hic si quid erit offensum; omnes homines nõ iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res iudicandas quærendum arbitrabuntur. Quæ propter primum ab dijs immortalibus, quod sperare mihi uideor, hoc idem, iudices, peto, ut in hoc iudicio nemo improbus præter eum, qui iampridem inuentus est, reperiatur. deinde, si plures improbi fuerint, hoc uobis, hoc

populo R. iudices confirmo, uitam mehercule mihi prius, quam uim perseuerantiam q; ad illorum improbitatem persequendam, defuturam. Verum quod ego laboribus, periculis, inimicitijs q; meis tum, cum admissum erit, dedecus seuere me persecuturum esse polliceor; id ne accidat, tu tua sapientia, auctoritate, diligentia, M'. Glabrio, potes prouidere. suscipe caussam iudiciorum: suscipe caussam seueritatis, integritatis, fidei, religionis: suscipe caussam senatus, ut in hoc iudicio probatus cum populo R. & in laude, & in gratia esse possit. cogita, qui sis, quo loco sis, quid dare populo R. quid reddere maioribus tuis debeas. fac tibi paternæ legis Acilie ueniat in mentem: qua lege populus R. de pecunijs repetundis, optimis iudicijs, seueriſsimis q; iudicibus usus est. circumstant te summæ auctoritates, quæ te obliuisci iudicij domesticæ non sinant, quæ te dies noctes q; commoneant, fortissimum tibi patrem, sapientissimum auum, grauissimum socerum fuisse. quare si Glabrionis patris uim, & acrimoniam æperis ad resistendum hominibus audaciſsimis; si auí Scæuole prudentiam ad prospiciendas insidias, quæ tuæ, atque horum famæ comparantur; si socæri Scauri constantiam, ut ne quis te de uera, & certa possit sententia dimouere: intelliget populus R. integerrimo, atque honestissimo prætore, delecto q; consilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuisse momenti ad suspicionem criminis, quam ad rationem salutis. mihi certum est non committere, ut in hac caussa prætor nobis, consilium q; mutetur. non patiar rem in id tempus adduci, ut Siculi, quos adhuc seruí designatorum consulum non mouerunt, cum eos nouo exemplo uniuersos arcesserent, eos tum lictores consulum uocent, ut homines

miseri, antea socij, atque amici populi R. nunc serui, ac supplices, non modo ius suum fortunasq; omnes eorum imperio amittant, uerum etiam deplorandi iuris sui potestatem non habeant: non sinam profecto, caussa a me perorata, XL diebus interpositis, tum nobis denique respondeant, cum accusatio nostra in obliuionem diuturnitate adducta sit. non committam, ut tum res iudicetur, cum hæc frequentia totius Italiæ Romæ discesserit, quæ conuenit uno tempore undique, comitiorum, ludorum, censendiq; caussa. huius iudicij & laudis fructum, & offensionis periculum, uestrum; laborem, solicitudinemque, nostram, scientiam quid agatur, memoriam q; quid a quoque dictum sit, omnium puto esse oportere, faciam hoc non nouum, sed abijs, qui nunc principes nostræ ciuitatis sunt, ante factum, ut testibus utar statim. illud a me nouum, iudices, cognoscetis; quod ita testes constituam, ut crimen totum explicem: ubi id interrogando, argumentis, atque oratione firmauero, tum testes ad crimen accommodem, ut nihil inter illam usitatam accusationem, atque hanc nouam interfit, nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur, hic in singulas, res dabuntur, ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendiq; sit. si quis erit, qui perpetuam orationem, accusationemq; desideret; altera actione audiet. nunc id, quod facimus, ea ratione facimus, ut malitiæ illorum consilio nostro occuramus, necessario fieri intelligat. hæc primæ actionis erit accusatio. Dicimus C. Verrem cum multa libidinose, multa crudeliter in ciues R. atque in socios, multa in deos, homines q; nefarie fecerit, tum præterea quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. hoc testibus,

hoc tabulis, priuatis publicisq; auctoritatibus ita nobis plenũ facientis, ut hoc statuatis, etiam si spatiũ ad dicendũ nostro commodo, uacuosq; dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi.

ACTIONIS. II. IN. VERREM

LIB. I.

ORATIO VI.

NEMINEM uestrum ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem uulgi, atque hanc opinionem populi R. fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non fuisse, neque ad iudicium affuturum. quæ fama non iccirco solum emanarat, quod iste certe statuerat, ac deliberauerat, non adesse; uerum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui, tam nefarijs criminibus, tam multis testibus euictus, ora iudicum aspicere, aut os suum populo R. ostendere auderet. est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audiendum proiectus, sic paratus ad audiendum: præsto est, respondet, defenditur: ne hoc quidem sibi reliqui fecit, ut in rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat, & absit; tamen impudentiæ suæ pudentem exitum quæsisse uideatur. patior, iudices, & non moleste fero, me laboris mei, uos uirtutis uestræ fructum esse laturos. nam si iste id fecisset, quod primo statuerat, ut non adesset; minus aliquanto, quam mihi opus esset cogno-

sceretur, quid ego in hac accusatione comparanda; constituendaq; elaborassem: uestra uero laus tenuis plane, atque obscura, iudices, esset: neque enim hoc a uobis populus R. exspectat, neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit, & si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. immo uero adsit, respondeat, summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate, uestra integritas cum istius pecuniæ, testium constantia cum illius patronorum minis, atque potentia. tum demum illa uicta uidebuntur, cum in contentionem certamenq; uenerint. absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consuluisse, quam inuidisse uestræ laudi uideretur. neque enim salus ulla maior reip. hoc tempore reperiri potest, quam populum R. intelligere, diligenter reiectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, remp. senatorio consilio maxime posse defendi: neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere, quam opinione populi R. rationem ueritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. itaque mihi uideor, iudices, magnam, & maxime ægram, & prope depositam reip. partem suscepisse, neque in eo magis meæ, quam uestræ laudi existimationiq; seruisse. accessi enim ad inuidiam iudiciorum leuandam, uituperationemq; tollendam; ut cum hæc res pro uoluntate populi R. esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum uideretur: postremo, ut esset hoc iudicatum, ut finis aliquando iudiciariæ cõtrouersiæ cõstituerentur. etenim sine dubio, iudices, in hac caussa ea res in discrimen adducitur. reus est enim homo nocentissimus: qui si condemnatur, desinent homines dicere, his iudicijs pe-

cuniam plurimū posse; sin absoluitur, desinemus non de iudicijs transferendis recusare. tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat, nec populus R. metuit, de impudentia singulari, quod adest, quod respondet, sunt qui miren tur: mihi, pro cetera eius audacia, atque amentia, ne hoc quidem mirandum uidetur: multa enim & in deos, & in homines impie nefarieq; commisit. quorum scelerum pœnis agitatur, & a mente consilioq; deducitur. agunt eum præcipitem pœnæ ciuium R. quos partim securi percussit, partim in uinculis necauit, partim implorantes iura libertatis & ciuitatis in crucem sustulit. rapiunt eum ad supplicium dij patrij, quod iste inuentus est, qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes prætium pro sepoltura liberum posceret. religiones uero, cærimoniaq; omnium sacrorum, fanorumque, uiolatæ simulacraq; deorum, quæ non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa, atque abdita, consistere eius animum sine furore atque amentia non sinunt neque iste mihi uidetur se ad damnationem offerre solum, neque hoc auaritiæ supplicio communi, qui tot sceleribus se obstrinxerit, contentus esse: singularem quandam pœnam istius immanis, atque importuna natura desiderat. non id solum quæritur, ut, isto damnato, bona restituantur ijs, quibus erepta sunt: sed & religiones deorum immortalium expiandæ, & ciuium R. cruciatus, multarumq; innocentium sanguis istius supplicio luendus est. non enim furem, sed ereptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ, non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumq; ; non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorumq; in uestrum uidicium adduximus: ut ego

hunc unum eiusmodi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret. nam quis hoc non intelligit, istum absolutum diis hominibusq; inuitis, tamen ex manibus populi R. eripi nullo modo posse? quis hoc nō perspicit, præclare nobiscum actum iri, si populus R. istius unius supplicio contentus erit? ac non sic statuerit, non istū maius in se scelus concepisse, cum fana spoliarit, cum tot homines innocentes necarit, cum ciues R. morte, cruciatu, cruce affecerit, cum prædonum duces accepta pecunia dimiserit; quam eos, si qui istum, tot, tantis, tam nefarijs sceleribus coopertum, iurati sententia sua liberarent? non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, iudices: non is est reus, non id tempus, non id consilium; (metuo, ne quid arrogantius apud tales uiros uidear dicere) ne actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam uictus aut occulte surripi, aut impune eripi posßit. his ego iudicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales uiri, se tot senatoribus, tot equitibus R. tot ciuitatibus, tot hominibus honestißimis ex tam il lustri prouincia, tot populorum, priuatorumq; literis non credidisse? tantæ populi R. uoluntati restitisse? sustineant. reperiemus, si istum uiuum ad aliud iudicium perducere potuerimus, quibus probemus, istum in quæstura pecuniā publicam, Cn. Carboni consuli datam, auertisse: quibus persuadeamus, istum alieno nomine a quæstoribus urbanis, quod priore actione didicisti is, pecuniam abstulisse. erunt, qui & in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. erunt etiam fortasse, iudices, qui illum eius peculatum uel acerrime uindicandum

putent,

putent, quod iste M. Marcelli, & P. Africani monumenta, quæ nomine illorum, re uera populi R. & erant, & habebantur, ex fanis religiosissimis, ex urbibus sociorum, atque amicorum non dubitauerit auferre, emerserit ex peculatus etiam iudicio: meditetur de ducibus hostium, quos acceptæ pecunia liberauit: uideat. quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi suæ reseruauit. quærat, non solum quemadmodum nostro crimini, uerum etiam quo pacto suæ confessioni possit mederi meminerit, se priore actione clamore populi R. infecto, atque inimico excitatum, confessum esse, duces a se prædonum securi non esse percussos: se iam tum esse ueritum, ne sibi crimini dare tur, eos ab se pecunia liberatos fateatur id, quod negari non potest, se priuatum hominem prædonum duces uiuos, atque incolumes domi suæ, postea quam Romam redierit, usque dum per me licuerit tenuisse. hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. ex hoc quoque euaserit: proficiscar eo, quo me iam pridem uocat populus R. de iure enim libertatis, & ciuitatis suum putat esse iudicium, & recte putat. confringat iste sane ui sua consilia senatoria; quæstiones omnium perrumpat; euolet ex uestra seueritate: mihi credite, arctioribus apud populum R. laqueis tenebitur. credet ijs equitibus R. pop. R. qui ad uos antea producti testes, ipsis inspectantib. ab isto ci ue R. qui cognitores homines honestos daret, sublatu esse in crucem dixerunt. credent omnes V & XXX tribus homini grauissimo, atque ornatissimo M. Annio, qui se præsente ciuem R. securi percussum esse dixit. audietur a populo R. uir primarius, eques R. L. Flaulus, qui suum familiarem Herennium negotiatorem ex Africa, cum eum

Syracusis amplius centum ciues R. cognoscerent, lacrymantesq; defenderent pro testimonio dixit, securi esse percussum. probabit fidem, & auctoritatem, & religionē suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus, qui iuratus apud uos dixit, multos ciues R. in Latumijs istius imperio crudelissime per uim morte esse multatos. Hanc ego caussam cum agam beneficio populi R. de loco superiore, non uereor, ne aut istum uis ulla ex populi R. suffragijs eripere, aut a me ullum munus ædilitatis amplius, aut gratius populo R. esse possit. Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil est iam, quod in hac caussa peccare, iudices, quisquàm, nisi uestro periculo, possit. mea quidem ratio cū in præteritis est rebus cognita, tū in reliquis explorata, atque prouisa est. ego meum studium in remp. iam illo tempore ostendi, cum longo interuallo ueterem consuetudinem retuli, & rogatu sociorum, atque amicorum populi R. meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. quod meum factum lectissimi uiri, atque ornatissimi, quo in numero e nobis complures fuere, ita probarunt, ut ei, qui istius quæstor fuisset, & ab isto læsus inimicitias iustas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi caussa profectus. quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentia multitudo literarum, & testium declarauit: pudorem uero, ac religionem, quod, cum uenissem senator ad socios populi R. quē in ea prouincia quæstor fuissem, ad hospites meos, ac necessarios caussæ communis defensor diuerti potius, quam ad eos, qui a me auxilium petiuissent, nemini meus aduen-

tus labori, aut sumptui neque publicæ, neque priuatim fuit. uim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio, quos iste uexarat. Romam ut ex Sicilia rediì, cum iste, atque istius amici, homines lauti, et urbani, sermones huius cemodi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a uera accusatione esse deductum: tametsi probabatur nemini, quod & ex Sicilia testes erant ij, qui quæstorem me in prouincia cognouerat, & hinc homines maxime illustres, qui ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque optime norunt; tamen usque eo timui, ne quis de mea fide, atque integritate dubitaret, donec ad reiiciendos iudices uenimus. sciebam, in reiiciendis iudicibus nõ nullos memoria nostra pactionis, suspicionem nõ uitasse, cũ in ipsa accusatiõe eorũ industria, ac diligentia probaretur. ita reieci iudices, ut hoc constet, post hunc statum reip. quo nunc utimur, simili splendore, & dignitate consilium nullum fuisse. quam iste laudem communem ait sibi esse mecũ: qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium reti nuit? et, cũ eius patronus ex eo quæreret, cur suos familiarissimos, Sex. Peducẽ, Q. Considiũ, Q. Iuniũ reiici passus esset, respondit, quod eos in iudicando nimiũ sui iuris, sententiæq; cognoscæret. ita que, iudicibus reiectis, sperabam, iã onus meum uobiscum esse commune: putabam, non solum notis, sed etiã ignotis probatam meam fidem esse, & diligentiam. quod me non fefellit. nã comitijs meis, cum iste infinita largitione cõtra me uteretur, populus R. iudicauit, istius pecuniam, quæ apud me cõtra fidem meã nihil potuisset, apud se cõtra honorem meum nihil posse debere. quo quidẽ die primum iudices citati in hunc reum consediste, quis tã

inimicus huic ordini fuit, quis tam nouarum rerum, iudiciorum, iudicumq; cupidus, qui non conspectu, consu'q; uestro commoueretur? cum in eo uestra mihi dignitas fructum diligentiæ referret, id sum assecutus, ut una hora, qua cœpi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito spem iudicij corrumpendi præciderem: ut primo die testiũ tanto numero citato populus R. iudicaret, ipso absoluto rempublicam stare nõ posse: ut alter dies amicis istius, & defensoribus nõ modo spem uictoriæ, sed etiam uoluntatem defensionis auferret: ut tertius dies sic hominem prosterneret, ut, morbo simulato, non quid responderet, sed quemadmodũ non responderet, deliberaret. deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus, & urbanis, & prouincialibus, sic obrutus, atque oppressus est, ut, his ludorum diebus interpositis nemo istũ comperẽdinatũ, sed codemnatum iudicaret. Qua propter ego, quod ad me attinet iudices, uici. non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi R. concupiui. meum fuit, cum caussa accedere ad accusandum: quæ caussa fuit iustior, quam a tam illustri prouincia defensorem constitui, & deligi? reip. consulere: quipiam reip. honestius, quã in tanta inuidia iudiciorũ adducere hominum, cuius dãnatione totus ordo cum populo R. & in laude, & in gratia posit esse? ostendere, ac persuadere, hominem nocentem adductum esse: quis est in populo R. qui hoc nõ ex priore actione abstulerit. omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si in unum locũ cõferantur, uix cum huius parua parte æquari, cõferriq; posse? Vos, quod ad uestrã famã, existimationem, salutemq; communem pertinet, iudices, prospicite, atque consulite splendor uester facit, ut peccare sine summo reip. detrimento, & periculo nõ

poßitis. non enim poteſt ſperare populus R. *eſſe alios in ſe natu, qui recte poßint iudicare, uos ſi non potueritis. neceſſe eſt, cum de toto ordine deſperarit, aliud genus hominũ, atque aliã rationẽ iudiciorũ requirat. hoc ſi uobis ideo leuius uidetur, quod putatis onus eſſe graue, & incommodũ, iudicare: intelligere debetis, primũ intereſſe, utrum id onus uoſmet ipſi reieceritis, nõ, quod probare populo* R. *fidẽ ueſtrã, & religionem non potueritis, eo uobis iudicandi poteſtas erepta ſit. deinde etiam illud cogitate, quanto periculo uenturi ſimus ad eos iudices, quos propter odiũ ueſtri populus* R. *de uobis uoluerit iudicare. uerũ uobis dicã id, quod intellexi iudices. homines ſcitote eſſe quoſdam, quos tantum odium ueſtri ordinis teneat, ut hoc palam iam dicti tent, ſe iſtũ, quem ſciant eſſe hominem improbißimũ; hoc uno nomine abſolui uelle, ut ab ſenatu iudicia per ignominiã turpitudinemq; auferantur. Hæc me, iudices, pluribus uerbis uobiſcũ agere coegit non timor meus de ueſtra fide, ſed ſpes illorum noua: quæ cum* Verrem a portæ *ſubito ad iudiciũ retraxiſſet: nonnulli ſuſpicati ſunt, non ſine cauſſa illius conſilium tam repente eſſe mutatũ. nunc ne nouo querimoniæ genere uti poßit* Hortenſius, *& ea dicere, opprimi reũ, de quo nihil dicat accuſator; nihil eſſe tam periculoſum fortunis innocentium, quam tacere aduerſarios; & ne aliter, quam ego uelim, meum laudet ingeniũ, cum dicat, me, ſi multa dixiſſem, ſubleuaturum fuiſſe eum, quẽ contra dicerem; quia non dixerim, perdidiſſe: morem illi geram: utar oratione perpetua; non quoniã hoc ſit neceſſe; uerum ut experiar, utrum ille ferat moleſtius, me tunc tacuiſſe, an nunc dicere. Hic tu fortaſſe eris diligens, ne quã ego horam de meis legitimis horis remittam: niſi omni tem-*

pore, quod mihi lege concessum est, abusus ero, quere-
re, deum atque hominum fidem implorabis, circumueni-
ri C. Verrem, quod accusator nolit tam diu, quam diu
liceat, dicere. quod mihi lex mea caussa dedit, eo mihi non
uti non licebit? nam accusandi mihi tempus mea caussa da-
tum est, ut possem oratione mea crimina caussamq; explic-
care. hoc si non utor, non tibi iniuriam facio, sed de meo ip-
se aliquid, & commodo detraho. Caussam enim, inquit,
cognosci oportet. Ea re quidem, quod aliter condemna-
ri reus, quamuis sit nocens, non potest. id igitur tu mole-
ste tulisti, a me aliquid factum esse, quo minus iste condem
nari posset? nam, caussa cognita, possunt multi absolui: in-
cognita quidem, condemnari nemo potest. adimo enim com
perendinatum; quod habet lex in se molestissimum; bis ut
caussa dicatur. quod aut mea caussa potius est constitutum,
quam tua; aut nihilo tua potius, quam mea. nam si, bis di
cere, est commodum: certe utriusque commune est. sin eũ,
qui posterius dixit, opus est redargui: accusatoris caussa,
ut bis ageretur, constitutum est. Verum, ut opinor, Glau
cia primus tulit, ut comperendinaretur reus. antea uel
iudicari primo poterat, uel amplius, pronunciari. utram
igitur putas legem molliorem? opinor, illam ueterem;
qua uel cito absolui, uel tarde condemnari licebat. ego ti-
bi illam Aciliam legem restituo: qua lege multi semel accu
sati, semel dicta caussa, semel auditis testibus condemnati
sunt, neq; quam tã manifestis, neque tantis criminibus,
quantis tu conuinceris. puta te non hac tam atroci, sed illa
lege mitissima caussam dicere. accusabo: respondebis. te-
stibus editis, ita mittam in consilium, ut, etiam si lex am-
pliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment,

non primo iudicare. Verum, si causſam cognoſci opus eſt, parum ne cognita eſt? diſsimulamus, Hortenſi: quod ſæpe in dicendo experti ſumus. quis nos magnopere attendit unquam, in hoc quidem genere cauſſarum, ubi aliquid ereptũ, aut ablatum a quopiã dicitur? nõ ne aut in tabullis, aut in teſtibus omnis exſpectatio iudicum eſt? dixi prima actione, me planum eſſe facturum, C. Verrem HS quadringenties contra legem abſtuliſſe. quid? hoc planius egiſſem, ſi ita narraſſem. Dio quidam fuit Haleſinus: qui, cum eius filio, prætore Sacerdote, hereditas a propinquo permagna uenisſet, nihil habuit neque negotij, neque controuerſiæ. Verres, ſimul ac tetigit prouinciam, ſtatim Meſſana literas dedit, Dionem euocauit, calumniatores ex ſinu ſuo appoſuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinæ commiſſam eſſe dicerent. hac de re oſtendit ſe ipſum cognitu rum: poſſum deinceps totam rem explicare, deinde ad extremum id, quod accedit, dicere; Dionem HS decies centena millia numeraſſe, ut cauſſam certiſſimam obtineret; prætera greges equarum eius iſtum abigendos curaſſe; argenti ueſtiq; ſtragulæ quod fuerit, curaſſe auferendum. hæc neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti noſtra eſſet oratio. quo tempore igitur aures index erigeret, animumq; attenderet? cum Dio ipſe prodiret; cum ceteri, qui tum in Sicilia negotijs Dionis interfuiſſent, cum per eos ipſos dies, per quos cauſſam Dio dicere tur, reperiretur, pecunias ſumpſiſſe mutuas, nomina ſua exegiſſe, prædia uendidiſſe; cum tabulæ uirorum bonorum proferrentur; cum, qui pecuniã Dioni dederunt, dicerent ſe iã tum audiſſe, eo nummos ſumi, ut Verri darentur, cũ amici, hoſpites, patrõi Dionis, homines honeſtiſſimi,

hæc eadem se audisse dicerent. opinor, cum hæc fierent, tum uos audiretis, sicut audistis, tum caussa agi uideretur. sic a me sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam uestrum perpetuã accusationem requirat. nego esse quidquam a testibus dictum, quod aut uestrum cuipiam esset obscurum, aut cuiusquam oratoris eloquentiam quæreret. etenim sic meipsum egisse memoria tenetis, ut in testibus interrogandis omnia crimina proponerem, & explicarem; ut, cum rem totam in medio proposuissem, tum denique testem interrogarem. itaque non modo uos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis: sed etiam populus Rom. totam accusationem caussamq; cognouit. Tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea uoluntate potius quam uestra iniuria adductus fecerim. interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi C & X dies solos in Siciliam postulassem, C & VIII sibi in Achaiam postularet: menses mihi tres cũ eripuissetis, ad agendum maxime appositos; reliquum omne tempus huius anni me uerbis remissurum putastis: ut, cum horis nostris nos essemus usi, tu, binis ludis interpositis, quadragesimo post die responderes; ita deinde ita tempus duceretur, ut me a M'. Glabrione prætore & a magna parte horum iudicum ad prætorem alium, iudicesq; alios ueniremus. hæc si ego nõ uidissem; si me nõ omnes notã ignotiq; monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus reijceretur: credo, si meis horis in accusando uti uoluissem, uerrer, ut mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne uox uiresq; deficerent, ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset, eũ ego bis accusare non possem. ego meũ cõsilium tum iudicibus, tum

populo R. probaui. nemo est, qui alia ratione istorum iniuriæ, atque impudentiæ potuisse obsisti arbitretur. etenim qua stultitia fuissem, si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt, in cautione uiderunt, cum ita cauerent, si post kal. Ian. in consilium iretur; in eam diem ego, cum potuissem uitare, incidissem? nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo est causam omnem exponere, habenda ratio est diligenter. itaque primum illum actum istius uitæ turpissimum, & flagitiosissimum prætermittam: nihil a me de pueritiæ suæ flagitijs, pectatisq; audiet: nihil ex illa impura adolescentia sua: quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex isto, quem sui simillimū produxit, recognoscere potestis. omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu uidebuntur; neque solum, quid istum audire, uerum etiam quid me deceat dicere, considerabo. uos, quæso, date hoc, & concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim. omne illud tempus, quod fuit ante quam iste ad magistratus, remq; publicam accessit, habeat per me solutum, ac liberum. sileatur de nocturnis eius bacchationibus, ac uigilijs: lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: damna, dedecora, quæ res patris eius, ætas ipsius pertulit, prætereantur: lucretur indicia ueteris infamiæ: patiatur eius uita reliqua me hanc tantam iacturam criminum facere. Quæstor Cn. Papirio consul fuisti abhinc annos XIV. ex ea die ad hanc diem quæ feceris, in iudicium uoco. hora nulla uacua a furto, a scelere, crudelitate, flagitio reperietur. hi sunt anni consumpti in quæstura, & legatione Asiatica, & prætura urbana, & prætura Siciliensi. quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ.

Quæstor ex S. C. prouinciam sortitus es: obtigit tibi consolaris: ut cum consule Cn. Carbone esses, eamq; prouinciam obtineres. erat tum dissensio ciuium: de qua nihil sum dicturus, quid sentire debueris: unum hoc dico, in eiusmodi tempore ac sorte statuere te debuisse, utrum malles sentire, atque defendere. Carbo grauiter ferebat, sibi quæstorem obtigisse hominem singulari luxuria, atque inertia; uerumtamen ornabat eum beneficijs, officijsq; omnibus. ne diutius teneam, pecunia attributa numerata est: profectus est quæstor in prouinciam: uenit in Galliam exspectatus ad exercitum consularem cum pecunia: simul ac primum ei occasio uisa est, (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum, & reip. administrandæ) auersa pecunia publica quæstor consulem, exercitum, prouinciamq; deseruit. uideo, quid egerim: erigit se: sperat sibi auram posse aliquam afflari in hoc crimine uoluntatis, assensionisq; eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit: quibus illam relectionem, proditionemq; consulis sui gratam sperat fore. quasi uero id cupiditate defendæ nobilitatis, aut studio partium fecerit, ac non apertissime consulem, exercitum, prouinciamq; compilarit, & propter impudentissimum furtum aufugerit. est enim obscurum, aut eiusmodi factum eius, ut possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod ferre nouos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est ad suos, transisse, nihil feciisse propter pecuniam. uideamus, rationes quemadmodum retulerit: iam se ipse ostendet, quamobrem Cn. Carbonem reliquerit: iam se ipse indicabit. primum breuitatem cognoscite. ACCEPI, *inquit,* VICIES. DVCENTA. TRIGINTA QVINQVE. MILLIA. QVADRINGENTOS XVII,

NVMMOS. DEDI. STIPENDIO. FRVMENTO. LEGATIS. PRO. QVAESTORI. COHORTI. PRAETORIAE. HS MILLE. SEXCENTA. TRICINTA. QVINQVE. MILLIA. QVADRINGENTOS. XVII. NVMMOS. RELIQVI. ARIMINI. HS. SEXCENTA. MILLIA. *hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu, Hortensi, aut quisquam hominum retulit? quid hoc est? quae impudentia? quae audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huiusmodi est? illa tamen* HS *sexcenta millia, quae ne falso quidem potuit, quibus data essent, describere, quae se Arimini scribit reliquisse, quae ipsa* HS *sexcenta millia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit, neque Sylla uidit, neque in aerarium relata sunt. opidum sibi elegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum, direptumq; erat. non suspicabatur id, quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. recita denuo.* P. LENTVLO. L. TRIARIO QVAESTORIBVS. VRBANIS. RATIONVM RELATARVM. *recita.* EX S.C. *ut hoc pacto rationes referre liceret, eo Syllanus repente factus est, non ut honos, & dignitas nobilitati restitueretur. quod si illinc inanis profugisses; tamen ista tua fuga, nefaria proditio consulis tui, scelerata iudicaretur. malus ciuis, improbus, consul seditiosus homo Cn. Carbo fuit. fuerit alijs: tibi quando esse cœpit? postea quam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas, exercitumq; commisit. nam si tibi antea displicuisses, idem feciſſes*

quod anno post M. Piso quæstor, cum L. Scipioni consuli obtigisset: non attigit pecuniam: non ad exercitum profectus est: quod de rep. sensit, ita sensit, ut nec fidem suã, nec morẽ maiorum, nec necessitudinem sortis læderet. etenim si hæc perturbare omnia, & permiscere uolumus, totam uitam periculosam, infestam'q; reddemus, si nullã religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundæ, dubiæq; fortunæ, nullam auctoritatem mores, atque institutа maiorum. omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. nemo umquam sapiens proditori credendum putauit. ipse Sylla, cui aduentus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo remouit, Beneuenti esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat, ubi iste summæ rei, caussæq; nocere nihil posset. ei postea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proscriptorum in agro Beneuentano diripienda concessit: habuit honorem ut proditori, non ut amico fidem. nunc, quamuis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non quid illi accidere uoluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit cogitare. commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. nullæ sunt occultiores insidiæ, quam eæ, quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam eum, qui palam aduersarius, facile cauendo uitare possis: hoc uero occultum, intestinum, ac domesticum malum non modo nõ existit, uerum etiam opprimit ante quam perspicere, atque explorare potueris. Ita ne uero? tu, cum quæstor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniæ, sed etiam consulis; particeps omnium rerum, consiliorumq; fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum fe

rebat; repente relinquas? deseras? ad aduersarios transeas? o scelus: o portentum in ultimas terras exportandum. non enim potest ea natura, quæ tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta: necesse est, semper aliquid eiusmodi moliatur: necesse est, in simili audacia, perfidiaq; uersetur. itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea, C. Malleolo occiso, pro quæstore habuit, (haud scio, an maior etiam hæc necessitudo fuerit, quam illa Carbonis. ac plus iudicium uoluntatis ualere, quam sortis, debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem, fuit. nam, quæ in ipsum ualebant crimina, contulit in illum, caussamq; illius omnem ad inimicos, accusatoresq; detulit: ipse in eum, cui legatus, cui pro quæstore fuerat, inimicissimum, atque improbissimum testimonium dixit. ille miser cum esset; tum proditione istius nefaria, tum improbo, & falso eiusdem testimonio, tum multo ex maxima parte istius furtorum, ac flagitiorum inuidia conflagrauit. Quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reseruetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella uoluntatem neglexerit, ac uiolarit, eosq; ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit. Nolite, quæso, iudices, breuitate orationis meæ potius, quam rerum ipsarum magnitudine crimina põderare. mihi enim properandum necessario est, ut omnia uobis, quæ mihi constituta sunt, possim exponere. quamobrem. quæstura istius demonstrata, primiq; magistratus & furto, & scelere perfecto, reliqua attendite. in quibus illud tempus Syllanarum proscriptionum, ac rapinarum prætermittam: neque ego istum sibi ullam ex communi calamitate defensionem sinam sumere: suis eum cer-

tis propriisq; criminibus accusabo. quamobrem, hoc omni tempore Syllano ex accusatione circumscripto, legationem eius præclaram cognoscite. Postea quam Cn. Dolabellæ prouincia Cilicia constituta est, o dij immortales, quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnauit? id quod Cn. Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. nam ut iste profectus est, quacunque iter fecit, eiusmodi fuit, non ut legatus populi R. sed ut quædam calamitas peruadere uideretur. In Achaia (prætermittam minora omnia, quorum simile forsitan alius quoque aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, nisi quod, si in alium reum diceretur, incredibile uideretur) magistratum Sycionium nummos poposcit. ne sit hoc crimen in Verrem: fecerunt alij. cum ille non daret, animaduertit. improbum, sed non inauditum. genus animaduersionis uidete: quæretis ex quo genere hominum istum iudicetis. Ignem ex ligni uiridibus, atque humidis in loco angusto fieri iussit: ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi R. socium, atque amicum, fumo excruciatum, semiuiuum reliquit. Iam quæ iste signa, quas tabulas pictas ex Achaia sustulerit, non dicam hoc loco: est alius mihi locus ad hanc cupiditatem demonstrandam seruatus. Athenis, audistis, ex æde Mineruæ grande auri pondus ablatum. dictum hoc est in Cn. Dolabellæ iudicio: dictum? etiam æstimatum. huius consilij non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis. Delum uenturibi ex fano Apollinis religiosissimo nocte clam sustulit signa pulcherrima, atque antiquissima, eaq; in onerariam nauem suam conijcienda curauit. postridie cum spoliatum fanum uiderent ij, qui Delum incolebant, graniter ferebant. est enim tam apud eos eius fani religio, atque anti

quitas, ut in eo loco ipsum Apollinẽ natum esse arbitrentur. uerbum tamen facere non audebant; ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. tum subito tempestates coortæ sunt maximæ, iudices, ut non modo proficisci, cum cuperet, Dolabella non posset, sed uix in opido consisteret: ita magni fluctus eiiciebantur. hic nauis illa prædonis istius, onusta signis religiosis, expulsa, atque ejecta fluctu, frangitur: in littore signa illa Apollinis reperiuntur: iussu Dolabellæ reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur. Non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, nullæ rationunquam fuit religionis, nunc tamen, in metu periculoque, tuorũ tibi scelerum ueniat in mentem. Potest ne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quã nefarius fueris? Apollinem ne tu Delium spoliare ausus es? illi ne tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso, manus impias, ac sacrilegas afferre conatus es? si in pueritia non ijs artibus, & disciplinis institutus eras, ut ea, quæ literis mandata sunt, disceres, atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca ueniste, potuisti accipere id, quod est proditum memoriæ, ac literis? Latonam ex longo errore, & fuga, grauidam, & iam ad pariendum uicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem Dianamq; peperisse. quæ ex opinione hominum illa insula eorum, deorum sacra putatur: tanta'q; eius auctoritas religionis & est, & semper fuit, ut ne Persæ quidẽ, cum bellum toti Græciæ, dijs, hominibus'q; indixissent, & mille numero nauium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut uiolare, aut attingere. hoc tu fanum depopulari, homo improbissime, atque amentissime, audebas? fuit

ulla cupiditas tanta, quæ tantam extingueret religionem? & si tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis iamdiu debeatur? In Asiam uero postquam uenit, quid ego aduentu istius prandia cænas, equos, muneráq; commemorem? nihil cum Verre de quondianis criminibus acturus sum. Chio per uim signa pulcherrima dico abstulisse, item Erythris, & Halicarnasso. Tenedo (præterea pecunia, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur, hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in Comitio uidistis, abstulit magno cum gemitu ciuitatis. Illa uero expugnatio fani antiquissimi, & nobilissimi Iunonis Samiæ quam luctuosa Samijs fuit? quam acerba toti Asiæ? quam clara apud omnes? quam nemini uestrum inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo uenissent, responsum tulerunt, eiusmodi querimonias, quæ ad legatum populi R. pertinerent, non ad prætorem, sed Romam deferri oportere. Quas iste tabulas illinc, quæ signa sustulit? quæ cognoui egomet apud istum in ædibus nuper, cum obsignandi gratia uenissem. quæ signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quæro, quæ apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumnij, in silua denique disposita sub dio uidimus. cur ea, quam diu alium prætorem cum ijs iudicibus, quos in horum locum subsortitus es, de te in consilium iturum putasti, tam diu domi fuerunt: postea quam nostris testibus nos, quam horis tuis, uti mallemidisti, nullum signum domi reliquisti, præter duo, quæ in medys ædibus sunt, quæ ipsa Samo sublata sunt?

non

non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denunciaturum? qui tuae domi saepe fuissent, ex quibus quaererem, signa scirent ne fuisse, quae non essent. quid tum hos de te iudicaturos arbitratus es, cum uiderent, te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quaestorem, sectoremq; pugnare? qua de re Charidemum Chiũ testimoniũ priore actione dicere audistis: sese. cũ esset trierarchus, & Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu Dolabellae fuisse una cum isto Sami, seseq; tum scire spoliatum esse fanum Iunonis, & oppidum Samũ, posteaq; se causam apud Chios, ciues suos, Samijs accusantibus publice dixisse, eoq; se esse absolutũ, quod planũ fecisset, ea, quae legati Samiorum dicerent, ad Verrem, nõ ad se, pertinere. Aspendũ, uetus opidum, & nobile in Pamphylia, scitis esse plentissimum signorum optimorum, non dicã, illinc hoc signum ablatum esse, & illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse, omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plostris euecta. aspor extaq; esse. atque etiam illum Aspendium citharistam. de quo saepe audistis id, quod est Graecis hominibus in prouerbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit, & intimis suis aedibus posuit; ut etiã illum ipsum artificio suo superasse uideatur. Pergae fanum antiquissimam, & sanctissimum Dianae scimus esse. id quoque a te nudatum, & spoliatum esse, ex ipsa Diana, quod habebat auri, detractum, atque ablatum esse dico. Quae, malum, est ista tanta audacia, atque amentia? quas enim sociorum, atque amicorũ urbes adisti legationis iure, & nomine; si in eas ui cũ exercitu, imperioq; inuasisses, tamen opinor, quae signa, atque ornamenta ex his urbibus sustulisses, haec non in tuã

domum, neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum deportasses. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellū in Asia gessit, Antiochumq; regem potentissimum uicit? quid de Flaminino, qui regem Philippum, & Macedonia subegit? quid de L. Paullo, qui regem Persen ui, ac uirtute superauit? quid de L. Mummio, qui urbe pulcherrimam, atque ornatissimam Corinthum, pleniss ma rerū omnium, sustulit, urbesq; Achaiæ, Boetiæq; multas sub imperium populi R. ditionemq; subiunxit? quorū domus cum honore, & uirtute florerent, signis. & tabulis pictis erant uacuæ. at uero urbem totam, templa deorum, omnesq; Italiæ partes illorum donis, ac monumentis exornatas uidemus. Vereor, ne hæc forte cuiquam nimis antiqua, & iam obsoleta uideantur. ita enim tum æquabiliter omnes erāt huiusmodi, ut hæc laus eximiæ uirtutis, & innocentiæ non solum hominum, uerum etiā temporum illorum esse uideatur. P. Seruilius, uir clarissimus, maximis rebus gestis, adest, de te sententiam laturus est: Olympum ui, copijs, consilio, uirtute cepit, urbem antiquam, & omnibus rebus auctam, & ornatam. recens exemplum fortissimi uiri proferro: nā postea Seruilius imperator populi R. Olympum urbem hostium, cepit, quam tu in ijsdem illis locis legatus quæstorius opida pacata sociorum, atque amicorum diripienda, ac uexanda curasti. tu quæ ex fanis religiosissimis per scelus, & per latrocinium abstulisti, ea nos uidere, nisi in tuis, amicorūq; tuorū ædibus, nō possumus: P. Seruilius, quæ signa, atque ornamenta ex urbe hostiū, et uirtute capta, belli lege, atque imperatorio iure sustuli, ea populo R. apportauit, per triūphū uexit, in tabulas

publicas ad ærarium perscribenda curauit. Cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi diligentiã recitã. RATIONES RELATAE. P. SERVILII. Nõ solum numerum signorum, sed etiã unius cuiusque magnitudinem, figuram, statum literis definiri uides. certe maior est uirtutis, uictoriæq; iucunditas, quam ista uoluptas, quæ percipitur ex libidine, & cupiditate. multo diligentius habere dico Seruiliũ prædam populi R. quam te tua furta notæ ea, atque descripta. dices, tua quoque signa, et tabulas pictas ornamento urbi, foroq; populi R. fuisse. Memini: uidi simul cum populo R. forum, Comitiumq; adornatũ ad speciem magnifice ornatu, ad sensum, cogitationemq; acerbo, & lugubri: uidi collucere omnia furtis tuis, prædam prouinciarum, spolijs sociorum, atque amicorum. quo quidem tempore, iudicæ iste spem maximam reliquorum quoque peccatorũ nactus est. uidit enim eos, qui iudiciorum domi nos esse dici uolebant, harũ cupiditatum esse seruos. socij uero, nationesq; exteræ spem omnium tum primũ abiecere rerum, ac fortunarũ suarum: propterea quod casu legati ex Asia, atque Achaia plurimi Romæ tunc fuerunt, qui deorum simulacra ex suis fanis sublata in foro uenerabuntur: item cetera signa, & ornamenta cum cognoscerẽt, alia alio in loco lacrymantes intuebantur. quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus, nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum, atque amicorum, cum quidem uiderent in foro populi R. quo in loco antea, qui socijs iniurias fecerant, accusari, & condemnari solebãt, ibi esse palam posita ea, quæ ab socijs per scelus ablata, erepta; essent. Hic ego nõ arbitror illũ negaturũ, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere. sed, ut opinor, solet

hæc, quæ rapuit, & furatus est, non numquam dicere se emisse, quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico, & legationis nomine, cum imperio, & securibus mercator signorum tabularumq; pictarum missus est. Habeo & istius & patris eius accepti tabulas omnes, quas diligentissime legi, atque digessi: patris, quoad uixit; tuas, quoad ais te confecisse. nam in isto, iudices, hoc nouum reperietis. audimus aliquem tabulas numquam confecisse: quæ est opinio hominum de Antonio, falsa: nam fecit diligentissime. uerum sit hoc genus aliquod, minime probandum. audimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse. est aliqua etiam huiusce rei ratio. hoc uero nouũ, & ridiculũ est, quod hic nobis respondit, cum ab tabulas postularemus; usque ad M. Terentium, & C. Cassium consules confecisse, postea destitisse. alio loco, hoc cuiusmodi sit, considerabimus. nunc nihil ad me attinet. horum enim temporum, in quibus nunc uersor, habeo tabulas & tuas, & patris. plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas deportasse te, negare non potes: atque utinam neges. unum, ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui, emptum esse: uicisti. ne hæc quidem duo signa pulcherrima, quæ nunc ad impluuium tuum stant, quæ multos annos ad ualuas Iunonis Samiæ steterunt, habes quo modo emeris; hæc, inquam, duo, quæ in ædibus tuis sola iam sunt, quæ spectatorem exspectant, relicta, ac destituta a ceteris signis. At credo in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atque effrænatas habebat: cetera libines eius ratione aliquo, aut modo continebantur. quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias in illa terra atque impura legatione uim attulisse existimatis? ecquo in opido pedem

posuit, ubi non plura stuproprum, flagitiorumq; suorum, quam aduentus sui, uestigia reliquerit? sed ego omnia, quæ negari poterunt, prætermittam: etiam hæc, quæ certissima sunt, & clarissima, relinquam: unū aliquod de nefarijs istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam posßim aliquando, quæ mihi hoc oneris, negotijq; imposuit, peruenire. Opidum est in Hellesponto Lampsacum, iudices, in primis Asiæ prouinciæ clarum, & nobile: hominis autem ipsi Lampsaceni tum summe in omnes ciues Romanos officiosi, tū præterea maxime sedati, et quieti, prope præter ceteros ad summū Græcorum otiū potius, quā ad ullam uim, aut tumultum accommodati. accidit, cū iste a Cn. Dolabellā efflagitasset, ut se ad regem Nicomedem, regemq; Sadalam mitteret; cumq; iter hoc si magis ad quæstum suum, quam ad reip. tempus accommodatum depoposcisset; ut illo itineret ueniret Lampsacū, cū magna calamitate, et prope pernicie ciuitatis. deducitur iste ad Ianitorē quendā, hospitem: comitesq; eius item apud ceteros hospites collocantur. ut mos erat istius, atque ut eum suæ libidines flagitiosæ facere admonuerant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis. turpissimisq; hominibus, ut uideant, & inuestigent, ecquæ uirgo sit, aut mulier, digna, quam obrem iste Lampsaci diutius commoraretur. erat comes eius Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines; qui miro artificio, quocūque uenerat, hæc inuestigare omnia solebat. is ad eum rem istam defert. Philodamum esse quendam, genere, honore, copijs, existimatione facile principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod uirum non haberet, mulierem eximia pulchritudine, sed eam summa integritate pudicitiaq; existima

ri. homo ut hæc audiuit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse numquam uiderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse uidisset; ut statim ad Philodamum migrare se diceret uelle. hospes lanitor, qui nihil suspicaretur, ueritus ne quid in ipso se offenderit, hominē summa ui retinere cœpit. iste, qui hospitis relinquēdi causſam reperire non posset, alia sibi ratione uiam munire ad stuprum cœpit: Rubrium, delicias suas, in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum, & conscium, parum laute diuersari dicit, ad Philodamum deduci iubet. quod ubi est Philodamo nunciatum; tametsi erat ignarus, quantum sibi ac liberis suis iam tum male consuleretur, tamen ad istum uenit, ostendit munus illud suum non esse: se cum suæ partes essent hospitū recipiendorum, tamen ipsos tantum prætores, & consules, non legatorum assectas, recipere solere. iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum causſamq; neglexit: per uim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperauit. hic Philodamus, postea quam ius suum obtinere non potuit; ut humanitatem, consuetudinemq; suam retineret, laborabat. homo, qui semper hospitalissimus, amicissimusq; nostrorum hominum existimatus esset, noluit uideri ipsum illum Rubrium inuitus in domum suam recepisse: magnifice, & ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, conuiuium comparat: rogat Rubrium, ut, quos ei commodum sit, inuitet; locum sibi soli, si uideatur, relinquat: ut etiam filium suum, lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mitteret ad cenam. tum Rubrius comites inuitat. eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset. mature ueniunt: discumbitur: fit sermo inter eos, & inuitatio, ut græco more

liberetur. hospes hortatur: poscunt maioribus poculis; celebratur omnium q; sermone lætitiaq; conuiuium. postea quã satis calere res Rubrio uisa est; quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro uocari iubes? homo, qui et summa grauitate, & iam id ætatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. instare Rubrius. tum ille, ut aliquid responderet, negauit moris esse Græcorum, ut in conuiuio uirorum accumberent mulieres. hic tum alius ex alia parte: enimuero ferendum hoc non est: uocetur mulier. & simul seruis suis Rubrius, ut ianuam clauderẽt, & ipsi ad fores astiterent, imperat. quod ubi ille intellexit, id agi, atque id parari, ut filiæ suæ uis afferretur; seruos suos ad se uocat; his imperat, ut se ipsum negligant, filiam defendant; excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nunciet. clamor interea fit totæ domo: pugna inter seruos Rubrij, atque hospitis: iactatur domi suæ uir optimus, & homo honestissimus. pro se quisque manus affert: aqua denique feruenti a Rubrico ipso Philodamus perfunditur. hæc ubi filio nunciata sunt, statim exanimatus ad ædes contendit, ut & uitæ patris, et pudicitiæ sororis succurreret. omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut hoc audiuerunt, quod eos tum Philodami dignitas, tũ iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. hic lictor istius Cornelius, qui cum eius seruis erat a Rubrio, quasi in præsidio, ad auferendam mulierem collocatus, occiditur: serui nonnulli uulnerantur: ipse Rubrius in turba sauciatur. iste, qui sua cupiditate tantos tumultus conciatos uideret, cupere aliqua euolare, si posset. postridie mane homines in concionem ueniunt: quærunt, quid optimum factu sit: pro se quisque, ut in quoque erat auctori-

tatis plurimum, ad populum loquebatur: inuentus est nemo, cuius non hæc & sententia esset, & oratio: non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni ultiui, maiu'q; esset, ne senatus populus'q; R. in eam ciuitatem animaduertendum putaret: quod si hoc iure legati populi R. in socios, nationes'q; exteras uterentur, ut pudicitiam'q; liberorum seruare ab eorũ libidine tutum nõ liceret; quidnis esse perpeti satius; quam in tanta ui, atque acerbitate uersari. hæc cum omnes sentirent; & cum in eam rationem pro suo quisque sensu, ac dolore loqueretur; omnes ad eam domum, in qua iste diuersabatur, profecti sunt. cædere ianuam saxis, instare ferro, ligna & sarmenta circumdare, ignem subijcere cœperunt. tum ciues R. qui Lampsi cũ negotiabantur, concurrunt, orant Lampsacenos, ut grauius apud eos nomen legationis, quam iniuria legati putaretur: sese intelligere, hominem illum esse impurum, ac nefarium; sed quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea, leuius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quam si legato non pepercissent. sic iste, multo sceleratior, & nequior, quam ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit. ille, quod eius auaritiam ciues R. ferre non potuerant, Vticæ domi suæ uiuus exustus est; id'q; ita illi merito accidisse existimatum est, ut lætarentur omnes, neque ulla animaduersio constitueretur: hic, sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma, periculo'q; euolauit: neque adhuc caussam ullam excogitare potuit, qua mobrem euenerit, aut, quid commiserit, ut in tantum periculum ueniret. non enim potest dicere, cum seditionem sedare uellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid denique reip.

causſa gererem, quod acrius imperaui, quod animaduerti, quod minatus ſum. quæ ſi diceret; tamen ignoſci nō oportet, ſi nimis atrociter imperando ſocijs, in tantum adductus periculum uideretur. nunc, cum ipſe cauſſam illius tumultus neque ueram dicere, neque falſam confingere audeat; homo autem ordinis ſui frugaliſſimus, qui tum accenſus C. Neroni fuit, P. Tettius hæc eadem ſe Lampſaci cognoſſe dixerit; uir omnibus rebus ornatiſſimus C. Varro, qui tum in Aſia tribunus militum fuit, hæc eadem ipſa ſe ex Philodamo audiſſe dicat: poteſtis dubitare, quin iſtum fortuna non tam ex illo periculo eripere uoluerit, quam ad ueſtrum iudicium reſeruare? niſi uero illud dicet, quod & in teſtimonio Tettij priore actione interpellauit Hortenſius: quo tempore quidem ſigni ſatis dedit, ſi quid eſſet, quod poſſe diceret, ſe tacere, non poſſe: ut, quam diu in ceteri rebus tacuerit, ſcire omnes poſſemus, nihil habuiſſe quod diceret. hoc tum dixit, Philodamum, & eius filium a C. Nerone eſſe damnatos. de quo ne multa diſſeram, tantum dico, ſecutum id eſſe Neronem, & eius conſilium; quod Cornelium lictorem occiſum eſſe conſtaret, putaſſe nō oportere eſſe cuiquam, ne in ulciſcenda quidem iniuria, hominis occidendi poteſtatem. in quo uideo, Neronis iudicio non te abſolutum eſſe improbitatis, ſed illos damnatos eſſe cædis. Verum iſta damnatio tamen cuiuſmodi fuit? audite, quæſo, iudices, & aliquando miſeremini ſociorum, & oſtendite aliquid his in ueſtra fide præſidij eſſe oportere. Quod toti Aſiæ iure occiſus uidebatur iſtius ille uerbo lictor, reuera miniſter improbiſſimæ cupiditatis, pertimuit iſte, ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur. rogat, & orat Dolabellam, ut de ſua prouincia decedat, ad Neronem proficiſcatur: ſe de

monstrat incolumem esse non posse, si Philodamo uiuere, atque aliquando Romam uenire licuisset. commotus est Dolabella: fecit id, quod multi reprehenderunt, ut exercitum, prouinciam, bellum relinqueret, & in Asiam hominis nequissimi caussa, in alienam prouinciam, proficisceretur. postea quam ad Neronem uenit, contendit ab eo, ut Philodami caussam cognosceret. uenerat ipse, qui esset in consilio, & primus sententiam diceret: adduxerat etiam præfectos, & tribunos militares suos; quos Nero omnes in consilium uocauit: erat in consilio etiam, æquissimus iudex, ipse Verres: erant nonnulli togati, creditores Græcorum; quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque legati plurimum prodest gratia. ille miser defensorem reperire neminem poterat. quis enim esset aut togatus, qui Dolabellæ gratia, aut Græcus, qui eiusdem ui, & imperio non moueretur? accusator autem apponitur ciuis Romanus, de creditoribus Lampsacenorũ; qui, si dixisset quod iste iussisset per eiusdẽ istius lectores a populo pecuniam posset exigere. cum hæc omnia tanta contentione, tantis copijs egerentur; cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet; cumq; Dolabella cum suis præfectis pugnaret in consilio; Verres fortunas agi suas diceret, idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset; hæc cum omnia fierent; & cum hominem constaret occisum; tamen tanta uis istius iniuriæ, tanta in isto improbitas putabatur, ut de Philodamo, amplius, pronunciaretur. Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellæ spiritus, quid huius lacrymas, & concursationes proferam? quid C. Neronis, uiri optimi, atque innocentissimi, non nullis in rebus animum nimis timidum, atque demissum? qui, in illa re quid

facere potuerit, non habebat: nisi forte id, quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre, & Dolabella. quidquid esset sine his actu, omnes probarent. tum uero quod pronunciatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. cõdemnatur enim perpaucis sententijs Philodamus, & eius filius. adest, instat, urget Dolabella, ut quamprimum securi ferianeur, quo quamminime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. constituitur in foro Laodiceæ spectaculũ acerbũ, et miserũ, & graue toti Asiæ prouinciæ, grandiq; natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius, ille, quòd pudicitiam liberorum, hic quod uitam patris, famamq; sororis defenderat. flebat uterque, non de suo supplicio, sed pater de filij morte, de patris filius. quid lacrymarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiæ fuisse? quem luctum, & gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi R. atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularẽ nequitiam atque improbissimam cupiditatem. Nemo iam, Dolabella, neque tuorum liberum, quos tu miseros in egestate atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verres ne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentum sanguine lui uelles? iccirco ne exercitũ, atque hostem relinquebas, ut tua ui, & crudelitate istius hominis improbissimi periculo subleuares? quod enim eum tibi quæstoris in locum constituueras, iccirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? ne sciebas, ab eo Cn. Carbonem consulem, cuius re uera quæstor fuit, non modo relictum, sed etiam spoliatum auxilijs, nefarie oppugnatum, & proditum? expertus igitur es istius perfidiam tum, cum se ad inimicos tuos contulit, cũ

in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad ærarium, nisi damnato tē, referre noluit. Tanæ ne tuæ, Verres, libidines erunt, ut eas capere, ac sustinere non prouinciæ populi R. non nationes exteræ possint? tu ne quod uideris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum præsto fuerit, nisi libidini tuæ cupiditatiq; paruerit; immittentur homines? expugnabuntur domus? ciuitates non modo pacatæ, uerum etiam sociorum, atque amicorum, ad uim, atque ad arma confugient, ut ab se, atque ab liberis suis legati populi R. scelus, atque libidinem propulsare possint? nam quæro abs te, circumsessus ne sis Lampsaci? cœperit ne domum, in qua diuersaba re, illa multitudo incēdere? uoluerunt ne legatum populi R. comburere uiuum Lampsaceni? negare non potes: habeo enim testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti: habeo quas ad eundem literas misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIVM. C. VERRIS. IN. ARTEMIDORVM. *Recita de literis ad Neronem missis.* LITERAE. C. VERRIS. AD. NERONEM. NON. MVLTO. POST. IN. DOMVM. *Bellum ne populo R. Lampsaceni ciues facere conabantur? deficere ab imperio ac nomine nostro uolebāt? uideo enim, & ex ijs, quæ legi, & audiui, intelligo; in qua ciuitatem non modo legatus populi Rom. circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copijs oppugnatus, sed aliqua ex parte uiolatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici, atque inferri solere. quæ fuit igitur caussa, cur cuncta ciuitas Lampsacenorum de concione, quem admodum tute scribis, domum tuam concurreret? tu. n. neq; in literis, quas Neronis mittis, neque in testimonio caussam*

tanti tumultus ostendis ullam. obsessum te dicis: ignem allatum, sarmenta circumdata, lictorem tuum occisum esse dicis: prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: caussam huius tanti terroris occultas. nã si quam Rubrius iniuriam suo nomine, ac non impulsu tuo, & tua cupiditate, fecisset; de tui comitis iniuria questum ad te potius, quã te oppugnatum uenirent. cum igitur, quæ caussa illius tumultus fueris, testes a nobis producti dixerint, ipse cælarit; non ne caussam hanc, quam nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua cõfirmat? Huic homini parcetis igitur, iudices? cuius tanta peccata sunt, ut ij, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus exspectare ad ulciscendum, neque uim tantam doloris in posterũ differre potuerint. Circumsessus es. a quibus? a Lampsacenis: barbaris hominibus, credo, aut ijs, qui populi R. nomen contemnerent: immo uero ab hominibus & natura, et consuetudine, & disciplina lenissimis; porro autem populi R. condicione socijs fortuna seruis, uoluntate supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriæ, tanta uis sceleris fuisset, ut Lampsaceni moriendum sibi potius, quam perpetiendum putarent, nũquam illos in eũ locũ progressuros fuisse, ut uehementius odio libidinis tuæ, quã metu legationis, mouerentur. Nolite, per deos immortales, cogere socios, atq; exteras nationes hoc uti perfugio: quo, nisi uos uindicatis, utentur necessario. Lampsacenos in isti numquã ulla res mitigasset, nisi eum pœnas Romæ daturũ credidissent. & si talem acceperant iniuriam, quam nulla lege satis digne persequi poterant: tamen incommoda sua uestris committere legibus, et iudicijs, quam dolori suo permittere, maluerunt. Tu mihi, cũ circũsessus a tam illustri

ciuitate sis propter tuum scelus, atque flagitium; cum coegerit homines miseros, & calamitosos, quasi desperatis nostris legibus, & iudicijs, ad uim, ad manus, ad arma confugere; cum te in opidis, ciuitatibus amicorum nō legatum populi R. sed tyrannum libidinosum, crudelemq; præbueris; cum apud exteras nationes imperij, nominisq; nostri famam tuis probris, flagitijsq; uiolaris; cum te ex ferro amicorum populi R. eripueris, atque e flamma sociorum euolaris: hic tibi perfugium speras futurum? erras. ut huc incideres, non ut hic conquiescerres, illi te uiuum extre passi sunt. Et ais iudicium esse factum, te iniuria circumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condemnatus sit. quid, si doceo, si planum facio, teste homine nequā, uerum ad hanc rem tamen idoneo, te ipso, inquam, teste docebo, te huius circumsessionis tuæ causſam, & culpam in alios transtulisse, neque in eos, quos tu insimularis, esse animaduersum? iam nihil te iudicium Neronis adiuuat. Recita, quas ad Neronem literas misit. EPISTOLA. C. VERRIS. AD. NERONEM. THEMISTAGORAS, ET THESSALVS. Themistagoram, & Thessalum scribit populum concitasse: quem populum? qui te circumsedit, qui te uiuum comburere conatus est. ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis ius, nomenq; legati? in Philodami iudicio dices id actum. ædo mihi ipsius Verris testimonium. uideamus, quid idem iste iuratus dixerit. Recita. AB. ACCVSATORE. INTERROGATVS. RESPONDIT. IN. HOC. IVDICIO. NON. PERSEQVI. SIBI. INANIMO. ESSE. ALIO. TEMPORE. PERSEQVI. Quid igitur te iuuat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? legatus cum esses circumsessus; cum

que, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo R. communiq; causse legatorum facta esset iniuria insignis; non es persecutus; dicu tibi in animo esse alio tempore persequi. quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cur caussam populi R. deseruisti, ac prodidisti? cur iniurias tuas, coniunctas cum publicis, reliquisti? non ne te ad senatum caussam deferre, non de tam atrocibus iniurijs conqueri, non eos homines, qui populum concitarant, consulum literis euocandos curare oportuit? nuper, M. Aurelio Scauro postulante, quod is Ephesi se quæstorem ui prohibitum esse dicebat, quo minus e fano Dianæ seruum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret; Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam euocatus est, quod auctor iniuriæ illius fuisse argueretur. tu, si te legatum ita in Lampsaci tractatum esse, senatum docuisses, ut tui comites uulneraruntur, lictor occideretur, ipse circumsessus pæne inænderere, eius autem rei duces & auctores, & principes fuisse, quos scribis, Themistagoram, & Thessalum quis; non commoueretur? quis non ex iniuria, quæ tibi esset facta, sibi prouideret? quis nō in ea re caussam tuā, periculum commune agi arbitraretur? etenim nomen legati eiusmodi esse debet, quod non modo inter sociorum iura, sed etiam inter hostium tela incolume uersetur. Magnum hoc Lampsacenum crimen est libidinis, atque improbissimæ cupiditatis: accipite nunc auaritiæ propemodum in suo genere non leuius. Milesios nauem poposcit: quæ eum præsidij caussa Myndum prosequeretur. illi statim myoparonē egregium de sua classe, ornatum, atque armatum, dederūt. hoc præsidio Myndum profectus est. Nam quid Milesiis laæ publicæ abstuleris, item de sumptu in aduentum, de con

tumelijs, & iniurijs in magistratum Milesium, tametsi dicī tum uere, tum grauiter, & uehementer potest, tamen dicere prætermittam, taq; omnia testibus integra reseruabo. illud, quod neque taceri ullo modo potest, neque dici pro dignitate, cognoscite. milites remigesq; Miletum Myndo pedibus reuerti iubet: ipse myoparonē pulcherrimum, de decem Milesiorum nauibus electum, L. Magio, & L. Fannio, qui Myndi habitabant, uendidit. hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero censuit habendos. hoc illi nauigio ad omnes populi R. hostes usque ad Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopem, quæ in Ponto est, nauigauerunt. O di immortales, incredibilem auaritiam, singularemq; audaciam. nauem tu de classe populi R. quam tibi Milesia ciuitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es uendere? si te magnitudo maleficij, si te hominum existimatio non mouebat; ne illud quidem cogitabas. huius improbissimi furti, huius adeo nefariæ prædæ tam illustrem ac tam nobilem ciuitatem testem futuram? an, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni præfuerat, Milesiisq; rem gestam renunciarat, animaduertere tuo rogatu conatus est, renunciationemq; eius, quæ erat in publicas literas relata illorum legibus, tolli iusserat; iccirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrabare? multum te ista fefellit opinio, & quidem multis in locis: semper enim existimasti, & maxime in Sicilia, satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in literas publicas uetuisses, aut, quod relatum esse, tolli coegisses. hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliæ ciuitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa ciuitate cognosce. sunt illi quidem dicto audientes, quam diu adsunt ij, qui imperant: simul ac discesserunt, non

solum

solam illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiã causſam adscribunt, cur non tum in literas relatum sit. manent istæ literæ Mileti: manent, & erunt, dum erit illa ciuitas, manebunt. decem enim naues iussu L. Murænæ populus Milesius, ex pecunia uectigali populi R. fecerat, sicut pro sua quaque parte Asiæ cæteræ ciuitates. quamobrẽ unam ex decem non prædonum repentino aduentu, sed legati latrocinio, non ui tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum emissam, in literas publicas retulerunt. sunt Romæ legati Milesii, homines nobilissimi, ac principes ciuitatis: qui tametsi mensem Februarium exspectant, & consulum designatorum nomen extimescunt, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem retinere potuerunt. dicent, inquã, & religione adducti, & legum domesticarum metu, quid illo myoparone factum sit ostendi, C. Verrem in ea classe; quæ contra piratas ædificata sit, piratã ipsum cõsceleratũ fuisse. C. Malleolo, quæstore Cn. Dolabellæ, occiso, duas sibi hereditates uenisse arbitratus est, unam quæstoriæ procurationis, (nã a Dolabella statim pro quæstore iussus est esse) alteram tutelæ. nam cũ pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. nam Malleolus in prouinciã sic copiose profectus erat, ut domi prorsus nihil relinqueret. præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat: argenti optime cælati grãde pondus secum tulerat: (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, & cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices multos formosos homines reliquit. iste, quod argenti placuit, inuasit: quæ mancipia uoluit, abduxit: uina cetera quæ, quæ in Asia facillime coparantur, quæ ille reliquerat, asportauit: reliqua uendi

nilam exegit. cum ad HS ucies quinquies redegisse confiteretur: ut Romam rediit, nullam literam pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit: seruos artifices pupilli cum haberet domi, circumpedes autem homines formosos, & literatos, suos esse dicebat, se emisse. cum sepius mater, & auia pueri postularent, uti, si non redderent pecuniam, nec rationem daret, diceret saltem, quantum pecunia Malleoli deportasset: multis efflagitatus aliquando dixit, HS decies: deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: expensa Chrysogono seruo HS sexcentis millia, acepta pupillo Malleolo reddit. quo modo ex decies HS DC sint facta, quomodo DC eodem modo quadrarint, (ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sexcenta facta) quo modo Chrysogono expensa lata sint, cur id nomen infimum, in litura q; sit, uos existimabitis. tamen HS sexcenta millia cum accepta retulisset, HS quadringenta millia soluta non sunt. homines, postea quam reus factus est, alij redditi, alij etiam nunc retinentur: peculia omnium, uicarijq; retinentur. Hæc est istius præclara tutela. en cui tuos liberos committas, en memoria mortui sodalis en metus uiuorum existimationis. Cum tibi se tota Asia spoliandam, ac uexandam tradidisset: cum tibi exposita esset omnis ad prædandum Pamphylia; contentus his tam opimis rebus non fuisti? manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti? iam te non Siculi, non aratores, ut dictitas, circumuenerunt, non ij, qui decretis, edictisq; tuis in te concitati, infesti q; sunt: Malleolus, a me productus, & mater eius, atque auia: quæ miseræ, flentes, euersum a te puerum patrijs bonis esse dixerunt. quid exspectas? an, dum ab inferis ille Malleolus exi-

fiat, atque abs te officia tutelæ, sodalitatis familiaritatis q; flagitet? ipsum putato adesse. homo auaritissime & spurcissime, redde bona sodalis filio. si non quæ abstulisti, at quæ confessis es. cur cogis sodalis filium hanc primam in foro uocem cum dolore, & querimonia emittere? cur sodalis uxorem. sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui contra te testimonium dicere? cur pudentissimas, lectissimas q; feminas in tantum uirorum conuentum insolitas, inuitas q; prodire cogis? Recita omnium testimonia. TESTIMONIA. MATRIS. ET. AVIAE. Pro quæstore uero quo modo iste commune Miliadum uexarit; quo modo Lyciã, Pamphyliam, Pisidiam, Phrygiã q; totã, frumento imperãdo, æstimando hac sua, quam tum primum excogitauit, Sicilienſi æstimatione, afflixerit; non est necesse demonstrare uerbis. hoc scitote, his nominibus, quæ res per eum gestæ sunt, cum iste ciuitatibus frumentum, coria, cilicia, sacvs imperaret, neque ea sumeret, pro his rebus pecuniam exigeret, his nominibus solis Cn. Dolabellæ HS ad tricies litem esse æstimatam. quæ omnia, etiã si uoluntate Dolabellæ fiebant, per istum tamen omnia gerebantur. consistã in uno nomine: multa sunt ex eodem genere. Recita. DE. LITIBVS. AESTIMATIS. CN. DOLABELLAE. PR. POPVLO. R. PECVNIAE. REDACTAE. QVOD. A. COMMVNI. MILIADVM. Te hæc coegisse, te æstimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademq; ui, & iniuria cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciæ te, tam quam aliquam calamitosam tempestatem, pestemque pernasisse demonstro. itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusauit istũ in sua potestate, ac ditione tenuit. homo ado-

lescens, cum istius in inquirendo multa furta, ac flagitia cognosceret, fecit perite, & callide: uolumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit. ab homine, quae uoluit, in Dolabellam abstulit: istum testem produxit. dixit iste, quae uelle accusatorem putauit. quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti uoluissem, magna copia fuisset; qui, ut se periculo litium, coniunctione crimin, liberarent, quo ego uellē, descensuros pollicebātur, eorū ego uoluntatē omniū repudiaui: non modo proditori, sed ne perfugae quidē locus in meis castris cuiquam fuit. forsitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui haec omnia fecerunt. sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem, maxime laudari uolo. Rationes ad aerarium, ante quam Dolabella condēnatus est, non audet referre. impetrat a senatu, ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellae obsignatas diceret: perinde quasi exscribendi potestatem nō haberet. solus est hic, qui numquam rationes ad aerarium referat. audistis quaestoriam rationem tribus uersiculis relatam: legationis, non nisi condemnato, & iecto eo, qui posset reprehendere: nunc denique praturae, quam ex S.C. statim referre debuit, usque ad hoc tempus non retulit, quaestorem se in senatu exspectare dixit. perinde quasi non, ut quaestor sine praetura posset referre, ut tu Hortensi, ut omnes, eodem modo sine quaestore praetor: Dixit, idem Dolabellam impetrasse. omen magis patribus conscriptis, quam caussa placuit. probauerunt. Verum quaestores quoque iampridem uenerunt: cur non retulisti? illarū rationum ex ea face legationis, quaestoriaeq; tuae procurationis illa sunt nomina, quae Dolabellae necessario sunt aestimata. EX. LITIBVS. AESTIMATIS.

DOLABELLAE. PR. ET. PROPR. *quod minus* Dolabella Verri *acceptum retulit, quam* Verres *illi expensum tulerit,* HS *quingenta triginta quinque millia: quod plus fecit* Dolabella Verrem *accepisse, quam iste in suis tabulis habuit,* HS *ducenta triginta duo millia: quod plus frumenti facit accepisse istum,* HS *decies & octingenta millia; quod tu, homo castissimus, aliud in tabulis habebas, hinc illae extraordinariae pecuniae, quas, nullo duce, tamen aliqua ex particulo inuestigamus, redundarunt. hinc ratio cum Q. & Cn. Postumijs, Curtijs, multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum. hinc* HS *quater decies* P. Tadio *numerata Athenis. testibus planum faciam. hinc empta apertissime praetura. nisi forte id etiam dubiũ est, quo modo iste praetor factus sit. homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione preclara, aut denique, id quod leuissimum est, assiduitate, qui ante quaesturam cum meretricibus lenonibusq; uexisset, quaesturam ita gessisset, quemadmodum cognouistis, Romae post quaesturam illam nefariam uix triduum constitisset, absens non in obliuione iacuisset sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset; is repente, ut Romam uenit, gratis praetor factus est. alia porro pecunia, ne accusaretur, data. cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse, tum inter omnes, recenti negotio, facile constabat. Homo stultissime, & amentissime, tabulas cum conficeres, & cum extraordinaria pecunia crimen subterfugere uelles; satis te elapsorum omni suspicione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, ijs expensum non ferres, neque in tuas tabullas ullum nomen referres, cum tot tibi nomini-*

pus acceptum Curtij referrent? quid proderat tibi, te expensum illis non tuliſſe? an tuis ſolis tabulis te cauſſam dicturum exiſtimaſti? Verum ad illam iam ueniamus præclaram præturam, criminaq; ea, quæ notiora ſunt his, qui adſunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratiq; uenimus. in quibus, nō dubito, quin offenſionem negligentiæ uitare, atque effugere non poſſim. multi enim ita dicent: de illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriā non attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta eſt; quibus ego in rebus interfui. his omnibus, qui iſtius iniurias norunt, hoc eſt populo R. uniuerſo, me uehementer excuſatum uolo, nō negligentia mea fore, ut multa præteream, ſed quod alia teſtibus integra reſeruari uelim, multa autem propter rationem breuitatis, ac temporis prætermittenda exiſtimem. fatebor etiam illud inuitus, me prorſus, cum iſte punctum temporis nullum uacuum peccato præterire paſſus ſit, omnia, quæ ab iſto commiſſa ſunt, non potuiſſe cognoſcere. quapropter ita me de prætura criminibus auditore, ut ex utroque genere, & iuris dicendi, & ſartorum tectorum exigendorum, ea poſtuletis, quæ maxime digna ſunt eo reo, cui paruum ac mediocre obijci nihil oporteat. Nam ut prætor factus eſt; qui auſpicato a Chelidone ſurrexiſſet, ſortem nactus eſt urbanæ prouinciæ, magis ex ſua, & Chelidonis, quam ex populi R. uoluntate: qui principio qualis in edicto conſtituendo fuerit cognoſcite. P. Annius Aſellus mortuus eſt C. Sacerdote prætore. is cum haberet unicam filiam, neque cenſus eſſet; quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis ſuis heredem inſtitueret. heres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas, uoluntas patris, edicta

prætorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. iste, prætor designatus. (utrum ad monitus, an tentatus, an, qua est iste sagacitate in his rebus, sine duce ullo sine iudice peruenerit ad hanc improbitatem, nescio: uos tantum hominis audaciam, amentiam q; cognoscite) appellat heredem L. Annium, qui erat institutus secundū filiā. nō enim mihi persuadetur, istū ab illo prius appellatū. dicit, se posse ei cōdonare edicto hereditatem: docet hominem, quid posset fieri. illi bona res, huic uēdibilis uidebatur. iste tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillæ mœrem summittebat: malebat pecuniam accipere, ne quid noui ediceret, quam ut hoc edictū tam improbum & inhumanum interponeret. tutores, pecuniam prætori si pupillæ nomine dedissent, grandem præsertim, quemadmodū in rationem inducerēt, quemadmodū sine periculo suo dare possent, non uidebant: simul & istum fore tam improbum non arbitrabantur. sæpe appellati, pernegauerunt. iste ad arbitrium eius, cui condonarat hereditatem ereptam liberis, quam æquum edictum scripserit, quæso cognoscite. CVM INTELIGAM. LEGEM. VOCONIAM. quis umquā crederet Verre mulierum aduersariū futurū? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptū uideretur? Cupiditati hominū ait se obuiam ille. quid potius non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quæso, cetera: delectat enim me hominis grauitas, scientia iuris, auctoritas. QVI. AB. A. POSTVMIO. Q. FVLVIO CENSORIBVS. POST. VE. EA. FECIT. FECERIT. Fecit, fecerit? quis ūquā edixit isto modo? quis

umquam eius rei fraudem, aut periculum proposuit edicto, quæ neque post edictum, neque ante edictum prouideri potuit? iure legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat, non improbū, nō inofficiosum, nō inhumanum: quod si ita feciſſet, tamen post illius mortem nihil de testamento illius noui iuris constitui oporteret. Voconia lex te uidelicet delectabat, imitaeus esses illū ipsum C. Voconiū, qui lege sua hereditate ademit nulli neq; uirgini, neq; mulieri: sanxit in posterū, qui post eos censores census esset, ne quis heredem uirginem, ne ue mulierē faceret. in lege Voconiā non est, Fecit, fecerit: ne que in ulla præteritum tempus reprehenditur, nisi eius rei, quæ sua sponte sceleratæ, ac nefaria est; ut, etiam si lex non esset, magnopere uitanda fuerit. atque in his rebus multas uidemus ita sanctas esse legibus, ut ante facta in iudicium non uocentur. Cornelia, testamentaria, nummaria, cæteræ complures, in quibus non ius aliquod nouum populo constituitur, sed sancitur, ut, quod semper malum fecimus fuerit, eius quæstio ad populum pertineat ex certo tempore. de iure uero si quis noui quid instituit, omnia, quæ ante acta sunt, rata esse patitur? edo mihi leges Atinias, Furias, ipsam ut dixi, Voconiam, omnes præterea de iure ciuili: hoc reperies in omnibus fere iis, quo post eā legem populus utatur. qui plurimum tribuunt edicto. prætoris edictum legem annuam dicunt esse. tu edicto plus complecteris. quam lege, si finem edicto prætoris afferunt Kalendæ Ianuarij, cur non initium quoque edicti nascitur a Kalendis Ian.? an in eum annū progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futurus est: in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? ac si hoc iuris non unius causſa homi

nis edixisses, cautius composuisses. scribis, Si quis heredem fecit, fecerit. quid, si plus legarit, quam ad heredem, heredes ue peruenirat, quod per legem Voconiam ei, qui census sit, licet? cur hoc, cum in eodem genere sit, non caues? quia non generis, sed hominis caussam uerbis amplecteris: ut facile appareat, te pretio esse commotum. atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium, tamen esset improbum: sed tum uituperari posset, in dubium uenire non posset: nemo enim committeret: nunc est eius modi dictum, ut quiuis intelligat, non populo esse scriptum, sed P. Annij secundis heredibus. itaque cum a te caput illud tam multis uerbis mercenario proœmio esset ornatum, ecquis est inuentus postea prætor, qui illud idem ediceret? non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. nã post te prætorem multi testamenta eodem modo fecerunt, in his nuper Annia. ea de multorum propinquorum sententia pecuniosa mulier, quod census non erat, testamento fecit heredem filiam. itaque hoc magnum indicium hominũ de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse, ne quis reperiretur, qui istius institutum sequi uellet. solus enim tu inuentus es, cui non satis fuerit corrigere uoluntates uiuorum, nisi etiam rescinderes mortuorum. tu ipse ex Sicilienſi edicto hoc sustulisti: uoluisti, ex improuiso si quæ res natæ essent, ex urbano edicto decernere. quam postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto prouinciali repudiabas. atque ego non dubito, quin ut mihi, cui filia maxime cordi est, res hæc acerba uideatur, atque indigna, sic unicuique uestrum, qui simili sensu, atque indulgentia filiarũ commouemini. quid enim na

tura nobis iucundius, quid carius esse uoluit? quid est dignius, in quo omnis nostra diligentia, indulgentiaq; consumatur? homo importunissime, cur tantam iniuriam P. Annio mortuo feciſti? cur hunc dolorem cineri eius, atque ossibus inuſſiſti, ut liberis eius bona patria, uoluntate patris, iure, legibus tradita, eriperes, et cui tibi esset commodum, condonares? quibuscum uiui bona nostra partimur, ijs praetor adimere nobis mortuis bona, fortunasq; poterit? Nec petitionem, inquit, nec possessionem dabo. Eripies igitur pupillae togam praetextam? detrahes ornamenta non solum fortunae, sed etiam ingenuitatis? miramur, ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse? miramur, istum de prouincia decedentem, clam Syracusis profugisse? nos si alienam uicem pro nostra iniuria doleremus, uestigiū istius in foro esset relictum? Pater dat filiae: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. de suis bonis ita dat, ut ab iure non abeat: quid habes, quod reprehendas? nihil, opinor. at ego condico: prohibe, si potes; si habes, qui te audiat; si potest tibi dicto audiens esse quisquam. eripis tu uoluntatem mortuis? bona uiuis? ius omnibus? hoc populus R. non manu uindicasset, nisi te huic tempori, atque huic iudicio reseruasset? postea quam ius praetorium constitutum est, semper hoc iure usi sumus, si tabulae testamenti non proferrentur, tum, uti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret, ita secundum eum possessio daretur. quare hoc sit aequissimum, facile est docere: sed in re tam usitata, satis est ostendere, omnes antea ius ita dixisse, & hoc uetus edictum, trāslaticiumq; esse. cognoscite aliud hominis in re uetere edictum nouum: & simul, dum est unde ius ciuile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite,

mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minutius quidam mortuus est ante istum praetorem. eius testamentum erat nullum: lege hereditas ad gentem Minutiam veniebat. si habuisset iste edictum, quod ante istum, & postea omnes habuerunt; possessio Minutiae genti esset data. si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non extaret, lege ageret in hereditatem, aut, pro praede uindiciarum eum satis accepisset, sponsionem faceret. ita de hereditate certaret. hoc opinor iure & maiores nostri, & nos semper usi sumus. uidete, ut hoc iste correxerit. componit edictum iis uerbis, ut quiuis intelligere possit, unius hominis caussa conscriptum esse: tantum quod hominem non nominat: caussam quidem totam perscribit: ius, consuetudinem, aequitatem, edictum omnium negligit. EX EDICTO. VRBANO. SI. DE. HEREDITATE. AMBIGITVR. SI. POSSESSOR. SPONSIONEM. NON. FACIET. Iam quid id ad praetorem, uter possessor sit? non ne id quaeri oportet, utrum possessorem esse oporteat? ergo, quia possessor est, non moues possessione: si possessor non esset, non dares: nusquam enim scribis, neque tu aliud quidquam edicto amplecteris, nisi eam caussam, pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum est. SI. DE. HEREDITATE. AMBIGITVR ET. TABVLAE. TESTAMENTI. OBSIGNATAE. NON. MINVS. MVLTIS. SIGNIS. QVAM. E. LEGE. OPORTEAT. AD. ME. PROFERENTVR. SECVNDVM. TABVLAS. TESTAMENTI. POTISSIMVM. HEREDITATEM. DABO. Hoc translaticium est. sequi illud oportet: si tabulae testamenti non pro-

ferentur. quid ait? se ei daturum, qui se dicat heredem esse quid ergo interest, proferantur, nec ne? si protulerit, uno signo ut sit minus, quam ex lege oportet: non des possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis. quid nunc dicam? neminem umquam postea alium edixisse? ualde sim mirum, neminem fuisse, qui iustus se similem dici uellet. ipse in Sicilensi edicto hoc non habet: exegerat enim iam merces dem. Item, ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romæ præter istum. EX. EDICTO. SICILIENSI. SI. DE. HEREDITATE. AMBIGITVR. At, per deos immortales, quid est, quod de hoc dici possit? iterum enim iam quæro abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus, cur ea capita in edictum prouinciæ le transferre nolueris. utrum digniores homines eximastiì eos, qui habitabant in prouincia, quam nos, qui æquo iure utèrentur: an aliud Romæ æquũ est, aliud in Sicilia? non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in prouincijs aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus: nam utroque genere uideo non modo cæteros, sed te ipsum totidem uerbis edixisse, quot uerbis edici Romæ solet. quæ Romæ magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in prouincia male audires, ex edicto Sicilensi sustulisse uideo. Et cum edictum totum eorum arbitratu, quam diu fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad utilitatem suam nundinarentur: tum uero in magistratu contra illud edictum suum sine ulla religione decernebat. itaque L. Piso multos codices impleuit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste

aliter, atque ut edixerat, decreuisset. quod uos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto prætore solitus sit conuenire. quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. sed eo leuiores istius iniuriæ uidebantur, quod erat in æquitate, prudentiáq; Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines uterentur. nam, quæso, redite in memoriam, iudices, quæ libido istius in iure dicendo fuerit, quæ uarietas decretorum, quæ nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de iure ciuili consuli solent, quam plena, atque referta Chelidonis: a qua muliere cum erat ad eum uentum, & in aurem eius insusurratum, alias reuocabat eos, inter quos iam decreuerat, decretumq; mutabat; alias inter alios contrarium sine ulla religione decernebat, ac proximis paullo ante decreuerat. hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inuenirebantur ex dolore. quorum alij, ut audistis, negabant mirandum esse, ius tam nequam esse Verrinum: alij etiam frigidiores erant; sed, quia stomachabantur, ridiculi uidebatur esse, cum Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. quæ ego non commemorarē, (neque enim per facere dicta, neque porro hac seueritate digna sunt) nisi uos illud uellem recordari, istius nequitiam, & iniquitatem tum in ore uulgi, atque in communibus prouerbijs esse uersatam. In plebem uero Romanam utrum superbiam prius memorem, an crudelitatem? sine dubio crudelitas grauior est, atque atrocior. oblitos ne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus uirgis plebem Romanam cōcidere? quam rem etiam tribunus pl. in concione egit, cum eum, quem uirgis iste cæciderat, in prospectum populi R.

produxit cuius rei cognoscendæ faciam uobis suo tempore potestatem. Superbia uero qua fuerit, quis ignora? quemadmodum is tenuissimum quemque contempserit, despexerit, liberum esse numquam duxerit. P. Trebonius uiros bonos, & honestos complures fecit heredes: in his facit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. ei cum cautum uellet, scripsit, ut heredes iurarent, se curatores, ut ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptū peruenirent. libertum iurat: ceteri heredes adeunt ad Verrem: docent, non oportere se iurare facturos esse quod contra legem Corneliam esset, quæ proscriptum iuuari uetat: impetrant, ut ne iurent. dat his possessionem. id ego non reprehendo. etenim erat iniquum, homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quidquam dari: ille libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur. itaque ei Verres possessionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronum suū proscriptum iuuare: simul ut esset pœna, quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei, qui non iurauit. concedo: prætorium est. adimis tu ei, qui iurauit? quo exemplo? proscriptum iuuat: lex est: pœna est. quid ad eum, qui ius dicit? utrum reprehendi, quod patronum iuuabat eum, qui tum in miseriis erat: an, quod alterius patroni mortui uoluntatem cōseruabat, a quo summum beneficium acceperat? utrum horum reprehendi? & hoc tum de sella uir optimus dixit, equiti R. tam locupleti libertinus sit homo heres? o modestum ordinem, quod illinc iuuus surrexit. Possum sexcenta decreta proferre, in quibus, ut ego pecuniam non dicam interceßisse, ipsa decretorum nouitas iniquitasq; declarat. uerum, ut ex uno de cett

ris coniecturâ facere positis, id quod priore actione cognostis, audite. C. Sulpicius Olympius fuit. is mortuus est. C. Sacerdote prætore, nescio an ante, quam Verres prætura petere cœperit. fecit heredem M. Octauium Ligurem. Ligur hereditatem adijt, possedit Sacerdote prætore sine ulla controuersia. postea quam Verres magistratum inijt; edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Suplicij patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere cœpit. Ligur non aderat. Lucius frater eius caussam agebat: aderant amici, propinqui. dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire iussurum. L. Gellius caussam Liguris defendebat: docebat, edictum eius non oportere, ad eas hereditates ualere, quæ ante eum prætorem uenissent: si hoc tum fuisset edictum, forasse Ligurem hereditatem aditurum non fuisse. æqua postulatio, summæ hominum auctoritas pretio superabatur. uenit Romam Ligur: non dubitabat, quin, si ipse Verrem conuenisset, æquitate causse, & auctoritate sua commouere hominem posset: domum ad eum uenit, rem demonstrat: quam pridem sibi hereditas uenisset, docet: quod facile in caussa æquissima homini ingenioso fuit: multa, quæ quemuis mouere possent, dixit: ad extremum petere cœpit, ne usque eo suam auctoritatem despiceret, gratiamq; contemneret, ut se tanta iniuria afficeret. homo Ligurem accusare cœpit, qui in re aduentitia, atq; hereditaria tam diligens, tã attentus esset: debere eum aiebat suam quoque rationem ducere: multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. non possum illa planius commemorare, quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. quid enim; Verres? utrum ne his quidem testibus credetur, an hæc ad rem non

pertinent? non M. Octauio? non L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid est, Verres, quod planum fieri testibus posit, si hoc non fit? an id, quod dicunt, leue est? nihil leuius, quam prætorem urbanum hoc iuris in suo magistratu constituere, omnibus ijs, quibus hereditas uenerit, cohæredem prætorem esse oportere. An uero dubitamus, quo ore iste cæteros homines inferiore loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rusticanos ex municipijs, quo denique ore, quos numquam liberos putauit, libertinos homines solitus sit appellare, qui ob ius dicendum M. Octauium Ligurem, hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, uirtute, ingenio, copijs, posære pecuniam non dubitarit? In sartis tectis uero quemadmodum sese gesserit, quid ego dicam? dixerunt, qui senserunt. sunt alij, qui dicant. nam res ac manifestæ prolatæ sunt, & proferuntur. dixit C. Fannius, eques R. frater germanus: Q. Titinij, iudicis tui, tibi se pecuniam dedisse. recita testimonium C. Fannij. nolite C. Fannio dicenti credere, noli, inquam, tu Q. Titini C. Fannio, fratri tuo, credere. dicit enim rem incredibilem. C. Verrem insimulat auaritiæ, & audaciæ: quæ uitia uidentur in quemuis potius, quam in istum conuenire. dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere, & nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. Recita nomina Q. Tadij. recita testimonium Q. Tadij. ne tabulis quidem Q. Tadij, nec testimonio credetur. quid igitur in iudicijs sequemur? quid est aliud, omnibus omnia peccata, & maleficia concedere, nisi hoc, hominum honestissimorum testimonijs, & uirorum bonorum tabulis non credere? Nam quid ego de quotidiano sermone, querimoniaq; populi R. loquar?

R. loquar? de istius impudentissimo furto, seu potius nouo ac singulari latrocinio? ausum esse in æde Castoru, celeberrimo, clarissimoq; monumento, quod templum in octilis, quotidianoq; aspectu populi R. est positum, quo sæpenumero senatus conuocatur, quo maximarum rerum frequentissimæ quotidie aduocationes fiunt, in eo loco, in sermone hominum audaciæ suæ monumentum æternum relinquere. Aedem Castoris, iudices, P. Iunius habuit tuendam, L. Sylla, Q. Metello cos. is mortuus est: reliquit pupillum paruum filium. cum L. Octauius, C. Aurelius cos. ædes sacras locauissent, neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ij prætores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos, & M. Cæsius: factum est S.C. quibus de sartis tectis cognitum, & iudicatum non esset, uti C. Verres, P. Cælius prætores cognoscerent, & iudicarent. qua potestate iste permissa, ut ex C. Fannio, & ex Q. Tadio cognouistis, uerumtamen, cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeq; prædatus, hoc uoluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed uidere quotidie possemus: quæsiit, quis ædem Castoris sartam tectam deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat: scire uolebat, ad quem illa res pertineret. audit pupillum esse filium. homo, qui semper in palam dictitasset, pupillos, & pupillas certissimam prædam esse prætoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. monumentum illa amplitudine, illo opere, quamuis sartum tectum, integrumq; esset, tamen aliquid se inuenturum, in quo moliri, prædariq; posset, arbitrabatur. L. Rabonio ædem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Iunij tutor erat testamento patris. cum

eo sine ullo intertrimento conueneratiam, quemadmodum traderetur. iste ad se Rabonium uocat: quærit, ecquid sit, quod a pupillo traditum non sit, quod exigi debeat. cum ille id, quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse, signa, & dona comparere omnia, ipsum templum omni opere esse integrum: indignum isti uideri cœpit, ex tanta æde, tantoq; opere se non opimum præda, præsertim a pupillo, discedere. uenit ipse in ædem Castoris: considerat templum: uidet undique tectum, pulcherrime laqueatum, præterea cetera noua, atque integra: uersat se: quærit, quid agat. dicit ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos: Tu Verres hic quod moliare, nihil habes: nisi forte uis ad perpendiculum columnas exigere. homo omnium rerum imperitus quærit quid sit, ad perpendiculum. dicunt ei, fere nullam esse columnam, quæ ad perpendiculum esse posit. iam me hercule, inquit, sic agamus: columnæ ad perpendiculum exigantur. Rabonius, qui legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio sit nulla; & qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddendum esset; negat, id sibi deberi; negat, oportere exigi. iste Rabonium quiescere iubet: & simul ei non nullam spem societatis ostendit. hominem modestum, & minime pertinacem facile coercet: columnas ita se exacturum esse confirmat. noua res, atque improuisa, pupilli calamitas nunciatur statim C. Mustio, uitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Potitio, tutori, homini frugalissimo. hi rem ad uirum primarium summo officio, ac uirtute præditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. uenit ad Verrē M. Marcel-

lus: petit ab eo pro sua fide, ac diligentia pluribus uerbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patrijs conetur euertere. iste, qui iam spe, & opinione prædam illam deuorasset, neque ulla æquitate orationis, neque auctoritate M Marcelli commotus est: itaque, quemadmodũ ostendisset, se id exacturum esse respondit. cũ sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius intercluſos uiderent; apud quem non ius, non æquitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici uoluntas, non cuiusquam auctoritas pro pretio, nõ gratia uale ret: statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuiuis ueniſſet in mentem, petere auxiliũ a Chelidone: quæ isto prætore non modo in iure ciuili, priuatorumq; omnium controuersijs populo R. prafuit, uerum etiam in his sartis tectis dominata est. uenit ad Chelidonem C. Mustius, eques R. publicanus, homo cum primis honestus: uenit M. Iunius, patruus pueri, frugaliſsimus homo, & castiſsimus: uenit homo summo honore, pudore, & summo officio, spectatiſsimus ordinis sui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, o miseram, atque indignam præturam tuã. ut mittã cetera, quo tãdem pudore tales uiros, quo dolore meretricis domum uenisse arbitramini? qui nulla condicione istam turpitudinem subiſsent, nisi officij, necessitudinisq; ratio coegisset. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur: Mihi det possessionem, mihi ne adimat: in me iudicium ne det: mihi bona addicat. alij nummos numerabant: alij tabulas obsignabant. domus erat non meretricio conuentu, sed prætoria turba referta. Simul ac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi: loquitur Mustius: rem demonstrat: petit au-

xilium: pecuniam pollicetur. respondet illa, ut meretrix, non inhumane: libenter ait se esse facturam, & se cum isto diligenter sermocinaturam: reuerti iubet. tum discedunt. postridie reuertuntur: negat illa posse hominem exorari; permagnam, eum dicere, ex illa re pecuniã confici posse. Vereor, ne quis forte de populo, qui priore actione non affuit, hæc, quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. ea uos antea, iudices, cognouistis. dixit iuratus P. Potitius, tutor pupilli Iunij: dixit M. Iunius, tutor, & patruus. Mustius dixisse, si uiueret: sed pro Mustio, recentire, de Mustio auditum dixit L. Domitius: qui cum scirem me ex Mustio uino audisse, quod eo sum usus plurimum; (etenim id iudicium, quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno defendente uicit) eũ hoc ut dicã, sciret L. Domitius me scire, ad eũ res omnes Mustiũ solitum esse deferre; tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit; alio responsionem suam derinauit. tantus in adolescente clarissimo, ac principe iuuentutis pudor fuit, ut aliquandiu, cum a me premeretur, omnia responderet, quam Chelidonem nominarẽt. primo necessarios istius ad eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominauit. Non te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu gessisse præturam, quam L. Domitius ab se nominari uix sibi honestũ esse arbitrabatur? Reiecti a Chelidone, capiunt consiliũ necessariũ, ut suscipiant ipsi negotium. cum Rabonio tutore, quod erat uix HS quadragintã millium, transigunt HS ducentis millibus. refert ad istũ rem Rabonius; ut sibi uidebatur, satis grandem pecuniam, & satis impudentem esse. iste, qui aliquanto plus cogimisset, male accipit uerbis Rabonium, negat eum si-

bi illa decisione satisfacere posse. ne multa, locaturum se esse confirmat. Tutores hæc nesciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum, nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. Iste uero non procrastinat: locare incipit, non proscriptæ, atque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis. foro ornato. itaque renunciat Rabonius illam decisionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Iunius patruus. isti color immutatus est; uultus, oratio, mens denique excidit. quid ageret, cœpit cogitare: si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo manceps, quæ ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse. itaque excogitat: quid? nihil ingeniose, nihil quod quisquam posset dicere improbe. uel callide: nihil ab isto tectum, nihil ueteratorium exspectaueritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. Si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Vbi illa consuetudo in bonis, prædibus, prædijsq; uendundis, omnium consulum, censorum prætorum, quæstorũ denique? ut optima condicione sit is, cuia res sit, cuium periculum? excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat. quid enim quisquam ad meam pecuniam me inuito aspirat? quid accedit? locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur. ego me refecturum esse dico. probatio futura est tua, qui locas: prædibus, & prædijs populo cautum est. &, si non putas cautum, scilicet tu prætor in mea bona, quod uoles, immittes? me ad meas fortunas defendas accedere non sinas? operæpretium est ipsam legem cognoscere. dicetis eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate.

EX. OPERE. FACIVNDO. QVAE. PVPILLI IVNII. dic, dic, quæso, clarius. C. VERRES. PRAET. VRB. ADDIDIT corriguntur leges censoriæ. quod enim uideo in multis ueteribus legibus, Cn. Domitius, L. Metellus, L. Cassius, Censorilius censores addiderunt, unle aliquid eiusmodi C. Verres. dic, quid addidit. QVI. DE L. MARCIO. M. PERPERNA. CENSORIBVS. REDEMERIT. EVM. SOCIVM. NE ADMITTITO. NE. VE. EI. PARTEM. DATO. NE. VE. EI. REDIMITO. Quid ita? ne uitiosum opus fieret? at erat probatio tua: ne parum locuples esset? at erat, & esset amplius, si uelles, populo cautum prædibus, & prædijs: hic te res ipsa, si indignitas iniuriæ tuæ non commouebat; si pupilli calamitas, propinquorum lacrymæ, D. Bruti, cuius prædia subierant periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animaduertebas, eiusmodi fore hoc præcautum tuum, quod tu neque negare posses, (in tabulas enim retulisti) nec cũ defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus HS DLX millibus; cũ tuto res HS LXXX millibus id opus ad istius hominis iniquissimi, arbitrium se effecturos esse clamarent. etenim quid erat operis? id, quod uos uidistis. omnes illæ columnæ, quas dealbatas uideris, machina appositæ, nulla impressa deiectæ, eisdemq; lapidibus repositæ sunt. hoc tu HS DLX millibus locauisti. atqui in illis columnis dico esse quæstuosum redemptore commotæ non sint: dico esse ex qua tantum tectorium uetus delitum sit, & nouum inductum. quod si tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe nunquam adiliti tam petiissem. At ut uideatur tamen res agi, & non

eripi pupillo. SI. QVID. OPERIS. CAVSSA RESCINDERIS. REFICITO. *Quid erat, quod rescinderet, cum suo quemque loco lapidem reponeret?* QVI. REDEMERIT. SATISDET. DAMNI INFECTI. EI. QVI. A. VETERE. REDEMPTORE. ACCEPERIT. *Deridet, cum sibi ipsum iubet satisdare Rabonium.* PECVNIA. PRAESENS. SOLVATVR. *Quibus de bonis? eius, qui, quod in* HS DLX *millibus locasti,* HS. LXXX *millibus effecturum esse clamauit. quibus de bonis? pupilli. cuius aetatem, & solitudinem, etiam si tutores non essent, defendere praetor debuit: tutoribus defendentibus, non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti.* HOC. OPVS. BONO SVO. QVOQVE. FACITO. *lapis aliquis caedendus, & apportandus fuit machina fiebat, illo non saxum, non materies aduecta est: tantum operis sed in ista locatione fuit, quantum paucae operae fabrorum mercedis tulerunt, & manupretij machina? utrum existimatis, minus operis esse, unam columnam efficere ab integro nouam, nullo lapide rediuiuo, an quatuor illas reponere? nemo dubitat, quin multo maius sit nouam facere. ostendam, in aedibus priuatis, longa difficilisq; uectura, columnas singulas ad impluuium* HS XL *millibus non minus magnas locatas. Sed ineptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus uerbis disputare, praesertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem, atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum conscripserit.* REDIVIVA. SIBI. HABETO. *quasi quid quā rediuiui ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex rediuiuis constitueretur. At enim pupillo redimi non licet*

bat; non necesse erat rem ad ipsum peruenire; poterat alt-
quis ad id negotium de populo accedere. Omnes excluſi ſunt
non minus aperte, quam pupillus. diem præſtituit operi fa
ciundo Kal. Dec. locat circiter idus Sept. angustijs temporis
excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius iſtam diem quo
modo aſſequitur? uomo Rabonio moleſtius eſt, neque Kal.
Dec. neq; nonis, neq; idibus. deniq; aliquanto in prouincia
iſte proficiſcitur prius, quam opus effectum eſt poſtea quã
reus factus eſt, primo negabat opus in acceptum referre poſ
ſe. cum inſtaret Rabonius, in me cauſſam conferebat, quod
tum codicẽ obſignaſſem. petit a me Rabonius, & amicos al
legat: facile impetrat. iſte, quid ageret, neſciebat. ſi in acce-
ptum non retuliſſet, putabat ſe aliquid defenſionis habitu-
rum: Rabonium porro intelligebat rem totam eſſe pateſa-
cturum. tametſi quid poterat eſſe apertius, quam nunc eſt,
ut uno minus teſte haberet Rabonio? opus in acceptum retu
lit quadriennio poſt, quam diem operi dixerat. hac condi-
tione, ſi quis de populo redemptor acceſſiſſet, cum die ceteros
redemptores excluſiſſet, tũ in eius arbitriũ ac poteſtatem ue
nire nolebat, qui ſibi ereptam prædam arbitraretur. nam
quid argumentamur; quo iſta pecunia peruenerit? fecit
iſte iudicium. primum cum uehementius cum eo D. Bru-
tus contenderet, qui de ſua pecunia HS. DXL millia nu
merauit; quod iam iſte ferre non poterat, opere addicto,
prædibus acceptis, de HS. DLX millibus remiſit D. Bru
to HS. CX millia. hoc, ſi aliena res eſſet, certe facere non
potuiſſet. deinde nummi numerati ſunt Cornificio: quem
ſcribam ſuum fuiſſe, negare non poteſt. poſtremo ipſius
Rabonij tabulæ prædam illam iſtius fuiſſe clamant. Recí-
ta nomina Rabonij. Hic etiam priore actione Q. Hortẽ

suis pupillum Iunium uenisse prætextatum in uestrum cõ spectum, & testes, secum, patruo testimonium dicente, quæstus est: & me populariter agere atque inuidiam commouere, quod puerum producerem, clamitauit. Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare? quid inuidiosum? Gracchi, credo, aut Saturnini, aut alicuius hominis eiusmodi produxeram filium, ut nomine ipso, & memoria patris animos imperitæ multitudinis conciarem. P. Iunij erat, hominis de plebe Romana, filius: quem pater moriens tum tutoribus, propinquis, tum legibus, tum æquitati magistratuum, tum iudicijs uestris commendandum putauit. hic Iſtius scelerata locatione, nefarioq; latrocinio, bonis patrijs fortunisq; omnibus spoliatus, uenit in iudicium, si nihil aliud, saltem ut eum, cuius opera ipse multos annos est in sordibus, paullo tamen obsoletius uestitum uideret. ita que tibi, Hortensi, non illius ætas, sed caussa, non uestitus, sed fortuna popularis uidebatur. neque te tam commouebat, quod ille cum toga prætexta, quam quod sine bulla uenerat: uestitus enim neminem commouebat is, quem illi mos, & ius ingenuitatis dabat: quod ornamentum puritiæ pater dederat, indicium, atque insigne fortunæ, hoc ab isto prædone ereptum esse, graviter & acerbe homines ferebant. neque erant hæ lacrymæ populares magis, quam nostræ, quam tuæ, Q. Hortensi, quam horum, qui sententiam laturi sunt. ideo quod communis est caussa, commune periculum; communi præsidio talis improbitas, tam quam aliquod incendium, restinguenda est. habemus enim liberos paruos: incertum est, quam longa nostrum cuiusque uita futura sit: consulere uiui ac prospicere debemus, ut illorum solitudo, & puerilis ætas firmissimo præsi-

dio munita sit. quis est enim, qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? mater, credo. scilicet magno præsidio fuit Anniæ pupillæ mater, femina primaria: minus illa deos hominesq; imploranteˌ iste infanti pupillæ fortunas patrias ademit. tutores ne defenderent? perfacile uero apud istiusmodi prætorem, a quo M. Marcelli tutoris in caussa pupilli Iunij & oratio, & uoluntas, & auctoritas repudiata est. Quæremus etiam, quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphiliæ partibus fecerit; qualis in bello prædonum prædo ipse fuerit; qui in foro populi R. pirata nefarius reperiatur? Dubitamus, quid iste in hostiũ præda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubijs fecerit, qui maiore pecunia quatuor columnas dealbandas, quã ille omnes ædificandas, locauerit? Exspectemus, quid dicant ex Sicilia testes? quis umquam templum illud axsit exit, quin auaritiæ tuæ, quin iniuriæ, quin audaciæ testis esset? quis a signo Vertumni in Circũ maximum uenit, quin is in unoquoque gradu de auaritia tua commoneretur? quam tu uiã thensarũ, atque põpæ ciusmodi exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. Te putet quisquam, cum ab Italia freto disiunctus esses, sõcijs temperasse, qui ædem Castoris, testem furtorum tuorũ esse uoluerit, quam populus R. quotidie iudices etiam tum, cum de te sententiam ferrent, uiderent? Atque etiam iudicium in prætura publicum exercuit. non enim prætereundum est ne id quidem. petita multa est apud istum prætorẽ a Q. Opimio: qui adductus est in iudiciũ, uerbo, quod, cũ esset tribunus pl. intercessisset contra legem Corneliam; re, quod in tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis uoluntatem. de quo iudicio si nelim dicere omnia, multi ap-

pellandi, lædendi q; sunt: quod mihi non est necesse. tantum dicam, paucos homines, ut leuissime dicam, arrogantes hoc adiutore Q. Opimium per ludum & iocum fortunis omnibus euertisse. ut mihi etiam queritur, quod a nobis IX solis diebus prima actio sui iudicij transacta sit, cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius senator populi R. bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit. cuius præter indignitatē iudicij, sæpissime est actum in senatu, ut genus hoc totū multarum, ac iudiciorum eiusmodi tolleretur. Iā uero in bonis Q. Opimij uendendis quas iste prædas, quam aperte, quā improbe fecerit, longum est dicere, hoc dico: nisi uobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis caussa putatote. Iam, qui ex calamitate senatoris populi R. cum prætor iudicio eius prefuisset, spolia domum suam referre, et manubias deprahere conatus sit; is ullā ab sese calamitatem poterit deprecarii? Nam de subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? difficile est: non enim me tua solum & iudicum auctoritas, sed etiam annulus aureus scribæ tui deterret. nō dicam id, quod probare difficile est: hoc dicā, quod ostendam, multos ex te uiros primarios audisse, cū dicæres, ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris: nam qua inuidia C. Iunius conflagrarat, ea, nisi prouidisses, tibi ipsi tum pereundum fuisse. Hoc modo iste sibi, & saluti suæ prospicere didicit, referendo in tabulas & priuatas, & publicas, quod gestum non esset, tollendo quod esset, & semper aliquid demendo, mutando, curando ne litura appareat, interpolando. eo enim usque progreditur, ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine alijs maleficijs reperire possit. eiusdē modi sub

sortitionem homo amantißimus suorum quoque iudicum fore putauit per sodalem suum Q. Curtius, iudicem quæstionis: cui nisi ego ui populi, & hominum clamore, atque conuicio restitissem, ex hac decuria nostra, cuius mihi copiam quam largißimam factam oportebat, erepta essent facultas bonorum, cum is annuerat: in suum consilium sine caussa subsorticebatur.

*

Desideratur quippiam.

ACTIONIS. III. IN. VERREM

LIB. II.

ORATIO VII.

VLTA mihi necessario, iudices, praetermittenda sunt, ut possim aliquando
M de iis rebus, quae meae fidei commissae sunt, dicere. recepi enim causam Siciliae. ea me ad hoc negotium prouincia attraxit. ego tamen, hoc onere suscepto, & recepta causa Siculensi, amplexus animo sum aliquanto amplius. suscepi enim causam totius ordinis: suscepi causam populi R. quod putabam tum denique recte iudicari posse, si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligens, & firmus accusator ad iudicium ueniret. quo mihi maturius ad Siciliae causam ueniendum est, relictis ceteris eius furtis, ac flagitiis; ut & uiribus quam integerrimis agere, & ad dicendum tempori satis habere possim. atque adeo ante quam de incommodis Siciliae dico, paucae mihi uidentur esse de prouinciae dignitate, uetustate, utilitate dicenda. nam cum omnium sociorum, prouinciarumq; rationem diligenter habere debetis: tum praecipue Siciliae, iudices, plurimis, iustissimisq; de caussis primum, quod omnium nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam, fidemq; populi R. applicuit: prima omnium, id quod ornamentum imperij est, prouincia est appellata: prima docuit maiores nostros, quam praeclarum esset exteris gentibus imperare: sola fuit ea fide, beneuolentiaq; erga populum R. ut ciuitates eius insulae, quae semel in amicitiam nostram ue-

nissent, numquam postea deficerent, pleræq; autem, & maxime illustres in amicitia perpetuo manerent. itaque maioribus nostris in Africam ex hac prouincia gradus imperij factus est. neque enim tam facile opes Carthaginis tantæ cõcidissent, nisi illud & rei frumentariæ subsidium, & receptaculum classibus nostris pateret. quare P. Africanus, Carthagine deleta, Siculorum urbes signis, monumentisq; pulcherrimis exornauit, ut, quos uictoria populi R. maxime lætari arbitrabatur, apud eos monumenta uictoriæ plurima collocaret. denique ille ipse M. Marcellus cuius in Sicilia uirtutẽ hostes, misericordiam uicti, fidẽ ceteri Siculi perspexerũt, nõ solum socijs in eo bello confuluit, uerũ etiã superatis hostibus temperauit, urbẽ pulcherrimam Syracusas, quæ cum manu munitissima esset, tum loci natura terra, ac mari claudebatur, cũ ui consilioq; cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monumentũ uictoriæ, mansuetudinis, continentiæ; cum homines uiderent, & quid expugnaset, & quibus perpecisset, & quæ reliquisset tantũ ille hominem Siciliæ habendum putauit, ut ne hostiũ quidem urbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. itaque ad omnes res Sicilia prouincia semper usi sumus: ut, quidquid ex sese posset efferre, id non apud eos nasci, sed domi nostræ conditum putaremus. Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putaret, non ultra policita est? quando id, quod imperaretur, recusauit? itaque ille M. Cato sapiẽs cellã penariã reip. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. nos uero experti sumus Italico maximo difficillimoq; bello, Siciliam nobis non pro penaria cella, sed pro ærario il-

lo maiorum uetere, ac referto fuisse. nam sine ullo sumptu nostro, coriis, tunicis, frumẽtoq; suppeditato maximos exercitus nostros uestiuit, aluit, armauit. Quid illa, quæ forsitã ne sentimus quidem, iudices, quanta sunt? quod multis locupletioribus ciuibus utimur: quod habent propinquam, fidelem, fructuosam q; prouinciam, quo facile excurrant, ubi libenter negotium gerant: quos illa partim mercibus suppeditandis cum quæstu, compendioq; dimittit, partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negotiari libeat, ut denique sedes, ac domicilium collocare. quod commodum nõ mediocre populi R. est, tantum ciuium R. numerum tam prope ab domo, tam bonis fructuosis q; rebus detineri. Et quoniam quasi quædam prædia populi R. sunt uectigalia nostra, atque prouincia; quemadmodum propinquis uos uestris prædijs maxime delectamini, sic populo R. iucũda sub urbanitas est huiusce prouinciæ. Iam uero hominum ipsorũ. iudices, ea patientia, uirtus, frugalitas q; est, ut proxime ad nostram disciplinam, illam ueterem, non hanc, quæ nunc increbuit, uideantur accedere. nihil ceterorum simile Græcorũ. nulla desidia, nulla luxuria cõtra summus labor in publicis, priuatis q; rebus, summa parsimõia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt, ut hu solis neque publicanus, neque negotiator odio sit: Magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tulerunt, ut numquam ante hoc tempus ad aram legum præsidium q; uestrum publico consilio confugerint. tametsi & illum annũ pertulerant, qui sic eos afflixerat, ut salui esse non possent, nisi C. Marcellus, quasi aliquo fato, ueniisset; ut bis ex eadem familia salus Siciliæ constitueretur; postquam M. Antonij infinitum illud imperium senserant. sic a maioribus

ſuis acceperant, tanta populi R. in Siculos eſſe beneficia, ut etiam iniurias noſtrorum hominum perferendas putarent. in neminem ciuitates ante hunc teſtimonium publice dixerunt. hunc denique ipſum pertuliſſent, ſi humano modo, ſi uſitato more, ſi denique uno aliquo in genere peccaſſet. ſed cum perferre non poſſent luxuriem, crudelitatem, auaritiam, ſuperbiam; cum omnia ſua commoda, iura, beneficia ſenatus populusq; R. unius ſcelere, ac libidine perdidiſſent: hoc ſtatuerunt, aut iſtius iniurias per uos ulciſci, & perſequi, aut, ſi uobis indigni eſſent niſi, quibus opem auxiliumq; ferretis, urbes, ac ſedes ſuas relinquere, quandoquidem iam ante iſtius iniurijs exagitati reliquiſſent. hoc conſilio a L. Metello legationes uniuerſæ petiuerunt, ut quam primum iſti ſuccederet. hoc animos toties apud patronos de ſuis miſerijs deplorarunt: hoc commoti dolore poſtulata conſulibus, quæ non poſtulata, ſed in iſtum crimina uiderentur eſſe, ediderunt: fecerunt etiam, ut me, cuius fidem, continentiamq; cognouerant, prope de uitæ meæ ſtatu dolore, ac lacrymis ſuis deducerẽt, ut ego iſtum accuſarem; a quo mea longiſſime ratio uoluntasq; abhorrebat. quamquam in hac cauſſa multo plures partes mihi defenſionis, quam accuſationis, ſuſcepiſſe uideor. poſtremo homines ex tota prouincia nobiliſſimi, primique publice priuatimq; uenerunt: grauiſſima, atque honeſtiſſima quæque ciuitas uehementiſſime ſuas iniurias perſecuta eſt. at quemadmodum, iudices, uenerunt? uideor enim mihi liberius apud uos iam pro Siculis loqui debere, quam forſitan ipſi uelint. ſaluti enim eorum potius conſulam, quam uoluntati. Ecquem exiſtimatis umquam ulla in prouincia reum abſentem, contra inquiſitionem accuſatoris,

satoris, tantis opibus, tanta cupiditate esse defensum? quæsto res utriusque prouinciæ, qui isto prætore fuerant, cum fascibus mihi præsto fuerunt. hi porro, qui successerunt, uehemẽter istius cupidi, liberaliter ex istius cibarijs tractati, non mitius acres contra me fuerunt. uidete, quid potuerit, qui quattuor in prouincia quæstores studiosissimos defensores, propugnatoresq; habuerit, prætorem uero cohortemq; totã sic studiosam, ut facile appareret, non tam illis Siciliam, quam inanem offenderant, quam Verrem ipsum, qui plenus decesserat, prouinciam fuisse. minari Siculis, si decressent legationem, quæ contra istum diceret: minari, si qui essent profecti: alijs, si laudarent, benignissime promittere: grauissimos priuatarum rerum testes, quibus nos præsentibus denunciauimus, eos ui custodijsq; retinere, quæ cum omnia facta sint, tamen unam solam scitote esse ciuitatem Mamertinam, quæ publicæ legatos, qui istum laudarent, miserit. eius autem legationis principem ciuitatis nobilissimum C. Heium iuratum dicere audistis, isti nauem onerariam maximam Messanæ esse publice coactis operis ædificatam. idemq; Mamertinorum legatus, istius laudator, non solum istum bona sua, uerum etiam sacra, deosq; penates, a maioribus traditos, ex ædibus suis eripuisse dixit. Præclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in laudando, atque repetendo. atque ea ipsa ciuitas qua ratione illi amica sit, dicetur certo loco. reperietis enim, quæ causse benæuolentiæ sint Mamertinis erga istum, ea ipsas caussas satis iustas esse damnationis. alia ciuitas nulla, iudices, publico consilio laudat. uis illa summi imperij tantum potuit apud perpaucos homines, non ciuitates, ut aut leuissimi quidam ex miserrimis, desertissimisq; opidis in-

uenirentur, qui iniussu populi, ac senatus professurentur aut ij, qui contra istum legatos decreuerant, & testimonium publicum, mandata q; acceperant, ui ac metu retinerentur. quod ego in paucis tamẽ usu uenisse non moleste fero, quo reliquæ tot, & tantæ, et tam graues ciuitates totæ denique Sicilia plus auctoritatis apud uos haberet, cum uidereris nulla ui retineri, nullo periculo prohiberi posse, quo minus experirentur, ecquid apud uos querimoniæ ualerent antiquissimorũ, fidelissimorũ q; sociorũ. nã quod fortasse non nemo uestrũ audierit, istum a Syracusanis publice laudari; id tametsi priore actione ex Heraclij Syracusani testimonio, cuiusmodi esset, cognouistis; tamen uobis alio loco, ut se tota res habet, quod ad eam ciuitatẽ attinet, demonstrabitur. intelligetis enim, nullis hominibus quemquam tanto odio, quanto ipsũ Syracusanis, esse, & fuisse. At enim istum soli Siculi persequuntur, ciues R. qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt saluum esse cupiunt. Primum si ita esset, tamen uos in quæstione de pecunijs repetundis, quæ sociorum caussa constituta est, lege iudicio q; ciuili sociorum querimonias audire oporteret. sed intelligere potuistis priore actione, ciues R. ex Sicilia plurimos, honestissimos, maximis de rebus, & quas ipsi accepissent iniurias, & quas scirẽt alijs esse factas, pro testimonio dicere. ego hoc, quod intelligo, iudices, sic confirmo. uideor mihi gratum feciss Siculis, quod eorum iniurias meo labore, inimicitias periculo sim persecutus. non minus hoc gratum me nostris ciuibus intelligo feciss, qui hoc existimãt, iuris, libertatis, rerum fortunarum q; suarum salutẽ in istius dãnatione consistere. Quapropter de istius prætura Siciliẽsi nõ recuso, quin ita me audiatis, ut, si cuiquã generi homi-

num, siue Siculorum, siue nostrorum ciuium. siue cuiquã ordini, siue aratorum, siue pecuariorum, siue mercatorum probatus sit; si non horum omnium communis hostis prædoq; fuerit; si cuiquam denique ulla in re umquam temperauit; ei uos quoque temperetis. Qui, simul atque ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romæ, & ad Vrbem, antequã proficisceretur, quærere ipse secum, & cogitare cum suis cœpit, quibusnam rebus in ea prouincia maximã uno anno pecuniam facere posset. nolebat in agendo discere, (tametsi non prouinciæ rudis erat, & tyro) sed in Siciliam in paratus ad prædam, meditatus q; uenire cupiebat. O præclare cõiectum a uulgo in illam prouinciam omen communis famæ, atque sermonis; cum ex nomine istius, quid in prouincia facturus esset, perridiculi homines augurabantur. etenim quis dubitare posset, cum istius in quæstura fugam, & furtum recognosceret, cum in legatione opidorum fanorum q; spoliationes cogitaret, cum uideret in foro latrocinia præturæ, qualis iste in quarto actu improbitatis futurus esset? atque ut intelligatis eum Romæ quæsisse non modo genera furandi, sed etiam nomina: certissimum accipite argumentum quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis. Quo die Siciliam tetigit, (uidelicet, satis ne paratus ex illo omine urbano ad euertendã prouinciam uenerit) statim Messana literas Halesã mittit: quas ego istum in Italia scripsisse arbitror: nã simul atque e naui egressus est, dedit operã, ut Halesinus ad se Dio cõtinuo ueniret: se de hæreditate uelle cognoscere, quæ eius filio a propinquo homine Apollodoro Laphirone uenisset. ea erat, iudices, pergrandis pecunia. hic est Dio, iudices, nũc beneficio Q. Metelli ciuis R. factus: de quo multis uiris

primarijs testibus, multorum q; tabulis uobis priore actione satisfactum est, HS undecies numeratum esse, ut eam caussam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente obineret: preterea greges nobilissimarum equarum abactos: argenti, uestiq; stragulæ, domi quod fuerit, esse direptum: item HS undecies Q. Dionem, quod hereditas ei obuenisset, nullam aliã ob caussam, perdidisse. Quid? hæc hereditas quo prætore Dionis filio uenerat? eodem, quo P. Annij senatoris filiæ, eodem quo M. Ligari senatori, C. Sacerdote prætore, quid? tum nemo testus Dioni fuerat? non plus, quam Ligari Sacerdote prætore. quid ad Verrem quis detulit? nemo: nisi forte existimatis ei quadruplatores ad fretũ præsto fuisse. ad urbẽ cũ esset, audiuit, Dioni cuidam Siculo permagnã uenisse hereditatẽ, heredẽ statuas iussum esse in foro ponere: nisi posuisset, Veneri Erycinæ esset multatum. tametsi posite essent ex testamento; putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, caussam pecuniæ se reperturum. itaque apponit, qui petat Veneri Erycinæ illam hereditatem. non enim quæstor petit, ut est consuetudo, is, qui Erycinũ montem obtinebat. petit Neuius Turpio, quidam istius excursor, & emissarius, homo omniũ ex illo conuentu quadruplatorũ deterrimus, C. Sacerdote prætore condemnatus iniuriarũ. etenim erat eiusmodi caussa, ut ipse prætor cum quereret calumniatorem, paullo tamen considerationem reperire non posset. hoc hominem Veneri absoluit, sibi condemnat. maluit uidelicet homines peccare, quam deos; se potius a Dione, quod nõ licebat, quã Venerem, quod nõ debebatur, auferre. Quid ego nũc hic Sex. Pompeij Chlori testimoniũ recitem? qui caussam egit Dionis, qui omnibus rebus inter

fuit, hominis honestissimi; tametsi ciuis R. uirtutis caussa iam diu est, tamen omnium Siculorum primi, ac nobilissimi. quid ipsius Q. Cæcilij Dionis, hominis probatissimi, ac pudentissimi? quid L. Vetecilij Liguris, T. Mallij, L. Caleni? quorum omnium testimonijs de hac Dionis pecunia confirmatū est. dixit hoc idē M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum meo esset, iam ante cognosse. quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius hæc cognouit, quam tu, Hortensi, qui Romæ fuisti? ad quem Dio confugit: qui de Dionis iniurijs grauissime per literas cum Verre questus es, noua tibi hæc sunt, & inopinata? nunc primum hoc aures tuæ crimen accipiūt? nihil de Dione, nihil de socru tua, femina primaria, Seruilia, uetere Dionis hospita, audistiēnō ne multa mei testes, quæ tu scis, nescīūt? nō ne te mihi testem in hoc crimine eripuit, non istius innocentia, sed legis exceptio? Recita testimonia. TESTIMONIA. M. LVCVLLI. CHLORI. DIONIS. Satis ne uobis magnā pecuniā Venerius homo, qui e Cheli donus sinu in prouinciā profectus esset, Veneris nomine quæsisse uidetur? accipite aliam in minore pecunia nō minus impudentem calumniā, Sosipus, & Epicrates fratres sunt Agyrinenses. horū pater ab hinc duos & XX annos est mortuus, in cuius testamento quodam loco, si commissum quid esset, multa erat Veneri. ipsos XX annos, cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calumniatores in prouincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita non est. caussam Verres cognouit: per Volcatium pecuniam ac cepit, fere ad HS CCCC millia ab duobus fratribus multorum testimonium audisti is antea: uicerunt Agyrinēses fratres, ita, ut egentes inanes q; discederent. At enim ad Verrē

ista non peruenit. quæ est ista defensio? utrum, asseueratur in hoc, an tentatur? mihi enim noua res est. Verres cæ lumniatores apponebat: Verres adesse iubebat: Verres cognoscebat: Verres iudicabat: pecuniæ maximæ debantur: qui dabant, causas obtinebant. tu mihi ita defendas. Nō est ista Verri numerata pecunia? adiuuo te: mei quoque testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. quæ uis erat Volcatio tanta, ut HS CCCC millia duobus hominibus auferret? ecquis Volcatio, si sua sponte uenisset, unam libellam dedisset? ueniat nunc, experiatur: tecto recipiet nemo. at ego amplius dico. HS quadringenties accepisse te arguo contra leges: nego, tibi ipsi ullum nummum esse numeratum: sed cum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata pecuniæ dabantur, non erat quærendum, cuius in manus numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erant tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, aruspices, præcones, manus erant tuæ: ut quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur. cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quam si centum cohortes fugitiorū fuissent, tua manus sine controuersia fuit. quid quid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed in tua manu numeratum iudicari necesse est. nam si hanc defensionem probabitis, Non accepit ipse: licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis: nemo umquam tam reus, tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit uti. etenim cum Verres utatur, quis erit ūquam posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mucij innocentiam referatur, si cum isto conferatur? neque nunc tam mihi isti Verrem defendere uidentur, quam in Verre defen

fionis tentare rationem. qua de re, iudices, uobis magno pere prouidendum est. pertinet hoc ad summam reip. & ad existimationem ordinis, salutemq; sociorum. si enim innocentes existimari uolumus, nō solū nos abstinentes, sed etiā nostros comites præstare debemus. primum omnium, operæ danda est, ut eos nobiscum ducamus, qui nostræ famæ, capitiq; consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiæ fefellerit, ut uindicemus, missos faciamus; semper ita uiuamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi, uerumtamen ea liberalitas est probanda, quæ sine periculo existimationis est: ut in illo fuit. cū ab eo quidam uetus assectator ex numero amicorum non impetraret ut se præfectum in Africam duceret, & id ferret moleste: Noli, inquit, mirari, si tu a me hoc non impetras: ego iampridem ab eo, cui meam existimationē curam fore arbitror, peto, ut mecum præfectus proficiscatur, & adhuc impetrare non possum. Etenim re uera multo magis est petendum ab hominibus, si salui esse uolumus, ut eant nobiscum in prouinciā, quam hoc illis in beneficij loco deferendum. sed tu, cum & tuos amicos in prouinciam, quasi in prædā inuitabas, ac cū illis, ac per eos prædabare; & eos in concione annulis aureis donabas: non statuebas, tibi non solum de te, sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam? Cum hos sibi quæstus constituisset magnos, atque uberes ex ijs caussis, quas ipse instituerat in consilio, hoc est cum sua cohorte, cognoscere; tum infinitum genus innenerat ad innumerabilē pecuniā corripiendā. Dubiū nemini est, quin omnes omnium pecuniæ positæ sint in eorum potestate, qui iudicia dant, & eorum, qui iudicant; quin nemo no

strum posſit ædes suas, nemo fundum, nemo bona patriæ obtinere, si, cum hæc a quopiam uestrum petita sunt, prætor improbus, cui nemo intercedere posſit, det quem uelit iudicem, iudex nequam, & leuis quod prætor iusſerit, iudicet. si uero illud quoque accedet, ut prætor in ea uerba iudicium det, ut uel Octauius Balbus *iudex, homo & iuris, & officij peritiſsimus, non posſit aliter iudicare: sit eiusmodi:* L. OCTAVIVS. IVDEX. ESTO. SI. PARET. FVNDVM. CAPENATEM. QVO. DE. AGITVR. EX. IVRE. EVM. P. SERVILII. ESSE. NEQVE. IS. FVNDVS. Q. CATVLO. RESTITVETVR. *non neceſſe erit* L. Octauio *iudici, cogere* P. *Seruilium,* Q. *Catulo fundum reſtituere, aut condemnare eum, quem non oporteat? eiusdem modi totum ius prætorium, eiusdem modi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium* Verre *prætore. Decreta eiusmodi.* SI. NON ACCIPIT. QVOD. TE. DEBERE. DICIS. ACCVSES. SI. PETIT. DVCAS. C. *Fusicium duci iusſit petitorem,* L. *Suetium,* L. *Racilium. iudicia huiusmodi.* QVI CIVES. R. ERANT. SICVLI. ESSENT. TVM. SI. EORVM. LEGIBVS. DARI. OPORTERET. QVI. SICVLI. SI. CIVES. R. ESSENT. *Verum, ut totum genus complectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius inſtituta cognoſcite. Siculi hoc iure ſunt, ut, q̃ ciuis cũ ciue agat, domi certet ſuis legibus; quod Siculus cum Siculo, non eiusdem ciuitatis, ut de eo prætor iudices ex* P. Rupilij *decreto, quod is de decem legatorum ſententia ſtatuit, quam legem Siculi Rupiliam uocant, ſortiatur. quod priuatus a populo petit, aut populus a priuato, ſenatus ex aliqua ciuitate, qui iudicet,*

datur, cum alternæ ciuitates reiectæ sunt. quod ciuis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex datur. quod Siculus a ciue Romano, ciuis R. datur. cæterarum rerum selecti iudices ex ciuium R. conuentu proponi solent. inter aratores, & decumanos lege frumentaria, quem Hieronicam appellant, iudicia fiunt. hæc omnia isto prætore non modo perturbata, sed plane & Siculi, & ciuibus R. erepta sunt. primum suæ leges. quod ciuis cum ciue ageret, aut eum iudicem, quem commodum erat, præconem, aruspicem, medicum suum dabat: aut, si legibus erat iudicium constitutum, & ad ciuem suum iudicem uenerant, libere ciui iudicare non licebat. edictum enim hominis cognoscite: quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: Si quis peruerum iudicasset, se cognoturum: cum cognosset, animaduersurum. id'q; cum faciebat, nemo dubitat, quin, cum iudex alium de suo iudicio putet iudicaturum, se'q; in eo capitis periculum aditurum, uoluntatem spectet eius, quem statim de capite suo putet iudicaturum. selecti e conuentu, aut propositi ex negotiatoribus iudices, nulli. hæc copia, quam dico, iudicum, cohors non Q. Scæuolæ, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris. cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? sicuti uidetis edictum. SI. QVID. PERPERAM. IVDICARIT. SENATVS. cum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius, quod non senserit, iudicasse. ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil intererat istius. lege Hieronica iudicia constituta plurimarum controuersiarum sublata uno nomine omnia. de conuentu, ac negotiatoribus nulli iudices. quantam potestatem habuerit, uidetis: quas res gesserit, cogno-

scite. Heraclius est, Hieronis filius, Syracusanus, homo in primis domi suæ nobilis, et ante hunc prætorē uel pecuniosissimus Syracusanorū, nūc nulla alia calamitate, nisi istius auaritia, atque iniuria, pauperimus. huic hereditas facile ad HS tricies uenit testamento propinqui sui Heraclij: plena domus cælati argenti optimi, multæq; stragulæ uestis, pretiosissimorumq; mancipiorum. quibus in rebus istius cupiditates, & insanas quis ignorat? erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam uenisse, non solum Heraclium diuitem. sed etiam ornatum supellectili, argento, ueste, mancipijs futurum. audit hæc etiam Verres: & primo illo suo leuiore artificio Heraclium aggredi conatur, ut eum roget in spicienda, quæ non reddat: deinde a quibusdam Syracusanis admonetur hi autem quidam erant affines istius, quorū uxores iste nū quam alienas existimauit, Cleomenes, & Aeschrio: qui quantum apud istum, & quam turpi de caussa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis. hi, ut dico, hominem admonent, rem esse præclaram, refertam omnibus rebus: ipsum autem Heraclium hominem esse malorem natu, non proptissimum; & eum, præter Marcellos, patronū, quem iure suo adire, aut appellare posset, habere neminem: esse in eo testamento, quo ille heres esset, scriptum, ut statuas in palæstra deberet ponere faciemus, ut palæstritæ negent ex testamento esse positas: petunt hereditatem quod eā palæstræ commissam esse dicunt. placuit ratio Verri: nam hoc animo prouidebat; cū tanta hereditas in cōtrouersiā uenisset, iudicioq; peteretur, fieri non posse, ut sine præda ipse discederet. approbat consilium: auctor est, ut quamprimum agere incipiāt, hominemq; id ætatis minime litigiosum quā tumultuosissime adoriantur. Scribitur Heraclio dica. primo

mirantur omnes improbitatem calumniæ: deinde, qui ista nossent, partim suspicabantur, partim plane uidebant edictum esse oculum hereditati. interea dies aduenit, quo die sese ex instituto, ac lege Rupilia dicas sorturum Syracusis iste dixerat. paratus ad hanc dicam sortiendam uenerat. tum eum docet Heraclius non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia ueteret diebus XXX sortiri dicam, quibus scriptæ essent dies XXX nondum fuerant. sperabat Heraclius, si illum diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arium, quem prouincia tum maxime exspectabat, successurum. iste omnibus iudicijs diem distulit, & eam diem constituit, ut hanc Heraclij dicam sortiri post dies XXX ex lege posset. postea quam ea dies uenit, iste incipit simulare se uelle sortiri. Heraclius cum aduocatis adit, & postulat, ut sibi cum palestritis, hoc est cum populo Syracusano, æquo iure disceptare liceat. aduersarij, postulant, ut in eam rem iudices dentur ex ijs ciuitatibus, quæ in id forum conuenirent, electi qui Verri uiderentur: Heraclius contra, ut iudices e lege Rupilia dentur, ut ab institutis superiorum, ab auctoritate senatus, ab iure omnium Siculorum ne recedatur. Quid ego istius in iure dicendo libidinem demonstrem? quis uestrum non ex urbana iurisdictione cognouit? quis umquam, isto prætore, Chelidone inuita, lege agere potuit? non istum, ut nō neminē, prouincia corrupit: idem fuit, qui Romæ. Cū id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, ius esse certum Siculis, inter se quo iure certarent; legem esse Rupiliam, quam prætor Rupilius ex S. C. decem legatorum sententia dedisset; hoc omnes semper in Sicilia consules prætoresq; seruasse: negauit se iudices lege Rupilia sorturum: quinque iudices, quos commodum ipsi fuit, dedit. Quid

huic homini facias? quod supplicium dignum libidini eius inuenies? Præscriptum tibi cum esset homo deterrime, et impudentißime, quemadmodum inter Siculos iudices dares; cũ imperatoris populi R. auctoritas, legatorum decem, summorum hominum, dignitas, S.C. intercederet; cuius consulto P. Rupilius prætor ex legatorum sententia leges in Sicilia constituerat; cum omnes ante te prætores Rupilias leges in ceteris rebus, & in iudicijs maxime obseruassent: tu ausus es pro nihilo præ tua præda tot res sanctißimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus existimationis pudor? nullius iudicij metus? nullius apud te grauis auctoritas? nullum exemplum, quod sequi uelles? Verum, ut instituti dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla religione, nulla sorte, ex libidine istius datis, non qui causſam cognoscerent, sed qui, quod imperatum esset, iudicarent, eo die nihil actum est; adesse iubentur postridie. Heraclius interea, cum omnes insidias a prætore fortunis suis fieri uideret, capit consilium de amicorum, & propinquorum sententia, non adesse ad iudicium: itaque Syracusis illa nocte profugit. iste postero die mane, cum multo maturius, quam umquam antea, surrexisset, iudices citari iubet: ubi comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos, ut absentem Heraclium condemnarent. illi eum commune faciunt, ut, si ei uideatur, utatur instituto suo, nec cogat ante horam decimam de absente secundum præsentem iudicare. impetrant. interea sane perturbatus & ipse, & eius amici, & consiliarij, moleste ferre cœperunt, Heraclium profugisse. putabant absentis damnationem, præsertim tante pecuniæ, multo inuidiosiorem fore, quam si præsens damnatus esset. eo accedebat: quod iudices e lege

Rupilia dati non erant, multo etiam rem turpiorem, & iniquiorem uisum iri intelligebant. itaque hoc dum corrigere uult, apertior eius cupiditas, improbitasq; facta est. nam illis quinque iudicibus uti sese negat: iubet id, quod initio e lege Rupilio fieri oportuerat, citari Heraclium, & eos, qui dicam scripserant: aitq; iudices e lege Rupilia uelle sortiri. quod ab eo pridie, cum multis lacrymis eum oraret, atque obsecraret Heraclius, impetrare non potuerat, id ei postera die uenit in mentem, e lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex urna tres. ijs, ut absentem Heraclium condemnent, imperat: itaque condemnant. Quæ, malum, ista fuit amentia? ecquando te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus tales uiros audituros existimasti? petatur hereditas ea, quæ nulla debetur, in prædam prætoris? interponatur nomen ciuitatis? imponatur honestæ ciuitati turpissima persona calumniæ? neque hoc solum, sed ita res agatur, ut ne simulatio quidem æquitatis ulla adhibeatur? nam, per deos immortales, quid interest, utrum prætor imperet, uiq; cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere; an huiusmodi iudicium det, quo iudicio, indicta causa, fortunis omnibus euerti necesse sit? profecto enim negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri iudicium debuisse, cum præsertim Heraclius id postularet. sin illud dices, te Heraclij uoluntate ab lege recessisse: ipse te impedies, ipse tu tua defensione implicabere. quare enim primum ille ipse adesse noluit, cum ex eo numero iudices haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos, qui erant antea dati, utriusque dederas uoluntate? deinde ceteras dicas omnes illo foro

M. Postumius quæstor sortitus est: hanc solam tu illo con-

uentu reperiere sortitus. Ergo, inquiet aliquis, donauit populo Syracusano illam hereditatem. Primum, si id confiteri uelim, tamen istum condemnetis necesse est. neque enim permissum est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. uerum ex ista reperietis hereditate ita istum prædatum, ut perpauca occulte fecerit; populum quidem Syracusanum in maximam inuidiam sua infamia, alieno præmio peruenisse; paucos Syracusanos, eos, qui se nunc publice laudationis caussa uenisse dicunt, & tunc participes prædæ fuisse, & nunc non ad istius laudationem, sed ad communem litium æstimationem uenisse. Postea quam damnatus est absens; non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quæ erat HS tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclij, quæ non minor erat pecunia, palæstræ Syracusanorum, hoc est Syracusanis, possessio traditur. Quæ est ista prætura? eripis hereditatem, quæ uenerat a propinquo, uenerat testamento, uenerat legibus: quæ bona is, qui testamentum fecit, huic Heraclio ante aliquando, quam est mortuus, omnia utenda, ac possidenda tradiderat: cuius hereditatis, cum ille aliquanto ante te prætorem esset mortuus, controuersia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. Verum esto, eripe hereditatem propinquis, da palestritis: prædare in bonis alienis nomine ciuitatis: euerte leges, testamenta, uoluntates mortuorum: iura uiuorum: num etiam patrijs Heraclium bonis extorquere oportuit? qui simul ac profugit; quam impudenter, quam palam, quam acerbe, dij immortales, illa bona direpta sunt; quam illa res calamitosa Heraclio, quæ tuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omni uidebatur. nam illud quidem statim curatur, ut, quidquid celati argenti

fuit in illis bonis, ad istum deferatur; quidquid Corinthio rum uasorum, stragulæ uestis. hæc, nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta, & oppressa, uerum ex totæ prouincia ad istum comportari necesse esset. mancipia, quæ uoluit, abduxit: alia diuisit: auctio facta est. in qua cohors istius inuicta dominata est. Verum illud est præclarum. Syracusani, qui præfuerant his Heraclij bonis uerbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eorum negotiorum rationē in senatu: dicebant, scyphorum paria complura, hydrias argenteas, pretiosam uestem stragulam, multa mancipia pretiosa Verri data esse dicebant, quantum cuique eius iussu nummorum esset datum. gemebant Syracusani, sed tamen patiebantur. repente recitatur, uno nomine HS CCC. millia iussa prætoris data fit maximus clamor omnium, nō modo optimi cuiusque, neque eorum, quibus indignum semper uisum erat, bona priuati, populi nomine, per summam iniuriam erepta: uerum etiam ipsi illi auctores iniuriæ, & ex aliqua particula socij prædæ, ac rapinarum, clamare cœperunt, sibi ut haberet hereditatem. tantus in curia clamor factus est, ut populus concurreret. res, ab omni conuentu cognita, celeriter domum nunciatur. homo inimicus ijs, qui recitassent, hostis omnibus, qui acclamassent. exarsit ira cundia, ac stomacho; uerum tamen fuit tum sui dissimilis. nostis os hominis: nostis audaciam: tamen tum rumore populi, & clamore, & furto manifesto grandis pecuniæ perturbatus est. ubi se collegit, uocat ad se Syracusos: quia non posset negare, ab illis pecuniam datam; non quæsiuit procul alicunde, (neque enim probaret) sed proximum pæne alterum filiū, quem illam pecuniam diceret abstulisse, ostendit se reddere coacturum. qui postea quā id audiuit; habuit

dignitatis, & ætatis, & notabilitatis suæ rationem: uerba apud senatum fecit: docuit, ad se nihil pertinere: de isto id, quod omnes uidebant, neque ille quidem obscure, locutus est: itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt: et is, ubi primum potuit, istum reliquit, de prouinciaq; discesit. & tamen aiunt eum queri solere non numquam, se miserum, quod non suis, sed suorum comitum peccatis, & criminibus prematur. triennium prouinciam obtinuisti: gener electus adolescens unum annum tecum fuit: sodales, ut ri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt: unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, nō ita multum tecum fuit: qui si semper una fuisset, tamen summa cura tum tuæ, tum multo etiam magis suæ famæ pepercisset. quid est, quod tu alios accuses? quid est, quamobrem putes te tuam culpam non modo deriuare in aliquem, sed communicare cum aliquo posse? Numerantur illa HS ducenta quinquaginta Syracusanis. ea quemadmodum ad istum postea perpseudotyron reuertantur, tabulis uobis, & testibus, iudices, plænum faciam. Ex hac iniquitate istius, & improbitate, iudices, quod præda ex illis bonis ad multos Syracusanos, inuito populo senatuq; Syracusano, uenerat, etiam illa, sunt, quæ per Theomnastū, et Aeschrionē, et Dionysodorum, et Cleomenē, inuitissima ciuitate, facta sunt: primū, ut urbs tota spoliaretur: qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus: ut omnia signa iste per eos homines, quos nomi naui, omne ebur ex ædibus sacris, omnes undique tabulas pictas, deorum denique simulacra, quæ uellet, auferret: deinde, ut in curia Syracusis, quem locum illi Buleuterium uocant, honestissimo loco, & apud illos clarissimo sub illius ipsius M. Marcelli, qui cum Syracusanis locum eum eripere

eripere belli, ac victoriæ lege posset, conseruauit, & reddidit, statua ex aere facta, ibi inauratam isti, & alteram filio statuam posuerint; ut, dum istius hominis memoria maneret. senatus Syracusanus sine lacrymis, & gemitu in curia esse nō posset. per eosdem istius iniuriarum, furtorum, uxorum q; socios, istius imperio Syracusis Marcellea tollūtur, maximo gemitu luctuq; ciuitatis: quē ille diem festum cum recentibus beneficijs M. Marcelli debitum reddebant. tum generi, nomini, familiæ Marcellorū maximam uoluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam prouinciam totam occupasset, Mucia non sustulit. hostis, & hostis in cæteris rebus nimis ferus, & immanis, tamen honorem hominis, deorum religione consecratum, uiolare noluit. tu Syracusanos unum diem festum Marcellis impertiri uetuisti, per quos illi adepti sunt, ut cæteros dies festos agere possent. at uero præclarum diem reposuisti, Verrea ut ageret, et ut ad eum diē, quæ sacris epulisq; opus essent, in complures annos locarentur. Sed iā in tanta istius impudentia remittendum aliquid uidetur, ne omnia contendamus, ne omnia cū dolore agere uideamur. nam me dies, uox, latera deficiāt, si hoc nunc uociferari uelim, quam miserum indignumq; sit, istius nomine apud eos diem festum esse, qui sese istius opera funditus extinctos esse arbitrentur. o Verrea præclara, quoquam si accessisti, quo non attuleris tecum istum diem. etenim quam tu domum, quam urbem adiisti, quod fanum denique, quod non euersum atque extersum reliquisti? quare appellentur sane ista Verrea, quæ nō ex nomine, sed ex moribus, naturaq; tua constituta esse uidēatur. Quē facile serpat iniuria, & peccādi consuetudo, quam non facile reprimatur, uidete iudices. Vidi s opidum est, tenue-

ſane, non longe a Syracuſis. huius longe primus ciuitatis eſt Epicrates quidam. huic hereditas HS quingentorum millium uenerat a muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, ut, ea etiam ſi inteſtata eſſe mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem eſſe oporteret. recens Syracuſana erat illa res, quam ante demonſtraui, de Heraclio Syracuſano: qui bona non perdidiſſet, niſi ei ueniſſet hereditas. huic quoque Epicrati uenerat, ut dixi, hereditas. cogitare cœperunt eius inimici, nihilominus eodē prætore hunc euerti bonis poſſe, quo Heraclius eſſet euerſus. rem occulte inſtituunt, ad Verrem per eius interpretes deferrunt: ita cauſſa cōponitur, ut itē palæſtritæ Bidenſes peterent ab Epicrate hereditatem, quemadmodū palæſtritæ Syracuſani ab Heraclio petiſſent. numquā uos prætorē tam palæſtricum uidiſtis. uerum ita palæſtritas defendebat, ut ab illis ipſe unctior diſcederet. qui ſtatim cum præſenſiſſet, iubet cuidā ſuorum amicorū numerari HS L XXX, res occultari ſatis non poſſe. per quendam eorum, qui interfuerant, fit Epicrates certior. primo negligere, & contemnere cœpit, quod cauſſa prorſus, quod dubitari poſſet, nihil habebat. deinde cum de Heraclio cogitaret, & iſtius libidinē noſſet: commodiſſimū putauit eſſe, de prouincia clā abire. itaque fecit: profectus eſt Rhegium. quod ubi auditum eſt; æſtuare illi, qui dederant pecuniam; putare nihil agi poſſe abſente Epicrati. nam Heraclius tamen affuerat, cum primum dati ſunt iudices: de hoc, qui, ante quam in ius aditum eſſet, ante quam denique mentio controuerſiæ facta eſſet, diſceſſiſſet, putabant nihil agi poſſe. homines Rhegiū proficiſcūtur: Epicratem conueniunt: demonſtrāt id, quod ille ſciebat, ſe HS L XXX dediſſe: rogant eum, ut

id, quod ab ipsis abisset pecuniæ, curet; ab sese caueat, quē-admodum uelit: de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum. Epicrates homines multis uerbis male a se ac cæptos dimisit. redeunt ille Rhegio Syracusas: quæri cū multis, ita ut fit, incipiunt, sese HS LXXX nummum frustra dedisse. res percrebuit in ore, atque sermone omnium cœpit esse. Verres refert illam suam Syracusanam: ait se se uelle de illis HS LXXX cognoscere: aduocat multos: dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, iussu istius Volcatium uocat: pecuniam referri imperat. Volcatius animo æquissimo nummos affert, qui nihil amitteret: reddit inspectantibus multis: Bidini nūmos auferunt. Dicet aliquis: quid ergo in hoc Verrem reprehendis? qui non modo ipse fur nō est, sed in alium quidem passus est esse. attendite: iā intelligetis hanc pecuniā, qua uia modo uisa est exire ab isto, eadem semita reuertisse. quid enim debuit prætor? cum consilio re. cognita, cum comperisset suum comitē, iuris, decreti, iudicij corrūpendi caussa, qua in re ipsius prætoris caput, existimatioq; ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem contra prætoris famā, ac fortunas dedisse; nō ne in eum, qui accepisset, animaduertisse, et in eos, qui dedissent? tu, qui instituerat in eos animaduertere, qui perperam iudicassent; quod sæpe per imprudentiam fit; hos pateris impune discedere, qui ob tuum decretum, ob tuum iudicium pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarant? Volcatius idem apud te postea fuit, eques R. tanta accepta ignominia. nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum, quam in conuentu maximo cogi a magistratu furtū reddere? qui si eo animo esset, quo non modo eques R. sed quiuis liber debet esse; aspicere te

postea non potuisset: inimicus, hostis esset, tanta contumelia accepta; nisi tecum collusisset, & tuae potius existimationi seruisset, quam suae. qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quam diu tecum in prouincia fuit, uerum etiam nunc sit, cum iam a ceteris amicis sis relictus: & tu intelligis, & nos existimare possumus. An hoc solū argumentū est, nihil isto imprudentius factū, quod Volcatius ei nō succensuit? quod iste nec in Tolcatium, nec in Bidinos animaduertit? est magnum argumentum, uerum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis, quibus iratus esse debuit, ut a quibus comperit, quod iure agere cū Epicrate nihil possent, etiā si adesset, iccirco suū decretū pecunia esse tentatū; his, inquam, ipsis non modo illam hereditatē, quae Epicrati uenerat, sed, ut in Heraclio Syracusano, item in hoc, paullo etiā atrocius, quod Epicrates appellatus omnino non erat, bona patria, fortunasq; eius Bidinis tradidit. ostēdit enim nouo modo, si quis quid ab absente peteret, se aduersarium. adeunt Bidini: petunt hereditatem: procuratores postulant, ut se ad leges suas reūciat, aut ex lege Rupilia dicam scribi iubeat. aduersarij non audebant contradicere: exitus nullus reperiebatur. insimulant, hominē fraudādi caussa discessisse: postulant, ut bona possidere liceat. debebat Epicrates ullum nummum nemini. amici, si quis quid peteret, iudicio secum agi passuros, iudicatū solui satisdaturos esse dicebant. cum omnia consilia frigerent, admonitu istius insimulare cœperunt, Epicratem literas publicas corrupisse: a qua suspicione ille aberat plurimum. actionem eius rei postulant. amici recusare, ne quod nouum iudicium, ne qua ipsius cognitio illo absente de existimatione eius constitueretur: & simul idē illud postulare ut

desistebant, ut se ad leges suas reijceret. iste amplam occasionem calumniæ nactus, ubi uidet esse aliquid, quod ami ci absentem Epicratem nollent defendere; asseuerat se eius rei in primis actionem esse daturum. cũ omnes perspicerent ad istum non modo illos nũmos, qui per simulationem ab isto exierant, reuertisse, sed multo etiam plures cũ postea nũmos abstulisse: amici Epicratem defendere destiterunt. iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere, & sibi habere iussit. ad illa HS D millia hereditaria accessit ipsius antiqua HS quindecies pecunia. Verum res ab initio ita ducta est, an ad extremum ita perducta? an ita parua est pecunia? an is homo Verres, ut hæc, quæ dixi, gratis facta esse uideãtur? hic nũc de miseria Siculorum, iudices, audite. Et Heraclius ille Syracusanus, & hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus Romam uenerunt: sordidati, maxima barba, & capillo Romæ biennium prope fuerunt. cum L Metellus in prouinciam profectus est, tum isti bene commendati cũ Metello una proficiscuntur. Metellus, simul ac uenit Syracusas, utrumque rescindit. de Epicrate, & de Heraclio. in utriusque bonis nihil erat, quod restitui posset, nisi quod moueri loco nõ poterat. fecerat hæc egregie primo aduentu Metellus, ut omnes istius iniurias, quas modo posset, rescinderet, & irritas faceret. Heraclium restitui iusserat; non restituebatur: quisquis erat ductus senator Syracusanus ab Heraclio. duci iubebat: itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. alia iudicia Lilibæi, alia Agrigenti, alia Panormi restituta sunt. census, qui isto prætore sunt habiti, nõ seruatur. Metellus ostenderat: decumas quas iste cõtra legem Hieronicã uendiderat, sese uenditurũ Hieronica lege dixerat. omnia erant Metelli eiusmodi,

di, ut non tam suam præturam gerere, quam istius præturam retexere uideretur. simul atque ego in Siciliam ueni mutatus est. uenerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus a literis: itaque eo iste tabellario semper usus est. is epistolas complures attulerat, in his unã domo, quæ totũ immutarat hominem. repente cœpit dicere, se omnia Verris caussa uelle, sibi cum eo amicitiam, cognationem q; esse. mirabãtur omnes, hoc ei tum denique in mentem uenisse, postea quam tam multis eum factis, decretisq; iugulasset. erant, qui putarent Letilium legatum a Verre uenisse, qui gratiam, amicitiam, cognationem q; commoraret. ex illo tempore a ciuitatibus laudationem petere, te stes non solũ deterrere uerbis, sed etiam ui retinere cœpit. quod nisi ego meo aduentu illius conatus aliquantulum repressissem, & apud Siculos non Metelli, sed Glabrionis literis, ac lege pugnassem; tam multos huc euocare non potuisset. uerum, quod instituí dicere, miserias cognoscite Siculorum. Heraclius ille, & Epicrates longe mihi obuiam cũ suis omnibus processerunt: uenienti Syracusas egerunt gratias flentes: Romam decedere mecum cupierunt. quod erãt mihi opida complura etiam reliqua, quæ adire uellem; constituí cum hominibus, quo die mihi Messanæ præsto essent. eo mihi nuncium miserunt, se a prætore retineri quibus ego testimonium denunciaui, quorum nomina edidi Metello, cupidissimi ueniendi, maximis iniurijs affecti, adhuc non uenerunt. hoc iure sunt socij, ut ijs ne deplorare quidẽ de suis incommodis liceat. iam Heraclij Centuripini, optimi, nobissimiq; adolescentis, testimonium audistis. a quo HS C millia per calumniam, malitiamq; petita sunt. iste, pœnus, compromissisq; interpositis, HS CCC ex-

torquenda curauit: quodq; iudicium secundum Heraclii de compromissis factum erat, quod ciuis Centurpinus inter duos ciues iudicasset, id irritum iussit esse, eumq; iudicem falsum iudicasse iudicauit, in senatu ne esset: locis, commodisq; publicis uti uetuit: si quis eũ pulsasset, edixit se iudiciũ iniuriarum non daturum: quidquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturũ, ipsi autem nullius actionẽ rei sese daturum. quae istius auctoritas tantum ualuit, ut neque illum pulsaret quisquam, cum prætor in prouincia sua uerbo permitteret, re hortaretur; neque quisquam ab eo quidquam peteret, cũ iste calumniæ licentiam sua auctoritate præbuisset. ignominia autem illa grauis tã diu in illo homines fuit, qua diu iste in prouincia mansit. Hoc iniecto metu iudicibus, nouo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia, nisi ad nutum istius, iudicatam? utrum ẽd solum uideretur esse actum, quod est tamen actum, ut Heraclio pecunia eriperetur, an etiam illud, in quo præda erat maßimam, ut nomine iudiciorum, omnium bona, atque fortunæ in istius unius essent potestate? Iam uero in rerum capitalium, quæstionibus quid ego unamquamque rem colligam, & causßam? ex multis similibus ea sumam, quæ maxime improbitate excellere uidebũtur. Sopater quidam fuit Halicienßis, homo domi suæ cum primis locuples, atque honestus. is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem prætorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. huic eidem Sopatro ijdem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti succeßisset, eiusdem rei nomen detulerunt. res Sopatro facilis uidebatur, & quod erat innocens, & quod Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur, citatur reus: causßa agitur Syracusis:

crimina tractantur ab accusatore, ea, quæ erant antea non solum defensione, uerum etiam iudicio dissoluta. caussam Sopatri defendebat Q. Minutius, eques R. in primis splendidus, atque honestus, uobisque, iudices, non ignotus. nihil erat in caussa, quod metuendum, aut omnino quod dubitandum uideretur. interea istius libertus, & accensus idem Timarchides, qui est, id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum huiusmodi omnium tractator, & administer, ad Sopatrum uenit: monet hominem, ne nimis iudicio Sacerdotis, & caussæ confidat: accusatores, inimicos q; eius habere in animo pecuniam prætori dare: prætorem tamen ob salutem malle accipere; & simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, cũ hoc illi improuisum, atque inopinatum accidisset, commotus est sane: neque in præsentia, Timarchidi quid responderet, habuit, nisi, se consideraturum, quid sibi de ea re esset faciendum: & simul ostendit, se in summa difficultate esse nummaria. post ad amicos retulit. qui cum ei fuissent auctores redimendæ salutis, ad Timarchidem uenit: expositis suis difficultatibus, hominem ad ℍS LXXX. perducit, eam q; ei pecuniam numerat. postea quam ad caussam dicendam uentum est; tum uero sine metu. sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant: crimen nullum erat, res iudicata: Verres nũmos acceperat. quis posset dubitare, quidnam esset futurum? res illo die non peroratur: dimittitur iudicium. iterum ad Sopatrum Timarchides uenit: ait accusatores eius multo maiorem pecuniam prætori polliceri, quam quantam hic dedisset: proinde: si saperet, uideret quid sibi esset faciendum. homo, quam quam erat & Siculus, & reus, hoc est & iure iniquo, &

tempore aduerso, ferre tamen, atque audire diutius Timarchidem non potuit. facite, inquit, quod uobis libet: daturus non sum amplius. idemq; hoc amicis eius, & defensoribus uidebatur, atque eo etiam magis, quod iste, quoquo modo se in ea quæstione præbebat, tamen in consilio habebat homines honestos e conuentu Syracusano, qui Sacerdotis quoque in consilio fuerant, tunc, cum esset idem hic Sopater absolutus. hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse, ut eodem crimine, iisdem testibus Sopatrum condemnarent iidem homines, qui antea absoluissent. itaque hac una spe ad iudicium uenitur. quo postea quam uentum est; cum in consilium frequentes conuenissent iidem, qui solebant; & hac una spe tota defensio Sopatri niteretur, consilij frequentia, & dignitate; & quod erant, ut dixi, iidem, qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant: cognosce te hominis apertam, ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem, & audaciam. M. Petilium, equitem R. quem habet in consilio, iubet operam dare, quod rei priuatæ iudex esset. Petilius recusabat, quod suos amicos, quos sibi in consilio esse uellet, ipse Verres retineret. iste, homo liberalis, negat, se quemquam retinere eorum, qui Petilio uellent adesse: itaque discedunt omnes: nam ceteri quoque impetrant, ne retineantur: qui se uelle dicebant alterutri eorum, qui tum illud iudicium habebant, adesse. itaq; iste, solus cum sua cohorte nequissima relinquitur. non dubitabat Minutius, qui Sopatrum defendebat, quin iste, quoniam cōsilium dimisisset, illo die rem illā quæ futurus non esset, cum repente iubetur dicere. respondet, ad quos? ad me, inquit; si tibi idoneus uideor, qui de homine Siculo, ac Græculo iudicem. idoneus es, inquit: sed peruellem

adessent ij, qui affuerant antea, caussam cognorant. dic, inquit illi adesse non possunt. nam hercule, inquit Minutius, me quoque Petilius, ut sibi in consilio adessem, rogauit: & simul a subsellijs abire cœpit. iste iratus hominem uerbis uehementioribus prosequitur; atque ei grauius etiam minari cœpit, quod in se tantum crimen inuidiamq; conflarit. Minutius, qui Syracusijs sic negotiaretur, ut suis iuris dignitatisq; meminisset; & qui sciret, se ita in prouincia rem augere oportere, ut ne quid de libertate deperderet; homini, quæ uisa sunt, & quæ tempus illud tulit, & caussa, respondit: caussam sese, dimisso, atque ablegato consilio, defensurum negauit: itaque a subsellijs discessit: idemq; hoc præter Siculos ceteri Sopatri amici, aduocatiq; fecerunt. iste quam quam est incredibili importunitate, & audacia, tamen subito solus destitutus pertimuit, et conturbatus est. quid ageret, quo se uerteret, nescieba. si dimisisset eo tempore quæstionem; post, illis adhibitis, quos ablegarat, absolutum iri Sopatrum uidebat. sin autem hominem miserum, atque innocentem condemnasset, cum ipse prætor sine consilio, reus autem sine patrono, atque aduocatis fuisset; iudiciumq; C. Sacerdotis rescidisset: Inuidiam se sustinere non posse tantam arbitrabatur: itaque æstuabat dubitatione: uersabat se in utramque partem non solum mente, uerum etiam corpore: ut omnes, qui aderant, intelligere possent, in animo eius metum, cupiditatemq; pugnare. erat hominum consentus maximus, summum silentium, summa exspectatio, quonam esset eius cupiditas ereptura. crebro dimittebat, se accensus ad aurem Timarchides. tum iste aliquando, age dic, inquit. Sopatrus implorare hominum, atque deum fidem, ut cum consilio cognosceret, tum repen-

te iste testes citari iubet. dicit unus, & alter breuiter: nihil interrogatur. præco, dixisse, pronunciat. iste, quasi me tueret, ne Petilius, priuato illo iudicio transacto, aut dilato, enim cæteris in consilium reuerteretur, ita properans de sella exiluit; hominem innocentem, a Sacerdote absolutum, in dicta causa, de sententia scribæ, medici, aruspicisq; condemnauit. Retinete, retinete hominem in ciuitate, iudices: parcite, & conseruate, ut sit qui uobiscum res iudicet, qui in senatu sine ulla cupiditate de bello & pace sententiam ferat. tametsi minus id quidem nobis, minus populo R. laborandum est, qualius istius in senatu sententia futura sit. quæ enim eius auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit, aut poterit? quando autem homo tantæ luxuriæ, atque desidiæ, nisi Februario mense aspirabit in curiam? uerum ueniat sane, decernat bellum Cretensibus: liberet Byzantios: regem appellet Ptolemæum: quæ uult Hortensius, omnia dicat, & sentiat. minus hæc ad nos, minus ad uitæ nostræ discrimen, minus ad fortunarum nostrarum periculum pertinent. illud, illud est capitale, illud est formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, ex hoc iudicio si aliqua ui se eripuerit, in iudicibus sit necesse est, sententiam de capite cuius R. ferat, sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudicorum tenere uult. hoc populus R. recusat, hoc ferre non potest; clamat, permittitq; uobis, ut si istis hominibus delectemini, si ex hoc genere splendorem ordini, atque ornamentum curiæ constituere uelitis, habeatis sane uobis istum senatorem, istum de uobis iudicem, si uultis, habeatis. de se homines, si qui extra istum ordinem sunt quibus ne reijciundi quidem amplius quam trium iudicum, præclara leges Corne

lię faciunt potestatem, hunc hominem, tam crudelem, tam scęleratum, tam nefarium nolunt iudicare. etenim si illud est tam flagitiosum, quod mihi omnium rerum turpissimū, maximéq; nefarium uidetur, ob rem iudicandam pecuniā accipere, pretio habere addictam fidem, & religionem: quā to illud flagitiosius, improbius, indignius, eum, a quo pecuniam ob absoluendum acceperis, condemnare, ut ne prædonum quidē prætor in fide retinēda cōsuetudinem conseruā rei? scelus est, accipere ab reo: quanto magis, ab accusatore? quanto etiam scęleratius, ab utroque? fidem cum proposuisses uenalem in prouincia, ualuit apud te plus is, qui pecuniam maiorem dedit. concēdo, forsitan aliquis aliquando eiusmodi quippiam fecerit. cum uero fidem, ac religionem tuam alteri addictam, pecunia acceptā, habueris, post eandem aduersarijs tradideris maiore pecunia: utrumque falles? & trades, cui uoles? & ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes? quem mihi tu Bulbum? quem Stalenum? quod umquam huiusmodi monstrum, aut prodigiū audiuimus, aut uidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat; honestos homines, qui caussam norint, ableget, consilióq; dimittat; ipse solus reum absolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniamq; non reddat? Hunc hominem iudicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabula committetur? quam iste nō modo cera, uerū etiam sanguine, si uisum erit, notabit. quid enim horum se negat fecisse? illud uidelicet unū, quod necesse est, pecuniam accepisse. quid ni iste neget? at eques R. qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius cōsilijs, rebusq; interfuit, Q. Minutius iuratus dicit pecu-

niam datam: iuratus dicit Timarchidem dixisse, maiorē ab accusatoribus pecuniā dari. dicent hoc Siculi oēs, dicēt oēs Halicienses, dicet etiā prætextatus Sopatri filius: qui ab isto, homine crudelissimo, patre innocentissimo, pecuniaq; patria priuatus est. Verum si de pecunia testibus planum facere non possem, illud negare posses, aut nunc negabis, te, consilio tuo dimisso, uiris primarijs, qui in consilio C. Sacerdotis fuerant, tibiq; esse solebant, remotis, de re iudicata iudicasse? teq; eum quem C. Sacerdos, adhibito cōsilio, causa cognita, absoluisset, eundem, remoto consilio, causa incognita, condēnasse? cum hæc confessus eris, quæ in foro palā Syracusis, in ore, atque oculis prouinciæ gesta sunt; negato sane, si uoles, pecuniam accepisse: reperies, credo, aliquem, qui, cum hæc, quæ palam gesta sunt, uideat, quærat quid tu occulte egeris, aut qui dubitet, utrū malit meis testibus, an tuis defensoribus credere. Dixi iam antea, me non omnia istius, quæ in hoc genere essent, enumeraturum, sed electurum ea, quæ maxime excelerent. accipite nunc aliud eius facinus nobile, & multis locis sæpe commemoratum, & eiusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse uideantur. attendite enim diligenter: inuenietis id facinus natum a cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum, atque conclusum. Sthenius est, is qui nobis assidet, Thermitanus, antea multis propter summam uirtutem, summamq; nobilitatem, nunc propter summam calamitatem, atque istius insignem iniuriam omnibus notus. huius hospitio Verres cum esset usus; & cum apud eum non modo Thermis sæpenumero fuisset, sed etiam habitasset; domo eius omnia abstulit, quæ paullo magis animum cuiuspiam, aut oculos possent commouere. etenim Sthenius ab adolescentia paul

lo studiosius hæc comparabat, supellectilem ex ære elegantem & Deliacam, & Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis. quæ cum esset in Asia adolescens, studiose, ut dixi, comparabat, non tam suæ delectationis caussa, quam ad inuitationes aduentusq; nostrorum hominum, suorum amicorum, atque hospitum. quæ postea quam iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo; ferebat Sthenius ut poterat, tangebatur tamen animi dolore necessario, quod domum eius exornatant, atque instructam fere iam iste reddiderat nudam, atque inanem: uerumtamen dolorem suum nemini impertiebat: prætoris iniurias tacite, hospitis placide ferendas arbitrabatur. interea cupiditate iste illa sua nota, atque apud omnes peruulgata, cum signa quædam pulcherrima, atque antiquissima Thermis in publico posita uidisset, adamauit: a Sthenio petere cœpit, ut ad ea tollenda operam suam profiteretur, seq; adiuuaret. Sthenius uerum non solum negauit, sed etiam ostendit id fieri nullo modo posse, ut signa antiquissima, monumenta P. Africani, ex opido Thermitanorum, incolumi illa ciuitate, imperioq; populi R. tollerentur. etenim, ut simul P. Africani quoque humanitatem cognoscatis, opidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat in primis Siciliæ clarum, & ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo R. arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram uictoriam recuperare; Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curauit. Himera deleta, quos ciues belli calamitas reliquos fecerat, ij sese Thermis collocarant in eiusdem agri finibus, neque longe ab opido antiquo, hi se patrum fortunam, ac dignitatem recuperare

arbitrabantur, cum illa maiorum ornamenta in eorum opido collocabantur. erant signa ex ære complura, in his mira pulchritudine ipsa Himera, in mulebrem figuram, habitumq; formata, ex opidi nomine, & fluminis. erat etiam Stesichori poetæ statua, senilis, incurua, cum libro, summo, ut putant artificio facta ab eo, qui fuit Himeræ, sed est, & fuit tota in Græcia summo propter ingenium honore, & nomine. hæc iste ad insaniam concupierat. etiam, quod pæne præterij, capella quædam, ea quidem mire, ut etiã nos, qui rudes harũ rerũ sumus, intelligere possumus scite facta, & uenuste. hæc & alia Scipio non negligenter abiecerat, ut homo intelligens Verres auferre posset, sed Thermitanis restituerat: non quo ipse hortus, aut suburbanum, aut locum omnino, ubi ea poneret, nullum haberet: sed, si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur, sed eorum, ad quoscumque ipsius morte uenissent: nunc ijs locis posita sunt, ut mihi semper Scipionis fore uideantur, itaq; dicantur. hæc cum iste poscæret; ageretur: ea res in senatu; Sthenius uehementissime restitit, multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemorauit: urbem relinquere Thermitanos esse honestius, quam pati tolli ex urbe monumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi uiri, indicia societatis populi R. atque amicitiæ. commoti animi sunt omnium. repertus est nemo, quin mori diceret satius esse. itaque hoc adhuc opidum Verres inuenit prope solum in orbe terrarum, unde nihil eiusmodi rerum de publico peruim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil precario posset auferre. uerumtamen hasce eius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium reuertar. itaque iste uehemẽter Sthenio infensus, hospi

tium ei renunciat, domo eius emigrat, atque adeo exit: nã iam ante migrarat. eum autem inimicissimi Sthenij domũ suã statim inuitãt, ut animũ eius in Sthenium inflammarent, ementiendo aliquid, & criminando. hi autem erant inimici, Agathinus, homo nobilis, & Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini eius filiam, de qua iste audierat: itaq; ad generũ Agathini migrare maluit. una nox interceſſerat, cum iſte Dorotheum ſic diligebat, ut diceres omnia inter eos eſſe communia: Agathinum ita obſeruabat, ut aliquem affinẽ ac propinquum. contemnere etiam ſignum illud Himeræ iam uidebatur, quod eum multo magis figura, & lineamenta hoſpitæ delectabant. itaque hortari homines cœpit, ut aliquid Sthenio periculi crearent, criminisq; confingerent. dicebant ſe illi nihil habere, quod dicerent. tum iſte his aperte oſtendit, & confirmauit, eos, in Sthenium quidquid uellent dicerent, ſimul atque ad ſe detuliſſent, probaturos. ita illi non procraſtinant: Sthenium ſtatim educunt: aiunt ab eo literas publicas eſſe corruptas. Sthenius poſtulat, ut ſecum ſui ciues agãt de literis publicis corruptis, eiusq; rei legibus Thermitanorum actio ſit: cum ſenatus populusq; R. Thermitanis, quod ſemper in amicitia, fideq; manſiſſent, urbes, agros, legesq; ſuas reddidiſſet; Publiusq; Rupilius poſtea leges ita Siculis ex S. C. de decem legatorum ſententia dediſſet, ut ciues inter ſe legibus ſuis agerent; idemq; hoc habuerit Verres ipſe in edicto; ut de his omnibus cauſſis ſe ad leges reijceret. iſte, homo omnium æquiſſimus, atque a cupiditate omnium remotiſſimus, ſe cogniturum eſſe confirmat: paratum ad cauſſam dicendam uenire hora octaua iubet. non erat obſcurum, quid homo improbus, ac nefarius cogitaret. neq;

enim

enim ipse satis occulterat, nec mulier tacere poterat. intelle
ctum est id istum agere, ut, cum Sthenium sine ullo argu-
mento, ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de ho-
mine nobili, atque id ætatis, suoq; hospite uirgis supplici-
um crudelissime sumeret. quod cum esset perspicuum;
de amicorum hospitumq; suorum sententia Thermis Sthe-
nius Romam profugit; hiemi fluctibusq; sese committere
maluit, quam non istam communem Siculorum tempesta-
tem, calamitatemq; uitare. iste homo ærtus, & diligens,
ad horam octauam præsto est. Sthenium citari iubet. quem
postea quam uidet non adesse, dolore ardere, atque iracun
dia furere cœpit, Venerios in domum Sthenij mittere, e-
quites circum agros eius, uillasq; dimittere. itaque cum
exspectat quid nam sibi ærti afferatur, ante horam tertiam
noctis de foro non discessit. postridie mane descendit: A-
gathinum ad sese uocat: iubet eum de literis publicis in ab
sentem Sthenium dicere. erat eiusmodi caussa, ut ille ne si
ne aduersario quidem apud inimicum iudicem reperire pos
set, quid diceret: itaque tantum uerbo posuit, Sacerdote præ
tore Sthenium literas publicas corrupisse. uix ille hoc dixe-
rat, cum iste pronũciat, Sthenium literas publicas corrupis
se uideri. & hæc præterea addidit homo Venerius nouo mo
do, nullo exemplo, ob eam rem HS D Veneri Erycinæ de
Sthenij nobis exacturum: bonaq; eius statim cœpit uende
re: & uendidisset, si tantulum moræ fuisset, quo minus ei
pecunia illa numeraretur. ea postquam numerata est, comẽ
tus hac iniquitate non fuit: palam de sella, ac tribunali pro
nunciat; si quis absentem Sthenium rei capitalis reum fæ
re uellet, sese eius nomen recepturum: & simul, ut ad caus
sam accederet, nomenq; deferret, Agathinum, nouum assi-

nem, atque hospitem, cœpit hortari. tum ille clare, omnibus audientibus, sese id non esse facturum, neque se usque eo Sthenio esse inimicum, ut eum rei capitalis affinem esse diceret. hic eum repente Pacilius quidam, homo egens, & leuis, accedit: ait, si liceret, nomen absentis deferre se uelle. iste uero, & licere, & fieri solere, & se recepturum. itaque defertur. edicit statim, ut kal. Dec. adsit Sthenius Syracusis. hic, qui Romam uenisset, satisq; feliciter anni iam aduerso tempore nauigasset, omniaq; habuisset æquiora, & placabiliora, quam animum prætoris, atque hospitis, rem ad amicos suos detulit. quæ ut erant acerba, atque indigna, sic uidebãtur omnibus. itaque in senatu continuo Cn. Lentulus, & L. Gellius cos. faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis uideretur, ne absentes homines in prouincijs rei fierent rerum capitalium: caussam Sthenij totam, & istius crudelitatem, & iniquitatem senatum docent. aderat in senatu Verres, pater istius: flens unumquemque senatorem rogabat, ut filio suo parceret: neque tamen multũ proficiebat. erat enim summa uoluntas senatus: itaque sententiæ dicebantur: cũ Sthenius absens reus factus esse, de absente iudicium nullum fieri placere, &, si quod esset factum, id ratum esse non placere. eo die transigi nihil potuit, quod & id temporis erat, et, ille pater istius inuenerat homines, qui dicendo tempus consumerent. postea senex Verres defensores, atque hospites omnes Sthenij conuenit: rogat eos, atque orat, ne oppugnent filium suum, de Sthenio ne laborent: confirmat his, curaturum se esse, ne quid ei per filiũ suum noceretur; se homines certos eius rei caussa in Siciliam & terra, & mari missurum. & erat spatium dierũ fere triginta ante Kal. Dec. quo iste, ut Syracusis Sthenius

adesset, edixerat. commouentur amici Sthenij: sperant fore, ut patris literis, nuncijsq; ab incepto furore reuocetur. in senatu postea caussa non agitur. ueniunt ad istum domestici nuncij, literasq; a patre afferunt ante k.l. Dec. cum isti etiam tum de Sthenio integra tota res esset: eodemq; ei tempore de eadem re literæ complures a multis eius amicis, ac necessarijs afferuntur. hic iste, qui præ cupiditate neque officij sui, neque periculi, neque pietatis, neque humanitatis rationem habuisset umquam, neque in eo quod moneb atur, auctoritatem patris, nec in eo, quod rogabatur, uoluntatem ante ponendam putauit libidini suæ. mane Kal. Dec. ut edixerat, Sthenium citari iubet. Si abs te istam rem parēs tuus alicuius amici rogatu, benignitate, aut ambitione indu ctus petisset grauissima tamen apud te uoluntas patris esse debuisset. cum uero abs te tui capitis caussa peteret, homines q; certos domo misisset, hiq; eo tempore ad te ueniissent, cum tibi in integro tota res esset: ne tum quidem te potuit si non pietatis, at salutis tuæ ratio ad officium, sanitatem reducere? Citat reum non respondet. citat accusatorem (attendite, quæso: uidete, quantopere istius amentiæ fortuna ipsa aduersata sit: & simul uidete, quis Sthenij caussam casus adiuuerit) citatus accusator M. Pacilius nescio quo casu non respondit, non affuit. si præsens Sthenius reus esset factus, si manifesto in maleficio teneretur: tamen, cum accusator non adesset, Sthenium condemnari non oporteret. etenim, si posset reus absente accusatore damnari, non ego a Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum, ac prædonum, ac tua tela ueniissem: quo tempore omnis illa mea festinatio fuit, cum periculo capitis, ob eam caussam, ne tu ex reis eximerere, si ego non affuissem ad

diem. quod igitur erat in tuo iudicio optatissimum, me, cum citatus essem, non adesse; cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cum eius accusator non affuisset? itaque fecit ut exitus principio simillimus reperiretur. quem absentem reum fecerat, eum absente accusatore condenat. Nunciabatur illi primis illis temporibus id, quod pater quoque ad eū pluribus uerbis scripserat, agitatum rem esse in senatu, etiam in concione tribunum pl. de caussa Sthenij M. Palicanum esse quæstum, postremo me ipsum apud collegium hoc tribunorum pl. cum eorū omnium edicto nō licēret quem quam Romæ esse, qui rei capitalis condemnatus esset, egisse caussam Sthenij, cum rem ita exposuissem quemadmodū nunc apud uos, docuissemq; hanc damnationem duci non oportere; tribunos pl. hoc statuisse, idq; omnium sententia pronunciatum esse, non uideri Sthenium impediri edicto, quo minus ei licēret Romæ esse. cum hæc ad istum afferrentur, timuit aliquando, & commotus est: uertit stilum in tabulis suis: quo facto caussam omnem euertit suā: nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. nam si ita defenderet, recipi nomen absentis licet, hoc fieri in prouincia nulla lex uetat: mala, & improba defensione, uerum aliqua tamen uti uideretur. postremo illo desperatissimo perfugio uti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere. quamquam hæc perditissima defensio est, tamen aliquid dici uideretur. tollit ex tabulis id quod erat, & facit coram delatum esse. hic uidete, in quot laqueos se induerit, quorum ex nullo se umquam expediret. primum ipse in Sicilia sæpe, & palam de loco superiore dixerat, & in sermone multis demonstrarat, licere nomē recipere absentis, se exemplo feciisse id quod fecisset. hæc

tum dictitasse priore actione, et Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius uirtute antea commemorauit; et Cn. Pompeius Theodorus, homo Cn. Pompeij, clarissimi uiri, iudicio plurimis maximisq; in rebus probatissimus, & omnium existimatione ornatissimus; & Posides Matro Solentinus, homo summa nobilitate, existimatione, uirtute; & hæc actio ne quã uoletis multi dicent; & qui ex isto ipso audierint, uiri primarij nostri ordinus; & alij, qui interfuerint, cum absentis nomen reciperetur. deinde Romæ cum res esset acta in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater eius, hoc defendebat licere fieri: sæpe esse factum: istum, quod fecisset, aliorum exemplo, institutoq; feciſſe. dicet præterea testimonium tota Sicilia: quæ in communibus postulatis ciuitatum omnium consulibus edidit, rogare, atque orare patres conscriptos, ut statuerent, ne absentium nomina recipe rentur. qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliæ, clarissimum adolescentem, dicere audistis: Siculos, cum se causam, quæ pro his sibi in senatu agenda esset, docerent, de Sthenij calamitate questos esse, propterq; hanc iniuria, quæ Sthenio facta esset, eos statuisse, ut, quod dico, postularetur. Quæ cum ita essent; tanta ne amentia præditus, atque audacia fuisti, ut in re tam clara, tam testata, tam abste ipso peruulgata tabulas publicas corrumpere auderes? at quemadmodum corrupisti? non ne ita, ut, omnibus nobis tacentibus, ipsæ te tuæ tabulæ cõdemnare possent? Quæ so, codicem circunfer, ostende. uidetis ne totum hoc nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? Quid a nobis, iudices, exspectatis argumenta huius crimis? nihil dicimus: tabulæ sunt in medio: quæ se corrup-

que interlitas esse clamant. ex istis etiam tu rebus effugere te posse confidis? cum te nos non opinione dubia, sed tuis uestigijs persequamur, quæ tu in tabulis publicis expressa, ac recentia reliquisti? Is mihi etiã, Sthenium literas publicas corrupisse, caussa incognita iudicabit, qui defendere non potuerit, se ex ipsius Stheniy nomine literas publicas non corrupisse, uice te porro aliam dementiam: uidete, ut, dum expedire sese uult, mduat. Cognitorẽ adscribit Sthenio: quẽ? cognatum aliquem, aut propinquum? non: Thermitanum aliquem, honestum hominem, ac nobilem? ne id quidem: at Siculum, in quo aliquis splendor, dignitasq; esset? minime. quid igitur? ciuem R. cui hoc probari potest? cum Sthenius ciuitatu suæ nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitijs, cum præterea tota Sicilia multum auctoritate, & gratia posset; inuenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? hoc probabis? an ipse ciuem R. maluit? cedo, cui Siculo, cum is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus unquam sit. omnium prætorũ literas, qui ante fuerunt, profer, explica: si unum inueneris, ego hoc tibi, quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam. at credo Sthenius hoc sibi amplum esse putauit, eligere e ciuium R. numero, ex amicorum, atque hostium suorum copia, quem cognitorem daret. quẽ delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius, C. filius, Pa latina. non quæro, quis hic sit Claudius, quam splendidus, quam honestus, quam idoneus, propter cuius auctoritatem & dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine discederet, et ciuem Romanum cognitorem daret. nihil horum quæro. fortasse enim Sthenius non splendorẽ homi nis, sed familiaritatẽ secutus est. quid, si omnium mortu-

llum Sthenio nemo inimicior, quam hic C. Claudius tum semper, tum in his ipsis rebus, et tẽporibus fuit? si de literis corruptis contrauenit? si contra omni ratione pugnauit? utrum potius, pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum, an te in Sthenij periculum inimici eius nomine abusum esse credemus? ac ne quis forte dubitet, cuiusmodi totũ sit negotium: tametsi iamdudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paullulum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum? qui eo uultu nos intuetur, ut sibi ipse peracutus esse uideatur? qui tabulas tenet? qui scribit? qui monet? qui proximus est? is est C. Clodius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, confector negotiorũ, prope collega Timarchidis numerabatur; nunc obtinet eum locum, ut uix Apronio illi de familiaritate concedere uideatur; & qui se non Timarchidis, sed ipsius Verris collegam, & socium esse dicebat: Dubitate etiam, si potestis, quin eum iste potissimum ex omni numero delegerit, cui improbam personam imponeret, quẽ & huic inimicissimum, & sibi amicum esse arbitraretur. hic uos dubitatis, iudices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam uindicare? dubitatis exemplum iudicum illorum sequi, qui, damnato Cn. Dolabella, damnationem Philodami Opuntij rescinderunt, quod is non absens reus factus esset, quæ res iniquissima, & acerbissima est, sed cũ ei legatio Romã a suis ciuibus esset data? quod illi iudices multo in leniore caussa statuerunt, æquitatem se cuti; uos id statuere in grauissima caussa, præsertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis? At quem hominem C. Verres tanta, tam insigni iniuria affecisti? cuius absentis nomen recepisti? quem absentem non modo

sine crimine, et sine teste, uerum etiam sine accusatore damnasti? quem hominem, dij immortales: non dicam amicũ tuum, quod apud homines cariſsimum est: non hoſpitem quod sanctiſsimum est. nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo quod reprehendi poſsit, inuenio, niſi quod homo frugaliſsimus, atq; integerrimus te hominem plenum ſtupri, flagitij, ſceleris domum ſuam in uitauit; niſi quod qui C. Marij, & Cn Pompeij, C. Marcelli, L. Siſennæ, tui defenſoris, cæterorumq; fortiſsimorum hoſpes fuiſſet, atque eſſet, ad eum numerum clariſsimorũ hominum tuum quoque nomen adſcripſerit. quare de hoſpitio uiolato, & de iſto tuo nefario ſcelere nihil queror: hoc dico, non ijs, qui Sthenium norunt, hoc eſt nemini eorum, qui in Sicilia fuerunt: nemo enim ignorat, quo hic in ciuitate ſua ſplendore, qua apud omnes Siculos dignitate, atque exiſtimatione ſit: ſed ut illi quoque, qui in ea prouincia non fuerunt, intelligere poſsint, in quo homine tu ſtatueris exẽplum eiuſmodi, quod tum propter iniquitatem rei, tũ etiã propter hominis dignitatem acerbum omnibus, atque intolerandum uideretur. Eſt ne Sthenius is, qui omnes honores domi ſuæ, facillime cum adeptus eſſet, ampliſsime ac magnificentiſsime geſsit? qui opidum non maximum maximis ex pecunia ſua locis communibus, monumentuq; decorauit? cuius de meritis in remp. Thermitanorum, Siculorumq; uniuerſos fuit ænea tabula fixa Thermis in curia? in qua publice erat de huius beneficijs ſcriptum, & inciſum: (quæ tabula tum imperio tuo reuulſa, nunc a me tamen reportata eſt) ut omnes huius honores inter ſuos, & amplitudinem poſsent cognoſcere. Eſt ne hic, qui, apud Cn. Pompeium, clariſsimum uirum, cum accuſatus eſſet, quod propter C.

Marij familiaritatem, & hospitium contra remp. sensisse eum inimici & accusatores eius dicerent, cum magis inuidioso crimine, quam uero accerseretur, ita a Cn. Pompeio absolutus est, ut in eo ipso iudicio Pōpeius hunc hospitio suo dignissimum statuerit? ita porro laudatus, defensusq; ab omnibus Siculis, ut idē Pompeius non ab homine solū, sed etiam a prouincia tota se huius absolutione inire gratiā arbitraretur? Postremo est ne hic, qui & animum in remp. habuit eiusmodi, & tantum auctoritate apud suos ciues potuit, ut perficeret in Sicilia solus te prætore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidē tota potuisset, ut ex opido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres? cū præsertim essent multa præclara, & tu omnia concupisset. Denique nūc uide, quid inter te cuius nomine apud Siculos dies festi agitātur, & præclara illa Verrea celebrātur, cui statuæ Romæ stāt inauratæ, a communi Siliciæ, quemadmodū inscriptū uidemus, datæ; uide, inquam, quid inter te, & hunc Siculū, qui abs te est, patrono Siciliæ, condemnatus, interfit. hunc ciuitates ex Sicilia permultæ testimonio suo, legationibusq; ad eam rem missis publicæ laudant: te, omnium Siculorum patronum, una Mamertina ciuitas, socia furtorum, ac flagitiorū tuorū, publicæ laudat, ita tamen no uo more, ut legati lædant, legatio laudet. ceteræ quidem ciuitates publice literis, legationibus, testimonijs accusant, que runtur, arguunt: si tu absolutus sis, funditus euersas se esse arbitrantur. Hoc de homine, ac de huius bonis etiam in Erycæ monte monumentum tuorum flagitiorū, crudelitatisq; posuisti: in quo Sthenij Thermitani nomen adscriptum est. uidi argenteum Cupidinem cum lampade. quid tandem

habuit argumenti, aut rationis res, quamobrem in eo potiſſimum Sthenianum præmium poneretur? utrũ hoc ſignũ cupiditatis tuæ, an trophæum neceſſitudinis, atque hoſpitij an amoris indicium eſſe uoluiſti? Faciũt hoc homines, quos in ſumma nequitia non ſolum libido, & uoluptas, uerum etiam ipſius nequitiæ fama delectat, ut multis in locis notas, ac ueſtigia ſcelerum ſuorum relinqui uelint. Ardebat amore illius hoſpitæ, propter quam hoſpitij iura uiolarat. hoc non ſolum ſciri tum, uerum etiam cõmemorari ſemper uolebat. itaque ex illa ipſa re, quam accuſante Agathino geſſerat, Veneri potiſſimum deberi præmiũ ſtatuit, quæ illam totam accuſationem, iudiciumq; conflarat. Putarem te gratum in deos, ſi hoc donum Veneri non de Sthenij bonis dediſſes, ſed de tuis: quod facere debuiſti, præſertim cum tibi illo ipſo anno a Chelidone uenieſſet hereditas. Hic ego ſi hanc cauſſam non omniũ Siculorum rogatu recepiſſem; ſi hoc a me muneris non uniuerſa prouincia popoſciſſet; ſi me animus, atque amor in remp. exiſtimatioque, offenſa noſtri ordinis, ac iudiciorum non hoc facere coegiſſet; atque hæc una cauſſa fuiſſet, quod amicũ atque hoſpitem meũ Sthenium, quem ego in quæſtura mea ſingulariter dilexiſſem, de quo optime exiſtimaſſem, quem in prouincia exiſtimationis meæ ſtudioſiſſimũ, cupidiſſimumq; cognoſſem, tam crudeliter, ſcelerate, nefariéq; tractaſſes: tamen digna cauſſa eſſet, cur inimicitias hominis improbiſſimi ſuſciperem, ut hoſpitis ſalutem, fortunasq; defenderẽ. fecerũt hoc multi apud maiores noſtros, fecit etiam nuper, homo clariſſimus, Cn. Domitius, qui M. Silanum, conſularem uirum accuſauit propter Egritomari, trãſalpini hoſpitis, iniurias. putarem me idoneum, qui exemplũ ſequerer humanitatis,

atque officij, proponerent'q; spem meis hospitibus, ac necessarijs, quo tutiorem uitam sese meo præsidio uicturos esse arbitrarentur. cum uero in communibus iniurijs totius prouinciæ Sthenij quoque caussa cõtineatur; multiq; uno tẽpore a me hospites, atque amici publicæ, priuatim'q; defendãtur: profecto uereri nõ debeo, ne quis hoc, quod facio, nõ existimet summi officij ratiõe impulsum, coactũq; susceptisse. Atque, ut aliquando de rebus ab isto cognitis, iudicatisque, & de iudicijs datis dicere desistamus; &, quoniam facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum aliquem, & finẽ orationi nostræ, criminibus'q; faciamus, pauca ex alijs generibus sumemus. Audistis, ob ius dicendũ, Q. Variũ dicere, procuratores suos isti centũ & triginta millia nummum dedisse: memnistis, Q. Varij testimonium, rem'q; hanc totam C. Sacerdotis, hominis ornatissimi, testimonio comprobari: scitis, Cn. Sertium, M. Modium, equites R. sexcentos præterea ciues R. multos'q; Siculos dixisse, isti pecunia ob ius dicundum dedisse. de quo crimine quid ego disputem, cum totum positũ sit in testibus? quid porro argumẽter, qua de re dubitare nemo possit? an hoc dubitabit quisquam omniũ, quin is uenalem in Sicilia iurisdictionem habuerit, qui Romæ totum edictũ, atque omnia decreta uendiderit? & quin ab Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octauium Ligurem ob ius dicundum popposcerit? quod enim præterea genus pecuniæ cogẽdæ præteriit? quod non, ab omnibus alijs præteritũ, excogitauit? ecquæ res apud ciuitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis si aut potestas, aut procuratio, quin eam rẽ tu ad tu quæstum, nundinationem'q; hominum traduxerunt dicta sunt priore actione & priuatim, & publicè

testimonia legati Centuripini, Halesini, Catinenses, Panormitaniq; dixerunt, multarum praeterea ciuitatū, iam uero priuatim plurimi: quorum existimo testimonijs cognoscere potuistu, tota Sicilia per triennium neminem ulla in ciuitate senatorem factum esse gratis; neminem, ut leges eorum sunt, sufragijs; neminem nisi istius imperio, aut litteris: atque in his omnibus senatoribus cooptandis non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidē spectata esse, ex quibus in eū ordinem cooptari licēret; neque cēnsus, neque aetatis, neque cetera Siculorum iura ualuisse: quicumque senator uoluerit fieri, quamuis puer, quamuis indignus, quāuis ex eo loco, ex quo non licēret; si is pretio apud istum fieret idoneus ut uincēret, factum esse semper: non modo Siculorum nihil in hac re ualuisse leges. sed ne ab senatu quidem populoq; R. datas. quas enim leges socijs amicisq; datis, qui habet imperium a populo R. auctoritatem legum dandarum a senatu, hae debent & populi R. & senatus existimari. Halesini pro multis & magnis suis, maiorumq; suorum in remp nostrā meritis, atque beneficijs suo iure nuper, L. Licinio, Q. Mucio cos. cum haberent inter se controuersias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiuerunt. decreuit senatus honorifico S C. ut his C. Claudius, Appij filius, Pulcher praetor de senatu cooptando leges conscriberet. C Claudius, adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit, in quibus multa sanxit; de aetate hominū, ne quis minor triginta annis natu; de quaestu, quem qui fecisset, ne legere tur; de cēnsu, de ceteris rebus, quae omnia ante istum praetorē et nostrorum magistratum auctoritate, & Halesinorū summa uoluntate ualuerunt. ab isto & praeco, qui uoluit, istū

ordinem pretio meruatus est: & pueri annorum senum, se ptenumq; denum senatorium nomen nundinati sunt: & quod Halesini, antiquissimi, & fidelissimi socij, atque amici. Romæ impetrarant, ut apud se ne suffragijs quidem fieri liceret, id pretio ut fieri posset, effecit. Agrigentini de senatu cooptando Scipionis leges antiquas habent: in quibus & eadem illa sancta sunt, & hoc amplius. cum Agrigentinorum duo genera sint, unum ueterum, alterum colonorum, quos T. Manlius prætor ex S. C. de opidis Siculorum deduxit Agrigentinum: cautum est in Scipionis legibus, ne plures essent ex colonorũ numero, quam ex ueterum Agrigentinorum. iste qui omnia iura pretio exæquasset, omniumq; rerum delectum, atque discrimen pecunia sustulisset, non modo illa, quæ erant ætatu, ordinis, quæstusque, permiscuit, sed etiam in his duobus generibus, ciuium nouorum, uterumq; delectum, ordinemq; turbauit. nam cũ esset ex ueterũ numero quidam senator demortuus; & cũ ex utroque genere par numerus reliquus esset; ueterẽ cooptari necesse erat legibus, ut his amplius numerus esset. quæ cum ita se res haberet, tamen ad istum uenerunt emptum locum illum senatorium non solum ueteres, sed etiã noui. fit ut pretio nouus uincat, literasq; a prætorẽ auferat. Agrigentini ad istum legatos mittunt, qui eum leges doceant, consuetudinemq; omnium annorum demonstrent ut iste intelligeret, si se illum locum uendidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret. quorum oratione iste, cum pretium iam accepisset, ne tantulum quidem commotus est. Idem fecit Heracleæ: nam eo quoque colonos P. Rupilius deduxit, legesq; similes de cooptando senatu, ac de numero ueterum, ac nouorum dedit. ibi non solum iste, ut apud

ceteros, pecuniam accepit, sed etiam genera ueterum, ac nouorum, numerumq; permiscuit. Nolite exspectare, dū omnes obeam oratione mea ciuitates: hoc uno complector crimine omnia, neminem isto prætore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset. hoc idem transfero in magistratus, curationes, sacerdotia: quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum religiones immortalium omnes repudiauit. Syracusii lex est de religione, quæ in annos singulos Iouis sacerdotem sorti to capi iubeat: quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur. cum suffragijs tres ex tribus generibus creati sunt, res reuocatur ad sortem. perfecerat iste imperio, ut pro suffragio Theomnastus, familiaris suus, in tribus illis renunciaretur. in sorte, cui imperare non poterat, exspectabant homines, quidnam acturus esset. homo, id quod erat facillimum, primo uetat sortiri: iubet extra sortem Theomnastum renunciari. negat id Syracusani per religiones sacrorū ullo modo fieri posse, fas denique negant esse. iubet ille sibi legē legi. recitatur: in qua scriptum erat, ut quot essent renunciati, tot in hydriam sortes conijcerentur; cuius nomen exisset, ut is haberet sacerdotium. homo ingeniosus, & peracutus, optime, inquit: nempe scriptum ita est, quot renunciati erūt: quot ergo sunt renunciati? respondsum, tres. numquid igitur oportet nisi tres sortes conijci, unam educi? nihil. conijci iubet tres, in quibus omnibus scriptū esset nomen Theomnasti. fit clamor maximus, cum id uniuersis indignum, atque nefarium uideretur. ita Iouis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur. Cephaledi mensis est certus, quo mense sacerdotem maximū creari oportet, erat eius honoris cupidus Athenio quidā, Climachias

cognomine, homo sane locuples, & domi nobilis: sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset. ei locus ille, atque honos in illum annum ita deberi putabatur, ut ne Climachias quidem contradiceret. res ad istum defertur, et istius more deciditur. foreumata sane nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romæ erat: satis putabat se ad comitia tempore uenturum, si pridie uenisset. iste, ne aut alio mē se, ac fas erat, comitia haberentur, aut Herodoto præsenti honos adimeretur, id quod iste non laborabat, Climachias minime uolebat, excogitat (dixi iam dudum: non est homo acutior quisquam, nec fuit) excogitat, inquam, quem admodum mense illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adesse posset. est consuetudo Siculorum, ceterorum q; Græcorum, quod suos dies mensés q; congruere nolunt cum solis lunæ q; ratione, ut non numquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut, summum, biduum ex mense: quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant. item non numquam uno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. quæ iste cum cognouisset, nouus astrologus, qui non tam cæli rationem, quam cælati argenti duceret, exl mi iubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiatum q; mensem, hoc modo, ut, quo die, uerbi caussa, esse oporteret idus Ianuarias eo die kalendas Martias proscriberet: ita q; fit omnibus recusantibus, & implorantibus: dies is erat legitimus comitijs habendis. eo modo sacerdos Climachias renunciatus est. Herodotus cum Roma reuertitur, dies, ut ipse putabat, quindecim ante comitia, offendit eum mensem comitialem, comitijs iam abhinc triginta diebus habitis. tunc Cephalleditani decreuerunt intercalarium XLV dies longum, ut reliqui menses in

ſuam rationem reuerterentur. hoc ſi Romæ fieri poſſet, certe aliqua ratione expugnaſſet iſte, ut dies XLV inter binos ludos tollerentur, per quos ſolos iudicium fieri poſſet. Iam uero cenſores quemadmodum in Sicilia iſto prætore creati ſunt, operæpretium eſt cognoſcere. ille enim eſt magiſtratus apud Siculos, qui diligentiſſime mãdatur a populo propter hãc cauſſam, quod omnes Siculi ex cẽſu quotannis tributa conferunt; in cenſu habendo poteſtas omnis æſtimationis habendæ, ſummæq; faciundæ cenſori permittitur. ita que eum populus, cui maximam fidem ſuarum rerum habeat, maxima cura deligit: & propter magnitudinem poteſtatis hic magiſtratus a populo ſumma ambitione contendi tur. in ea re nihil obſcure facere uoluit, non in ſortitione fallere, neque dies de faſtis eximere: nihil ſane uafre, nec malitioſe facere conatus eſt: ſed, ut ſtudia cupiditatesq; honorum, atque ambitiones ex omnibus ciuitatibus tolleret, quæ res euertendæ reip. cauſſa ſolent eſſe, oſtendit ſeſe in omnibus ciuitatibus cenſores eſſe facturum. tanto meratu prætoris indicto. concurritur undique ad iſtum Syracuſas. flagrabat domus tota prætoria ſtudio hominum, & cupiditate: nec mirum, omnibus comitijs tot ciuitatum unam in domum reuocatis, tantaq; ambitione prouinciæ totius in uno cubiculo incluſa. exquiſitis palam pretijs, & licitationibus factis, deſcribebat cẽſores binos in ſingulas ciuitates Timarchides. is ſuo labore, ſuisq; acceſſionibus, huius negotij, atque operis moleſtia cõſequebatur, ut ad iſtum ſine ulla ſollicitudine ſumma pecunia referretur. Iã hic Timarchides quãtã pecuniã fecerit, plane adhuc cognoſcere nõ potuiſtis: uerumtamen priore actione, quam uarie, quã improbe prædatus eſſet, multorũ ex teſtimonijs

ex testimonijs cognouistis. sed, ne miremini qua ratione hic tantum apud istū libertus potuerit; exponam uobis breuiter, quid hominis sit: ut & istius nequitiam, qui illum secum habuerit, eo præsertim numero, ac loco, & calamitatem prouinciæ cognoscatis. In mulierum corruptelis; & in omni eiusmodi luxuria, atque nequitia mirandū in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines, singularemq; nequitiam natum, atque aptum fuisse: inuestigare, adire, appellare, corrumpere, quiduis facere in eiusmodi rebus, quamuis callide, quamuis audacter, quāuis impudenter: eundem mira quædam excogitare genera furandi: nam ipsū Verrem tantū semper auaritia hiante, atque imminenti fuisse, ingenio, & cogitatione nulla, ut, quidquid sua sponte faciebat, item ut uos Romæ cognouistis, eripere potius, quam fallere uideretur. huius uero erat ars, & malitia miranda, quod acutissime tota prouincia, quid cuique esset necesse, indagare, & odorari solebat omnium inimicos diligenter cognoscere, colloqui, attente re ex utraque parte causas euoluntates perspicere, facultates, & copias; quibus opus esset, metum afferre; quibus expediret, spem ostendere: accusatorum, & quadruplatorum quidquid erat, habebat in potestate: quod cuique negotij conflari uolebat, nullo labore faciebat: istius omnia decreta, imperia, literas perititissime & callidissime uenditabat: ac non solum erat administer istius cupiditatum, uerum etiam ipse sui meminerat æque: non solum nūmos, si qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etiam uoluptatum, flagitiorumq; istius ipse reliquias colligebat. itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum opidum cepit, sed Timarchidem

fugitiuum omnibus opidis per triennium scitote regnasse, in Timarchidis potestate sociorum populi R. antiquissimorum, atque amicissimorũ liberos matresfamilias, bona, fortunasq; omnes fuisse. is igitur, ut dico, Timarchides in omnes ciuitates, accepto pretio, censores dimisit. comitia, isto prætore, censorum ne simulandi quidem caussa fuerunt. Iam hoc impudentissime palam (licebat enim uidelicet legibus) singulis censoribus denarij trecenti ad statuam prætoris imperati sunt. censores CXXX facti sunt. pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt, hæc denariũ XXXIX millia palam saluis legibus contulerunt in statuam. Primum, quo tantam pecuniam? deinde, quam ob rẽ censores ad statuam tibi conferebãt? ordo aliquis censorum est collegiũ? genus aliquod hominum? nam aut publicæ ciuitates istos honores habent, aut generatim homines, ut aratores, ut mercatores, ut nauicularij. censores quidem qui magis, quam ædiles? ob beneficium? ergo hoc fatebere, absente hæc petita (nam ereptæ nõ audebis dicere) te eos magistratus hominibus beneficij, non reip. caussa permisisse. hoc autẽ cum tute fatebere, quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos prouinciæ istius inuidiam atque offensionem non ambitionis, neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniæ conciliandæ caussa susceperis? itaque censores fecerunt idem, quod in nostra rep. solent ij, qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam, ut ita potestatem gererent, ut illam lacunã rei familiaris explerent. sic census habitus est te prætore, ut eo censu nullius ciuitatis resp. posset administrari. nã locupletissimi cuiusque census extenuarant, tenuissimi auxerant: itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut, etiam

si homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret. id quod intelligi facillime re ipsa potest. nam L. *Metellus, qui, postea quam ego inquirendi caussa in Siciliam ueni, repente Lentiij aduentu istius non modo amicus, uerũ etiã cognatus factus est, is, quod uidebat istius censũ stare nullo modo posse, eum censum obseruari iussit, qui, uiro fortissimo, atque innocentissimo, Sex.* Peducæo *prætore habitus esset. erant enim tum censores legibus facti, delecti a suis ciuitatibus: quibus, si quid commississent, pœnæ legibus erant constitutæ. te autem prætore qui censor aut legem meueret, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut animaduersionem tuam cum id, quod abs te emerat, uenisse didisset? Teneat iam sane meos testes* Metellus: *cogat alios laudare, sicut in multis conatus est: modo hæc faciat, quæ fecit. quis enim umquam tantæ a quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus est? Quinto quoque anno Sicilia tota censetur. erat censa prætore* Peducæo. *quintus annus eũ te prætoræ incidisset. censa demuo est. postero anno* L. *Metellus mentionem tui cẽsus fieri uetat: censores dicit de integro sibi creari placere: interea* Peducæanũ *censũ obseruari iubet. hoc si tuus inimicus tibi fecisset, tamen, si animo, æquo prouincia tulisset, inimici iudicium graue uideretur. fecit amicus recens, & cognatus uoluntarius. aliter enim, si prouinciam retinere, si saluus ipse in prouincia uellet esse, facere non potuit. Exspectas etiam, quid hi iudicent? si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te affecisset, quam cum ea, quæ in magistratu gessisti, sustulit, atque irrita iussit esse. neque in hac re sola fuit eiusmodi, sed, antequam ego in Siciliam ueni, in maximis rebus, ac plurimis. nam &* Heraclio *Syracusano tuos illos præ-*

ſtritas bona reſtituere iuſſit, & Epicratis Bidinos, et pupillo Drepanitano A. Claudium: & , niſi mature Letilius in Siciliam uenisſet cum literis, minus XXX diebus Metellus totum triennij prætura reſcidiſſet. Et quoniam de ea pecunia, quam tibi ad ſtatuam cœnſores contulerunt, dixi: non mihi prætermittendum uidetur ne illud quidem genus pecuniæ conciliatæ, quam tua ciuitatibus ſtatuarum nomine coegiſti. uideo enim eius pecuniæ ſummã eſſe pergrãdẽ, ad HS CXX millia. tantum conficitur ex teſtimonijs, ac literis ciuitatum: & iſte hoc concedit, nec poteſt aliter dicere. quare cuiuſmodi putamus eſſe illa, quæ negat, cum hæc tã improba ſint, quæ fatetur? Quid enim uis conſtitui? conſumptam eſſe omnem iſtam pecuniã in ſtatuis? fac ita eſſe: tamen hoc ferendum nullo modo eſt, tantam ab ſocijs pecuniam auferri, ut omnibus in angiportis prædonis improbiſſimi ſtatuæ ponantur, qua uix tuto tranſire poſſe uideamur. uerum ubi tandem, aut in quibus ſtatuis iſta tanta pecunia conſumpta eſt? conſumetur, inquies. ſcilicet exſpectemus legitimum illud quinquenniũ: ſi hoc interuallo non conſumpſerit, tum denique nomen eius de repetundis pecunijs ſtatuarum nomine deferemus. reus eſt maximis pluribuſq; criminibus in iudiciũ uocatus: HS CXX millia ex hoc uno genere capta uidemus. ſi codemnatus eris; nõ opinor, id ages, ut iſta pecunia in quinquennio conſumatur in ſtatuis. ſin abſolutus eris; quis erit tam amẽs, qui te, ex tot tantiſq; criminibus elapſum, poſt quinquennium ſtatuarũ nomine accerſat? ita ſi neque adhuc cõſumpta iſta pecunia eſt, & perſpicuũ nõ cõſumptũ iri: licet iã intelligamus inuẽtam eſſe rationem, quare & iſte HS CXX millia uno genere conciliarit, & ceperit, & ceteri, ſi a nobis hoc erit

comprobatum, quam uolent magnas hoc nomine pecunias capere possint. ut iam uideamur non a pecuniis capiendis hominis absterrere, sed, cum genera quædam pecuniarum cupiendarum comprobauerimus, honesta nomina turpissimis rebus imponere, etenim si C. Verres HS C XX millia populum, uerbi gratia, Centuripinum popoſciſſet, eamq; ab his pecuniam abſtuliſſet: non, opinor, eſſet dubium, quin cum, ſi tum id planum fieret, condemnari neceſſe eſſet. quid, ſi eundem populum HS C C C millia poſcit, eaq; coegit atque abſtulit; num iccirco abſoluetur, quod adſcriptum eſt, eam pecuniam datã ſtatuarum nomine? nõ opinor: niſi forte id agimus, non ut magiſtratibus noſtris morã accipiendi, ſed ut ſocijs cauſſa dãdi afferre uideamur. quod ſi quæ ſtatuæ magnopere delectãt, & ſi quis earum honore, & gloria ducitur; is hæc tamen conſtituat, neceſſe eſt; primum, auerti pecuniam domum non placere; deinde ipſarum ſtatuarum modum quendam eſſe oportere; deinde illud certe, ab inuitis exigi non oportere. Ac de auertenda pecunia, quæro abs te, utrum ipſæ ciuitates ſolitæ ſint ſtatuas tibi faciundas locare ei, cui poſſent optima condicione locare; an aliquem curatorem præficere, qui ſtatuis faciundis præeſſet; an tibi, an cui tu imperaſſes, adnumerare pecuniam? nam ſi per eos ſtatuæ fiebant, a quibus tibi iſte honos habebatur: audio. ſin Timarchidi pecunia numerabatur: deſine, quæſo, ſimulare, te, cum in manifeſto furto teneare, gloriæ ſtudioſum, ac monumentorum fuiſſe. Quid uero modũ ſtatuarum haberi nullũ placet? atqui, habeatur, neceſſe eſt. etenim ſic cõſiderate. Syracuſana ciuitas (ut eam potiſſimum nominem) dedit ipſi ſtatuam: eſt honos & patri: bella hæc pietatis, & quæſtuoſa

simulatio. & filio: ferri hoc potest: hunc enim puerum non oderant. uerum quoties, & quot nominibus a Syracusanis statuas auferes? ut in foro statuerēt, abstulisti: ut in curia, coegisti: ut pecuniam conferrent in eas statuas, quæ Romæ ponerētur, imperasti: ut ijdē darent homines aratorum nomine; dederunt: ut ijdē pro parte in commune Siciliæ conferrent; etiā id cōtulerūt. Vna ciuitas cū tot nominibus pecuniā contulerit, idemq; hoc ciuitates ceteræ fecerint, nō res ipsa uos admonet, ut putetis modū aliquem huic cupiditati constitui oportere? Quod si hoc uolūtate sua nulla ciuitas fecit; si omnes imperio, metu, ui, malo ad ductæ tibi pecuniam statuarū nomine contulerūt: per deos immortales, nū cui dubiū esse poterit, quin, etiam si quis statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen statuas, eripere certe nō licere? primū igitur in hanc rē testem totam Siciliam citabo: quæ mihi una uoce statuarum nomine magnam pecuniam coactam esse demonstrat. nam legationes omnium ciuitatū in postulatis cōmunibus, quæ fere omnia ex tuis iniurijs nata sunt, etiam hoc ediderunt, ut statuas ne cui, nisi cū is de prouincia decessisset, pollicerentur. tot prætores in Sicilia fuerunt: toties apud maiores nostros Siculi senatum adierunt, toties hac memoria: tamen huiusce noui postulati genus, atque principiū tua prætura attulit. quid enim tam nouum non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cetera, quæ sunt in ijsdem postulatis, de iniurijs tuis, sunt nouæ sed tamen non nouo modo postulantur. Rogant, & orant Siculi patres conscriptos ut nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica uendant: tu primus contra uendideras. audio. ne, in cellam quod imperatur, æstiment: hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur: sed

genus istud postulandi non est nouum. ne absentis nomen recipiatur: ex Sthenij calamitate, & tua natũ est iniuria. cetera non colligam. sunt omnia Siculorum postulata eiusmodi ut crimina collecta in unum te reum esse uideantur. quæ tamen omnia nouas iniurias habent, sed postulationum formulas usitatas. Hoc postulatum de statuis ridiculum esse uideatur ei, qui rem, sententiamq; non perpiciat. postulant. n. non, ut ne cogãtur statuere: quid igitur? ut ipsis ne liceat, quid est hoc? petis a me, quod in tua potestate est, ut id tibi facere ne liceat? pete potius, ne quis te inuitum polliceri, aut facere cogat. nihil ergo, inquit: negabunt enim omnes se coegisse. si me saluum esse uis, mihi impone istam uim, ut omnino mihi ne liceat polliceri. ex tua prætura primum nata est hæc postulatio. qua cum utuntur, hoc significant, atque adeo aperte ostẽdunt, sese pecuniam, metu, ac malo coactos, inuitissimos contulisse. quid, si hoc non dicant, tibi non necesse sit ipsi id confiteri? uide, & perspice qua defensione sis usurus: iam intelliges, hoc tibi de statuis confitendum esse. mihi enim renunciatur, ita constitui a tuis patronis, hominibus ingeniosis, causa tuam, & ita eos abs te institui, & doceri, ut quisque ex prouincia Sicilia grauior homo, atque honestior testimonium uehementius dixerit, sicuti Siculi multi primarij uiri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: inimicus est propterea, quod arator est. itaque uno genere opinor circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenso animo, atque inimico ueniisse dicatis, quia fuerit in decumis iste uehemẽtior. ergo aratores inimici, omnes aduersarij: nemo eorũ est, quin periisse te cupiat. omnino præclare te habes, cũ is ordo, atque id genus hominũ, quod optimũ, atq; honestissimũ est, a quo

uno et summa reip. et illa prouincia maxime continetur, tibi est inimicissimum. uerum esto alio loco de aratorum animo, & iniurijs uidero: nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. nempe ita dicis: propter decumas. concedo: non quæro, iure, an iniuria sint inimici. quid ergo illæ sibi statuæ equestres inauratæ uolunt, quæ populi R. oculos, animosq; maxime offendunt, propter ædem Vulcani? nam scriptum esse uideo, quandam ex his statuam aratores dedisse. si honoris caussa statuam dederunt, inimici non sunt credamus testibus: tum enim honori tuo, nunc iam religioni suæ consulunt. sin autem metu coacti dederunt, confiteare necesse est, te in prouincia pecuniã statuarũ nomine per uim, ac metum coegisse. utrũ tibi commodum est, elige. equidem libenter hoc iam crimen de statuis relinquã, ut mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimũ est, aratores tibi ad statuam honoris tui caussa uoluntate sua contulisse. da mihi hoc: iam tibi maximam partem defensionis præcideris. non enim poteris, aratores tibi iratos esse, atque inimicos, dicere. O caussam singularem: o defensionem miseram, ac perditam: nolle hoc accipere reum ab accusatore, et eum reum, qui prætor in Sicilia fuerit, aratores ei statuã sua uoluntate statuisse, aratores de eo bene existimare, amicos esse, saluum esse cupere. Metuit, ne hoc uos existimetis: obruitur enim aratorum testimonijs. utar eo, quod datur. certe ita uobis hoc iudicandum est; eos, qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari uult, ad istius honores, atque monumenta pecuniam non uoluntate sua contulisse. atque ut hoc tamẽ facillime intelligi possit; quẽ uoles eorũ testiũ, quos produxero, qui in Sicilia testes sint, siue ciuem R. uelis, siue Siculum, rogato, & eum, qui tibi inimicissimus esse ui

debitur, qui se spoliatum a te dicet, ecquid suo nomine in tua statuam contulerit? neminem reperies, qui neget: etenim omnes dederunt. quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimicissimum tibi esse oporteat, qui abs te grauissimas iniurias acceperit, pecuniam statuæ nomine dederit ui, atque imperio adductus, non officio, ac uoluntate? Et huius ego pecuniæ, iudices, quæ permagna est, impudentissime q; coacta ab inuitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus, qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panormi, qui Lilybæi negotiantur, esset coactum; quoniam intelligitis ipsius quoque confessione ab inuitissimis coactam esse. Venio nũc ad ciuitates Siciliæ: de quibus facillime iudicium fieri uoluntatis potest. An etiam Siculi inuiti contulerunt? non est probabile. etenim sic C. Verrem præturam in Sicilia gessisse constat, ut, cum utrisque satisfacere non posset, & Siculis, & togatis; officij potius in socios, quam ambitionis in ciues rationem duxerit. itaque eum non solũ patronum istius insulæ, sed etiam soterа inscriptum uidi Syracusis. hoc quantum est? ita magnum, ut latino uno uerbo exprimi non possit. is est nimirum soter, qui salutem dedit. Huius nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verrea, non quasi Marcellea, sed pro Marcelleis, quæ illi istius iussu sustulerunt. Huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius statuit ipse autem ex equo nudatam ab se prouinciam prospicit. Huius statuæ omnibus locis erectæ sunt quæ hoc demonstrare uidentur, propemodum non minus multas statuas istũ posuisse Syracusis, quam abstulisse. Huic etiam Romæ uidemus in basi statuarũ maximis literis inscisum, a communi Sicilia datas. Quamobrẽ qui hoc probari potest cui-

quam tantos honores habitos esse ab iniuriis? Hic tibi etiã multo magis, quam ante in aratoribus, uidendum, & considerandum est, quid uelis. magna res est. uerum tibi Siculos publicæ priuatim q; amicos, an inimicos existimari uis? si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? ubi nitere? modo oratorum, honestissimorum hominum, & locupletissimorum, maximum numerum abs te abalienasti: nunc de Siculis ciuitatibus quid ages? dices, tibi Siculos esse amicos? qui poterus? qui, quod nullo in homine antea fecerunt, ut in eum publicæ testimonium dicerent, cum præsertim ex ea prouincia condemnati sint complures, qui ibi prætores fuerunt, duo soli absoluti, huc conueniunt cum literis, ueniunt cum mandatis, ueniunt cum testimonijs publicis. qui si te publicè laudarent, tamen id more potius suo, quam merito tuo facere uiderentur: hi cum de tuis tantas publicæ conquerantur, non ne hoc indicant, factis esse iniurias, ut multo maluerint de suo more decedere, quam de tuis moribus non dicere? confitendum est igitur tibi necessario, Siculos inimicos esse; qui quidem & in te grauissima postulata cõsulibus ediderunt; & me, ut hanc causam, salutis q; suæ defensionem susciperem, obsecrarunt: qui cum a prætore prohiberentur, a quatuor quæstoribus impedirentur; omnium minas, atque omnia pericula præsalute sua leuia duxerunt: qui priore actione ita testimonia grauiter, uehementer q; dixerunt, ut Artemonem Centuripinum, legatum, & publicè testem, Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. etenim cum propter uirtutem, & fidem cum Androne, homine honestissimo, & ornatissimo, tũ etiam propter eloquẽtiam legatus a suis ciuibus electus est, ut posset multas istius, & varias iniurias quamapertis-

sime uobis, planißimeq; explicare. dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Ennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Netinenses, Segestani. *numerare omnes non est necesse. scitis, quam multi, & quam multa priore actione dixerunt. nunc & illi, & reliqui dicent. omnes denique hoc in hac caussa intelligent, hoc animo esse Siculos, ut, si in istum animaduersum non sit, sibi relinquendas domos, ac sedes suas, & ex Sicilia decedendum, atque adeo fugiendum esse arbitrentur.* Hos homines, tu persuadebis, ad honorem, atq; amplitudinem tuam pecunias maximas uoluntate sua contulisse? credo, qui te in tua ciuitate incolumen esse nollent, ij monumenta tuæ formæ, ac nominis in suis ciuitatibus esse cupiebant res declarauit, ut cupierint. iam dudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te uoluntatis argumenta colligere uideor, utrum statuas uoluerint tibi statuere, an coacti sint. de quo homine auditum est umquam, quod tibi accidit, ut eius in prouincia statuæ in locis publicis positæ, partim etiam in ædibus sacris, per uim, per uniuersam multitudinem deiicerentur? tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc umquam audiuimus? nouum est, iudices; in Siculis quidem, et in omnibus Græcis monstri simile. non crederem hoc de statuis, nisi iacentes, reuulsasq; uidissem: propterea quod apud omnes Græcos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis huiusmodi, non nulla religione deorum consecrari arbitrentur. itaq; cum Rhodij bellum illud prope soli superius cum Mithridate rege gesserint, omnesq; eius copias acerrimumq; eius impetum mœnibus, litoribus, classibusq; suis exceperint, cum & regis inimici præter ceteros essent; statua eius, quæ erat apud ipsos

in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt. forsitan uix conuenire uideretur, quem ipsum hominem cuperent euertere, eius effigiem, simulacrũq; seruare: sed tamen uidebam, apud eos cum essem, & religionem esse quandam in his rebus a maioribus traditam et hoc disputare; cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset; cum homine uero, quo gereret bellum, atque hostis esset. uidetis igitur consuetudinem, religionemq; Græcorum, quæ monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eã summam in pace prætoris populi R. statuis præsidio non fuisse. Tauromitani, quorum est ciuitas fœderata, homines quietissimi, qui maxime ab iniurijs nostrorũ magistratuum remotissimi consueuerant esse præsidio fœderis, hi tamen istius euertere statuam non dubitarunt. qua ablata, basin tamẽ in foro manere uoluerunt: quod grauius in istũ fore putabant, si scirent homines statuam eius a Tauromitanis esse deiectam, quam si nullam umquam positam arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro, & eadem de caussa equum inanem reliquerunt. Leontinis, misera in ciuitate, atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed & illorum commune, et conuentus illius, ac prope totius prouinciæ? quanta illuc multitudo, quanta uis hominum conuenisse dicebatur, tũ, cum statuæ sunt illius deiectæ, atque euersæ: at quo loco? celeberrimo, ac religiosissimo, ante ipsum Ionem, in primo aditu, uestibuloq; templi. quod nisi Metellus hoc tam grauiter egisset, atque illum imperio, edictoq; prohibuisset: uestigiũ statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum. atq; ego hoc non uereor, ne quid horum non modo impulsu, ue

rum omnino aduentu meo factum esse uideatur. omnia ista ante facta sunt, non modo quam ego Siciliam, uerum etiã quam iste Italiam attigit. dum ego in Sicilia sum, nulla sta tua deiecta est: postea quã illinc discessi, quæ sunt gesta, cognoscite. Centuripinorũ senatus decreuit, populus q; iussit, ut, quæ statuæ C. Verris ipsius, et patris, & filij essent, eas quæstores demoliendas locarent; dum q; ea demolitio fieret, senatores triginta non minus adessent. Videte grauitatem ciuitatis, & dignitatem. neque eas in urbe sua statuas esse uoluerunt, quas inuiti per uim atque imperium dedissent; neque eius hominis, in quem ipsi cũ grauissimo testimonio, quod numquam antea, Romam mandata legatos q; misissent: & id grauius esse putauerunt, si publico consilio, quã si per uim multitudinis factum uideretur. Cum hoc consilio statuas Centuripini publice sustulissent, audit Metellus, graui ter fert, euocat ad se Centuripinum magistratum, & decem primos: nisi restituissent statuas, uehementer ijs minatur. illi ad senatum renunciant: statuæ, quæ istius causse nihil prodessent, reponuntur. Hic ego aliud alij concedo: Metello, homini sapienti, prorsus non possum ignoscere, si quid stulte facit. quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si eius statuæ essent deiectæ? quod sæpe uento, aut aliquo casu fieri solet. non erat in hoc neque crimen ullum, neque reprehensio. ex quo igitur crimen, atque accusatio nascitur? ex hominum iudicio, & uoluntate. ego, si Metellus statuas reponere Centuripinos non coegisset, hæc dicerem. uidete iudices, quantum, & quam acerbum dolorem sociorum, atque amicorum animis inusserint istius iniuriæ, cum Centuripinorum amicissima, & fidelissima ciuitas, quæ tantis officijs cum populo R. coniuncta est, ut non so-

lum remp. nostram, sed etiam in quouis homine priuato nomen ipsum Romanorum semper dilexerit, ea publico consilio, atque auctoritate iudicarit, C. Verrij statuas esse in urbe sua non oportere. recitarem decretæ Centuripinorum: laudarem illam ciuitatem: id quod uerissime possem: commemorarem decem millia ciuium Centuripinorum, fortissimorum, fidelissimorumq; sociorum, eos omnes statuisse monumentum istius in sua ciuitate nullum esse oportere. hæc tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. Velim quærere nunc ex ipso Metello, quidnam sua ui, & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. eadem opinor omnia conuenire. neque enim, si maxime statua deiectæ essent, eas ego uobis possem iacentes ostendere: hoc uno uterer, ciuitatem tam grauem statuas iudicasse C. Verrij demoliendas. hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit, ut quererer, si mihi uideretur, tam iniquo iure socijs, atque amicis imperari, ut ijs ne in suis quidem beneficijs libero iudicio uti licaret: ut uos rogarem, ut coniecturam faceretis, qualem in ijs rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. sed ego Metello non irascor: neque ei suam purgationem eripio, qua ille apud omnes utitur, ut nihil malitiose, neque consulto fecisse uideatur. Iam igitur est ita perspicuum, ut negare non possis, nullam tibi statuam uoluntate cuiusquam datam, nullam pecuniam statuarum nomine, nisi ui, expressam, & coactam. quo quidem in crimine non illud solū intelligi uolo, te ad statuas HS CXX millia coegisse, sed multo etiam illud magis, quod simul demonstrandum est, quātum odium in te aratorum, quantum omniū Siculorū sit, & fue

rit. in quo quæ uestra defensio futura sit, coniectura assequi non queo. Oderunt Siculi. togatorum enim caussa multa fecit. At hi quidem acerrimi, inimicissimiq; sunt. inimicos habeo ciues R. quod sociorum commoda, ac iura defendi. At socij in hostium numero se abs te habitos queruntur. aratores inimici sunt propter decumas. Quid? qui agros immunes liberosq; arant, cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicyenses? quod genus hominũ, quem numerum, quem ordinem proferre possis, qui te non oderit. siue ciuium R. siue Siculorum? ut, etiam si caussam, cur te oderint, non possim dicere, tamen illud dicendum puteem, quem omnes mortales oderint, eum quoque uobis odio esse oportere. An hoc dicere audebis; utrum de te aratores, utrum denique Siculi iunuersi bene existiment, ad rẽ id nõ pertinere? neque tu hoc dicere audebis, neque, si cupies, licebit. eripiunt tibi istam orationem contemnendorum Siculorum, atque aratorum statuæ illæ equestres, quas tu paullo ante, quam ad Vrbem uenires, poni inscribiq; iussisti; ut omnium inimicorum animos, accusatorumq; tardares. quis enim tibi molestus esset, aut quis appellare auderet, cũ uideret statuas ab negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliæ? quod est aliud in illa prouincia genus hominum? nullũ. ergo ab uniuersa prouincia, generatimq; a singulis eius partibus nõ solum diligitur. sed etiam ornatur. quis hunc attingere audeat? potes igitur dicere, nihil tibi ob esse oportere aratorũ, negotiatorum, Siculorumq; omnium testimonia, cum, eorũ nominibus in statuarũ inscriptione positis omnẽ te sperare inuidiam, atque infamiam tuam extinguere possẽ? an, quorũ auctoritate tu statuas cohonestare tuas conatus es, eorũ ego dignitate accusationem meam comprobare

non potero? Nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fuisti, in ea re spes te aliqua consolatur. quæ gratia ne quid tibi prodesse posset, ego mea diligentia perfeci, ut etiam obesse deberet, tu tua sapientia curasti. etenim rem totam, iudices, breuiter cognoscite. In scriptura Siciliæ pro magistro est quidam L. Carpinatius: qui & sui quæstus caussa, & forte quod sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. is cum prætorem circũ omnia fora sectaretur, neque ab eo umquam discederet; in eam iam uenerat familiaritatem, consuetudinemq; in uendendis istius decretis, & iudicijs, transigendisq; negotijs, ut prope alter Timarchides numeraretur. hoc erat etiam capitalior, quod idem pecuniam ijs, qui ab isto aliquid mercabantur, fenori dabat, ea autem feneratio erat huiusmodi, iudices, ut etiam hic quæstus huic cæderet. nam quas pecunias ijs ferebat expensas, quibuscum contrahebat, aut scribæ istius, aut Timarchidi, aut etiam isti ipsi referebat acceptas. idem præterea pecunias istius extraordinarias grãdes suo nomine fenerabatur. hic primo Carpinatius, ante quam in istius tantam familiaritatem peruenisset, aliquoties ad socios literas de istius iniurijs miserat. Canuleius uero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat ea, quæ sine portorio Syracusis erant exportata. portum autem, & scripturas eadem societas habebat. ita factum est, ut essent permulta, quæ ex societatis literis dicere in istum, ac proferre possemus. uerum accidit, ut Carpinatius, qui iam cum isto summa consuetudine, præterea ratione coniunctus esset, crebras postea literas ad socios de istius summis officijs in rem communem, beneficijsq; mitteret, etenim tum iste omnia,

quæcunque

quæcunque Carpinatius postulabat, facere, ac decernere solebat: tum ille etiam plura scribebat ad socios; ut, si posset, quæ antea scripserat, ea plane extingueret. ad extremum uero, cũ iste iam decedebat, eiusmodi literas ad eos misit, ut hic frequentes obuiam prodirent, gratiasq; agerent; factu-ros esse, si quid imperasset, studiose pollicerentur: itaq; socij fecerunt: uetere instituto publicanorum, non quo istum ullo honore dignum arbitrarentur, sed quod sua interesse putabant, se memores, gratosq; existimari, gratias isti egerunt: Carpinatium sæpe ad se de eius officijs literas misisse dixerunt. iste cum respondisset, ea se libenter fecisse, operáq; Carpinatij magnopere laudasset: dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat eius societatis, ut diligenter caueret, atque prospiceret. ne quid esset in literis sociorum, quod contra suum caput, atque existimationem ualere posset. itaque ille multitudine sociorum remota, decumanos conuocat: rem defert. statuũt illi, atque decernũt, ut eæ literæ, quibus existimatio C. Verris læderetur, remouerentur, operaq; daretur, ne ea res C. Verri fraudi esse posset. si ostendo, hoc decreuisse decumanos; si planum facio, hoc decreto remotas esse literas; quid exspectatis amplius? possum ne rem magis iudicatam afferre? magis reum condemnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos ij, qui seuiora iudicia desiderant, arbitrentur res iudicare oportere, publicanorum iudicio; quæ uidelicet nunc populos iudices poscit; de quibus, ut eos iudices habeamus, legem ab homine non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed nobilissimo pro multarum uidemus. Decumani, hoc est principes, & quasi senatores publicanorum, remouendas de me-

dio literas censuerunt. habeo ex ijs, qui affuerunt, quos producam, homines honestissimos, ac locupletissimos, istos principes equestris ordinis, quorum splendore uel maxime istius, qui legem promulgauit, oratio, & caussa nititur. uenient in medium: dicent, quid statuerint: profecto, si recte homines noui, non mētiētur. literas enim communes de medio remouere potuerunt, fidem suam & religionem remouere non possunt. ergo equites R. te suo iudicio cōdemnari uoluerunt: uos nunc, utrum illorum iudicium, an uoluntatem, sequi malitis, considerate. at uide, quid te amicorum tuorum studium, quid tuum consiliū, quid sociorum uoluntas addiuuet. dicam paullo amplius. neque enim iā uereor, ne quis hoc me magis accusatorie, quam libere dixisse arbitretur. Si istas literas non decreto decumanorum magistri remouissent, tantum possem in te dicere, quantum in literis inuenissem: nunc, decreto isto facto, literis q; remotis, tantum mihi licet dicere, quantum possum; tantum iudici suspicari, quantum uelit. dico, te maximum pondus auri, argēti, eboris, purpuræ, plurimā uestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima uasa Corinthia, magnum numerū frumenti, uim mellis maximā Syracusis exportasse; his pro rebus, quod portoriū nō esset datū, literas ad socios misisse L. Canuleiū, qui in portu operas daret. satis ne magnum hoc crimen uidetur? nullum, opinor, maius. quid defendet Hortensius? postulabit, ut literas Canuleij proferam? crimen huiusmodi, nisi literis confirmetur, inane esse dicet? clamabo, literas remotas esse de medio decreto sociorū erepta mihi esse istius indicia, ac monumēta furtorū. aut hoc contendat nūquā esse factum: aut omnia tela excipiat, necesse est. negas esse

factum? placet mihi ista defensio: descendo: æqua enim condicio, æquum q; certamen proponitur. producam testes, & producam plures eodem tempore. quoniam tum, cum actũ est, una fuerunt, nunc quoque unæ sunt. cum interrogabũtur, obligẽtur non solum iurisurãdi, atque existimationis periculo, sed etiam communi inter se conscientia. si planum fit, hoc ita, quemadmodum dico, esse factum: non poteris dicere Hortensi, nihil in istis fuisse literis, quod Verrem læderet. non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuisse. ergo hoc uestro consilio, & gratia perfecisti, ut, quemadmodũ paullo ante dixi, & mihi summa facultas ad accusandũ daretur, & iudicibus libera potestas ad credendum. quod cum ita sit, nihil fingam tamen, meminero me non sumpsisse, quẽ accusarem, sed recepisse, quos defenderem; uos ex me audiam nõ a me prolatam, sed ad me delatam audire oportere; me Siculis satis esse facturum, si, quæ cognoui in Sicilia, quæ accepi ab ipsis, diligenter exposuero; populo R. si nullius uim, nullius potentiam pertimuero; uobis, si facultatem uere, atque honeste iudicandi fide, & diligentia mea secero; mihi in eo, si ne minimum quidẽ de eo curriculo uitæ, quod mihi semper propositum fuit, decessero. Quapropter nihil est, quod metuas, ne quid mecum fingam: etiam quod latere, habes. multa enim, quæ scio abs te esse commissa; quod aut nimium turpia, aut parũ credibilia sunt, prætermittam: tantum agam de hoc toto nomine societatis: &, ut uerum scire possitis; quæram, decretum ne sit. cum id inuenero; quæram, remotæ ne sint literæ. cum id quoque cõstabit; uos iam, me tacito, intelligetis, si illi, qui hoc istius caussa decreuerunt, equites R., nunc ijdem in eum iudices

ris reperire cupiebam. uerũ tantum inueni, iudices, quod apud uos quasi exempli causſa proferre poſsũ. ſed tamen quidquid erit in his libellis, quantulumcũque uidebitur eſſe, hoc quidem certe manifeſtũ erit. de cæteris ex hoc coniecturã facere debebitis. Recita mihi quæſo, hunc primum libellum, deinde illum alterũ. LIBELLVS CANVLEII. Iam nõ quæro, unde CCCC amphoras mellis habueris, unde tantam Melitenſem ueſtem, unde quinquaginta triclinio rum lectos, unde tot candelabra: non, inquam, iam quæro, unde hæc habueris; ſed, quo tibi tantum opus fuerit, id quæro. mitto de melle: ſed tantum ne Melitenſium, quasi etiam amicorum uxores, tantum lectorum, quaſi etiam omnium iſtorum uillas ornaturus eſſes? cum hæc paucorum menſium ratio in his libellis ſit, facite ut nobis triennij totius ueniat in mentem. ſic contendo, ex his paruis libellis apud unum magiſtrum ſocietatis repertis uos tam coniectura aſſequi poſſe, cuiuſmodi prædo iſte in illa prouincia fuerit, quam multas cupiditates, qua uarias, quam infinitas habuerit, quantam pecuniam non ſolũ numeratam, uerũ etiam huiuſcemodi in rebus poſitam confecerit. quæ nobis alio loco planius explicabũtur: nũc hoc attendite. His exportationibus, quæ recitatæ ſunt, ſcribit HS LX ſocios perdidiſſe ex uicęſima portorij Syracuſis. paucis igitur menſibus, ut hi puſilli & contempti libelli indicant, furtis prætoris, quæ eſſent HS duodecies, ex uno opido ſolo exportata ſunt. cogitate nunc, cum illa ſit hæc inſula, quæ undique exitus maritimos habeat, quid ex cæteris locis exportatum putetis, quid Agrigẽto, quid Lilybæo, quid Panormo, quid Thermis, quid Halęſa, quid Catina, quid ex ceteris opidis, quid uero Meſſana, quem iſte ſibi locum maxime tutũ arbi

trabatur, ubi animo semper soluto, liberoq; erat, & sibi iste Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quæ aut diligentius seruanda, aut occultius exportanda erant, deportaret. his inuentis libellis, cæteri remoti, & diligentius sunt recondi-ti. nos tamẽ, ut omnes intelligant hoc nos sine cupiditate age re, his ipsis libellis contenti sumus. nunc ad sociorum tabulas accepti & expensi, quas remouere honeste nullo modo po tuerunt, & ad amicum tuum Carpinatium reuertemur. Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas so cietatis, quæ significabant, multis nominibus eos homines uersuram a Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedis-sent. erit uobis luce clarius, iudices, cum eos ipsos produxe-ro, qui dederũt. intelligetis enim, illa tempora, per quæ, cũ essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum societatis tabulis non solum consulibus, uerum etiam mensibus conuenire. Cum hæc maxime cognoscerem us, & iam in manibus tabulas haberemus; repente aspicimus lituras eius modi, quasi quædam uulnera tabularum recentia. statim suspi-cione offensi, ad ea ipsa nomina oculos, animum q; transtuli mus. erant acceptæ pecuniæ a C. Verrutio, sic tamen, ut us que alterum, r, literæ constarent integræ, reliquæ om-nes essent in litura. alterum, tertium, quartum, per multa erant eius modi nomina. cum manifesta res, cum fla gitiosa tabularum, atque insignis turpitudo teneretur, quæ rere incepimus de Carpinatio, quisnam esset is Verrutius, quicum tantæ pecuniæ rationem haberet. hærere homo, auersari, rubere. quod lege excipiuntur tabulæ publi-canorum, quo minus Romam deportentur, ut res quam maxime clara, ac testata esse posset; in ius ad Metellum Carpinatium uoco, tabulas q; societatis in forum defero.

fit maximus concursus hominum; & quod erat Carpinatij notæ cum isto prætore societas, ac feneratio, summe exspectabant omnes, quid in tabulis contineretur. rem ad Metellum defero: me tabulas perspexisse sociorum: in his tabulis magnam rationem C. Verrutij permultis nominibus esse: meq; hoc perspicere ex consulum mensium q; ratione, hunc Verrutium neque ante aduentum C. Verris, neque post decessionem quidquam cum Carpinatio rationis habuisse. postulo, mihi respondeat, qui sit iste Verrutius, mercator, an arator, an pecuniarius? in Sicilia sit, an decesserit? clamare omnes ex conuentu, neminem umquam ex Sicilia fuisse Verrutium. ego instare, ut mihi responderet, ubi esset? quis esset? unde esset? cur seruus societatis, qui tabulas, confecerit, semper in Verrutij nomine certo ex loco mendosus esset? atque hæc postulabam, non quo illum cogi putarē oportere, ut ea mihi responderet inuitus; sed ut omnibus istius furtis, illius flagitium, utriusque audacia perspicua esse posset. itaque illum iniuriæ metu, conscientiaq; peccati mutum, atque exanimatum, ac uix uiuum relinquo: tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo: adhibentur in exscribendo de conuentu uiri primarij: literæ, lituræq; omnes assimulatæ, expressæ, de tabulis in libros transferuntur. hæc omnia summa cura, & diligentia recognita, & collata, & ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius tum mihi respondere noluit; respondē mihi nunc tu Verres, quem esse hunc tuum pæne gentilem Verrutium putes. fieri non potest, ut quem uideo te prætore in Sicilia fuisse, & quem ex ipsa ratione intelligo locupletem fuisse, eum tu in tua prouincia non cognoris. atque adeo, hoc ne longius, aut obscurius esse possit, procedite in me-

dium, explicate descriptionem, imaginemq; tabularum; ut omnes mortales istius auaritiæ non iam uestigia, sed ipsa cubilia uidere possint. Videtis Verrutium? uidetis primas literas integras? uidetis extremam partem nominis, caudam illam Verris, tamquam in luto, demersam esse in litura? sic habent se tabulæ, iudices, ut uidetis. quid exspectatis? quid quæritis amplius? tu ipse Verres quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium, necesse est, aut te esse Verrutium fateare. Laudantur oratores ueteres, Crassi illi, & Antonij, quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum causas defendere solebant. nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam præstiterunt. nemo enim tunc ita peccabat, ut defensioni locum non relinqueret: nemo ita uiuebat, ut nulla eius uitæ pars summæ turpitudinis esset expers: nemo ita in manifesto peccato tenebatur, ut, cum impudens fuisset in facto, tum impudentior uideretur, si negaret. nunc uero quid faciat Hortensius? auaritiæ ne crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumq; defendit. An ab hac eius infamia nequitiæ uestros animos in aliam partem fortitudinis commemoratione traducat? at homo inertior, ignauior, magis uir inter mulieres nequam, impura inter uiros muliercula, proferri non potest. At mores commodi. quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At hæc sine cuiusquam malo. quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior umquam fuit? In hoc homine, atque in eiusmodi caussa quid facerent omnes Crassi, & Antonij, tantum, opinor, Hortensi ad hanc caussam non accederent; ne in alterius impudentia sui pudoris existi-

mationem amitterent. liberi enim ad causſæ, solutiq; uenie bant; neque committebant, ut si impudentes in defendendo esſe noluiſſent, ingrati in deſerendo exiſtimarentur.

ACTIONIS. IV. IN. C. VERREM

LIB. III.

ORATIO IIX.

O MNES, qui alterum, iudices, nullis impulſi inimicitijs, nulla priuatim læſi iniuria, nullo præmio adducti, in iudiciũ reip. cauſſa uocant, prouidere debent, non solũ quid oneris in præſentia tollant, ſed etiam quantum in omnem uitam negotij ſuſcipere conentur. legẽ enim ſibi ipſi indicunt innocentiæ, continentiæ, uirtutumq; omnium, qui ab altero rationem uitæ repoſcunt, atque eo magis, ſi id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, nuſi utilitate communi. nam qui ſibi hoc ſumpſit, ut corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat; quis huic ignoſcat, ſi qua in re ipſe ab religione officij declinarit? quapropter hoc etiam magis ab omnibus eiuſmodi ciuis laudandus, ac diligendus eſt, qui non ſolum reip. ciuem improbum remouet, uerum etiam ſe ipſum eiuſmodi fore profitetur, ac præſtat, ut ſibi non modo communi uoluntate uirtutis, atque officij, ſed etiam ut quadam magis neceſſaria ratione recte ſit, honeſteq; uiuendum. ita hoc, iudices, ex homine clariſſimo, atque eloquentiſſimo L. Craſſo ſæpe auditum eſt, cũ ſe nullius rei tã pœnitere diceret, quam quod C. Carbonẽ um quam in iudicium uocauiſſet. minus enim liberas omnium

uoluntates rerum habebat, & uitam suam pluribus, quam uellet, obseruari oculis arbitrabatur. atque ille ijs præsidijs ingenij, fortunæq; munitus, tamen hac cura continebatur, quam sibi, non dum confirmato consilio, sed ineunte ætate susceperat. quo minus etiam perspicitur eorum uirtus, & integritas, qui ad hanc rem adolescentuli, quam qui iam firmata ætate descendunt. illi enim, ante quam potuerunt existimare, quanto liberior uita sit eorum, qui neminem accusarint, gloriæ caussa, atque ostentationis accusant: nos, qui iam, & quid facere, & quantulum iudicare possemus, ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, numquam ipsimet nobis præcideremus istam licentiam, libertatemq; uiuendi. atque hoc ego plus oneris habeo, quam qui ceteros accusarunt: (si onus est id appellandum, quod cum lætitia feras, ac uoluptate) ueruntamen hoc ego amplius suscepi, quam ceteri, quod ita postulatur ab omnibus, ut ab ijs se abstineant maxime uitijs, in quibus alterum reprehenderunt. furem aliquem, aut rapacem accusaris: uitanda tibi semper erit omnis auaritiæ suspicio. maleficum quempiã adduxeris, aut crudelem: cauendum erit semper, ne qua in re asperior, aut inhumanior fuisse uideare. corruptorem, adulterum: prouidendum diligenter, ne quod in uita uestigium libidinis appareat. omnia postremo, quæ uindicaris in altero, tibi ipsi uehementer fugienda sunt. etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero uitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur. ego in uno homine omnia uitia, quæ possunt in homine perdito, nefarioq; esse, reprehendo; nullum esse uitium libidinis, sceleris, audaciæ, quod non in unius istius uita perspicere possitis. ego in isto reo legem hanc, iudices, mi-

hi statuo, uiuendum ita esse, ut isti nō modo factis, dictisq; omnibus, sed etiam oris, oculorumq; illa contumacia, ac superbia, quam uidetis, dissimillimus esse, ac semper fuisse uidear. patior non moleste, iudices, eam uitam, quæ mihi sua sponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege, & condicione necessariam quoque futuram. Et in hoc homine sæpe a me quæris, Hortensi, quibus inimicitijs, aut qua iniuria adductus ad accusandum descenderim? mitto iam rationem officij mei, necessitudinuq; Siculorum: de ipsis tibi inimicitijs respōdeo. an tu maiores ullas inimicitias putas esse, quā contrarias hominum sententias, ac dissimilitudines studiorum, & uoluntatum? fidem sanctissimam in uita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quæstor consulem suum, consilijs commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? pudorē, & pudicitiam qui colit, potest animo æquo istius quotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium uidere? qui religiones deorum immortalium retinere uult, ei, qui fana spoliarit omnia, qui extensarū orbitis prædari sit ausus, inimicus non esse qui potest? qui iure æquo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet uarietatem, libidinemq; decretorum tuorum? qui uiciorum iniurijs, prouinciarumq; incommodis doleat, is in te non expilatione Asiæ, uexatione Pamphyliæ, squalore, & lacrymis Siciliæ concitetur? qui ciuium R. iura, ac libertatem sanctam apud omnes haberi uult, is non tibi plus etiam, quam inimicus, esse debeat, cum tua uerbera, cum secures, cum cruces ad ciuium R. supplicia fixas recordetur? an, si qua in re contra rem meam decresset aliquid iniuria, iure me ei inimicum esse arbitrarere: cum omnia cōtra

omnium bonorum rem, causſam, rationem, utilitatem, uolũ tateḿq; fecerit, quæris cur ei ſim inimicus, cui populus R. infeſtus ſit? qui præſertim plus etiam, quam pars uirilis poſtulat, pro uoluntate populi R. oneris, ac muneris ſuſcipere debeam. Quid illa, quæ leuiora uidentur eſſe, non cuiuſuis animum poſſunt mouere? quod ad tuam ipſius amicitiam, cæteroruḿq; omnium maiorum, atque nobilium facilioré aditum iſtius habet nequitia, & audacia, quam cuiuſquã noſtrum uirtus, & integritas. odiſtis hominum nouorum induſtrias: deſpiciſtis eorũ frugalitatem: pudorem contemniſtis: ingenium uero, & uirtutem depreſſum, extinctaḿq; cupiſtis: Verrem amatis. ita credo, ſi non uirtute, non induſtria, non innocentia, non pudore, non pudicitia, at ſermone, at literis, at humanitate eius delectamini. nihil horum eſt: contrá́q; ſunt omnia cum ſummo dedecore, ac turpitudine, tum ſingulari ſtultitia, atque inhumanitate oblita. Huic homini ſi cuius domus patet, utrum ea patere, an hiare, ac poſcere aliquid uidetur? hunc ueſtri ianitores, hũc cubicularij diligunt: hunc liberti ueſtri, hunc ſerui, ancillǽq; amant: hic cum uenit, extra ordinem uocatur: hic ſolus introducitur, cæteri ſæpe frugaliſſimi homines excluduntur. ex quo intelligi poteſt, eos uobis eſſe cariſſimos, qui ita uixerunt, ut ſine ueſtro præſidio ſalui eſſe non poſſint. Quid? hoc cuiquam ferendum putatis eſſe, nos ita uiuere in pecunia tenui, ut prorſus nihil acquirere uelimus, ut dignitatem noſtram, populíq; R. beneficia non copijs, ſed uirtute tuæmur; iſtum rebus omnibus undique ereptis impune eludentem circumfluere, atque abundare? huius argento domos ueſtras, huius ſigni, & tabulis forum, Comitiuḿq; ornari? præſertim cum uos ueſtro marte his rebus

omnibus abundetis. Verrem esse, qui uestras uillas suis ma
nubijs ornet? Verrem esse, qui cũ L. Mummio certet? ut plu
res hic sociorum urbes, quã ille hostium, spoliasse uideatur;
plures hic solus uillas ornamentis fanorum, quam ille fana
spolijs hostium ornasse: et is erit ob eam rem uobis carior ut
ceteri libentius suo periculo uestris cupiditatibus seruiant?
uerum hæc dicentur alio loco, & dicta sunt: nunc profi
ciscemur ad reliqua; si pauca ante erimus a nobis, iudices,
deprecati. Superiore omni oratione perattentos uestros ani
mos habuimus. id fuit nobis gratũ admodum, sed multo erit
gratius, si reliqua uoletis attendere: propterea quod in his
omnibus, quæ antea dicta sunt, erat quædam ex ipsa uarie
tate, ac nouitate rerum, ac criminum delectatio: nunc tra-
ctare caussam instituimus frumentariam, quæ magnitu-
dine iniuriæ fere criminibus ceteris antecellit, iucunditatis
in agendo, & uarietatis minus habebit. uestra autem aucto
ritate, & prudentia dignissimum est, iudices, in audiendo
diligentiam non minus religioni tribuere, quam uoluptati.
In hac caussa frumentaria cognoscenda, hæc uobis proponi
te, iudices, uos de rebus fortunisq; Siculorum omnium, de
ciuium R. qui erant in Sicilia, bonis, de uectigalibus a
maioribus traditis, de uita uictuq; populi R. cogniturós.
quæ si magna, atque adeo maxima uobis uidentur; quam
uarie, & quam copiose dicantur, exspectare nolite. Nemi
nem uestrum prætervit, iudices, omnem utilitatem, opportu-
nitatemq; prouinciæ Siciliæ, quæ ad commoda populi R. ad
iuncta sit, consistere in re frumentaria maxime: in ceteris re
bus adiuuamur ex illa prouincia, hac uero alimur, ac sustĩ-
nemur. ea caussa tripartita, iudices, erit in accusatione. pri-
mũ enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento,

postremo de æstimato. Inter Siciliã, ceteraſq; prouincias, ita dices, in agrorum uestigalium rationibus hoc interest, quod ceteris aut impositum uectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, ut Hispanis, & plerisque Poenorum, quasi uictoriæ præmium, ac pœna belli; aut censoria locatio constituta est, ut Asiæ lege Sempronia. Siciliæ ciuitates sic in amicitiam, fidemq; recepimus, ut eodem iure essent, quo fuissent; eadem condicione populo R. parerent, qua suis antea paruissent. perpaucæ Siciliæ ciuitates sunt bello a maioribus nostris subactæ: quarum ager cum esset publicus populi R. factus, tamen illis est redditus. is ager a censoribus locari solet. fœderatæ ciuitates duæ sunt, quarum decumæ uenire non soleant, Mamertina, & Tauromenitana. quinque præterea sine fœdere immunes ciuitates, ac liberæ, Centuripina, Halesina, Segestana, Halycienſis, Panormitana. præterea, omnis ager Siciliæ ciuitatum decumanus est, itéq; ante imperium populi R. ipsorum Siculorum uoluntate, & institutis fuit. uidete nunc maiorum sapientiam: qui, cum Siciliam tam opportunum subsidium belli, atque pacis ad remp. adiunxissent, tanta cura Siculos tueri, & retinere uoluerunt, ut non modo eorum agris uectigal nouum nullum imponerent, sed ne legem quidem uenditionis decumarum, ne ue uendundis aut tempus, aut locum communirent, ut certo tempore anni, ut ibidem in Sicilia, denique ut lege Hieronica uenderent. uoluerunt eos in suis rebus ipsos interesse, eorũ animos non modo lege noua, sed ne nomine quidem legis nouo commoueri. ita decumas lege Hieronica semper uendendas censuerunt, ut ijs iucundior esset munaris illius functio, si eius regis, qui Siculis carissimus fuit, non solum institutis commutato imperio, uerum etiam

nomen maneret. hoc iure ante Verrem prætorem Siculi semper usi sunt. hic primus institutæ omnium, consuetudinem a maioribus traditam, condicionem amicitiæ, ius societatis conuellere, & commutare ausus est. qua in re primum illud reprehendo, & accuso, cur in re tam ueteri, tam usitata quidquam noui feceris? ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos, qui illam prouinciam ante te tenuerunt, prudentia, consilioq; uicisti? est tuum, est ingenij, prudentiæq; tuæ. do hoc tibi, & concedo: scio te Romæ, cum prætor esses, edicto tuo possessiones hereditatum ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse: scio te edicta superiorum omnium correxisse, & possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse: easq; res nouas, abs te prolatas, & inuentas, magno tibi quæstui fuisse scio: eundemq; te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere, & commutare; ne is redimeret, cuia res esset; ne pupillo tutores, propinquiq; consulerent, quo minus fortunis omnibus euerteretur; exiguam diem præfinire operi, qua ceteros ab negotio excluderes, cum ipse in tuo redemptore nullam certam diem obseruares. quamobrem nouam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis prætorijs, in censorijs legibus tam prudentem, tam exercitatum. non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed, quod tua sponte, iniussu populi, sine senatus auctoritate iura prouinciæ Siciliæ mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octauio & C. Cottæ cæs. senatus permisit, ut uini, & olei decumas, & frugũ minutarum, quas ante quæ flores in Sicilia uendere consuessent, Romæ uenderent, le-

gemq; his rebus, quam ipsis uideretur, edicerent. cum locatio fieret, ut publicani postularunt, quasdam res ut ad legē adderent, neque tamen a cēsorijs ceteris legibus recederet. contradixit is, qui casu tum Romæ fuit, tuus hospes, Verres, hospes, inquam, & familiaris tuus, Sthenius hic Thermitanus. cēsores caussam cognouerunt: cum uiros primarios, atque amplissimos ciuitatis multos in consilium aduocassent, de consilij sententia pronunciarunt, se lege Hieronica uendituros. ita ne uero? prudentissimi uiri summa auctoritate præditi, quibus senatus legum dicendarum in locandis uectigalibus omnem potestatē permiserat, populus q; R. idem iusserat; Siculo uno recusante, cum amplificatione uectigalium nomen Hieronicæ legis mutare noluerunt: tu, homo minimi consilij, nullius auctoritatis, iniussu populi, ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento, atque adeo exitio uectigalium totam Hieronicam legem sustulisti. at quam legem corrigit, iudices, atque adeo totam tollit? acutissime, ac diligentissime scriptam; quæ omnibus custodijs subiectum aratorem decumano tradit; ut neque in segetibus, neque in areis, neque in horeis, neque in amouendo, neque in asportando frumento grano uno posset arator sine maxima pœna fraudere decumanum. scripta lex ita diligenter est, ut eum scripsisse appareat, qui alia uectigalia non haberet; ita acute, ut Siculum; ita seuere, ut tyrannum. qua lege Siculis tamen arare expediret. nam ita diligenter constituta sunt iura decumani, ut tamen ab inuito aratore plus decuma non possit auferri. cum hæc essent ita constituta, Verres tot annis, atque adeo sæculis inuentus est, qui hæc non commutaret, sed euerteret, eaq; quæ iam diu ad salutem socio-

rum,

rum, utilitatemq; rep. composita, comparataq; essent, ad suos improbissimos quæstus conuerteret: qui primum certos instituerit, nomine decumanos, re uera ministros, ac satellites cupiditatum suarum: per quos ostendam sic prouinciam per triennium uexatam, atque uastatam, iudices, ut eam multis annis, multorum innocentia, sapientiaq; recreare nequeamus. Eorum omnium, qui decumani uocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem uidetis: de cuius improbitate singulari grauissimarum legationum querimonias audistis. aspicite, iudices, uultum hominis, & aspectum; & ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Sicilienses, quos fuisse putetis, cogitate, ac recordemini. hic est Apronius, quem in prouincia tota Verres, cum undique nequissimos homines conquisisset, & cum ipse secum similes duxisset non parū multos, nequitia, luxuria, audacia sui simillimum iudicauit. itaque istos inter se perbreui tempore nō res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo, similitudoq; coniunxit. Verris mores improbos, impurosq; nostis: fingite uobis, si potestis, aliquem, qui in omnibus isti rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erat Apronius ille: qui, ut ipse non solum uita, sed etiam corpore, atque ore significat, immensa aliqua uorago est, aut gurges uitiorum, turpitudinumq; omnium. hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conuiuijs principem adhibebat: tantamq; habebat morum similitudo coniunctionem, atque concordiam, ut Apronius, qui alijs inhumanus, ac barbarus, isti uni commodus, ac disertus uideretur; ut, quem omnem odissent, neque uidere uellent, sine eo iste esse nō

non posset; ut, cũ alij ne conuiuijs quidem ijsdem, quibus Apronius, hic ijsdem etiam poculis uteretur; postremo ut odor Apronij terrerimus oris, et corporis, quẽ, ut aiunt, ne bestiæ quidẽ ferre possent; uni isti suauis, & iucundus uideretur. ille erat in tribunali proximus, in cubiculo socius in conuiuio dominus, ac tum maxime, cum, accubante prætextato prætoris filio, in conuiuio saltare nudus cœperat. hunc, uti dicere institui, principem Verres ad euertendas fortunas aratorum, uexandas, diripiendasq; esse uoluit: huius audaciæ, nequitiæ, crudelitati fidelissimos socios optimosq; ciues scitote hoc prætore traditos, iudices, atque addictos fuisse, nouis institutis, et edictis, tota Hieronica lege, quẽ admodum antea dixi, reiecta, et repudiata. primũ edictũ, iudices, audite præclarum: Quantũ decumanus edidisset aratorem sibi decumæ dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur. quo modo? quantum popposcerit Apronius, dato. quid est hoc? utrum, prætoris institutum in socios, an in hostes uictos insani edictũ, atque imperium tyranni? ego tantundem, quantum ille popposcerit? poscet omne, quantum exaruero. quid omne? immo plus etiam, inquit, si uolet. quid tum? quid censes? aut dabis, aut, contra edictum feciſſe. damnabere. per deos immortales, quid, quid est hoc? ueriſimile enim non est. sic mihi persuadeo, iudices: tametsi omnia in istum hominem conuenire putetis, tamen hoc uobis falsum uideri. ego enim, cum hoc tota Sicilia dicere, tamen affirmare non auderem, si hæc edicta non ex ipsius tabulis totidem uerbis recitare possem, sicuti facio. Da, quæso, scribæ: recitet ex codice. recita. EDICTVM. DE PROFESSIONE. Negat me recitare totum. nam id nutu significare uidetur. quid præterea? an illud, ubi cauet

tamen Siculis, & miseros respicis aratores? edicis enim, te in decumanum, si plura sustulerit, quam debitum sit, in octuplum iudicium daturum esse. nihil mihi placet praetermitti. recita hoc quoque, quod postulat, totum, recita.

EDICTVM. DE. IVDICIO. IN. OCTVPLVM.

Iudicio ut arator decumanũ persequatur? miserũ, atque iniquum ex agro homines traduci in forũ, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum rusticarũ, ad insolitã litẽ, atque iudiciũ. cum omnibus in alijs uectigalibus, Asiæ, Macedoniæ, Hispaniæ, Galliæ, Africæ, Sardiniæ, ipsius Italiæ, qua uectigalia sunt, cũ in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor, ac pignerator, non ereptor, neque possessor soleat esse; tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est, de aratoribus, ea iura cõstituebas, quæ omnibus alijs essent contraria? utrum est æquius, decumanum petere, an aratorẽ repetere? iudiciũ integra re. an perdita fieri? eum, qui manu quæsierit, an eum, qui digito licitus sit, possidere? quid, qui in singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te pretorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit, quid facient? cum dederint Apronio, quod poposcerit, relinquent arationes? relinquent larem familiarem suum? uenient Syracusas? ut te pretore, uidelicet æquo iure, Apronium, delicias, ac uitam tuam, iudicio recuperatorio persequantur. uerum esto: reperietur aliquis fortis, experiens arator: qui cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat, & pœnam octupli persequatur. exspecto uim edicti, seueritatem pretoris: fauco aratori: cupio octupli damnari Apronium. quid tandem postulat arator? nihil, nisi ex edicto iudicium in octuplum.

quid Apronius? non recusat. quid prætor? iubet recuperatores reijcere. decurias scribamus, quas decurias? de cohorte mea reijcies, inquit. quid? ista cohors quorum hominum est? Voluisti aruspicis, & Cornelij medici, & horum eorum, quos tribunal meum uides lambere. nam de conuentu nullum umquam iudicem, nec recuperatorem dedit: iniquos decumanis omnes dicebat esse, qui unam agri glebam possiderent. ueniendum erat ad eos contra Apronium, qui non dum etiam Aproniani cōuiuij crapulam exhalassent. o præclarum, & commemorandum iudicij: o seuerū edictum: o tutum perfugium aratorum. atque ut imel ligatis, cuiusmodi ista iudicia in octuplū, cuiusmodi istius de cohorte recuperatores existimati sint; sic attendite. Ecquem putatis decumanum, hac licētia permissa, ut tantum ab aratore, quantum, popoposcisset, auferret, plus, quam deberetur, popoposcisse? considerate cum uestris animis uos mus ipsi, ecquem putetis: præsertim cum id non solum sine auaritia, sed etiā impudentia accipere potuerit. multos, ne esse est. at ego omnes dico plus, quam decumas, abstulisse. cedo mihi unum ex triennio præturæ tuæ, qui octupli damnatus sit. damnatus? immo uero in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. nemo erat uidelicet aratorum, qui iniuriam sibi faciam queri posset: nemo decumanorum, qui grano amplius sibi quam deberetur, deberi professus esset. immo uero contra, rapiebat, & asportabat, quantum a quoque uolebat, Apronius: omnibus autem locis aratores spoliati, ac uexati querebantur: neque tamen ullum iudicium reperietur. quid est hoc uiri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites R. ab homine nequissima, ac turpissimo læsi, pœnam octupli, sine ulla dubitatione

commissum, non persequebantur? quæ caussa? quæ ratio est? una illa, iudices, quam uidetis: quod ulero etiam illusos se, & irrisos ab iudicio discessuros uidebant. etenim quod esset iudicium, cum e Verris turpissimo, flagitiosissimoq; comitatu tres recuperatorum nomine assedissent, assecla istius, non a patre ei traditi, sed a meretricula commendati? ageret uidelicet caussã arator: nihil sibi frumenti ab Apronio relictũ, bona sua etiã direpta, se pulsatum, uerberatuḿq; diceret. conferrẽt uiri boni capita: de comessatione loquerentur inter se, ac de mulieribus, si quas a prætore abeuntes possent deprehendere: res agi uideretur. surrexisset, Apronius, noua dignitas publicani, non, ut decumanus, squaloris plenus, ac pulueris, sed unguentis oblitus, uino uigiliisq; languidus: omnia primo motu, ac spiritu suo, uini, unguenti, corporis odore complesset: dixisset hæc, quæ uulgo dicere solebat, non se decumas emisse, sed bona, fortunasq; aratorum; non se decumanum esse Apronium, sed Verrem alterum, dominum illorum, ac tyrannum. quæ cum dixisset, illi uiri optimi, de cohorte istius recuperatores, non de absoluendo Apronio, deliberarent, sed quærerẽt, quo modo petitorem ipsum Apronio permitterent, ut, quantum uellet, poscæret; quantum poposcisset, auferret. Hoc tibi defensionis ad iudicium tuum comparabas, habuisse te edictũ. recuperatores daturum in octuplum: si mehercule ex omni copia conuẽtus Syracusani, splendidissimorũ hominum, honestissimorumque. faceres potestatẽ aratori, non modo reiiciendi, sed etiam sumendi recuperatores; tamẽ hoc nouum genus iniuriæ ferre nemo posset, te, cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, et rem de manibus amisisses, tũ bona tua repetere, ac persequi lite, atque iudicio. cũ

uero uerbo iudicium sit in edicto, re quidem uera tuorum comitum, hominum nequissimorum, collusio cum decumanis socijs tuis, atque adeo procuratoribus; tamen audes illius iudicij mentionem facere? præsertim cum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur: cum in tantis incommodis aratorum, iniurijsq; decumanorum nullū ex isto præclaro edicto non modo factum, sed ne postulatū quidem iudicium inueniatur. Erit tamen in aratores lenior, quam uidetur. nam qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idem habuit in edicto, se in aratorem in quadruplū. qui daturum. qui hunc audet dicere aratoribus infestum, aut inimicum fuisse? quanto lenior, est quū in publicanū edixit, ut, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. quid dereliquit iudicij, quod in aratorē dari posset? Non malū est, inquit, esse istam formidinem ut, cum exactum sit ab aratore, tamen, ne se commoueat, reliquus metus iudicij sit. Si iudicio a me uis exigere, remoue Siculum magistratum. si hanc uim adhibes, quid opus est iudicio? quis porro erit, qui non malit decumanis tuis dare quod poscent, quam ab asseclis tuis quadrupli cōdemnari? Illa uero præclara est clausula edicti, quod omniū controuersiarum, quæ essent in aratorum, et decumanum, si uter uolet, edicit se recuperatores daturum. Primum, quæ potest esse controuersia, cū is, qui petere debet, aufert; & cū is, non quantum debetur, sed quantū commodum est, auferat; ille autem, unde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc homo luteus, etiam callidus, ac ueterator esse uult, quod ita scribit: si uter uolet, recuperatores dabo. quam lepide se furari putat, utrique facit potestatem. sed

utrum ita scripserit; si uter uolet, an, si decumanus uolet; nihil interest. arator enim tuos istos recuperatores numquid uolet? Quid? illa cuiusmodi sunt, quæ ex tempore ab Apronio admonitus edixit? Q. Septitio, honestissimo homine, equiteq; R. resistente Apronio, & affirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentū de area tolleret, antequam cū decumano pactus esset. ferebat hanc quoque iniquitatē Septitius, et imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cū illud edictum repente uberrimum, & quæstuosissimum nascitur: ut ante kal. Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent. hoc edicto non Siculi, (nam eos quidem iam superioribus edictis satis perdiderat, atque afflixerat) sed illi ipsi equites R. qui suum ius retinere se contra Apronii posse erant arbitrati, splendidi homines, & aliis prætorib. gratiosi, uincti Apronio traditi sunt. attendite enim, cuiusmodi edicta sint. Ne tollat, inquit, ex area, nisi erit pactus. satis hæc magna uis est ad inique paciscendum: malo enim plus dare, quam non mature ex area tollere. at ista ui Septitium, & non nullos Septitij similes non coercet: qui ita dicunt: ne tollam potius, quam paciscar. his hoc apponitur: Deportatum habeas ante Kal. Sex. deportabo igitur. Nisi pactus eris, non commouebis. sic deportandi dies præstitutæ tollere cogebat ex area: cohibitio tollendi, nisi pactus esset, uim adhibebat pactioni, non uoluntatem. Iam uero illud, non solum contra legem Hieronicam, nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia iura Siculorum, quæ habent a senatu, populoq; R. ne extra suū forum uadimonium promittere coganturꝰ statuit iste, ut arator decumano, quo uellet decumanus, uadimonium

promitteretur hic quoque Apronio, cum ex Leontino usque Lilybæum aliquem uadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quæstus accederet. quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quo edixerat, ut aratores iugera sationum suarum profiterentur. quæres cũ ad pactiones iniquissimas magnã uim habuit, sicut ostẽdemus, nec ad ullã utilitatem reip. pertimuit, tũ uero ad calumnias, in quas omnes incideret, quos uellet Apronius. ut enim quisque cõtra uoluntatem eius dixerat, ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur. cuius iudicij metu magnus a multis frumenti numerus ablatus, magnæq; pecuniæ coactæ sunt: non quo iugerũ numerũ uere profiteri esset difficile, aut amplius etiã profiteri: (quid enim in eo periculi esse posset? sed caussa erat iudicij formidandi, quod ex edicto professus non esset. iudicium autem quod fuerit isto prætore, si, quæ cohors, & qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniquitate nouorum edictorum intelligi uelim, iudices? iniuriam ne factam socijs? uidetis. auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit negare. tantum Apronium isto prætore potuisse? confiteatur, necesse est. Sed uos fortasse, quod uos lex commonet, id in hoc loco quæretis. num quas ex hisce rebus pecunias ceperit. docebo, cepisse maximas; omnesq; eas iniquitates, de quibus antea dixi, fuit quæstus caussa reperisse conuincam, si prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus usurum se putet, defensione eius deiecero. Magno, inquit, decumas, uendidi. quid ais? an tu decumas, homo audacissime, atque amentissime, uendidisti? tu partes eas, quas te senatus, populusq; R. uoluit, an fructus integros, atque adeo

bona, fortunasq; aratorum omnes uendidisti? si palam præco iussu tuo prædicasset, non decumas frumenti, sed dimidias uenire partes; & ita emptores accessissent, ut ad dimidias partes emendas; si pluris uēdidisses tu dimidias, quam ceteri decumas; cuinam mirum uideretur? quid uero? si præco decumas pronunciauit; re uera, hoc est lege, edicto, condicione, plus etiā quam dimidiæ, uenierunt; tamen hoc tibi præclarū putabis, te pluris, quod nō licebat, quam ceteros, quod oportebat, uendidisse? Pluris uendidi decumas, quam ceteri. quibus rebus id assecutus es? innocentia? aspice ædem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiæ. diligentia? codicis liturasque tui contemplare in Stheniij Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligentem. ingenio? qui testes interrogari priore actione nolueris, & ijs tacitum os tuum præbere malueris; quamuis & te, & patronos tuos ingeniosos esse dicito. qua re igitur id, quod ais, assecutus es? magna est enim laus, si superiores consilio uicisti, posterioribus exemplum, atque auctoritatem reliquisti. tibi fortasse idoneus fuit nemo, quem imitarere. at te uidelicet inuentorem rerum optimarum, ac principem, imitabuntur omnes. quis aratorum te prætore decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putauit, cum tribus decumis pro una defungeretur? præter paucos, qui propter societatem furtorum tuorum nihil omnino dederunt. Vide, inter importunitatem tuam, senatusq; bonitatem quid intersit. senatus, cum temporibus reip. cogitur, ut decernat, ut alteræ decumæ exigantur, ita decernit, ut pecunia pro his decumis soluatur aratoribus; ut, quod plus sumitur quam debetur, id emi, non auferri putetur. tu, cum tot decumas non S. C. sed nouis edictis tuis, nefarijsq; in-

stitutis exigeres, & eriperes, magnum te feciſſe arbitrabere, ſi pluris uendideris, quam L. *Hotenſius, pater iſtius* Q. *Hortenſij, quam* Cn. *Pompeius, quam* M. *Marcellus: qui ab æquitate, ab lege, ab inſtitutis non receſſerunt. an tibi unius anni, aut biennij ratio habenda fuit; ſalus prouinciæ, commoda rei frumentariæ, ratio reip. in poſterum fuit negligenda? cum ita rem conſtitutam accepiſſes, ut & populo* R. *ſatis frumenti ex Sicilia ſuppeditaretur, & aratoribus tamen arare, atque agros colere expediret; quid effeciſti? quid aſſecutus es? ut prætore te neſcio quid ad decumas accederet, deferendas arationes, relinquēdasq; curaſti. ſucceſſit tibi* L. *Metellus. tu innocentior; quā Metellus? tu laudis, & honoris cupidior? tibi enim conſulatus quærebatur,* Metello *paternus honor, & auitus negligebatur. multo minoris uēdidit, non modo quam tu, ſed etiam quam qui ante te uendiderunt. quæro, ſi ipſe excogitare non poterat, quemadmodum quamplurimo uenderet: ne tua quidem recentia proximi prætoris veſtigia perſequi poterat, ut tuis præclaris, abs te principe inuentis, & excogitatis, edictis, atque inſtitutis uteretur? ille uero tum ſe* Metellum *minime fore putaſſet, ſi te ulla in re imitatus eſſet. qui ab urbe* Roma, *quod nemo umquam poſt hominum memoriam fecit, cum ſibi in prouinciam proficiſcendum putaret, literas ad Siciliæ ciuitates miſit, per quas hortatur, & rogat, ut arent, ut ſerant in beneficio populi* R. *hoc petit aliquanto ante ad uentum ſuum: & ſimul oſtendit ſe lege Hieronica uenditurum, hoc eſt in omni ratione decumarum nihil iſti ſimile facturum. atque hæc non cupiditate aliqua ſcribit adductus, ut in alienam prouinciam mittat literas ante tempus, ſed conſilio, ne, ſi tempus ſationis præteriiſſet, granum in*

prouincia Sicilia nullũ haberemus. Cognoscite Metelli lite ras. Recita. Epist. L. Metelli. Hæ literæ, iudices, L. Metelli, quas audistis, hoc, quantum est, ex Sicilia frumenti hornotini exaruerunt. glebam commouisset in agro decumano Siciliæ nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. quid, Metello diuinitus hoc uenit in mentem, an ab Siculis, qui Romam frequentissimi conuenerant, negotiatoribusq; Siciliæ doctus est? quorum quãti conuentus ad Marcellos, antiquissimos Siciliæ patronos, quanti ad Cn. Pompeium, consulem designatum, ceterosq; illius prouinciæ necessarios fieri soliti sint, quis ignorat? quod quidem iudicium nullo umquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab ijs palam, quorum in bona, liberosq; summum imperium, potestatemq; haberet. tanta uis erat iniuriarum, ut homines quiuis perpeti, quam non de istius prauitate, & iniurijs deplorare, & conqueri mallent. quas literas cum ad omnes ciuitates prope suppliciter misisset Metellus, tamen antiquum modum salutis nulla ex parte exequi potuit. diffugerant enim permultis, id quod ostendam: non solum orationes, sed etiam sedes suas patrias, istius iniurijs exagitati, reliquerant. non mehercule criminis augendi causa dicam, iudices: sed quem accepi ipse oculis, animoq; sensum, hunc uere apud uos, & ut potero, planissime exponam. nam cum quadriennio post in Siciliam, uenissem, sic mihi affecta uisa est, ut æ terræ solent, in quibus bellum acerbum, diuturnumq; uersatum est. quos ego campos antea, collesq; nitidissimos, uiridissimosq; uidissem, hos ita uastatos nunc, ac desertos uidebam, ut ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominum uideretur. Herbitensis ager, Ennensis, Murgentinus, Assorinus, Macharensis,

Agyrinensis ita relictus erat ex maxima parte, ut non solum iugerum, sed etiam dominorum multitudinem quæreremus. Aetnensis uero ager, qui solebat esse cultissimus, & quod, caput est rei frumentariæ, campus Leontinus, cuius antea species hæc erat, ut, cum obsitum uidisses, annonæ caritatem non uereres, sic erat deformis, atque horridus, ut in uberrima Siciliæ parte Siciliam quæreremus. labefactarat enim uehementer aratores iam superior annus, proximus uero funditus euerterat. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum? tu in tanta acerbitate, in tot, & tantis iniuriis, cum in arationibus, & in earum rerum iure prouincia Sicilia consistat, euersis funditus aratoribus, relictis agris, cum in prouincia tam locuplete, ac referta, non modo rem, sed ne spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, cum dices te pluris, quam ceteros, decumas uendidisse? quasi uero aut populus R. hoc uoluerit, aut senatus hoc tibi mandauerit, ut, cũ omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo, commodoq; rei frumentariæ populũ R. priuares; deinde, si quam partem tuæ prædæ ad summam decumarum addidisses, bene de populo R. meritus uiderere. Atque hæc perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas eius reprehendenda, quod propter gloriæ cupiditatem, ut aliquos summa decumarũ uinceret, acerbiorem legem, duriora edicta interposuerit. omnium superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decumas uendidisti. quid, si doceo te non minus domum tuam auertisse, quam Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex prouincia populi R. æquam partem tu tibi sumpseris, atque populo R. miseris? quid, si duabus partibus, docco,

te amplius frumenti abstulisse, quam populo R. missum? tamen ne putamus patronum tuum in hoc crimine cerui-culam iacturum, & populo se ad coronam daturum? Hæc nos antea, iudices, uerum forsasse ita audisti, ut a-liorem rumorem haberetis, sermonemq; omnium cogno scite nunc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam, ut simul illum quoque, eius uocem improbam agnoscatis; qui se uno quæstu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat. Audiuimus hoc iam diu, iudices: nego quemquam esse uestrum, quin sæpe audierit, socios istius decumanos. nihil aliud arbitror in istum falso esse dictum ab ijs, qui male de isto existimarint, nisi hoc. nam socij putandi sunt, quos inter res communicata est. ego rem totam, fortunasq; aratorum omnes istius fuisse dico: Apronium, Veneriosq; seruos, quod isto prætore fuit nouum genus publicanorum, ceteroq; decumanos, procuratores istius quæstus, & ministros rapinarum dico fuisse. Quo modo hoc doces? quo modo ex locatione illa columnarum docui istum esse prædatum? opinor ex eo maxime, quod iniquam legem, nouam dixisset. quis enim umquam conatus est iura omnia, & consuetudinem omnium commutare cum uituperatione, sine quæstu? Pergam, atque insequar longius. iniqua lege uendebas, quo pluris uenderes. cur, iam addictis, & uenditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quæstum multum posset accedere, subito atque ex tempore noua nascebantur edicta? nam ut uadimonium decumano, quocumque is uellet, promitteretur: ut ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleret; kal. Sext. decumas deportatas habe rent; hæc omnia, iam uenditis decumis, anno tertio te edi

xisse dico. quæ si reip. caussa faceres, in uendundo essent pronunciata: quia tua caussa faciebas, quod erat imprudentia prætermissum, id, quæstu, ac tempore admonitus, reprehendisti. Illud uero cui probari potest, te sine tuo quæstu, ac maximo quæstu, tantam tuam infamiam, tantum capitis tui, fortunarumq; periculum neglexisse? ut cum totius Siciliæ quotidie gemitus, querimonias q; audires; cum, ut ipse dixisti, reum te fore putares; cum huiusce iudicij discrimen ab opinione tua non abhorreret, paterere tamen aratores indignissimis iniurijs uexari, ac diripi. profecto, quamquam es singulari crudelitate, & audacia, tamen abs te totam alienari prouinciam, tot honestissimos tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc rationem, & cogitationem salutis tuæ, pecuniæ cupiditas, ac presens illa præda superaret. etenim, quoniam summam, & numerum iniuriarum, iudices, uobis non possum exponere, sigillatim autem de uniuscuiusque incommodo dicere infinitũ est; genera ipsa iniuriarum, quæso, cognoscite. Nympho est Centuripinus, homo nauus, & industrius, experientissimus, ac diligentissimus arator. is cum arationes magnas conductas haberet, quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consueuerunt; easq; magna impensa, magno instrumento tueretur; tanta ab isto iniquitate oppressus est, ut non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret, Romamq; cum multis una ab isto eiectis ueniret. fecit, ut decumanus Nymphonem uocaret ex edicto illo præclaro; quod nullam ad aliam rem, nisi ad huiusmodi quæstus, pertinebat; numerum iugerum professum non esse. Nympho cum se uellet æquo iudicio defendere, iste uiros optimos recuperatores dat, eundem illum

medicum Cornelium, (is est Artemidorus Pergæus, qui in sua patria duxisti quondam, & magister ad despoliandū Dianæ templum fuit) & aruspicem Volusianum, & Valerium præconem. Nympho, antequam plane constituit, condēnatur. quanti, fortasse quæritis. nulla erat edicti pœna certa. frumenti eius omnis, quod in areis esset. sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumentum remotū, atque celatum, sed tritici septem millia medimnum ex Nymphonis arationibus edicti pœna, non redemptionis aliquo iure tollit. Xenonis Meneni, nobilissimi hominis, uxoris fundus erat colono locatus: colonus, quod decumanorū iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem iudicium dabat illud suum damnatorium de iugerū professione. Xenon ad se pertinere negabat, fundum elocatum esse dicebat. dabat iste iudicium; si pareret iugera eius modo fundi esse plura, quā colonus esset professus, tum Xenon damnaretur. dicebat ille, non modo non arasse se id, quod in satis erat, sed nec dominum eius esse fundi, nec locatorem; uxorem esse, eam ipsam suum negotium gerere, ipsam locauisse. defendebat Xenonem, homo summo splendore, & summa auctoritate præditus, M. Cossetius. iste nihilo minus iudicium HS LXXX dabat. ille tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari uidebat; tamen iudicium accepturum se esse dicebat. tum iste magna uoce Venerijs imperat, ut Xenonem adirent; dum res iudicaretur, hominem ut asseruarent; cum iudicatum sit, ad se adducant. & illud simul dixit, se non putare illum, si propter diuitias pœnas damnationis contemneret, etiam uirgas contemnere. hac ille ui, & hoc metu adductus tantum decumanis, quantum iste imperauit, exoluit.

Polemarchus est Murgentinus, uir bonus, atque honestus. is, cum, pro iugeribus quinquaginta, medimna DCC decumæ imperarentur, quod recusabat, domum ad istum in ius deductus est; & cum iste iam cubaret, in cubiculum introductus est; quod nisi mulieri, & decumano, patebat alij nemini. ibi cum pugnis, & calcibus concisus esset, qui DCC medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides est Crosphus Centuripinus, homo cum uirtute, & nobilitate domi suæ, tum etiam pecunia princeps. huic homini, iudices, honestissimæ ciuitatis honestissimo, non modo frumenti scitote, sed uitæ, & sanguinis tantum relictum esse, quantum Apronij libido tulit. nam ui, malo, plagis adductus est, ut frumenti daret, non quantum haberet, sed quantum cogeretur. Sostratus, & Numenius, & Nymphodorus eiusdem ciuitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod ijs plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant; hominibus exactis, in eorum arationes Apronius uenit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit; pecus abegit. postea, cum ad eum Nymphodorus uenisset Ennam, & oraret, ut sibi sua restituerentur; hominem corripi, ac suspendi iussit in oleastro, quadam, quæ est arbor, iudices, in foro. tamdiu pependit in arbore socius, amicusq; populi R. in sociorum urbe, ac foro colonus, aratorq; uester, quam diu uoluntas Apronij tulit. Genera iam dudum innumerabilium iniuriarum, iudices, singulis nominibus profero: infinitam multitudinem iniuriarum prætermitto. uos ante oculos, animosq; uestros totæ Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, huius importunitatem, Apronij regnum proponite. Cõtempsit Siculos; non duxit homines: nec ipsos ad persequendum

dum uehementes fore, & uos eorum iniurias leuiter laturos existimauit. esto: falsam de illo habuit opinionem, malam de uobis. uerumtamen, cum de Siculis male mereretur, ciues R. coluit, his indulsit, eorũ uoluntati & gratiæ deditus fuit. iste ciues R. ? at nullis inimicior, aut infestior fuit. mitto uincla, mitto carcerem, mitto uerbera. mitto secures, crucem denique illam prætermitto, quam iste ciuibus R. se stem humanitatis in eos, ac beneuolentiæ suæ uoluit esse: mitto, inquam, hæc omnia, atque in aliud dicendi tempus reijcio: de decumis, de ciuium R. condicione in orationibus disputo. qui quemadmodum essent accepti, iudices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta esse dixere. uerum hæc, quoniam huiusmodi casus afuit, ferenda sunt, nihil ualuisse æquitatem, nihil consuetudinem: damna denique, iudices, nulla tanta sunt, quæ non uiri fortes, magno, & libero animo affecti, ferenda arbitrentur. quid, si equitibus R. non obscuris, neque ignotis, sed honestis, & illustribus manus ab Apronio, isto prætore, sine ulla dubitatione afferebantur? quid exspectatis? quid a me amplius dicendum putatis? an id agendum, ut eo celerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, uenire? qui C. Matrinium, iudices, summa uirtute hominem, summa industria, summa gratia Leontinis in publico biduum tenuit. atque ab Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia, libidines q; accommodato, equitem R. scitote biduum cibo, tecto q; prohibitum. biduum Leontinis in foro custodijs Apronij retentum, atque seruatum, neque ante dimissum quam ad condiciones eius depactus est. Nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam, equite R. spectato,

atque honestò? clara res est, quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima, atque notissima. qui cum araret in Ennensi, cum is ager Apronio cum cæteris agris esset traditus, equestri uetere illa & auctoritate, et gratia freetus affirmauit, se decumanis plus, quam deberet, non daturum. refertur eius sermo Apronio. enimuero iste ridere, ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de cæteris rebus audisse. mittit ad hominem Venereos. (hoc quoque attendite, apparitores a prætore assignatos habuisse decumanum: si mediocre argumentum uideri potest, istum decumanorum nomine ad suos quæstus esse abusum) adducitur a Venerijs, atque adeo arcessitur Lollius, commode, cũ Apronius e palæstra rediisset, & in triclinio, quod in foro Ennæ strauerat, decubuisset statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum cõuiuio. non mehercule, quæ loquor, crederem, iudices, tametsi uulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi, atque huic uoluntati accusationis meæ lacrymans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus, statuitur, ut dico, eques R. prope annos LXXXX natus in Apronij conuiuio, cum interea Apronius caput, atque os suum unguento perfricaret. quid est Lolli, inquit? tu, nisi malo coactus, recte facere nescis? homo, quid ageret, taceret, responderet, quid faceret denique, illa auctoritate, & ætate prædictus nesciebat. Apronius interea cænam, ac pocula poscebat. serui autem eius, qui & moribus ijsdem essent, quibus dominus, & eodem genere, ac loco nati, præter oculos Lollij hæc omnia ferebant. ridere conuiuæ, cachinnari ipse Apronius. nisi forte existimatis, eum in uino, ac luxu non risisse, qui nunc in periculo, ac exitio suo risum tenere nõ possit, ne multa, iudices: his contumelijs scitote

Lollium coactum ad Apronij leges, condiciones q; ueniſſe. Lollius aute, & morbo impeditus, ad teſtimonium dicendum uenire non potuit quid opus eſt Lollio? nemo hoc neſcit: nemo uorum amicorum, nemo abs te productus. nemo abs te interrogatus, nũc ſe primũ hoc dicet audire. M. Lollius filius eius, adoleſcens lectiſſimus, præſto eſt: huius uerba audi tis. nam Q. Lollius eius filius, qui Calidium accuſauit, adoleſcens & bonus, & fortis, & in primis diſertus, cum his iniurijs contumelijs q; commotus in Siciliam eſſet profectus, in itinere occiſus eſt. cuius mortis cauſſam fugiti ui ſuſtinent: re quidem uera nemo Sicilia dubitat, quin eo ſit occiſus, quod habere clauſa non potuerit ſua conſilia de Verre, iſte porro non dubitabat, quin is, qui antea alium ſtudio aductus accuſaſſet, ſibi aduenienti præſto eſſet futurus cum eſſes parentis iniurijs, & domeſtico dolore commotus. Iã ne intelligitis, iudices, quæ peſtis, quæ immanitas in ueſtra antiquiſſima, fideliſſima, proxima q; prouincia uerſata ſit? iam ne uidetis, quam ob cauſſam Sicilia, tot hominum antea furem, rapinas, iniquitates, ignominias q; perpeſſa, hoc nõ potuerit nouum, ac ſingulare, atque incredibile genus iniuriarum, contumeliarum q; ferre? iam omnes intelligunt cur uniuerſa prouinciam defenſorem ſuæ ſalutis eum quæſiuit, cuius iſte fidei diligentiæ, perſeuerãtiæ nulla ratione eripi poſſit. tot iudicys inter fuiſtis: tot homines nocentes, & improbos accuſatos & ueſtra, & ſuperiorum memoria ſcitis eſſe: ecquem uidiſtis, ecquem audiſtis in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia eſſe uerſatum Apronius ſtipatores Venerios ſecũ habebat: ducebat eos circum ciuitates: publice ſibi conuiuia parari, ſternitriclinia etiam in foro iubebat, eo conuoca

ri hominis honestissimos, nō solū Siculos, sed etiā equites R. ut, quocum inire conuiuium nemo umquam, nisi turpis, impurusq; uoluisset, ad eius conuiuium spectatissimi, atque honestissimi uiri tenerentur. hæc tu omnium mortaliū profligatissime, ac perditissime cum scires, cū audires quotidie, cum uideres; si sine tuo maximo quæstu fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quæstus Apronij, tantum eius sermo inquinatissimus, & blanditiæ flagitiosæ ualuerunt, ut numquam unumum tuum cura tuarum fortunarum, cogitatioq; tangeret. Cernitis, iudices, quod, et quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros, sed etiam per reliquas fortunas aratorū, non solum per bona, sed etiam per iura libertatis, & ciuitatis isto prætore peruaserit. uidetis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios, & uerberari, porro alios in publico custodiri, destitui alios in conuiuio, condemnari alios a medico, & præcone prætoris: bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri, ac diripi. quid: est hoc populi R. imperium? populi R. leges? iudicia? socij fideles? prouincia suburbana? non ne omnia potius eiusmodi sunt, quæ, si Athenio uicisset, in Sicilia non feciſſet? non, inquam, iudices, esset ullam partem istius nequitiæ fugitiuorum insolentia consecuta. Priuatim hoc modo. quid publice? ciuitates quemadmodum tractatæ sunt? audistis permulta iudicia, & testimonia ciuitatum, & reliquarum audietis. ac primum de Agyrinensi populo, fideli, & illustri, breuiter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta ciuitas Siciliæ, hominum ante hunc prætorem locupletium, summorumq; aratorum. eius agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium uenit. qui cum eo

cum apparitoribus, id est cum minis, ac ui uenisset, posce-
re pecuniam grandem cœpit, ut accepto lucro discederet. nol-
le se negotij quidquam habere dicebat, sed, acceptæ pecu-
nia, quamprimum aliam ciuitatem occurrere. sunt omnes
Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat,
sed homines & satis fortes, & satis plane frugi, ac sobrij,
& in primis hæc ciuitas, de qua loquor, iudices. itaque ho-
mini in primis improbissimo respondeni Agyrinenses, se se
decumas ei, quemadmodum deberēt, daturos, lucrum, cum
ille magno præsertim emisset, non addituros. Apronius cer-
tiorem facit istum, cuia res erat, quid esset. statim, tamquā
coniuratio aliqua Agyrij contra remp. facta, aut legatus
prætoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus, & quin-
que primi accitu istius euocantur. ueniunt Syracusas:
præsto est Apronius: ait eos ipsos, qui uenissent, con-
tra edictum prætoris fecisse. quærebant, quid? respondē
bat, se ad recuperatores esse dicturum. iste, æquissimus ho-
mo, formidinem illam suam miseris Agyrinensibus inijcie
bat, recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur.
Agyrinenses, uiri fortissimi, iudicium se passuros esse dice-
bant. ingerebat iste Artemidorum medicum Cornelium, prę
conem Tlepolemum, & eiusmodi recuperatores: quorū ci-
uis R. nemo erat. sed Græci sacrilegi, iam pridem improbi,
repente Cornelij. uidebant Agyrinenses, quidquid ad eos re
cuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturū:
condemnari cum istius inuidia, infamiaq; malebant, quam
ad eius condiciones, pactionesq; accedere. quærebant, quæ
in uerba recuperatores daret: respondebat, si pareret aduer
sus edictum fecisse, quæ in iudicio dicturum esse dicebat. in
quissimis uerbis, improbissimis recuperatoribus, conflcta

vi malebant, quam quidquam cum isto sua uoluntate decidere. summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. pernegabant. quid ergo? in singulos HS quinquagenis millibus damnari mauultis? malle dicebant tum iste, clare omnibus audientibus, qui damnatus erit, inquit, uirgis ad necem cædetur. hic illi flentes rogare, atque orare cœperunt, ut sibi suas segetes, fructus q; omnes, arationes q; uacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia, molestiaq; discederent. Hac lege, iudices, decumas uendidit Verres. dicat licet Hortensius, si audet, magno Verrem uendidisse. hæc condicio fuit isto prætore aratorũ, ut secum præclare agi arbitrentur, si uacuos agros Apronio tradere liceret. multas enim cruces proposítas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. etiam ne si plus edidisset, quam quantum natum esset? etiam. quo modo magistratus ex ipsius edicto exigere debebant. at arator repetere poterat. utrum Artemidoro recuperatore. quid, si minus arator dedisset, quam popposcisset Apronius? iudicium in aratorem in quadruplum. ex quo iudicum numero? ex cohorte prætoris, præclara, honestißimorum. quid amplius? minus te iugerum professum esse dico: recuperatores reijce, quod aduersum edictum feceris, ex quo numero? ex eadem cohorte. quid erit extremum? si damnatus eris, nam dubitatio damnationis, illis recuperatoribus, quæ poterat esse? uirgis te ad necem cædi necesse erit. His legibus, his condicionibus, erit quisquam tam stultus, qui decumas uenisse arbitretur? qui aratori nouẽ partes reliquas factas esse existimet? qui non intelligat, istum sibi quæstui, prædæq; habuisse bona, possessiones, fortunas aratorũ?

Virgarum metu Agyrinenſes, quod imperatum eſſet, fa-
cturos ſe eſſe dixerunt. accipite nunc, quid imperarit: &
diſſimulate, ſi poteſtis, uos intelligere ipſum prætorem, quod
tota Sicilia perſpexerit, redemptorem decumarum, atque a-
deo aratorum dominum, ac regem fuiſſe. Imperat Agyri-
nenſibus, ut decumas ipſi publicæ accipiant, Apronio lucrũ
dent. ſi magno emerat; quoniam tu es, qui diligentiſſime
pretium exquiſiſti, qui, ut ais, magno uendidiſti; quare pu-
tabas emptori lucrum addi oportere? eſto: putabas. quam-
obrem imperabas, ut adderent? quid eſt aliud capere, et con
ciliare pecunias, in quo te lex tenet, ſi hoc non eſt, ui, atque
imperio cogere inuitos lucrum dare alteri, hoc eſt pecuniã
dare? Age, quid tum. ſi Apronio, delicijs prætoris, lucelli
aliquid iuſſi ſunt dare, putate Apronio datum, ſi Apronia
num lucellum, ac non prætoria præda uobis uidebitur. Im
peras, ut decumas accipiant; Apronio dent lucrum, tritici
medimnum XXXIII. quid eſt hoc? una ciuitas, ex uno
agro plebis Romanæ, prope menſtrua cibaria, prætorij im-
perio, donare Apronio cogitur. tu magno decumas uendidi
ſti; cum tantum lucri decumano ſit datum? perfecto, ſi pre
tium exquiſiſſes diligenter, tum, cum uendebas, X medim-
num potius addidiſſent, quam HS DC poſtea. Magna
præda uidetur: audite reliqua, & diligenter attendite; quo
minus miremini Siculos re neceſſaria coactos auxilium a
patronis, a conſulibus, ab ſenatu, ab legibus, a iudicijs pe-
tuiſſe. Vt probaret Apronius hoc triticum, imperas
Agyrinenſibus Verres, uti in medimna ſingula dentur
Apronio HS tres. quid eſt hoc? tanto numero frumenti in
lucri nomen imperato, expreſſo, nummi præterea exigẽtur
ut probetur frumentum? an poterat non modo Apronius,

sed quiuis, exercitui si metiũdum esset, improbare Siculum frumentum, quod illi ex area, si uellet, admetiri licebat? frumenti tantus numerus imperio tuo datur, & cogitur. non est satis. nummi præterea imperantur. dantur. parum est. pro decumis hordei, alia pecunia cogitur. iubes HS XXX *lucri dari. ita ab una ciuitate, ui, minis, imperio iniuriáq; prætoris, eripiuntur tritici medimnum* XXXIII, *et præterea* HS CXXI. *an hæc obscura sunt? aut, si omnes homines uelint, obscura esse possunt? quæ tu palam egisti: in conuentu imperasti: omnibus inspectantibus coegisti: qua de re Agyrinenses magistratus, & quinque primi, quos tui quæstus caussa euocasti, acta, & imperia tua domum ad senatum suum renunciauerunt: quorum renunciatio legibus illorum, literis publicis mandata est. quorum legati, homines nobilissimi, Romæ sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensiũ publicas literas, deinde testimoniũ publicum ciuitatis. Recita.* LITERAE. PVBLICAE. TESTIMONIVM. PVBLICVM. *Animaduertistis in hoc testimonio. iudices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suæ ciuitatis, lacrymantem testari, ac dicere, numquam, post populi* R. *nomen ab Siculis auditum, & cognitum, Agyrinenses contra quemquam infimum ciuem* R. *dixisse, aut fecisse quippiam; qui nunc contra præsidem populi* R. *magnis iniurijs, & magno dolore, publice testimonium dicere cogerentur. uni mehercule huic ciuitati Verres obsistere tua defensione non potes: tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor iniuriæ, tanta religio in testimonio. uerum non una te, sed uniuersa similibus afflictæ incommodis, legationibus, ac testimonijs publicis persequentur. etenim deinceps uidea-*

mus, Herbitensis ciuitas honesta, & antea copiosa quemadmodum spoliata ab isto, ac uexata sit. at quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudicijs, & controuersijs: quibus parcere, & consulere homo impurissime, & quod genus hominum studiosissime conseruare debuisti. primo anno uenierunt eius agri decumæ tritici medimnum XVIII M. accensus istius, item minister in decumis, cum emisset, & præfecti nomine cum uenisset Herbitæ cum Venerijs, locus q; ei publice, quo diuerteretur, datus esset: cogũtur Herbitenses ei lucri dare tritici medimnum XXXVII millia, cum decumæ neniissent tritici modium XVIII. atque hoc triticum lucri coguntur dare publice, cum iam priuatim aratores ex agris spoliati, atque exagitati decumanorũ iniurijs profugissent. anno secundo cũ emisset Apronius decumas tritici modium XXV, & ipse Herbitam cum illa prædonum copia, manu q; uenisset: populus publice coactus est ei conferre lucri tritici modium XXVI, & accessionem HS CIↃCIↃ. de accessione dubito an Apronio ipsi data sit merces operæ, pretium q; impudentiæ. triti ci quidem numero tanto, quis potest dubitare, quin ad istũ prædonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, peruenerit? Anno uero tertio in hoc agro consuetudine usus est regia. solere aiunt barbaros reges Persarum, ac Syrorum plures uxores habere; his autem uxoribus ciuitates attribuere, hoc modo: hæc ciuitas mulieri in redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines. ita populos habent uniuersos non solum conscios libidinis suæ, uerum etiam ad ministros. eandem istius, qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam, libidinem q; fuisse cognoscite. Aeschrionis Syracusani uxor est Pippa, cuius nomen, istius nequitia

tota Sicilia peruulgatum est. de qua muliere uersus plurimi supra tribunal, & supra prætoris caput scribebantur. hic Aeschrio Pippæ uir adumbratus, in Herbitensibus decumis nouus instituitur publicanus. Herbitenses cum uiderēt, si ad Aeschrionem pretium rediisset, se ad arbitrium libidinosissimæ mulieris spoliatum iri, liciti sunt usque eo, quoad se efficere posse arbitrabātur. supra adiecit Aeschrio. neque enim metuebat, ne, prætore Verre, decumana mulier damno affici posset. addicitur medimnum XXXV millibus, di midio fere pluris, quam superiore anno. aratores funditus euertebantur, & eo magis, quod iam superioribus annis exhausti erant, ac pæne perditi. intellexit iste ita magno uenisse, ut amplius ab Herbitensibus exprimi non posset. demit de capite medimnum CIↃ CIↃ CIↃ: iubet in tabulas, pro medimnum XXXI, referri XXXI, & CCCC. hordei decumas eiusdē agri Docimus emerat. hic est Docimus, qui ad istum deduxerat Tertiam, Isidori mimi filiam, ui abductam ab Rhodio tibicine. huius Tertiæ plus etiam, quam Pippæ, plus quam ceterarum, ac prope dicam tantū apud istum in Siculensi prætura auctoritas ualuit, quantum in urbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo prætoris æmuli non molesti, mulierculārum deterrimarum improbissimi cognitores incipiunt postulare, poscere, minari: non poterant tamen, cum cuperent, Apronium imitari: Siculi Siculos non tam pertimescebant. cum omni ratione tamen illi calumniarentur, promittunt Herbitenses uadimonium Syracusas. eo postea quam uentum est, cogunt Aeschrioni, id est Pippæ, dare tantum, quantum erat de capite demptum, tritici medimnum DC. mulierculæ publicanæ noluit ex decumis nimium lucri dare, ne forte ab nocturna

suo quæstu animum ad uectigalia redimenda transferret, transactum putabant Herbitenses, *cum iste, quid de hordeo, inquit,* & Docimo, *amiculo meo? quid cogitatis? at hoc agebat in cubiculo, iudices, atque in lectulo suo. negabant illi sibi quidquam esse mandatum. non audio: numerate* HS XV. *quid facerent miseri? aut quid recusarent? præsertim cum in lectulo decumanæ mulieris uestigia uiderent recentia, quibus illum inflammari ad perseuerandum intelligebant. ita ciuitas una sociorum, atque amicorum, duabus deterrimis mulierculis,* Verre *prætore, uectigalis fuit. Atque ego nunc, eum frumenti numerum, & eas publice pecunias decumanis ab* Herbitensibus *datas esse dico. quo illi frumento, et quibus pecuniis tamen a decumanorũ iniurijs ciues suos non redemerunt. perditis enim, & direptis aratorum bonis, hæc decumanis mercer dabatur, ut ali quando ex eorum agris, atque ex urbibus abirent. itaque cum* Philinus Herbitensis, *homo disertus, & prudens, domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorum paucitate publice diceret; animaduertistis, iudices, gemitum populi* R. *cuius frequentia huic caussæ num quam defuit. qua de paucitate aratorum alio loco dicam. nunc illud, quod pene prætereo, non omnino relinquendum uidetur. Nam, per deos immortales, quod de capite ipso dempsit, quo tandem modo ferendum, uerum etiam animaduertendum uidetur? unus adhuc fuit post Romam conditam (dii immortales faxint, ne sit alter) cui resp. totam se tradidit, temporibus coacta, & malis domesticis,* L. *Sulla. hic tantum potuit, ut nemo, illo inuito, nec bona, nec patriam, nec uitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in concione nõ dubitaret, bona ciuium*

R. cum uenderet, se prædam suam uendere. eius omnes res gestas non solum obtinemus, uerum etiam, propter maiorum incommodorum, & calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. unum hoc illius S. C. reprehensum: decretumq; est, ut, quibus ille de capite dempsisset, ij pecunias in ærarium referrent. statuit senatus, hoc ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, a populo factarum, quæsitarumq; rerum summas imminuere, illum uiris fortissimis iudicarunt patres cõscripti dimittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimæ recte remisisse senatores iudicabunt? ille, de quo lege populus R. iusserat, ut ipsius uoluntas populo R. esset pro lege, tamen in hoc uno genere, ueterum religione legum reprehenditur: tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse uoluisti? in illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quæsierat: tibi concedetur, qui de capite uectigalium populi R. remisisti? Atque in hoc genere audaciæ multo etiam impudentius in decumis Segestensium uersatus est. quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est tritici modium quinque millibus, & accessionem adscripsisset HS M D; coegit Segestenses a Docimo tantidem publice accipere, id quod ex Segestensium publico testimonio cognoscite. Recita. TESTIMONIVM. PVBLICVM. Audistis, quanti decumas acceperit a Docimo ciuitas, tritici modium quinque millibus, & accessionem: cognoscite nunc, quanti se uendidisse retulerit, LEX. DECVMIS. VENDVNDIS. C. VERRE. PR. Hoc nomine uidelicet tritici modium MMM de capite esse dempta. quæ cũ de populi R. uictu, de uectigalium neruis, de sanguine detraxisset ærarij; Tertiæ mimæ condonauit. utrum, impu-

dentius a socijs abstulit, an turpius meretrici dedit? an improbius populo R. ademit? an audacius tabulas publicas commutauit? ex horum seueritate te ulla uis, aut ulla largitio eripiet? sed si eripuerit, non intelligis hæc, quæ iam dudum loquor, ad aliam quæstionem, atque ad peculatus iudicium pertinere? itaque hoc mihi reseruabo genus integrum totum: ad illam, quam instituí, causſam frumenti, ac decumarum reuertar. Qui cum agros maximos, ac feracissimos per se ipsum, hoc est per Apronium, Verrem alterum, depopularetur; ad minores ciuitates, habebat alios, quos, tamquam canes, immitteret, nequam homines, & improbos, quibus aut frumentum, aut pecuniam publice cogebat dari. A. Valentius est in Sicilia interpres, quo iste interprete non ad linguam græcam, sed ad furta, & flagitia uti solebat. fit interpres hic, homo leuis, atque egens, repente decumanus: emit agri Liparensis, miseri, atque ieiuni decumas tritici medimnis DC. Liparenses uocantur: ipsi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri HS XXX millia. Per deos immortales, utrum tibi sumes ad defensionem? tanto ne minoris tibi decumas uenisse, ut ad medimna DC HS XXX millia lucri statim sua uoluntate ciuitas adderet, hoc est tritici medimnum II millia: an, cum magno decumas uendidisses, te expressisse ab inuitis Liparensibus hanc pecuniã? sed quid ego ex te quæro, quid defensurus sis, potius, quã cognoscam ex ipsa ciuitate quid gestum sit? Recita testimonium publicum Liparensium: deinde, quemadmodũ Valentio nummi sint dati. TESTIMONIVM. PVBLICVM. QVO. MODO. SOLVTVM. SIT. EX. LITERIS. PVBLICIS. Etiam ne hac tum par

ta ciuitas, tam procul a manibus tuis, atque a conspectu remota, seiuncta a Sicilia, in insula inculta tenuiq; posita, cumulata aliis tuis maioribus iniurijs, in hoc quoque frumentario genere præda tibi, & quæstui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munusculum, condonaras, ab hac etiam hæc frumentaria lucra tamquam a mediterraneis exigebantur? itaque qui toto annis agellos suos ante te prætorem redimere a piratis solebant, iidem se ipsos a te pretio impositio redimerunt. quid ergo? a Tissensibus, perpauca & tenui ciuitate, & aratoribus laboriosissimis, frugalissimisq; hominibus, non neplus lucri nomine eripitur, quam quantum frumenti omnino exararant? ad quos tu decumanum Diognotum Venerium misisti, nouum genus publicani, cur hoc auctore non Romæ serui publici ad uectigalia accedant? anno secundo Tissenses HS XXI lucri dare coguntur inuiti: tertio anno CIↃ CIↃ medimnum tritici lucri Diognoto Venerio dare coacti sunt. hic Diognotus, qui ex publicis uectigalibus tanta lucra facit, uicarium nullum habet, nihil omnino peculij. Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit, an huic exegerit. atque hæc ex publico Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIVM PVBLICVM. TISSENSIVM. Obscure, iudices, prætor ipse decumanus est? cum eius apparitores frumentum a ciuitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi auferant, quam quantum populo R. decumarii nomine daturi sunt. Hæc æquitas in tuo imperio fuit, hæc prætoris dignitas, ut seruos Venerios Siculorum dominos esse uelles, hic delectus, hoc discrimen te prætore fuit, ut

uiatores in seruorum numero essent, serui in publicanorum. Quid Amestratini miseri? impositis ita magnis decumis, ut ipsis reliqui nihil fieret, non ne tamen numerare pecunias coacti sunt? addicuntur decumæ M. Cæsio, cum adessent legati Amestratini. statim cogitur Heraclius legatus numerare HS XXII quid hoc est? quæ est ista præda? quæ uis? quæ direptio sociorum, si erat Heraclio ab senatu mandatum, ut emeret: emisset. si non erat: qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Cæsio renunciat se dedisse. cognoscite renunciationem ex literis. recita, EX. LITERIS. PVBLICIS. Quo S.C. erat hoc legato permissum? nullo. cur fecit? coactus est. quis hoc dicit? tota ciuitas. Recita. TESTIMONIVM. PVBLICVM. Ab hac eadem ciuitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam, et Sex. Vennonio de eam, ex eodem testimonio cognouistis. at Amestratinos, homines tenues, cum eorum decumes medimnis DCCC uendidisses, Banobali Venereo (cognoscite nomina publicanorũ) cogis eos plus lucri addere, quam quanti uenierant, cum magno uenissent. dant Banobali medimnis pro DCCC HS MD. profecto numquam iste tam amens fuisset, ut ex agro populi R. plus frumenti seruo Venereo, quam populo R. tribui pateretur, nisi omnis ea præda serui nomine ad istum ipsum peruenire. Petrini, cum eorum decumæ magno addictæ essent, tamen inuitissimi P. Nævio Turpioni, improbissimo homini, qui iniuriarũ Sacerdote prætore dãnatus est, HS XXXVII & D. dare coacti sunt. ita ne dissolute decumas uendidisti, ut, cum modium XV millibus uenissent, medimnum CIↃ CIↃ CIↃ, hoc est HS XLV lucri decumano HS MMM darentur? at

permagno decumas eius agri uendidi. uidelicet gloriatur non Turpioni lucrum datum, sed Petrinis pecuniam ereptam. Quid Halycienses, quorum incola decumas dant, ipsi agros immunes habent; non ne huic eidem Turpioni, cum decumæ C mod. uenissent, HS XV dare coacti sunt? si id, quod maxime uis possis probare, hæc ad decumanos lucra uenisse, nihil te attigisse: tamen hæ pecuniæ per uim atque iniuriam tuam captæ, & conciliatæ, tibi fraudi, & dānationi esse deberent. cum uero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse, ut Apronium, ac Turpionem, seruos homines, tuo, liberorumq; tuorum periculo diuites fieri uelles: dubitaturum quemquam existimas, quin illis emissariis hæc tibi omnis pecunia quæsita sit? Segestam item ad immunem ciuitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. is ab isto literas affert, ut sibi, contra iura omnia, contraq; legem Rupiliam, extra forum uadimoniū promittant aratores. audite literas, quas ad Segestanos miserit. LITERAE. C. VERRIS. hic Venerius quē admodum aratores eluserit, ex una pactione hominis honesti, gratiosiq; cognoscite: in eodem enim genere sunt cetera. Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris, ac nobilis arator. is agrum in Segestano (nam commertium in eo agro Panormitanis est) conductum habebat HS sex millibus. pro decuma, cum pulsatus a Venerio esset, dedit HS sexdecim millia, & DCLIIII. id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN. DIOCLIS. PANORMITANI. Huic eidem Symmacho Anneius Brochus, senator, homo eo splendore, ea uirtute, quā omnes existimatis, nummos præter frumentum coactus est dare. Venerio ne seruo, te prætore, talis uir, se-

nator

nator populi R. quæstui fuit? hunc ordinem si dignitate an excellere non exæstimabas; ne hoc quidem sciebas, iudicare? antea, cum equester ordo iudicaret? improbi & rapaces magistratus in prouincijs inseruiebant publicanis, ornabant eos, quicumque in operis erant: quemcumque equitem R. in prouincia uiderant, beneficijs, ac liberalitate prosequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem eius ordinis, uoluntatemq; fecissent. retinebatur hoc tum nescio quo modo quasi communi consilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem R. contumelia dignum putasset, ab uniuerso ordine malo dignus iudicaretur. tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad iniurias libidines q; tuas omnia coæquasti, sic habuisti statutum cum animo, ac deliberatum, omnes, qui habitarent in Sicilia, aut qui Siciliam te prætore attigissent, iudices reijcere; ut illud non cogitares, tamen ad eiusdem ordinis homines te iudices esse uenturum? in quibus, si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret, tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria sese despectos, dignitatemq; ordinis contemptam, & abiectam. quod mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum uidetur. habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati pudentes ac uiri boni difficillime possunt. Spoliasti Siculos: solent enim inulti esse in iniurijs suis prouinciales. uexasti negotiatores: inuita enim Roma ratoq; decedit. equitem R. ad Apronij iniurias dedisti: quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? quid, cum senatores summis iniurijs afficis; quid aliud dicis, nisi hoc? edo mihi etiam istum senatorem: ut hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad inuidiam imperitorum, sed

etiam ad contumeliam improborum natum esse uideatur. neque hoc in uno fecit Anneio, sed in omnibus senatoribus; ut ordinis nomen nō tantum ad honorem, quātum ad ignominiam ualeret. In C. Cassio, uiro clarissimo, & fortissimo, cū is eo ipso tempore, primo istius anno consul esset, tanta improbitate usus est, ut, cū eius uxor, femina primaria, paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferret iusserit. hunc tu in hac caussa testem Verres habebis; quoniam, iudicem ne haberes, prouidisti. uos autem, iudices, putare debetis, esse quiddam nobis inter nos commune, atque coniunctum. multa sunt imposita huic ordini onera, multi labores, multa pericula, non solum legum, ac iudiciorum, sed etiam rumorum, ac temporum. sic est hic ordo quasi propositus, atque editus, in alium, ut ab omnibus uentis inuidiae circumflari posse uideatur. in hac tam misera, et indigna condicione uitae, ne hoc quidem retinebimus, iudices, ut magistratibus nostris, in obtinendo iure nostro, ne cōtemptissimi, ac despectissimi esse uideamur? Thermitani miserunt, qui decumas emerent agri sui. magni sua putabant interesse, publice potius quamuis magno emi, quam in aliquem istius emissarium incidere. appositus erat Venuleius quidam, qui emeret. is liceri non destitit. illi, quoad uidebatur ferri aliquo modo posse, cōtenderunt; postremo liceri destiterunt. addicitur Venuleio tritici mod. VII. millibus. legatus Posidorus renunciat. cum omnibus hoc intolerandum uideretur, tamen Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod. VI. praeterea HS II. ex quo facile apparet, quae merces decumani, quae praetoris praeda esse uideatur. Cedo Thermitanorum mihi literas, & testimonium. TABVLAE. THERMITANORVM. ET. TE

STIMONIVM. Imacharenſes, iam omni frumento ab lato, iam omnibus iniurijs tuis exinanitos, tributum ferre miſeros, ac perditos coegiſti, ut Apronio, darent HS XX. Recita decretum de tributis, & publicum teſtimonium. S. C. DE. TRIBVTO. CONFERENDO. TESTIMONIVM. IMACHARENSIVM. Ennenſes, cum decumæ ueniſſent agri Ennēſis, medimnis MMMCC, Apronio coacti ſunt dari tritici mod. LXXIII, & HS III. quæſo, attēdite quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnes ciuitates, quæ decumas debent, percurret oratio mea: et in hoc genere nunc iudices uerſor, in quo non ſingulatim aratores euerſi bonis omnibus ſunt, ſed publice decumanu lucra data ſunt, ut aliquādo ex eorū agris, atque urbibus expleti, atque ſaturati cum hoc cumulo quæſtus decederent. Calatinis quamobrem imperaſti anno tertio, ut decumas agri ſui, quas Calatæ dare conſueuerant, Ameſtrati M. Cæſio decumano darent? quod neque ante te prætorem illi fecerunt, neque tu ipſe hoc ita ſtatueras antea per biennīū. Theomnaſtus Syracuſanus in agrū Mutyenſen cur abs te immiſſus eſt? qui aratores ita uexauit, ut illi in alteras decumas, id quod in alijs quoque ciuitatibus oſtendam, triticum emere neceſſario propter inopiam cogerentur. Iam uero ex Hyblenſium pactionibus intelligetis, quæ pactæ ſint cum decumano Cn. Sergio, ſexies tantum, quam quantum ſatum ſit, ablatum eſſe ab aratoribus. Recita ſationes, & pactiones ex literis publicis: recita ex literis publicis. Cognoſcite pactiones Menenorum cum Venerio ſeruo. Recita ex literis publicis. Cognoſcite item profeßiones ſationum, & pactiones Menenorum. Recita ex literis publicis. Patiemini, iudices, a ſocijs, ab

aratoribus populi R. ab ijs, qui nobis laborant, nobis seruiunt, qui ita plebem Romanam ab sese ali uolunt, ut sibi, ac liberis suis tantum superfit, quo ipsi ali possint, ab his per summam iniuriã, per summas contumelias plus aliquã to ablatum esse, quam natum sit? Sentio, iudices, moderandum mihi esse iã orationi meæ, fugiẽdamq; uestram satietatem. non uersabor in uno genere diutius, & ita cetera de oratione mea tollam, ut in caussa relinquam. audietis Agrigentinorum, fortissimorum uirorum, diligentissimorumque, querimonias: cognoscetis, iudices, Entellinorum, summi laboris, summæq; industriæ, dolorem, & iniurias: Heraclienſium, Icilienſium, Aethenſium, Solentinorum incommoda proferentur: Catinenſium, locupletiſſimorum hominũ, amiciſſimorumq; agros uexatos ab Apronio cognoscetis: Tyndaritanam nobiliſſimam ciuitatem, Cephaleditanam, Halentinam, Apollonienſem, Eggynam, Capitinam, perditas esse hac iniquitate decumanorum intelligetis: Murgentinis, Assorinis, Elorinis, Ennenſibus, Letinis nihil omnino relictum: Citarinos, Acherinos, paruarum ciuitatum homines, omnino abiectos esse, ac perditos: omnes denique agros decumanos abiectos per triennium pop. R. ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo uectigales fuisse: & pleriſque aratoribus nihil omnino superfuisse: quibus quod tum aut remissum, aut relictum sit, id fuisse tantum, quantum ex eo, quo istius auaritia cõtenta fuit, redundarit. Duarum mihi ciuitatum reliquos feci agros, iudices, fere optimos, ac nobiliſſimos, Aetnenſium, & Leontinorum. horum agrorum ego missos faciam quæstus trienni: unum annum eligam, quo facilius id, quod instituí, explicare possim. summam annum tertium, quod & recen

tissimus est, & ab isto in administratus, ut, cum se certe de cessurum uideret, non laboraret, si aratorem nullum in Sicilia omnino esset relicturus. agri Aetnensis, & Leontini decumas agemus. attendite, iudices, diligenter. agri sunt feraces, annus tertius, decumanus Apronius. de Aetnensibus pauca dicam. dixerunt enim ipsi priore actione publice: memoria tenetis, Artemidorum Aetnensem, legationis eius principem, publice dicere, Apronium uenisse Aetnam cum Venerijs, uocasse ad se magistratum, imperasse, ut in foro sibi medio lecti sternerentur: quotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico conuiuari: cum in eis conuiuijs symphonia caneret, maximisq; poculis ministraretur, retinere solitum esse aratores, atque ab ijs non modo per iniuriam, sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti, quantum Apronius imperasset. audistis haec, iudices: quae nunc ego omnia praetereo, ac relinquo. nihil de luxuria Apronij loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia, ac turpitudine: tantum de quaestu, ac lucro dicam unius agri, & unius anni, quo facilius uos conicere possitis de triennio, & de tota Sicilia facere posßitis. sed mihi Aetnensium breuis est oratio. ipsi enim uenerunt: ipsi publicas literas deportarunt: docuerunt uos, quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris praetoris, Apronius. id, quaeso, ex ipsorum testimonio cognoscite. recita. TESTIMONIVM. AETNENSIVM. Quid audire, die, quaeso, clarius, ut populus R. de suis uectigalibus, de suis aratoribus, de suis socijs, atque amicis audiat, L. MILLIA. Per deos immortales, unus ager, uno anno, CCC millia mod. tritici & praeterea HS L millia lucri dat Apronio? tanto ne minoris decumae uenierunt, quam fuerunt: an,

cum satis magno uenissent, hic tantus tamen frumenti, pecuniæq; numerus ab aratoribus per uim ablatus est? utrū enim horum dixeris, in eo culpa & crimen hærebit. nam illud quidē non dices: quod utinam dicas: ad Apronium nō peruenisse tantū. ita te non modo publicis tenebo, sed etiam priuatis aratorum pactionibus, ac literis: ut intelligas, non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quam me in deprehendēdis. hoc tu feres, quisquam defendet, hoc hi, si aliter de te statuere uoluerint, sustinebūt uno aduentu, ex uno agro, Q. Apronii, præter eā, quam dixi, pecuniam numeratam, CCC millia mod. tritici, lucri nomine, sustulisse? quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini; qui agri Aetnensis multo maximam partem possident. quorū legatis hominibus nobilissimis, Androni & Artemoni senatus ea mandata dedit, quæ publice ad ciuitatē ipsorum pertinebant, de ijs iniurijs, quas ciues Centuripini non in suu, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus & populus Cēturipinus legatos noluit mittere; ipsi aratores Cēturpini. qui numerus est in Sicilia maximus, hominum honestissimorum, & locupletissimorum; tres legatos ciues suos delegerunt; ut eorum testimonio non unius agri, sed propè totius Siciliæ calamitates cognoscerētur. arant enim totā Sicilia fere Centuripini. & hoc in te grauiores, certioresq; testes sunt, quod ceteræ ciuitates suis solum incommodis commouentur; Centuripini, quod in omnium fere finibus habent possessiones, etiam ceterarum ciuitatum damna, ac detrimenta senserunt. Verum, ut dixi, ratio certa est Aetnensium, & publicis, & priuatis literis cōsignata mea diligentia: pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc causam, quod ipsi Leontini publice non sane mg

multum adiuuerunt: neque enim eos isto prætore hæ decumanorum iniuriæ læserunt, potius etiam adiuuerunt. Mirum fortasse hoc uobis, aut incredibile uideatur, in tantis aratorum incommodis Leontinos, qui principes rei frumentariæ fuerunt, expertes incommodorum, atque iniuriarum fuisse. hoc causse est, iudices, quod in agro Leontino, præter unam Mnasistrati familiam, glebam Leontinorum possidet nemo. itaque Mnasistrati, hominis honestissimi, atque optimi uiri, testimonio iudices audietis, ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem ulla nocere potuit, expectare nolite: etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis, in quæstu sunt cōpedioq; uersati. quapropter, quoniam me Leontina ciuitas, atque legatio propter eam, quā dixi, caussam defecit: mihimet ineunda ratio, & uia reperienda est, qua ad Apronij quæstū, sint adeo qua ad istius ingēte immanemq; prædam possim peruenire: Agri Leontini decumæ anno tertio uenierunt tritici medimnū XXXVI, hoc est tritici mod. CCXVI, magno, iudices, magnos neque enim hoc possum negare: itaque necesse est, aut damnum, aut certe non magnū lucrum feciſſe decumanum: hoc enim solet usu uenire ijs, qui magno redemerunt. quid, si ostendo in hac una emptione lucrī fieri tritici modium C? quid, si CC? quid, si CCCC? dubitabitis etiam, cui ista tanta præda quæsita sit? iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam faciam furti, atque prædæ. quid, si doceo, iudices, eos, qui CCCC mod. lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si, ut tua iniquitas fuit, ex cohorte recuperatores non intercederent? num quis poterit in tanto lucro, tantaq; iniquitate

dubitare, quin propter iniquitatem tam magnos quæ-
stus feceris, propter magnitudinem quæstus improbus esse
uolueris? quo modo igitur hoc assequar, iudices, ut sciam,
lucri quantum factum sit? non ex Apronij tabulis: quas ego
cum conquirerem, non inueni: & cũ in ius ipsum eduxi,
expressi, ut, conficere tabulas se negaret. si mentiebatur:
quamobrem remouebat, si hæ tabulæ nihil tibi erant obfu-
turæ? si omnino nullas confecerat literas: ne id quidem
satis significabat, illum non suum negotium gessisse? ea est
enim ratio decumarum, ut sine plurimis literis confici
non possit. singula enim nomina aratorum, & cum sin-
gulis pactiones decumanorum, literis persequi, & confi-
cere necesse est. Iugera professi sunt aratores omnes impe-
rio, atque instituto tuo. non opinor quemquam minus esse
professum, quam quantum arasset, cum tot cruces, tot iudi
cia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. in iu-
gere Leontini agri medimnum fere tritici seritur, perpe-
tua, atque æquabili satione: ager efficit, cum octauo, bene
ut agatur; uerũ, ut omnes diĳ adiuuẽt, cum decimo. quod si
quando accidit, tum fit, ut tantum decumæ sit, quantũ se-
ueris, hoc est, ut, quot iugera sunt sata, totidem medimna de
cumæ debeantur. hoc cum ita esset, primum illud dico, plu-
ribus millib. medimnũ uenisse decumas agri Leontini, quã
quot millia iugerũ sata erant in agro Leontino. quod si fie
ri non poterat, ut plus quam decẽ medimna ex iugere exa-
rarẽt; medimnum autem ex iugere decumano dari poterat, cũ
ager, id quod per raro euenit, cum decumo extulisset: quæ
erat ratio decumani, si quidem decumæ, ac non bona ue-
niebant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decu
mas emeret, quam iugera erant sata? In Leontino iuge-

rum subscriptio, ac professio non est plus XXX, decumæ XXXVI medimnis uenierunt. errauit, an potius insaniuit Apronius? immo tum insaniisset, si aratoribus, quod deberent, licitum esset, & non, quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare. si ostendo minus tribus medimnis in iugerum neminem dedisse decumæ: concedes, opinor, ut cum decumo fructus arationis percæptus sit, neminē minus tribus decumis dedisse. Atque hoc in beneficij loco petitum est ab Apronio, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret. nam cum a multis quaterna, etiam quina exigerentur; multis autem non solum granum ullum, sed ne paleæ quidem ex omni fructu, atque ex annuo labore relinquerētur: tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum conuenerunt; hominem suæ ciuitatis in primis honestum, ac nobilem, Andronem Centuripinum legarunt ad Apronium, eundem, quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum, & testem Centuripina ciuitas misit; ut is apud eum caussa aratorū ageret, ab eóq; peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula, quam terna medimna exigeret. hoc uix ab Apronio in summo beneficio, pro ijs, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetrabatur, hoc uidelicet impetrabatur, ut pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. Quod si tua res non ageretur, a te potius postularent, ne amplius quam singulas, quam ab Apronio, ut ne plus, quā ternas decumas darent. Nunc, ut hoc tempore ea, quæ regie, seu potius tyrannice statuit in aratores Apronius, prætermittam; neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit, & quibus nihil non modo de fructu, se ne de bonis quidem suis reliqui fecit: ex his ternis medimnis, quod

beneficij gratiaq; cauſſa conceßit. quid lucri fiat, cognoſcite. Profeßio eſt agri Leontini ad iugerum XXX, hæc ſunt ad tritici medimnum XC. id eſt tritici mod. DXL. deductis tritici mod. CCXVI, quãti decumæ uenierũt, reliqua tritici CCCXXIV. adde totius ſummæ DXL, mod. tres quinquageſimas, id eſt tritici mod. XXXII CCCC. ab omnibus enim ternæ præterea quinquageſimæ exigebãtur. ſunt hæc iam ad CCCXL, mod. tritici. at ego CCCC lucri facta eſſe dixeram: non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non eſt licitum decidere. uerum ut hac ipſa ratione ſummam mei promißi compleam, ad ſingula medimna multi ⊣S duos, multi ⊣S quinque acceßionis cogebantur dare: qui minimum, ſingulos nummos. hoc minimum, ut ſequamur, quoniam XC medimnum duximus, accedant eo noua, peßimoq; exemplo ad ⊣S XC. Hic mihi etiam dicere audebit, magno ſe decumas uendidiſſe; cum ex eodem agro dimidio ipſe plus abſtulerit, quam populo R. miſerit. CCXVI modium decumas agri Leontini uendidiſti: ſi ex lege, magno: ſi, ut lex eſſet libido tua, paruo: ſi, ut, quæ dimidiæ eſſent, decumæ uocarentur, paruo uendidiſti: multo enim pluris fructus annui Siciliæ uenire potuerunt, ſi id te ſenatus, aut populus R. facere uoluiſſet. etenim ſæpe decumæ tanti uenierunt, cum lege Hieronica uenirent, quanti nunc lege Verrea uenierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas uenditas. C. NORBANI. DECVMAE. VENDITAE. AGRI. LEONTINI. Atque tum neque iudicium de modo iugerum dabatur: neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperator: neque ab aratore magiſtratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat: nec beneficium petebatur a decumano, ut in iuge

ra singula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum accessionem cogebatur arator dare, ternas quinquagesimas frumenti adderet: & tamen populo R. magnus frumenti numerus mittebatur. quid uero iste sibi quinquagesimæ? quid porro nummorum accessiones uolunt? quo id iure, atque adeo quo id potius ore feciſti? nummos dabat arator. quo modo? aut unde? qui, si largissimus esse uellet, cum latiore mẽsura uteretur, ut antea solebãt facere in decumis, cũ æqua lege, et cõdicione ueniebant. is nũmũ dabat. undẽ de frumento? quasi habuisset te prætore, quod uenderet. de uno igitur erat aliquid resecandum; ut esset, unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. Iam id porro utrum libentes, an inuiti dabant? libentes? amabant, credo, Apronium. inuiti? qua rẽ, nisi ui & malo, cogebantur? Iam iste: homo amentissimus, in uendundis decumis nummorũ faciebat accessiones ad singulas decumas: neque multum bina, aut terna millia addebat. fiunt per triennium HS fortasse D. hoc neque exemplo cuiusquam, neque ullo iure fecit: neque eam pecuniam retulit: neque, hoc paruum crimen quemadmodum defensurus sit, homo quisquam umquam excogitauit. Quod cum ita sit, audes dicere te magno decumas uendidisse? cum sit perspicuum, te bona, fortunasq; aratorum non populi R. sed cui quæstus causſa uendidisse. ut, si quis uillicus ex fundo, cui HS X merces esset, excisis arboribus ac uenditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino XX nummum pro X miserit, sibi alia præterea centum confecerit; primo dominus, ignarus incommodi sui, gaudeat; uillicoq; delectetur; quod tanto sibi plus mercedis ex fundo refectum sit;

deinde, cum audierit, eas res, quibus fundi fructus, & cultura continentur, amotas & uenditas, summo supplicio uillicum afficiat, & secum male actum putet: item populus R. cum audit pluris decumas uendidisse C. Verrem, quam innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem; putat se bonum in arationibus fructibus suis habuisse custodem, ac uillicum: cum senserit istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia uectigalium uendidisse, omnem spem posteritatis auaritia sua sustulisse, arationes, & agros uectigales uastasse, atque exinanisse, ipsum maximos quaestus, praedasq; fecisse, intelliget secum actum esse pessime; istum autem summo supplicio dignum existimabit. unde ergo hoc intelligi potest? ex hoc maxime, quod ager decumanus prouinciae Siciliae propter istius auaritiam desertus est. neque id solum actum est, uti minus multis iugis arent, si quis in agris remanserunt; sed etiam, ut permulti locupletes homines, magni, & naui aratores, agros latos, ac fertiles desererent, totasq; arationes derelinquerent. id adeo sciri facillime potest ex literis publicis ciuitatum: propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. OCTVAGINTA. TRES. Quot anno tertio profiteantur. TRIGINTA. DVO. Vnum & quinquaginta aratores ita uideo deiectos, ut his ne uicarij quidem successerint. quot aratores adueniente te fuerunt agri Mutiensis? uideamus ex literis publicis. CENTVM. OCTVAGINTA. OCTO. Quid? anno tertio? CENTVM. ET. VNVS. Octuaginta septem aratores unus ager istius iniuria desiderat: atque adeo nostra resp.

quoniam illa populi R. uectigalia sunt, hunc tot patrumfamilias numerum desiderat, & reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores ducentos quinquaginta septem, tertio centum uiginti. hinc centum triginta septem patresfamilias extorres profugerunt, Agyrinensis ager, quorum hominum? quam honestorum? quam locupletum? ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno praeturae tuae. quot tertio anno? octuaginta, quemadmodum legatos Agyrinenses recitare ex publicis literis audistis. pro dij immortales, si ex prouincia tota centum septuaginta eiecisses, posses ne seuerus iudicibus, saluus esse? unus ager Agyrinensis centum septuaginta aratoribus inanior cum sit, uos coniecturam totius prouinciae non facietis? atque hoc peraeque in omni agro decumana reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento, minus multis iugis, remansisse, quod metuebant, si recessissent, ne reliquas fortunas omnes amitterent; quibus autem iste nihil reliqui, quod perderent, fecerat, eos plane non solum ex agris, uerum ex ciuitatibus suis profugisse. illi ipsi, qui remanserant, uix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma literas misisset, decumas lege Hieronica uenditurum; & nisi ab ijs hoc petiuisset, ut sererent quamplurimum: quod illi semper sua caussa fecerant, cum eos nemo rogaret, quam diu intelligebant sese sibi, & populo R. non Verri, & Apronio serere, impendere, laborare. Iam uero, iudices, si Siculorum fortunas negligitis; si quemadmodum socij populi R. a magistratibus nostris tractentur, non laboratis; at uos communem populi R. caussam suscipite, atque defendite, eiectos aratos esse dico; agros

uectigales uexatos, atque exinanitos a Verre; populatam, uexatam q; prouinciam: hæc omnia doceo ciuitatum, & priuatis primariorũ uirorũ testimonijs. quid uultis amplius? nũ exspectatis, dũ L. Metellus, is qui multos in istum testes imperio, & potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? non, opinor. at is optime, qui successit isti, potuit cognoscere. ita est, uerum amicitia impeditur. at debet nos certiores facere, quo pacto se habeat prouincia. debet, uerumtamen non cogitur. num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? nemo. num quis postulat? non, opinor. quid, testimonia L. Metelli, ac literis hæc omnia uera esse docebo? quid dicetis, utrum, Metellum falsum scribere, an amicum lædendi esse cupidum? an prætorem, quemadmodum prouincia affecta sit, nescire? Recita literas L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium, et M. Crassum cos. quas ad M. Mummium prætorem, quas ad quæstores urbis misit. EPISTOLA. L. METELLI. DECVMAS. FRVMENTI. LEGE. HIERONICA. VENDIDI. Cum scribit se lege Hieronica uendidisse, quid scribit? ita se uendidisse, ut omnes præter Verrem. cum scribit se lege Hieronica uendidisse, quid scribit? se per istum ereptæ, Siculis maiorum nostrorum beneficia, ius ipsorum, condicionem societatis, amicitiæ, fœderum reddidisse. Dicit deinde, quanti cuiusque agri decumas uendiderit. quid scribit? Recita de epistola reliqua. SVMMA. DATA. EST. OPERA. A. ME. VT. QVAMPLVRIMO. DECVMAS. VENDEREM. Cur igitur, Metelle, non ita magno uendidisti? quia desertas arationes, inanes agros, prouinciam miseram, perditam q; offendi, quid? id ipsum, quod fatum est, qua ratione quis-

quam, qui sereret, inuenius est? Recita literas. Ait se missse & præsentem confirmasse, suam interposuisse auctoritatẽ. tantum quod aratoribus Metellus obsides non dedit, se in nulla re Verrisimilem futurum. at quid est tandem, in quo se laborasse dicat? Recita. VT. ARATORES. QVI. RELIQVI. ERANT. QVAMPLVRIMVM. SERERENT. Qui reliqui? quid hoc est? reliqui? quo ex bello? qua ex uastitate? quænam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum te prætore uersatum est, ut is, qui tibi successerit, reliquos aratores collegisse, & recreasse uideatur? cum bello Carthaginiensibus Sicilia uexata est; & post, nostra, patrumq; memoria, cum bis in ea prouincia magnæ frumentorum copiæ uersatæ sint; tamen aratorum internicio facta nulla est. cum semente prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat: tamen incolumnis numerus manebat dominorum, atque aratorum. tum qui M. Leuino, aut P. Rupilio, aut M'. Aquillio prætoribus in eam prouinciam successerant, aratores reliquos non colligebant. tanto ne plus Verres cum Apronio prouinciæ Siciliæ calamitatis imporauit, quam aut Hasdrubal cum Poenorum exercitu, aut Athenio cum fugitiuorum maximis copijs, ut temporibus illis, simul atque hostis superatus esset, ager araretur omnis, neque aratori prætor per literas supplicaret, neque cum præsens oraret, ut quamplurimum sereret; nunc autem ne post abitum quidem huius importunissimæ pestis quisquam reperiretur, qui sua uoluntate araret? pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros, atque ad suum larem familiarem redirent? Hu te literis, homo audacissime, atque amentissime, iugulatum non sentis? non ui-

des, cum is, qui tibi succesſit, aratores reliquos appellæ, hoc eum diſerte ſcribere, reliquos hos eſſe, non ex bello, neque ex aliqua huiuſmodi calamitate, ſed ex tuo ſcelere, importunitate, auaritia, crudelitate? Recita cetera. TAMEN. PRO. EO. VT. ET. TEMPORIS. DIFICVLTAS. ARATORVMQVE. PAENVRIA. TVLIT. aratorum, inquit, pænuria. Si ego accuſator toties de re eadem dicerem, uererer, ne animos ueſtros offenderem, iudices. clamat Metellus: Niſi literas miſiſſem: non eſt ſatis: Niſi præſens confirmaſſem: ne id quidem ſatis eſt: Reliquos, inquit, aratores. reliquos? probe lugubri uerbo calamitatem prouinciæ Siciliæ ſignificat. addit: Aratorum pænuria. exſpectate etiam, iudices, ſi poteſtis, auctoritatem accuſationis meæ. dico aratores iſtius auaritia electos: ſcribit Metellus reliquos ab ſe eſſe confirmatos. dico agros relictos, arationes q; deſertas eſſe: ſcribit, Metellus aratorum eſſe pænuriam. hoc cum ſcribit, illud oſtendit, delectos, electos, fortunis omnibus expulſos eſſe populi R. ſocios, atque amicos, quibus ſi qua calamitas propter iſtum, ſaluis uectigalibus noſtris, accidiſſet, animaduertere in eũ uos oportebat, præſertim cum ea lege iudicaretis, quæ ſociorũ cauſſa eſſet conſtituta. cũ uero, perditis, profligatis q; ſocijs, uectigalia populi R. ſint diminuta, res frumentaria, commeatus, copiæ, ſalus urbis, atque exercituum noſtrorum in poſteritatem iſtius auaritia, interierit: ſaltem commoda ueſtra reſpicite. ſi ſocijs fideliſſimis proſpicere non laboratis. Atque ut intelligatis, ab iſto, præ lucro, præda que præſenti, nec uectigalium, nec poſteritatis habitam eſſe rationem; cognoſcite, quid ad extremũ ſcribat Metellus. In reliquum tempus ait ſe uectigalibus proſpexiſſe. non

scriberet se uectigalibus prospexisse, nisi hoc uellet ostendere, te uectigalia perdidisse. quid enim erat, quod uectigalia prospiceret Metellus in decumis, et in tota re frumentaria, si iste nō uectigalia populi R. suo quæstu peruertisset? atque ipse Metellus, qui uectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur, nisi hoc? ut arent, si qui possunt, quibus aratrū saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit; qui tamen in agris spe, atque exspectatione Metelli remanserunt. Quid cæteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui nō modo ex agris eiecti sunt, sed etiam ex ciuitatibus suis, ex prouincia, denique bonis, fortunisq; omnibus ereptis profugerunt, qua ratione ij reuocabuntur? quot prætorum innocentia, sapientiaq; opus est, ut illa aratorum multitudo aliquādo in suis agris, ac sedibus collocetur? Ac, ne miremini tantam multitudinem profugisse, quantam ex literis publicis aratorumq; professionibus cognouistis: scitote, tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse, (incredibile dictu est, iudices: sed & factum, & tota Sicilia peruulgatum) ut homines, propter iniurias, licentiamq; decumanorum, mortem sibi ipsi consciuerint. Centuripinum Dioclem, hominē locupletem, suspendisse se constat, quo die sit ei nunciatū Apronium decumas redemisse. Dyrrachinum, primum ciuitatis, eadem ratione mortem oppetisse, dixit apud uos, homo nobilissimus, Archonidas Elorinus, tum audisset, tantum decumanum professum esse, ex edicto istius sibi deberi, quā tum ille bonis suis omnibus efficere nō posset. Hæc tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus, crudelissimusq; semper fuisti, tamen numquam perpetrere; quod illi gemitus, luctusq; prouincia ad tui capitis periculum pertine-

bant;non,inquã,perpetrare,ut homines iniuriæ tuæ remedium morte,ac suspendio quærerent, nisi ea res ad quæstum,& ad prædam tuam pertineret. quid,illud perpetrare?attendite,iudices: omnibus enim neruis mihi contendendum est,atque in hoc laborandum, ut omnes intelligant, quam improbam,quam manifestam,quam confessam rem pecunia redimere conentur. graue crimen est hoc, & uehemens,et post hominum memoriam, iudiciáq; de pecuniis repetundis constituta grauissimum: prætorem populi R. socios habuisse decumanos. non hoc nunc primum audit priuatus de inimico,reus ab accusatore:iam antea in sella sedens prætor,cum prouinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum,id quod commune est,propter imperiũ sed etiam,id quod istius præcipuum est, propter crudelitatem metueretur,millies audiuit,cum eius animum ad persequendum non negligentia tardaret, sed conscientia sceleris, auaritiæq; suæ frænaret: loquebantur enim decumani palam,& præter cæteros is,qui apud istum plurimum poterat, maximosq; agros populabatur, Apronius. perparuum ex illis magnis lucris ad sese peruenire; prætorem esse socium. Hoc cum palam decumani tota prouincia loquerentur, tuumq; nomen in re tam turpi,nefariaq; interponerent;nihil ne tibi uenit in mentem existimationi tuæ consulere? nihil denique capiti,ac fortunis tuis prouidere?cũ tui nominis terror in auribus,animiisq; aratorum uersaretur:cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas non suam uim, sed tuũ scelus,ac nomen opponerent;ecquod iudicium Romæ tam dissolutum,tam perditum, tam nummarium fore putasti,quo ex iudicio te ulla salus seruare posset? cum plenum fieret,decumis contra institutã, leges, consuetudinẽq;

ominum uenditis, in aratorum bonis fortunisq; diripiendis decumanos dictitasse, tuas esse partes, tuam prædam, idq; te tacuisse. & cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti, & perferre; quod magitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem, plusq; aliquanto apud te pecuniæ cupiditas, quam iudicij metus posset. Esto: cetera negare nō potes: ne illud quidem tibi reliquum feci sti, ut hoc posses dicere, nihil eorū te audisse, nihil ad tuas aures de infamia tua peruenisse. Querebatur cum luctu, & gemitu aratores: tu id nescibas? fremebat tota prouincia: nemo id tibi renunciabat? Romæ querimoniæ de tuis iniurijs conuentusque, habebātur: ignorabas hæc? ignorabas hæc omnia? quid? cum palam Syracusis, te audiente, maximo conuentu, P. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessiuit, ni Aproniꝰ dictitaret, te sibi in decumis esse socium, hæc te uox non perculit? non perturbauit? non, ut capiti, & fortunis tuis prospiceres, excitauit? tacuisti, sedasti etiam lites illorum, &, sponsio illa ne fieret, laborasti. Pro dij immortales, hoc aut innocens homo perpeti potuisset, aut, quamuis nocens, qui modo iudicia Romæ fore putaret, non aliqua se simulatione existimationi hominum uindicasset? Quid est hoc? sponsio fit de capite, ac fortunis tuis: tu sedes, et quiescis? non persequeris? non persueueras? non perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? unde hoc natum, quemadmodum prolatum sic, si quis tibi ad aurem accessisset, & dixisset Apronium dictitare, te sibi esse socium: commoueri te oportuit, uocare Apronium, nec illum ante tibi satisfacere, quam tu omnium existimationi satisfecisses. cum uero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc uerbo, & simulatione Apronio, te uera tibi obie-

ctum esset: tu umquam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quidquid dixisses te deterius esse facturum? quæstores, legatos, præfectos suos, tribunos multi missos fecerunt, & de prouincia decedere iusserunt, quod eorum culpa se minus commode audire arbitrarentur, aut quod peccare illos aliqua in re iudicarent. tu Apronium, hominem uix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui non modo animum integrum, sed ne animam quidem puram conseruare potuisset, eum in tanto tuo dedecore non profecto ne uerbo quidem grauiore appellasses, neque apud te tã sancta religio societatis fuisset ut tui capitis periculum negligeres, nisi rem tam notam esse omnibus, et tam manifestam uideres. cum eodem Apronio postea P. Scandilius, eques R. quem uos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere uoluerat. institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio HS V cœpit Scandilius recuperatores, aut iudicem postulare. Satis ne uobis prætori improbo circumdati cancelli uidentur in sua prouincia, immo uero in sella, ac tribunali, ut aut de suo capite iudicium fieri patiatur præsens, ac sedens, aut confiteatur se omnibus iudicijs conuinci necesse esse? Sponsio est, ni te Apronius in decumis socium esse dicat: prouincia tua est: ades: ab te iudicium postulatur: quid facis? quid decernis? recuperatores dicis te daturum. bene agis. tu meisi qui erunt tantis ceruicibus recuperatores, qui audeant in prouincia, cum prator adsit, non solum cõtra uoluntatem eius, sed etiam contra fortunas iudicare? uerum esto; manifesta res est: cũ nemo esset, quin hoc se audisse liquido diceret: locupletissimus quisque certissimus testis esset: nemo erat Sicilia tota, qui nescire et decumas

esse prætoris; nemo, qui non audisset, ita Apronium dicta esse. præterea conuentus honestius Syracusis, multi equites R. uiri primarij. ex qua copia recuperatores reijci oportet, qui aliter iudicare nullo modo possent. instat Scandilius poscere recuperatores. tum iste, homo innocens, qui illam sustitionem leuare, atque ab se remouere cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum. Pro deum hominũq; fide, quẽ ego accuso? in quo meã industriã, ac diligentiam spectari uolo? quid est, quod ego dicendo, aut cogitanda efficere, aut assequi debeam? teneo in medijs uectigalibus populi R. in ipsis fructibus prouinciæ Siciliæ furem manifesto auertẽtẽ rem frumentariã omnem, pecuniã maximã: teneo, inquam, ita, ut negare non possit. nã quid hic dicet? Sponsio facta est cũ cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni socium te sibi in decumis esse dictitaret. exspectant omnes, quanta tibi ea res cura sit, quemadmodum hominum existimationi te, atque innocentiam tuam probari uelis. hic tu medicum, & haruspicem, & præconem tuum recuperatores dabis? aut etiam illum ipsum, quẽ tu in cohorte tua Cassianũ iudicẽ habebas, si qua res maior esset, Papirũ Potamonem, hominẽ seuerũ, ex uetere illa equestri disciplina? Scãdilius postulare de conuentu recuperatores tũ iste negat se de existimatione sua cuiquam, nisi suis, commissurũ. negotiatores putant esse turpe, id forum sibi iniquũ eiurare, ubi negotientur: prætor prouinciam suam totam sibi iniquam eiurat. o impudentiã singularẽ: hic postulat se Romæ absolui, qui in sua prouincia iudicauit se absolui nullo modo posse, qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniã, quam apud tres negotiatores metum ualere? Scandilius uero negat sese apud Artemidorum recuperato-

peratorem uerbum esse facturum, & tamen auget, atque onerat te bonis condicionibus, si tu uti uelis. si ex prouincia Sicilia tota statuebas idoneum iudicem, aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat a te, ut Romam reijcias. hic enim uero tu exclamas hominem improbum, qui postulet ibi de tua existimatione iudicium fieri, ubi te inuidiosum esse intelligebat: negas te Romam reiecturum: negas de conuentu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit, & suo tempore esse rediturum. quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis: quid? sponsionem acceptam missam facere? impudenter tollis exspectatum existimationis tuæ iudicium. non facis. quid ergo? Apronio permittis, ut, quot uelit, de cohorte sumat recuperatores? indignum, uni potius ex iniquis sumendi, quam utrisque ex æquis reijciendi, fieri potestatem. neutrum facis eorum. quid ergo? est aliquid, quod improbius fieri potest: cogit enim Scandilium quinque illa millia nummum dare, atque adnumerare Apronio. quid potuit elegantius facere prætor cupidus existimationis bonæ, qui ab sese omnē suspicionem propulsaret, qui se eripere ex infamia cuperet? adductus erat in sermonem, inuidiam, uituperationem: dicitarat homo improbus, atque impurus Apronius, socium esse prætorem, uenerat res in iudiciū, atque discrimē: potestas erat isti, homini integro, atque innocēti, data, ut, in Aproniū cū animaduertisset, sese grauissima leuaret infamia. quid excogitat pœnæ? quid animaduersionis in Aproniū? cogit Scandiliū Apronio, ob singularem improbitatē, atque audaciam, prædicationem q; nefariæ societatis, HS V millia, mercedis nomine, ac præmij, dare. Quid interfuit,

homo audaciſſime, utrum hoc decerneres, an id, quod Apronius dictitabat, tu de te proferres, ac dictitares? quem hominem, ſi quis pudor in te, atque adeo ſi quis metus fuiſſet, ſine ſupplicio dimittere, nõ debuiſti, hunc abs te ſine præmio diſcedere noluiſti. Omnia ſimul intelligere potuiſtis, iudices, ex hoc uno crimine Scandiliano: primũ, hoc non eſſe Romæ natum, de ſocietate decumarum, non ab accuſatore fictum, non, ut ſolemus interdum in defenſionibus dicere, crimen domeſticum, ac uernaculum, non ex tempore periculi tui conſtitutum, ſed uetus; non incognitũ iam, ſed te prætore iactatũ; nõ ab inimicis Romæ compoſitũ, ſed Romã de prouincia exportatum. ſimul intelligi poteſt illud iſtius in Apronium ſtudium. Apronij de iſto non modo confeſſio, uerum etiam commemoratio eodẽ accedit, quod hoc quoque intelligere poteſtis, iſtũ ſtatuiſſe in prouincia ſua, exiſtimationis ſuæ iudicium extra cohortem ſuam committendũ fuiſſe nemini. ecquis eſt iudex, cui non ab initio decumani criminis perſuaſum ſit, iſtum in aratorum bona, fortunaſq; impetum feciſſe? quis hoc non ex eo ſtatim iudicauit, quod oſtẽdi, iſtũ decumas noua lege, atque adeo nulla lege, contra omnium conſuetudinem, atque inſtituta uendidiſſe? uerum, ut iſtos ego iudices, tam ſeueros, tam diligentes, tam religioſos, non haberem, ecquis eſt, ex iniuriarum magnitudine, improbitate decretorum, iudiciorum iniquitate, qui hoc non iã dudum ſtatuerit, & iudicarit? etiam ſane, ſit aliquis diſſolutior in iudicando, legum, officij, reip. ſociorum, atque amicorum negligentior. quid is poſſit ne de iſtius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones ui, & metu expreſſas cognouerit? cum tanta præmia ciuitates ui, atque imperio, uirgarum, ac mortis metu, non modo

Apronio, atque eius similibus, uerum etiam Venerijs ser-
uis dare coactas? quod si quis sociorum incommodis minus
mouetur; si quem aratorum fuga, calamitates, exilia, suspē
dia denique non premouent: non possum dubitare, quin is
tamen, cum uastatam Siciliam, relictos agros, ex ciuitatum
literis, & epistola L. Metelli cognouerit, statuat fieri non
posse, ut de isto non seuerissime iudicetur. erit etiam ali-
quis, qui hæc omnia dissimulare, ac negligere possit? attuli
sponsiones, ipso præsente factas de decumarum societate, ab
ipso prohibitas iudicari. quid est, quod posset quisquam ma
nifestius hoc desiderare? Non dubito, quin uobis satisfece-
rim, iudices: ueruntamen progrediar longius; non mehercule quo magis hoc uobis persuadeatur, quam iam persua-
sum esse confido; sed ut ille aliquando impudentiæ suæ
finem faciat, aliquando desinat ea se putare posse emere,
quæ ipse semper habuit uenalia, fidem, iusiurandum, ueri-
tatem, officium, religionē; desinant amici eius ea dictitare,
quæ detrimento, maculæ, inuidiæ, infamiæ nobis omnibus
esse possint. atqui amici? o miserum, atque inuidiosum, of-
fensum q; paucorum culpa, atque indignitate ordinem se-
natorium. Albam Aemilium, sedentem in faucibus ma-
celli loqui palam, uicisse Verrem, emptos habere iudices;
alium HS CCCC millibus, alium HS D; quem minimo,
CCC? atque ei cum responsum esset fieri non posse; multos
testes esse dicturos: me præterea caussæ nō defuturum: licet
hercules, inquit, omnes omnia dicant: nisi ita res manifesta
erit allata, ut responderi nihil possit, uicimus. Bene agis
Alba: ad tuam ueniam condicionem. nihil putas ualere in
iudicijs coniecturam, nihil suspicionem. nihil anteactæ
uitæ existimationem, nihil bonorum utrorum testimo-

nia, nihil ciuitatum auctoritates, testimonia, literas: res manifestas quæris. non quæro iudices Cassianos: uetterem iudiciorum seueritatem non requiro: uestram in hoc fidem, dignitatem, religionem in iudicando non imploro, Albam habebo iudicem, eum hominem; qui se ipse scurram improbissimum existimari uult; qui a scurris potius semper gladiator, quam scurra, appellatus sit. afferam rem eiusmodi in decumis, ut Alba fateatur, istum in re frumentaria, & in bonis aratorum aperte, palamq; esse prædatum. Decumas agri Leontini magno dicit se uendidisse. ostendi iam illud initio, non existimandum magno uendidisse eum, qui uerbo decumas uendiderit; re, & condicione, & lege, & edicto, & licentia decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. etiam illud ostendi, uendidisse alios magno decumas agri Leontini, ceterorumq; agrorum; & lege Hieronica uendidisse; & pluris etiam, quam te, uendidisse; nec aratorem quemquam esse questum. nec enim fuit, quod quisquam queri posset, cum lege æquissime scripta uenirent. neque illud umquam aratoris interfuit, quanti decumæ uenirent. nō enim ita est, ut, si magno uenirent plus arator debeat; si paruo, minus. ut frumenta nata sunt, ita decumæ ueneunt. aratoris autem interest, ita se frumenta habere, ut decumæ quamplurimo uenire possint. dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse quammaximi. uerum hoc, ut opinor, esse uis caput de sensionis tuæ, magno te decumas uendidisse, agri uero Leontini, qui plurimum efficit, tritici mod. CCXVI. si doceo, pluris aliquanto potuisse te uendere, neque ijs uoluisse addicere, qui contra Apronium licerentur, & Apronio multo minoris, quam alijs potueris, tradidisse:

si hoc docuo, potuerit ne te ipse Alba, tuus antiquissimus non solum amicus, uerum etiam amator, absoluere? dico equidem R. hominem in primis honestum, Q. Minucium, cum sui simulibus, ad decumas agri Leontini tritici mod. non M, *non* MM, *non* MMM, *sed ad unas unius agri decumas tritici mod.* XXX *uoluisse addere; & ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab* Apronio. *negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes. palam res gesta est, maximo conuentu, Syracusis: testis est tota prouincia; propterea quod undique ad emendas decumas solent eo conuenire. quod siue fateris, siue conuincaris: quot, & quam maximis in rebus teneare, non uides? primum, tuam rem illam, & prædam fuisse: nam, nisi ita esset, cur tu* Apronium *malebas, quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebantur, quam* Minucium, *decumas agri Leontini sumere? deinde, immensum, atque infinitum lucrum esse factum: nam si* XXX *mod. tritici tu commotus non esses, certe hoc idem lucri* Minucius Apronio *libenter dedisset, si ille accipere uoluisset. quantam igitur illi spē prædæ propositam arbitramur fuisse, qui tantum præsens lucrum, nulla opera insumpta, contempserit, atque despexerit? deinde ipse* Minucius *numquam tanti habere uoluisset, si decumas tu lege Hieronica uenderes: sed quod tuus nouis edictis, et iniquissimis institutis plus alii quanto se, quam decumas ablaturum uidebat, iccirco longius progressus est. ac* Apronio *semper plus etiā multo abste permissum est, quam quod edixeras. quantum igitur quæstum putamus factum esse per eum, cui quidus licitum sit, cum tantum lucri uoluerit addere is, cui si decumas emisse, idem non liceret? Postremo, illa quidem certe tibi præcla*

defensio est, in qua tu semper omnia tua furta, atque flagitia latere posse arbitratus es, magno te decumas uendidisse, plebi R. consuluisse, annonæ prospexisse. non potest hoc dicere is, qui negare nō potest, se unius agri decumas XXX mod. minoris, quam potuerit, uendidisse: ut, etiam si tibi hoc concedam, Minucio ideo te non tradidisse, quod iam addixisses Apronio; (aiunt enim te ita dictitare: quod ego exspecto, cupioq; te illud defendere) uerum ut ita sit; tamen non potes hoc, quasi præclarum aliquid, prædicare, magno te decumas uendidisse, cum fuisse fateare, qui multo pluris uoluerint emere. Tenetur igitur iam, iudices, & manifesto tenetur auaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. quid, si hæc, quæ dico, ipsius amici, defensores q; iudicarunt? quid ultra amplius? Aduentu L. Metelli prætoris, cum omnes eius comites iste sibi suo illo πανχρήστῳ medicamento amicus redemisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apronius: eduxit, uir primarius, C. Gallius senator: a L. Metello, ut ex edicto suo iudicium daret in Apronium, quod per uim, aut metum abstulisset, quam formulam Octauianam & Romæ Metellus habuerat, & habebat in prouincia, non impetrat; cum hoc diceret Metellus, præiudicium se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri. tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio. C. Gallius, homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest impetrare. non reprehendo Metellum. pepercit homini amico, & (quemadmodum ipsum dicere audiui) necessaria: non reprehendo, inquam, Metellum: sed hoc miror, quo modo, de quo homine præiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipso non modo præiudicarit, uerum grauissime,

ac uehementissime iudicarit. primum enim, si Apronium absolutum iri putaret, nihil erat, quod ullum præiudicium uereretur: deinde, si, condemnato Apronio, coniunctam cum eo Verris caussam omnes erant existimaturi, Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem, caussam que esse coniunctam; qui statuerit, Apronio condemnato de isto præiudicium futurum. & simul una res utriusque rei est argumento; & aratores ui, & metu coactos Apronio multo plus, quam debuerint, dedisse; & Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit, non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere, atque improbitate iudicaretur. Venio nunc ad epistolam Timarchidis, liberti istius, & accensi: de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum perorabo. hæc epistola est, iudices, quam nos Syracusis in ædibus Apronij, cum literas conquireremus, inuenimus. missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum Verres iam de prouincia decessisset, Timarchidis manu scripta. Recita epistolam Timarchidis. TIMARCHIDES. VERRIS. ACCENSVS. APRONIO. SALVTEM. DICIT. Iam hoc quidem non reprehendo, quod adscripsit, accensus. cur enim si hoc scribæ soli sumant? L. Papirius scriba. uolo ego hoc esse commune, lictorum. uiatorum. FAC. DILIGENTIAM. ADHIBEAS. QVOD. AD. EXISTIMATIONEM. PRAETORIS. ATTINET. Commendat Apronio Verrem, & hortatur ut inimicis eius resistat. bono præsidio munitur existimatio tua, si quidem in Apronij constituitur diligentia, atque auctoritate. HABEAS. VIRTVTEM. ATQVE. ELOQVENTIAM. Quam copiose laudatur Apronius a Timar-

chide? quam magnifice? cui ego non putem illum placere oportere, qui tantopere Timarchidi probatus sit? HABES. SVMPTVM. VNDE. FACIAS. Necesse est, quod redundaret de uestro frumentario quæstu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. SCRIBAS. APPARITORES. RECENTES. ARRIPE. CVM. L. VVLTEIO. QVI. PLVRIMVM. POTEST. CAEDE. CONCIDE. Videte, quam ualde malitiæ suæ confidet Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis præcepta det. iam hoc, Cæde, Concide, non uerba domo patroni depromere uidetur, ad omne genus nequitiæ accommodata? VOLO. MIHI. FRATERCVLO. TVO. CREDAS. Consorti quidem in lucris, atque furtis, gemino, & simillimo nequitia, improbitate, audacia. IN. COHORTE. CARVS. HABEARE. Quid est hoc, IN cohorte? quo pertinet? Apronium doces? quid? in uestram cohortem te monitore, an sua sponte peruenerat? QVOD. CVIQVE. OPVS. SIT. APPONE. Qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait, omnia pecunia effici posse. da, profunde, appone, si uelis uincere. non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono suo præcipit. TE. POSTVLANTE. OMNES. VINCERE. SOLENT. Vere quidem prætore, non Sacerdote, non Peducæo, non hoc ipso Metello. SCIS. METELLVM. SAPIENTEM. ESSE. Hoc uero ferri iam non potest, irrideri uiri optimi L. Metelli ingenium, & contemni, ac despici a fugitiuo Timarchide. SI. VVLTEIVM. HABEBIS. OMNIA. LVDIBVNDVS. PERFICIES. Hic

uehementer errat Timarchides, qui aut Vulteium pecunia corrumpi putet posse, aut Metellum unius arbitratu gerere præturam. sed errat coniectura domestica: quia multos per se, & per alios, multa ludibundos libidinose apud Verrem effeciſſe uidit ad omnes, eosdem patere aditus arbitratur. facilius uos efficiebatis ludibundi, quæ uolebatis a Verre, quod multa eius ludorum genere noratis. INCVLCATVM EST. METELLO. ET. VVLTEIO. TE. ARATORES EVERTISSE. Quis istuc Apronio attribuebat, cui aratorem aliquē euerterat? aut Timarchidi, cum ob iudicandum, aut decernendum, aut imperandū aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Sextio lictori, cum aliquē innocentem securi percusserat? nemo. omne ei Verri tunc attribuebant, quem nunc condemnari uolunt. OBTVDERVNT. EIVS. AVRES. TE. SOCIVM. PRAETORIS. FVISSE. Vides ne, hoc quam clarum sit, & fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat, concedes, non hoc crimen nos in te confingere, sed iam pridem ad crimen aliquam defensionem libertum quærere? libertus, & accensus tuus, & tibi, ac liberis tuis omnibus in rebus coniunctus, ac proximus, ad Apronium scribit, uulgo esse ab omnibus iam demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. FAC. SCIAT. IMPROBITATEM. ARATORVM. IPSI. SVDABVNT. SI. DII. VOLENT. Quod istuc, per deos immortales, aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium, atq; tantū? quantam iniuriā fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus, & accensus eius tam irato animo his literis insequatur? Neque ego huius fugitiui iudices, epistolam uobis recitassem, nisi ut ex ea totius familiæ præcepta, &

instituta, & disciplinam cognosceretis. uidetis, ut moneat Apronium, quibus rebus, ac muneribus insinuet infamiliaritatem Metelli, Vulteium corrumpat? scribas, accensumq; pretio deliniat? ea præcipit, quæ uidit: ea monet alienum hominem, quæ domi didicit ipse. uerum in hoc errat uno, quod eadem existimat uias ad omnium familiaritates esse munitas. quamquam merito sum iratus Metello, tamen hæc, quæ uera sunt, dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, ut Verrem, non conuiuio, non muliere, non sermone incauto; atque improbo posset corrumpere, quibus rebus non sensim, atque moderate ad istius amicitiam arrepserat, sed breui tempore totum hominem, totamq; eius præturam possederat. Cohortem autem Metelli quam uocat, quid erat quod corrumperet? ex qua recuperatores nulli dabantur. Nam quod scribit Metelli filium puerum esse, uehementer erat: non enim ad omnes prætorum filios ijdem aditus sunt. O Timarchide, Metelli est filius in prouincia, non puer, sed adolescens bonus, ac pudens, dignus illo loco, ac nomine. uester ille puer prætextatus in prouincia quemadmodum fuisset, non dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris, existimarem. Tu ne, cum te, ac tuam uitam nosses, in Siciliam tecum grandem prætextatum filium ducebas? ut, etiam si natura puerum a paternis uitijs, atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eũ, & disciplina degenerare non sineret. fac enim fuisse in isto C. Lælij, M. Catonis materiam, atque indolem; quid ex eo boni sperari, atque effici potest, qui in patris luxurie sic uixerit, ut nullum umquam pudicum, neque sobrium conuiuium uiderit? qui in epulis quotidianis, adulta ætate, per triennium, inter impudicas mulieres, &

intemperantes uiros uersatus sit? nihil umquam a patre audiuit, quo pudentior, aut melior esset? nihil umquam patrem agere uidit, quod cum imitatus esset, non, id, quod turpissimum est, similis patri putaretur? Quibus in rebus non solum filio, uerum etiam reip. feciſti iniuriam. susceperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriæ, qui non modo tibi uoluptati, sed etiam qui aliquando usui reip. esse possent. eos instituere, atque erudire ad maiorum instituta, atque ciuitatis disciplinam, non ad tuas turpitudines, debuisti. esset, inerti, atque impuro, & improbo parente, nauus, & pudens, & probus filius: haberet aliquid abs te resp. muneris. nunc pro te Verrem substituisti alterum ciuitati. nisi hoc forte deterior est, si fieri potest, quod tu eiusmodi euasisti non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis, ac diuisoris disciplina educatus: quid isto festiuius fore arbitramur, qui est tuus natura filius, consuetudine discipulus, uoluntate similis? quem ego, iudices, quamuis bonum, fortemq; facile paterer euadere: non enim me inimicitiæ commouent, si quæ mihi cum isto futuræ sint: nam si in omnibus rebus innocens fuero, meiq; similis, quid mihi istius inimicitiæ nocebunt? sin aliqua in re Verri similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. etenim iudices eiusmodi resp. debet esse, & erit, seueritate iudiciorum constituta, ut inimicus neque deesse nocenti possit, neque obesse innocenti. quapropter nulla res est, quamobrem ego istum nolim ex paternis probris, ac uitijs emergere: id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit, præsertim si, ut nunc fit, custodes amicorum eum sectabuntur; quoniam pater tam negligens, ac dissolutus est. Verum huc longius,

gius, quam uoluntas fuit, ab epistola Timarchidis digressa est oratio mea: qua recitata, conclusurum me esse crimen decumarum dixeram: ex quo intellexistis, innumerabilem frumenti numerum per triennium auersum a rep. esse, abreptum q; aratoribus. sequitur, ut de frumento empto uos iudices, docam, maximo, atque impudentissimo furto: de quo dum certa, & pauca, & magna dicam breuiter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex S.C. & ex lege Terentia, & Cassia frumentaria. emundi duo genera fuerunt, unum certarũ decumarum, alterũ, q; praterea cultoribus aequaliter esse distribuendum; illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset; huius imperati trinci mod. DCCC millia: pretium autem constitutũ decumano in modios singulos HS terni, imperato HS IIII. hoc in frumentum imperatum HS II & tricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret: in alteras decumas ferme ad nonagies. sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Sicilienſem prope centies & uicies erogatum est. Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex aratio inopi, atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est ad necessitatem salutis, & uitae, datam ut Siculis aratoribus, quibus tanta onera resp. imponeret, solueretur, abs te sic laceratam esse dico, ut possim illud probare, si uelim, omnem te hanc pecuniam domum tuã auertisse. etenim sic hanc rem totam administrasti, ut hoc, quod dico, probari aequissimo iudici possit. sed ego habebo rationem auctoritatis meae: meminero, quo animo, quo consilio ad causſam publicam accesserim: non agam tecum accusatorie: nihil fingam: nihil cuiquam probari uelim me dicente, quod nõ ante mihimet ipsi probatum sit. In hac pecunia publica,

iudices, hæc insunt tria genera furtorum. primum; eam, cum posita esset apud eas societates, unde erat attributa, binis centesimis fœneratus est: deinde, permultis ciuitatibus pro frumento nihil solvit omnino: postremo, si cui ciuitati solvit, tantum detraxit, quantū commodum fuit, nulli, quod debuit, reddidit. ac primum, hoc ex te quæro. tu, cui publicani e Carpinatij literis gratias egerunt, pecunias publicas ex ærario erogatas, ex uectigalib. populi R. ad emendū frumentum attributas, fuerit ne tibi quæstui? pensitarit ne tibi binas centesimas? credo te negaturum: turpis enim est, & periculosa confessio. mihi autem hoc peraduum est demonstrare: quibus enim testibus? publicani tractati honorifice sunt: tacebunt. literæ eorum decreto decumanorum remotæ sunt. quo me igitur uertam? rem tam improbam, crimen tantæ audaciæ, tantæq; impudentiæ, propter inopiam testium, ac literarum prætermittam? non faciam, iudices: utar teste: quo? P. Vettio Chilone, homine equestris ordinis honestissimo, atque ornatissimo: qui isti ita amicus & necessarius est, ut, etiā si uir bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, graue uideretur; ita uir bonus est, ut, etiam si inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. admiratur, & exspectat, quidnam Vettius dicturus sit. nihil dicet ex tempore, nihil ex sua uoluntate, nihil, ut ei utrumuis licuisse uideatur. misit in Siciliam literas ad Carpinatium, cum esset magister scripturæ, & eius societatis publicanorū: quas ego Syracusis apud Carpinatium in literarum allatarum libris, Romæ in literarum missarū apud magistrum Tullium, familiarem tuum, inueni: quibus ex literis impudentiam fenerationis, quæso, cognoscite. LITERAE. MISSAE. L. VETTII. L. SERVILII.

ANTISTITIS. MAGISTRORVM. Præsto se tibi ait futurum Vettius, & obseruaturum quemadmodum rationes ad ærariũ referas: ut, si hanc ex fenore populo pecuniam non retuleris, reddas societati: possumus hoc teste, possumus P. Seruilij, & C. Antistitij, magistrorum, primorum hominũ, atque honestissimorũ, possumus auctoritate societatis, cuius literis utimur, quod dicimus, obtinere, an aliqua firmiora, aut grauiora quærẽda sunt? Vettius tuus familiarissimus, Vettius tuus affinis, cuius sororem habes in matrimonio, cuæ frater uxoris Vettius frater tui quæstoris, impudẽtissimũ tuũ furtum, certissimuḿq; peculatũ: nam quo alio nomine pecuniæ publicæ feneratio est appellanda? * Recita reliqua. Scribam tuum dicit, Verres, huius perscriptorem fenerationis fuisse. ei quoque magistri minantur in literis. etenim casu scribæ tum duo magistri fuerunt cum Vettio. binas centesimas ab se ablatas, ferundum non putant. & recte non putant: quis enim hoc fecit umquam, quis denique conatus est facere, aut posse fieri cogitauit, ut cũ senatus publicanos usura sæpe iuuisset, magistratus a publicanis pecuniam pro usuris auderet auferre? certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani. hoc est si equites R. iudicarent: minor esse nunc, iudices, uobis disceptantibus debet, & tanto minor, quanto est honestius alienis iniurijs, quam re sua, commoueri. Quid ad hæc respondere cogitas? utrum, factum negabis, an tibi hoc licitum esse defendes? negare qui potes? an ut tanta auctoritate literarum, tot testibus publicanis conuincare? licuisse uero qui? si me hercule te tuam pecuniam, non populi R. in prouincia feneratum docerem, tamen effugere non posses: sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publica-

nis fenore acceptо, hoc licuisse cuiquã probabis? quo nõ mo do ceteri, sed ipse nihil audacius, improbiusq; feci sti. Non mehercule hoc, quod omnibus singulare uidetur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, iudices, dicere audacius esse, aut impudentius, quod permultis ciuitatibus pro frumẽto nihil soluit omnino maior: haec praeda fortasse est, sed illa impudentia certe non minor & quoniam de illa fe neratione satis dictum est, nunc de hac tota pecunia auersa, quaeso, cognoscite. Siciliae ciuitates multae sunt, iudices, orna tae, atque honestae: ex quibus in primis numeranda est ciui tas Halesina, nullã enim re peritiis aut officijs fideliorem, aut, copijs locupletiorẽ, aut auctoritate grauiorem. huic iste in annos singulos cum sexaginta tritici millia modium im peraui sset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, reti nuit omnes. obstupui, iudices, cum hoc mihi primum Hale sae demonstrauit, in senatu Halesinorum, homo summo in genio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus Ha lesinus Aeniades: cui senatus dederat publice caussam, ut mi hi, fratriq; meo gratias ageret, & simul qui nos ea, quae ad iudicium pertinerent, doceret. demonstrat hanc istius con suetudinem, ac rationem fuisse; cum omnis frumenti co pia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a ciuitatibus; frumentum im probare; quantũ frumenti Romam esset mittendum, tan tum de suo quaestu, ac de sua copia frumenti mittere. posco rationes: inspicio literas: uideo, frumenti granum Ha lesinos, quibus LX millia modium imperata erant, nul lum dedisse; pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribae de disse. reperio genus huiusce modi, iudices, praedae, ut pra-

tor, qui frumentum emere debebat, non erat, sed uendas; pecunias, quas ciuitatibus distribuere debebat, eas omnes auertas, atque auferas. non mihi iã furtum, sed monstrũ, ac prodigium uidebatur, ciuitatum frumentum improbare, petitum ei frumento constituisse; quod constituisset, id ciuitatibus auferre, quod a populo R. accepisset, tenere. quos uultis esse in uno furto peccaturum gradus? ut, si singulis insistere uelim, progredi ipse nõ possem. Improbas frumentum Siculum: quid? ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quæ tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? cum senatus decernit, ut ematur in Sicilia frumentum, aut populus iubet; hoc, ut opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. tu, cum ciuitatum Siciliæ uulgo omne frumentum improbas, nũ ex Aegypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? improbas Halesinum, Cephaleditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tindaritanum, Herbitense, multarum præterea ciuitatum. quid accidit tandem, ut horum populorum agri frumentum eiusmodi te prætore ferrent, quod numquam antea, ut neque tibi, neque populo R. posset probari, præsertim cum ex iisdem agris, eiusdemq; anni frumentum ex decumis Romam mancipes aduexissent? quid acciderat, ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur? dubium ne est, quin ista omnis improbatio cogendæ pecuniæ caussã nata sit? esto: improbas Halesinum: habes ab alio populo, quod probes: eme illud, quod placet: missos face eos, quorum frumentum improbasti. sed ab iis, quos repudias, exigis tantum pecuniæ, quantum ad eum numerum frumenti satis, si quem ciuitati imperas. dubium est, quid egeris? in medi-

unna singula uideo ex literis publicis tibi Halesinos HS quinos denos dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum, eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum uendidisse. quae ergo ista ratio, aut quae potius amentia, frumentum improbare id, quod ex eo loco sit, ex quo senatus, & populus R. emi uoluerit? ex eo acerno, ex quo partem idem decumarum nomine probaris? deinde a ciuitatibus pecunias ad emendum frumentum cogere, cum ex aerario acceperis? utrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere a Siculis, an populi R. pecuniam frumentum ab Siculis emere iussit? Iam uero ab isto omnem illam ex aerario pecuniam, quam his oportuit ciuitatibus pro frumento dari, lucrifactam uidebitis. Accipis HS XV pro modimno. tanti enim est illo tempore medimnum. retines HS XVIII, tanti enim est frumentum Sicilienſe ex lege aestimatum. quid interest, utrum hoc feceris, an frumentum non improbaris, sed, frumento probato, & accepto, pecuniam publicam tenueris omnem, neque quidquam ulli dissolueris ciuitati? cum aestimatio legis eiusmodi sit, ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit? est enim modius lege HS III aestimatus: fuit autem te praetore, ut tu in multis epistolis ad amicos tuos gloriaris, HS II. sed fuerit HS III: quoniam tu tantum a ciuitatibus in modios singulos exegisti. cum, si solueres Siculis tantum, quantum te populus R. iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset, tu nō modo eos accipere, quod oportebat, noluisti, sed etiam dare, quod non debebant, coegisti. atque haec ita gesta esse, iudices, cognoscite ex literis publicis ciuitatum, & ex testimonijs publicis: inquibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelli

getis. omnia, quæ dicimus, rationibus populorum, non inter positis, neque perturbatis, neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata, atque cõfecta sunt. Recita rationes Halesinorum. Cui pecuniam datam dicit? dic, dic etiam clarius. VOLCATIO. TIMARCHIDI. MEVIO. Quid est, Verres? ne illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse uersatos, mancipes frumentum improbasse, mancipes pretio cum ciuitatibus decidisse, & eosdem abs te illarum ciuitatum nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum coemisse, nihil hæc a te pertinere. mala mehercule, ac misera defensio, prætorem hoc dicere: ego frumentum neque attigi, neque aspexi; mancipibus potestatem probandi. improbandiq; permisi: mancipes a ciuitatibus pecunias extorserunt; ego autem, quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi: mala est hæc quidem, ut dixi, defensio criminis; sed tamen hac ipsa tibi, si uti cupias, non licet. uetat te Volcatius, tuæ, tuorumq; deliciæ, mentionem mancipis facere. Timarchides autem, columen familiæ uestræ, premit fauces defensionis tuæ, cui simul, & Volcatio pecunia a ciuitate numerata est. iam uero scriba tuus annulo aureo suo, quem ex his rebus inuenit, iste te ratione uti non sinet. quid igitur est reliquum? nisi uti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse, publicam pecuniam domũ tuam conuertisse. O consuetudo peccandi, quantam habes iucunditatem in improbis, & audacibus, cũ pœna abfuit, et licentia consecuta est. iste in hoc genere peculatus nõ nũc primum inuenitur, sed nunc demum tenetur: uidimus huic ab ærario pecuniam numerari quæstori ad sumptum exercitus consularis: uidimus paucis post mensibus & exerci-

tum, & consulem spoliatum. illa omnis pecuniæ latuit in illa caligine, ac tenebris, quæ totam remp. tum occupauerat. iterum gessit hereditariam quæsturam cum Dolabella: magnam pecuniam auertit: sed eius rationem cum damnatione Dolabellæ permiscuit. commissa est pecunia tanta prætori: non reperietis hominem timide, nec leuiter hæc improbissima lucra ligurientem: deuorare omnem pecuniam publicam non dubitauit. ita serpit illud insitum in natura malum consuetudine peccandi libera, finem ut audaciæ statuere ipse sibi non possit. tenetur igitur aliquando, & in rebus tũ maximis, tum manifestis tenetur. atque in eam fraudem mihi uidetur diuinitus incidisse, non solum ut eas pœnas, quas proxime meruisset, solueret, sed ut illa etiam scelera eius in Carbonẽ, & in Dolabellã uindicarẽtur. etenim noua quoque alia res exiſtit, iudices, in hoc crimine, quæ tollat omnem dubitationem superioris illius decumani criminis. nam, ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas, & in hæc D CCC millia modium, quod emptum populo R. darent, non habuisse, sed a tuo procuratore, hoc est ab Apronio, emisse, ex quo intelligi potest, nihil te aratoribus reliqui feciſſe: ut hoc præteream, quod in multis est testimonijs expositum; potest illo quidquam esse certius, in tua potestate, atque in tuis horreis omne frumentum Siciliæ pertriennium, atque omnes fructus agri decumani fuisse? cum enim a ciuitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentũ, quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum, et compressum possidebas? itaque in eo frumẽto primus tibi ille quæstus fuit ipsius frumenti. quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumentum improbissime partum, non semel, sed bis, neque

uno, sed duobus prætijs unum & idem frumentum uendi disti, semel ciuitatibus HS XV in medimnum, iterum populo R. a quo HS XVIII in medimna pro eodem illo frumento abstuliſti. At enim frumentum Centuripinorum, & Agrigentinorum, & non nullorum fortasse præterea probasti, & his populis pecuniam dissoluisti. Sint aliquæ ciuitates in eo numero, quarum frumentum improbare nolueris: quid tandem? his ciuitatibus omnis ne pecunia, quæ pro frumento debita est, dissoluta est? unum mihi reperi non populum, sed aratorem: uide, quære, circumspice, si quis forte est ex ea prouincia, in qua tu triennium præfuisti, qui te nolit periisse: unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui uel ad statuam pecuniam contulerunt; qui sibi dicat pro frumento omne esse, quod oportuerit, solutum. confirmo, iudices, neminem esse dicturum. ex omni pecunia, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant primum pro spectatione, & collybo, deinde pro nescio quo cerario. hæc omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt uocabula. nam collybus esse qui potest, cum utatur omnes uno genere nummorum? cerarium uero quid uocas? quo modo hoc nomen ad rationes magistratus, quo modo ad pecuniam publicam allatum est? Nã illud genus tertium, deductionis, erat eiusmodi, quasi non modo liceret, sed etiam oporteret, nec solum oporteret, sed plane necesse esset. scribæ nomine de tota pecunia binæ quinquagesimæ detrahebantur. quis tibi hoc concesit, quæ lex, quæ senatus auctoritas, quæ porro æquitas, ut tantam pecuniam scriba tuus auferret siue de aratorum bonis, siue de populi R. uectigalibus? nam si potest ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi: populus R. habeat, præsertim in tantis

arariꝰ anguſtijs. ſin autem & populus id uoluit, & æquũ ita eſt, ſolui aratoribus: tuus apparitor parua mercede populi conductus, de aratorum bonis prædabitur? Et in hac cauſſa ſcribarum ordinem in me concitabit Hortenſius? & eorum commoda a me labefactari, atque oppugnari iniuria dicet? quaſi uero hoc ſcribis ullo exemplo ſit, aut ullo iure conceſſum. quid ego uetera repetam? aut quid eorum ſcribarum mentionem faciam, quos conſtat ſanctiſſimos homines, atque innocentiſſimos fuiſſe? non me fugit, iudices, uetera exempla pro fictis fabulis iam auditi, atque haberi. in his temporibus uerſabor miſeris, ac perditis. nuper, Hortenſi, quæſtor fuiſti. quid tui ſcribæ fecerint, tu potes dicere. ego de meis hoc dico: cum in eadem iſta Sicilia pro frumento ciuitatibus pecuniam ſoluerem, mecum duos frugaliſſimos homines ſcribas haberem, L. Mamilium, & L. Sergium, non modo iſtas duas quinquageſimas, ſed omnino nummum nullum cuiquam eſſe deductum. dicerem, hoc mihi totum eſſe attribuendum, iudices, ſi illi umquam a me hoc poſtulaſſent, ſi umquam omnino cogitaſſent. quamobrem enim ſcriba deducat, ac non potius malio, qui aduexerit? tabellarius, cuius aduentu certiores facti petiuerunt? præco, qui adeſſe iuſſit? uiator, ac Venerius, qui fiſcum ſuſtulit? quæ pars operæ, aut oportunitatis in ſcriba eſt, cur ei non modo merces tanta detur, ſed cur cum eo tantæ pecuniæ partitio fiat? ordo eſt honeſtus: quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? eſt uero honeſtus, quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaq; magiſtratum committuntur. itaque ex ijs ſcribis, qui digni ſunt illo ordine, patribusfamilias, uiris bonis, atque honeſtis, percontamini, quid ſibi iſtæ quinquageſimæ uelint: iam omnes in-

colligetis, nouam rem totam, atque indignam uideri. ad eos me scribas reuoca, si placet: noli hos colligere, qui, nisi multis corrogatis de nepotum donis, ac scenicorũ collorarijs cum decuriam emerunt, ex primo ordine exploso rum in se cundum ordinem ciuitatis se ueniſſe dicunt. eos scribas tecum diſceptatores huius criminis habebo, qui iſtos scribas eſſe moleſte ferunt. tametſi, cum in eo ordine uideamus eſſe multos non idoneos, qui ordo induſtriæ propoſitus eſt, & dignitati; mirabimur turpes aliquot in eo eſſe, quo cuiuis licet pretio peruenire? Tu ex pecunia publica HS tredecies scribam tuum permiſſu tuo cum abſtuliſſe fateare, reliquam tibi ullam defenſionem putas eſſe? hoc ferre quemquã poſſe, hoc quemquam denique nũc uorum aduocatorum animo æquo audire arbitrare? qua in ciuitate C. Catoni, clariſſimo uiro, cõſulari homini, HS XVIII millibus lis æſtimata ſit, in eadem ciuitate apparitori tuo eſſe conceſſum, ut HS uno nomine tredecies auferret? hinc ille eſt annulus aureus, quo tu iſtum in concione donaſti. quæ tua donatio, ſingulari imprudentia præditæ, noua Siculis omnibus, mihi uero incredibilis uidebatur. ſæpe enim noſtri imperatores, ſuperatis hoſtibus, optime rep. geſta, ſcribas ſuos annulis aureis in concione donarunt: tu uero, quibus rebus geſtis, quo hoſte ſuperato, concionem, donandi cauſſa, aduocare auſus es? neque enim ſolum ſcribam tuum annullo, ſed etiam uirum fortiſſimum, ac tui diſſimillimum, Q. Rubrium, excellenti uirtute, auctoritate, copijs, corona, & phaleris, & torque donaſti; M. Coſſutium, ſanctiſſimum uirum, atq; honeſtiſſimum; M. Caſtritium, ſummo ſplendore, ingenio, gratia præditum. quid hæc ſibi horum trium ciuium R. dona uoluerunt? Siculos præterea potentiſſimos, nobiliſſimoſq; dona

sti. qui non, quemadmodum speraſti, uerdiores fuerunt, ſed ornatiores tuo iudicio ad teſtimonia dicunda uenerunt. qui bus ex hoſtium ſpoliis, de qua uictoria, quæ ex præda, aut manubijs hæc abs te donatio conſtituta eſt? an quod te prætore, paucorum aduentu myoparonum, claſſis pulcherri ma, Siciliæ propugnaculum, præſidiumq; prouinciæ, pira tarum manibus incenſa eſt? an quod ager Syracuſanus præ donũ incendijs, te prætore, uaſtatus eſt? an quod forũ Syra cuſanum nauarchorum ſanguine redundauit? an quod in portu Syracuſano piraticus myoparo nauigauit? nihil poſ ſum reperire, quamobrem te in iſtam amentiam incidiſſe ar bitrer: niſi forte id egiſti, ut hominibus ne obliniſci quidem rerum tuarum male geſtarum liceret. Annulo eſt aureo ſcri ba donatus: et ad eam donationem concio eſt aduocata. quod erat os tuum, cum uidebas in concione eos homines, quo rum ex bonis iſte annulus aureus donabatur, qui ipſi annu los aureos poſuerant, liberiũq; ſuis detraxerant, ut eſſet unde ſcriba tuus hoc tuum munus, ac beneficiũ uereretur? quæ por ro præfatio tuæ donationis fuit? illa ſcilicet uetus, atque im peratoria? quandoquidem tu in prælio, in bello, in re mili tari: cuius ne mentio quidem te prætore ulla facta eſt. an il la? quando quidem tu nulla unquam mihi in cupiditate, ac turpitudine defuiſti, omnibusq; in iiſdem flagitijs mecũ & in legatiõe, & inprætura & hic in Sicilia uerſatus es; ob haſce res, quoniam te locupletaui, hoc annulo aureo dono. uera hæc fuiſſet oratio: non enim iſte annulus aureus, abs te datus, iſtum uirum fortem, ſed hominem locupletem eſſe declarat. ita eundem annulum ab alio datum, teſtem uirtu tis duceremus; abs te donatum, comitem pecuniæ iudica remus. Dictum, iudices, eſt de decumano frumento: dictum

de empto: extremum et reliquum est de æstimato. quod tum magnitudine pecuniæ, tum iniuriæ genere quemuis debet commouere; & uero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. nam cum ex S.C. & ex legibus frumentum ei in cellam sumere liceret; idq; frumentum senatus ita æstimasset, ternis HS tritici modium, binis ordei: iste, numero ad summam tritici adiecto, tritici modios singulos cum aratoribus denarijs ternis æstimauit. non est in hoc crimen, Hortensi, ne forte ad hoc meditere, multos sæpe uiros bonos, & fortes, & innocentes cum aratoribus, & cum ciuitatibus frumentum, in cellam quod sumi oporteret, æstimasse, & pecuniam pro frumento abstulisse. scio, quid soleat fieri: scio, quid liceat. nihil, quod antea fuerat in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur: hoc reprehendo, quod, cum in Sicilia HS binis modius esset, ut istius epistola ad te missa declarat, summum HS ternis, id quod & testimonijs omnibus, & tabulis aratorum planum factum antea est; tum iste pro tritici modijs singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. hoc crimen est: ut intelligas non ex æstimatione, neque ex ternis denarijs pendere crimen, sed ex coactione annonæ, atque æstimationis. etenim hæc æstimatio nata est, iudices, initio non ex prætorum, aut consulum, sed ex aratorum, atque ciuitatum commodo. nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumentum deberetur, pecuniam poscceret. certe hoc ab aratore primum est profectum, aut ab ea ciuitate, cui imperabatur. cum aut frumentum uendidisset, aut seruare uellet, aut in eum locum, quo imperabatur, frumentum portare nollent; petiit in beneficij loco, & gratiæ, ut sibi pro frumento,

quanti frumentum esset, dare liceret. ex huiusce modi prin
cipio, atque ex liberalitate, atque accommodatione magistra
tuum, consuetudo æstimationis introducta est. secuti sunt
auariores magistratus: qui tamen in auaritia sua non solũ
uiam quæstus inuenerunt, uerum etiam exitum, ac ratio
nem defensionis instituerunt. semper ad ultima, ac diffi-
cillima loca apportandum frumentum imperare; ut, ue
cturæ difficultate, ad quam uellent æstimationem peruenī
rent. in hoc genere facilior est existimatio, quam reprehen
sio: ideo quod eum, qui hoc facit, auarum possumus existi
mare, crimen in eo constituere nõ tam facile possumus: quod
uidetur concedendum magistratibus nostris esse, ut ijs, quo
loco uelint, frumentum accipere liceat. itaque hoc est, quod
multi fortasse fecerunt, & ita multi, ut ij, quos innocentis
simos meminimus, aut audiuimus, non fecerint. Quero
nunc a te, Hortensi, cum utris tandem istius factum collo
caturus es? cum ijs, credo, qui benignitate adducti per be
neficium, & gratiam ciuitatibus conasserunt, ut nummos
pro frumento darent. ita credo, petijsse ab isto aratores, ut,
cum HS ternis tritici modium uendere non possent, pro sin-
gulis modijs ternos denarios dare liceret. an, quoniã hoc nõ
audes dicere, illuc confugies? uecturæ difficultate adductos,
ternos denarios dare maluisse. cuius uecturæ? quo ex loco?
in quem locum ne portarent? Philomelo ne Ephesum? ui-
deo, quid inter annonam intereſſe soleat: uideo, quot die
rum uia sit: uideo Philomelensibus expedire, quanti Ephe
si sit frumentum, tantum dare potius in Phrygia, quam
Ephesum portare, aut ad emendum frumentum Ephesum
pecuniam, & legatos mittere. in Sicilia uero quid eiusmo-
di? Enna mediterranea est maxime. coge, ut ad aquam tibi,

Id quod summi iuris est, frumentum Ennenses metiantur; uel Plutiam, uel Halesam, uel Catinam, loca inter se maxime diuersa: eodem die, quo iusseris, deportabunt. tametsi ne uectura quidē opus est. nam totus quæstus hic, iudices, æstimationis ex annonæ natus est uarietate. hoc enim magistratus in prouincia assequi potest, ut ibi accipiat, ubi est carissimum. ideo ualet ista ratio æstimationis in Asia, ualet in Hispania, ualet in ijs prouincijs, in quibus unum pretium frumento esse non solet. in Sicilia uero quid cuiusquam intererat, quo loco daret? neque enim portandum erat: et, quo quisque uehere iussus esset, ibi tantidem frumentum emeret, quanti domi uendidisset. Quamobrem si quid, Hortēsi, docere uis, aliquid ab isto simile æstimatione, atque a ceteris; esse factum; doceas oportet, aliquo in loco Siciliæ, prætore Verre, ternis denarijs tritici modium fuisse: uide, quam tibi defensionem parefecerim. quam iniquam in socios, quam remotam ab utilitate reip. quam seiunctam a uoluntate, atq; sententia legis. tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea ciuitate, denique cum in ijs locis, in quibus es, uersaris, rem geris, prouinciam administras, paratus sim dare; angulum mihi aliquem eligas prouinciæ reconditum, ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? ubi emere non possum? improbum facinus, iudices, non fe rendum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam uindicatum. tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri, iudices, concedo, & largior. si ullo in loco eius prouinciæ frumentum tanti fuit, quanti iste æstimauit: hoc crimen in istum reū ualere oportere non arbitror. uerum enim uero, cum esset HS binis, aut etiam ternis quibusuis in locis prouinciæ, duodenos sestertios exegisti. si mihi tecum

neque de annona, neque de æstimatione tua potest esse controuersia, quid sedes? quid exspectas? quid defendes? utrum tibi pecuniæ cõciliatæ uidentur aduersum leges, aduersum remp. cum maxima sociorum iniuria; an uero id recte, ordine, e rep. sine cuiusquam iniuria factum esse defendes? cum tibi senatus ex ærario pecuniam prompsisset, & singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modijs aratoribus solueres; quid facere debuisti? si quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecunijs repetundis primus tulit: cum emisses, quanti esset; quod superaret pecuniæ, retulisses. si, ut ambitiosi homines, aut benigni, cum pluris senatus æstimasset, quam quanti esset annona? ex senatus æstimatione, non ex annonæ ratione soluisses. sin, ut plerique faciunt, in quo etiam erat aliquis quæstus, sed is honestus, atque concessus: frumentum, quoniam uilius erat, re emisses; sumpsisses: id nummorum, quod tibi senatus cellæ nomine concesserat. hoc uero quid est? quã habet rationem, non quæro æquitatis, sed ipsius improbitatis, atque impudentiæ? neque enim est fere quidquam, quod homines palam facere audeant in magistratu, quamuis improbi, quin eius facti si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. hoc quid est? uenit prætor: frumentum, inquit, me abs te emere oportet. optime. modium denario: benigne, ac liberaliter: nam ego tribus HS non possum uendere. mihi frumento non opus est: nummos uolo. nam speraueram, inquit arator, me ad denarios peruenturum: sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit, considera. ui deo esse binis HS: quid ergo a me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi quaternos nummos dederit? quid postea, audite: & uos quæso simul, iudices, æquitatem prætoris

toris attendite. Quaternos HS, quos mihi senatus decreuit, & ex ærario dedit, ego habebo, & in cistam transferam ex fisco. quid postea? quid? pro singulis modijs, quos tibi impero, tu mihi octonos HS dato, qua ratione? quid quæris rationem? non tantam rationem res habet, quantam, utilitatem, atque prædam. dic, inquit ille, planius. senatus te uoluit mihi nummos dare, me tibi frumentum metiri: tu eos nummos, quos mihi senatus dari uoluit, ipse habebis? a me, cui singulos denarios dari oportuit, binos auferes? & huic prædæ, ac direptionis cellæ nomẽ imponis? Hæc decerat iniuria, & hæc calamitas aratoribus te prætore, qua reliquis fortunis omnibus euerterentur? nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo frumentum omne amittere, sed etiam omne instrumentum uendere cogeretur? quo enim se uerteret, non habebat. ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inueniret? decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum uoluntas tulerat Apronij: pro alteris decumis, emptoque frumento aut nihil datum, aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat, aut ultro etiam, id quod didicistis, ablatum. cogantur etiam nummi ab aratore. quo modo? quo iure? quo exemplo nam cum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur iniuria; uidebatur id perdere arator, quod aratro ipse quæsisset, in quo elaborasset, quod agi, segetesq; extulissent. quibus iniurijs grauissimis tamen illud erat miserum solatium, quod id perdere uidebatur, quod alio prætore, eodem ex agro reparare posset. nummos uero ut daret arator, quos non aratro, ac manu quæsit; boues, & aratrum ipsum, & omne instrumentum uendat, necesse est, non enim debetis hoc cogita-

re: habet idem in nummis: habet idem in urbanis prædijs. nam cum aratori onus aliquod imponitur, non hominis, si quæ sunt præterea, facultates, sed arationis ipsius uis, ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit, ac debeat. quãquam illi quoque sunt homines ab isto omni ratione exinaniti, ac perditi: tamen hoc uobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in remp. fungi, ac sustinere uelitis. imponitis decumas, patiuntur: alteras, temporibus uestris seruiendum putant. dẽe emptum præterea: dabunt, si uoletis. hæc quã sint grauia, et quid, his rebus detractis, possit ad dominos puri, ac reliqui peruenire, credo uos ex uestris rebus rusticis coniectura assequi posse. addite nunc eodem istius edicta, institutæ, iniurias: addite Apronij, Veneriorũq; seruorũ in agro decumano regna, ac rapinas: quãquam hæc omitto: de cella loquor. placet ne uobis in cellam magistratibus nostris frumẽtum Siculos gratis dare? quid hoc indignius? quid iniquius? atqui hoc scitote aratoribus, hoc prætore, optandum, ac petendũ fuisse. Sositemus est Entellinus. homo cum primis ciuitatis prudens, & domi nobilis: cuius uerba audistis; qui ad hoc iudicium legatus publicæ cum Artemone, & Menisco, primarijs uiris, missus est. is cum in senatu Entellino multa mecum de istius iniurijs ageret, hoc dixit, si hoc de cella, atque hac æstimatione conderetur, uelle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis, ne posthac tantas pecunias magistratibus nostris decerneremus. Perspicere uos certo scio, Siculis quantopere hoc expediat, non ad æquitatis condicionem, sed ad minima malorum eligenda. nam qui mille modium Verri suæ partis in cellam gratis dedisset, duo millia nummum, aut sumnum tria de

dísset;idem iuuic pro eodem numero frumenti HS VIII dare coactus est.hoc arator assequi per triennium,certo fructu suo non potuit:uendiderit instrumetū, necesse est. quod si hoc munus,& uectigal aratio tolerare,hoc est Sicilia ferre,ac pati potest : populo R. ferat potius , quam nostris magistratibus magna est pecunia,magnum præclarumq; uectigal ; si modo id salua prouincia,si sine iniuria sociorum percipere possitis.nihil detraho magistratibus : tantumdem detur in cellam,quantum semper datum est. quod prætorea Verres imperat,id,si facere non possunt,recusent; si possunt,populi R.potius hoc sit uectigal , quam præda prætoris . deinde cur in uno genere solo frumenti ista æstimatio constituitur ? si est æqua , & ferenda ; populo R. Sicilia decumas det,pro singulis tritici modijs ternos denarios ; sibi habeat frumentum . data tibi pecunia est , Verres ; una , qua frumentum tibi emeres in cellam;altera,qua frumentum emeres a ciuitatibus , quod Romam mitteres.tibi datum pecuniam domi retines : & prætorea pecuniam permagnam tuo nomine aufers . fac idem in eo frumento,quod ad populum R.pertinet: exige eadem æstimatione pecuniam a ciuitatibus , & refer quam accepisti:tum refertius erit ærarium populi R. quam umquam fuit.at enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret,hanc rem in meo frumento tulit. proinde quasi aut æquior sit istæ æstimatio in tuo,quã in populi R.commodo: aut ea res,quã ego dico,& ea,quã tu fecisti,inter se genere iniuriæ , non magnitudine pecuniæ differant . uerum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt . ut omnia remittantur;ut omnibus iniurijs,& calamitatibus,quas, te prætore,tulerunt , in posterum liberentur ; istam se cel

lam, atque iſtam æſtimationem negant ullo modo fere poſſe. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeium conſulem nuper, homo diſertiſſimus, & omni doctrina, & uirtute ornatiſſimus, pro tota Sicilia de aratorum miſeriis grauiter, ac copioſe dixiſſe, ac deploraſſe dicitur. ex quibus hoc iis, qui aderant, (nã magno conuẽtu acta res eſt) indigniſſimũ uidebatur: qua in re ſenatus optime, ac benigniſſime cum aratoribus egiſſe, large liberaliterq; æſtimaſſet, in ea re prædari prætorẽ, bonis euerti aratores, et id non modo fieri, ſed ita fieri, quaſi liceat, conceſſumq; ſit. Quid ad hæc Hortenſius? falſum eſſe crimen? hoc numquam dicet. non magnam hac ratione pecuniam captam? ne id quidem dicet. non iniuriam factam Siculis, atque aratoribus? qui poterit dicere? quid igitur dicet? feciſſe alios? quid eſt hoc? utrum crimini defenſio, an comitatus exſilio quæritur? tu in hac rep. atque in hac hominum libidine, & ſtatus iudiciorum, etiam licentia, non ex iure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo, quod licuit, ſed ex eo, quod aliquis fecerit, id, quod reprehenditur, recte factum eſſe defendes? fecerunt aliqui alia quam multa: cur in hoc uno crimine iſto genere defenſionis uteris? ſunt quædam omnino in te ſingularia, quæ in nullum aliũ hominem dici, neque conuenire poſſint; quædam tibi cum multis communia. ergo ut omittam tuos peculatus, ut ob eius dicundum pecunias acceptas, ut eiuſmodi cetera, quæ forſitan alij quoque etiam fecerint: illud, in quo te grauiſſime accuſaui: quod ob iudicandam rem pecuniam accepiſſes, eadẽ iſta ratiõe defendes, feciſſe alios? ut ego aſſentiar oration, defenſionem tamen non probabo: potius enim, te damnatis, ceterũ anguſtior locus improbitatis defenden-

de relinquetur, quam, te absoluto, alij, quod audaciſsime fecerunt, recte feciſſe exiſtimentur. Lugent omnes prouinciæ: quæruntur omnes liberi populi: regna denique iam omnia de noſtris cupiditatibus, & iniurijs expoſtulant: locus intra Oceanũ iã nullus eſt, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quo non per hæc tempora noſtrorum hominum libido, iniquitasq; peruaſerit: ſuſtinere iam populus R. omnium nationum non uim, non arma, non bellum, ſed luctum, lacrymas, quærimonias non poteſt. in eiuſmodi re, ac moribus, ſi is, qui erit adductus in iudicium, cum manifeſtis in flagitijs tenebitur, alios eadem feciſſe dicet: illi exempla non deerunt, reip. ſalus deerit, ſi improborum exemplis improbi iudicio, ac periculo liberabuntur. Placent uobis hominum mores? placet ita geri magiſtratus, ut geruntur? placet ſocios ſic tractari, quod reſtat, ut per hæc tempora tractatos uidetis? cur hæc a me opera conſumitur? quid ſedetis? cur non in media oratione mea conſurgitis, atque diſceditis? uultis autem iſtorum audacias, ac libidines aliqua ex parte reſecare? deſinite dubitare, utrũ ſit utilius, propter multos improbos uni parcere, an unius improbi ſupplicio multorum improbitatẽ coercere. tametſi quæ iſta ſunt exempla multorum? nam cum in cauſſa tanta, cum in crimine maximo dici a defenſore cœptum eſt, facti tatũ eſſe aliquid; exſpectãt ij, qui audiunt, exempla ex uetere memoria, et monumentis, ac literis, plena dignitatis, plena antiquitatis. hæc plurimum ſolent & auctoritatis habere ad probandum, & iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi, & Catones, & Lælios commemorabis? & eos feciſſe idem dices? quamuis res non placeat, tamen cõtra hominum auctoritatem pugnare non potero.

an, cum eos non poteris, proferes hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium. Q. Scæuolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes prouincias habuerunt, & frumentum cel-le nomine imperauerunt. magnam est hominum auctoritas, & tanta, ut etiam delicti suspicionem tegere possit. non habes ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerũt, ullum auctorem istius æstimationis. quo me igitur, aut ad quæ exempla reuocas? ab illis hominibus, qui tum uersati sunt in rep. cum & optimi mores erant, & hominum existimatio grauis habebatur, & iudicia seuera fiebant, ad hanc hominum licentiam, & libidinem me abducis? & in quos aliquid exempli populus R. statui putat oportere, ab ijs tu defensionis exempla quæris? non fugio ne hos quidem mores, dummodo ex his ea, quæ probat populus R. exempla, non ea, quæ condemnat, sequamur. non circumspi-ciam, non quæram foris, cum habeas iudices principes ci-uitatis, P. Seruilium, Q. Catulum: qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in illo antiquorum, & clarissi-morum hominum, de quibus antea dixi, numero reponan-tur. exẽpla quærimus, & ea non antiqua. modo uterque ho-rum exercitum habuit. quære, Hortensi, quoniam te recen-tia exempla delectant, quid fecerint in re uero? Q. Catu-lus frumento est usus, pecuniam non coegit: P. Seruilius quinquennium exercitui cum præesset, & ista ratione in-numerabilem pecuniam facere posset, nõ statuit sibi quid-quam licere, quod non patrem suum, nõ auum Q. Metellũ facere uidisset: C. Verres reperietur, qui, quod expediat, id li-cere dicat? quod nemo, nisi improbus, fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat? At in Sicilia facultatũ est. quæ est ista condicio Siciliæ? cur, quæ optimo iure propter

utilitatem, fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic præcipua lex iniuriæ definitur; sed in ista ipsa Sicilia non quæram exemplum foris; hoc ipso ex cõsilio utar exemplis. C. Marcelle, te appello: Siciliæ prouinciæ, cum esses pro consule, præfuisti: nũ quæ in tuo imperio pecuniæ cellæ nomine coactæ sunt? neque ego hoc in tua laude pono. alia sunt tua facta, atque consilia, summa laude digna, quibus illam tu prouinciam afflictam, & perditã erexisti, atque recreasti. nam hoc de cella ante ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quæ sunt tibi igitur exempla in Sicilia cellæ, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? an me ad M. Antonij æstimationem frumẽti, exactionemq; pecuniæ reuocaturus es? ita, inquit, ad M. Antonij. hoc enim mihi significasse, & annuisse uisus est. ex omnibus ne igitur populi R. prætoribus, consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti, & eius unum improbissimum factum, quod imitarere? & hic utrum mihi difficile est dicere, an his existimare, ita se in illo infinito imperio M. Antonij gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima uoluisse Antonij imitari; quã, si posset, defendere, nihil in uita se M. Antõio simile fecisse? homines in iudicijs ad crimen defendendum, non quid fecerit quispiam, proferre solent, sed quid probarint. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa cõtra uti litatẽ prouinciarũ & faceret, & cogitaret. in mediis eius iniurijs, & cupiditatibus mors oppressit. tum mihi, quasi eius omnia facta, atque consilia senatus populusq; R. iudices cõprobarint, ita Antonij exemplo istius audaciam defendis. At idem fecit Sacerdos, hominem innocentem, & summa prudentia præditum nominas: sed tum idem feciſſe erit

existimandus, si eodem consilio fecerit. nam genus æstimationis ipsum a me nũquam est reprehensum: sed eius æquitas aratorum commodo, & uoluntate perpenditur. non potest reprehendi illa æstimatio, quæ aratori non modo incommoda non est, sed etiam gratia est. Sacerdos ut in prouinciã uenit, frumentum in cellam imperauit. cũ esset ante nouũ tritici mod. HS XV, petierunt ab eo ciuitates ut æstimaret: remissior aliquanto eius fuit æstimatio, quam annona: nam æstimauit denarijs III. Vides eãdem æstimationem propter temporis dissimilitudinẽ in illo laudis causam habere, in te criminis? in illo beneficij, in te iniuriæ? Eodem tempore Antonius III denarijs æstimauit post messem, summa in uilitate, cum aratores frumentum dare gratis malebant; & dicebat, se tantidem æstimasse, quanti Sacerdotem; neque mentiebatur: sed eadem ista æstimatione alter subleuarat aratores, alter euerterat. quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset, & annona, non ex numero, neque ex summa considerandæ: numquam tam grati hi sesquimodij, Q. Hortensi, fuissent quos tu cũ ad mẽsuræ tam exiguã rationẽ populo R. in capito descripsisses, gratissimũ omnibus feciſti: caritas enim annonæ faciebat, ut istuc, quod re paruũ uidebatur, tẽpore magnum uideretur. Idem istuc si in uilitate populo R. largiri uoluisses, derisum tuum beneficium esset, atque contemptum. noli igitur dicere, istum idem fecisse, quod Sacerdotem: quoniam non eo tempore, neque simili fecit anno. dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum, quod Antonius uno aduentu, & uix menstruis cibarijs fecerit, id istum per triennium fecisse: & istius innocentiam M. Antonij facto, atque auctoritate defendito. Nã de Sex. quidẽ Peducæo, fortissimo,

atque innocentissimo uiro, quid dicitis? de quo quis unquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium, diligentissimamq; præturam illius hominis existimauit? biennio prouinciam obtinuit, cum aliter annus in uilitate, aliter in summa caritate fuerit: num aut in uilitate summum arator quisquam dedit, aut in caritate de æstimatione frumenti questus est? at uberiora cibaria facta sunt caritate. credo: neque id est nouum, neque reprehendendum. modo C. Sentium uidimus, hominem uetere illa, ac singulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibarijs pecuniam reportare. quamobrem non ego inuideo tuis commodis, si qua ad te lege uenerunt: iniuriam queror: improbitatem arguo: auaritiam in crimen, & in iudicium uoco. quod si suspiciones inijcere uoletis, ad plures homines, & ad plures prouincias crimen hoc pertinere: non ego istam defensionem uestram pertimescam, sed me omnium prouinciarum defensorem esse profitebor. etenim hoc dico, & magna uoce dico: ubicumque hoc factum est, improbe factum est: quicumque hoc fecit, supplicio dignus est. nam, per deos immortales, uidete, iudices, et prospicite animis, quid futurum sit. multi magnas pecunias ab inuitis ciuitatibus, atque ab inuitis aratoribus, ista ratione, cellæ nomine coegerunt: (omnino ego neminem uideo, præter istum: sed do hoc uobis, & concedo, esse multos) in hoc homine rem adductam in iudicium uidetis: quid facere potestis? utrum, cum iudices sitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere, an, cum lex sociorum caussa rogata sit, sociorum querimonias non audire? uerum hoc quoque uobis remitto. negligite præterita, si uultis: sed, ne reliquas spes turbetis, aliqui

limitis prouincias euertatis, id prouidete; ne auaritiæ, quæ ante hac occultis itineribus, atque angustijs uti solebat, auctoritate uestra uiam patefaciatis illustrem, atque latam. nã si hoc probatis, & si hoc licære, pecunias isto nomine capi, iudicatis: certe hoc, quod adhuc nemo, nisi improbissimus, fecit, posthac nemo, nisi stultissimus, non faciet. improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt: stulti, qui, quod licere iudicatum est, prætermittunt. Deinde, iudices, uidete, quam infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarũ daturi. si, ternos denarios qui cogit, erit absolutus: quæ ternos, denos denique, aut uicenos coget alius: quæ erit reprehensio? in quo primum iniuriæ gradu resistere incipiet seueritas iudicij? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus? & in quo primum æstimationis iniquitas, atque improbitas reprehendatur? non enim a uobis summa, sed genus æstimationis est comprobatum. neque hoc potestis iudicare, ternis denarijs æstimare licere. ubi enim semel ab annonæ ratione, & ab aratorum uoluntate res ad prætoris libidinem translata est, non est iam in lege, atque in officio, sed in uoluntate hominum, atque auaritia positus modus æstimandi. quapropter si uos semel in iudicando finem æquitatis, & legis transieritis, scitote uos nullum ceteris in æstimando finem improbitati, & auaritiæ reliquisse. uidete igitur, quam multa simul a uobis postulentur. absoluite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum iniuria cepisse: non satis: sunt alij quoque complures, qui idem fecerint. absoluite etiam illos, si qui sunt; ut uno iudicio quã plurimos improbos liberetis: ne id quidem satis est, facite, ut ceteris post hac idem liceat: licebit: at hoc parum est. permittite, ut liceat: quanti quisque uelit, tanti æstimet: æsti-

mabit. uidetis iam profecto, iudices, hac æstimatione a uobis comprobata, neque modum posthac auaritiæ cuiusquam, neque pœnam improbitatis futurã. Quas ob res, quid agis, Hortensi? consul es designatus: prouinciam sortitus es, de æstimatione cum dices frumenti, sic te audiemus, quasi id, quod ab isto recte factum esse defendes, te facturum profiteare, & quasi, quod isti licitum esse dices, uehementer cupias tibi licere. atqui si id licebit, nihil est, quod putetis quemquam posthac commissurum, ut de pecunijs repetundis condemnari possit. quantam enim quisque concupierit pecuniam, tãtam licebit per cellæ nomen æstimationis magnitudine consequatur. At enim est quiddam, quod etiam si palam in defendendo non dicit Hortensius, tamen ita dicit, ut uos id suspicari, & cogitare positis: pertinere hoc ad commodum senatorium, pertinere ad utilitatem eorum, qui iudicent, qui in prouincijs cum potestate, aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Præclaros uiros existimas iudices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius ipsis peccare liceat. ergo id uolumus populum R. id prouincias, id socios, nationesq; exteras existimare, si senatores iudicent, hoc certe unum genus infinitæ pecuniæ per summã iniuriam cogendæ nullo modo posse reprehendi? quod si ita est; quid possumus contra illũ prætorem dicere, qui quotidie templum tenet, qui remp. stare negat posse, ni ad equestrem ordinem iudicia referantur? quod si ille hoc unum agitare cœperit, esse aliquod genus cogendæ pecuniæ senatorum commune, & iam prope concessum ordini, quo genere ab socijs maxima pecunia per summam iniuriam auferatur, neque ullo modo senatorijs iudicijs reprehendi posse, idque, dum equester ordo iudicaret, numquam esse com-

missum: quis obstet? quis erit tam cupidus uestri, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudicijs possit recusare? Atque utinã posset aliqua ratione hoc crimen, quamuis falsa, modo humana, atque usitata, defendere: minore periculo uestro, minore periculo prouinciarum omnium iudicaretis. negaret hic æstimatione se usum: uos id credidisse homini, non factum comprobasse uideremini. nullo modo negare potest: urgetur a tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum, a quo pecunia cellæ nomine non sit exacta. Vellẽ etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere, per quæ stores rem frumentariam esse administratam. ne id quidem ei licebit dicere: propterea quod ipsius literæ recitantur, ad ciuitates de ternis denarijs missæ. Quæ est igitur defensio? feci, quod arguis: coegi pecunias maximas cellæ nomine: sed hoc mihi licuit: uobis, si prospicitis, licebit. periculosum prouincijs, genus iniuriæ confirmari iudicio: perniciosum nostro ordini, populum R. existimare, non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicando religiose defendere. Atque isto prætore, iudices, non solum æstimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperauit. summam faciam uobis ex publicis literis, & testimonijs ciuitatum frumenti in cellam imperati. reperietis quinquies tanto, iudices, amplius istum, quam quãtum ei in cellam sumere licitum sit, ciuitatibus imperasse. quid ad hanc impudentiam addi potest, si & æstimauit tanti, ut homines ferre non possent, & tanta plus, quam erat ei concessum legibus, imperauit? Quapropter, cognita tota re frumentaria, iudices, iam facillime perspicere potestis, amissam esse populo R. Siciliam, fructuosissimam, atq;

opportunissimam prouinciam, nisi eam uos istius damnatio ne recuperatis. quid est enim Sicilia, si ei agri cultionem sustuleris, & si aratorum numerum, nomen extinxeris? quid enim potest esse in calamitate residui, quod non ad miseros aratores, o prætore, per summam iniuriam, ignominiam que peruenerit? quibus, cum decumas dare deberent. uix ipsis decumæ relictæ sunt: cum pecunia deberetur, soluta non est: cum optima æstimatione senatus frumentum eos in cellam dare uoluisset, etiam instrumenta agrorum uendere coacti sunt. dixi iam antea, iudices, ut has omnes iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis, & iucunditate quadam, quam fructu, atque emolumento, teneri. etenim ad incertum casum, & euentum certus quotannis labor, & certus sumptus impenditur. annona porro pretium, nisi in calamitate fructuum, non habet. si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur utilitas in uendendis: ut aut male uendendum intelligas, si processit; aut male perceptos fructus, si recte licet uendere. totæ autem res rusticæ eiusmodi sunt, ut eas non ratio, neque labor, sed, res incertissima, uenti, tempestates q; moderentur. hinc cum unæ decumæ lege, & conditione trahantur; alteræ nouis institutis, propter annonæ rationem, imperentur; ematur præterea frumentum quotannis publice, postremo etiam in cellam magistratibus, & legatis imperetur: quid, aut quantum præterea est, quod aut liberum possit habere ille arator, ac dominus in potestate, suorum fructuũ, aut in ipsis fructibus solutum? quod si hæc feruntur omnia; si uobis potius, ac populo R. quam sibi, & suis commodis, opera, sumptu, labore deseruiunt: etiam ne hæc noua debent edicta, & impe-

ria prætorum, & Apronij dominationem, & Veneriorum seruorum furta, rapinasq; perferre? etiam ne frumentum pro empto gratis dare? etiamne, in cellam cum cupiant grætis dare ultro, pecuniam grandem dare? etiam ne hæc tota detrimenta, atque damna cum maximis iniurijs, contumelijsq; perferre? itaque hæc, iudices, quæ pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. arationes tota Sicilia desertas, atque a dominis relictas esse cognoscitis: neque quidquam aliud agitur hoc iudicio, nisi ut antiquissimi socij, fidelissimique, Siculi, coloni populi R. atque aratores, uestra seueritate, & diligentia, me duce, atque auctore, in agros, atque in sedes suas reuertantur.

ACTIONIS. V. IN. C. VERREM

LIB. IV.

ORATIO IX.

VENIO nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici eius, morbū, & insaniam; ut Siculi, latrociniū. ego, quo nomine appellē, nescio. rem uobis proponam: uos eam suo nominis pondere penditote. genus ipsum prius cognoscite, iudices: deinde fortasse non magnopere quæretis, quo nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam uetere prouincia, tot opidis, tot familijs, tam copiosis, ullum argenteum uas, ullum Corinthium, aut Deliacum fuisse: nego ullam gemmam, aut margaritam fuisse, aut quidquam ex auro, aut ebore factum, signum ullum aneum, marmoreum, eburneum: nego ullam picturam neque in tabulis, neque textilem fuisse, quin quæsierit, inspexerit; quod placitum sit, abstulerit. magnum uideor dicere: attendite, etiam quemadmodum dicam. non enim uerbi, neque criminis caussa augendi complector omnia. cum dico nihil istum eiusmodi rerum in tota prouincia reliquisse; latine me scitote, non accusatorie, loqui. etiam planius: nihil in ædibus cuiusquam, ne in opidis quidem, nihil in locis communibus, ne in fanis quidem, nihil apud Siculum, nihil apud ciuem R. denique nihil istum, quod oculos, animumq; accenderit, neque priuati, neque publici, neque profani, neque sacri tota in Sicilia reliquisse. unde igitur potius incipiam, quam ab ea ciui-

tate, quæ tibi una in amore, atque in delicijs fuit? aut ex quo potius numero, quam ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur; cum apud tuos Mamertinos inueniere improbissima ratione esse prædatus. C. Heius est Mamertinus, (omnes hoc mihi facile concedent, qui Messanam accesserunt) omnibus rebus in illa ciuitate ornatissimus. huius domus est uel optima Messanæ, notissima quidem certe, & nostris hominibus apertissima, maximeq; hospitalis. ea domus ante aduentum istius sic ornata fuit, ut urbi quoque esset ornamento. nam ipsa Messana, quæ situ, mœnibus, portuq; ornata sit, ab ijs rebus, quibus iste delectatur, sane uacua, atque nuda est. erat apud Heium sacrarium cum magna dignitate in ædibus, a maioribus traditum, perantiquum: in quo signa pulcherrima quattuor, summo artificia, summa nobilitate, quæ non modo istum, hominem ingeniosum, atque intelligentem, uerumetiam quemuis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis marmorem, Praxitelis. nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina. idem opinor artifex eiusdem modi Cupidinem fecit illum, qui est Thespijs: propter quem Thespiæ uisuntur. nam alia uiscendi causa nulla est. itaque ille L. Mummius, cum Thespijs ea, quæ ad ædem Felicitatis sunt, ceteraq; profana ex illo opido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit. uerum, ut ad illud sacrarium redeam; signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules, egregie factus, ex ære. is dicebatur esse Myronis, ut opinor, & certe,

te. Item ante hospitæ deos erant tabulæ, quæ cuiuis sacrarij religionem significare possent. erant æneæ præterea duo signa non maxima, uerum eximia uenustate, uirginali habitu, atque uestitu, quæ manibus sublatis sacra quædam more Athenien sium uirginum, reposita in capitibus, sustinebant. Canephoræ ipsæ uocabantur. sed earum artificem, quem? quemnam? recte ad mones: Polycletum esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum uenerat, hæc ui sere solebat: omnibus hæc ad uisendum patebant quotidie: domus erat nō domino magis ornamento, quam ciuitati. C. Claudius, cuius ædilitatem magnificentissimam scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tam diu, dū forum dijs immortalibus, populoq; R. habuit ornatum: & cum esset hospes Heio rum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignus usus est ad commodandum. sic ipse diligens fuit ad reportā dum. nuper homines nobiles eius modi, iudices: ecquid dico, nuper? immo uero modo, ac plane paullo ante uidimus, qui forum, ac basilicas non spolijs prouinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen signa, atque ornamenta sua cuique reddebant, nō, ablata ex urbibus sociorum, quatridui caussa, per simulationem ædilitatis, domum deinde, atque ad suas uillas auferebant. hæc omnia, quæ dixi, signa, iudices, ab Heio de sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horū reliquit, neque aliud ullum tamen, præter unum peruetus ligneū, Bonam fortunam. ut opinor, eam iste domi suæ habere noluit pro deum hominumq; fidem, quid hoc est? quæ hæc caussa? quæ hæc impudentia est? quæ, dico, signa, ante quam abs te sublata sunt, nemo Messanam cum imperio uenit, quin uiderit. tot prætores, tot consules in Sicilia tū

in pace, tum etiam in bello fuerunt: tot homines cuiusque modi: non loquor de integris, innocentibus, religiosis: tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorũ nemo sibi tã uehemẽs, tã potens tã nobilis uisus est, qui ex illo sacrario quidquã poscere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres, quod ubique erit pulcherrimum, auferet? nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus ĩstius una capiet? iccirco nemo superiorũ attigit, ut iste tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, ut C. Verres posset auferre? at non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam disciplinam: facile illo sacrario patrio continebatur: Hetio se a maioribus relictum esse sciebat: ad hereditatẽ sacrorum non quærebat meretricij heredem. Sed quid ego tam uehementer inuehor? uerbo iam uno repellar. ensi, inquit, o dij immortales, præclaram defensionẽ. mercatorem, cum imperio, ac securibus in prouinciam misimus, qui omnia signa, tabulas pictas, omne argentũ, aurũ, ebur, gemmas coemeret, nihil cuiquam relinqueret. hæc enim mihi ad omnia defensio patefieri uidetur, emisse. primum, si id, quod uis, tibi ego concedam, ut emeris; quoniam in toto hoc genere hac una defensionis usurus es: quæro, cuiusmodi tu iudicia Romæ putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in prætura, ac imperio tot res, tam pretiosas, omnes denique res, quæ alicuius pretij fuerint, tota ex prouincia coemisse. Videte maiorum diligentiam; qui nihil dum etiam istiusmodi suspicabantur, uerumtamẽ ea, quæ paruis in rebus accidere poterant, prout debant. neminem, qui cum potestate, aut legatione in prouinciam esset profectus, tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico: ut uestem;

præbebatur enim legibus mancipium putauerunt: quo & omnes utimur, & nō præbetur a populo. sanxerūt, ne quis emeret mancipium, nisi in demor tui locum. si quis Romæ esset demortuus? immo, si quis ibidem: non enim te instruere domum tuam uoluerunt in prouincia, sed illum usum prouinciæ supplere, quæ fuit causſa, cur tam diligenter nos in prouincijs ab emptionibus remouerent? hæc iudices, quod putabāt ereptionem esse, non emptionem, cum uendi tori suo arbitratu uendere non liceret. in prouincijs, intelligebant, si is, qui esset cum imperio, ac potestate, quod apud quēque esset, emere uellet, idq; ei liceret; fore, uti, quod quisque uellet, siue esset uenale, siue non esset, quanti uellet, auferret. Dicet aliquis: noli isto modo agere cum Verre: noli eius facta ad antiquæ religionis rationem exquirere: concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil ab inuito, nihil per iniuriam. Sic agam. si quid uenale habuit Heius; si id, quanti æstimabat, tanti uendidit: desino quærere, cur emeris. quid igitur nobis faciundum est? num argumentis uendum in re eiusmodi? quærendum est, credo, Heius iste num æs alienum habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas eum rei nummariæ tenuerit, tanta egestas, tanta uis oppresserit, ut sacrarium suum spoliaret, ut deos patrios uenderet. at hominem uidea auctionem feciſſe nullam, uendidiſſe præter fructus suos nihil umquam; non modo in ære alieno nullo, sed in suis nummis multis esse, ac semper fuisse: si hæc contra, ac dico, essent omnia; tamen illum hæc, quæ tot annos in familia, sacrarioq; maiorum fuiſſent, uenditurum non fuiſſe. Quid, si magnitudine pecuniæ persuasum est ei? ueriſimile non est, ut ille, homo tam locuples, tam honestus, religioni suæ, monu-

mentisq; malorum pecuniam antęponeret. Sunt ista: uerum tamen abducuntur homines nonumquam etiã ab institutis suis magnitudine pecuniæ. uideamus, quanta ista pecuniæ fuit, quæ potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime auarum, ab humanitate, & pietate, ab religione deducere. ita iubsisti, opinor, ipsum in tabulas referre; HAEC. OMNIA SIGNA. PRAXITELIS. MYRONIS. POLYCLETI HS. VI. ET. D. VENDITA. Recita ex tabulis. Iuuat me, hæc præclara nomina artificum, quæ isti ad cælum ferunt, Verrij æstimatione sic concidisse. Cupidinem Praxitelis HS MDC. profecto hinc natum est, Malo emere, quam rogare. Dicet aliquis; quid? tu ista permagno æstimas? ego uero ad meam rationem, usumq; non æstimo: uerumtamen a uobis ita arbitror spectari oportere, quanti hæc eorum iudicio, qui studiosi sunt harum rerum, æstimentur: quanti uenire soleant; quanti hæc ipsa: si palam libereq; uenirent, uenire possent; denique ipse Verres quanti æstimet. nũquam enim, si denarijs quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, ut propter eũ in sermonem hominum, atque in tantã uituperationem ueniret. quis uestrum igitur nescit, quanti hæc æstimentur? in auctione signum æneum non magnum HS CXX millibus uenire non uidimus? quid, si uelim nominare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris emerint; non ne possum? etenim qui modus est in his rebus cupiditatis idem est æstimationis. difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. Video igitur Heium neque uoluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniæ adductum esse, ut hæc signa uenderet, teq; ista simulatione emptionis, ui, metu, imperio, fascibus ab homine

eo, quẽ una cum ceteris socijs nõ solũ potestati tuæ, sed etiã fidei populus R. cõmiserat, eripuisse, atq; abstulisse. Quid mihi tam optandũ, iudices, potest esse in hoc crimine, quã ut hæc eadem dicat ipse Heius? nihil profecto. sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus: Mamertina ciuitas istum publice communi consilio sola laudat: omnibus iste ceteris Siculis odio est; ab his solis amatur: eius autem legationis, quæ ad istum laudandum missa est, princeps est Heius: etenim est primus ciuitatis. ne forte, dum publicis mandatis seruiat, de priuatis iniurijs reticeat. hæc cum scirẽ, & cogitarem, commisi tamen me, iudices, Heio: produxi eum prima actione: neque id tamen ullo periculo feci. quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus? si sui dissimilis? signa illa domi suæ esse, non apud Verrem? qui poterat quidquam eiusmodi dicere? ut homo turpissimus esset, impudentissimẽq; mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse uenalia, eaq; sese, quanti uoluerit, uendidisse homo domi suæ nobilissimus, qui uos de religione sua, ac dignitate uere existimare maxime uellet, primo dixit, se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde, neque se habuisse illo uenalia, neque ulla condicio ne, si, utrum uellet, liceret, adduci umquam potuisse, ut uenderet illa, quæ in sacrario fuissent a maioribus suis relicta, & tradita. Quid sedes, Verres? quid exspectas? quid te a Centuripina ciuitate, a Catinensi, ab Halesina, Tindaritana, Ennensi, Agyrinensi, ceterisq; Siciliæ ciuitatibus circumueniri, atque opprimi dicis? tua te altera patria, quẽad modũ dicere solebas, Messana circũuenit. tua inquam Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, prædarum, ac furtorum receptrix, adest enim uir amplissimus

eius ciuitatis, legatus huiusce iudicij caussa domo missus, princeps laudationis tuæ, qui te publice laudat. ita enim mandatum, atque imperatum est. tametsi rogatus de Cybea, tenetis memoria, quid responderit: ædificatam publicis operis, publice coactis, ædificandæ publice Mamertinum senatorem præfuisse. idem ad uos priuatim, iudices, confugit: utitur hac lege, qua iudicium est communis, & priuatæ rei sociorum. tametsi lex est de pecunijs repetundis; ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam nō tantopere deflerat: sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit. deos penates a te patrios reposcit. ecqui pudor est? ecquæ religio, Verres? ecqui metus? habitasti apud Heium Messannæ: res illum diuinas apud deos in suo sacrario pro quotidie facere uidisti. nō mouetur pecunia: denique, quæ ornamenti caussa fuerunt, non requirit. tibi habe Canephoras: deorum simulacra restitue. Quæ quia dixit, quia, tempore dato, moleste, apud uos, socius, amicusq; populi R. questus est; quia religioni suæ non modo in dijs patrijs repetundis, sed etiam in ipso iureiurando, ac testimonio proximus fuit: hominem missum ab ist o scitote esse Messanam delegatis unum, illum ipsum, qui naui istius ædificandæ publice præfuit; qui a senatu peteret, ut Heius ignominia afficeretur. Homo amentissime, quid putasti? te impetraturū? quāti is a ciuibus suis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? uerum fac te impetrauisse: fac aliquid grauius in Heium statuisse Mamertinos. quantam putas auctoritatem laudationis eorū futuram, si in eū, quem constet uero pro testimonio dixisse, pœnā constituerent? tametsi quæ est ista laudatio, cū laudator interrogatus laudat necesse est? Quid? isti laudatores tui nō ne testes mei sunt? Heius est laudator; læsa gra-

uissime. producam ceteros: reticebunt, quæ poterunt, libenter: dicent, quæ necesse erit, ingratis. negent isti onerariam nauem maximam ædificatam esse Messanæ? negent, si possint. negent ei naui faciundæ senatorem Mamertinum publice præfuisse? utinam negent. sunt etiam cetera, quæ malo integra reseruare; ut quamminimum sit illis temporis ad meditandum, confirmandum'q; periurium. hæc tibi Iaudatio procedat in numerum. hi te homines auctoritate sua subleuent, qui te neque debent adiuuare si possint; neque possunt, si uelint: quibus tu priuatim iniurias plurimas, cõtumelias'q; imposuisti: quo in opido multas familias in perpetuũ infames tuis stupris flagitijsq; fecisti. At publice commodasti. non sine magno quidem reip. prouinciæ'q; Siciliæ detrimento. tritici modium LX millia emptæ populo R. dare debebant, & solebant: abs te solo remissum est. resp. detrimentum fecit, quod per te imperij ius una in ciuitate imminutum est: Siculi, quod ipsum hoc non de summa frumẽti detractum est, sed translatum in Centuripinos, & Halesinos, immunes populos; & hoc plus impositum, quam ferre possent. Nauem imperare ex fœdere debuisti: remisisti in triennium. Militem nullum umquam popposcisti per tot annos: fecisti item uti prædones solent. qui cum communes hostes sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, uerum etiam præda quos augeãt, & eos maxime, qui habent opidum oportuno loco, quo sæpe adeundum sit nauibus, non numquam etiam necessario. Phaselis illa, quam cepit P. Seruilius, non fuerat urbs ante Cilicum, atque prædonum: Lycij illam, Græci homines, incolebant: sed quod erat eiusmodi loco, atque ita proiecta in altum, ut & exeuntes e Cilicia prædones sæpe

ad eam necessario deuenirent, & cum ex hisce se locis recipe-
rent, eodem deferrentur; asciuerunt illud sibi opidum pi-
ratæ, primo commercio, deinde etiã societate. Mamertina ci-
uitas improba antea nõ erat, etiam erat inimica improbo-
rum: quæ C. Catoni illius, qui consul fuit, impedimenta re-
tinuit: at cuius hominis? clarissimi, potentissimique: qui
tamen, cum consul fuisset, condemnatus est. ita ne uero? C.
Cato duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli, et
M. Catonis, & P. Africani sororis filius; quo damnato, tũ
cum seuera iudicia fiebant, HS XVIII millibus lis æstima-
ta est: huic Mamertini irati nõ fuerũt, qui maiorem sump-
tũ, quam quanti Catonis lis æstimata est, in Timarchidis
prandium sæpe fecerunt? Verum hæc ciuitas isti prædoni,
ac piratæ Siculensi Phaselis fuit. huc omnia undique de-
portabantur, apud istos relinquebantur: quod cælari
opus erat, habebant sepositum, ac reconditum. per istos, quæ
uolebat, in nauem clam imponenda, occulte exportanda
curabat: nauem denique maximam, quam onustam furtis
in Italiam mitteret, apud istos faciendam, ædificandamq;
curauit. pro hisce rebus uacatio data est ab isto sump-
tus, laboris, militiæ, rerum denique omnium. per trien-
nium soli nõ modo in Sicilia, uerum, ut opinio mea fert, his
quidem temporibus in omni orbe terrarum uacui, exper-
tes, soluti, ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, mune-
re. hinc illa Verrea nata sunt. hinc in conuiuium Sex. Co-
minium protrahi iussit, in quẽ scyphum de manu iacere co-
natus est, quem obtorta gula de conuiuio in uincula, atque
in tenebras abripi iussit. hinc illa crux, in quam ciuem R.
iste multis inspectantibus sustulit: quam non ausus est us-
quam defigere, nisi apud eos, quibus cum omnia scelera sua,

ac latrocinia communicasset. Laudatum etiã uos quemquã uenire audetis? qua auctoritate? utrum, quam apud senatorium ordinem, an quam apud populum R. habere debetis? ecquæ ciuitas est, non modo in prouincijs nostris, uerum in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis, ac barbara; rex denique ecquis est, qui senatorem populi R. tecto, ac domo non inuitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo R. cuius beneficio nos in hunc ordinem uenimus; deinde ordinis auctoritati; quæ nisi grauis erit apud socios, atque exteras nationes, ubi erit imperij nomen, & dignitas? Mamertini me publice non inuitauerunt. me cum dico, leue est. senatorem populi R. si non inuitauerunt, honorem debitum detraxerunt non homini, sed ordini. nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima, & amplissima C. Pompeij Basilica, quo, etiam si esset inuitatus a uobis, tamen diuertisset: erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeij sunt, domus honestissima: quo Lucius frater meus, summa illorum uoluntate, diuertit. senator populi R. quod in uobis fuit, in uestro opido iacuit, & pernoctauit in publico. nulla hoc alia ciuitas umquam commisit. amicum enim nostrum in iudicium uocabas. tu, quid ego priuatim negotij geram, interpretabere in minuendo honore senatorio? uerum hæc tum queremur, si quid de uobis per eum ordinem agetur, qui ordo a uobis adhuc solis contemptus est. in populi R. quidem conspectum quo ore uos commisistis? nec prius illam crucem, quæ etiam nunc ciuis R. sanguine redundat, quæ fixa est ad portum, urbemq; uestram, reuelistis, neque in profundum abiecistis, locumq; illum omnem expiastis, quã Romam, atque in horum conuentum aditetis? in Mamertino-

rũ solo fœderato, atq; pacato monumentũ istius crudelitatis constitutum est. uestra ne urbs electa est, ad quam qui adirent ex Italia, crucem ciuis R. prius, quam quemquam amicum uiderem populi R.? quam uos R heginis, quorum ciuitatem inuitis, item incolis uestris, ciuibus R. ostendere sotietis, quo minus sibi arrogent, minusq; uos despiciant, cum uideant ius ciuitatis illo supplicio esse mactatum. Verũ hæc emisse te dicis: quid illa Attallica, tota Sicilia nominata, ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? licuit eodem modo, ut signa: quid enim actum est? an literis peperciſti? uerum hominem amentem hoc fugit. minus clarum putauit fore, quod de armario, quam quod de sacrario, esset ablatũ. at quo modo abstulit? non possum dicere planius, quam ipse apud uos dixit Heius. cum quæsissem, numquid aliud de bonis eius peruenisset ad Verrem: respondit, istum ad se misisse, ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata, quæsiui, an misisset: respondit id, quod necesse erat, scilicet dicto audientem fuisse prætori, misisse. rogaui, peruenissent ne Agrigentum: dixit, peruenisse. quæsiui, an domum reuertissent? negauit adhuc reuertisse. risus populi, atque admurmuratio omnium facta est. Hic tibi in mentem non uenit, iubere, ut hæc quoque referret HS VID se tibi uendidisse: metuisti, ne æs alienum tibi crescæret, si HS VID tibi cõstarent ea, quæ tu facile posses uendere HS CC millibus. fuit tanti, mihi crede: haberes, quod defenderes: nemo quæreret, quãti illa res esset: si modo te posses docere emisse, facile, cui uelles, tuam caussam, & factum probares. nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, non habes. Quid? a Philarcho Centuripino, homine locuplete, ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quæ regis Hieronis fuisse dicun-

tur, utrum tandem abstulisti, an emisti? in Sicilia quidem cum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam: non enim parum res erat clara. tam te has phaleras a Philarcho Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobiles ab Aristo Panormitano, quã tertias a Cratippo Tyndaritano. etenim si Philarchus uendidisset, nõ ei, postea quam reus factus es, redditurum te promisisses. quod quia uidisti plures fore; cogitasti, si ei reddidisses, te minus habiturum, rem nihil hominus testatam futuram: non reddidisti. dixit Philarchus pro testimonio, se, quod nosset tuum istum morbum, ut amici tui appellant, cupisse te cælare de phaleris: cum abs te appellatus esset, negasse habere se se: apud alium quoque eas habuisse depositas, ne qua inuenirentur: tuam tãtam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositæ: tum se deprehensum negare non potuisse: ita ab se inuito ablatas phaleras gratis. Iam, ut hæc omnia reperire, ac perscrutari solitus sit, iudices, est operæpretium cognoscere. Cybiratæ sunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. hosce opinor Cybiratæ, cum in suspicionem uenissent suis ciuibus, fanum expilasse Apollinis, ueritos pœnã iudicij, ac legis, domo profugisse. quod Verrem artificij sui cupidum cognouerant, tum, cum iste, id quod ex testibus dicistis, Cybiram cum inanibus syngraphis uenerat; domo profugientes, ad eum se exsules, cum iste esset in Asia, contulerunt. habuit secum eos ab illo tempore: & in legationis prædis, atq; furtis multum illorũ opera, cõsilioq; usus est. hi sunt illi, quib. in tabulas retulit sese Q. Tadius dedisse, iussu istius, Græcis pictorib. quos sibi iã bene cognitos, et re probatos, secũ in Siciliã duxit, quo postea quã uenerũt, mirã-

dum in modum (canes uenaticos diceres) ita odorabantur omnia, & perueſtigabant, ut, ubi quidque eſſet, aliqua ratione inuenirent. aliud minitando, aliud pollicendo, aliud per ſeruos, aliud per liberos, per amicũ aliud, aliud per inimicum inueniebant, quidquid illius placuerat, perdendum erat. nihil aliud optabant, quorum poſcebatur argentum, niſi ut Hieroni, & Tlepolemo diſpliceret. Verre mehercules hoc, iudices, dicam. memini Pamphilum Lilybætanum, hoſpitem meum, & amicum, nobilem hominem, mihi narrare; cum iſte ab ſeſe hydriã Boeti manu factam, præclaro opere, & grandi pondere, per poteſtatem abſtuliſſet, ſe ſane triſtem, & conturbatum domum reuertiſſe. quod uas eiuſmodi, quod ſibi a patre, & amatoribus eſſet relictum, quo ſolitus eſſet uti ad feſtos dies, ad hoſpitum aduentum, a ſe eſſet ablatum. Cum ſederem, inquit, domi triſtis, accurrit Venerius, iubet me ſcyphos ſigillatos ad prætorem ſtatim afferre. permotus ſum, inquit. binos habebam: iubeo promi utroſque, ne quid plus mali naſceretur, et mecum ad prætoris domum ferri. eo cum uenio, prætor quieſcebat, fratres illi Cybiratæ inambulabant. qui ſimul ut me uiderunt, Vbi ſunt Pãphile, inquiunt, ſcyphi? oſtendo triſtis. laudant: incipio, quæri, me nihil habiturum, quod alicuius eſſet pretij, ſi etiam ſcyphi eſſent ablati. tum illi ubi me conturbatum uident; quid uis nobis dare, ut iſti ne auferantur abs te? ne multa, HS CC me, inquit, poposcerunt: dixi me C daturum, uocat interea prætor: ſcyphos poſcit. tum illos cœpiſſe prætori dicere, putaſſe ſe, id quod audiſſent, alicuius pretij ſcyphos eſſe Pamphili: luteum negotium eſſe, non dignum, quod in ſuo argento Verres haberet. ait ille, idem ſibi uideri. ita Pamphilus ſcyphos optimos aufert, & mehercules ego antea,

tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebam esse, ista intelligere; tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quidquam simile hominis habere. tum primum intellexi, ad eam rem istos fratres Cybiratas, fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. at ita studiosus est huius præclaræ existimationis, ut putetur in hisce rebus intelligens esse, ut nuper, (uidete hominis amentiam) postea quam est comperendinatus, cum iam pro damnato, mortuoq; esset, ludis Circensibus mane apud L. Sisennam, uirũ primarium, cum essent triclina strata, argentumq; expositum in ædibus, cum prodignitate L. Sisennæ domus esset plena hominum honestorum, accesserit ad argentum, contemplari unumquodque otiose, & considerare cœperit. minari stultitiam alij, quod in ipso iudicio eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem augeret: alij amentiam, cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quidquam illorum ueniret in mẽtem. pueri autem Sisennæ, credo qui audiuissent quæ in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deijcere, neque ab argento digitum discedere. est boni iudicis, paruis ex rebus coniecturam facere uniuscuiusque & cupiditatis, & incontinentiæ. qui reus lege, & reus comperendinatus, re, & opinione hominum pæne damnatus, temperare non, potuerit maximo conuentu, quin L. Sisennæ argentum tractaret, & consideraret; hunc in prouincia prætorem quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem, aut manus abstinere potuisse? Verum uti Lylibæum, unde digressa est, oratio reuertatur: Diocles est, Pamphili gener illius, a quo hydria ablata est, Popillius cognomine. ab hoc abaci uasa omnia, ut exposita fuerant,

abstulit. dicat se licet emisse. etenim hic, propter magnitudinem furti, sunt opinor, literæ factæ. iussit Timarchidē æstimare argentum. quo modo? quo, qui umquam temisisse in donatione histrionū æstimauit. tametsi iam dudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus uerba faciam, & quæram, utrum emeris, & quo modo, & quanti emeris: quo uerbo transigere possum. ede mihi scriptum; quid argenti in prouincia Sicilia pararis, unde quidque, aut quanti emeris. quid fit? quamquam non debebam ego abte has literas poscere. me enim tabulas tuas habere, & proferre oportebat. uerum negas te horum annorum aliquot confeciisse. compone hoc, quod postulo. de argento: de reliquo uidero. nec scriptum habeo: nec possum edere. quid futurum igitur est? quid existimas hosce iudices facere posse? domus plena signorum pulcherrimorum iam etiam ante præturam, multa ad uillas tuas posita, apud amicos multa depositā, multa aliis data, atque donata: tabulæ nullū indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suum dici uellet, relictum. Fingitur improba defensio, prætorem omne id argentum coemisse: tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest: si quas tabulas profers, in his, quid habeas, quo modo habeas, scriptum non est. horum autem temporum cum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas proferas, non ne te & prolatis, & non prolatis tabulis condemnari necesse est? tua M. Cælio, equite R. lectissimo adolescente, quæ uoluisti uasa argentea Lilybæi abstulisti: tu P. Caturij, promptissimi hominis, & experientis, & in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam, & pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodo-

ro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sylla ciuis R. factus est, omnibus scientibus, Lilybæi abstuliſti. non tibi obijcio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius uocatur, omni argento optime facto spoliasti, ac de peculatus es. taceo: non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quod homini iam perdito, & collum in laqueum inferenti subueniſti, quum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. gaudeo etiam, si quid ab illo abstuliſti; & abs te nihil rectius factum esse dico, a Liſone uero Lilybætanno, primo homine, apud quem diuersatus es, Apollinis signum ablatum certe esse non oportuit. at dices te emisse. scio: HS M: ita opinor: scio, inquam: proferam literas: & tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui C. Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybæi utrum empta esse dicis, an confiteris erepta? Sed quid ego istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo, quæ tantummodo in furtis istius, & damnis eorum, a quibus auferebat, uersata esse uideantur? accipite, si uultis, iudices, rem eiusmodi, ut amentiam singularem, ut furorem iam, non cupiditatem eius perspicere possitis. Melitensis Diodorus est; qui apud uos antea testimonium dixit. is Lilybæi multos iam annos habitat, homo & domi nobilis & apud eos, quo se contulit, propter uirtutem splendidus, & gratiosus. de hoc Verri dicitur, habere eum per bona torcumata, in his pocula duo quæda n, quæ Heraclia nominantur, Mentoris manu summo artificio facta. quod ubi iste audiuit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciundi, uerum etiam auferendi, ut Diodorum ad se uocaret, ac posce

ret. ille, qui illa non inuitus haberet, respondit, se Lilybæi non habere, Melitæ apud quendam propinquum suum reliquisse. tum iste continuo mittit homines certos Melitam: scribit ad quosquam Melitenses, ut ea uasa perquirant; rogat Diodorum, ut ad illum suum propinquum det literas. nihil ei longius uidebatur, quam dum illud uideret argentum. Diodorus, homo frugi, ac diligens, qui sua seruare uellet, propinquo suo scribit, ut ijs, qui a Verre uenissent, responderet, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybæum. ipse interea recedit. abesse ab domo paullisper maluit, quam præsens illud optime factum argentum amittere. quod ubi audiuit iste, usque eo est commotus, ut sine ulla dubitatione insanire omnibus, ac furere uideretur. quia non potuerat argentum eripere, ipse a Diodoro erepta sibi uasa optime facta dicebat; minitari absenti Diodoro, uociferari palam, lacrymas interdum uix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut, cum uidisset monile, ut opinor, ex auro, & gemmis, pulcritudine eius incensa salutem uiri proderet. simili istius cupiditas, hoc etiam acrior, atque insanior, quod illa cupiebat, id quod uiderat; huius libidines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur. conquiri Diodorum tota prouincia iubet. ille ex Sicilia æstra iam mouerat, & uasa collegerat. homo, ut aliquo modo illum in prouinciam reuocaret, hanc excogitauit rationem: si hæc ratio potius, quam amentia nominanda est. apponit de suis canibus quendam, qui dicat, se Diodorum Melitensem rei capitalis reum uelle facere. primo mirum omnibus uideri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinore, uerum etiam minimi erroris suspicione remotissimum:

mum: deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argẽ tum. iste non dubitat iubere, nomen deferri. & tum primum opinor istum absentis nomen recepisse. reclamat Sicilia tota, propter cælati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium, neque solum præsentes, sed etiam absentes. Diodorus Romæ sordidatus, circum patronos, atque hospites cursare, rem omnibus narrare. litteræ mittuntur isti a patre uehementes, ab amicis item; uideret, quid ageret de Diodoro, quo progrederetur; rem claram esse, & inuidiosam; insanire hominem: periturum hoc uno crimine, nisi cauisset. iste etiam tum patrem si non in parentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat prouinciæ, non, ut in Sthenio, iam refertus pecunia: itaque furor eius paullulum non pudore, sed metu, ac timore repressus est: condemnare Diodorũ non audet, absentem de reis eximit. Diodorus interea, prætore isto, prope triennium prouincia, domoq; caruit. ceteri non solum Siculi, sed etiam ciues R. hoc statuerant; quoniã iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse, quod quisquam putaret se, quod isti paullo magis placeret, conseruare, aut domi suæ retinere posse. postea uero quam intellexerunt, isti uirũ fortem, quem summe prouincia exspectabat, Q. Arium non succedere; statuerunt se nihil tam clausum, neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum, promptissimumq; esset. Tum iste ab equite R. splendido, & gratioso, Cn. Calidio, cuius filiũ sciebat senatorem populi R. et iudicem esse, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant, aufert. imprudens huc incidi, iudices: emit enim non abstulit. nollem dixisse iactabit se, & in his equitabit equuleis. emi: pecuniam solui.

credo, etiam tabulæ proferentur. est tãti. cedo tabulas. dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. uerum tamen quid erat, quod Calidius Romæ quereretur, se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, ut etiam cum ceteris Siculis despoliaretur; si emeras? quid erat, quod confirmabat se abs te argentum esse repenturum, si tibi sua uoluntate uendidisses? tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes? præsertim cum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, cum & ceteris familiaribus Sisennæ reddidisses. denique non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed non gratiosiori, quam Cn. Calidius est, L. Cordio argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidisse. qui quidem cæterorum causam apud te difficiliorem fecit. nam cũ te complures confirmasses redditurum; postea quam Cordius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti; quod intellexisti te præda de manib. amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti R. per omne, prætores licuit argentum habere bene factum: licuit posse, domesticis copijs, cum magistratum, aut aliquem superiorem inuitasset, ornare, & apparare conuiuium. multi domi Cn. Calidij cum imperio, ac potestate fuerunt: nemo inuentus est tam amens, qui illud argentum, tam præclarum, ac tam nobile, eriperet; nemo tam audax, qui poscereet; nemo tam impudens, qui postularet, ut uenderet. superbum est enim iudicas, & non ferendum, dicere prætorem in prouincia homini honesto, locupleti, splendido, uende mihi uasa cælata. hoc est enim dicere, non es dignus tu, qui habeas, quæ tam bene facta sint: meæ dignitatis ista sunt. tu dignior Verres, quam Calidius? qui, ut non

conferam uitam, atque existimationem tuam cum illius,) neque enim est conferenda) hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis. quod HS LXXX diuisoribus, ut prætor renunciarere, dedisti; CCC accusatori, ne tibi odiosus esset. ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi uisum est, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere quam te? Iactat se iam dudum de Calidio: narrat omnibus, se emisse. num etiam de L. Papirio, uiro primario, locuplete, honestoq; equite R. thuribulum emisti? qui pro testimonio dixit, te, cum inspiciendum poposcisses, anulso emblemate remisisse: ut intelligatis, in homine intelligentiam esse, non auaritiã; artificij cupidum, nõ argenti fuisse. nec solum in Papirio fuit hac abstinentia: tenuit hoc institutum in thuribulis omnibus, quæcunque in Sicilia fuerunt. incredibile est autem, quam multæ, & quam præclaræ fuerint. credo tum, cum Sicilia florebat opibus, & copijs, magna artificia fuisse in ea insula. nam domus erat ante istum prætorem nulla paullo locupletior, qua in domo hæc non essent, etiam si præterea nihil esset argenti, patella grandis, cum sigillis ac simulacris deorum; patera, qua mulieres ad res diuinas uterentur, thuribulum. hæc autem omnia antiquo opere, & summo artificio facta: ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peræqua proportione cetera; sed, quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quæ religio retinuisset. Dixi, iudices, multa fuisse fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne unum quidem esse. quid hoc est? quod monstrum, quod prodigium in prouinciam misimus? non ne uobis id egisse uidetur, ut non unius libidinem, non suos oculos,

sed omnium auarissimorum insanias, cum Romam reuertisset, explereti qui simul atque in opidum quoppiam uenerat, immittebantur illi continuo Cybiratici canes, qui inuestigabant, & perscrutabãtur omnia. si quod erat grandius, & maius opus inuentũ, læti auferebant. si minus eiusmodi quippiã uenari poterãt, illa quidẽ certe pro lepusculis capiebantur, patellæ, pateræ, thuribula. hic quos putatis fletus mulierum, quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quæ forsitan uobis paruæ esse uideantur; sed magnum, & acerbum dolorem commouent, mulierculis præsertim, cum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res diuinas uti consueuerunt, quæ a suis acceperunt; quæ in familia semper fuerunt. Hic nolite exsistere clare, dũ ego hoc crimẽ agam ostiatim: ab Aeschilo Tindaritano istũ paterã abstulisse, a Thrasone item Tindaritano patellam, a Nemphodoro Agrigentino thuribulum. cum testes ex Sicilia dabo; quem uolet, eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, thuribulis: nõ modo opidũ nullum, sed ne domus quidẽ ulla paullo locupletior expers huius iniuriæ reperietur. quid cum in conuiuium uenisset, si quidquam cælati aspexerat, manum abstinere, iudices, non poterat. Cn. Põpeius est Philo; qui fuit Tindaritanus. is cænam isti dabat apud uillam in Tindaritano. fecit, quod Siculi non audebant. ille, cuius R. quod erat, impunus id se facturum putauit. apposuit patellam, in quæ sigilla erant egregia. iste cõtinuo, ut uidit, nõ dubitauit illud insigne penatiũ, hospitaliumq; deorũ ex hospitali mensa tollere: sed tamen, quod antea de istius abstinentia dixeram, sigillis auulsis reliquum argẽtum sine ulla auaritia reddidit. Quidẽ Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hospiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exer

citum cum L. Lucullo est, non idem fecit? cœnabat apud eũ. argentum illi ceterum purum, ne purus ipse relinqueretur, duo pocula nõ magna, uerumtamen cum emblematis, apposuerat. hic, quasi festiuũ acroama, ne sine corollario de conuiuio discederet, ibidẽ, cõuiuis inspectantibus, emblemata auellenda curauit. Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor: neque opus est: nec fieri ullo modo potest: tantũ modo uniuscuiusque de uaria improbitate generis iudicia apud uos, & exempla profero. neque enim ita se gessit in his rebus, tamquam rationem aliquando esset redditurus; sed prorsus ita, quasi aut reus numquam esset futurus, aut, quo plura abstulisset, eo minore periculo in iudicium esset uenturus; qui hæc, quæ dico, iã non occulte, non per amicos, atque interpretes, sed palã de loco superiore ageret pro imperio, & potestate. Catinam cum uenisset, opidum locuples, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se Proagorũ, hoc est summum magistratum, uocari iubet. ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quemque esset Catinæ, conquirendum curaret, & ad se transferendũ Philarchũ Centuripinum, primarium hominem genere uirtute, pecunia, nõ hoc idẽ iuratum dicere audistis? sibi istum negotium dedisse, atque imperauisse, ut Centuripis, in ciuitate totius Siciliæ multo maxima, & locupletissima, omne argentum conquireret, & ad se comportari iuberet, Agyrio similiter istius imperio uasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. illa uero optima, quod, cũ Halauntinum uenisset prætor laboriosus, & diligens, ipse in opidum accedere noluit, quoã erat difficili ascẽsu, atque arduo: Archagathum Halauntium, hominem non solum domi suæ, sed tota Sicilia in primis nobilem, ua

cari iußit: ei negotium dedit, ut, quidquid Haluntii esset argenti cælati, aut si quid etiam Corinthiorum, id omne statim ad mare ex opido deportaretur. ascendit in opidum Archagathus. homo nobilis, qui a suis & amari, & diligi uellet, ferebat grauiter, illam sibi ab isto prouinciã datã: nec, quid faceret, habebat: pronunciat. quid sibi imperatũ esset: iubet omnes proferre, quæ haberent. metus erat summus: ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum & argentum, in lectica cubans, ad mare infra opidum exspectabat. quem concursum factum in opido putatis? quẽ clamorem? quem porro fletum mulierum? qui uiderent, equum Troianum introductum, urbem captam esse dicerent. efferri sine thecis uasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, reuelli claustra. quid enim putatis? scuta si quando conquiruntur a priuatis in bello, ac tumultu, tamen homines inuiti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt: ne quem putetis sine maximo dolore argentum cælatum domo, quod alter eriperet, protulisse. omnia deferuntur. Cybiratæ fratres uocantur: pauca improbant: quæ probant, ijs crustæ, aut emblemata detrahuntur. sic Haluntini, excußis delicijs, cum argento puro domum reuerterunt. Quod umquã, iudices, huiusce modi euerriculum ulla in prouincia fuit? auertere aliquid de publico quam obscurißime per magistratũ solebant: etiam aliquid de priuato non numquam occulte ausferebant: & illi tamen condemnabantur. & si quæritis (ut egomet mihi detraham) illos ego accusatores puto fuisse, qui huiusmodi hominũ furta odore; aut aliquo leuiter preßo uestigio persequebantur. nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto uoluntatum totius corporis uestigijs in

uenimus? permagnum est in eum dicere aliquid, qui prætereiens, lectica pauliisper deposita, non per præstigias, sed palam, per potestatem, uno imperio, ostiatim, totum opidum compilarit; Attamen, ut posit se dicere emisse, Archagatho imperat, ut aliquid illis, quorum argentū fuerat, nummorū dicis caussa daret. Inuenit Archagathus paucos, qui uellent accipere: his dedit: eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. uoluit Romæ petere Archagathus: Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis, atque hac tota de re audistis Archagathi, & Lentuli testimonium. Et ne forte hominem existimetis hanc tantam uim emblematum sine caussa coacernare uoluisse. uidete, quāti uos, quanti existimationem populi R. quāti leges, & iudicia, quanti testes Siculos, negotiatoresq; fecerit. Postea quam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset; instituit officinam Syracusis. in regiā maximam palā artifices omnes, cælatores, ac uasculatios conuocari iubet: & ipse suos complures habebat. eo conducit magnam hominum multitudinem. menses octo continuos opus his non defuit; cum uas nullū fieret, nisi aureum. tum illa, ex patellis, et thuribulis quæ uellerat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scyphis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres. ipse tamen prætor, qui sua uigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat, & pallio. Hæc ego, iudices, non auderem proferre, ni uererer, ne forte plura de isto ab alijs in sermone, quā a me in iudicio, audisse uos diceretis. quis enim est, qui de hac officina, qui de uasis aureis, qui de istius pallio, tunica pulla non audierit? quem uoles de conuentu Syracu-

sanorum uirum bonum nominato: producam: nemo erit, quin hoc se aut uidisse, aut audisse dicat. o tempora: o mores: nihil nimium uetus proferã. sunt uestrũ, iudices, quam multi, qui L. Pisonẽ cognouerunt, huius L. Pisonis, qui prætor fuit, patrem. is cum esset in Hispania prætor, qua in provincia occisus est; nescio quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem habebat, fractus est, & comminutus: cum uellet sibi annulum facere, aurificem iussit uocari in foro, ad sellam, Cordubæ; & ei palam appendit aurum. hominem in foro sellam iubet ponere, & facere annulum omnibus præsentibus. nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem. hactenus reprehendat, si quis uolet: nihil amplius uerum fuit ei concedendum. filius enim L. Pisonis erat eius, qui primus de pecuniis repetundis legem tulit. Ridiculum est nunc de Verre me dicere, cum de Pisone Frugi dixerim. uerumtamen, quantum interfit, uidete. Iste cum alio quot abacorum faceret uasa aurea, nõ laborauit, quin nõ modo in Sicilia, uerum etiam Romæ in iudicio audiretur: ille in auri semuncia totam Hispaniam scire uoluit, unde prætori annulus fieret, nimirum ut hic nomen suum comprobauit, sic ille cognomen. Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria consequi, aut oratione complecti: genera ipsa cupio breuiter attingere: ut hic modo me commonuit Pisonis annulus, quod totum effluxerat. Quã multis istiũ putatis hominibus honestis de digitis annulos aureos abstulisse? numquam dubitauit, quotiescunque alicuius aut gemma, aut annulo delectatus est. incredibilem rem dicam, sed tam claram, ut ipsum negaturum non arbitrer. Cum Valentio, eius interpreti, epistola Agrigento allata esset, casu signum iste animaduertit in cretula: placuit ei: exquisiuit,

unde esset epistola: respondit, Agrigento. iste literas, ad quos solebat, misit, ut is annulus ad se primo quoque tempore afferretur. ita literis istius patrisfamilias L. Titio cuidam, ciui R. annulus de digito detractus est. Illa uero eius cupiditas incredibilis est. nam, ut in singula conclauia, quæ iste non modo Romæ, sed omnibus in uillis habet, tricenos lectos optime stratos cum cæteris ornamentis conuiuij quæreret, nimium multa comparare uideretur. nulla domus in Sicilia locuples fuit, ubi iste non textrinam instituerit. mulier est Segestana, perdiues, & nobilis, Lamia nomine. per triennium isti, plena domo telarum, stragulam uestem confecit, nihil non conchylio tinctum. Attalus, homo pecunio sus, nec uulgo, Lilybæi, Critolaus Ennæ, Syracusis Aeschrio Cleomenes, Theomnastus, Pelori Archonides, Megistus. uoxme citius defecerit, quam nomina. ipse dabat purpuram tantum, amica operas. credo: iam enim non libet omnia criminari: quasi uero hoc mihi non satis sit ad crimen, habuisse tam multum, quod daret; uoluisse deportare tam multa: hoc denique, quod concæsit, amicorum operis esse in huiusce modi rebus usum. Iam uero lectos æratos, & candelabra ænea num cui, præter istum, Syracusis per triennium facta esse existimatis? Emebat, credo: sed tantum uos cæteros, iudices, facio, quid iste in prouincia prætor egerit, ne cui forte nimium negligens fuisse uideatur, neque se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse, & ornasse. Venio nunc non iam ad furtum, non ad auaritiam, non ad cupiditatem, sed ad eiusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi, atque inesse uideantur: in quo dij immortales uiolati, existimatio, atque auctoritas nominis populi R. imminuta, hospitium spoliatum, ac proditum, abalienati

ſcelere iſtius a nobis omnes reges amiciſſimi, nationesque, quæ in eorum regno, ac ditione ſunt. Nam reges Syriæ, regis Antiochi filios, pueros, ſatis Romæ nuper fuiſſe, qui uenerant, non propter Syriæ regnum: nam id ſine contro uerſia obtinebant, ut a patre, & a maioribus acceperant: ſed regnum Aegypti ad ſe, & ad Selinem, matrem ſuam, pertinere arbitrabantur. hi poſtquam, temporibus populi R. excluſi, per ſenatum agere, quæ uoluerant, non potuerunt; in Syriam in regnum patrium profecti ſunt. eorum alter, qui Antiochus uocatur, iter per Siciliam facere uoluit: itaque iſto prætore uenit Syracuſas. hic Verres heredi tatem ſibi uenisſe arbitratus eſt, quod in eius regnum, ac manus uineratis, quem iſte & audierat multa ſecum præclara habere, & ſuſpicabatur. mittit homini munera ſatis large; ad uſum domeſticum, uini, olei, quod uiſum erat; etiam tritici, quod ſatis eſſet, de his decumis. deinde ipſum regem ad cænam uocauit. exornat ample, magnificeq; triclinium: exponit ea, quibus abundat, plurima, ac pulcherrima uaſa argentea: namque hæc aurea nondum fecerat. omnibus, curat, rebus inſtructum & paratum ut ſit conuiuium. quid multa? rex ita diſceſſit, ut & iſtum copioſe ornatum, & ſe honorifice acceptum arbitraretur. uocat ad cænam: deinde ipſe prætorem: exponit ſuas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro: quæ, ut mos eſt regius, & maxime in Syria, gemmis erant diſtincta clariſſimis. erat etiam uas uinarium ex una gemma pergrandi, trulla excauata, cum manubrio aureo; de qua, credo, ſatis idoneum, ſatis grauem teſtem, Q. Minucium dicere audiſtis. iſte unumquodque uas in manus ſumere, laudare, mirari. rex gaudere, prætori populi R.

satis iucundum, & gratum illud esse conuiuium. postea quam inde discessum est, cognitare iste nihil aliud, quam, id quod ipsa res declarauit, quemamodum regem ex prouincia spoliatum, expilatumq; dimitteret. mittit rogatum uasa ea, quæ pulcherrima apud illum uiderat: ait se suis calatoribus uelle ostendere. rex, qui istum non nosset, sine ulla suspicione libentissime dedit. mittit etiam etrullam gemmeam rogatum; uelle eam se diligentius considerare. ea quoque ei mittitur. nunc reliquum, iudices, attendite, de quo & uos audistis, & populus R. non nunc primum audiet, & in exteris nationibus usque ad ultimas terras peruagatum est. Candelabrum e gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent; quod nondum etiam perfectum templum offenderant, neque ponere, neque uulgo ostendere, ac proferre uoluerunt; ut & magnificentius uideretur cum suo tempore in cella Iouis Optimi Maximi poneretur; & clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum, atque integra peueniret. statuerunt id secum in Syriam reportare, ut, cum audissent simulacrum Iouis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium, atque pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. peruenit res ad istius aures nescio quo modo: nam rex id calatum uoluerat: non quo quidquam mutueret, aut suspicaretur, sed ut ne multi illud ante perciperent oculis, quam populus R. iste petit a rege, & eum pluribus uerbis rogat, uti ad se mittat: cupere se dicat inspicere, neque se alijs uidendi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo & puerili esset, & regio, nihil de istius impro-

bitate suspicatus est: imperat suis, ut id in prætorium inuolutum quamocculatissime deferrent. quo postea quam attulerunt, inuolucris; reiectis constituerunt: iste clamare cœpit, dignam rem esse regno Syriæ, dignam regio munere, dignã Capitolio: etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis, & plurimis gemmis esse debebat; ea varietate operum, ut ars certare uideretur cum copia; ea magnitudine, ut intelligi posset, non ad hominum apparatum sed ad amplissimi templi ornamentum esse factum. quod cum satis iam perspexisse uideretur, tollere incipiunt, ut referrent. iste ait, se uelle illud etiam atque etiam considerare; ne quaquam se esse satiatum. iubet illos discedere & candelabrum relinquere. sic illi tũ inanes ad Antiochum reuertuntur. rex primo nihil metuere, nihil suspicari. dies unus, alter, plures: non referri. tum mittit rex ad istum: si sibi uideatur, ut reddat. iubet iste posterius ad se reuerti. mirum illi uideri. mittit iterum. non redditur. ipse hominem appellat: rogat, ut reddat. os hominis, insignem; impudentiam cognoscite. quod sciret, quod; ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Ioui Optimo Maximo, quod populo R. seruari uideret, id sibi ut donaret, rogare, & uehementer petere cœpit. cum ille se & religione Iouis Capitolini, & hominum existimatione impediri diceret, quod nullæ nationes testes essent illius operis, ac muneris: iste homini minari acerrime cœpit. ubi uidet eum nihilo magis minis, quam precibus permoueri: repente hominem de prouincia iubet ante noctem discedere: ait se comperisse, ex eius regno piratas in Siciliam esse uenturos. rex maximo conuertu Syracusis, in foro, ne quis forte me in crimine obscuro uersari, atque effingere aliquid suspicione hominum arbitretur,

in foro, inquam, Syracusis, flens, deos hominesq; contestans clamare cœpit, candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo, populo R. monumentum suæ societatis, amicitiæq; esse uoluisset, id sibi C. Verrem abstulisse. de cæteris operibus ex auro, & gemmis, quæ sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi, miserum esse, & indignum: id etsi antea iam mente, & cogitatione sua fratriq; sui consecratum esset; tamen tum se in illo conuentu ciuium R. dare, donare, dicare, consecrare Ioui Optimo Maximo, testemq; ipsum Iouem suæ uoluntatis, ac religionis adhibere. Quæ uox? quæ latera? quæ uires huius unius criminis querimoniam possint sustinere? rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio, atque ornatu fuisset, is cum amicus, & socius populi R. esset, amicissimo patre, auo, maioribus, antiquissimis, & clarissimis regibus, opulentissimo, & maximo regno, præceps e prouincia populi R. exturbatus est. Quemadmodum hoc accepturas nationes exteras, quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atque in ultimas terras peruenturam putasti, cum audierint, a prætore populi R. in prouincia uiolatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi R. atque amicum? nomen uestrum, populiq; R. odio, atque acerbitati scitote nationibus exteris, iudices, futurum, si istius hæc tanta iniuria impunita discesserit. sic omnes arbitrabuntur præsertim cum hæc omnino fama de nostrorum hominum auaritia, & cupiditate percrebuerit; non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam, qui approbarint. multi reges, multæ liberæ ciuitates, multi priuati opulenti, ac potentes habent profecto in animo Capi

tolium sic ornare, ut templi dignitas, imperiiq; nostri nomen desiderat. qui si intellexerint, interuerso regali hoc dono, grauiter uos tulisse: grata fore uobis populoq; R. sua studia, ac dona arbitrabuntur. sin hoc uos in rege tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam acerba neglexisse audierint: non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas uobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco, Q Catule, te appello: loquor enim de tuo clarissimo, pulcherrimoq; monumento. non iudicis solum seueritatem in hoc crimine, sed prope inimici, atque accusatoris uim suscipere debes. tuus est enim honos in illo templo, senatus populiq; R. beneficio: tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur: tibi hæc cura suscipienda, tibi hæc opera sumenda est, ut Capitolium, quo modo magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit, quam fuit; ut illa flamma diuinitus extitisse uideatur, non quæ deleret Iouis Optimi Maximi templum, sed quæ præclarius magnificentiusq; deposceret. audistis Q. Minucium Rufum dicere, domi suæ diuersatum esse Antiochum regem Syracusis, se illud scire ad istum esse delatum, se scire non redditum. audisti, & audies omnes conuentu Syracusano, qui ita dicant, sese audientibus, illud Ioui Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho, & consecratum. si iudex non esses, & hæc ad te delata res esset; te potissimum hoc persequi, te petere, & agere oporteret. quare nõ dubito, quo animo iudex huius criminis esse debeas, qui apud alium iudicem multo acrior, quam ego sum, actor, ac accusatorq; esse deberes. Vobis autem, iudices, quid hoc indignius, aut quid minus ferendum uideri potest? Verres ne habebit domi suæ candelabrũ Iouis Optimi Maximi, e gem-

mis auroq; perfectũ? cuius fulgore collucere, atque illustra ri Iouis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istũ in eiusmodi conuiuijs constituetur, quæ domesticis stupris, flagitijsq; flagrabunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cum ceteris Chelidonis hereditarijs ornamentis Capitolij ornamenta ponentur? quid huic sacri umquam fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in iudicium uenit, ubi ne precari quidem Ionem Optimum Maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium possit? a quo etiam dij immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetundas est constitutum. Miramur Athenis Mineruam, Deli Apolinem, Iunonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab isto deos totæ Asiæ, Græciaq; uiolato, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? quod priuati homines de suis pecunijs ornant, ornaturiq; sunt, id C. Verres ab regibus ornari non est passus. itaque, hoc nefario scelere concepto, nihil postea totæ in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit, ita sese in ea prouincia per triennium gessit, ut ab isto non solum hominibus, uerum etiam dijs immortalibus bellum indictum putaretur. Segesta est opidum peruetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente a Troia, atque in hæc loca ueniente conditum esse demonstrant. itaque Segestani non solum perpetua societate, atque amicitia, uerum etiam cognatione se cum populo R. coniunctos esse arbitrantur. hoc quondam opidum, cum illa ciuitas cum Pœnis, suo nomine, ac sua sponte, bellaret, a Carthaginiensibus ui captum, atque deletum est, omniaque, quæ ornamento urbi esse possent, Carthaginem sunt ex illo loco deportata. fuit apud Segestanos ex ære simulacrum Dianæ,

tum summa, atque antiquissima præditum religione, tum singulari opere, artificioq; perfectum. hoc translatum Carthaginem, locum tantum, homines q; mutarat, religionem quidem pristinam conseruabat: nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna, quam sanctissime colerent, uidebatur. aliquot sæculis post P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit. qua in uictoria (uidete hominis uirtutem, & diligentiam, ut & domesticis præclarissimæ uirtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis) conuocatis Siculis omnibus, quod diutissime, sæpissime q; Siciliam uexatam a Carthaginiensibus esse cognorat, iubet omnia conquiri: sibi pollicetur magnæ curæ fore, ut omnia ciuitatibus, quæ cuiusque fuissent, restituerentur. tum illa, quæ quondam fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt redita. tum alia Gellensibus, alia Agrigentinis, in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo uiuos supplicij caussa demittere homines, & subijcere flammam solebat. quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur, æquum esse illos cogitare, utrum esset Siculis utilius, suis ne seruire, an populo R. obtemperare, cum idem monumentum & domesticæ crudelitatis, & nostræ mansuetudinis haberent. illo tempore Segestanis maxima cum cura hæc ipsa Diana, de qua diximus, redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus, summa cum gratulatione ciuium, & lætitia, & reponitur. hæc erat posita Segestæ, sane excelsa in basi, in qua grandibus literis P. Africani nomen erat incisum, eum q; Cartagine capta restituisse perscriptum. colebatur

batur a ciuibus: ab omnibus aduenis uisebatur. cum quæstor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. erat admodum amplum, & excelsum signum cum stola: uerumtamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus uirginalis: sagittæ pendebant ab humero: sinistra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem præferebat. hanc cũ iste, sacrorum omnium hostis, religionumq; prædo, uidisset; qua si ipsa illa face percussus esset, ita flagrare cupiditate, atque amentia cœpit. imperat magistratibus iste, ut eam demoliantur, & sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum illi uero dicere, id sibi nefas esse, seq; cum summa religione, tum summo metu legum, & iudiciorum teneri. iste tũ petere ab illis. tũ minari, tum spem, tum metum ostendere, opponebant illi interdum nomen Africani: donum populi R. illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus, urbe hostium capta, monumẽtum uictoriæ populi R. esse uoluisset. cum iste nihilo remissius, atque etiam multo uehementius instaret quotidie; res agitur in senatu: uehementer ab omnibus reclamatur: itaque illo tempore, ac primo istius aduentu pernegatur. post ea, quidquid erat oneris in nauis rẽigibusq; exigendis, in frumẽto imperando, Segestanis præter cæteros imponebat aliquanto amplius, quam ferre possent. præterea magistratus eorum euocabat; optimum, & nobilissimum quemque ad se accersebat: circum omnia prouinciæ fora rapiebat: sigillatim unicuique calamitati fore se denunciabat: uniuersam se funditus illam euersurum esse ciuitatẽ minabatur. itaque aliquando, multis malis, magnoq; metu uicti Segestani, prætoris imperio parendum esse decreuerunt. magno cum luctu, & gemitu totius ciuitatis, multis cum

lacrymis, & lamentatione uirorum, mulierumq; omniũ, simulacrum Dianæ tollendum locatur. uidete, quanta religione fuerit. apud Segestanos repertum esse, iudices, scitote neminem, neque liberum, neque seruum, neque ciuem, neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere: barbaros quosdam Lilybæo scitote aduocatos esse operarios. hi denique illud, ignari totius negotij, ac religionis, mercede acceptæ sustulerunt. quod cum ex opido exportaretur, quem cõuentum mulierum factum esse arbitramini? quẽ fletum maiorum natu? quorum non nulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana, Segestam Carthagine reuecta, uictoriam populi R. reditu suo nunciasset. quam dissimilis hic dies illi tempori uidebatur? tum imperator populi R. uir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatores; nunc ex urbe sociorum prætor eiusdem populi turpissimus, atque impurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnes Segestanas matronas, & uirgines conuenisse, cum Diana exportaretur ex opido? unxisse unguentis? complesse coronis, & floribus? thure odoribusq; incensis usque ad agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem si tum in imperio, propter cupiditatem, atque audaciam non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo, liberorumq; tuorum periculo perhorrescis? quem tibi aut hominem, inuitis diis immortalibus, aut uero deum, tantis eorum religionibus uiolatis, auxilio futurum putas? tibi illa Diana in pace, atque in otio religionẽ nullã attulit, quæ cũ duas urbes, in quibus locata fuerat, captas incensasq; uidisset, bis ex duorum bellorũ flamma, ferroq; seruata est; quæ, Carthaginiensium uictoria loco mutato, religionem

tamen non amisit; P. Africani uirtute, religionem simul cũ loco recuperauit? quo quidem scelere suscepto, cum inanis esset basis, & in ea P. Africani nomen incisum, res indigna, atque intolleranda uidebatur omnibus, non solum religiones esse uiolatas, uerum etiam P. Africani, uiri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam uirtutis, monumenta uictoriæ C. Verrem sustulisse. quod cum isti renunciaretur de basi, ac literis, existimauit homines in obliuionẽ totius negotij esse uenturos, si etiam basim, tamquam iudicem sui sceleris, sustulisset: itaque tollendam istius imperio locauerunt. quæ uobis locatio ex publicis Segestanorum literis priore actione recitata. Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimum, ornatissimumq; adolescentem, appello: abs te officium tuum, debitum generi, & nomini, requiro, & flagito. cur pro isto, qui laudem, honoremq; familiæ uestræ de peculatus est, pugnas? cur eum defensum esse uis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum onus sustineo? cur M. Tullius P. Africani monumenta requirit; P. Scipio eum, qui illa sustulit, defendit? cum mos a maioribus traditus sit, ut monumenta maiorum ita suorum quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine alieno sinat: tu isti aderis, qui nõ obtriuit aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, sed funditus sustulit, at deleuit? quisnam igitur, per deos immortales tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta, atque indicia uirtutis, si tu ea relinquis, ac deseris? neque solũ spoliata illa patiere, sed etiam eorum spoliatorem; uexatoremq; defendes? adsunt Segestani, clientes tui, socij populi R. atque amici: certiorem te faciunt. P. Africanum, Carthagine deleta, simulacrum Dianæ maioribus suis restituisse, idq; apud Segestanos eius imperatoris nomine positũ,

ac dedicatum fuisse, hoc Verrem demoliendum, & asportandum, nomenq; omnino P. Scipionis delendum, tollendumq; curasse. orant te, atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem, gloriamq; restituas; ut, quod ex urbe hostium per P. Africanum recuperarint, id per te ex prædonis domo conseruare possint. quid aut his respondere honeste potes, aut illi facere, nisi ut te, ac fidem tuam implorent? adsunt, & implorant. potes domesticæ laudis amplitudinẽ, Scipio, tueri, potes: omnia in te sunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur. non præcerpo fructum officij tui: non alienam mihi laudem appeto: non est pudoris mei, P. Scipione florentissimo adolescente, uiuo, & incolumi, me propugnatorem monumentorum P. Sipionis, defensoremq; profiteri. quamobrem si suscipis domesticæ laudis patrocinium, me non solum silere de uestris monumentis oportebit, sed etiam lætari, P. Africani eiusmodi esse fortunas mortui, ut eius honos ab ijs, qui ex eadẽ familia sint, defendatur, neque ullum aduenticium requiratur auxilium. sin istius amicitia te impediet; si hoc, quod abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere: succedam ego uicarius tuo muneri: suscipiam partes, quas alienas esse arbitrabar: ne ista præclara nobilitas desinat queri popolum R. hominibus nouis, atque industrijs libenter honores mandare, semperq; mandasse. non est querendum, in ea ciuitate, quæ propter uirtute omnibus nationibus imperat, uirtutem plurimum posse sit apud alios imago P. Africane: ornentur alij mortui uirtute, ac nomine: tulit ille uir fuit. ita de pop. R. meritus est, ut non uni familiæ, sed uniuersæ ciuitati commendatus esse debeat: est aliqua mea pars uirilis, quod eius ciuitati sum, quam ille am-

plam, illustrem, claramq; reddidit; præcipue quod in his ar
tibus pro mea parte uersor, quarum ille princeps fuit, æqui
tate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio
improborum: quæ cognatio studiorum, & artium prope-
modum non minus est coniuncta, quam ista, qua uos de-
lectamini, generis, & nominis. Repeto abs te, Verres,
monumentum P. Africani: caussam Siculorum, quam su
scepi, relinquo? iudicium de pecuniis repetundis ne sit hoc
tempore: Segestanorum iniuriæ negligantur: basis P. Afri-
cani restituatur: nomen inuictissimi Imperatoris incidatur:
signum pulcherrimum, Carthagine capta recuperatum, re
ponatur. hæc abs te non Siculorum defensor, non tuus accu
sator, non Segestani postulant, sed is, qui laudem, gloriaq;
P. Africani tuendam, conseruandamq; suscepit. non uere
or, ne hoc officium meum P. Seruilio, iudici, non probem:
qui cum res maximas gesserit, monumentaq; suarum rerũ
maxime constituat, atque in his elaboret, profecto uolet hæc
nõ solum suis posteris, uerum etiam omnibus uiris forti-
bus, & bonis ciuibus defendenda, non spolianda improbis
tradere. non uereor, ne tibi, Q. Catule, displiceat cuius am-
plissimum in orbe terrarum, clarissimumq; monumentum
est, quã plurimos esse custodes monumentorum, & putare
omnes bonos alienæ gloriæ defensionẽ ad officiũ suum per
tinere. & quidem ceteris istius furtis, atque flagitijs ita mo
uetor, ut ea reprehendenda tantum putem; hic uero tanto do
lore afficior, ut nihil mihi indignius ferendum uideatur.
Verres Africani monumentis domum suam, plenam stu-
pri, plenam flagitij, plenam dedecoris, ornabit? Verres tem-
perati ssim, sanctissimiq; uiri monumentum, Dianæ simu
lacrum uirginis, in ea domo collocabit, in qua semper mere

trícum, lenonum q; flagitia uersantur? At hoc solum Africani monumentum uiolasti. quid? a Tyndaritanis non eiusdem Scipionis beneficio positum simulac rum Mercurij, pulcherrime, factum sustuliſti? at quemadmodum, dij immortales, quam audacter, quã libidinose, quam impudenter. audiſtis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestiſſimos, ac principes ciuitatis; Mercurium, qui sacris anniuersarijs apud eos, ac summa religione coleretur, quem P. Africanus, Carthagine capta, Tyndaritanis non solum suæ uictoriæ, sed etiam illorum fidei, societatis q; monumentum, atque indicium dediſſet, huius ui, scelere, imperio q; esse sublatũ. qui ut primũ in illud opidũ uenit, statim, tamquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam neceſſe esset, rãquã hoc senatus mandasset, populus q; R. iussisset, ita, cõtinuo signum ut demolirentur, & Messanam deportarẽt, imperauit. quod cum illis, qui aderant, indignum, qui audiebant, incredibile uideretur; non est ab isto primo illo aduentu perseueratum. discedens mandat Proagoro Sopatro, cuius uerba audiſtis, ut demoliatur. cum recusaret, uehementer minatur. ita tum ex illo opido proficiscitur. Proagorus refert rem ad senatũ: uehementer undique reclamatur. ne multa: iterum iste aliquanto post ad illos uenit, quærit continuo de signo. respondetur ei, senatũ non permittere; pœnã capitis cõstitutã, si iniussu senatus quisquã attigisset: simul religio cõmemoratur. tũ iste, quã mihi religionẽ narras? quã pœnã? quẽ senatũ? uiuum te nõ relinquam: moriere uirgis, nisi signum traditur. Sopater iterũ flens ad senatum refert; istius cupiditatem, minas q; demonstrat. senatus Sopatro responsum nullũ dat, sed commotus, perturbatus q; discedit. illa a prætore accersitus nun-

cio,rem demonstrat,negat ullo modo fieri posse. atque hæc (nihil enim prætermittendum de istius impudentia uidetur)agebantur in conuentu,palam,de sella, ac de loco superiore.erat hiems summa,tempestas,ut ipsum Sopatrum dicere audistis,perfrigida,imber maximus, cum iste imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu,in qua ipse sedebat,præcipitem in forum deijciant,nudumq; constituant. uix erat hoc plane etiam imperatum,cum illum spoliatum, stipatumq; lictoribus uideres. omnes ideo putabant, ut miser, atque innocens uirgis cæderetur,fefellit hæc homines opinio.uirgis iste cæderet sine caussa socium populi R. atque amicum?non usque eo improbus:non omnia sunt in eo uno uitia:numquam fuit crudelis.leniter hominẽ, clementerq; accepit. equestres sunt medio in foro Marcellorum statuæ, sicuti fere ceteris in opidis Siciliæ. ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit:cuius officia in illa ciuitate,totaq; prouinciam recentissima erant, & maxima.in ea Sopatrum, hominem tũ domi nobilem,tum summo magistratu præditum,diuaricari, ac deligari iubet. quo cruciatu sit affectus, uenire in mentem necesse est omnibus., cum esset uinctus nudus in ære,in imbri,in frigore.neque tamen finis huic iniuriæ, crudelitatiq; fiebat,donec populus, atque uniuersa multitudo, atrocitate rei, misericordiaq; commota,senatum clamore coegit, ut ei simulacrum illud Mercurij polliceretur.clamabãt fore,ut ipsi sese diu immortales ulciscerẽtur: hominem interea perire innocentem non oportere.tum frequens senatus ad istum uenit,pollicetur signum.ita Sopater de statua C.Marcelli,cũ iam pæne obriguisset, uix uiuus auferetur. Non possum dispositè istum accusare, si cuplam. opus est non solum ingenio,uerumet-

iam artificio quodam singulari. Vnum hoc crimen uidetur esse, & a me pro uno ponitur, de Mercurio Tyndaritano plura sunt; sed, ea quo pacto distinguere, ac separare possim, nescio. est pecuniarum captarum, quod signum a sociis pecuniæ magnæ sustulit: est peculatus, quod publice populi R. signũ, de præda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitauit auferre: est maiestatis, quod imperij nostri gloriæ, rerumq; gestarum monumenta euertere, atque asportare ausus est: est sceleris, quod religiones maximas uiolauit: est crudelitatis, quod in hominem innocentem, in socium nostrum, atque amicum, nouum, ac singulare supplicij genus excogitauit, illud uero quid sit, iam non queo dicere: quo nomine appellem, nescio: quod in C. Marcelli statua. quid est hoc? patronus ne quod erat? quid tum? quo id spectat? utrũ ea res ad opem, an ad calamitatem clientium. atque hospitium ualere debebat? an ut hoc ostenderes, contra uim tuam in patronis præsidij nihil esse? quis hoc non intelligeret, in improbi præsentis imperio maiorem esse uim, quam in bonorum absentium patrocinio? an uero ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? detrahere uidelicet aliquid te de magnitudine Marcellorum putasti: itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni; Verres in eorum locum substitutus est. quam in te tantam uirtutem esse, aut dignitatem arbitratus es, ut conarere clientelam tam illustrem, tam splendidæ prouinciæ traducere ad te, auferre a certissimis, antiquissimisq; patronis? tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, sed unius tenuissimi Siculi clientelam tueri potes? tibi Marcelli statua pro patibulo in clien

tes Marcellorum fuit? tu ex illis honore in eos ipsos, qui honorem in illi habuerant, supplicia quærebas? quid posteà? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an uero id, quod accidit? nam Tyndaritani statuam istius quam sibi propter Marcellos, altiore etiam basi poni iusserat, deturbarunt, simul ac successum isti audierunt. dedit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, ut, cuius ad statuam Siculi te prætoræ alligabantur, eius religioni te eundem uinctum, adstrictumq; dedamus. Ac primo, iudices, hoc signũ Mercurij dicebat iste Tyndaritanos C. Marcello huic Aefernino uendidisse: atque hoc sua causſa etiam Marcellum ipsum sperabat esse dicturum. quod mihi numquam uerisimile uisum est, adolescentem illo loco natum, patronum Siciliæ, nomen suum isti ad translationem criminis cõmodaturum. uerumtamen ita res mihi tota præuisa, atque præcauta est, uti, si maxime esset inuentus, qui in se suscipere istius culpam, crimenq; cuperet, tamen is proficere nihil posset. eos enim testes deduxi, & eas literas deportaui, ut de istius facto dubium nemini esse posset. publicæ literæ sunt, deportatum esse Mercurium Messanam sumptu publico: dicunt, quanti: præfuisse huic negotio publice legatum Poleam. quid is? ubi est? præsto est: testis est. Proagori Sopatri iussu. quis est hic? qui ad statuam adstrictus est. quid is? ubi est? testis est. uidisti hominem, & uerba eius audisti. demoliendum curauit Demetrius Gymnasiarchus, quod is ei loco præerat. quid? hoc nos dicimus? immo uero ipse præsens, Romæ nuper istum esse pollicitum, se se id signum legatis esse redditurum, si eius rei testificatio tolleretur, cautumq; esset eos testimonium non esse dicturos. dixit hoc apud uos Sosippus, & Hismenias, homines

nobilissimi, & principes Tyndaritanæ ciuitatis. Quid Agrigento? non ne eiusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femine literulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapij religiosissimo fano sustulisti? quod iste, iudices, cum clam fecisset, cum ad suum scelus illud, furtum'q; nefarios quosdam homines improbos duces, atque adiutores adhibuisset; uehementer commota ciuitas est. uno eodem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium uictoriæ, testimonium societatis requirebant. itaque ab illis, qui principes in ea ciuitate erant, præcipitur, & negotium datur quæstoribus, & ædilibus, ut noctu uigilias agerent ad ædes sacras. etenim iste Agrigenti (credo propter multitudinem illorum hominum, atque uirtutem, & quod ciues R. uiri fortes, ac strenui, & honesti permulti in illo opido, coniunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis uiuunt, ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poscere, quæ placebant. Herculis templum est apud Agrigentinos, non longe a foro sane sanctum apud illos, & religiosum. ibi est ex ære simulacrum ipsius Herculis: quo non facile quidquam dixerim me uidisse pulchrius, (tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quam multa uidi) usque eo iudices, ut rictus eius, ac mentem paullo sit attritius, quod in precibus, & gratulationibus non solum id uenerari, uerum etiam osculari solent. ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide, repente, nocte intempesta, seruorum armatorum fit concursus, atque impetus. clamor a uigilibus, saniq; custodibus tollitur. qui primo cum obsistere, ac defendere conarentur, male multati clauis, ac

fustibus repelluntur. postea, consulsis repagulis, effractis q; ualuis, demoliri signum, ac uectibus labefactare conantur. interea ex clamore fama tota urbe percrebuit, expugnari deos patrios; non hostium aduentu, neque repentino prædonum impetu, sed ex domo, atque cohorte prætoria manum fugitiuorum instructam, armatam q; ueniſſe. nemo Agrigenti neque ætate tam affecta, neque uiribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte, eo nuncio excitatus surrexerit, telumque, quod cuique fors offerebat, arripuerit. itaque breui tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. hora amplius iam in demoliendo signo permulti homines mollicbătur: illud interea nulla lababat ex parte, cum alij, uectibus subiectis, conarentur commouere, alij deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant seſe in fugam istius præclari imperatoris nocturni milites. duo tamen sigilla perparuula tollunt, ne omnino inanes ad istum prædonem religionum reuerterentur. numquam tam male est Siculis, quin aliquid facete, & commode dicant, uelut in hac re. aiebant in labores Herculis non minus hunc immaniſsimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere. Hanc uirtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea, uiri fortes, & fideles, sed ne quaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili ciuitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur. fanum eius est in agro, propter ipsam uiam, qua Assoro itur Ennam. in eo Chryse est simulacrum præclare factum e marmore. id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem non ausus est. Hepolemo dat, Hieronique ne-

gotium. illi noctu facta manu, armatiq; ueniunt: fores ædis effringunt: ædituui, custodesq; mature sentiunt: signū quod erat notum uicinitati, bucina datur: homines ex agris concurrunt: eijcitur, fugaturq; Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chryſæ, præter unum perparuulum ſignum ex ære deſideratum eſt. Matris magnæ fanum apud Enguinos eſt. iam enim mihi non modo breuiter de unoquoque dicendum eſt, ſed etiam præteeunda uidentur eſſe permulta, ut ad maiora iſtius, & illuſtriora in hoc genere furta, & ſcelera ueniamus. in hoc fano loricas, galeasq; æneas cælatas opere Corinthio, hydriasq; grandes, ſimuli in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio, uir omnibus rebus præcellentiſſimus, poſuerat, & ſuum nomen inſcripſerat. quid iam de iſto plura dicam, aut quærar? omnia illa, iudices, abſtulit: nihil in religioſiſſimo fano, præteruestigia uiolatæ religionis, nomenq; P. Scipionis, reliquit: hoſtium ſpolia, monumenta imperatorum, decora, atque ornamenta fanorum, poſthac, his præclaris nominibus amiſis, in inſtrumento, ac ſupellectili C. Verris numerabuntur. Tu uidelicet ſolus uaſis Corinthijs delectaris? tu illius æris temperationem, tu operum liniamenta ſolertiſſime perſpicis? hæc Scipio ille non intelligebat, homo doctiſſimus, atque humaniſſimus? tu, ſine ulla bona arte, ſine humanitate, ſine ingenuo, ſine literis, intelligis, & iudicas? uide, ne ille non ſolum temperantia, ſed etiam intelligentia te, atque iſtos, qui ſe elegantes dici uolunt, uicerit. nam quia, quam pulchra eſſent, intelligebat, iccirco exiſtimabat ea non ad hominum luxuriem, ſed ad ornatum fanorū, atque opidorum eſſe facta, ut poſteris noſtris monumenta religioſa eſſe uideantur. Audite etiam ſingularem eius, in

dices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in ijs præsertim sacris polluendis, quæ non modo manibus attingi sed ne cogitatione quidem uiolari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses, eadem religione, qua Romæ, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. in eo sacrario intimo fuit signum Cereris perantiquum: quod uiri, non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant. aditus enim in id sacrarium non est uiris: sacra per mulieres, ac uirgines confici solent. hoc signum noctu clam istius serui ex illo religiosissimo, atq; antiquissimo fano sustulerunt. postridie sacerdotes Cereris, atq; illius fani aristitæ, maiores natu, probatæ, ac nobiles mulieres rem, ad magistratus suos deferunt. omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique uidebatur. tum iste permotus illa atrocitate negotij, ut ab se sceleris istius suspicio remoueretur, dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet; dat etiq; operam, ut is crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. res non procrastinatur. nam cum iste Catinam profectus esset, serui cuiusdam nomen defertur: is accusatur: fit eli testes in eum dantur: rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicat. sacerdotes uocantur: ex his quæritur secreto in curia, quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur signum esse ablatum. respondent illæ, prætoris in illo loco seruos esse uisos. res, quæ esset antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse cœpit. itur in consilium: seruus ille innocens omnibus sententijs absoluitur, quo facilius uos hunc omnibus sententijs condemnare possetis quid enim postulas, Verres? quid speras? quid spectas? quem tibi aut deorum, aut hominum auxilio putas futurum? eo ne tu seruos ad spoliandum fanum immittere ausus es, quo

liberos adire ne orandi quidem caussa fas erat? hu ne rebus manus afferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant? etsi ne oculis quidem ca ptus in hanc frudem tam sceleratam, ac tam nefariam decidisti: nam id concupisti, quod numquam uideras: id, in quam, adamasti, quod antea non asperas. auribus tu tantam cupiditatem concepisti, ut eam non metus, non religio, non deorum uis, non hominum existimatio contineret. at ex uiro bono, credo, audieras, & bono auctore. qui id potest? qui ne ex uiro quidem audire potueris. audisti igitur ex muliere; quoniam id uiri neque uidisse, neque nosse poterant. qualem porro illam feminam fuisse putatis, iudices, quam pudicam, quæ cum Verre loqueretur? quam religiosam, quæ sacrarium spoliandi ostenderet rationem? at minime mirum, quæ sacra per summam castimoniam uirorum, ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum, ac flagitium esse uiolata. quid ergo? hoc solum auditione expe tere cæpit, cum id ipse non uidisset? immo uero alia complura: ex quibus eligam spoliationem nobilissimi, atque antiquissimi fani: de qua priore actione testes dicere audistis. nunc eadem illa, quæso, audite, & diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, iudices, satisdato ab Sicilia mari, periculoso q; disiuncta: in qua est eodem nomine opidum, quo iste numquam accessit: quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem uestem conficiendã fuit. ab eo opido non longe in promontorio fanum est Iunonis antiquum: quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quæ in his fere locis nauali copia gesta, atque uersata sunt, sed etiam in hac prædonũ multitudine semper inuiolatum, sanctum q; fuerit. quin etiam

hoc memoriæ proditum est, classe quondam Massaniſæ regis ad eum locum appulsa, præfectum regium dentes eburneos incredibili magnitudine e fano sustuliſſe, & eos in Africam portaſſe, Massaniſæq; donaſſe: regem quidem primo delectatum esſe munere: post, ubi audiſſet unde essent sublatum certos homines in quinquereme miſiſſe, qui eos dentes reportarent. itaque in his inſcriptum literis Punicis fuit, regem Massiniſam imprudentem accepiſſe, re cognita reponendos, restituēdosq; curaſſe. Erat præterea magna uis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneæ uictoriæ, antiquo opere, ac ſumma arte perfectæ. hæc iſte omnia, ne multis moror, uno impetu, atq; uno nuncio, per ſeruos Venerios, quos eius rei cauſſa miſerat, tollenda, atque apportanda curauit. Pro dij immortales, quem ego hominem accuſo? quem legibus, ac iudiciali iure perſequor? de quo uos ſententiam per tabellam ferētis? dicunt legati Melitenſes publice, ſpoliatū templum esſe Iunonis, nihil iſtum in religioſiſſimo fano reliquiſſe; quem in locum classes hostium ſæpe acceſſerant, ubi piratæ fere quotannis hiemare ſolebant, quod neque prædo uiolarit antea, neque hostis attigerit, id ab uno iſto ſic ſpoliatum esſe, ut nihil omnino ſit relictum. Hic nunc aut iſte reus, aut ego accuſator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut ſuſpicionibus in iudicium uocatur? dij ablati, fana uexata, nudatæ urbes repertuntur. earum autem rerum nullam ſibi iſte neque infitiandi rationem, neque defendendi facultatem reliquit. omnibus in rebus coarguitur a me, conuincitur a teſtibus, urgetur confeßione ſua, manifeſtis in maleficijs tenetur, & manet etiam, ac tacitus facta mecum ſua recognoſcit. Nimium mihi diu uidor in uno genere uerſari criminum? ſentio,

iudices, occurrendum esse satietati aurium, animorumq; uestrorum: quamobrem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dicturus sum, reficite uos, quæso, iudices, per deos immortales, per eos ipsos, de quorum religione iam diu dicimus, dum id eius facinus commemoro, & profero, quo prouincia tota commota est. de quo si paullo altius ordiri, ac repetere memoriam religionis uidebor, ignoscite. rei magnitudo me breuiter perstringere atrocitatem criminis non sinit. Vetus est hæc opinio, iudices, quæ constat ex antiquissimis Græcorum literis, atque monumentis, insulem Siciliam totam esse Cereri, & Liberæ consecratam. hoc cum cæteræ gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, ut animis eorum insitum, atque innatum esse uideatur. nam & natas esse has in his locis deas, & fruges in ea terra primum repertas arbitrantur, & raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam uocant, ex Ennensium nemore; qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliæ nominatur. quam cum inuestigare, & conquirere Ceres uellet, dicitur inflammasse tædas ijs ignibus, qui ex Aetnas uertice erumpunt: quas sibi cum ipsa præferret, orbem omnium peragrasse terrarum. Enna autem, ubi ea, quæ dico, gesta esse memorantur, est loco præcelso, atque edito: quo in summo est æquatus agri planities, & aquæ perennes: tota uero omni aditu circumcisa, atque direpta est: quam circa lacus, luciq; sunt plurimi, & lectissimi flores omni tempore anni: locus ut ipse raptum illum uirginis, quem iam a pueris accepimus, declarare uideatur. etenim propter est spelunca quædam, conuersa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru extitisse, abreptamq; ea

eo

eo loco uirginem secum asportasse, & subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumq; in eo loco repente extitisse: ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniuersarios agunt, celeberrimo uirorum, mulierumq; conuentu propter huius opinionis uetustatem, quod eorum his locis uestigia, ac prope incunabula reperiuntur deorum, mira quædã tota Sicilia priuatim, ac publicæ religio est Cereris Ennẽsis. etenim multa sæpe prodigia uim eius, numenq; declarant; multis sæpe in difficillimis rebus præsens auxilium eius oblatum est: ut hæc insula ab ea non solum diligi, sed etiam incoli, custodiriq; uideatur. nec solum Siculi, uerũ etiã cæteræ gentes, nationesq; Ennensem Cererem maxime colunt. etenim si Atheniẽsiũ sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore uenisse dicitur, fruges q; attulisse: quantam esse religionem conuenit eorum, apud quos eã natã esse, & fruges inuenisse constat? itaque apud patres nostros, atroci, ac difficili reip. tempore, cum, Ti. Graccho occiso, magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio, L. Calpurnio cos. aditum est ad libros sibyllinos: in quibus inuentũ est, Cerere antiquissimã placari oportere. tũ ex amplissimo cõllegio decemuirali sacerdotes populi R. cũ esset in urbe nostro Cereris pulcherrimũ, & magnificentissimum templum, tamen usque Ennam profecti sunt. tanta enim erat auctoritas, & uetustas illius religionis, ut, cum illuc irent, non ad ædem Cereris, sed ad ipsam Cererem proficisci uiderentur. Non obtũdam diutius aures uestras: iam dudũ uereor, ne oratio mea aliena ab iudiciorũ ratione, & quotidiana dicendi cõsuetudine esse uideatur. hoc dico, hãc ipsam Cererem antiquissimã, religiosissimã, principem omniũ sacrorum, quæ apud

omnes gentes, nationesq; fiunt, a C. Verre ex suis templis, ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Ennā, uidistis simulacrum Cereris e marmore, & in altero templo Liberæ. sūt ea perampla, atque præclara, sed non ita antiqua. ex ære fuit quoddam modica amplitudine, ac singulari opere, cū facibus, perantiquū, omniū illorū, quæ sunt in eo fano, multo antiquissimum. id sustulit: ac tamen eo contentus non fuit. Ante ædē Cereris, in aperto, ac propatulo loco, signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, & pulcherrima, & perampla. his pulchritudo periculo, amplitudo salutī fuit, quod eorum demolitio, atque asportatio perdifficilis uidebatur. insistebat in manu Cereris dextra simulacrum, pulcherrime factum, Victoriæ. hoc iste e signo Cereris auellendum, asportandumq; curauit. Qui tandem istius animus est nunc in recognitione scelerum suorum, cum ego ipse in cōmemoratione eorū non solum animo commouear, uerum etiam corpore perhorrescam? uenit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem: uersantur ante oculos omnia: dies ille, quo ego Ennam cū uenissem, præsto mihi sacerdotes Cereris cū insulis, ac uerbenis fuerunt; cōcio, conuentusq; ciuium, in quo ego cum loquerer, tanti fletus, gemitusq; fiebant, ut acerbissimus totæ urbe luctus uersari uideretur. non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones non iniqua iudicia, non importunissimas istius libidines, nō uim, nō contumelias, quibus operti, oppressiq; erāt, conquerebātur: Cereris numen, sacrorū uetustatē, fani religionē, istius sceleratissimi, atque audacissimi supplicio expiari uolebant. omnia se cetera pati, ac negligere dicebant: hic dolor erat tantus, ut Verres alter Orcus uenisse Ennā, et nō Proserpinā asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem

uideretur. etenim urbis illa, nō urbs uidetur, sed fanū Cereris esse: habitare apud se se Cererē Ennenses arbitrantur: ut mihi nō ciues illius ciuitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolæ, atque antistites Cereris esse uidēātur. Ennæ tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris Victoriam diripere, & deam deæ detrahere conatus es? quorum nihil uiolare, nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quæ sceleri propiora sunt, quam religioni. tenuerunt enim P. Popillio P. Rupilio cos illum locum serui fugitiui, barbari, hostes. sed neque tam serui illi dominorū, quam tu libidinum: neque tam fugitiui illi a domino, quā tu a iure & a legibus: neque tam barbari lingua, & natione illi, quā tu natura, & moribus: neque illi tam hostes hominibus, quam tu dijs immortalibus. quæ deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate seruos, temeritate fugitiuos, scelere barbaros, crudelitate hostes uicerit? audistis Theodorum, & Numinium, & Nicasionem, legatos Ennenses, publicæ dicere, sese a suis ciuibus hæc habere mandata, ut ad Verrem adirent, et eum simulacrum Cereris, & Victoriæ reposcerēt id si impetrassent, tum ut morem uetterem Ennensium conseruarent, publice in eum, tametsi uexasset Siciliam: tamen, quoniam hæc a maioribus constituta accepissent, testimonium ne quod dicerent: sin autem ea non reddidisset, tum ut iudicio adessent, tum uti de eius iniurijs iudices docerēt, sed multo maxime de religione quererētur. Quas illorū querimonias nolite, per deos immortales, aspernari, nolite contemnere, ac negligere, iudices: agūtur iniuriæ sociorum: agitur uis legum: agitur existimatio, ueritasq; iudiciorum. quæ sunt omnia permagna, uerum illud maximum. tanta religione obstricta tota prouincia, est tanta su

perſtitio ex iſtius facto mentes omnium Siculorũ occupauit, ut, quæcunque accidant publice, uel priuatim incõmoda, propter eam cauſſam ſcelere iſtius, euenire uideantur. Audiſtis Centuripinos, Agyrinenſes, Catinenſes, Herbitenſes, Ennenſes, complures alios publice dicere, quæ ſolitudo eſſet in agris, quæ uaſtitas, quæ fuga aratorum, quam deſerta, quã inculta quam relicta omnia. ea tametſi iſtius multis & uarijs iniurijs acciderunt; tamen hæc una cauſſa in opinione Siculorum plurimum ualet, quod, Cerere uiolata, omnes cultus, fructuſq; Cereris in his locis interijſſe arbitrantur. Medemini religioni ſociorũ, iudices: conſeruate ueſtram auctoritatem. neque enim hæc externa nobis eſt religio, neque aliena. quod ſi eſſet; ſi ſuſcipere eam nolletis, tamẽ in eo, qui uiolaſſet, ſancire uos uelle oporteret. nunc uero in communi omnium gentium religione, inq; his ſacris, quæ maiores noſtri ab exteris nationibus adſcita, atque acceſſita coluerunt; quæ ſacra, ut erant re uera, ſic appellari Græca uoluerunt; negligentes, ac diſſoluti ſi cupiamus eſſe, qui poſſimus? Verum etiã urbis omniũ pulcherrimæ, atq; ornatiſſimæ, Syracuſarum direptionem commemorabo, & in medium proferam, iudices; ut aliquando totam huius generis orationem concludam, ac definiam. Nemo fere noſtrum eſt, quin, quemadmodum captæ ſint a M. Marcello Syracuſæ, ſæpe audierit, non numquam etiam in annalibus legerit. conferte hanc pacem cum illo bello, huius prætoris aduentum cum illius imperatoris uictoria, huius cohortem impuram cũ illius exercitu inuicto, huius libidines cum illius cõtinentia: ab illo, qui cepit, cõditas, ab hoc, qui cõſtituras accepit, captas dicetis Syracuſas. ac iã illa omitto, quæ diſperſe a me multis locis dicentur, ac dicta ſunt, forum

Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum a cæde seruatum est, id aduentu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse: portum Syracusanorum, qui tum & nostris classibus, & Carthaginiensium clausis fuisset, eum isto prætore Cilicũ myoparoni, prædonibus q; patuisse. mitto adhibitam uim ingenuis, matres familias uiolatas, quæ tum, urbe capta, commissa nõ sunt neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure uictoriæ: mitto, in quam, hæc omnia, quæ ab isto per triennium perfecta sunt: ea, quæ coniuncta cum illis rebus sunt, de quibus antea dixi, cognoscite. Vrbem Syracusas maximam esse Græcarum urbium, pulcherrimamq; omnium, sæpe audistis. est, iudices, ita, ut dicitur. nam & situ est cum munito, tum ex omni aditu uel terra, uel mari præclaro ad aspectum: & portus habet prope in ædificatione, adspectuq; urbis inclusos: qui cum diuersos inter se aditus habeant, in exitu cõiunguntur, & cõfluunt. eorum cõiunctiõe pars oppidi, quæ appellatur insula, mari disiuncta angusto, ponte rursum adiungitur, & cõtinetur. et tanta est urbs, ut ex quatuor urbibus maximis cõstare [illegible]tur. quarum una est ea, quam dixi, insula: quæ duobus portubus cincta, in utriusque portus ostium, aditumque proiecta est: in qua domus est, quæ regis Hieronis fuit, qua prætores uti solent. in ea sunt ædes sacræ complures, sed duæ, quæ longe ceteris antecellunt, Dianæ una, & altera, quæ fuit ante istius aduentũ ornatissima, Mineruæ. in hac insula extrema est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est. incredibili magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione, ac mole lapidum a mari disiunctus esset. altera autem est urbs Syracusis, cui nomen Acradina est: in qua forum maxi-

mum, pulcherrimæ porticus, ornatißimum Prytaneum, ampliſſima eſt curia, templumq; egregium Iouis Olympij ceteraq; urbis partes una lata uia perpetua, multiq; tranſuerſis diuiſæ, priuatis, ædificijs continentur. Tertia eſt urbis, quæ, quod in ea parte Fortunæ fanum antiquum fuit, Tyche nominata eſt: in qua & gymnaſium ampliſſimum eſt, & complures ædes ſacræ: colituṙq; ea pars, & habitatur frequẽtißime. Quarta autem eſt urbs, quæ, quia poſtrema ædificata eſt, Neapolis nominatur: quam ad ſummam theatrũ eſt maximũ: præterea duo templa ſunt egregia, Cereris unum, alterum Liberæ; ſignumq; Apollinis, qui Teſmotheus uocatur, pulcherrimum, et maximũ: quod iſte ſi portare potuiſſet, non dubitaſſet auferre. Nunc ad Marcellum reuertar, ne hæc a me ſine cauſſa commemorata eſſe uideantur. qui cum tam præclaram urbem ui, copijsq; cœpiſſet, non putauit ad laudem populi R. hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua præſertim nihil periculi oſtenderetur, delere, & extinguere. itaque ædificijs omnibus, publicis & priuatis, ſacris, & profanis ſic pepercit, qui ſi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda, ueniſſet. in ornatu urbis habuit uictoriæ rationem, habuit humanitatis. uictoriæ putabat eſſe, multa Romam deportare, quæ ornamento urbi eſſe poſſent: humanitatis, non plane ſpoliare urbem, præſertim quam conſeruare uoluiſſet. in hac partitione ornatus non plus uictoria Marcelli populo R. appetiuit, quam humanitas Syracuſanis reſeruauit. Romam quæ aſportata ſunt, ad ædem Honoris atque Virtutis, itemq; alijs in locis uidemus. nihil ædibus, nihil in hortis poſuit, nihil in ſuburbano. putauit, ſi urbis ornamenta domum ſuam non contuliſſet, domum ſuam ur-

bi ornamento futuram. Syracusis autem permulta, atque egregia reliquit, deum uero nullum uiolauit, nullum attigit. Conferte Verrem: non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali uiro mortuo fiat iniuria; sed ut pacem cum bello, leges cum ui, forum, & iurisdictionē cum ferro, & armis, aduentum, & comitatum cum exercitu, et uictoria conferatis. Aedes Mineruæ est in insula, de qua ante dixi: quam Marcellus non attigit, quam plenam, atque ornatam reliquit; quæ ab isto sic spoliata, atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum, & consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris prædonibus uexata esse uideatur. Pugna erat equestris Agathoris regis, in tabulis picta præclare, his autem tabulis interiores templi parietes uestiebantur: nihil erat ea pictura nobilius; nihil Syracusis, quod magis uisendum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa uictoria sua profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit. iste, cum ilia iam propter diuturnam pacem, fidelitatemq; populi Syracusani sacra, religiosaq; accepisset; omnes eas tabulas abstulit; parietes, quorum ornatus tot sæcula manserat, tot bella effugerat, nudos, ac deformatos reliquit. & Marcellus, qui, si Syracusas cepisset, duo templa se Romæ dedicaturum nouerat, quod erat ædificaturus, ijs rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, ut ille, sed Veneri, & Cupidini uota deberet, is Mineruæ templum spoliare conatus est. ille deos deorum spoliis ornare noluit: hic ornamenta Mineruæ uirginis in meretricium domum transtulit. uiginti & septem præterea tabulas, pulcherrime pictas, ex eadem æde sustulit: in quibus erant imagines Siciliæ,

regum, ac tyrannorum: quæ non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum, & cognitione formarum. Ac uidete, quanto uerior hic tyrannus Syracusanis fuerit, quam quisquam superiorum; cum illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic etiã deorũ monumenta, atque ornamenta sustulerit. Iam uero quid ego de ualuis illius templi commemorem? uereor, ne hæc qui non uiderunt, omnia me nimis augere, atque ornare arbitrentur. quod Amen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, ut tot uiros primarios uelim, præsertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui hæc uiderint, esse temeritati, & mendacio meo conscios. confirmare hoc liquido, iudices possum, ualuas magnificentiores ex auro, atque ebore perfectiores nullas umquam ullo tempore fuisse. incredibile dictu est, quam multi Græci de ualuarum harum pulchritudine scriptum reliquerint. nimirum forsitan hæc illi mirentur, atque efferant ẽsto: uerumtamen honestius est reip. nostræ, iudices, ea, quæ illis pulchra esse uideantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse, quã prætorem in pace abstulisse. ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in ualuis: ea detrahenda curauit omnia. Gorgonis os pulcherrimum, crinitum anguibus, reuellit, atque abstulit: & tamen indicauit, se non solum artificio, sed etiam pretio, quæstuq; duci: nam bullas omnes aureas ex his ualuis, quæ erant & multæ, & graues, non dubitauit auferre: quarum iste non opere delectabatur, sed ponderе: itaque eiusmodi ualuas reliquit, ut, quæ olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factæ esse uideantur. Etiam ne fraxineas hastas? uidi enim uos in hoc non minime, cum testes di-

cerent, commoueri: quod erant huiusmodi, ut semel uidisse satis esset: in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis: de qua uel audire satis esset? nimium, uidere plus quam semel. etiam ne id concupisti? nam Sappho, quæ sublata de Prytaneo est, dat tibi iustam excusationem, propter ut concedendumq; atq; ignoscendum esse uideatur. an Syllanionis opus, tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quisquam non modo priuatus, sed populus potius haberet, quam homo elegantissimus, atque eruditissimus Verres? nimirum contra dici nihil potest. nostrum enim unusquisque, qui tam beati, quam iste est, nō sumus, tam delicati esse non possumus. si quando quis aliquid istiusmodi uidere uoluerit, eat ad ædem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli: det operam, ut admittatur in alicuius istorū Tusculanum: spectet forum ornatum, si quid iste suorum ædibilibus accommodauit: Verres hæc habeat domi: Verres ornamentis fanorum, atque opidorum habeat plenam domum, uillas refertas. Etiā ne huius operarij studia, ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus & animo, & corpore, ut multo appositior ad deferenda, quam ad auferenda signa esse uideantur. Atque hæc Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit, dici uix potest. nam tum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Græcum pernobile incisum habuit in basi: quod iste, eruditus homo, & Græculus, qui hæc subtiliter iudicat, qui solus intelligit, si unam literam Græcam scisset, certe nō sustulisset. nunc enim, quod inscriptum est inani in basi, declarat quid fuerit, & id ablatum indicat. Quid? signum Paeanis ex ade Aesculapij, præclare factum, sacrum, &

religiosum, non sustuliſti? quod omnes propter pulchritudinem uiſere, propter religionem colere ſolebant. Quid? ex æde Liberi ſimulacrum Aristei non tuo imperio palam ablatum eſt? Quid? ex æde Iouis religioſiſſimum ſimulacrum Iouis imperatoris, quē Græci οὐράνιον nominant, pulcherrime factum, non ne abſtuliſti? Quid? ex æde Liberi paruum illud caput, pulcherrimum, quod uiſere ſolebamus, num dubitaſti tollere? Atquæ ille Pæan ſacrificijs anniuerſarijs ſimul cum Aeſculapio apud illos collebatur: Aristeus, qui, ut Græci ferunt, Liberi filius, inuentor olei eſſe dicitur, una cum Libero patre, apud illos eodem erat in templo conſecratus. Iouem autem imperatorem quanto honori in ſuo templo fuiſſe arbitramini? hinc colligere poteſtis, ſi recordari uolueritis, quanta religione fuerit eadem ſpecie, atq; forma ſignum illud, quod ex Macedonia captum, in Capitolio poſuerat Flamininus. etenim tria ferebantur in orbe terrarum ſigna Iouis imperatoris, uno in genere pulcherrime facta; unum, illud Macedonicum, quod in Capitolio uidemus; alterum in Ponti ore, & anguſtijs; tertium, quod Syracuſis ante Verrem prætorē fuit. illud Flamininus ita ex æde ſua ſuſtulit, ut in Capitolio, hoc eſt in terreſtri domicilio Iouis, poneret. quod autem eſt ad introitum Ponti, id, cum tam multa ex illo mari bella emerſerint, tam multa porro in Pōtum inuecta ſint, uſque ad hanc diem integrum, inuiolatumq; ſeruatum eſt. hoc tertium, quod erat Syracuſis, quod M. Marcellus armatus, & uictor uiderat, quod religioni conceſſerat, quod ciues, atque incolæ Syracuſani colere ac uenæ non ſolum uiſere, uerum etiam uenerari ſolebant, id Verres ex templo Iouis ſuſtulit. Vt ſæpius ad M. Marcellū reuertar, iudices, ſic habetote, plures eſſe a Syracuſanis i-

ſſius aduentu deos, quam victoria Marcelli homines deſide
rato. etenim ille requiſiſſe dicitur etiam Archimedem illũ,
ſummo ingenio hominem, ac diſciplina, eumq; cum audiſ
ſet interfectum, permoleſte tuliſſe. iſte omnia, quæ requi-
ſiuit, non ut ſeruaret, uerum, ut aſportaret, requiſiuit. Iam
illa, quia leuiora uidebuntur, ſi hoc loco dicerentur, ideo
præteribo, quod iſte menſas Delphicas marmore, crateras
ex ære pulcherrimas, uim maximam uaſorum Corinthio
rum ex omnibus ædibus ſacris Syracuſis abſtulit. itaq;, iu-
dices, ij, qui hoſpites, ad ea, quæ uiſenda ſunt, ducere ſolent,
& unumquidque oſtendere, quos illi μυσαγωγους uocant,
conuerſam iam habent demonſtrationem ſuam: nam ut an
te demonſtrabant, quid ubique eſſet; ita nunc, quid undi-
que ablatum ſit, oſtendunt. Quid tum? mediocri ne tan-
dem dolore eos affectos eſſe arbitramini? non ita eſt, iudi-
ces: primum, quod omnes religione mouentur, & deos
patrios, quos a maioribus acceperunt, colendos ſibi diligen
ter, & retinendos eſſe arbitrantur: deinde hic ornatus,
hæc opera, atque artificia, ſigna, tabulæ pictæ Græcos homi
nes nimio opere delectant. itaque ex illorum querimonijs
intelligere poſſumus, hæc illis acerbiſſima uideri, quæ forſi
tan nobis leuia, & contemnenda eſſe uideantur. mihi cre-
dite, iudices: (tametſi noſmet ipſos hæc eadem audire certo
ſcio) cum multas acceperint per hoſce annos ſocij, atque exte
rę nationes calamitates, & iniurias, nullas Græci homines
grauius tulerunt, nec ferunt, quam huiuſcemodi ſpoliatio-
nes fanorum, atque opidorum. licet iſte dicat, emiſſe ſe, ſicu
ti ſolet dicere: credite mihi, iudices, nullæ unquã ciuitas to
tæ Aſiæ, & Græciæ ſignum ullũ, tabulã pictam ullũ dem
que ornamentũ urbis ſuæ uoluntate cuiquam uendidit. niſi

forte existimatis, postea quam iudicia seuera Romæ fieri de sierint, Græcos homines hæc uendere cœpisse; quæ tum non modo non uendebant, cum iudicia fiebant, uerum etiam coe mebant nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scæuolæ, C. Claudio potentissimis hominibus, quorum ædilitates ornatissimas uidimus, commercium istarum rerum cum Græcis hominibus non fuisse; hu, qui post iudiciorum dissolutiones ædiles facti sunt, fuisse acerbiorem etiam scitote esse ciuitatibus falsam istam & simulatam emptionem, quam si quis clam surripiat, aut eripiat palam, atque auferat. nam turpitudinem summam esse arbitrantur, referri in literas publicas, pretio adductam ciuitatem, & pretio paruo, ea, quæ accepisset a maioribus, uendidisse, atque alienasse. etenim mirandum in modum Græci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. itaque maiores nostri facile patiebantur, hæc esse quamplurima apud socios, ut imperio nostro quã ornatissimi, florentissimi q; essent: apud eos autem, quos uectigales, aut stipendiarios fecerant, tamen hæc relinquebant, ut illi, quibus ea iucunda sunt, quæ nobis leuia uidebantur, haberent hæc oblectamenta, & solatia seruitutis. Quid arbitramini Rheginos, qui iam ciues R. sunt, mereri uelle, ut ab ijs marmorea Venus illa ne auferatur? quid Tarentinos, ut ne Europam in Tauro sedentem amittant? ut Satyrum, qui apud illos in æde Vestæ est? ut cætera? quid Tessienses ut Cupidinis signum, propter quod unum uisuntur Thespiæ? quid Gnidios, ut Venerem marmoream? quid ut pictam, Coos? quid Ephesios, ut Alexandrum? quid Cyzicenos, ut Aiacem, aut Medeam? quid Rhodios, ut Ialysum? quid Athenienses, ut ex marmore Iacchum, aut Parrhalum pictum, aut ex ære Myronis buculam? longum est,

& non necessarium commemorare, quæ apud quosque uiſenda ſunt tota Aſia, & Græcia. uerum illud eſt, quamobrem hæc commemorarim, quod exiſtimare uos hoc uolo, mirum quendam dolorem accidere ijs, ex quorum urbibus hæc auferantur. atque ut ceteros omittamus, de ipſis Syracuſanis cognoſcite: ad quos ego cum ueniſſem, ſic primo exiſtimabam, ut Romæ exiſtius amicis acceperam, ciuitatem Syracuſanam propter Heraclij hereditatem non minus eſſe iſti amicam, quam Mamertinam propter prædarum, ac furtorum omnium ſocietatem: ſimul & uerebar, ne mulierum nobilium, & formoſarum gratia, quarum iſte arbitrio prætura per triennium geſſerat, uirorumq; quibuſcum illæ nuptæ erant, nimia in iſtum non lenitudine, ſed etiam liberalitate oppugnarer, ſiquid ex literis Syracuſanorum conquirerem: itaque Syracuſis cum ciuibus R. eram: eorum tabulas exſcribebam, iniurias cognoſcebam: cum diutius in negocio, curaq; fueram; ut requieſcerem, curamq; animi remitterẽ, ad Carpinatij præclaras tabulas reuertebar: ubi cum equitibus R. ex illo cõuentu honeſtiſſimis illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam, Syracuſanis prorſus nihil adiumenti neque publice, neque priuatim exſpectabam, neque erat in animo poſtulare, cum hæc agerem, repente ad me uenit Heraclius, is, qui tum magiſtratum Syracuſis habebat, homo nobilis, qui ſacerdos Iouis fuiſſet: qui honos apud Syracuſanos eſt ampliſſimus. agit mecum, et cum fratre meo, ut, ſi nobis uideretur, adiremus ad eorum ſenatum: frequentes eſſe in curia: ſe iuſſu ſenatus a nobis petere, ut ueniremus, primo nobis fuit dubium, quid ageremus: deinde cito uenit in mentem, non eſſe uitandum nobis illum conuentũ, & locum: itaq; in curiam uenimus. honorifice ſane cõſurgitur.

nos rogatu magistratus assedimus. incipit is loqui, qui et ætate floritate, & ætate, et, ut mihi visum est, usu rerũ antecedebat, Diodorus Timarchides: cuius omnis oratio hanc habuit primo sententiam: Senatum, populumq; Syracusanum moleste, grauiterq; ferre, quòd ego, cum in ceteris Siciliæ ciuitatibus senatum, populumq; docuissem, quid eis utilitatis, quid salutis afferrem, & cum ab omnibus mandata, legatos, literas, testimoniaq; sumpsissem, in illa ciuitate nihil eiusmodi facerem. Respondi, neque Romæ in conuentu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur, caussaq; totius ad me Siciliæ deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse; neque me postulare, ut quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C. Verris statuam uiderem. Quod postea quam dixi, tantus est gemitus factus adspectu statuæ, & commemoratione, ut illud incuriæ positum monumentum scelerum, non beneficiorum uideretur. tum pro se quisque, quantum dicendo assequi poterat, docere me cœpit ea, quæ paulo ante commemorauí: spoliatam urbem, fana direpta, de Heraclij hereditate, quam palæstritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse: néq; postulandum fuisse, ut ille palæstritas diligeret, qui etiam inuentorem olei deum sustulisset: neque illam statuam esse ex pecunia publica, neque publice datam; sed eos qui heredi cuius diripiendæ participes fuissent, faciendam statuendãq; curasse: eosdem Romæ fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, consciosq; flagitiorum: eo minus mirari me oportere si illi communi legatorum uoluntati, & saluti Siciliæ defuissent. Vbi eorum dolorem ex illius iniurijs non modo minorem, sed prope maiorem, quam ceteros

rum Siculorum, esse cognoui; Tum ego meum animum in illos, tum mei cõsilij, negotiiq; totius suscepti caussam ratio nemq; proposui: tum eos hortatus sum, ut caussæ communi, salutiq; ne deessent, ut ei illam laudationem, quam se ui, ac metu coactos paucis illis diebus decresse dicebant, tollerent. itaque, iudices, Syracusani hæc faciunt, istius clientes, atque amici: primum mihi literas publicas, quas in ærario sanctiore cõditas habebant, proferunt: in quibus ostendunt omnia, quæ dixi ablata esse, perscripta, & plura etiam, quam ego potui dicere: perscripta autem hoc modo, quod ex æde Minervæ hoc & illud abesset, quod ex æde Iouis, quod ex æde Liberi. ut quisq; eis rebus tuendis, conseruandisq; præfuerat, ita perscriptum erat, cum rationem ex lege redderet, et, quæ acceperat, deberet tradere, petisse, ut sibi, quod hæres abesset, ignosceretur: itaque omnes liberatos discessisse, & esse ignotum omnibus. quas ego literas obsignandas publico signo, deportandasq; curaui. De laudatione autem ratio sic reddita est: primum, cũ a Verre literæ aliquãto ante aduentum meum de laudatione uenissent, nihil esse decretum: deinde, cum quidam ex illius amicis commonerent, oportere decerni, maximo esse clamore, & conuicio repudiato; &, postea quam meus aduentus appropinquarit, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent: decretum ita esse, ut multo plus illi laudatio mali, quam boni posset afferre. id adeo, iudices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic uos ex me cognoscite. Mos est Syracusis, ut, si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiã, qui uelit: nominatim nemo rogatur: & tamẽ, ut quisq; honore, & ætate antecedit, ita primus solet sua sponte dicere; idq; a ceteris ei cõceditur: si quãdo tacebãt omnes, tunc sortito cogũtur dicere.

cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verres. in quo primum, ut aliquid esset moræ, multi interpellant: de Sex. Peducæo, qui de illa ciuitate, totaq; prouincia optime meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium facessitum, cumq; eum publice pro plurimis eius, & maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peducæus eorum laudatione iam nõ uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando uoluissent, quam quod tum cogerentur. conclamant omnes, & approbant ita fieri oportere. refertur de Peducæo. ut quisque ætate, & honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. id adeo ex ipso S.C. cognoscite: nam principium sententiæ perscribi solet. Recita. QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCAEO. Dicit, qui primi fuaserint, decernitur. refertur deinde de Verre. dic, quæso. QVOD. quo modo? QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. Quid postea scriptum est? CVM SVRGERET NEMO, NEQVE SENTENTIAM DICERET. Quid hoc est? SORS DVCITVR. Quamobrem? nemo erat uoluntarius laudator præturæ tuæ, defensor periculorum tuorum? præsertim cum inire a prætore gratiam posset? nemo. ipsi illi tui conuiuæ, consiliarij, & conscij, uerbũ facere non audebant. in qua curia statua tua stabat, & nuda filij, in ea nemo fuit, quem ne nudus quidem filius in nuda prouincia commoueret. Atque etiam hoc me docẽt, eiusmodi S.C. sese feciſſe laudationem, ut omnes intelligere possent, non laudationem, sed potius irrisionem esse illam, quæ commune faceret istius turpem, calamitosamq; præturam: etenim scriptum esse ita; QVOD iste uir-

gis

gis neminem cæcidisse, a quo cognoscatis nobilissimos homines atque innocentissimos securi esse percussos: QVOD ut gilanter prouinciam administrasset; cuius omnes uigilias in stupris constat, adulterijs q; esse consumptas. hoc autem scriptum etiam, quod proferre non auderet reus, accusator recitare non desineret; QVOD prædones procul ab insula Sicilia prohibuisset Verres; quos etiam intra Siracusanam insulam recepisset. Quæ postea quam ex illis cognoui, discessi cum fratre e curia; ut nobis absentibus, si quid uellent. decernerent. decernunt statim: primum, ut Lucio fratri hospitiū publice fieret, quod is eandem uoluntatem erga Syracusanos susceperisset, quam ego semper habuissem. id non modo tum scripserunt, uerum etiam in ære incisum nobis tradiderunt. ualde hercle te Syracusani tui, quos crebro commemorare soles, diligunt; qui cum accusatore tuo satis iustā caussam cōiungēdæ necessitudinis putāt, quod te accusaturus sit, & quod ad inquirendum in te uenerit. Postea decernitur, ac non uarie, sed prope cunctis sententijs, ut laudatio, quæ C. Verri decreta esset, tolleretur. At uero, cum iam non solum discessio facta esset, sed etiam per scriptum, atque in tabulas relatum, prætor appellatur. at quis appellat? magistratus aliquis? nemo. senator? ne id quidem. Syracusanorum aliquis? minime. quis igitur prætorem appellat? qui quæstor istius fuerat, Cæcilius. o rem ridiculam: o desertum hominem: o desperatum, ac relictum. a magistratu Siculo. ne S. C. Siculi homines facere possent, ne suum ius suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quæstor prætorem appellat. quis hoc uidit? aut quis audiuit? prætor æquus, & sapiens dimitti

iubet senatum cõcurrit ad me maxima multitudo. primum senatores clamare, eripi sibi ius, eripi libertatem: populus senatum laudare, gratias agere: ciues R. a me nusquam discedere. quo quidem die nihil ægrius factum est multo labore meo, quam ut manus ab illo appellatore abstinerentur. cum ad prætorem in ius adissemus, excogitat sane diligenter, & caute, quid decernat: nam ante quam uerbum faceret, de sella surrexit, atque abijt. iusque tum de foro, cum iam adueſperaſceret, discessimus. postridie mane ab eo postulo, ut Syracusanis liceret S. C. quod pridie fecissent, mihi reddere. ille enim uero negat: & ait indignum facinus esse, quod ego in senatu Græco uerba fecissem: quod quidem apud Græcos græce locutus essem, ferri nullo modo posse. Respondi homini, ut potui, ut uolui, ut debui. tum multa, tum etiam hoc me meminit dicere: facile esse perspicuum, quantum inter hunc, & illum Numidicum, uerũ, & germanum Metellum interesset: illum noluisse sua laudatione iuuare L. Lucullum, fratrem uirum, qui cum opti me conuenisset; hunc homini alienissimo a ciuitatibus laudationes per uim, & metũ comparare. quod ubi intellexi, multum apud illum recentes nuncios, multum tabulas nõ commendaticias, sed tributarias ualuisse; admonitu ipsorũ Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus singula perscripta erant. Ecce autem noua turba, atque rixa: ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus plane nudum esse, ac desertum putetis. retinere cœpit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus: quem Syracusani Theoractum uocant: qui illic eius modi est, ut eum pueri sectentur, ut omnes, cum loqui cœperit, irrideant. huius tamen insania, quæ ridicula est alijs, mi

hi tum moleſta ſane fuit. nam cum ſpumas ageret in ore; arderent oculi; uoce maxima: uim me ſibi afferre, clamaret: copulati in ius peruenimus. hic ego poſtulare cœpi, ut mihi tabulas obſignare, ac deportare liceret: ille contra. inſtare ego, omnium mihi tabularum, & literarum fieri poteſtatē oportere: contra. ille furioſus urgere, nihil ad ſe noſtras leges pertinere. prætor intelligens, negare ſibi placere, quod S.C. ratum eſſe non deberet, id me Romam deportare. quid multa? niſi uehementius homini minatus eſſem, ni ſi legum ſanctionem, pœnam q; recitaſſem; tabularum mihi poteſtas facta non eſſet. ille autem inſanus, qui pro iſto cō tra me uehementiſſime declamaſſet, poſtquam non impetrauit, credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo iſtius furta Syracuſana perſcripta erant: quæ ego antea iam ab illis cognoram, & acceperam. Laudent te ſane iam Mamertini: qui ex tanta prouincia ſoli ſunt, qui te ſaluum uelint: ita tamen laudent, ut Heius, qui eius princeps legationis eſt, adſit: ita laudent, ut ea, quæ rogati erunt, mihi parati ſint reſpondere. ac ne ſubito a me opprimantur, hæc ſum rogaturus: nauem debeant ne? fatebuntur: præbuerint ne prætore C. Verre? negabunt: ædificauerint ne nauem oneraria maximam publicæ, quam Verri dederunt? negare non poterunt: frumentum ne ab his ſumpſerit Verres, quod populo R. mitteret, ſicuti ſuperiores? negabunt. quid militum, aut nautarum per triennium dederunt? nullum datum dicent. fuiſſe Meſſanam omnium iſtius furtorum, ac prædarum receptricem? negare non poterunt. permulta multis nauibus illuc exportata? hanc denique nauem maximam a Mamertinis datam, onuſtam, cum

ipso prætore profectam? fatebuntur. Quamobrem tibi habe sane istam laudationem Mamertinam: Syracusanam quidem ciuitatem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatam uidemus: apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. etenim minime conueniebat, ei deorū honores haberi, qui simulacra deorum sustulisset. etiam mehercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de factis suis sustulisset celeberrimum, & sanctissimum, quod eo ipso die Syracusæ a Marcello captæ esse dicuntur, ijdem diem festum Verris nomine agerent; cum iste Syracusanis, quæ ille calamitosus dies reliquerit, ademisset. at uidete hominis impudentiam, atque arrogantiam, iudices, qui non solum Verrea hæc, turpia, ac ridicula, ex Heraclij pecunia constituerit, uerum etiam Marcellea tolli imperarit; ut ei sacra facerent quotannis, cuius opera omnium annorum sacra, deosq; patrios amiserant; eius autem familiæ dies festos tollerent, per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

ACTIONIS. VI. IN. C. VERREM

LIB. V.

ORATIO X.

NEMINI uideo dubium esse, iudices, quin apertissime C. Verris in Sicilia sacra, profanáq; omnia & priuatim, & publicè spoliarit, uersatusq; sit sine ulla non modo religione, uerum etiam dissimulatione in omni genere furandi, atque prædandi. sed quædam mihi magnifica, & præclara eius defensio ostenditur: cui quemadmodum resistam, multo mihi antea est, iudices, prouidendum, ita enim caussa constitur, prouinciam Siciliam uirtute eius, & uigilantia singulari, dubijs formidolosiq; temporibus, a fugitiuis, atque a belli periculis tutam esse seruatam. quid agam, iudices? quo accusationis meæ rationem conferam? quo me uertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. noui locum: uideo, ubi se iactaturus sit Hortensius. belli pericula. tempora reip. imperatorum penuriam commemorabit. tum deprecabitur a uobis, tum etiam pro suo iure contendet, ne patiamini talem imperatorem populo R. Siculorum testimonijs eripi, ne ue obteri laudem imperatoriam criminibus auaritiæ ue litis. Non possum dissimulare, iudices. timeo, ne C. Verres, propter hanc uirtutem eximiam in re militari, omnia, quæ fecit, impune fecerit: uenit enim mihi in mentem, in iudicio M. Aquillij quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonij habuisse existimata sit: qui, ut

erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, caussa prope perorata, ipse arripuit M'. Aquillium, constituitq; in conspectu omnium, tunicamq; eius a pectore abscidit, ut cicatrices populus R. iudicesq; aspicerent aduerso corpore exceptas. simul & de illo uulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit: eoq; adduxit eos, qui erant iudicaturi, uehementer ut uererentur, ne, quem uirum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi R. laudem, sed ad iudicum crudelitatem uideretur esse seruatus. Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio, uiaq; tentatur: idē quæritur. sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium, uitiorumq; princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia reip. tempora reseruandus. Non agam summo iure tecum: non dicam id, quod debeam forsitan obtinere; cum iudicium certa lege sit constitutum, non quid in re militari fortiter feceris, sed quemadmodum manus ab alterius pecunijs abstinueris, abs te doceri oportere. non, inquam, sic agam: sed ita quæro, quemadmodum te uelle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. quid dices? an bello fugitiuorum Siciliam uirtute tua liberatam? magna laus, honesta oratio: sed tamen quo bello? nos enim post id bellum, quod M'. Aquilius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuisse. at in Italia fuit. fateor: et magnum quidem, ac uehemens. num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius uictoriæ gloriam cum M. Crasso, aut Cn. Pompeio communicādam putas? non arbitror hoc etiam deesse tuæ impudentiæ, ut quidquam eius modi dicere audeas. Obstitisti uidelicet, ne ex Italia tran

sire in Siciliam fugitiuorum copiæ possent. ubi? quando? qua ex parte? cum aut nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil umquam prorsus audiuimus: & illud audiuimus, M Crassi, fortissimi uiri, uirtute, consilioq; factũ, ne ratibus coniunctis freto fugitiui ad Messanam trã sire possent. a quo illi conatu non tantopere prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia præsidia ad illorum aduentum opposita putarentur. At, cum in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. quid mirum? ne cum in Sicilia quidem fuit, eodem interuallo pars eius belli in Italiam ulla peruasit etenim propinquitas ad utram partem hoc loco profertur? utrum, aditum facilem hostibus, an contagionem imitandi eius belli periculosam fuisse? aditus omnis hominibus sine ulla facultate nauium non modo disiunctus, sed etiam clausus fuit: ut illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad Oceanum peruenire, quam ad Peloridem accedere. Contagio autem ista seruilis belli cur abs te potius, quam ab ijs omnibus, qui cæteras prouincias obtinuerunt, prædicatur? an quod in Siciliæ iam ante bella fugitiuorum fuerunt? at ea ipsa caussa est, cur ipsa prouincia minimo in periculo sit, & fuerit: nã postea quam illinc M'. Aquilius decessit, omniũ instituta, atque edicta prætorum fuerunt eiusmodi, ut ne quis cum tello seruus esset. uetus est, quod dicam. & propter seueritatem exempli nemini fortasse uetustum inauditum: L. Domitium prætorem in Sicilia cum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum requisisse, quis eum percussisset: cum audisset, pastorem cuiusdam fuisse, eum ad se uocari iussisse: illum cupide ad prætorem, quasi ad laudem, atque ad præmium, accurrisse: quæsisse De-

mitium, qui tantam bestiam percussisset? illum respondisse, uenabulo. statim deinde iussu prætoris in crucē esse sublatum. durum hoc fortasse uideatur: neque ego ullā in partem disputo: tantum intelligo, maluisse Domitium crudelem in animaduertendo, quam in prætermittendo dissolutum uideri. Ergo his institutis prouinciæ, iam tum, cum bello fugitiuorum totā Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortissimus, Cn. Normanus in summo otio fuit: perfacile enim sese Sicilia tuebatur, ne quod in ipsa bellum posset existere. etenim cum nihil tam coniunctum sit, quam negotiatores nostri cum Siculis usu, re, ratione, concordia; & cum ipsi Siculis res suas ita constitutas habeant, ut his pacem expediat esse; imperium autem populi R. sic diligant, ut id imminui; ac commutari minime uelint; cum'q; hæc ab seruorum bello periculā & prætorum institutis, & dominorum disciplina prouisa sint: nullum est malum domesticum, quod ex ipsa prouincia nasci possit. Quid igitur nulli? ne motus in Sicilia seruorum Verre prætore? nullæ ne consensiones factæ esse dicuntur? nihil sane, quod ad senatum populum'q; R. peruenerit: nihil, quod iste Romā publice conscripserit. & tamen coeptum esse in Sicilia moueri aliquot locis seruitium suspicor. id adeo non tam ex re, quam ex istius factis, decretis'q; cognosco. ac uidete, quam non inimico animo sim actus. ego ipse hæc, quæ ille quærit, quæ adhuc numquam audistis, commemorabo, & proferam. In Triochalino, quam locum fugitiui iam ante tenuerunt, Leonidæ cuiusdam Siculi familia in suspicionem uocata est coniurationis. res delata ad istum. statim, ut par fuit, iussu eius homines, qui nominati erant, comprehensi sunt, adductiq;, Lily-

bæum: domino denunciatum est, ut adesset: caussa, dicta dã nati sunt. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam exspectatis aliquam? nolite usquequaque eadem quærere. in metu belli, furandi qui locus potest esse? etiam si qua hic fuit in hac re occasio, prætermissa est. tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denunciauit, ut adesset. fuit nundinatio aliqua, & isti non noua, ne caussam diceret. etiam alter locus, ut absoluerentur. damnatis quidem seruis, quæ prædandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est, testes enim sunt, qui in consilio fuerunt: testes publicæ tabulæ: testes splendidissima ciuitas Lilybetana: testis honestissimus, maximusq; conuentus ciuium R. nihil potest. producendi sunt: itaque producuntur, & ad palam alligantur. Etiam num mihi exspectare uidemini, iudices, quid deinde factum sit: quid iste nihil umquam fecit sine aliquo quæstu, atque præda. quid in eiusmodi re fieri potuit? quod commodum est? exspectate facinus quam multis improbum: uincam tamen exspectationem omnium. Nomine sceleris, coniurationisq; damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente, multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi. Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime? nisi id, quod ego non quæro, quod denique in re tam nefaria. tametsi dubitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, quæri oporteat; quid, aut quantum, aut quo modo acceperis. remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero: neque enim metuo, ne hoc cui quam persuadeatur, ut, ad quod facinus nemo, præter te, ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. uerum de ista furãdi, prædandiq; ratione nihil

dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais bone custos, defensorq; prouinciæ tu, quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia uoluisse cognoras, & de consilij sententia iudicaras, hos ad supplicium iam more maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere, ac liberare ausus es ut, quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis ciuibus R. reseruares? perditæ ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum restituantur, uincti soluantur, exsules reuocentur, res iudicatæ rescindantur. quæ cũ accidunt, nemo est, quin intelligat ruere illam remp. hæc ubi eueniunt, nemo est, qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. atque hæc sicubi facta sunt facta sunt, ut homines populares, aut nobiles supplicio, aut exsilio leuarentur; at nõ ab ijs ipsis, qui iudicassent; at non statim, at non eorum facinorum damnati, quæ ad uitam, & fortunas omnium pertinerent. hoc uero nouum, & eiusmodi est, ut magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile esse uideatur, ut homines seruos, ut ipse, qui iudicarat, ut statim, e medio supplicio dimiserit; ut eius facinoris damnatos seruos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguinem pertineret. O præclarum imperatorem, nec iam cum M'. Aquilio, fortißimo uiro, sed uero cum Paullis, Scipionibus, Mariijs conferendum. Tantũ ne uidisse in metu, periculoq; prouinciæ? cum seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitiuorum uideret; ne quis se commouere auderet, quantum terroris iniecit? comprehendi iussit. quis non pertimescat? caussam dicere dominos: quid seruis tam formidolosum? fecisse uideri, pronunciauit. exortam uidetur flammam paucorum dolore, ac mor

te restinxisse. quid deinde sequitur? uerbera, atque ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum cæterorum, cruciatus, & crux. hisce omnibus supplicijs sunt liberati, quis dubitet, quin seruorum animos summa formidine oppresserit, cum uiderent ea facilitate prætorem, ut ab eo sceleris, coniurationisq; damnatorum uita, uel ipso carnificæ internuncio, redimeretur? Quid? hoc in Apollonienſi Ariſtodamo? quid? in Leonte Megarenſi nonidem feciſti? quid? iſte motus ſeruorum, belliq; ſubita ſuſpicio utrum tibi tandem diligentiam cuſtodiendæ prouinciæ, an nouam rationem improbiſſimi quæſtus attulit? Halycienſis Eumenidæ, nobilis hominis, & honeſti. magnæ pecuniæ uillicus cum impulſu tuo inſimulatus eſſet, HS LX a domino accepiſti. quod, nuper ipſe iuratus docuit, quemadmodum geſtum eſſet. Ab equite R. C. Matrinio abſente, cum is eſſet Romæ, quod eius uillicos, paſtoresq; tibi in ſuſpicionem uenisſe dixeras, HS C abſtuliſti. dixit hoc L. Flauius, qui tibi eam pecuniam numerauit, procurator C. Matrinij: dixit ipſe C. Matrinius: dicet clariſſimus uir, Cn. Lentulus cenſor, qui, Matrinij honoris cauſſa, recenti negotio ad te literas miſit, mittendasq; curauit. Quid? de Apollonio, Dioclis filio, Panormitano, cui Gemino cognomen eſt, præteriri poteſt? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifeſtius proferri poteſt? quem is, uti Panormum uenit, ad ſe uocari, & de tribunali citari iuſſit, concurſu magno, frequentiaq; conuentus. homines ſtatim loqui, mirari, quod Apollonius, homo pecunioſus, tamdiu ab iſto maneret integer: excogitauit: neſcio quid attulit: profecto homo diues repente a Verre non ſine cauſſe citatur: expectatio ſumma om-

nium, quidnam id esset: cum examinatus subito ipse accurrit cum adolescente filio: nam pater grandis natu iamdiu lecto tenebatur. nominat iste seruum, quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit coniurasse, & alias familias concitasse. is omnino seruus in familia non erat. eum statim exhiberi iubet. Apollonius affirmat seruum se omnino illo nomine habere neminem. iste hominem arripi a tribunali, & in carcerem conijci iubet. ille clamare, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse, pecuniam sibi esse innominibus, numeratam in præsentia non habere. hæc cum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quiuis intelligere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, iccirco illa tam acerba iniuria affici; cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in uincla coniectus est. uidete constantiã prætoris, & eius prætoris, qui nunc reus non ita defendatur, ut mediocris prætor, sed ita laudetur, ut optimus imperator. cum seruorum bellum metueretur; quo supplicio dominos indemnatos afficiebat, hoc seruos damnatos liberabat. Apollonium, locupletissimum hominem, qui si fugitiui bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitiuorum nomine, indicta caussa, in uincla coniecit: seruos, quos ipse cum consilio belli faciendi caussa consensisse iudicauit, eos sine consilij sententia, sua sponte, omni supplicio liberauit. quid, si ab Apollonio aliquid commissum est, quam obrem iure in eum animaduerteretur: tamen ne hanc rem sic agemus, ut crimini, aut inuidiæ reo putemus esse oportere, si quo de homine seuerius iudicauit? non agam tam acerbe: non utar ista accusatoria consuetudine, si quod est factum clementer, ut dissolute factum criminer; si quid uindicatum seuere est, ut ex eo crudelitatis inuidiam colligã.

non agam ista ratione: tua sequar iudicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu uoles. simul ac tute cœperis tua iudicia rescindere, mihi succensere desinito: meo enim iure contendam, eum, qui suo iudicio cõdemnatus sit, iuratorum iudicum sententijs damnari oportere, non defendam Apollonij causſam, amici, atque hospitis mei; ne tuum iudicium uidear rescindere, nihil de hominis frugalitate, uirtute, diligentia dicam. prætermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas eius ita constitutas fuisse, familia, pecore, uillis, pecunijs creditis, ut nemini minus expediret, ullum in Sicilia tumultum, aut bellum commouerit. non dicam ne illud quidẽ; si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamẽ in hominem honestißimum, ciuitatis honestißimæ, tam grauiter animaduerti, causſa indicta, non oportuisse. nullam inuidiam in te ne ex illis quidem rebus concitabo, cum esset talis uir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis, patri exacta ætate, adolescenti filio adeundi ad illum miserũ potestatem numquam esse factam. etiam illud præteribo; quotiescunque Panormum ueneris illo anno, & sex mensibus, (nam tamdiu fuit in carcere Apollonius) toties ad te senatum Panormitanum adisse supplicem cũ magistratibus, sacerdotibus q; publicis, orantem, atque obsecrãtem, ut aliquando ille miser, atque innocens calamitate illa liberaretur. relinquam hæc omnia: quæ si uelim persequi, facile ostẽdam, tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus misericordiæ iudicum iam pridem esse præclusos. omnia igitur ista concedam, & remittam: præuideo enim, quid sit defensurus Hortensius. fatebitur, apud istum neque senectutem patris, ne q; adolescentiam filij, ne q; lacrymas utriusque plus ualuisse, quam utilitatem, salutem q; prouinciæ. dicet, remp.

administrari sine metu, ac seueritate non posse, quæret, quæ obrem fasces prætoribus præferantur, cur secures datæ, cur carcer ædificatus, cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta. quæ cum omnia grauiter, seuereq; dixerit; quæram, cur hunc eundem Apollonium Verres idē, repente, nulla noua re allata, nulla defensione, sine causa, de carcere emitti iusserit: tanti unq; in hoc crimine suspicionis esse affirmabo, ut iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione coniecturam facere permittam, quod hoc genus prædandi, quam improbum, quam indignum, quamque ad magnitudinem quæstus immensum, infinitumq; esse uideatur. nam quæ iste in Apollonio fecit, ea, primum breuiter cognoscite, quot, & quanta sint: deinde hæc expendite, atque æstimate pecunia: reperietis, iccirco hæc in uno pecunioso tot constituta, ut ceteris formidines similium incommodorum, atque exempla periculorum proponerentur. Primum insimulatio repentina, capitalis, atque inuidiosi criminis. statuite, quanti hoc putetis, & quam multos redemisse. deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione. æstimate harum rerum omnium pretia: & cogitate, in his iniquitatibus unum hæsisse Apollonium, ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse. postremo tenebræ, uincla, carcer, inclusum supplicium, atque a conspectu parentum, ac liberum, deniq; a libero spiritu, & communi luce secluſum. hæc uero, quæ uel uitæ redimi recte possunt, æstimare pecunia non queo. hæc omnia fere redemit Apollonius, iam mærore, ac miserijs perditus: sed tamen ceteros docuit, ante istius auaritiæ, ac sceleri occurrere. nisi uero existimatis, hominem pecuniosissimum, sine aliqua causſa quæstus, iniectum ad

tam incredibile crimen, aut sine eadem caussa repente exarcere emissum, aut hoc prædandi genus ab isto in illo uno ad hibitum, ac tentatum, & non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum, & iniectum. Cupio mihi, iudices, ab illo subiici, quoniam de militari eius gloria dico, si quid forte prætereo. nam mihi uideor de omnibus iam rebus eius gestis, dixisse, quæ quidem ad belli fugitiuorum pertinerent suspicionem: certe nihil sciens prætermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, uigilantiam, custodiam, defensionemq; prouinciæ. summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit, ne diutius, in tanta penuria uirorum fortium, talem imperatorem ignorare possitis, non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in rege renda celeritatem, neque ad huius, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Paulli rationem, ac disciplinam, neq; ad C. Marij um, atque uirtutem, sed ad aliud genus imperatorum, sane diligenter retinendum, & conseruandum, quæso, cognoscite. Itinerum primum laborem, qui uel maximus est in remilitari, iudices, et in Sicilia maxime necessarius, accipite, quam facilem sibi iste, & iucundum ratione, cõsilioq; reddiderit. primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum, & ad tempestatum uim, ac imbriũ præclarum sibi hoc remedium comparat. urbem Syracusas elegerat: cuius hic situs, atque hæc natura esse loci, cæliq; dicitur, ut nullus umquam dies tam magna, turbulentaq; tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius diei homines uiderent. hic ita uiuebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam uideret. ita

diei breuitas conuiuijs, noctis longitudo stupris, & flagitijs conterebatur. cum autem uer esse cœperat, cuius initium iste non a Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed cum rosam uiderat, tunc incipere uer arbitrabatur; dabat se labori, atque itineribus: in quibus usque eo se præbebat patientem, atque impigrum, ut eum nemo umquam in æquo sedentem uideret. nam, ut mos fuit Bithyniæ regibus, lectica octophoro ferebatur: in qua puluinus erat perlucidus, Melitensi rosa farctus. ipse autem coronam habebat unam in capite. alteram in collo: reticulum que ad nares sibi admouebat tenuissimo lino, minutisque maculis, plenum rosæ. sic confecto itinere, cum ad aliquod opidum uenerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. eo ueniebant Siculorum magistratus, ueniebant equites R. id quod ex multis iuratis audistis: controuersiæ secreto deferabantur: paullo post palam decreta auferebantur. deinde, ubi paullisper in cubiculo, pretio, non æquitate iura descripserat; Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. Quo loco mihi non prætermittēda uidetur præclari imperatoris egregia, ac singulis diligentia. nam scitote esse opidum in Sicilia nullum, ex ijs opidis, in quibus prætores consistere, & conuentum agere solent, quo in opido non isti ex aliqua familia nō ignobili delecta ad libidinē mulier esset. itaque non nullæ ex eo numero in conuiuium adhibebantur palam: si quæ castiores erant, ad tempus ueniebant, lucem, conuentumq; uitabant. erant autem conuiuia non illo silentio prætorum, atque imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratuum conuiuijs uersari solet, sed cum maximo clamore, atque comicio, non nunquam etiam reo

ad

ad manus, atque ad pugnam ueniebat. iste enim, prætor se uerus, ac diligens, qui populi R. legibus nunquam paruisset, illa diligenter legibus, quæ in poculis ponebantur, obtemperabat. itaque erant exitus eiusmodi, ut alius inter manus e conuiuio, tamquam e prælio, auferretur, alius tamquam occasus relinqueretur, pleriq; fusi sine mente, ac sine ullo sensu iacerent; quibus ut, cum aspexisset, non se prætoru conuiuium, sed ut Canensem pugnam nequitiæ uidere arbitraretur. Cum uero æstas summa esse iam cœperat; quod tempus omnes Siciliæ semper prætores in interioribus consumere consueuerunt; propterea quod tum putant ob eundam esse maxime prouinciam, cum in eis frumenta sunt; quod & familiæ congregantur, & magnitudo seruitij perspicitur, & labor operis maxime offenditur; & frumenti copia cõmonet, tempus anni nõ impedit: tum, inquam, cum concursant ceteri prætores, iste nouo quodam ex genere imperator, pulcherrimo Syracusarum loco stativa sibi castra faciebat. nam in ipso aditu, atque ore portus, ubi primum ex alto sinus adurbem ab littore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta uelis collocabat. huc ex illa domo prætoria, quæ regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut per eos dies nemo istum extra illum locum uidere posset. in eum autem ipsum locũ aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset. huc omnes mulieres, quibuscum iste consueuerat, conueniebant: quarum, incredibile est, quanta multitudo fuerit Syracusis. huc homines digni istius amicitia, digni uita illa, conuiuijsq; ueniebant. inter eiusmodi uiros, ac mulieres adultæ ætatis filius uersabatur: ut eum, etiam si natura a parentis similitudi-

ne abriperet, consuetudo tamen, ac disciplina patri similem esse cogeret. huc Tertia illa, perducta perdolum, atque insidias ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur; cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemq; Aeschrionis honesto loco nata, in conuentum suum mimi Isiodori filiam uenisse. iste autem Annibal, qui in suis castris uirtute putares oportere, non genere certari? sic hanc Tertiam dilexi, ut eam secum ex prouincia exportaret. Ac per eos dies, cum iste cum pallio purpureo, talaria; tunica uersaretur in conuiuijs mulierbribus, non offendebantur homines in eo, neque molestè ferebant, abesse a foro magistratum, non iudicia fieri: lucum illum litoris perecrepare totum mulierum uocibus, cantuq; symphoniae, in foro silentium esse summum caussarum, atque iuris, non ferebant homines molestè, non enim ius abesse uidebatur a foro, neque iudicia, sed uis, & crudelitas, & bonorum acerba, atque indigna direptio. Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? huius furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiã, scelus, audaciam, rerum gestarum magnitudine, atque imperatorijs laudibus tegere conaris? hic scilicet est metuendum, ne ad exitium defensionis tuae uetus illa Antoniana dicendi ratio, atque auctoritas proferatur: ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus Rom. adspiciat, ex mulierum morsu uestigia libidinis, atque ne quitiae diu faciant, ut rei militaris, ut belli mentionẽ facere audeas: cognoscentur enim omnia istius era illa uetera: ut, non solum in imperio, uerum etiam in stipendijs qualis fuerit, intelligatis. renouabitur prima illa militia, cum iste e foro abduci, non, ut ipse praedicat, perduci solet

bat. aleatorij Placentini castra commemorabuntur: in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est. multa eius in stipendijs damna proferentur: quæ ab isto æratu fructu dissoluta, & compensata sunt. Iam uero, cum in eiusmodi patientia turpitudinis, aliena, non sua satietate, obduruisset, qui uir fuerit, quot præsidia, quam munita, pudoris, & pudicitiæ, ui, & audacia ceperit, quid me attinet dicere, aut coniungere cum istius flagitio cuiusquam præterea dedecus? non faciam, iudices: omnia uetera prætermittam: duo sola recentia sine cuiusquam infamia ponam, ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis: unū illud, quod ita fuit illustre, notūq; omnibus, ut nemo tam rusticanus homo L. Lucullo, & M. Cotta cos. Romā ex ullo municipio uadimonij caussa uenerit, quin sciret iura omnia populi R. nutu, atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari: alterum, quod, cum paludatus exisset, uotaq; pro imperio suo communiq; populi R. nuncupasset, noctu, stupri caussa, lectica in urbem inuoferri solitus est ad mulierem, nuptam uni propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes diuinas, atque humanas religiones. O dij immortales, quid interest inter mentes hominum, & cogitationes, ita mihi meam uoluntatem, si em̄q; reliquæ uitæ uestra, populiq; R. existimatio cōprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus populo R. mā dauit, sic eos accepi, ut me omnium officiorum obstrictū religione arbitrarer. ita quæstor sum factus, ut mihi honorem illum tum non solum datum, sed etiam creditum, ac cōmissum putarē. sic obtinui quæsturam in prouincia Sicilia. ut omnium oculos in me unum coniectos arbitrarer; ut me, quæsturam q; meā quasi in aliquo orbis ter

re theatro uersari existimarem; ut omnia semper, quæ iucunda uidentur esse, non modo his extraordinarijs cupiditatibus, sed etiam ipsi naturæ, ac necessitati denegarem. nũc sum designatus ædilis: habeo rationem, quid a populo R. acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cærimonia Cereri, Libero, Liberæq; faciendos, mihi Floram matrẽ populo, plebíq; R. ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæq; esse faciundos, mihi sacrarũ ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam: ob earũ rerum laborem, & solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam, posteritatemq; prodendam. ex his ego rebus omnibus, iudices, ita mihi deos omnes propitios esse uelim, ut tamẽsi mihi iucundissimus est honos populi, tamen nequaquam tantum capio uoluptatis, quantum solicitudinis, et laboris, ut hæc ipsa ædilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data sed, quia sic oportuerit, recte collocata, & iudicio populi digno in loco posita esse uideatur: Tu, cum esses prætor renunciatus, quoquo modo, (mitto enim, & præterео, quid tum sit actum) sed cum esses renunciatus, ut dixi, non ipsa præconis uoce excitatus es, qui te toties seniorũ, iuniorumq; centurijs illo honore affici pronunciauit, ut hoc putares, aliquam reip. partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? cum tibi forte obtigisset, ut ius diceres, quantum negotij, quid oneris haberes, numquam cogitasti; neque illud rationis habuisti si forte ex perge facere te posses, eam prouinciam,

quam tueri singulari sapientia, atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam, nequitiamq; uenisse. ita que nō modo domo tua Chelidonem in prætura extrudere noluisti, sed in Chelidonis domum prætura tuam totam detulisti. Se cuta prouincia est in qua tibi numquam uenit in mentem, non tibi iccirco fasces, & secures, & tantam imperij uim, tantamq; ornamentorum omnium dignitatem datam, ut earum rerum ui, & auctoritate omnia repagula iu ris, pudoris, & officij perfringeres; ut omnium bona prædam tuam duceres; nullius res tua, nullius domus clausa, nullius uita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem, & audaciam posset esse: in qua tu te ita gessisti, ut, cum omnibus teneare rebus, ad bellum fugitiuorum confugias: ex quo iam intelliges, non modo tibi nullam defensionem, sed maximam uim criminum exortam. nisi for te Italici belli fugitiuorum reliquias, atque illud Thempsa nium incommodum proferes: ad quod recens cum te peroportune fortuna obtulisset, si quid in te uirtutis, atque industriæ fuisset; idem, qui semper fueras, inuētus es. Cum ad te Valentini uenissent, & pro his, homo disertus, & nobilis M. Marius loqueretur, ut negotium susciperes; ut, cum penes te prætorium imperium, ac nomen esset, ad illam paruam manum extinguendam, ducem te, principemq; præberes: non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in littore, Tertia illa tua, quam tecum deportabas, erat in omnium conspectu. ipsis autem Valentinis, ex tam illustri, nobiliq; municipio, tantis de rebus responsum nullum dedisti; cum esses tunica pulla, & pallio. Quid hunc profiscentem, quid in ipsa prouincia fecisse existimatis, qui, cum iam ex prouincia non ad triumphum, sed ad iu

dictum decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quã sine uoluptate capiebat? O diuina Senatus frequentis in æde Bellonæ admurmuratio. memoria tenetis, iudices; cum adnesperasceret, & paullo ante esset de hoc Thempsano incommodo nunciatum, cum inueniretur nemo, qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixisse quendam, Verrem esse non longe a Thempsa; quam ualde uniuersi ad murmurarint, quam palam principes contra dixerint. & is tot criminibus, testimoniis q; conuictus, in eorum tabellis spem sibi aliquam ponit quorum omnium palam, caussa incognita, uoce damnatus est? Esto: nihil ex fugitiuorum bello, aut suspitione belli laudis adeptus est, quod neque bellum eiusmodi, neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto prouisum est, ne quod esset: at uero cõtra bellum prædonum classem habuit ornatam, diligentiã q; in ea singularem: itaque isto prætore præclare defensa prouincia est. Sic de bello prædonum, sic de classe Siciliẽsi, iudices, dicam, ut hoc iam ante confirmem, in hoc uno genere omnes ineſſe culpas istius maximas, auaritiæ, maiestatis, demẽtiæ, libidinis, crudelitatis. hæc dum breuiter expono, quæso, ut feciſtis adhuc, diligenter attendite. Rem naualem primum ita dico esse administratam, non uti prouincia defenderetur. sed ut classis nomine pecunia quæreretur. superiorũ prætorũ consuetudo cum hæc fuisset, ut naues ciuitatibus, certus q; numerus nauarũ, militumq; imperaretur, maximæ, & locupletissimæ ciuitati Mamertinæ nihil horũ imperauisti, ob quã rẽ quid tibi Mamertini clã dederint pecuniæ, post uidebitur: ex ipsorũ literis, et testibus quæremus. nauem uero Cybeam maximam, triremis instar, pulcherrimam, atque ornatissimam, palam ædificatã sumptu publi-

eo, sciente Sicilia, per magistratum, senatũq; Manertinũ, tibi datã, donatamq; esse dico. hæc nauis onusta præda Siciliensi, cum ipsa quoque esset ex præda simul cum iste decederet, appulsa Veliam est cum plurimis rebus, & ijs, quas ante Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quod erant carissimæ, maximeq; eũ delectabant. eam nauem nuper egomet uidi Veliæ, multiq; alij uiderũt pulcherrimã, atque ornatissimã, iudices. quæ quidẽ omnibus, qui eã aspexerãt, prospectare iam exsilium, atque explorare fugam domini uidebatur. Quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod tametsi probari nullo modo potest, tamen dici quidem in iudicio de pecunijs repetundis necesse est, de tua pecunia constare ædificatam esse eam nauem. audę hoc saltem dicere, quod necesse est. noli metuere, Hortensi, ne quærã, qui licuerit ædificare nauem senatori. anti quæ sunt istæ leges, & mortuæ, quemadmodum tu soles dicere, quæ uetãt. fuit ista reprehensio quõdam, fuit ista seueritas in iudicijs, ut istam rem accusator in magnis crimi nibus obijciendã putaret. quid enim tibi naue opus fuit? qui si quo publice proficiscereris, & præsidij, et uecturæ caussa, ũ pus publico nauigia præberẽtur. priuatim autẽ nec proficisci quoquã potes, nec accersere res trãsmarinas ex ijs locis, in quibus tibi habere, mercari nihil licet. deinde cur qsidquam contra leges paratã? ualeret hoc crimen in illa ueteri seueritate, ac dignitate reip. nunc non modo te hoc crimine non arguo, sed ne illa quidem communi uituperatione reprehẽdo. postremo tu tibi hoc numquam criminosum. numquam inuidiosum fore putasti, celeberrimo loco palã tibi ædificari onerariam nauẽ in ea prouincia, quam tu cum imperio obtinebas? quid eos loqui, qui uidebant, quid existimare eos, qui audiebant,

arbitrabare? inanem te nauem esse in Italiam deductum? nauicularia te, cum Romam uenisses, esse facturum? ne illud quidem quisquam potest suspicari, te habere in Italia maximum fundum, & ad fructus deportandos oneraria nauem comparare. eiusmodi de te uoluisti sermonem esse omnium, palam ut loquerentur, te illâ nauẽ parare, quæ prædam ex Sicilia deportaret, & quæ ad ea furta, quæ reliquisses, commearet? uerum hæc omnia, si doces nauem de tua pecunia ædificatam, remitto, atque concedo. sed hoc, homo amentissime, non intelligis, priore actione ab ipsis Mamertinis, tuis laudatoribus, esse sublatum. nam dixit Heius, princeps ciuitatis, princeps istius legationis, quæ ad tuam laudationem missa est, nauem tibi operis publicis Mamertinorum esse ædificatam, eiq; faciendæ senatorem Mamertinum publicè præfuisse. Reliqua est materiem hãc Rheginis, ut ipsi dicunt, (tametsi tu negare non potes) publicè, quod Mamertini materiem non habent, imperauisti. si, & ex quo fit nauis, & qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio præsto fuerunt: ubi tandem istuc latet, quod tu de tua pecunia dicis impensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primum uideo potuisse fieri, ut ex ærario nihil darent: (etenim uel Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publicè gratis coactis fabris, operisq; imperatis ex ædificiari, atque effici potuit) deinde id quoque perspicio, quod & ostendam, cum istos produxero, ipsorum ex literis, multas pecunias isti, erogatas in operum locationes falsas, atque inanes, esse perscriptas. nam illud minime mirum est, Mamertinos, a quo summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorem, quam populo R. esse cognouerant, eius capiti literis suis peperciisse. sed si

argumento est, Mamertinos pecunias tibi non dedisse, quia scriptum non habent: sit argumento, tibi gratis constare nauem, quia, quid emeris, aut quid locaueris, scriptum proferre non potes. At enim iccirco nauem Mamertinis non imperasti, quod sunt fœderati. Dij approbent. habemus hominē in fœcialium manibus educat, unum præter ceteros in publicis religionibus fœderum sanctum, & diligentem. omnes. qui ante te prætores fuerunt, dedantur Mamertinus, quod ijs nauem contra pactionem fœderis imperarint: sed tamen tu sancte homo, ac religiose, cur Tauromitanis, itē fœderatis, nauem imperasti? an hoc probabis, in æqua causa populorum, sine pretio uarium ius, & disparem conditionem fuisse? quid, si eiusmodi esse hæc duo fœdera duorū populorum, iudices, doceo, ut Tauromitanis nominatim cautum, & exceptum sit fœdere, ne nauem dare debeant; Mamertinis in ipso fœdere sanctum, atque perscriptum sit, uti nauem dare necesse sit; istum autem, contra fœdus, & Tauromitanis imperasse. & Mamertinis remisisse? num cui dubium poterit esse, quin, Verre prætore, plus Mamertinis Cybea, quam Tauromitanis fœdus opitulatum sit? Recitentur fœdera. Isto igitur tuo, quemadmodū ipse prædicas, beneficio, ut res indicat, pretio, atque mercede, minuisti maiestatem reip. minuisti auxilia populi R. minuisti copias maiorum uirtute, ac sapientia comparatas: sustulisti ius imperij, condicionem sociorum, memoriam fœderis. qui ex fœdere ipso nauem uel usq; ad Oceanum, si imperassemus, sumptu, periculoq; suo armatam, atque ornatam mittere debuerunt; hi, ne in freto, ante sua tecta, et domos nauigarēt, ne sua mœnia, portusq; defenderent, pretio abs te ius fœderis, & imperij condicionem emerunt. quid censetis in hoc

fœdere faciundo uoluisse Mamertinos impẽdere laboriũ ope
ræ, pecuniæ, ne hæc bireme adscriberetur, si id ullo modo pos
sent a nostris maioribus impetrare? nam cum hoc munus
imperaretur tam graue ciuitati, inerat nescio quo modo in
illo fœdere societatis quasi quædam nota seruitutis. quod
tum recentibus suis officijs, integra re, nullis populi R. diffi
cultatibus, a maioribus nostris fœdere assequi non potue
runt, id nunc, nullo nouo officio sito, tot annis post, in
re imperij nostri quotannis usurpato, ac semper retento, sũ
ma in difficultate nauium, a C. Verre pretio assecuti sunt.
At non hoc solum assecuti, ne nauem darent ecquem nau
tam, ecquẽ militem, qui aut in classe, aut in præsidio esset,
te prætore per triennium Mamertini dederunt? Deniq; cũ
ex S. C. itemq; ex lege Terentia & Cassia frumentum æ
quabiliter emi ab omnibus Siciliæ ciuitatibus oporteret, id
quoque munus leue, atque commune Mamertini remisisti.
Dies frumentum Mamertinos non debere. Quo modo non
debere? an, ut ne uenderent? non enim erat hoc genus fru
menti ex eo genere, quod exigeretur, sed ex eo, quod emere
tur. te igitur auctore, & interprete, ne foro quidem, et com
mestu Mamertini populum R. iuuare debuerunt: quæ tan
dem ciuitas fuit, quæ deberet, qui publicos agros arant, cer
tum, est, quid ex lege censoria dare debeant. cur ijs quidquã
prætereа ex alio genere imperauisti? quid decumani? num
quid præter singulas decumas ex lege Hieronica debẽt? cur
ijs quoque statuisti, quantum ex hoc genere frumenti empti
darent? qui sunt immunes, ij certe nihil debent. at ijs nõ mo
do imperasti, uerũ etiam, quo plus darent, quam poterãt,
hæ sexagena millia modiũ, quæ Mamertinis remiseras, ad
disti. nec hoc dico, cæteris non recte imperatum esse: Ma-

mertinis, qui erant in eadem causſa, & quibus superiores omnes prætores, item ut ceteris, imperant pecuniam, qui ex S.C. & ex lege dissoluerant, his dico non recte remissum. At, ut hoc beneficium, quemadmodum dicitur, trabali clauo figeret, cum consilio causſam Mamertinorum, cognoscit, & de consilij sententia. Mamertinis se frumentum non imperare, pronunciat. Audite decretum mercenarij prætoris ex ipsius commentario; & cognoscite, quanta in scribendo grauitas, quãta in cõstituendo iure sit auctoritas. Recita. COMMENTARIVM. Libenter ais se facere: ita q; perscribit. quid, si hoc uerbo non usses usus libenter? nos uidelicet inuitum te quæstum facere putaremus. AC. DE CONSILII. SENTENTIA. Præclarum recitari consilium, iudices, audistis. utrum uobis consilium recitari tandem prætoris uidebatur, cum audiebatis nomina, an prædonis improbissimi societas, atque comitatus? En fœderum interpretes, societatis pactores, religionis auctores. numquam in Sicilia frumẽtum publicè est emptum, quin Mamertinis proportione imperaretur, ante quam hoc delectum, præclarumq; consiliũ ipse dedit, ut ab his nummos acciperet, ac sui similis esset. itaque tantũ ualuit istius decreti auctoritas, quãtũ debuit eius hominis, qui, a quibus frumentũ emere debuisset, ijs decretũ uẽ didisset. nam statim L. Metellus, ut isti succæsit, ex C. Sacerdotis & Sex. Peducæi instituto, ac literis, frumentum Mamertinis imperauit. tũ illi intellexerũt, se id, quod a malo auctore emissent, diutius obtinere nõ posse. Age porro, tu qui te tã religiosum existimari uoluisti interpretẽ fœderũ, cur tauromenitanis frumẽtũ, cur Netinis imperasti? quarũ ciuitatũ utraq; fœderata est. ac Netini quidẽ sibi nõ defuerũt: nã, simul ac pronũciasti, libẽter te Mamertinis quidem

remittere; te adierunt, & eandem suam causſam fœderis esſe docuerunt. tu aliter decernere in eadem causſa non potuiſti: pronuncias, Netinos frumentum dare non oportere: & ab his tamen exigis. Cedo mihi eiusdem prætoris literas & rerum decretarum, & frumenti imperati, & rerum decretarum tritici empti. Quid potius in hac tanta, ac tam turpi inconstantia suſpicari possumus, iudices, quam id, quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam, cum poſceret, non dari, aut id esse actum, ut intelligerent Mamertini, bene se apud istum tam multam pretia, ac munera collocaſſe, cum idem alij iuris ex eadem causſa non obtinerent? Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ laudationis, in qua quam multa sint uulnera, quis est uestrũ, iudices, quin intelligat? primum, in iudicijs. qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullum dare, quam illum quaſi legitimum numerum consuetudinis non explere. tot in Sicilia ciuitates sunt, quibus tu per triennium præfuiſti: arguũt cæteræ: paucæ, & paruæ, metu repreſſæ, silent: una laudat. hoc quid est, niſi intelligere, quid habeat utilitatis uera laudatio? Sed tamen ita, Verres, prouinciæ præfuiſti, ut hac utilitate necesſario tibi sit carendum. deinde, id quod alio loco ante dixi, quæ est iſta tandem laudatio, cuius laudationis legan principes & publice tibi nauem ædificatam, & priuatim se ipſos abs te ſpoliatos, expilatosq; esse dixerunt? poſtremo quid aliud iſti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, niſi teſtimonio nobis sunt, te omnia sibi esse largitum, quæ tu de rep. noſtra detraxeris? Quæ colonia est in Italia tam bono iure, quod tam immune municipium, quod per hos annos tam commoda uacatione sit uſum omnium rerum, quã Mamertina ciuitas per triennium? soli, ex fœdere, quod de-

buerunt, non dederunt: soli, isto prætore, omnium rerum immunes fuerunt: soli, istius imperio, ea condicione uitæ fuerunt, ut populo R. nihil darent, Verri, nihil denegarent. Verum ut ad classem, quo ex loco sum digressus, reuertar: accepisti a Mamertinis nauem contra legem, remisisti contra fœdera. ita in una ciuitate bis improbus fuisti; cum & remisisti, quod non oportebat; & accepisti, quod nō licebat. exigere te oportuit nauem, quæ contra prædones, non quæ cum præda nauigaret; quæ defenderet, ne prouincia spoliaretur, non quæ noua prouinciæ spolia portaret. Mamertini tibi et urbem, quo furta undique portares; & nauem, qua exportares, præbuerūt. illud tibi opidum receptaculum prædæ fuit: illi homines testes, custodesq; furtorum: illi tibi & locum furtis, & furtorum uehiculum comparauerunt. itaque ne tum quidem, cum classem auaritia, ac nequitia tua perdidisti, nauem Mamertinis imperare ausus es. quo tempore, in tanta inopia nauium, tantaq; calamitate prouinciæ, etiam si precario essent rogandi, tamen ab ijs impetrare turpe. reprimebat enim tibi & imperandi uim, & rogandi conatum præclara illa non populo R. reddita biremis, sed prætori donata Cybea. ea fuit merces imperij, auxilium iuris, consuetudinis, fœderis. habetis unius ciuitatis firmum auxilium, amissum, ac uenditum pretio cognoscite nunc nouam prædandi rationem, ab hoc primum excogitatam. Sūptum omnem in classem frumento stipendio, ceterisq; rebus nauarcho suo quæque ciuitas semper dare solebat. is neque, ut accusaretur a nautis, committere audebat, et ciuibus suis rationem referre debebat: in illo omni negotio non modo labore, sed etiam periculo suo uersabatur. erat hoc, ut dico, facinus esse semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus pro

uincijs, etiam in sociorum, & Latinorum stipendio, de suo peculio, tum cum illorum auxilijs uti solebamus. Verres, post imperium constitutum, primus imperauit, ut ea pecunia omnis a ciuitatibus sibi adnumeraretur, ut is eam pecuniã tractaret, quem ipse præfecisset. Cui potest esse dubiũ, quãm ebrem & omnium consuetudinem ueterem primus immutaris, & tantam utilitatem per alios tractandæ pecuniæ neglexeris? & tãtã difficultatẽ cũ crimine, molestiã cũ suspicione susceperis? Deinde alij quæstus instituũtur, ex uno genere nauali, audete quã multi accipere a ciuitatib. pecunias ne nautas darent; pretio certo misso, facere nautas; missorum omne stipendium lucrari; reliquis, quod deberet, nõ dare. hæc omnia ex ciuitatum testimonijs cognoscite. Recita. TESTIMONIA. CIVITATVM. Hunccine hominem? hanccine impudentiam, iudices? hanccine audaciam? ciuitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere; certum pretium, sexcenos nummos, nautarum missioni constituere. quos qui dederat, commeatum totius æstatis abstulerat. iste, quod & nautæ nomine pro stipendio, frumentoq; acceperat, lucrabatur. ita quæstus duplex unius missione fiebat. atque hæc homo amentissimus in tanto prædonum impetu, tantoq; periculo prouinciæ sic palam faciebat, ut & ipsi prædones scirent, & tota prouincia testis esset. Cum, propter istius hãc tantã auaritiam, nomine classis essent in Sicilia, re quidẽ uera naues, inanes, quæ prædã prætori, nõ quæ prædonibus metũ afferrent; tamen, cũ P. Cesecius, & P. Talius decem nauibus hiũ semiplenis nauigarent, nauem quadam piratarũ, præda refertam, non ceperunt, sed abduxerunt, onere suo plane captam, atque depressam, erat ea nauis plena in-

mentutiu formosissimæ, plena argenti facti, atque signati, multa cum stragula uestis. hæc una nauis a classe nostra non capta est. sed inuenta ad Megaridē qui locus est non longe a Syracusis. quod ubi isti nunciatum est; tametsi noctu cum mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen, & statim quæstori, legatoq; suo custodes misit complures, ut omnia sibi integra quamprimum exhiberentur. appellitur nauis Syracusas: exspectatur ab omnibus supplicii sumi de capitis putatur. iste, quasi præda sibi adducta nō prædonibus capti, si qui senes, aut deformes erant, eos in hostium numero ducat. qui aliquid formæ, ætatis, artificiiq; habebant, abducit omnes: non nullos scribis suis filio, cohortiq; distribuit: symphoniacos sex cuidam amico suo Romam muneri misit: nox illa tota exinanienda naui consumitur. archipirata tam ipsum uidet nemo; de quo supplicium sumi oportuit: hodiéq; omnes sic habent persuasum, (quid eius sit, uos coniectura quoque assequi debetis) istum clam a piratis ob hūc archipiratam pecuniam accepisse. coniectura est: iudex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non mouetur. hominem nostis; consuetudinemq; omnium tenetis; qui ducem prædonum, aut hostium operit, quam libenter eum palā atque oculos omnium esse patiatur. hominem in tanto conuentu Syracusis uidi neminem, iudices, qui archipiratam captum uidisse diceret, cum omnes, ut mos est, concurrerent, quærerent, uidere cuperent. quid accidit, cur tantopere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam aspicere posset? homines maritimi Syracusis, qui sæpe istius ducis nomen audissent, sæpe tinuissent, cum eius cruciatu, atque supplicio pascere oculos, animumq; exaturare uellent; potestas aspiciendi nemini facta est.

Vnus plures prædonum duces uiuos cepit P. Seruilius; quam omnes antea. ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut uidere piratam captum non liceret? at contra, quacumque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus uictorum, captorumq; hostium præbebat: itaque ei concursus undique fiebant, ut non modo ex iis opidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis uisendi caussa conuenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo R. fuit, atque iucundissimus? quia nihil est uictoria dulcius: nullum est autem testimonium uictoriæ certius, quam, quos sæpe metueris, eos te uictos ad supplicium duci uidere. Hoc tu quamobrē non fecisti? quamobrem ita iste pirata celatus est, quasi eum astiœre nefas esset? quamobrem supplicum non sumpsisti? quam ob caussam hominem reseruasti? ecquem audisti in Siciba ante captum archipiratam. qui non securi percussus sit? unum credo auctorem tui facti: unius profer exemplum. uiuum tu archipiratam seruabas, quem per triumphum, credo quem ante currum tuum ducerēs. neque enim quidquam erat iam reliquum, nisi, ut, classe populi R. pulcherrima emissa, prouinciaq; lacerata, triumphus naualis tibi decerneretur. Age porro, custodiri ducem prædonum nouo more, quam securi ferirī omnium exemplo, magis placuit. quæ sunt istæ custodiæ? apud quos hominēs? quemadmodum est asseruatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis, plerique nostris. opus est ingens, magnificum, regum, ac tyrannorum: totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, & multorum operis penitus excisō. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undiq;, nihil tam tutū ad custodias nec fieri, nec cogi

tari

ueri potest. in has Lautumias, si qui publicæ custodiendi sunt, etiam ex ceteris opidis Siciliæ deduci imperantur. eo quod multos captiuos ciues R. coniecerat, & quod eodem ceteros piratas contrudi imperarat; intellexit, si hunc sub diticiuum archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis, illis in Lautumijs, uerus ille dux quæreretur. itaque hominem huic optimæ, tutissimæq; custodiæ non audet committere: denique Syracusas totas timet: amandat hominem, quo? Lilybæum fortasse? uideo: tamen homines maritimos non plane reformidat. minime, inquies. Panormum igitur? audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. ne Panormum quidem. quid igitur? quo putatis? ad homines a Piraturum metu, & suspicione alienissimos, a nauigando, rebusq; maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomen numquam uimuissent maritimi prædonis, unum te prætore horruissent Apronium terrestrem archipiratam. & ut quius facile perspicæret, id ab isto actum esse, ut ille suppositus facile & libenter se illum, qui non erat, esse simularet; imperat Centuripinis, ut is uictu, ceteris q; rebus quamliberalissime, commodissime q; habeatur. Interea Syracusani, homines periti, & humani, qui non modo ea, quæ perspicua essent, uidere, uerum etiam occulta suspicari possent, habebant rationem omnes quotidie piraturum, qui securi ferirentur; quam multos esse oporteret, ex ipso nauigio, quod erat factum sex remorum numero, coniciebant. iste, quod omnes, qui artificij aliquid habuerant, aut formæ, remouerat, atque abduxerat; reliquos, si, ut

consuetudo est, uniuersos ad palum alligasset, clamorē populi fore suspicabatur; cū tanto plures adducti essent, quā relicti propter hanc caussam cum instituisset alios alio tempore producere; tamen in tanto conuentu nemo erat, quin rationem, numeroq; haberet, & reliquos non desideraret solum. sed etiam posceret, & flagitaret. cum maximus numerus deesset; tum iste, homo nefarius, in eorum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere, & supponere cœpit ciues R. quos in carcerem antea coniecerat. quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat, & ex Hispania fugientes ad Siciliam appulsos esse dicebat: alios, qui a prædonibus erāt capti, cum mercaturas facerent, aut aliam ob caussam nauigarent; sua uoluntate cum piratis fuisse arguebat. itaque dlijs ciues R. ne cognoscerentur, capitibus obuolutis e carcere ad palum, atque ad necem rapiebantur: alij, cum a multis ciuibus R. recognoscerentur, ab omnibus defenderentur, securi feriebantur. quorum ego de acerbissima morte crudelissimoq; cruciatu dicam, cū eū locū tractare cœpero; & ita dicam, ut, si me in ea querimonia, quam sum habiturus de istius crudelitate, & de ciuium R. indignissima morte, non modo uires, uerum etiam uita deficiat, id mihi præclarum, & iucundū putem. hæc igitur est gesta res, hæc uictoria præclara: myoparone piratico capto, dux liberatus: symphoniaci Romam uissi: formosi homines, & adolescentes, & artifices, domum abducti; in eorum locum, & ad eorum munerum ciues R. hostilem in modum cruciati, & necati: omnis uestis ablata: omne aurum, & argentum & ablatum, & auersum. At quemadmodum ipse se se induit priore actione? qui tot dies tacuisset, repente in M. Annij, hominis

splendidissimi, testimonio, cum in ciues R. dixisset, & archipiratam negasset securi esse percussum, exiluit, conscientia sceleris, & furore ex maleficijs concepto excitatus: dixit se quod sciret sibi crimini datum iri, pecuniâ accepisse, neque de uero archipirata sumpsisse supplicium, ideo securi nó percussisse: domi esse apud sese archipiratas dixit duos. O clementiam populi R. seu potius patientiam miram, ac singularem. ciuem R. securi esse percussum, Annius eques R. dicit: taces. archipiratam negat: fateris. fit in eo gemitus omnium, & clamor, cum tamen a præsenti supplicio tuo se cõtinuit populus Rom. & repressit, & salutis tuæ rationem iudicum seueritati reseruauit. Qui sciebas tibi crimini dari? quamobrẽ sciebas? quamobrem etiam suspicabare tibi inimicũ habebas neminem. si haberes, tamen non ita uixeras, ut mecum iudicij propositum habere deberes. an te, id quod fieri solet, conscientia timidum, suspiciosum q; faciebat? qui igitur, cum esses in imperio, iam tum iudicium, & crimen horrebas; reus. cum tot testibus coarguare, potes de damnatione dubitare? Verum si crimen hoc metuebas, ne quis abs te suppositum esse diceret, qui pro archipirata securi ferire tur: utrum tandem tibi ad defensionem firmis fore putasti, in iudicio, coactu, atque efflagitatu meo, producere ad ẽgnotos, tanto post, eum, quem archipiratam esse diceres, an recenti re, Syracusis apud notos, inspectante Sicilia pæne tota, securi ferire? uide, quid interfit, utrum faciendum fuerit. in illo reprehensio nulla esse potuit: hic defensio nulla est. itaque illud semper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis præter te fecerit, quæro. Piratam uiuum tenuisti: quem ad finem? dum cum imperio fuisti quamobrem? quã ob caussam? quo exemplo? cur tam diu? cur, inquam ci

uibus R. quos piratæ ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? Verum esto: sit tibi illud liberum omne tempus, quod cum imperio fuisti: etiam ne priuatus? etiam ne reus? etiam ne pæne damnatus hostium duces priuata in domo retinuisti? unum, alterum mensem, prope annum denique domi tuæ piratæ, a quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt, hoc est quoad per M'. Acilium Glabrionem licitum est; qui, postulante me, produci, atque in carcerem condi imperauit. quod est huiusce rei ius? quæ consuetudo? quod exemplum? hostem acerrimum, atque infestissimum populi R. seu potius communem hostem gentium, nationumq;, omnium quisquam omnium mortalium, priuatus, intra mœnia, domi suæ, retinere poterit? Quid, si pridie, quam a me tu coactus es confiteri, ciuibus R. securi percussis, prædonum ducem uiuere, apud te habitare; si inquam, pridie domo tua profugisset; si aliquam manum contra populum R. facere potuisset; quid dicares? apud me habitauit: mecum fuit: ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, uiuum, atque incolumem reseruaui. Ita ne uero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quæ debentur hostibus uictis, ad tuum, non ad populi R. tempus conferres? populi R. hostis priuatis custodijs asseruabitur? at etiam qui triumphant, & eos diutius uiuos hostium duces seruant, ut, his per triumphum ductis, pulcherrimum spectaculum, fructumq; uictoriæ populus R. perspicere possit; tamen, cum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent; idemq; dies & uictoribus imperij, & uictis ui-

te finem fecit. Est nunc, credo, cuiquam dubium, quin tu id commissurus non fuerit: præsertim cum statuisses, ut ais, tibi causam esse dicendam; ut ille archipiratæ non potius securi feriretur, quam, quod erat ante oculos positum tuo periculo uineret. si enim esset mortuus; tu, qui crimen ais te metuisse, quæro, cui probares? cum constaret istum Syracusis ab nullo usum esse archipiratum, ab omnibus desideratum; cum dubitaret nemo, quin abs te pecunia liberatus esset; cum uulgo loquerentur, suppositum in eius locum, quem pro illo probare uelles; cum tute fassus esses, te id crimen tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc, cum uiuum istum nescio quem produces, tamen ne id credi uoles? quid si aufugisset, si uincla rupisset, ita ut Nico ille nobilissimus piratæ fugit, quem P. Servilius, qua felicitate operat, eadem re cuperauit; quid dicerés? Verum hoc erat: si ille semel uerus archipiratæ securi percussus esset, pecuniam illam non haberes: si hic falsus esset mortuus, aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quam uolui, de illo archipiratæ: & tamen ea, quæ certissima sunt huius criminis argumenta, prætermisi. si uolo enim mihi totum esse crimen hoc integrum, est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reseruetur. Hæc tanta prædo auctus, mancipijs, argento, ueste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites reuocandos, alendosq; esse cœpit; cum ea res non solum prouinciæ saluti, uerum etiam ipsi prædæ esse posset. nam æstate summa, quo tempore ceteri prætores obire prouincias, & concursare consueuerunt, aut etiam in tanto prædonum metu, & periculo ipsi nauigare, eo tempore

ad luxuriam, libidines q; suas domo sua regia, quæ regis Hieronis fuit, qua prætores uti solent, contemptus nō fuit: taberna cula, quemadmodū consueuerat tēporibus æstiuis, quod antea iam demonstraui, carbaseis intenta uelis collocari iussit in litore: quod est litus in insula Syracusis post Arethusæ fontem, propter ipsum introitum atque ostium portus, amœno sane, & arbitris remoto loco, hic dies æstiuos sexaginta prætor populi R. custos, defensorq; prouinciæ sic uixit, ut muliebria quotidie conuiuia essent, uir accumberet nemo, præter ipsum, & prætextatum filiū. tameisi recte sine exceptione dixeram, uirum, cum isti essent, neminem fuisse. non numquā etiam libertus Timarchides adhibebatur: mulieres autē nuptæ nobiles, præter unā mimi Isidori filiam, quam iste, propter amorem ab Rhodio tibicine abduxerat; Pippa quædam, uxor Aschrionis Syrā cusanii: de qua muliere plurimi uersus, qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia per celebrātur. erat Nicē, facie eximia, ut prædicatur, uxor Cleomenis Syracusani. hanc Cleomenes uir amabat, uerumtamen huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis, beneficiq; plurimis deuinciebatur. illo autem tempore iste, tameisi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamē, cū uir esset Syracusis, uxorem eius parum poterat animo solu to, ac libero, tot in acta noctes ac dies secum habere. itaque excogitat rem singularē. naues, quibus legatus præfuerat, Cleomeni tradit: classi populi R. Cleomenem Syracusanum præesse iubet, atque imperat. hoc eo facit. ut ille non solum abesset a domo, tum cum nauigaret; sed etiam libenter cum magno honore, beneficioq; abesset; ipse autem, remoto, atque ablegato uiro, non liberius, quam ante, (quis enim im-

quam istius libidini obstitit? sed paulto soluiore tamen animo secum illam haberet. si non tamquam uirum, at tamquam æmulum remouisset. Accipit nauem sociorum, atque amicorum Cleomenes Syracusanus. quid primum aut accusem, aut querar, iudices? Siculo ne homini legati, quæstoris, prætoris denique potestatem. honorē, auctoritatem dari? si te impediebat ista conuiuiorum. mulierumq; occupatio, ubi quæstores? ubi legati? ubi ternis denarijs æstimatum frumētum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot, tantaq; ornamenta magistratibus, & legatis a senatu, populoq; R. permissa & data? denique ubi præfecti, & tribuni tui? si ciuis R. dignus isto negotio nemo fuit; quid ciuitates, quæ in amicitia, fideq; populi R. perpetuo manserant? ubi Segestana? ubi Centuripina ciuitas? quæ tū officijs, fide, uetustate, tum etiam cognatione pop. R. nome attingūt. O dij immortales, quid, si harū ipsarū ciuitatum militibus, nauibus, nauarchis Syracusanus Cleomenes iussus est imperare? non omnis honos ab isto dignitatis, æquitatis, officij sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis socijs, Syracusanis hostibus uteremur? atque hæc omnia, ad memoriam uetustatis, non ad contumeliam ciuitatis referri uolo. itaque ille, uir clarissimus, summusq; imperator M. Marcellus, cuius uirtute capiæ, misericordia conseruatæ sunt Syracusæ, habitare in ea parte urbis, quæ insula est, Syracusanum neminem uoluit. hodie, inquam, Syracusanum in ea parte habitare non licet. est enim locus, quem uel pauci possunt defendere. committere igitur cum non fidelissimis hominibus noluit: simul quod ab illa parte urbis nauibus aditus ex alto est. quamobrem qui nostros exercitus sæpe exclusserant, ijs claustra loci committenda non existi-

mauit. Vide, quid interſit inter tuam libidinem, malorũq; auctoritatem; inter amorem, furoremq; tuum, & illorum conſilium, atque prudentiam. illi aditum litoris Syracuſanis admerunt: tu maritimum imperium conceſſiſti. illi habitare in eo loco Syracuſanũ, quo naues accedere poſſent, noluerũt: tu claſſi, & nauibus Syracuſanum præeſſe uoluiſti, quibus illi urbis ſuæ partẽ ademerũt, ijs tu noſtri imperij partẽ dediſti: & quorum ſociorum opera Syracuſani nobis dicto audientes ſunt, eos Syracuſanis dicto audientes eſſe iußiſti. Egreditur Centuripina quadrireme Cleomenes e portu: ſequitur Segeſtana nauis, Tyndaritana, Herbitenſis, Heraclienſis, Apollonienſis, Haluntina, præclara claſsis in ſpeciẽ, ſed inops, & infirma propter dimiſsionem propugnatorũ, atque remigũ. tãdiu imperio ſuo claſſem iſte prætor diligens uidit, quãdiu conuiuiũ eius flagitioſiſsimum præteruecta eſt. ipſe autem, qui uiſus multis diebus non eſſet, tum ſe tamen in conſpectum nautis pauliſper dedit. ſtetit ſoleatus prætor populi R. cum pallio purpureo, tunicaq; talari, muliercula nixus, in litore. iã hoc ipſo iſtum ueſtitu Siculi, ciues q; R. permulti ſæpe uiderunt. poſtea quam paullum prouecta claſsis eſt, & Pachynum quincto die denique appulſa eſt, nautæ famæ coacti, radices palmarum agreſtium, quarum erat in illis locis, ſicut in magna parte Siciliæ, multitudo, colligebant, & his miſeri, perditiq; alebantur. Cleomenes autem, qui alterũ ſe Verrem cum luxuria, atque nequitia, tum etiam imperio putaret, ſimiliter totos dies, in litore tabernaculo poſito, perpotabat. ecce autem repente, ebrio Cleomene, eſurientibus ceteris, nunciatur piratarum naues eſſe in portu Ediſſa. nam ita is locus nominatur. noſtra autem claſsis erat in por

tu Pachyni. Cleomenes autem, quod ibi erat terrestre præsidium non re, sed nomine, sperabat ijs militibus, quos ex eo loco deduxisset, explere se numerum nautarum, & remigum posse. reperta est eadem istius hominis auarissimi ratio in præsidijs, quæ in classibus. nam erant perpauci reliqui, ceteriq; dimissi princeps Cleomenes in quadriremi Cẽturipina malũ erigi, uela fieri, præcidi anchoras imperauit, & simul, ut se ceteri sequerentur, signum dari iussit. hæc Centuripina nauis erat incredibili celeritate ueliꝫ: nam scire isto prætore nemo poterat, quid quæque nauis remis facere posset: & si in hac quadriremi propter honorẽ, & gratiã Cleomenis, minime multi remiges, & milites deerãt. euolarat iam e conspectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tunc ceteræ naues suo in loco moliebantur. erat animus in reliquis: quamquam erant pauci, quoquo modo sese res habebat, pugnare tamen se uelle clamabãt; & quod reliquum uitæ, uiriumq; fames fecerat, id ferro potissimum reddere uolebant. quod si Cleomenes non tanto ante fugisset, aliqua tamen ad resistendũ ratio fuisset. erat enim sola illa nauis constrata, & ita magna, ut propugnaculo ceteris posset esse: quæ, si in prædonum pugna uersaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones uideretur. sed tũc inopes relicti a duce, præfectoq; classis, eundem necessario cursum tenere cœperunt. Pelorum uersus, ut ipse Cleomenes, ita ceteri nauigabant. neque ita tamen tam prædonum fugiebant impetum, quam imperatorẽ sequebantur. tum ut quisque in fuga postremus, ita in periculo princeps erat. postremam enim quamque nauem piratæ primã adoriebantur. ita prima Haluntinorum nauis capitur: cui præerat Haluntinus, homo nobilis, Philarchus,

quem ab illis prædonibus Locrenses postea publicæ redemerunt: ex quo uos priore actione iurato remomnem, caussam q; cognostis deinde. Apollonienſis nauis capitur, et eius præfectus Anthropinus occiditur. hæc dū agūtur, interea Cleomenes iam ad Pelori litus peruenerat, iam sese in terram e naui eiecerat, quadriremem q; in salo fluctuantem reliquerat. reliqui præfecti nauium, cum in terram imperator exisset cum ipsi neque repugnare, neque mari effugere ullo modo possent, appulsis ad Pelorū nauibus Cleomenē per se cum sunt tunc prædonū dux Heracleo, repente, præter spē, non sua uirtute, sed istius auaritia, nequitia q; uictor, classem pulcherrimam populi R. in litus expulsam, & eiectam, cum primum aduesperascæret, inflammari, incendiq; iussit. O tempus miserum, atque acerbum prouinciæ Siciliæ: o casum illum multis innocentibus calamitosum, atque funestum: o istius nequitiam, ac turpitudinem singularem. una atque eadem nox erat, qua prætor amoris turpissimi flamma, ac classis populi R. prædonum incendio conflagrabat. Affertur nocte intempesta grauis huiusce mali nuncius Syracusas: curritur ad prætorium, quo istum e conuiuio illo præclaro reduxerant paullo ante mulieres cum cantu, atque symphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in publico esse non audet: includit se domi: neque aderat uxor, quæ consolari hominem in malis posset. huius autem præclari imperatoris ita erat seuera domi disciplina, ut, in re tanta, in tam graui nuncio, nemo admitteretur, nemo esset, qui auderet aut dormientem excitare, aut interpellare uigilantem. iam uero, re ab omnibus cognita, concursabat urbe tota maxima multitudo. nō enim, sicut antea consuetudo erat, prædonum aduectum significabat ignis

e ſpecula ſublatus, aut tumulto; ſed flamma ex ipſo incendio nauium & calamitatem acceptam, & periculum reliquũ nunciabat, cũ prætor quæreretur, & conſtaret ei neminẽ nunciaſſe; fit ad domũ eius cũ clamore cõcurſus, atque impetus. tũ iſte excitatus exit: audit rem omnẽ ex Timarchide: ſagum ſumit. lucebat iam fere: procedit in medium, uini, ſomni, ſtupri plenus. excipitur ab omnibus eiuſmodi clamore. ut ei Lampſaceni periculi ſimilitudo uerſaretur ante oculos. hoc etiam maius hoc uidebatur, quod in odio ſimili multitudo hominum hæc erat maxima. tum iſtius acta commemorabantur, tum flagitioſa illa conuiuia: tum appellabantur a multitudine mulieres nominatim: cũ quærebatur ex ipſo palam, tot dies continuos, per quos nunquã uiſus eſſet, ubi fuiſſet? quid egiſſet? tum imperator ab iſto præpoſitus Cleomenes flagitabatur: neque quidquam prius eſt factum, quam ut illud Vticenſe exemplũ de Adriano transferretur Syracuſas, ut duo ſepulcra duorum prætorum improborum, duabuſq; in prouincijs conſtituerentur. uerum habita eſt a multitudine ratio temporis, habita eſt tumultus, habita etiam dignitatis, exiſtimationiq; communis; quod is eſt conuentus Syracuſis ciuium R. ut nõ modo illa prouincia, uerum etiam hac rep. digniſſimus exiſtimetur. confirmant ipſi ſe, cum is etiam tum ſemiſomnis ſtupere: arma capiunt: totum forum, atque inſulam, quæ eſt urbis magna pars, complent. unam illã ſolã noctem prædones ad Pelorũ cõmorati, cũ fumantes etiã noſtras naues reliquiſſent, accedere incipiunt ad Syracuſas. qui uidelicet ſæpe audiſſent, nihil eſſe pulchrius, quã Syracuſiorũ mœnia, ac portus; ſtatuerant ſeſe, ſi ea Verre prætore non uidiſſent, numquam eſſe uiſuros. ac primo ad illa æſtiua prætoris

accedunt; ipsam illam ad partem litoris, ubi iste per eos dies, tabernaculis positis, castra luxuriæ collocarat. quem postea quam inanem locum offenderunt, & prætorē commeauisse ex eo loco castra senserunt; statim sine ullo metu in portum ipsum penetrare cœperunt. cum in portum dico, iudices, (explanandum est enim diligentius eorum causa, qui locum ignorant) in urbem dico, atque in urbis in timam partem uenisse piratas. non enim portu illud opidum clauditur, sed urbe portus ipse cingitur, & concluditur; non ut alluantur a mari mœnia extrema, sed influat in urbis sinum portus. Hic te prætore Heracleo archipiratæ cum quatuor myoparonibus paruis ad arbitrium suum nauigauit. Pro dij immortales, piraticus myoparo, cum imperium populi R. nomen, ac fasces essent Syracusis, usque ad forum, & ad omnes urbis crepidines ac cessit: quo neque Carthaginiensium gloriosissimæ classes cum mari plurimum poterant, multis bellis sæpe conatæ, umquam aspirare potuerunt; neque populi R. inuicta ante te prætorem gloria illa naualis, umquam tot Punicis, Sicilienſibusq; bellis penetrare potuit: qui locus eiusmodi est, ut ante Syracusani in mœnibus suis, in urbe, in foro hostem armatum, ac uictorem, quam in portu ullam hostium nauem uiderent. hic te prætore prædonum nauiculæ peruagatæ sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam CCC nauibus ui, ac multitudine inuasit: quæ in eo ipso portu, loci ipsius, portusq; natura uicta, atque superata est. hic primum opes illius ciuitatis uictæ, comminutæ, depressæq; sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperij, gloriæ naufragium factum existimatur. eo ne pirata penetrauit, quo simul atque adis

set, non modo a latere, sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totam præteruectus est: quæ est urbis magna pars Syracusis suo nomine, ac mœnibus: quo in loco maiores, ut ante dixi, Syracusanum quemquam habitare uetuerunt, quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. at quemadmodum est peruagatus? radices palmarum agrestium, quas in nostris nauibus inuenerat, iaciebat, ut omnes istius improbitatem, & calamitatem Siciliæ possent cognoscere. Siculos ne milites, aratorum ne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut populo R. totiq; Italiæ suppeditare possent, eos ne, in insula Cereris natos, ubi primum fruges inuentæ esse dicuntur, eo cibo esse usos, a quo maiores eorum cæteros quoque, frugibus inuentis, remouerunt? te prætore Siculi milites palmarum stirpibus, prædones Siculo frumento alebantur. O spectaculum miserum, atque acerbum: ludibrio esse urbis gloriam, populi R. nomen; hominum conuentu, atque multitudine, piratico myoparone, in portu Syracusano, de classe populi R. triumphum agere piratam, cum prætoris nequissimi, inertissimiq; oculos prædonum remi respergerent. Postea quam e portu piratæ, non metu aliquo affecti, sed societate exierant, tum cœperunt quærere homines causam illius tantæ calamitatis: dicere omnes, & palam disputare, minime esse mirandum, si, militibus, remigibus q; dimissis, relinquis egestate, & fame perditis, prætoræ toi dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia, & calamitas esset accepta. hæc autem istius uituperatio, atque infamia confirmabatur eorũ sermone, qui a suis ciuitatibus illis nauibus præpositi fuerant: qui

ex illo numero reliqui Siracusas, classe amissa, refugerant, dicebant, quos ex sua quisque naui missos sciret esse. res erat clara: neque solum argumentis, sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur. homo certior fit, agi nihil in foro, & conuentu, toto die, nisi hoc quæri a nauarchis, quemadmodum classis esset amissa: illos respondere, & docere unumquemque, missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore, & fuga. quod postea quam iste cognouit, hanc rationem habere cœpit. causam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quam hoc usu ueniret, ita ut ipsum priore actione dicere audistis. uidebat, illis nauarchis testibus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. consilium cœpit primo stultum, uerumtamen clemēs: Cleomenem, & nauarchos ad se uocari iubet: ueniunt. ac causat eos, q huiusmodi de se sermones habuerint: rogat, ut id facere desistant, & in sua quisque naui dicat se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neq; quemquam esse dimissum. illi enimuero se ostendunt, quod uellet, esse facturos. iste non procrastinat: aduocat amicos statim: quærit ex his sigillatim, quot quisque nautas habuerit. respondit unusquisque, ut erat præceptum. iste in tabellas refert: obsignat signis amicorum prouidens homo, ut contra hoc crimen, si quando opus esset, hac uidelicet testificatione uteretur. Derisum credo esse hominem amentem a suis consiliarijs, & admonitum, hasce ei tabulas nihil profuturas, etiam plus ex nimia prætoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. iam iste erat hac stultitia multis in rebus usus, ut publicæ quoque, quæ uellet, in ciuitatum literis & tolli, & referri iuberet. quæ omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, postea quam cer-

tis literis, testibus, auctoritatibus q; conuincitur. Vbi hoc uidet, illorum confessionem, testificationem suam, tabellas sibi nullo adiumento futuras; init consilium, nō improbi prætoris, (nam id quidem esset ferendum) sed importuni, atque amentis tyrāni: statuit, si hoc crimen extenuare uellet, (nam omnino tolli posse nō arbitrabatur nauarchos omnes testes sui sceleris uita esse priuandos. occurrebat illa ratio: quid Cleomeni fiet? potero ne animaduertere in eos, quos dicto audientes esse iussi; missum facere eum, cui imperium, potestatem q; permisi? potero ne eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt; ignoscere Cleomeni, qui secum fugere, & se consequi iussit? potero ne in eos esse uehemens, qui naues inanes non modo habuerunt, sed etiam apertas; in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam nauem, & minus exinanitam? pereat Cleomenes una: ubi fides? ubi execrationes? ubi dextræ, complexusque? ubi illud contubernium muliebris militiæ in illo delicatissimo litore? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Cleomenem uocat: dicit ei, se statuisse animaduertere in omnes nauarchos: ita sui periculi rationes ferre, ac postulare. tibi uni parcam; & totius istius culpæ crimen, uituperationem q; inconstantiæ potius suscipiam, quam aut in te sim crudelis, aut tot, tam graues testes uiuos, incolumes q; esse patiar. agit gratias Cleomenes: approbat consilium: dicit, ita fieri oportere: admonet tamen illud, quod istum fugerat, Phalargum Centuripinum nauarchum non posse animaduerti, propterea quod secum fuisset una in Centuripina quadriremi. quid ergo? iste, homo ex eiusmodi cuiusmodi, adolescens nobilissimus, testis relinquetur? in præsentia, inquit Cleomenes: quo-

niam ita necesse est: sed post aliquid uidebimus, ne iste nabis obstare possit. Hæc postea quam acta, & constituta sunt, procedit iste repente e prætorio, inflammatus scelere, furore, crudelitate: in forum uenit: nauarchos uocari iubet. qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. iste hominibus miseris, innocentibus q; iniici catenas imperat. implorare illi fidem populi R. &, quare id faceret, rogare. tunc iste hoc causse dicit, quod classem prædonibus prodidissent. fit clamor, & admiratio populi tantam esse in homine impudentiam, atque audaciam, ut aut alijs caussam calamitatis attribueret, quæ omnis propter auaritiam ipsis accidisset; aut, cum ipse prædonum socius putaretur, alijs proditionis crimen inferret: deinde, hoc quindecimo die crimen esse natum, postquam classis esset amissa. tum hæc fierent; quærebatur, ubi esset Cleomenes: non quo illum ipsum, cuiusmodi esset, quisquam supplicio propter illud incommodum dignum putaret. nã quid Cleomenes facere potuit, (non enim possim quemquam insimulare falsò) quid, inquam, magnopere potuit Cleomenes facere, istius auaritia nauibus exinanitis? atque tum uident sedere ad latus prætoris, & ad aurem familiariter, ut solitus erat, insusurrare. tum uero omnibus indignissimum uisum est, homines honestissimos, electos ex suis ciuitatibus, in ferrum, atque in uincla coniectos, Cleomenem propter flagitiorum, ac turpitudinis societatem familiarissimam esse prætoris. apponitur his tamen accusator Nauius Turpio quidam, qui C. Sacerdote prætore iniuriarum damnatus est, homo bene appositus ad istius audaciam: quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia præcursorem habere solebat, & emissarium. Ve

niunt

niunt Syracusas parentes, propinquiq; miserorum adolescentium, hoc repentino calamitatis suæ commoti nuncio: uictos adspiciunt catenis liberos suos; cum istius auaritiæ pœnam collo, & ceruicibus suis sustinerent: adsunt, defendunt, proclamant: fidem tuam, quæ nusquam erat, nec umquam fuit, implorant. pater aderat Dexio Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appellaras. eum cum illa auctoritate, & miseria uideres prædium, non te eius lacrymæ, non senectus, non hospitij ius, atque nomen a scelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit. Sed quid ego hospitij iura in hac tam immani bellua commemoro? qui Sthenium Thermitanum, hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit, & exinaniuit, absentem in reos rettulerit, caussa indicta capite damnarit; ab eo nunc hospitium iura, atque officia quæramus? cum homine enim crudeli nobis res est, an cum fera, atque immani bellua? Te patris lacrymæ de innocentis filij periculo non mouebant? cum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes; te neque præsens filius de liberorum caritate, neque absens pater de indulgentia patria commonebat? Catenas habebat hospes tuus Aristeus, Dexionis filius. quid ita? prodiderat classem. quod ob præmium? deseruerat exercitum. quid Cleomenes? ignauus fuerat: at eũ tu ob uirtutem corona aurea donaras. dimiserat nautas: at ab omnibus tu mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suæ clarus, & nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio læserat, nudus pæne est destitutus. quid erat autem, quod quisquam diceret, aut defenderet? Cleomenem nomina-

re non licet. at causſa cogit. moriere, si appellaris. namquã enim iſte eſt cuiquam mediocriter minatus. at remiges non erant. prætorem tu accuſas, frange ceruicem. si neque prætorem, neque prætoris amulum appellare licebit, cum in his duobus tota causſa ſit; quid futurum eſt? Dicit etiam causſam Heraclius Segeſtanus, homo domi ſuæ ſummo loco natus. audite, ut veſtra humanitas poſtulat, iudices: audietis enim de magnis incommodis, iniuriis q; ſociorum. hunc ſcitote fuiſſe Heraclium in ea causſa, qui propter græuem morbum oculorum tum non nauigarit, et iuſſu eius, qui poteſtatem habuit, cum commeatu Syracuſis remanſerit. iſte certe neque prodidit claſſem, neque metu perterritus fugit, neque exercitum deſeruit. etenim tunc eſſet hoc animaduerſum, cũ claſſis Syracuſis proficiſcebatur. is tamẽ in eadẽ causſa fuit, quaſi eſſet in aliquo manifeſto ſcelere deprehenſus, in quem ne falſò quidem causſa cõferri crimi nis potuit. Fuit in illis nauarchis Heraclienſis quidam Furius, (nam habent illi non nulla huiuſcemodi Latina nomi na) homo, quã diu uixit, domi ſuæ, non ſolũ poſt mortem to ta Sicilia, clarus, et nobilis. in quo homine tãtũ animi fuit, non ſolum ut iſtum libere læderet, (nam id quidem, quoniã moriendum uidebat, ſine periculo ſe facere intelligebat) ue rũ, morte propoſita, cũ lacrymans in carcere mater noctes dies q; aſſideret, defenſionem causſæ ſuæ ſcripſit: quam nũc, nemo eſt in Sicilia, quin habeat, quin legat, quin tui ſcele ris, & crudelitatis ex illa oratione commoneſiat. in qua de cet, quot a ciuitate ſua nautas acceperit, quot & quanti quemque dimiſerit, quot ſecum habuerit. item de ceteris na uibus dicit. quæ cum apud te diceret, uirgis oculi uerbera bantur: ille, morte propoſita, facile dolorem corporis pa-

tiebatur clamabat, id quod scriptum reliquit, facinus esse indignum, plus impudicissimæ mulieris apud te de Cleomenis salute, quam de sua uita lacrymas matris ualere. deinde etiam illud uideo esse dictum. quod, si recte uos, populus R. cognouit, non falso ille iam in ipsa morte de uobis prædicauit: non posse Verrem testes interficiendo crimina sua extinguere: grauiorem apud sapientes iudices se fore ab inferis testē; quam si uiuus in iudicium produceretur: tum auaritiæ solum, si uiueret, nunc, cum ita esset necatus scelerisq; audaciæ, crudelitatis testem fore: iam illa præclara, non testium modo cæterorum. cum tua res ageretur, sed tum a diis manibus innocentium pœnas, sceleratorumq; furias in tuum iudicium esse uenturas: sese ideo leuiorem casum suum fingere, quod iam ante aciem securium tuarum, Sextiq; tui carnificis ultum, & manum uidisset, cum in conuentu ciuium R. iussu tuo securi cæderentur. Ne multa, iudices; libertatem quam uos socijs dedistis, hac ille acerbissimo supplicio miserrimæ seruitutis abusus est, condemnat omnes de consilij sententia: tamen neque iste in tanta re, tot hominum, totq; ciuium caussa, P. Vettium ad se accersit, quæstorem suum, cuius consilio uteretur, neque P. Ceruium, talem uirum, legatum, qui quia legatus isto prætore in Sicilia fuit, primus ab isto iudex reiectus est; sed de latronum, hoc est de comitum suorum sententia condemnat omnes. hic cuncti Siculi fidelissimi, atque antiquissimi socij, plurimis affecti beneficijs a maioribus nostris, grauiter commouentur, & de suis periculis, fortunisq; omnibus pertimescunt. illā clementiam, mansuetudinē nostri imperij in tantam crudelitatem, in humanitatem q; esse conuersam? condemnari tot homines uno tempore nullo crimine? ac sen-

sionem suorum furtorum prætorem improbum ex indignissima morte innocentium quærere? nihil addi iam uidetur, iudices, ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemq; posse: & recte nihil uidetur. nam, si cum aliorum improbitate certet, longe omnes, multumq; superabit: sed secum ipse certat: id agit, ut semper superius suum facinus nouo scelere uincat. Phalargum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in eius quadriremi Cleomenes uectus esset: tamen, quia pertimuerat adolescens, quod eandem suam causam uidebat esse, quam illorum, qui innocentes peribant, ad hominem accedit Timarchides: a securi negat esse ei periculum: uirgis ne cæderetur, monet ut caueat. ne multa: ipsum dicere adolescentem audistis, se ob hunc uirgarum metum pecuniam Timarchidi numerasse. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina. metum uirgarũ nauarchus nobilissimæ ciuitatis pretio redemit: humanum. alius, ne condemnaretur, pecuniã dedit: usitatum est. non uult populus R. obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postulat, inaudita desiderat: non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyrrano fieri iudicium arbitratur. Includuntur in carcerem condemnati. supplicium constituitur in illos, sumitur de miseris parentibus nauarchorum: prohibentur adire ad filios suos: prohibentur liberis suis cibum, uestitumq; ferre. patres hi, quos uidetis, iacebãt in limine; matresq; miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberum exclusæ: quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum spiritum ore excipere sibi liceret. aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorq; sociorũ, & ciuium, lictor Sextius: cui ex omni gemitu, doloreq; certa merces comparabatur,

ut adeas, tantum dabis: ut cibum tibi inferre liceat, tantum: nemo recusabat. quid, ut uno ictu securi afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne sæpius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo, aut cruciatu spiritus auferatur? etiam ob hanc causſam pecuniam lictori? dabatur. o magnum, atque intolerandum dolorem: o grauem, acerba-n'q; fortunam, non uitæ liberũ, sed mortis celeritatẽ pretio redimere cogebantur parentes. atque ipsi etiã adolescentes cum Sextio de eadem plaga, & de uno illo ictu loquebantur: id'q; postremum parẽtes suos liberi orabant, ut, leuandi cruciatus sui gratia, lictori pecuniã daretur. multi, & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis, multi: uerumtamen mors sit extrema: nõ erit, est ne aliquid ultra, quo progredi crudelitas posſit? reperietur: nam illorũ liberi cum eunt securi percussi, ac necati, corpora feris obijcientur. hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis, se ob sepulturam Heraclij nauarchi peniam Timarchidi dinumeraſſe. hoc (ne posſis dicere; patres enim ueniunt, amissis filijs, irati) uir primarius, homo nobilissimus, dicit, neque de filio dicit. iam hoc, quis tum fuit Syracusſis, qui non audierit, quin sciat, has per Timarchidẽ pactiones sepulturæ cum uiuis etiam illis esſe factas? non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam uiuorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis, atque decisis, producũtur e carcere, & deligãtur ad palũ. quis tã fuit illo tẽpore durus, & ferreus, quis tã inhumanus, præter unũ te, qui non illorum ætate, nobilitate, miseria commoueretur? tequis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem

putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur? Feriuntur securi. Lætaris tu in omnium gemitu, & triumphas: testes auaritiæ tuæ gaudes esse sublatos. errabas, Verres, et uehementer errabas, cum te maculas furtorum, & flagitiorum tuorũ, sociorum innocẽtium sanguine eluere arbitrabare: præceps amẽtia ferebare, qui te existimares auaritiæ uulnera crudelitatis remedijs posse sanare. etenim, quamquam illi sunt mortui, sceleris tui testes; tamen eorum propinqui neque tibi, neque illis desunt; tamen ex illo ipso numero nguarchorum aliqui uiunt, & adsunt. quos, ut mihi uidetur, ab illorum innocentium pœna fortuna ad hanc causſam reseruauit. adest Philarchus Halunti nus: qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus a prædonibus, & captus est: cui calamitas saluti fuit: qui nisi captus a piratis esset, in hunc prædonem sociorum incidisset: dicet is pro testimonio de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. adest Centuripinus Phalargus, in amplissima ciuitate amplissimo loco natus: eadem dicit: nulla in re discrepat. Per deos immortales, iudices, quo tandem animo feretis? aut hæc quemadmodum auditis? utrum ego desipio, & plus, quam satis est, doleo in tanta calamitate, miseriaq; sociorum; an uos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus, & mœror parti sensu doloris afficit? ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi esse percussũ dico; uersatur mihi ante oculos indignitas calamitatis eorum ne populorum ciues, eorũ ne agrorum colonos, ex quibus maxima uis frumenti quotannis plebi Romanæ illorum operis, ac laboribus quæritur, qui a parentibus spe nostri imperij, nostræq; æquitatis susceptí, educatíq; sunt, ad C. Verris nefariam im-

manitatem, & ad eius securem funestam esse seruatos? Cũ mihi Tyndaritani illius uenit in mentem, cum Segestani, tum iura simul ciuitatum, atque officia considero. quas urbes P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiã uiris nobilissimis nefario scelere priuauit. en quod Tyndaritani libenter prædicent. nos in septemdecim populis Siciliæ non eramus: nos semper in omnibus Punicis, Siculisque bellis amicitiam fidemq; populi R. secuti sumus: a nobis omnia populo R. semper & belli adiumenta, et pacis ornamenta administrata sunt. Multum uero hæc his iura profuerunt in istius imperio, ac potestate. Vestros quõdam nautas contra Carthaginem Scipio duxit? at nunc naues contra prædones pæne inanes Cleomenes duxit. Vobiscum Africanus hostium spolia, & præmia laudis communicauit. at nunc per me spoliati, naue a prædonibus abducta, ipsi in hostium numero, locoq; ducemini. Quid uero illa Segestanorum non solum literis tradita, neque commemorata uerbis, sed multis officijs illorum usurpata & comprobata cognatio, quos tãdẽ fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? nempe hoc fuit iure, iudices, ut ex sinu patris nobilissimus adolescens, & è complexu matris ereptus innocens filius istius carnifici Sextio dederetur. cui ciuitati maiores nostri maximos agros, atque optimos concesserunt, quam immunem esse uoluerunt. hæc tanta apud te cognationis, fidelitatis, uetustatis auctoritate, ne hoc quidem iuris obtinuit, ut unius honestissimi, atque innocentissimi ciuis mortem, & sanguinem deprecaretur. Quo confugient soci? quem implorabũt? qua sede denique, ut uiuere uelint, tenebuntur, si nos eos deseritis?

ad senatum deueniēt, qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non senatorium. ad populum R. confugient? facilior est caussa populi: legem enim se sociorum caussa iussisse, & ei legi uos custodes ac uindices præposuisse dicet. hic locus est igitur unus, quo perfugient: hic portus, hæc arx, hæc ara sociorū: quo quidem nūc nō ita cōfugiunt, ut antea in suis repetendis rebus solebant: non argentum, non aurum, non uestem, non mancipia repetunt, non ornamenta, quæ ex urbibus fanisq; erepta sunt: metuunt homines imperiti, ne iam hæc populus R. concedat, & iam fieri uelit. patimur enim iam multos annos, & silemus, cum uidea mus ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias peruenisse. quod eo magis ferre æquo animo, atque concedere uidemur, quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat, ut obscura sua cupiditas esse uideatur. in urbe nostra pulcherrima, atque ornatissima quod signum, quæ tabula picta est, quæ non ab hostibus uictis capta, atque apportata sit? at istorum uillæ sociorum fidelissimorum & plurimis, & pulcherrimis spoliis ornatæ, refertæque sunt. ubi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quibus nūc omnes egent, cū Athenas, Pergamū, Cyzicū, Miletū, Chion, Samon, totam denique Asiam, Achaiā, Græciā, Sicliā iā in pauciis uillis inclusas esse uidetis? sed hæc, ut dico, omnia iam socij uestri relinquunt, & negligunt, iudices: ne publice a populo R. spoliarentur, officijs, ac fide prouiderunt. paucorum cupiditati, tum cum obsistere non poterāt, tamen sufficere aliquo modo poterant: nunc uero iam adēpta est non modo resistendi, uerum etiam suppeditandi facultas: itaque res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicij hoc appellatur, nō repetūt, reliquūt, & negligunt: hoc

lam ornatu ad uos confugiunt. aſpicite, aſpicite, iudices, ſqua lorem, ſordesq; ſociorum. Eſt Sthenius hic Thermitanus, *cum hoc capillo, atque ueſte: domo ſua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit: ſe ſe ipſum abs te repetit, nihil amplius. totum enim tua libidine, & ſcelere ex ſua patria, in qua multis uirtutibus & beneficijs princeps floruit, ſuſtuliſti.* Dexio hic, *quem uideris, nõ quæ publice* Tyndari, *non quæ priuatim ſibi eripuiſti, ſed unicum miſer abs te filium optimum, atque innocentiſſimum flagitat. non ex libris æſtimatis tuis pecuniam domum, ſed ex tua calamitate cineri atque oſſibus filij ſui ſolatium uult aliquod reportare.* Hic iam grandis natu Eubulida hoc tantum, *exacta ætate, laboris, itineriſq; ſuſcepit, non ut aliquid ex ſuis bonis reſperaret, ſed ut quibus oculis eruentas cæruices filij ſui uiderat, ijſdem te condemnatum uideret. Siper* L. Metellum licitum eſſet, *iudices, matres illorum, uxores, ſororesq; ueniebant. quarum una, cum ego ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis eius ciuitatis, & cum multis ſacibus mihi obuiam uenit; & ita, me ſuam ſalutem appellãs, te ſuũ carnificem nominans, filij nomen implorans, mihi ad pedes miſera iacuit, quaſi ego excitare filium eius ab inferis poſſem. faciebant hoc idem in cæteris ciuitatibus grandes natu matres, & idem paruuli liberi miſerorum: quorum utrorumque ætas laborem, & induſtriam meam, fidem, et miſericordiam veſtram requirebat. itaque ad me, iudices, præter cæteras, hanc querimoniam Sicilia detulit lacrymis. ego ad hoc non gloria inductus accęſi, ſed ne falſa damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne uerbera, ne ſecures, ne cruciatus ſociorum, ne ſanguis innocentium, ne denique etiam exanguium corpora mortuorum, ne mæror paren-*

tum, ac propinquorum magistratibus nostris quæstui posset esse. hunc ego si metum Siciliæ, damnatione istius, per uestram fidem, et seueritatẽ deieceró, iudicesq; satis officio meo, satis illorum uoluntati, qui a me hoc petuerũt, factum esse arbitrabor. Quapropter si quẽ forte inueneris, qui hoc nouale crimen conetur defendere; is ita defendat illa communia, quæ ad causſam nihil pertinent, prætermittat, me culpam fortunæ assignare, calamitatem crimini dare, me amissionem classis obijcere, cum multi uiri fortes, in communi, in certoq; periculo belli, & terra, & mari sæpe offenderint. nullã tibi obijcio fortunam. nihil est, quod ceterorũ res minus cõmode gestas proferas: nihil est, quod multorũ naufragia fortunæ colligas. ego nautes inanes fuisse dico: remiges, nauesq; dimissos: reliquos stirpibus uixisse palmarum: * præfuisse classi populi R. Siculum, perpetuo socijs, atq; amicis Syracusanum: te illo tempore ipso, superioribusq; diebus omnibus, in litore cum muliercula perpotasse dico: harum rerum omnium auctores, testesq; produco. num tibi insultare in calamitate, num intercludere perfugium fortunæ, num casus bellicos exprobrare, aut obijcere uideor? tametsi solent ij fortunam sibi obijci nolle, qui se fortunæ commiserunt, qui in eius periculis sunt, ac uarietate uersati. istius quidem calamitatis tua fortuna particeps non fuit. homines enim in prælijs, non in conuiuijs, belli fortunam tentare, ac periclitari solent: in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed Venerem, possumus dicere. quod si fortunam tibi obijci non oportet; cur tu fortunæ illorum innocentium uenisti, ac locum non dedisti? Etiam illud prædices licet; quod supplicium more maiorum sumpseris, securiq; percusseris, ideirco a me in cri-

men, & inuidiam uocari. non in supplicio crimen meum uertitur: non ego securi nego quemquam feriri debere: non ego merum ex re militari, non securitatem imperij, non penam flagitij tolli dico oportere: fateor, non modo in socios, sed etiam in aues, militesq; nostros persæpe esse seuere, ac uehementer uindicatum. quare hæc quoque prætermittas licet. ego culpam non in nauarchis, sed in te fuisse demonstro: pretia milites, remigesq; dimisisse arguo. hoc nauarchi reliqui dicunt: hoc Netinorum fœderata ciuitas publicæ dicit: hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, Locrenses publicæ dicunt: tuus denique testis, tuus imperator, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum, ut Pachyno e terrestri præsidio milites colligeret, quos in nauibus collocaret. quod certe non faciisset, si suum numerum naues haberent. ea est enim ratio instructarum, ornatarumq; nauium, ut non modo plures, sed ne singuli quidem possint accedere. Dico præterea, illos ipsos reliquos nautas fame, atque inopia rerum omnium confectos fuisse, ac perditos. dico, aut omnes extra culpam fuisse: aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam nauem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constituti spectatorem illorum mortis, atque cruciatus. dico etiã, in illo supplicio meritò dem lacrymarum, meritò dẽ uulneris, atque plagæ, meritò dem funeris, ac sepulturæ constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere uoles, hæc dicito, classem instructam, atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem abfuisse, nullum nauium transtrum fuisse, remigi rem frumentariam esse suppeditatam, men-

tiri nauarchos, mentiri tot & tam graues ciuitates, mentiri etiam Siciliam totam: proditum esse te a Cleomene, qui se de xerit exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites: animum illi, non copias defuisse: Cleomenem acerrime pugnantem ab his relictum esse, atque desertum: nummum ob sepulturam datum nemini. quæ si dices, tenebræ sin alia dices; quæ a me dicta sunt, non refutabis. Hic tu etiam dicere audebis, Est in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille? non, ut quisque maxime est, qui cum tibi aliquid sit, ita tui huiusce modi criminis maxime cum pudet? Paternus amicus est. ipse pater si iudicaret, per deos immortales quid facere posset, cum tibi hæc diceret? Tu in prouincia populi R. prætor, cum tibi maritimum bellum esset ad ministrandum, Mamertinis, ex fœdere quam deberent nauem, per triennium remisisti: tibi apud eosdem priuatim nauis oneraria maxima publice est ædificata: tu a ciuitatibus pecunias classis nomine coegisti: tu pretio remiges dimisisti: tu, cum nauis esset a quæstore, & ab legato capta prædonum, archipiratam ab omnium oculis remouisti: tu, qui ciues R. esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti: tu tuam domum piratas abducere, in iudicium archipiratam domo producere ausus es: tu in prouincia tam splendida, apud socios fidelissimos, ciues R. honestissimos, in meo periculoq; prouinciæ, dies continuos complures in litore, conuiuijsq; iacuisti: te per eos dies nemo domi tuæ conuenire, nemo in foro uidere potuit: tu sociorum, atq; amicorum ad ea conuiuia matres familias adhibuisti: tu interea eiusmodi mulieres prætextatum tuum filium, nepotem meum, collocaudisti, ut ætati maxime lubricæ, atque incertæ exempla nequitiæ parentis nota præberet: tu prætor, in

prouincia cum tunica talari, pallioq; purpureo uisus es: tu, propter amorem libidinemq; tuam, imperium nauium legato populi R. ademisti, Syracusano tradidisti: tui milites in prouincia Siciliæ frugibus, frumentoq; caruere: tua luxuria, æque auaritia classis populi R. capta, & incensa est: post Syracusas conditas quem in portum numquam hostis accesserat, in eo te prætore primū piratæ nauigauerunt: neque hæc tot, tantaq; dedecora dissimulatione tua, neque oblitione hominum, ac taciturnitate tegere uoluisti; sed etiam nauium profectos, sine ulla caussa, de complexu parentum suorum, hospitum tuorum, ad mortem cruciatumq; rapuisti; neque in parentum luctu, atq; lacrymis te mei nominis commemoratio mitigauit: tibi hominum innocentium sanguis non modo uoluptati, sed enim quæstui fuit. Hæc si tibi tuus parens diceret, posses ab eo ueniam petere? posses, ut tibi ignosceret, postulare? Satis est factum Siculis, satis officio, ac necessitudini, iudices, satis promisso nostro, ac muneri recepto. reliqua est ea caussa, iudices, quæ non iam recepta, sed innata, neque delata ad me, se in animo, sensuq; meo penitus affixa, atque insita est: quæ non ad sociorum salutem, sed ad ciuium R. hoc est ad uniuscuiusq; nostrum uitam, & sanguinem pertinet. in qua nolite a me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, iudices, exspectare. omnia, quæ dicam de supplicio ciuium R. sic erunt clara, & illustria, ut ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. furor enim quidam, sceleris & audaciæ comes, istius effrenatum animum, importunamq; natura tanta oppressit amentia, ut numquam dubitaret in conuentu palam supplicia, quæ in conuictos maleficij seruos constituta sunt, ea in ciues R. exprimere. uirgis quam multos

ceciderit, quid ego commemorem? tantum breuissime dico, iudices: nullum fuit omnino isto prætore in hoc genere discrimen: itaque iam consuetudine ad corpora ciuium R. etiam sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris. Num potes hoc negare Verres, in foro Libybæi, maximo conuentu, C. Seruilium ciuem R. e conuentu Panormitano uetterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram uirgis et uerberibus abiectum? aude hoc primum negare, si potes. nemo Lilybæi fuit, quin uiderit; nemo in Sicilia, quin audierit. plagis confectum, dico, a lictoribus tuis ciuem R. ante oculos tuos concidisse: ob quam caussam, dij immortales! etsi meti iniuriam facio communi caussæ, & turi ciuitatis. quasi enim possit esse ulla caussa, cur hoc cuiquam ciui R. iure accidat, ita quæro, quæ i Seruilio caussa fuerit. ignoscite in hoc uno iudices: in cæteris enim nō magnopere caussas requiram. locutus erat liberius de istius improbitate, atque nequitia. quod isti simul ac renūciatum est, hominem iubet Lilybæum uadimonium Venerio seruo promittere. promittit. Lilybæū uenitur. cogere eū cœpit, cū ageret nemo; nemo postularet, HS duobus millibus sponsionem facere cū lictore suo, ni furtis quæstū faceret. recuperatores de cohorte sua dicit daturum. Seruilius & recusare, & deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo aduersario, iudicium capitis in se constitueretur. hæc cum maxime loqueretur, sex lictores circumsistunt ualentissimi, & ad pulsandos uerberandosq; hominis exercitatissimi: cedunt acerrime uirgis: deinde proximus lictor, de quo sæpe iam dixi, Sextius, conuerso bacillo oculos misero tundere uehementissime cœpit. itaq; illi cum sanguis os, oculosq; compleßet, concidit; cum illi nihilominus iacenti latera tunderentur, ut aliquando spon

dere se diceret. sic ille affectus, illinc tum promortuo sublatus, breui postea est mortuus. iste autem, homo Venerius, & affluens omni lepore, & uenustate, de bonis illius in æde Veneris argenteum Cupidinem posuit. etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna uota cupiditatum suarum. Nam quid ego de ceteris ciuium R. supplicijs sigillatim potius, quam generatim atque uniuerse, loquar? carcer ille, qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quæ Lautumiæ uocantur, in istius imperio domicilium ciuium R. fuit. ut quisque istius animũ, aut oculos offenderat, in Lautumias statim conijciebatur. Indignum hoc uideo uideri omnibus, iudices; & id iam priore actione, cum hæc testes dicerent, intellexi. retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hic, ubi tribuni pl. sunt, ubi ceteri magistratus, ubi plenum forum iudiciorum, ubi senatus auctoritas. ubi existimatio populi R. & frequentia; sed ubicumque terrarum, & gentium uiolatum ius ciuium R. sit, statuitis id pertinere ad cõmunem causam libertatis, & dignitatis. In externorum hominũ, & maleficorum, sceleratorumque, in prædonum, hostium que custodias tu tantum numerum ciuium R. includere ausus es? numquam ne tibi iudicij, numquam concionis, num quam huius tantæ frequentiæ, quæ nunc animo te iniquissimo infestissimoq; intuetur, uenit in mentem? numquam tibi populi R. absentis dignitas, animoq; uersata est? nũ quæ te in horum conspectum redeuntium, nũquam in forũ populi R. uenturum, numquam sub legum & iudiciorum potestatem casurum esse putasti? At quæ erat ista libido crudelitatis exercendæ? quæ tot scelerum suscipiendorum caussa? nulla, iudices, præter prædandi nouam singularemq; ratio-

nem. nam ut illi, quos a poetis accepimus, sinus quosdam obsedisse maritimos, aut reliqua promontoria, aut prærupta saxa tenuisse dicuntur, ut eos, qui essent appulsi nauigijs, interficere possent: sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliæ partibus imminebat. quæcumque nauis ex Asia, quæ ex Syria, quæ Tyro, quæ Alexandria uenerat, statim certis indicibus, & custodibus tenebatur: uectores omnes in Lautumias coniciebantur: onera, atque merces in prætoriam domum deferebantur. uersabatur in Sicilia longo interuallo, non Dionysius ille, nec Phalaris, (tulit enim illa quondam insula multos, & crudeles tyrannos) sed quoddam nouum monstrum, ex uetere illa immanitate, quæ in ijsdem uersata locis dicitur. non enim Charybdin tam infestam, neque Scyllam nautis, quã istum in eodem freto fuisse arbitror. hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus, & maioribus canibus succanxerat. Cyclops alter, multo importunior. hic enim totam insulam obtinebat: ille Aetnam solam, & eam Siciliæ partem tenuisse dicitur. At quæ caussa tum subijciebatur ab ipso, iudices, huius tam nefariæ crudelitatis? eadem, quæ nunc in defensione commemorabitur. quicumque accesserant ad Siciliam paullo pleniores, eos Sertorianos milites esse, atq; a Diamo fugere dicebat. illi ad deprecandum periculũ proferebant alij purpuram Tyriam, thus alij, atque odores, uestemq; lineam: gemmas alij, & margaritas, uina non nulli Græca, uenalesq; Asiaticos: ut intelligeretur ex mercibus, quibus ex locis nauigarent. non intelligebant, eas ipsas sibi caussas esse periculi, quibus adiumentis se ad salutem uti arbitrabantur. iste enim hac eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat: ipsos in Lautumias abduci imperabat:

rabat: naues eorum atque onera diligenter aſseruanda curabat. his inſtitutis, cum completus iam mercatorum carcer eſſet, tum illa fiebant, quæ L. Suetium, equitem R. lectiſſimum uirum, dicere audiſtis, quæ ceteros audietis. cruuces in carcere frangebantur indigniſſime ciuium R. ut etiam illa uox, & illa imploratio, ciuis R. ſum, quæ ſæpe multis in ultimis terris opem inter barbaros, & ſalutem tulit, ea mortem illis acerbiorem, & ſupplicium maturius feret. Quid eſt, Verres? quid ad hæc cogitas reſpondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horum dicere iſtis defenſoribus tuis audes? Cedo mihi, quæſo, ex ipſius ſinu literas Syracuſanorū, quas iſte ad arbitriū ſummū cōfectas eſſe arbitratur. cedo rationē carceris, quæ diligētiſſime cōficitur, quo quiſque die datus in cuſtodiā, quo mortuus, quo necatus ſit. LITERAE. SYRACVSANORVM. Videtis ciues R. gregatim coniectos in Lautumias: uidetis indigniſſimo loco coaceruatā multitudinē uestrorum ciuium. quærite nunc uestigia, quibus exitus illorum ex illo in loco compareant: nulla ſunt. omnes ne mortui? ſi ita poſſet defendere, tamen fides huic defenſioni non haberetur. ſed ſcriptum extat in ijſdem literis, quod iſte, homo barbarus, ac diſſolutus, neque attendere umquā, neque intelligere potuit. ἐδόκησαν, inquit, ut Siculi loquuntur, hoc eſt, ſupplicio affecti, ac necati ſint; Siquis rex, ſi qua ciuitas exterarum gentium, ſi qua natio feciſſet aliquid in ciuem R. eiuſmodi, non ne publicè uindicaremus? non bello perſequeremur? poſſemus hanc iniuriam, ignominiamq; nominis R. inultam, impunitamq; dimittere? quot bella maiores noſtros, & quātas ſuſcepiſſe arbitramini, quod ciues R. iniuria affecti, & nauicularij retenti, quod mercatores ſpo-

liati dicerentur? at ego retentos nō queror: spoliatos, ferendū puto: nauibus, mancipijs, mercibus ademptis in uincula coniectos esse mercatores, & in uinculis ciues R. necatos esse, arguo. Si hæc apud Scythas dicerem, nō hic in tanta multitudine ciuium R. non apud senatores lectissimos ciuitatis, nō in foro populi R. de tot & tam acerbis supplicijs ciuiū Romanorum; tamen animos etiā barbarorū hominum permouere. tanta enim huius imperij amplitudo, tanta nominis R. dignitas est apud omnes nationes, ut ista in nostros homines crudelitas nemini concessa uideatur. Num ego tibi ullam salutem, ullum perfugium putem, cum te implicatum seueritate iudicum, circum retium frequentia populi R. esse uideā? si mehercules, id quod fieri intelligo non posse, exhis laqueis te exueris, ac te aliqua ui ac ratione explicaris; in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me superiore ex loco confici, & conciди necesse est, Cui si etiam, id quod defendit, uelim concedere: tamen illa ipsa defensio non minus esse ei perniciosa, quam mea uera accusatio, debeat. quid enim defendit? ex Hispania fugientes se excepisse, & supplicio affecisse dicit. quis tibi id permisit? quo id iure feciſti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? forum plenum, & basilicas istorum hominum uidemus, & animo æquo uidemus. ciuilis enim dissensionis, & siue amentiæ, siue fati, seu calamitatis non est iste molestus exitus: in quo reliquos saltem ciues incolumes licet conseruare. Verres ille uetus proditor consulis, trāslator quæsturæ, auersor pecuniæ publicæ, tantum sibi auctoritatis in rep. susceperit, ut, quibus hominibus per senatum, per populū R. per omnes magistratus in foro, in suffragijs, in hac urbe, in rep. uersari liceret, eis omnibus mortem acerbā cru

delemq; proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliæ detulisset. Ad Cn. Pompeium, clarissimum uirum, & fortissimum, permulti, occiso Perperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. quem nō ille summo cū studio saluum, incolumemq; seruauit? cui ciui supplici nō illa dextera inuicta & fidem porrexit, & spem salutis ostendit? Ita ne uero? quibus fuit portus apud eū, contra quē arma tulerunt; ijs apud te, cuius nullū in rep. umquā momentum fuit, mors, et cruciatus erat constitutus? Vide, quam commodam defensionem excogitaris. malo, malo me hercules, id quod tu defendis, his iudicibus, populoq; R. quā id, quod ego insimulo, probari. malo, inquam, te isti generi hominum, quam mehercaritoribus, & nauicularijs, inimicū, atque infestū putari. meū enim crimē auaritiæ te inimiæ coarguit tua defensio furoris cuiusdam, & immanitatis, & inauditæ crudelitatis, & pæne nouæ proscriptionis, Sed non licet me isto tanto bono, iudices, uti, non licet. adsunt enim Puteoli toti: frequentissimi uenerunt ad hoc iudiciū mercatores, homines locupletes, atque honesti; qui partim socios suos, partim libertos ab isto spoliatos, in uincla coniectos, partim in uinclis necatos, partim securi percussos esse dicēt. Hic uide, quā me sis usurus æquo. cum ego P. Granio testē produxero, qui suos libertos a te securi percussos esse dicat, qui a te nauem suam, mercesq; repetat: refellito, si poteris: meum testem deseram, tibi fauebo, te, inquam, adiuuabo: ostendito, illos cum Sertorio fugisse, a Dianio fugientes ad Siciliā esse delatos, nihil est, quod te malim probare, nullum enim facinus, quod maiore supplicio dignum sit reperiri, neque proferri potest. reducam iterum equitem R. L. Flauium, si uoles: quoniā priore actione, ut patroni tui dicta-

sent, noua quadam sapientia; ut omnes intelligunt, cōscien tia tua, atque auctoritate meorum testium, testem nullum interrogasti: interrogetur Flauius, si uoles, quinam fuerit L. Herennius is, quem ille argentariā Lepti fecisse dicit; qui cū amplius centum ciues R. haberet ex conuentu Syra cusum, qui eū nō solum cognoscerent, sed etiam lacrymantes, ac te implorātes defenderent, tamen a te, inspectantibus omnibus Syracusanu, securi percussus est. Hunc quoque te stem meum refelli, & illum Herennium Sertorianum fuis se, abs te demonstrari, & probari uolo. quid de illa multitu dine dicemus eorum, qui capitibus inuolutis, in piraturum captiuorū q; numero producebantur, ut securi ferirentur? Quæ ista noua diligentia? quam ob causam abs te excogi tata? ante L. Flauij, ceterorumq; de L. Herennio uociferatio commouebat? an M. Annij, grauissimi, at que honestissimi utri, summa auctoritas paullo diligentio rem, timidioremq; fecerat? qui nuper pro testimonio, non aduenam nescio quem, nec alienum, sed eū ciuē R. qui om nibus in illo conuentu notus, qui Syracusis natus esset, a te securi percussum esse dixit. post hanc illorū uociferatione, post hāc cōmunem famam, atque querimoniam non mitior in supplicio, sed diligentior esse cœpit: capitibus inuo lutis ciues R. ad necem producere instituit: quos tamen iccir co necabat palam, quod homines in conuentu, id quod an tea diximus, nimium diligenter prædonum numerū requi rebant. Hæccine populi R. te prætore est constituta condicio? hæc negotij gerendi spes? hoc capitis, uitæq; discrimen? pa rum ne multa mercatoribus sunt necessario pericula sub eunda fortunæ, nisi etiam hæ formidines ab nostris magistratibus, atque in nostris prouincijs impendebunt?

ad eam nę rem fuit hæc ſuburbana ac fidelis prouincia Sicilia, plena optimorum ſociorum, & honeſtiſſimorum ciuium R. quæ ciues R. omnes ſuis ipſa ſedibus libentiſſime ſemper accepit, ut, qui uſque ex ultima Syria, atque Aegypto nauigarent, qui apud barbaros propter togæ nomen in honore aliquo fuiſſent, qui ex prædonũ inſidijs, qui ex tempeſtatũ periculis profugiſſent, in Sicilia ſecuri ferirentur, cũ ſe iã domũ ueniſſe arbitrarentur? Nam quid ego de P. Gauio, Conſano municipe, dicã, iudices? aut qua uinocis qua grauitate uerborũ, quo dolore animi dicã (tametſi dolor me non deficit: ut cetera mihi in dicẽdo digna re, digna dolore meo ſuppeãt, magis elaborãdũ eſt. quod crimen eiuſmodi eſt, ut, cum primũ ad me delatũ eſt, uſurum me illo nõ putarem: tametſi enim ueriſſimum eſſe intelligebam, tamen credibile forem non arbitrabar. coactus lacrymis omnium ciuium R. qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorũ, hominum honeſtiſſimorum, teſtimonijs, omniũq; Rhegynorum, multorum equitum R. qui caſu tum Meſſanæ fuerũt, dedi tantũ priore actione teſtium, res ut nemini dubia eſſe poſſet. quid nunc agam? cũ iã tot horas de uno genere, ac de iſtius nefaria crudelitate dicã; cũ prope omnẽ uim uerborum eiuſmodi, quæ ſcelere iſtius digna ſunt, alijs in rebus conſumpſerim; neque hoc prouiderim, ut uaricate criminũ uos attentos tenerem; quemadmodum de tanta re dicam? opinor, unus modus; atque una ratio eſt. rem in medio ponam: quæ tantũ habet ipſa grauitatis, ut neque mea, quæ nulla eſt, neque cuiuſquã ad inflãmandos ueſtros animos eloquẽtia requiratur. Gauius hic, quẽ dico, Cõſanus, cũ illo in numero ab iſto in uincula coniectus eſſet, & neſcio qua ratiõe clã e Latomijs profugiſſet, Meſſanãq; ueniſſet;

qui prope iam Italiã, & mœnia Rhegynorũ uideret, et ex illo metu mortis ac tenebris, quasi luce libertatis, & odore aliquo regũ recreatus reuixisset, loqui Messanæ cœpit, & quæri, se ciuẽ R. in uincla esse coniectũ, sibi recta inter esse Romã, Verri se præsto aduenienti futurum. nõ intelligebat miser, nihil interesse, utrum hæc Messanæ, an apud ipsum in prætorio loqueretur. nam, ut ante uos docui, hanc sibi īste urbem delegerat, quam haberet adiutricem scelerũ, furtorum receptricem, flagitiorum omnium sociam. itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gauius eóq; ipso die casu Messanam Verrei uenit. res ad eum defertur, esse ciuẽ R. qui se Syracusis in Latomijs fuisse quereretur: quem iam ingredientem nauem, et Verri nimis atrociter minitantem, a se retractum esse, & asseruatum, ut ipse in eũ statueret, quod uideretur. agit hominibus gratias, & eorum erga se beneuolentiam diligentiamq; collaudat. ipse inflammatus scelere, & furore, in forum uenit, ardebant oculi: toto ex ore crudelitas eminebat: exspectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: cum repẽte hominẽ proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & uirgas expediri iubet. clamabat ille miser, se ciuem esse R. municipem Consanum, meruisse se cum L. Pretio, splẽdidissimo equite R. qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres scire posset: tum iste se comperisse ait, eum speculandi caussa in Siciliam ab ducibus fugitiuorum esse missũ cuius re neque iudex, neq; uestigiũ aliquod, neque suspicio cuiquã: esset ulla. deinde iubet undiq; hominẽ proripi. uehementissimeq; uerberari. Cædebatur uirgis in medio foro Messanæ ciuis R. iudices, cum interea nullus gemitus, nulla uox alia illius miseri inter dolorem, crepi-

tumq; plagarum audiebatur, nisi hæc, ciuis R. sum. hac se commemoratione ciuitatis omnia uerbera depulsurum, cruciatum a corpore deiecturum arbitrabatur. is non modo hoc non perfecit, ut uirgarũ uim deprecaretur; sed cũ im ploraret sæpius, usurparetq; nomen ciuitatis, crux, crux, in quã, infelici, & ærumnoso, qui numquam istam potestatem uiderat, cõparabatur. O nomen dulce libertatis: o ius exim iũ nostræ ciuitatis: o lex Porcia, legesq; Semproniæ: o grauiter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunicia potestas: huccine tandem omnia reciderunt, ut ci uis R. in prouincia populi R. in opido fœderatarum, ab eo qui beneficio pop. R. fasces et fecures haberet, deligatus in foro uirgis cæderetur? quid, cum ignes, cădentesq; laminæ, ceteriq; cruciatus admouebantur? Si te illius acerba im plo ratio, & uox miserabilis nõ inhibebat; ne ciuium quidẽ Ro manorum, qui tum aderant, fletu, & gemitu maximo com mouebare? in crucem tu agere ausus es quemquam, qui se ciuem R. esse diceret? Nolui tã uehemẽter agere hoc prima actione, iudices, nolui. uidistis enim, ut animi multitudinis in istum dolore, & odio, & communis periculi metu conci tarentur. statui egomet mihi tum modum orationi meæ, & C. Numitorio, equiti R. primario homini, testi meo: & Gla brionem id, quod sapientissime fecit, facere lætatus sum, ut repente consilio in medio testem dimitteret. etenim uerebatur, ne populus R. ab isto eas pœnas ui repetisse uideretur, quas, ueritus esset, ne iste legibus, & uestro iudicio non es set persoluturus. Nunc quoniam iam exploratum est omni bus, quo loco causa tua sit, & quid de te futurum sit, sic te cum agam. Gauium istum, quem repentinum speculatorẽ fuisse dicis; ostendam in Lautumias Syracusis a te esse

coniectum: neque id solum ex literis ostendam Syracusano rum. ne possis dicere me, quia sit aliquis in literis Gauius, hoc fingere & eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere. sed secundum arbitrium tuũ testes dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in Lautumias coniectũ esse dicant. producam etiam Consanos, municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gauiũ, quem tu in crucem egisti, ciuem R. & municipem Consanum, non speculatorem fugitiuorum fuisse. cum hæc omnia, quæ polliceor, cumulate tuis proximis plana fecero; tũ istuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datur; eo contentum me esse dicam. quid enim nuper tu ipse, cum populi R. clamore atque impetu perturbatus exiluisti, quid, inquam, locutus es? illum, quod moram supplicio quæreret, ideo clamitasse se esse ciuem R. sed speculatorem fuisse. iam mei testes ueri sunt. quid enim dicit aliud C. Numitorius, quid M. et P. Cotij, nobilissimi homines, ex agro Taurominitano? quid Q. Lecceius, qui argentariam Rhegij maximã fecit? quid ceteri? adhuc enim testes ex eo genere a me sunt dati, nõ qui nouisse Gauium sed qui se uidisse dicerent, cum is, qui se ciuem R. esse clamaret, in crucem ageretur. hoc tu, Verres, idem dicis, hoc tu confiteris, illũ clamitasse se ciuem esse Romanum; apud te nomen ciuitatis ne tantum quidem ualuisse, ut dilationem aliquam crucis, ut crudelissimi teterrimiq; supplicij aliquam paruam moram saltem posset afferre. hoc teneo, hic hæreo, iudices, hoc sum contentus uno: omitto, ac negligo cetera: sua confessione induatur, ac iuguletur, necesse est. Qui esset, ignorabas? speculatorem esse suspicabare? non quæro, qua suspicione: tua te accuso oratione. ciuem R. se esse dicebat. si tu apud Persas,

aut in extrema India deprehensus Verres, ad supplicium ducerere; quid aliud clamitares, nisi te ciuem esse Romanum? & si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos, nobile & illustre apud omnes nomen tuæ ciuitatis profuisset: ille quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum ciuem se R. esse diceret, apud te prætorem si non effugium, ne moram quidem mortis mentione atque usurpatione ciuitatis assequi potuit? homines tenues, obscuro loco nati, nauigant: adeunt ad ea loca, quæ numquam antea uiderunt: ubi neque noti esse ijs, quo uenerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt: hac una tamen fiducia ciuitatis non modo apud nostros magistratus, qui & legum, & existimationis periculo continentur, neque apud ciues solum Romanos, qui & sermonis, & iuris, & multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur; sed, quocumque uenerint, hanc sibi rem præsidio sperant esse futurum. tolle hanc spem, tolle hoc præsidium ciuibus Romanis: constitue, nihil esse opis in hac uoce, ciuis R. sum; posse impune prætorem, aut alium quemlibet supplicium, quod uelit, in eum constituere, qui se ciuem R. esse dicat: quod quis ignoret: iam omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, ciuibus R. ista defensione præcluseris. Quid, si L. Pretium, equitem R. qui tum in Sicilia negotiabatur, nominabat? etiam ne id magnum fuit, Panormum literas mittere; asseruasse hominem, custodijs Mamertinorum tuorum uinctum; clausum habuisse, dum Panormo Prætius ueniret? cognoscaret hominem: aliquid de sum

mo supplicio remitteres. si ignoraret: tum, si ita tibi uidere tur, hoc iuris in omnes constitueres, ut, qui neque tibi notus esset, neque cognitorem locupletem daret, quamuis ciuis R. esset, in crucem tolleretur. Sed quid ego plura de Gauio? quasi tu Gauio tum fueris infestus, ac non nomini, generi, iuri ciuium hostis: non illi, inquam, homini, sed causæ communi libertatis inimicus fuisti. quid enim attinuit, cum Mamertini more atque instituto suo crucem fixissent post urbē, in uia Pompeia, te iubere in ea parte figere, quæ ad fretum spectaret, & hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te iccirco illum locum deligere, ut ille, qui se ciuē R. esse diceret, ex cruce Italiam cernere, ac domum suam prospicere posset? itaque illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo in loco fixa est. Italiæ conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuq; moriens, perangusto freto diuisa seruitutis ac libertatis iura cognosceret; Italia autē alumnum suum, seruitutis extremo summoq; supplicio affectum uideret? Facinus est, uincire ciuem R. scelus, uerberare: prope parricidium, necare: quid dicam, in crucem tollere? uerbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest: nō fuit his omnibus iste contentus. spectet, inquit, patriam: in conspectu legum libertatisq; moriatur. Non tu hoc loco Gauium, non unum hominem nescio quem ciuem R. sed communem libertatis, & ciuitatis causam in illum crucia tum, & crucem egisti. iam uero uidete hominis audaciam. nō ne eum grauiter tulisse arbitramini, quod illam ciuibus R. crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? quod enim his locis in prouincia sua celebritate similimum, regione proximum potuit, elegit: monumentum

ſceleris audaciæq; ſuæ uoluit eſſe in conſpectu Italiæ, ueſtibulo Siciliæ, præuectione omnium, qui ultro citroq; nauigarent. Si hæc non ad ciues R. non aliquos amicos noſtræ ciuitatis, non ad eos, qui populi R. non audiſſent, denique, ſi non ad homines, uerum ad beſtias, aut etiam, ut longius progrediar, ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine ad ſaxa, & ad ſcopulos hæc conqueri, et deplorare uellem: tamen omnia muta, atque inanima, tanta, & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. nunc uero, cum loquar apud ſenatores populi R. legum, iudiciorumque, & iuris auctores, timere non debeo, ne non unus iſte ciuis R. illa cruce dignus, cæteri omnes ſimili periculo indigniſſimi iudicentur. Paullo ante, iudices, lacrymas in morte miſera, atque indigniſſima nauarchorum non tenebamus, & recte ac merito, ſociorum innocentium miſeria commouebamur: quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? nam ciuium R. omnium ſanguis coniunctus exiſtimandus eſt; quoniam id & ſalutis omnium ratio, & ueritas poſtulat. omnes hoc loco ciues R. & qui ad ſunt, & qui ubicumque ſunt, ueſtram ſeueritatem deſiderant, ueſtram fidem implorant, ueſtrum auxilium requirunt: omnia ſua iura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in ueſtris ſententijs uerſari arbitrantur. a me, tametſi ſatis habent, tamen ſi res aliter acciderit, plus habebunt fortaſſe, quam poſtulant. nam et ſi qua uis iſtum de ueſtra ſeueritate eripuerit; id quod neque metuo, iudices, neque ullo modo fieri poſſe uideo: ſed ſi in hoc me ratio fefellerit: Siculi cauſſam ſuam periiſſe querentur, & mecum pariter moleſte ferent: populus quidem Romanus breui, quoniã mihi poteſtatem apud ſe agendi dedit, ius ſuũ, me agente, ſuis ſuffragijs ante Kal. Feb. recuperabit. Ac ſi de mea

gloria & amplitudine quæritis, iudices; non est alienum meis rationibus, istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi R. iudicium reseruari. splendida est illa causa, probabilis mihi, & facilis, populo grata, atque iucunda. denique si uideor hic, id quod ego non quæsiui, de uno isto uoluisse crescere: isto ab soluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit. sed mehercule uestra reiq; publicæ caussa, iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitium esse commissum: nolo eos iudices, quos ego probarim, atque delegerim, sic in hac urbe notatos isto absoluto ambulare, ut non cera, sed cœno obliti esse uideantur. Quamobrem te quoque, Hortensi, quia monendi locus est, ex hoc loco moneo, uideas etiam atque etiam, & consideres, quid agas, quo progrediare, quem hominem, & qua ratione defendas. neque de illo quidquam tibi præfinio, quo minus ingenio mecum atque omni dicendi facultate contendas: cætera, si qua putas te occultius extra iudicium, quæ ad iudicium pertinent, facere posse; si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copijs istius moliri cogitas; magnopere censeo desistas; & illa, quæ tentata iam, & cœpta ab isto sunt, a me autem peruestigata, & cognita, moneo ut extinguas, & longius progredi ne sinas. magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio, maiore quam putas. quod enim te liberatum iam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum consulem cogites: mihi crede, ornamenta ista, & beneficia populi R. non minore negotio retinentur, quam cõparantur. tulit hæc ciuitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam uestram dominationem in iudicijs, & omni republica, tulit: sed, quo die populo R. tribuni pl,

restituti sunt, omnia ista uobis, si forte nondum intelligitis, adempta, atque erepta sunt. omnium nunc oculi conjecti sunt hoc ipso tempore in unumquemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua tu ratione defendas. de omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed uehemens ac liberum populi R. iudicium consequetur. nulla tibi, Quincte, cum isto cognatio est, nulla necessitudo: quibus excusationibus antea nimium in aliquo iudicio studium tuum defendere solebas, earum habere in hoc homini nullam potes. quæ iste in prouincia palam dicitabat, cum ea, quæ faciebat, tua se fiduci facere dicebat; ea ne uera putentur, tibi maxime est prouidendum. ego mei iam rationem officij confido esse omnibus iniquissimis meis per solutam. nam istum pauci horis primæ actionis omnium mortalium sententijs condemnaui. reliquum iudicium non iam de mea fide, quæ perfecta est; neque de istius uita, quæ damnata est; sed de iudicibus, & (ne uere ut dicam) de te futurum est. at quo tempore futurum est? (nam id maxime prouidendum est: etenim cum omnibus in rebus, tum in rep. permagni momenti est ratio, atque inclinatio temporum) nempe eo, cum populus R. aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit; nempe ea lege de iudicijs, iudicibusque nouis promulgata, quam nonis promulgauit, cuius nomine proscriptam uidetis, sed hic reus. hic, inquam, sua spe, atque opinione, quam de uobis habet, legem illam scribendam, promulgandam q; curauit. itaque, cum primo agere cœpimus, non erat promulgata: cum iste uestra seueritate permotus, multa signa dederat, quamobrē

responsurus non uideretur, mentio de lege nulla fiebat: po stea quam iste recreari, & confirmari uisus est, lex statim promulgata est: cui legi cum uestra dignitas uehementer ad uersetur, istius spes falsa, & insignis impudentia maxime suffragatur. Hic si quid erit commissum a quoquam ue strum, quod reprehendatur: aut populus Rom. *iudicabit de eo homine, quem iam antea iudicijs indignum putauit; aut ij, qui propter offensionem iudiciorum de uetu ribus iudicibus lege noua noui iudices erunt constituti. Mihi porro, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit, quam longe progredi sit necesse? potero silere, Hortensi, potero dissimulare, cum tantum resp. uulnus acceperit, ut expilatæ prouinciæ, uexati socij, dij immortales spoliati, ciues* R. *cruciati, & necati impune me actore esse uideantur? potero hoc onus tantum aut in hoc iudicio deponere, aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? nõ in medium proferenda? non populi* R. *fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, ut aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumperent. in discrimen, ac iudicium uocandi? Quæret aliquis fortasse: tantum ne igitur laborem, tantas inimicitias, tot hominum, susceptur us es? Non studio quidem mehercule ullo, neque uoluntate: sed non idem mihi licet, quod ijs, qui nobili genere nati sunt; quibus omnia populi* R. *beneficia dormientibus deferuntur. longe alia mihi lege in hac ciuitate, & conditione uiuendum est. uenit enim mihi in mentem* M. *Catonis, hominis sapientissimi: qui cum se uirtute, non genere populo* R. *commendari putaret, cum ipse sui generis initium, ac nominis ab se gigni, & propagari uellet, hominum potentissimorum susceptit inimi-*

citias, & maximis in laboribus usque ad summam senectutem summa cum gloria uixit. Postea Q. Pompeius, humili atque obscuro loco natus, non ne plurimis inimicitijs, maximisq; suis periculis, ac doloribus amplissimos honores est adeptus? Modo L. Fimbriam, C. Marium, C. Cœlium uidimus non mediocribus inimicitijs, ac laboribus contendere, ut ad istos honores peruenirent, ad quos uos per ludum, & per negligentiam peruenistis. Hæc eadem est nostræ nationis regio, & uia: horum nos hominum sectam, atque institutam persequimur. uidemus, quanta sit in inuidia, quantoq; in odio apud quosdam homines nobiles nouorum hominum uirtus, & industria; si tantulum oculos deiecerimus, præsto esse insidias; si ullum locum aperuerimus suspicioni aut crimini, accipiendum esse statim nobis: esse nobis semper uigilandum, semper laborandum uidemus. inimicitiæ sunt, subeantur: labores, suscipiantur. etenim tacitæ magis, & occultæ inimicitiæ uitandæ sunt, quam indictæ, & apertæ. hominum nobilium non fere quisquam nostræ industriæ fauet: nullis nostris officijs beneuolentiam illorum allicere possumus: quasi natura, & genere disiuncti sint, ita dissident a nobis animo, ac uoluntate. Quare quid habent eorum inimicitiæ periculi, quorum animos iam ante habueris inimicos, & inuidos, quã ullas inimicitias susceperis? Quamobrem mihi, iudices, optandum est illud, in hoc reo finem accusandi facere, cum & populo R. satisfactum, & receptum officium Siculis necessarijs meis erit per solutum. deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de uobis habeo, fefellerit, nõ modo eos persequi, ad quos maxime culpa corrumpendi iudicij, sed etiam illos, ad quos conscientiæ contagio pertinebit.

proinde siqui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut duces, aut artifices ad corrumpendum iudicium uelint esse; ita sint parati, ut disceptante populo R. mecum sibi rem uideant futuram. & si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis uehementem, satis perseuerantem, satis uigilantem esse cognorunt; existiment in ijs hominibus, quorum ego inimicitias populi R. salutis caussa susce pero multo grauiorem, atque acriorem futurum. Nunc te, Iuppiter Optime Maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio, atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum, atque promissum, per nefarium scelus de regijs manibus extorsit; cuius q; sanctissimũ, et pulcherrimũ simulacrũ Syracusis sustulit: teq; Iuno regina, cuius duo fana duabus in insulis posita socio rum, Melitæ, & Sami, sanctissima, et antiquissima simili scelere idem iste omnibus donis, ornamentis q; nudauit: te que, Minerua, quam item iste duobus in clarissimis, & religiosissimis templis expilauit; Athenis, cum auri grande pondus; Syracusis, cum omnia, præter tectum, & parietes, abstulit: teque, Latona & Apollo, & Diana, quorum iste Deli non fanum, sed, ut hominum opinio, & religio fert, sedem antiquam diuinumq; domicilium nocturno latrocinio, atque impetu compilauit: etiam te Apollo, quem iste Chio sustulit: teq; etiam atque etiam, Diana, quam Pergæ spoliauit, cuius simulacrum sanctissimum Segestæ, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani uictoria, tollendum, asportandumq; curauit: teque, Mercuri, quem Verres in uilla, & in priuata aliqua palæstra posuit, P. Africanus

in

in urbe sociorum, & in gymnasio Tyndaritanorum iuuẽ tutis illorum custodem, & præsidem uoluit esse: teque, Hercules, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, seruorum instructa et cõparata manu conuellere ex suis sedibus, atque auferre conatus est: teque, sanctissima mater Ideæ, quam apud Enguinos augustissimo & religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit, ut nunc nomen modo Africani, & uestigia uiolatæ religionis maneant, monumenta uictoriæ sanè ornamẽta nõ extent. uosq; omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legũ iudiciorumq; arbitri, & iste, celeberrimo in loco prætorij locati, Castor, & Pollux, quorũ e templo quæstum sibi iste, & prædã maximã improbissime comparauit: omnesq; dij, qui uehiculis tẽ sarum sollemnes cœtus ludorum initis quorum iter iste ad suum quæstum, non ad religionum dignitatem faciendum, exigendumq; curauit: teque, Ceres, & Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum, ac religiones ferunt, longe maximis, atque occultissimis cærimonijs cõtinentur, a quibus initia uitæ atque uictus, legum, morum, mansuetudinis, humanitatis exempla hominibus, & ciuitatibus data, ac dispertita esse dicuntur. quarum sacra populus R. a Græcis adscita, & acceptæ, tanta religione & publice, & priuatim tuetur, non ut ab alijs huc allata, sed ut cæteris hinc tradita esse uideantur: quæ ab isto uno sic polluta, & uiolata sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a uiro non modo tangi, sed ne aspici quidem fas fuit, e sacrario Catinæ conuellendum, auertendumq; curauerit; alterum autem Ennæ ex sua sede, ac domo sustulerit; quod erat tale, ut homines, uiderent, aut ipsam uidere se Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu factam esse, sed de

cælo delapsam arbitrarentur: uos etiam atque etiam implo ro, & appello, sanctissimæ deæ, quæ illos Ennenses lacus, lu cos q; , colitis, cunctaq; Siciliæ, quæ mihi defendenda tradita est præsidetis, a quibus, inuentis frugibus, & in orbē terrā rum distributis, omnes gentes, ac nationes uestri religione numinis continētur: cæteros itē deos, deasq; omnes imploro, atque obtestor, quorū templis, & religionibus iste nefario quodam furore, & audacia instinctus bellum sacrilegum semper, impiumq; habuit indictum, ut, si in hoc reo, atque in hac caussa omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi R. fidem meam spectauerunt, si nullam ad rem, nisi ad officium; & ueritatem, omnes meæ curæ, uigiliæ, cogitationesq; laborarunt; quæ mea mens in suscipienda caussa fuit, fides in agenda, eadem uestra in iudicanda sit; denique, uti C. Verrem, si eius omnia sunt inaudita, & singularia facinora sceleris, audaciæ, perfidiæ, libidinis, auaritiæ, crudelitatis, dignus exitus eiusmodi uitæ, atque fi ctus uestro iudicio consequatur; utq; resp. mea fide, unaq; hac accusatione mea contenta sit; mihiq; posthac bonos potius defendere liceat, quam improbos accusare necesse sit.

PRO. M. FONTEIO

ORATIO XI.

Desunt permulta.

HOC prætore oppressam esse ære alieno Galliam. a quibus uersuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt? a Gallis? nihil minus. a quibus igitur? a ciuibus R. qui negotianter in Gallia? cur eorum uerba non audimus? cur eorum tabulæ nullæ proferuntur? insector ultro, atque insto accusatori, iudices: insector, inquam, & flagito testes. plus ego in hac caussa laboris, & operæ cõsummo in poscẽdis testibus, quam cæteri defensores in refutandis. audacter hoc dico, iudices, nõ temere confirmo. referta Galliæ negotiatorum est, plena ciuium R. nemo Gallorum sine ciue R. quidquã negotij gerit: nũmus in Gallia nullus sine ciuium R. tabulis commouetur. uidete, quo descendam, iudices, quã longe uidear a consuetudine mea, & cautione, ac diligentia discedere. unæ tabulæ proferantur, in quibus uestigium sit aliquod, quod significet pecuniam Fonteio datam: unum ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producãt: uere accusatum esse concedam. pro dij immortales, quæ hæc est causssa? quæ defensio? prouinciæ Galliæ M. Fonteius præfuit, quæ constat ex ijs generibus hominum, & ciuitatum, qui ut uetera mittam, partim nostra memoria bella cũ populo R. acerba, ac diuturna gesserũt; partim, modo ab nostris imperatoribus subacti, modo bello domiti, modo triumphis, ac monumentis notati, modo ab

senatu agris urbibus q; multati sunt; partim, qui cum ipso M. Fonteio ferrum ac manus contulerunt, multo q; eius sudore, ac labore sub populi R. imperium, ditionem q; cecidерunt. Est in eadem prouincia Narbo Martius, colonia nostrorum ciuium, specula populi R. ac propugnaculum istis ipsis nationibus oppositū, & obiectū. est itē urbs Massilia, de qua ante dixi, fortissimorum, fidelissimorum q; sociorū, qui Gallicorū bellorum pericula a populo R. copijs, armis q; propulsarunt. est praeterea numerus ciuium R. maximus, atque hominum honestissimorum. Huic prouinciae, quae ex hac gentium uarietate constaret, M. Fonteius, ut dixi, praefuit: qui erant hostes, subegit: qui proximi fuerant, eos ex ijs agris, quibus erāt multati, decedere coegit: ceteris, qui ic circo magnis saepe erant bellis superati, ut semper populo R. parerent, magnos equitatus ad ea bella, quae tum in toto orbe terrarū a populo R. gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipēdium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum imperauit. Haec qui gesit, in iudicium uocatur: uos, qui in re non interfuistis, causam una cum praetore cognoscitis. dicunt contra, quibus inuitissimis imperatū est: dicunt, qui ex agris ex M. Fonteij decreto decedere sunt coacti: dicunt, qui ex bello, caede, & fuga nunc primum audent contra M. Fonteium inermem consistere. Quid coloni Narbonenses, quid uolunt? quid existimant? hunc per uos uolunt, se per hūc incolumes existimāt esse. Quid Massilienſium ciuitas? hunc praesentem ijs affecit honoribus, quos habuit amplissimos. uos autem absens orat, atque obsecrat, ut sua religio, laudatio, auctoritas aliquid apud uestros animos momenti habuisse uideatur. Quid? ciuiū R. quae uoluntas est? nemo est ex tāto numero,

quin hũc optime de prouincia, de imperio, de sociis, de ciuibus meritum esse arbitretur. Quoniam igitur uidetis, qui oppugnet M Fonteium; cognoscitis, qui defensum uelint; sta tuite nunc, quid uestra æquitas, quid populi R. dignitas postulet: utrũ colonis uestris, negotiatoribus uestris amicissimis atque antiquissimis sociis & credere, & cõsulere maliti; an ijs, quibus neque propter iracundiam fidem, neque propter infidelitatem honorẽ habere debetis. Quid si maiorem etiam hominum honestissimorum copiam affero, qui huius uirtuti, atque innocentiæ testimonio possint esse? tamen ne plus Gallorum consensio ualebit, quam summa auctoritas omnium? Cum Galliæ Fonteius præesset scitis, iudices, maximos populi R. exercitus in duabus Hispanijs, clarissimoq; imperatores fuisse. quam multi equites R. quã multi tribuni militũ, quales, & quot, & quoties legati ad eos? exercitus præterea Cn. Pompeius, maximus, atque ornatissimus, hiemauit in Gallia, M. Fonteio imperante. Satis ne uobis multos satis idoneos testes, & conscios uidetur ipsa fortuna esse uoluisse earum rerum, quæ, M. Fonteio prætore, gererentur in Gallia? quem ex tanto hominum numero testem in hac caussa producere potestis? quis est ex eo numero, qui uobis auctor placeat? eo nos iam laudatore, & testes utemur. Dubitabitis etiam diutius, iudices, quin illud, quod initio uobis proposui, uerissimum sit? aliud per hoc iudicium nihil agi, nisi ut, M. Fonteio oppresso, testimonijs eorum, quibus multa, reip. causssa, inuitissimis imperauerunt segniores posthac ad imperandum ceteri sint, cum uideant eos oppugnari, quibus oppressis populi R imperiũ incolume esse non possit. Obiectũ est etiam, quæstam M. Fonteium ex uiarum munitio-

ne feciſſe: ut aut ne cogeret munire, aut id, quod munitum eſſet, ne improbaret. Si & coacti ſunt munire omnes, & multorum opera improbata ſunt: certe utrumque falſum eſt, et ob uacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit; & ob probationem, cum multa improbata ſint. Quid, ſi hoc crimen optimis hominibus delegare poſſimus, & ita, ut non culpam in alios tranferamus, ſed uti doceamus, eos iſte munitioni præfuiſſe, qui facile officiũ ſuũ & præſtare, & probare poſſunt? tamen ne uos omnia in M. Fonteium, iratis teſtibus freti, conferetis? cum maioribus reip. negotijs M. Fonteius impediretur; & cum ad remp. pertineret, uiam Domitiam munire: legatis ſuis primarijs uiris, C. Annio Bellieno, & C. Fonteio negotium dedit. itaque præfuerunt, imperauerunt pro dignitate ſua, quod uiſum eſt, & probauerunt quod uos, ſi nulla alia ex re, ex literis quidem ueſtris, quas ſcripſiſtis, & miſiſtis, & allatis, certe ſcire potuiſtis: quas ſi antea non legiſtis, nunc ex nobis, quid de ijs rebus Fonteius ad legatos ſuos ſcripſerit, quid ad eũ illi reſcripſerint, cognoſcite. L. M. AD. C. ANNIVM. LEG. AD. C. FONTEIVM. LEG. L. A. C. ANNIO. LEG. AB. C. FONTEIO. LEG. Satis opinor eſſe perſpicuum, iudices, hanc rationem mutationis neque ad M. Fonteium pertinere, & ab ijs eſſe tractatam, quos nemo poſſit reprehendere, cognoſcite nunc de crimine uinario, quod illi inuidioſiſſimum, & maximum eſſe uoluerunt. Crimen a Plætorio, iudices, ita conſtitutum eſt; Fonteio non in Gallia primum ueniſſe in mentẽ, ut portorium uini inſtitueret, ſed in Italia, hac propoſita ratione, Roma profectum: itaque Titurium Toloſæ quaternos denarios in ſingulas uini amphoras portorij nomine

* exegisse, Cordum Porcium, & Munium ternos victoriatos, Vulchalone seruæ umbinos et victoriatos mille. atque * in his locis se Croduni & Vulchalone ab his portorium esse exactum, si qui Cohiomacho, qui uicus inter Tolosam & * Narbonem est, diuerterentur, neque Tolosam ire uellent: Elesiodolus tantum senos denarios ab ijs, qui ab hostem portarent, exegisset. Video, iudices, esse crimen, & genere ipso magnum: uectigal enim esse impositum fructibus nostris dicitur: & pecuniam permagnam rationem ista cogi potuisse confiteor, & inuidiam: uel maxime enim inimici hanc rem sermonibus diuulgare uoluerunt. sed ego ita existimo; quo maius crimen sit id, quod ostẽdatur, esse falsum, hoc maiorem ab eo iniuriam fieri, qui id confingat. uule enim magnitudine rei sic occupare animos eorum, qui audiunt, ut difficilis aditus ueritati relinquatur.

Desiderantur, que de crimine uinario erat reliqua, nec non quæ ad bellum Vocontiorum, & dispositionem hibernorum pertinebant.

At hoc Galli negant. actio rerum, & uis argumentor ũ coarguit. potest igitur testibus iudex non credere? cupidis, & iratis, & coniuratis, & ab religione remotis non solum potest, sed etiam debet. etenim si, quia Galli dicunt, iccirco M. Fonteius nocens existimandus est: quid mihi opus est sapiente iudice? quid æquo quæsitore? quid oratore non stulto? dicunt enim Galli: negare non possumus. hic si ingenioſi, & periti, & æqui iudicis has partes esse existimatis, ut, quoniam, quidem testes dicunt, sine ulla dubitatione credendum sit: Salus ipsa uiro

rum fortium innocentiam rueri non potest. sin autem in re bus iudicandis non minimam partem ad unamquamque rem existimandam, momentoq; suo ponderandam sapientia iudicis tenet: ne multo uestræ maiores, grauioresq; partes sunt ad cogitandum quam ad dicẽdum meæ. mihi enim semper unaquaque de re testiũ non solum semel uerum, etiã breuiter interrogandus, & sæpe etiam non interrogandus, ne aut irato facultas ad dicendum data, aut cupido auctoritas attributa esse uideatur. uos & sæpius eandem rem animis agitare, & diutius unoquoque de teste cogitare potestis. & si quem nos interrogare noluimus; quæ caussa nobis tacẽdi fuerit, existimare debetis. quamobrem si hoc iudici præscriptum lege, aut officio putatis, testibus credere: nihil est, cur alius alio iudice melior, aut sapientior existimetur: unum est enim, et simplex aurium iudicium, & promiscue, & communiter stultis, ac sapientibus ab natura datum. quid est igitur: ubi elucere possit prudentia? ubi discerni stultus auditor, & credulus ab religioso, & sapiẽti iudice? nimirum illud, in quo ea, quæ dicuntur a testibus, cõtegi curæ, & cogitationi traduntur, quãta auctoritate, quã ta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto studio existimationis bonæ, quanta cura, quãto timore dicantur. an uero uos id in testimoniis homiñ barbarorũ dubitabitis, quod persæpe & nostra, & patrum memoria sapientissimi iudices de clarissimis nostræ ciuitatis uiris dubitandum non putuerunt? qui Cn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis testibus in Q. Pompeiũ, hominem nouum, nõ crediderunt: quorum uirtuti, generi, rebus gestis fide, & auctoritatem in testimonio cupiditatis atque inimicitiarum suspicio derogauit. ecquem homi

nem uidimus, Ecquem uere commemorare possumus parē consilio, grauitate, constantia, ceteris uirtutibus, honoris, ingenij, rerum gestarum ornamentis M. Aemilio Scauro fuisse? tamen huius, cuius iniuriati nutu prope terrarum orbis regebatur, iurati testimonio neque in C. Fimbriam, neque in C. Memmium creditum est. noluerunt ij, qui iudicabāt, hanc patere inimicitijs uiam; quem quisque odisset, ut eum testimonio posset tollere. Quantus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? tamen ei, cuius etiam sermo testimonij auctoritatem habebat, testimonio ipso, quæ in M. Marcellum inimico animo dixit, probare non potuit. Fuit, fuit illis iudicibus diuinum, ac singulare, iudices, consilium, qui se non solum de reo, sed etiā de accusatore, de teste iudicare arbitrabāntur, quid ficti, quid fortuna ac tempore allati, quid pretio corrupti, quid spe, aut metu deprauarum, quid a cupiditate aliqua aut inimicitijs profectum uideretur. quæ si iudex non amplectetur omnia consilio, non animo, ac mente circumspiciet; si, ut quidque ex illo loco, dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profecto satis erit id, quod dixi antea, non surdum iudicem huic muneri, atque officio præesse: nihil erit, quamobrem ille nescio quis, sapiēs homo, ac multarum rerum peritus, ad res iudicandas requiratur. an uero illi equites R. quos nos uidimus, qui nuper in rep. iudicijs q; maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, ut M. Scauro testi non crederent: uos Belgarum, atque Allobrogum testimonijs non credere timeatis? Si inimico testi credi non oportuit: inimicior Marcello Crassus, aut Fimbriæ Scaurus ex ciuilibus studijs, atque obtrectatione domestica, quam huic Galli? quorum, qui optima

in causſa sunt, equites, frumentum, pecuniam semel, atque iterum, ac sæpius inuitissimi dare coacti sunt: ceteri, partim ex ueteribus bellis agro multati, partim ab hoc ipso bello superati, & oppressi. Si, qui ob aliquod emolumentum suum cupidius aliquid dicere uidentur, ijs credi non conuenit: credo, maius emolumentum Cæpionibus, & Metellis propositum fuisse ex Q. Pompeij damnatione, cum studiorum suorum obtrectatorem sustulissent, quam cunctæ Galliæ ex M. Fonteij calamitate, in qua illa prouincia prope suam immunitatem, ac libertatem positam esse arbitratur. An, si homines ipsos spectare conuenit, id quod in te profecto ualere plurimum debet, non modo cum summis ciuitatis nostræ uiris, sed cum infimo ciue R. quisquam amplissimus Galliæ comparandus est? scit Inducioma rus, quid sit testimonium dicere? mouetur eo timore, quo nostrum unusquisque, cum in eum locum productus est? re cordamini, iudices, quantopere laborare soleatis, non modo quid dicatis pro testimonio, sed etiam quibus uerbis utamini, ne quod minus moderate positum, ne quod ab aliqua cupiditate prolapsum uerbum esse uideatur. uultu denique laboratis, ne qua significari possit suspicio cupiditatis: ut &, cum proditis, existimatio sit quædam tacita de uobis pudoris, ac religionis; &, cum discedatis, ea diligenter conseruata, ac retenta uideatur. credo hæc eadem Inducioma rum in testimonio timuisse, aut cogitasse: qui primum illud uerbum consideratissimum nostræ consuetudinis, Arbitror, quo nos etiam tunc utimur, cum ea dicimus iurati, quæ comperta habemus, quæ ipsi uidimus, ex toto testimonio suo sustulit, atque omnia se scire dixit. uerebatur enim uidelicet, ne quid apud uos, populum q; R. de

existimatione sua deperderet; ne qua fama consequeretur eiusmodi, Inducionarum, talem uirum, tam cupide, tam temere dixisse: non intelligebat, se in testimonio nihil præter uocem, & os, & audaciam neque cuibus suis, neque accusatoribus nostris præstare debere. An uero istas nationes religione iurisiurandi, ac metu deorum immortalium in testimonijs dicendis commoueri arbitramini? quæ tantum a cæterarum gentium more ac natura dissentiunt, quod cæteræ pro religionibus suis bella suscipiunt, istæ contra omnium religiones: illæ in bellis gerendis ab dijs immortalibus pacem, ac ueniam petunt, istæ cum ipsius dijs immortalibus bella gesserunt. hæc sunt nationes, quæ quõdam tam longe ab suis sedibus Delphos usque ad Apollinem Pythium, atque ad oraculum orbis terræ uexandum, ac spoliandum profectæ sunt. ab ijsdem gentibus, sanctis, & in testimonio religiosis, obsessum Capitolium est, atque ille Iupiter, cuius nomine maiores nostri sanctam testimoniorum fidem esse uoluerunt. postremo, ijs quidquam sanctum ac religiosum uideri potest, qui, etiam si quando aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrantur, humanis hostijs eorum aras, ac templa funestant? ut ne religionem quidem colere possint, nisi eam ipsam prius scelere uiolarint. quis enim ignorat, eos usque ad hanc diẽ retinere illam inimanem ac barbaram consuetudinem hominum immolandorum? quamobrem, quali fide, quali pietate existimatis esse eos, qui etiam deos immortales arbitrentur hominum scelere, & sanguine facillime posse placari? Cum his uos testibus uestram religionem coniungetis? ab his quidquam sancte, aut moderate dictum putabitis? hoc uestræ mentes, tam castæ, tam integræ, sibi susci-

pient, ut, cum omnes legati nostri, qui illo triennio in Galliam uenerunt; omnes equites R. qui in illa prouincia fuerunt: omnes negotiatores eius prouinciæ, denique omnes in Gallia, qui sunt socij populi R. atque amici, M. Fonteium incolumen esse cupiant, iurati priuatim & publice laudent; uos tamen Gallis credere malitis? quid ut secuti esse uideamini? uoluntatem ne hominum? grauior igitur erit hostium uoluntas, quam ciuium? an dignitatem testium? potestis igitur ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domestico, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio, ac nomini, bonis, ac fidelibus & socijs, & ciuibus anteferre? An uero dubitatis, iudices, quin insitas inimicitias istæ gentes omnes & habeant, & gerant cum populi R. nomine? sic existimatis eos hic sagatos, brachatosq; uersari animo demisso, atque humili, ut solent ij, qui affecti iniurijs, ad opem iudicum supplices inferioresq; confugiunt? nihil uero minus. hi contra uiganeur leti, atque erecti passim toto foro, cum quibusdam minis, & barboro atque immani terrore uerborum. quod ego profecto non crederem, nisi, aliquoties ex ipsis accusatoribus uobiscum simul, iudices, audissem; cum præciperent, ut cauereris, ne, hoc absoluto, nouum aliquod bellum Gallicum concitaretur. S. M Fonteium, iudices, in caussa deficerent omnia; si turpi adolescentiæ, uita infami, magistratibus, quos ante oculos uestros gessit, comitijs uirorum bonorum testimonijs, legationibus flagitiose obitis, inuisus suis omnibus in iudicium uocaretur, si in eo iudicio colonorum populi Rom. Narbonensium, fidelissimorum sociorum Massiliensium, ciuium R. omnium testimonijs tabulisq; premeretur? tamen esset uobis magno

pere prouidendum, ne quos ita afflictos a uestris patribus maioribus q; accepisseris, ut contemnendi essent, eos pertimuisse, & eorum minis & terrore commoti esse uiderem ini. nunc uero, cum lædat nemo bonus, laudent omnes uestri ciues, atque socij, oppugnent ij, qui sæpissime hanc urbem, & hoc imperium oppugnarunt; cum q; inimici M. Fonteij uobis, ac populo R. minentur, amici, ac propinqui supplicent uobis: dubitabitis non modo uestris ciuibus, qui maxime gloria, ac laude ducuntur, uerum etiam exteris nationibus, ac gentibus ostendere, uos in sententijs ferendis ciui parcere, quam hosti cedere, maluisse? Magna mehercule caussa, iudices, absolutionis cum ceteris caussis hæc est, ne qua insignis huic imperio macula, atque ignomina suscipiatur, si hoc ita perlatum erit in Galliam, senatum, equites q; populi R. non testimonijs Gallorum, sed minis commotos, rem ad illorum libidinem iudicasse. ita uero, si illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius, qui Induciomaro isti minaci, atque arroganti par in belligerando esse possit: excitandus Cn. Domitius, & Q. Maximus, qui nationem Allobrogum, & reliquias suis iterum armis conficiat, atque opprimat: aut, quoniam id quidem non potest, orandus erit nobis amicus meus M. Plætorius, ut suos nouos cliēes á bello faciendo deterreat, ut eorum iratos animos, atque horribiles impetus deprecetur: aut, si non poterit. M. Fabium subscriptorem eius rogabimus, ut Allobrogum animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen amplissimum: ut uelint isti aut quiescere, id quod victi ac subacti solent, aut, cum minantur, intelligere, se populo R. non metum belli, sed spem triumphi ostendere. quod si in turpi reo pa-

tiendum non esset, ut quidquam isti se minis profecisse arbitrarentur: quid faciendum uobis in M. Fonteio arbitramini? de quo homine, iudices, (iam enim mihi uideor hoc, prope caussa duabus actionibus perorata, debere dicere) de quo uos homine, iudices, ne ab inimicis quidem ullum fictum probrosum non modo crimen, sed ne maledictum quidem audistis. ecquis unquam reus, præsertim in hac uitæ ratione uersatus, in honoribus petendis, in potestatibus, in imperijs gerendis, sic accusatus est, ut nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitudo, quæ a libidine, aut a petulantia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore obijceretur, si non uera, attamen ficta, cum aliqua ratione, ac suspicione? M. Aemilium Scaurum, summum nostræ ciuitatis uirum, scimus accusatum a M. Bruto. extant orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illū ipsum Scaurum esse dicta, falso, quis negat? uerumtamen ab inimico dicta, et obiecta. Quam multa M'. Aquillius audiuit in suo iudicio? quam multa. L. Cottæ? denique P. Rutilius? qui etsi damnatus est, mihi uidetur, tamen inter uiros optimos, atque innocentissimos esse numerandus. ille igitur ipse, homo sanctissimus, ac temperantissimus, multa audiuit in sua caussa, quæ ad suspicionem stuproru, ac libidinem pertinerent. Extat oratio hominis, ut opinio mea fert, nostrorum hominum longe ingeniosissimi, atque eloquentissimi, C. Gracchi: qua in oratione permulta in L. Pisonem turpia, ac flagitiosa dicuntur: at in quem uirum? qui tanta uirtute, atque integritate fuit, ut etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequam neminem posses, solus tamen Frugi nomina retur. quem cum in concionem Gracchus uocari iuberet; et uiator quæreret, quem Pisonem? quod erant plures: cogis

me, inquit, dicere inimicum meum Frugi. is igitur uir, quē ne inimicus quidē satis in appellando significare poterat, nisi ante laudasset; qui uno cognomine declarabatur, non modo quis esset, sed etiam qualis esset: tamē in falsam, atque iniquam probrorum insimulationem uocabatur. M. Fonteius ita duabus actionibus accusatus est, ut obiectum nihil sit, quo significari uestigium libidinis, petulantiæ, crudelitatis, audaciæ possit. non modo nullum facinus huius protulerunt, sed ne dictum quidem aliquod reprehenderunt. quod si aut quantam uoluntatem habent ad hunc opprimē dum, aut quantam ad maledicendum licentiam, tantum haberent aut ad ementiendum animi, aut ad fingendum ingenij non meliore fortuna ad probra nunc audiēda Fonteius, quam illi, de quibus antea commemoraui, fuisset. Frugi igitur hominem, iudices, frugi, inquam, & in omnibus uitæ partibus moderatum, ac temperantem, plenum pudoris, plenum officij, plenum religionu, uidetis positum in uestra fide, ac potestate, atque ita, ut commissus sit fidei, permissus potestati. uidete igitur, utrum sit æquius; hominem honestissimum, uirum fortissimum, ciuem optimum dedi inimicissimis, atque immanissimis nationibus, an reddi amicis; præsertim cum tot res sint, quæ uestris animis pro huius innocentis salute supplicent; primum generis antiquitas; quam Tusculo, ex clarissimo municipio, profectam, in monumentis rerum gestarum inciſam, ac notatam uidemus; tum autem continuæ præturæ, quæ & ceteris ornamentis, & existimatione innocentiæ maximæ floruerunt; deinde recens memoria parentis, cuius sanguine non solum Asculanorum manus, a qua interfectus est, sed totum illud sociale bellum macula sceleris imbutum

est ; postremo ipse, cum in omnibus uitæ partibus honestus atque integer, tum in re militari cum summi consilij, & maximi animi, tum uero usu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, qui nunc sunt, excellatus. Quare si etiam moriendi est is a me, iudices, quod non est; uideor hoc leuiter pro mea auctoritate uobis præcipere posse, ut ex eo genere homines, quorum cognita uirtus, industria, felicitas in re militari sit, diligenter uobis retinendos existimetis. fuit enim maior talium uirorum in hac rep. copia: quæ cum esset, tamen eorum non modo saluti, sed etiam honori consulebatur. quid nunc uobis faciendum est, studijs militaribus apud iuuentutem obsoletis, hominibus autem ac summis ducibus partim ætate, partim ciuitatis discordijs hac reip. calamitate consumptis, cum tot bella aut a nobis necessario suscipiantur, aut subito atque improuisa nascantur. non ne & hominem ipsum ad dubia reip. tempora reseruandum, & cæteros studio laudis, ac uirtutis inflammandos putatis? recordamini, quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit: scietis fuisse tum M. Cornutum, L. Cinnam, L. Sullam, prætorios homines, belli gerendi peritissimos, præterea C. Marium, P. Didium, Q. Catulum, P. Crassum, non literis homines ad rei militaris scientiam, sed rebus gestis ac uicto rijs eruditos. age uero nunc inferte oculos in curiam, introspicite penitus in omnes reip. partes: utrum uidetis, nihil posse accidere, ut tales uiri desiderandi sint; an, si acciderit, eorum hominum copia populum R. abundare? quæ si diligenter attenderitis, profecto, iudices, uirum ad labores belli impigrum, ad pericula fortem, ad usum ac disciplinam

ſaplinam peritum, ad conſilia prudentem, ad cæſum fortunamq; felicem, domi uobis ac liberis ueſtris retinere, quam inimiciſſimis pop. R. nationibus, & crudeliſſimis tradere, & condemnare, maletis. At infeſtis prope ſignis inferuntur Galli in Fonteium, & inſtant, atque urgent ſummo cũ ſtudio, ſumma cũ audacia: nos uero, iudices, non & multis, & firmis præſidijs, uobis adiutoribus, iſti immani, atque intolerãdæ barbariæ reſiſtemus? Primum obijcatur contra iſtorũ impetus Macedonia, fidelis & amica populo R. prouincia: quæ cum ſe, ac ſuas urbes nõ ſolum conſilio, ſed etiã manu Fonteij conſeruatã eſſe dicat; ut illa per hũc a Thracũ aduentu, ac depopulatione defenſa eſt, ſic ab huius nunc capite Gallorum impetus, terroreſq; depellit. Conſtituitur ex altera parte ulterior Hiſpania: quæ profecto non modo religione ſua reſiſtere iſtorum cupiditati poteſt, ſed etiam ſceleratorum hominum periuria teſtimonijs, ac laudationibus ſuis refutare. Atque ex ipſa etiam Gallia fideliſſima, & grauiſſima, auxilia ſumuntur. uenit huic ſubſidio miſero, atque innocenti Maſſilienſium cuncta ciuitas: quæ non ſolũ ob eã cauſſam laborat, ut huic, a quo ipſa ſeruata eſt, parẽ gratiã referre uideatur, ſed etiam, quod ea condicione, atque eo fato ſe in ijs terris collocatum eſſe arbitratur, ne quid noſtris hominibus iſtæ gentes nocere poſſint. Pugnat pariter pro ſalute M. Fonteij Narbonenſis colonia: quæ per hunc ipſa nuper obſidione hoſtium liberata, nunc eiuſdem miſerijs, ac periculis cõmouetur. Denique, ut oportet bello Gallico, ut maiorum iura, moreſq; præſcribũt, nemo eſt ciuis R. qui ſibi ulla excuſatiõe utẽdũ putet. omnes illius prouinciæ publicani, agricolæ, pecuarij, ceteri negotiatores uno animo M. Fonteium, atque una uoce defendunt. Quod

si tantas auxiliorum nostrorum copias inducio marius ipse despexerit, dux Allobrogum ceterorumque, Gallorum? num etiam de matris hunc complexu lectissimæ, miserrimæq; feminæ, uobis inspectantibus auellet, atque abstrahet? præsertim cum uirgo Vestaris ex altera parte germanum fratrem complexa teneat uestramq; iudices, ac populi R. fidem imploret: quæ pro uobis liberisq; uestris tot annos in diis immortalibus placandis occupata est, ut ea nunc pro salute sua, fratrisq, sui animos uestros placare possit. cui miseræ quod præsidium, quod solatium reliquũ est, hoc amisso? nam ceteræ fœminæ gignere ipsæ sibi præsidia, & habere domi fortunarum omnium socium particip emq. possunt: huic uero uirgini quid est, præter fratrem, quod aut iucundum, aut carum esse possit? nolite pati, iudices, aras deorum immortalium, Vestæq;. matris, quotidianis uirginis lamentationibus de uestro iudicio commoneri. prosticite, ne ille ignis æternus nocturnis Fonteiæ laboribus uigilijsq. seruatus sacerdotis. Vestæ lacrymis extinctus esse dicatur. tendit ad uos uirgo Vestalis manus supplices eadem, quas pro uobis diis immortalibus tendere consuecuit. cauete, ne periculosum, superbumq; sit, eius uos obsecrationem repudiare, cuius præces si dij aspernarentur, hæc salua esse non possent. Videtis ne subito, iudices, uirum fortissimum, M. Fonteium parentis, & sororis commemoratione lacrymas profudisse? qui numquam in acie pertimuerit, qui se armatus sæpe in hostium manum immiserit, cum in eiusmodi periculis eadem se solatia suis relinquere arbitraretur, quæ suus pater sibi reliquisset; idem nunc perturbato animo pertimescit, ne non modo ornamento, & adiumento non sit suis, sed etiam cum

acerbissimo luctu dedecus æternum miseris, atque ignominiam relinquat. O fortunam longe disparem, M. Fontei, si diligere potuisses, ut potius telis tibi Gallorum, quam periuriis inter eundem esset. tum enim uitæ socia uirtus, mortis comes gloria fuisset: nunc uero qui est dolor? uictoriæ te, atque imperij pœnas ad eorum arbitrium sufferre, qui aut uicti armis sunt, aut inultissimi paruerunt? a quo periculo defendite, iudices, ciuem fortem, atque innocentem: curate, ut nostris testibus plus, quam alienigenis credidisse uideamini; plus saluti ciuiũ, quam hostium libidini consuluisse; grauiorem duxisse eius obsecrationem, quæ uestris sacris præsit, quam eorum audaciam, qui cũ omnium sacris, delubrisq. bella gesserunt. postremo prospicite, iudices, id quod ad dignitatem populi R. maxime pertinet, ut plus apud nos preces uirginis Vestalis, quam minæ Gallorum ualuisse uideantur.

PRO. A. CAECINA

ORATIO. XII.

I, quantum in agro, locisq; desertis audacia potest, tantũ in foro, atque in iudicijs impudentia ualeret; non minus nunc in caussa cæderet A. Cæcina Sex. Aebutij impudentiæ, quantum in ui faciendа cæsit audaciæ. uerum & illud considerari hominis esse putauit, qua de re iure decertari oporteret, armis non contendere; & hoc constantius, quicum ui & armis certare noluisset, cum iure iudicioq; superare. Ac mihi quidem cum audax præcipue fuisse uidetur Aebutius in conuocandis hominibus, et armandis, tũ impudẽs in iudicio; no solũ, quod in iudicium uenire ausus est; (nã id quidẽ, tametsi improbe fit in aperta re, tamen malitia est iam usitatum) sed quod non dubitauit id ipsum, quod arguitur, confiteri. nisi forte hoc rationis habuit, quoniam, si facta uis esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset: quia contra ius moreq; facta sit, A. Cæcinam cũ amicis metu perterritũ profugisse: nũc quoque in iudicio, si caussa more institutoq; omniũ defendatur, nos inferiores in agendo non futuros: sine consuetudine recedatur, se quo impudentius egerit, hoc superiorem discessurum. quasi uero aut in iudicio posit idem improbitas, quod in ui confidentia: aut non eo libentius tũ audaciæ cesserimus, quo nũc impudentiæ facilius obsistere mus. itaque longe alia ratione, Recuperatores, ad agendam caussam hac actione uenio, atque initio ueneram. tum enim nostræ caussæ spes erat posita in defensione mea,

nunc in confessione aduersarij; tum in nostris, nunc uero in illorum testibus. de quibus ego antea laborabam, ne, si improbi essent, falsi aliquid dicerent; si probi existimarentur, quod dixissent, probarent. nunc sum animo aequissimo. si enim sunt uiri boni, me adiuuant, cū id iurati, dicūt quod ego iniuratus insimulo: sin autem minus idonei, me non lædunt, cum, siue creditur ijs hoc ipsum, quod nos arguimus, confitentur siue fides non habetur, de aduersarij testium fi de derogatur. uerumtamen cum illorum caussæ actionem considero; non uideo, quid impudentius dici possit: cum autem uestrā in iudicando dubitationē; uereor, ne id, quod uidentur impudenter fecisse, astute, & callide fecerint. nam si negassent uim hominibus armatis esse factam, facile honestissimis testibus in re perspicua tenerentur: sin confessi essent, & id, quod nullo tempore iure fieri potest; tum ab se iure factum esse defenderent, sperarunt id, quod assecuti sūt, se iniecturos uobis caussam deliberandi, & iudicandi iustam morā, ac religionem. simul illud, quod indinissimum est, futurum arbitrati sunt, ut in hac caussa non de improbitate Sex. Aebutij, sed de iure ciuili iudicium fieri uideretur. Qua in re si mihi esset unius A. Cæcinæ caussa agenda, profiterer satis idoneum esse me defensorem; propterea quod fidem meam diligentiamq; præstarem: quæ cū sunt in actore caussæ, nihil est, in re præsertim aperta ac simplici, quod excellens ingenium requiratur. sed cum de eo iure mihi dicendū sit, quod pertineat ad omnes, quod constitutum sit a maioribus, conseruatum usque ad hoc tempus, quo sublato non solum pars aliqua iuris diminuta, sed etiam uis ea, quæ iuri maxime est aduersaria, iudicio confirmata esse uideatur; uideo summi ingenij caussam

esse; nō uti demonstretur, quod ante oculos est; sed ne, si quis uobis error in tāta re sit obiectus, oēs potius me arbitrētur caussæ, quā uos religioni uestræ defuisse. Quamquā ego mihi sic persuadeo, Recuperatores, non uos tam propter iuris obscuram dubiamq; rationem bis iam de eadem causa dubitasse, quam, quod uideatur ad summam illius existimationem hoc iudicium pertinere, moram ad condemnandum acquisisse, simul & illi spatium ad sese colligendum dedisse. quod quoniam iam in consuetudinem uenit, & id uiri boni uestri similes in iudicando faciunt; reprehendendum fortasse minus, querendum uero magis etiam uidetur: ideo quod omnia iudicia ad distrahendarum controuersiarum, aut puniendorū maleficiorum caussā reperta sunt: quorū alterum leuius est, propterea quod & minus lædit, & per sæpe disceptatore domestico dijudicatur: alterum est uehementissimum, quod & ad grauiores res pertinet, & non honorariam operam amici, sed seueritatem iudicis, ac uim requirit. quod est grauius, & cuius rei causa maxime iudicia constituta sunt, id iam mala consuetudine dissolutum est. nam ut quæque res est turpissima, sic maxime, & maturissime iudicāda est: at ea, in qua existimationis periculum est, tardissime iudicatur. qui igitur cōuenit, quæ caussa fuerit ad cōstituendū iudicium, eandē morā esse ad iudicādū? si quis, quod spopondit, qua in re uerbo se uno obligauit, id non facit; maturo iudicio, sine ulla religione iudicis condemnatur: qui per tutelam, aut societatem, aut rem mandatam, aut fiduciæ rationem fraudauit quempiam, in eo, quo delictum maius est, eo pœna est tardior. est enim turpe iudicium, & factum quidem turpe, uidete igitur, quam

ſinique accidat, quia res indigna ſit, ideo turpem exiſtimationem ſequi; quia turpis exiſtimatio ſequatur, ideo rem indignam non iudicari. At ſi quis mihi hoc iudex, Recuperator ue dicat: potuiſti enim leuiore actione conſligere: potuiſti ad tuum ius facilliore & commodiore iudicio peruenire: quare aut muta actionem; aut noli mihi inſtare, ut iudicem: tamen is aut timidior uideatur, quam fortem, aut cupidior, quam ſapientem iudicem eſſe æquum eſt, ſi aut mihi præſcribat, quemadmodum meum ius perſequar, aut ipſe id, quod ad ſe delatum ſit, non audeat iudicare. etenim ſi prætor, is, qui iudicia dat, numquam petitori præſtituit, qua actione illum uti uelit: uidete, quam iniquum ſit, conſtituta iam re, iudicem, quid agi potuerit, aut quid poſſit, non quid actum ſit, quærere. uerumtamen nimiæ ueſtræ benignitati pareremus, ſi alia ratione ius noſtrum recuperare poſſemus: nunc uero quis eſt, qui aut uim, armatis hominibus factam, relinqui putet oportere, aut eius rei leuiorem actionem nobis aliquam demonſtrare poſſit? ex quo genere peccati, ut illi clamitant, uel iniuriarum, uel capitis iudicia conſtituta ſunt, in eo poteſtis atrocitatẽ noſtrã reprehẽdere? cũ uideatu nihil aliud actũ, niſi poſſeſſionẽ per interdictũ eſſe repetitã? ueruũ ſiue uos exiſtimationis illius periculũ, ſiue iuris dubitatio tardiores fecit adhuc ad iudicandum; alterius rei cauſſam uoſmet ipſi iam uobis, ſæpius prolato iudicio, ſuſtuliſtis; alterius ego uobis hodierno die cauſſam profecto auferam, ne diutius de controuerſia noſtra, ac de communi iure dubitetis. & ſi forte uidebor altius initium rei demonſtrandæ petiſſe, quam me ratio iuris, & ius de quo iudiciũ eſt, & natura cauſſæ coegerit; quæſo, ut ignoſcatis: nõ enim minus la

borat A. Cæcina, ne summo iure egisse, quam ne certum ius non obtinuisse uideatur. M. Fulcinius fuit, Recuperato res, e municipio Tarquiniēsi: qui & domi suæ cum primis honestis existimatus est, et Romæ argētariā nō ignobilē fecit ūs habuit in matrimonio Cesenniam, eodē e municipio, summo loco natam, & probatissimā feminam, sicut & uiuus multis ipse rebus ostendit, & in morte sua testamento declarauit. huic Cesenniæ fundum in agro Tarquiniensi uendidit temporibus illis difficillimis solutionis cum uteretur dote uxoris numerata, quo mulieri esset res cautior, curauit ut in eo fundo dos collocaretur. aliquādo post, iā argetaria dissoluta, Fulcinius huic fundo uxoris continentia quædā prædia, atque adiuncta mercatur. moritur Fulcinius: (multa enim, quæ sunt in re, quia remota sunt a caussa, prætermittam) testamento facit heredem, quem habebat e Cesennia, filium: usumfructum omnium bonorum suorum Cesenniæ legat, ut frueretur una cum filio. magnus bonos utri iucundus mulieri fuisset, si diuturnum esse licuisset. frueretur enim bonis cum eo, quem suis bonis heredem esse cupiebat, & ex quo maximum fructum ipsa capiebat: sed hunc fructum matura fortuna ademit: nam breui tempore M. Fulcinius adolescens mortuus est: heredem P. Cesennium fecit: uxori grande pondus argenti, matriq; partem bonorum maiorem legauit: itaque in partem mulieres uocatæ sunt. cum esset hæc auctio hereditaria constituta, Aebutius iste, qui iam diu Cesenniæ uiduitate, ac solitudine aleretur, ac se eius in familiaritatem insinuasset hac ratione, ut cum aliquo suo compendio negotia mulieris, si qua acciderent, controuersiasq; susciperet, uersabatur quoque eo tempore in his rationibus auctio-

nis, & partitionis, atque etiam se ipse inferebat, & intrudebat; & in eam opinionem Cesenniam adducebat, ut mulier imperita nihil putaret agi callide posse, ubi non adesset Aebutius. quam personam iam ex quotidiana cognoscitis uita Recuperatores, mulierum assentatoris, cognitoris uiduarum, defensoris nimium litigiosi, concitatoris ad rixam, inepti ac stulti inter uiros, inter mulieres periti iuris, & callidi; hanc personam imponite Aebutio: is enim Cæsenniæ fuit Aebutius. ne forte quæratis, num propinquus? nihil alienius. amicus aut a patre, aut a uiro traditus nihil minus. quis igitur? ille, quem supra deformaui, uoluntarius amicus mulieris, non necessitudine aliqua, sed ficto officio, simulata q; sedulitate coniunctus, magis oportuna opera non numquam, quam aliquando fideli. Cum esset, ut dicere instituera m, constituta auctio Romæ; suadebant amici cognati q; Cesenniæ id, quod ipsi quoque mulieri in mentem ueniebat: quoniam potestas esset emēdi fundum illum Fulcinianum, qui fundo eius antiquo continens esset nullam esse rationem, amittere eiusmodi occasionem, cum præsertim pecunia ex partitione deberetur: nusquam eam posse melius collocari. itaque mulier fācere constituit. mandat, ut fundum sibi emat. cui tandem? cui putatis? an non in mentem uenit hominis illius ad hoc munus, & ad omnia mulieris negotia parati, sine quo nihil satis caute, nihil satis callide agi posset? recte attenditis. Aebutio negotium datur. adest ad tabulam, licetur Aebutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Cesenniæ, partim etiam pretio: fundus addicitur Aebutio: pecuniam argentario promittit Aebutius. quo testimonio nunc uir optimus utitur, sibi emptum esse, quasi uero

aut nos ei negemus addictum; aut cum quisquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cesenniæ, cum id plerique scirent, omnes fere audissent, hi coniectura assequi posset; cum pecunia Cesenniæ ex illa hereditate deberetur; eam porro in prædijs collocari maxime expediret; essent autem prædia, quæ mulieri maxime conuenirent; ea uenirent; liceretur is, quem Cesenniæ dare operam nemo miraretur, sibi emere nemo posset suspicari. hac emptione facta, pecunia soluitur a Cesennia. cuius rei putat iste rationem reddi non posse: quod ipse tabulas auerterit: se autem habere argentarij tabulas, in quibus sibi expensa pecunia lata sit, acceptaq. relata: quasi id aliter fieri oportuerit, cum omnia ita facta essent, quemadmodum nos defendimus, Cesennia fundū possedit, locauitque, neque ita multo post A. Cæcinæ nupsit. ut in pauca conferam, testamento facto mulier moritur. facit heredem ex deunce, & semuncia Cæcinam, ex duabus sextulis M. Fulanium, libertum superioris uiri, Aebutio sextulam aspergit. hanc sextulam illa mercedem isti esse uoluit assiduitatis, & molestiæ, si quam suscepérat. iste autem hac sextula se ansam retinere omnium controuersiarum putat. iam principio ausus est dicere, non posse heredem esse Cesenniæ Cæcinam, quod is deteriore iure esset, quam ceteri ciues, propter incommodum Volaterranorum, calamitatemq; ciuilem. itaque homo timidus, imperitusque, qui neque animi, neque consilij satis haberet, non putauit esse tanti hereditatem, ut de ciuitate in dubium ueniret: concesserit, credo, Aebutio, quantum uellet de Cesenniæ bonis ut haberet, imo, ut uiro forti, ac sapienti dignum fuit, ita calumniam stultitiamq; obtriuit, ac con-

tudit. In possessione bonorum cum esset, & cum ipse sextulam suã nimiũ exaggeraret, nomine heredis arbitrum familiæ erciscundæ postulauit. atque illis paucis diebus, postea quam uidet nihil se ab A. Cæcina posse litium terrore abradere, homini Romanæ in foro denunciat, fundum illum, de quo ante dixi, cuius istum emptorem demonstrauũ fuisse mandato Cesenniæ, suum esse, seq; sibi emisse. quid ais? tuus ille fundus est, quem sine ulla controuersia quadriennium, hoc est, ex quo tempore fundus uenit, quoad uixit, possedit Cesennia? Vsus enim, inquit, eius, et fructus fundi testamento uiri fuerat Cesenniæ. Cum hoc nouæ litis genus tam malitiose intenderet, placuit Cæcinæ de amicorum sententia constituere, quo die in rem præsentem ueniretur, & de fundo Cæcina moribus deduceretur. colloquuntur: dies ex utriusque commodo sumitur. Cæcina cũ amicis ad diem uenit in castellum Axiam: ex quo loco fundus is, de quo agitur, non longe abest, ibi certior fit a pluribus, homines permultos liberos, atque seruos coegisse, & armasse Aebutium. cum id partim mirarentur, partim nõ crederent, ecce ipse Aebutius in castellum uenit, denunciat Cæcinæ se armatos habere, abiturum eum nõ esse, si accessisset. Cæcinæ placuit, & amicis, quoad uideretur saluo capite fieri posse, experiri. tum de castello descendunt, in fundum proficiscuntur. uidetur temere commissum. uerum, ut opinor, hoc fuit caussæ: tam temere istum re commissurum, quam uerbis nunciabatur, nemo putauit. atque iste ad omnes introitus, qua adiri poterat non modo in eum fundum, de quo controuersia fuerat, sed etiam in illum proximum, de quo nihil ambigebatur, armatos homines opponit, itaque primo cum in antiquum fun-

dum ingredi uellet, quod ea proxime accedi poterat, frequentes armati obstiterunt. quo loco depulsus Cæcina, tamen qua potuit, ad eum fundum profectus est, ex quo ea conuentu uim fieri oportebat. eius autem fundi extremam partem oleæ directo ordine definiunt. ad eas cum accederetur, iste cum omnibus copijs præsto fuit, seruumq; suum nomine Antiochum ad se uocauit, & clara uoce imperauit, ut eum, qui illum olearum ordinem intrasset, occideret. homo mea sententia prudentissimus, Cæcina, tamen in hac re plus mihi animi, quam consilij, uidetur habuisse. nam cum & armatorum multitudinem uideret; & eam uocem Aebutij, quam commemorauit, audisset; tamen accessit propius; & iam ingrediens intra finem eius loci, quem oleæ terminabant, impetum armati Antiochi, cæterorumq; tela, atque incursus refugit. eodem tempore se in fugam conferunt una amici, aduocatiq; eius metu perterriti; quemadmodum illorum testem dicere audistis. His rebus ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit, ut est consuetudo, de ui hominibus armatis, sine ulla exceptione, tantum, ut, unde deiecisset, restitueret. restituisse se dixit. sponsio facta est hac de sponsione uobis iudicandum est. Maxime fuit optandum Cæcinæ, Recuperatores, ut controuersiæ nihil haberet; secundo loco, ut ne cum tam improbo homine; tertio, ut cum tam stulto haberet. etenim non minus nos stultitia illius subleuat, quam lædit improbitas. improbus fuit, quod homines coegit, armauit, coactis, armatisq; uim fecit. læsit in eo Cæcinam: subleuauit ibidem: nam in eas ipsas res, quas improbissime fecit, testimonia sumpsit, & eis in causa testimonijs utitur. itaque mihi certum est, Recuperatores, ante quam ad meam de-

fensionem, meosq; testes uenio, illius uti confessione, & testimonijs. quid confitetur? atque ita libenter confitetur, ut non solum fateri, sed etiam profiteri uideatur, Recuperatores? conuocaui homines, cœgi, armaui: terrore mortis, ac periculo capitis, ne accederes, obstiti. ferro, inquit ferro (& hoc dicit in iudicio) te reieci, atque perterrui. Quid? testes quid aiunt? P. Vettilius propinquus Aebutij, se Aebutio cum armatis seruis uenisse aduocatum: quid præterea? fuisse complures armatos. quid aliud? minatum esse Aebutium Cæcinæ. Quid ego de hoc teste dicam, nisi hoc, Recuperatores? ut iccirco non minus ei credatis, quod homo minus idoneus habetur, sed ideo credatis, quod ex illa parte id dicit, quod illi cæusse maxime est alienum. A. Terentius, alter testis, non modo Aebutium, sed etiam se ipsum arguit. in Aebutium hoc dicit, armatos, homines fuisse: de se autem hoc prædicat, Antiocho, Aebutij seruo, imperasse, ut in Cæcinam aduenientem cum ferro inuaderet. quid loquar amplius hoc de homine? in quem ego dicere, cum rogarer a Cæcina. numquam uolui, ne arguere illum rei capitalis uiderer: de eo dubito nunc, quo modo aut loquar, aut taceam, cum ipse hoc de se iuratus prædicet. Deinde L. Cælius non solum Aebutium cum armatis dixit fuisse compluribus, uerum etiam cum aduocatis perpaucis eo uenisse Cæcinam. de hoc ego teste detraham, cui, æque atque meo testi, ut credatis, postulo? P. Memmius secutus est, qui suum non paruum beneficium commemorauit in amicos Cæcinæ, quibus sese uiam per fratris sui fundum dedisse dixit, qua effugere possent, cum essent metu omnes perterriti. huic ego testi gratias agam, quod &

in re misericordem se præbuit, et in testimonio religiosum. A. Atilius, & eius filius L. Atilius, & armatos ibi fuisse, & se suos armatos adduxisse, dixerunt; etiam hoc amplius: cum Aebutius Cæcinæ malum minaretur, ibi tum Cæcinam postulasse, ut moribus deductio fieret. Hoc idem P. Rutilius dixit, & eo libentius dixit, ut aliquo in iudicio eius testimonio creditum putaretur. Duo præterea testes nihil de ui, sed de ipsa emptione fundi dixerunt, P. Cesennius, auctor fundi, non tam auctoritate graui, quam corpore, & argentarius Sex. Clodius, cui nomen est Phormio, nec minus niger, nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio: nihil de ui dixerunt, nihil præterea, quod ad uestrum iudicium pertineret. Decimo uero loco testis expectatus, & ad extremum reseruatus dixit senator populi R. splendor ordinis, decus atque ornamentum iudiciorum, exemplar antiquæ religionis, Fidiculanius Falcula: qui cum ita uehemens, acerq; uenisset, ut non modo Cæcinam periurio suo læderet, sed etiam mihi uideretur irasci; ita eum placidum, mollemque reddidi, ut non auderet, sicut meministis, iterum dicere, quot millia fundus suus abesset ab urbe. nam cum dixisset, minus ab esse L I I I, populus cum risu acclamauit ipsa esse: meminerant enim omnes, quantum in Albiano iudicio accepisset. In eum quid dicam, nisi id, quod negare non possit? uenisset in consilium publicæ quæstionis, cum eius consilij iudex non esset; & in eo consilio, cum causam non audisset, & potestas esset ampliandi, dixisse, sibi liquere; dum incognita re, iudicare uoluisset, maluisse condemnare, quam absoluere: cum, si uno minus damnarent, condemnari reus

non posset, non ad cognoscendam caussam, sed ad explendam damnationem præsto fuisse. uerum grauius aliquid in quempiam dici potest, quam ad hominem condemnandum, quem numquam uidisset, neque audisset; adductum pretio esse? an certius quidquam obijci potest, quam quod is, cui obijcitur, ne nutu quidem infirmare conatur? uerumtamen is testis, (ut facile intelligeretis eum non affuisse animo, cum ab illis caussa ageretur, testesq; dicerent, sed tantisper de aliquo reo cogitasse) cum omnes ante eum dixissent testes, armatos cum Aebutio fuisse complures; solus dixit, non fuisse. uisus est mihi primo ueterator intelligere præclare, quid caussa optaret; & tantummodo errare, quod omnes testes infirmaret, qui ante eum dixissent: cum subito ecce idem qui solet, suos solos seruos armatos fuisse dixit. Quid huic tu homini facias? nonne concedas interdum, ut excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium deprecetur? Vtrum, Recuperatores, his testibus non credidistis, cum, quid liqueret, non habuistis? At controuersia non erat, quin uerum dicerent. An in coacta multitudine, in armis, in telis, in præsenti metu, mortis perspicuo periculo cædis, dubium uobis fuit, an esse uis aliqua uideretur, nec ne? quibus igitur in rebus uis intelligi potest, si in his non intelligetur? An uero illa defensio uobis præclara uisa est? non deieci, sed obstiti: non enim te sum passus in fundum ingredi, sed armatos homines opposui: ut intelligeres, si in fundo pedem posuisses, statim tibi esse pereundum. Quid ais? is, qui armis perterritus, fugatus, pulsus est, non uidetur esse deiectus? posterius de uerbo uidebimus: nunc rem ipsam ponamus, quam illi non negant; et eius rei ius,

actionem q; quæramus. Est hæc res, posita, quæ ab aduersario non negatur; Cæcinam, cum ad constituiam diem, tempusq; uenisset, ut uis ac deductio moribus fieret, pulsum prohibitumq; esse ui coactis hominibus, & armatis. cum hoc constet, ego homo imperitus, iuris, ignarus negotiorum, ac litium, hanc puto me habere actionem, ut per interdictum, meum ius teneam, atque iniuriam tuam persequar. fac in hoc errare me, nec ullo modo posse per hoc interdictum id assequi, quod uelim: te uti in hac re magistro uolo. quæro, sit ne aliqua huius rei actio, an nulla? conuocari homines propter possessionis controuersiam non oportet: armari multitudinem iuris retinendi caussa non conuenit: nec iuri quidquam tam inimicum, quamuis; nec æquitati quidquam tam infestum est, quam conuocati homines, & armati. Quod cum ita sit, resq; eiusmodi sit, ut in primis a magistratibus animaduertenda esse uideatur; iterum quæro, sit ne ius rei aliqua actio, an nulla? nullam esse dices? audire cupio, qui in pace & otio cum manum fecerit, copias pararit, multitudinem hominum coegerit, armarit, instruxerit, homines inermes, qui ad constitutum, experiundi iuris gratia, uenissent, armis, uiris, terrore, periculoq; mortis repulerit, fugarit, auerterit, hoc dicat: Feci equidem, quæ dicis, omnia, & ea sunt & turbulenta, & temeraria, & periculosa: quid ergo est? impune feci: nam, quid agas mecum ex iure ciuili, ac prætorio, non habes. Ita ne uero, Recuperatores? hoc uos audietis? & apud uos dici patiemini sæpius? cum maiores nostri tanta diligentia, prudentiaq; fuerint, ut omnia omnium non modo tantarum rerum, sed etiam tenuissimarum iura statuerint,

rint, perfecutiq; sint, ut hoc genus unum uel maximum prætermitterent, ut, si qui me exire domo mea coegisset armis, haberē actionem; si qui introire prohibuisset, non haberem? Nondum de Cæcinæ caussa disputo: non dum de iure possessionis nostræ loquor: tantum de tua defensione, C. Piso, quæror. Quando ita dicis, & ita constituis; Si Cæcina cum in fundo esset, inde deiectus esset, tum per hoc interdictum eum restitui oportuisse; nunc uero deiectum nullo modo esse inde, ubi non fuerit; hoc interdicto nihil nos assecutos esse: quæro, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines & armati non modo limine tecto q; ædium tuarum, sed primo aditu uestibulo q; prohibuerint, quid acturus sis? monet amicus meus te L. Calpurnius, ut idem dicas, quod ipse antea dixit, iniuriarum. quid ad caussam possessionis? quid ad restituendum eum, quem oportet restitui? quid denique ad ius ciuile, aut ad actoris animaduersionem ages actionem, & ad iniuriarum? plus tibi ego largiar, non solum egeris, uerum etiam condemnaris licet: nunquid magis possidebis? actio enim iniuriarum non ius possessionis assequitur, sed dolorem imminutæ libertatis iudicio pœnaq; mitigat. prætor interea Fisone tanta de re tacebit? quemadmodum te restituat in ædes tuas, non habebit? qui dies totos aut uim fieri uetat, aut restitui factam iubet, qui de fossis, de cloacis, de minimis aquarum itinerumq; controuersiis interdicit, is repente obmutescet in atrocissima re quid faciat, non habebit? &, C. Pisone domo tectisq; suis prohibito, prohibito, inquam, per homines coactos, & armatos, prætor, quemadmodum more & exemplo opitulari possit, non habebit? quid enim dicet? aut quid tu, tam insigni accepta iniuria, postulabis? unde ui prohibitus sis, ne-

mo unquam interdixit. nouum est, non dico inusitatum, ue rum omnino inauditum. Vnde deiectus? quid proficies, cum illi hoc respondebunt tibi, quod tu nunc mihi? armatos se tibi obstitisse, ne in ædes accederes: deijci porro nullo modo potuisse, qui non accesserit. Deijcior ego, inquis, si quis meorum deijcitur. omnino iam bene agis: a uerbis enim recedis, & æquitate uteris. nam uerba ipsa si sequi uolumus, quo modo tu deijceris, cum seruus tuus deijcitur? uerum ita est, uti dicis: te deiectum debeo intelligere, etiam si tactus non fueris: non ne? Age nunc, si ne quidem tuorum quisquam loco motus erit, atque omnes in ædibus adseruati, ac retenti, tu solus prohibitus, & a tuis ædibus ui atque armis perterritus: utrum hanc actionem habebis, qua nos usi sumus, an aliam quampiam, an omnino nullam? nullam esse actionem dicere in re tam insigni, tamq; atroci, neque prudentiæ, neque auctoritatis tuæ est. alia si qua forte est, quæ nos fugerit, dic quæ sit: cupio discere. hæc si est, qua nos usi sumus: te iudice uincamus, necesse est. non enim uereor, ne hoc dicas, in eadem causa eodem interdicto te oportere restitui, Cæcinam non oportere. etenim cui perspicuum non sit, ad incertum renocari bona, fortunas, possessiones omnium, si ulla ex parte sententia huius interdicti diminuta, aut infirmata sit? si auctoritate uirorum talium, uis armatorum hominum iudicio approbata uideatur, in quo iudicio non de armis dubitatum, sed de uerbis quæsitum esse dicatur? Is ne apud uos obtinebit causam suam, qui se ita defenderit: Eieci ego te armatus hominibus, non deieci: tantum facinus non in æquitate defensionis, sed in una littera latuisse uideatur? huiusce rei uos statuetis nullam esse actionem, nulli expe-

rtundi ius constitutum, quod obstiterit armatis hominibus. qui, multitudine coacta, non introitu, sed omnino aditu quempiam prohibuerit? quid ergo? hoc quam habet uim? ut illa res aliquid aliqua ex parte differre uideatur, utrum, pedem cum intulero, atque in possessionem uestigium fecero, tum expellar, atque deiiciar; an in eadem ui, atque iisdem armis mihi ante occurratur, ne non modo intrare, uerum etiam aspicere, aut aspirare possim. qui hoc ab illo differt? ut ille cogatur restituere, qui ingressum expulerit; ille, qui ingredientem repulerit, non cogatur? uidete, per deos immortales, quod ius nobis, quam condicionem uobismet ipsis, quam denique ciuitati legem constituere uelitis. huiusce generis una est actio, per hoc interdictum, quo uos usi sumus, constituta. ea si nihil ualet, aut si ad hanc rem non pertinet, quid negligentius, aut quid stultius maioribus nostris dici potest, qui aut tantae rei praetermiserint actionem, aut eam constituerint, quae nequaquam satis uerbis caussam & rationem iuris amplecteretur? periculosum est, dissolui hoc interdictum: captiosum est omnibus, rem nullam constitui eiusmodi, quae cum armis gesta sit, rescindi iure non possit: uerumtamen est turpissimum illud, tantae stultitiae prudentissimos homines condemnari, ut uos iudicetis, huius rei interdictum, atque actionem in mentem maioribus nostris non uenisse. Quaeramur, inquit, licet: tamen hoc interdicto Aebutius non tenetur. Quid ita? quod uis Caecinae facta non est. dici in hac caussa potest, ubi arma fuerint, ubi coacta hominum multitudo, ubi instructi & certis locis cum ferro homines collocati, ubi minae, pericula, terroresq; mortis, ibi uim non fuisse? Nemo, inquit, occisus est, neque saucius.

Quid ais? cum de possessionis controuersia, & de priuatorum hominum contentione iuris loquamur, tu uim negabis esse factam, si cædes & occisio facta non erit? ego exercitus maximos sæpe pulsos & fugatos esse dico terrore ipso, impetuq; hostium, sine cuius quam non modo morte, uerum etiam uulnere. etenim, Recuperatores, non ea sola uis est, quæ ad corpus nostrum, uitamq; peruenit, sed etiam multo maior ea, quæ, periculo mortis iniecto, formidine animum perterritum loco sæpe, & certo de statu dimouet: itaque sæpe homines, cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt, neque eum relinquunt locum, quem statuerint defendere: at alij pelluntur integri: uis non dubium sit, quin maior adhibita uis ei sit, cuius animus sit perterritus, quã illi, cuius corpus uulneratum sit. quod si ui pulsos dicimus exercitus esse eos, qui metu, ac tenui sæpe suspicione periculi fugerunt; & si non solum impulsu scutorum, neque conflictu corporum, neque ictu comminus, neque coniectione telorum, sed sæpe clamore ipso militum, aut instructione, aspectuq; signorum magnas copias pulsas esse et uidimus, & audiuimus: quæ uis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur? & quod uehemens in re militari putatur, id leue in iure ciuili iudicabitur? & quod exercitus armatos mouet, id aduocationem togatorum non uidebitur mouisse? & uultus corporis magis istam uim, quam terror animi declarabit? & sanciatio quæretur, cum fugam factam esse constabit? tuus enim testis hoc dixit, metu perterritis nostris aduocatis, locum, qua effugerent, demonstrasse. qui non modo ut fugerent, sed etiam ipsius fugæ tutam uiam quæsierunt, his uis adhibita non uidebitur? quid igitur fugiebant? propter metum. quid metuebant? uim uidelicet. potest ui igi-

tur principia negare, cum extrema concedatis? fugisse perterritos confitemini: caussam fugæ dicitis eandem, quam omnes intelligimus, arma, multitudinem hominum, incursionem, atque impetum armorum. hæc ubi conceduntur esse facta ibi uis facta negabitur? At uero hoc quidem iam uetus est, & maiorum exemplo multis in rebus usitatum; cum ad uim faciendam ueniretur, si quos armatos quamuis procul conspexissent, ut statim testificati discederent, optime sponsionem facere possent, ni aduersus edictum prætoris uis facta esset. Ita ne uero? scire esse armatos, satis est ut uim factam probes: in manus eorum incidere, non est satis? aspectus armatorum ad uim probandam ualebit, incursus & impetus non ualebit? qui abierit, facilius sibi uim factam probabit, quam qui effugerit? at ego dico hoc: si, ut primo in castello Cæcinæ dixit Aebutius, se homines coegisse, & armasse, neque illum, si eo accessisset, abiturum, statim Cæcina discessisset; dubitare uos non debuisse, quin Cæcinæ facta uis esset. si uero simul ac procul conspexit armatos, recessisset: eo minus dubitaretis: omnis enim uis est, quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut prohibet accedere. quod si aliter statuetis; uidete, ne hoc uos statuatis, qui uiuus discesserit, ei uim non esse factam, ne hoc omnibus in possessionum controuersiis præscribatis, ut confligendum sibi, & armis decertandum putent; ne, quemadmodum in bello pœna ignauis ab imperatoribus constituitur, sic in iudicijs deterior caussa sit eorum, qui fugerint, quam qui ad extremum usque contenderint. Cum de iure, & legitimis hominum controuersijs loquimur, & in rebus uim nominamus, pertenuis uis intelligi debet. uidi armatos, quamuis paucos; magna uis est, decessi, uniius hominis telo perterri-

tus: deiectus, detrusus q; sum. hoc si ita statuetis, non modo non erit cur depugnare quisquam posthac possessionis causa uelit, sed ne illud quidem, cur repugnare. sin autem uim sine cæde, sine uulneratione, sine sanguine nullam intelligetis, statuetis, homines possessionis cupidiores, quam uitæ, esse oportere. Age uero, de ui te ipsum habebo iudicem, Aebuti: responde, si tibi uidetur: in fundum Cæcina uirum noluit tandem, an non potuit accedere? cum te obstitisse, & repudiasse dicis, certe hunc noluisse concedis. potes igitur dicere, non ei uim fuisse impedimento, cui, cum cuperet, eo q; consilio uenisset, per homines coactos non sit licitum accedere? si enim id, quod maxime noluit, nullo modo potuit: uis profecto quædam obstiterit, necesse est: aut tu dic, quamobrem, cum uellet accedere, non accesserit. Iam uim factam negare non potes: deiectus quemadmodum sit, qui non accesserit, id quæritur: dimoueri enim, & depelli de loco necesse est eum, qui deiiciatur. id autem accidere ei, qui potest, qui omnino in eo loco, unde se deiectum esse dicit, numquam fuit? qui si fuisset, & ex eo loco, metu permotus, fugisset, cum armatos uidisset; diceres ne esse deiectum? opinor. at tu, qui tam diligenter, & tam callide uerbis controuersias, non æquitate dijudicas, & iura non utilitate communi, sed litteris exprimis, poteris ne dicere deiectum esse eum, qui tectus nõ erit? quid detrusum dices? nam eo uerbo antea prætores hoc interdicto uti solebant. quid ais? potest ne detrudi quisquam, qui non attingitur? non ne, si uerbum sequi uolumus, hoc intelligamus necesse est, eum detrudi, cui manus afferantur? necesse est, inquam, si ad uerbum rem uolumus adstringere, neminem statuere detrusum, qui non adhibita ui, manu demotus, & actus præceps intelligatur, deie-

ctus uero qui poteſt eſſe quiſquam, niſi in inferiorem locum de ſuperiore motus? poteſt pulſus, fugatus, eiectus denique; illud uero nullo modo poteſt, deiectus eſſe quiſquã, non modo qui in ctus non ſit, ſed ne æquo quidem, & plano loco. quid ergo? hoc interdictum putamus eorum eſſe cauſſa compoſitum, qui ſe præcipitatos ex locis ſuperioribus dicerent? eos enim uere poſſumus dicere eſſe deiectos. an non, cum uoluntas, & conſilium, & ſententia interdicti intelligatur, impudentiam ſummam, aut ſtultitiam ſingularem putabimus, in uerborum errore uerſari, rem, & cauſſam, & utilitatem communem non relinquere ſolum, ſed etiam prodere? an dubium eſt, quin neque uerborum tanta copia ſit, non modo in noſtra lingua, quæ dicitur eſſe inops, ſed ne in alia quidem ulla, res ut omnes ſuis certis, ac proprijs uocabulis nominentur; neque uero quidquã opus ſit uerbis, cum ea res, cuius cauſſa uerba quæſita ſint, intelligatur? quæ lex, quod ſenatuſconſultum, quod magiſtratus edictum, quod fœdus, aut pactio, quod (ut ad priuatas res redeam) teſtamentum, quæ iudicia, aut ſtipulationes, aut pacti, & conuenti formula non infirmari, aut conuelli poteſt, ſi ad uerba rem deflectere uelimus, conſilium autem eorum, qui ſcripſerunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus? ſermo, hercule, et familiaris, & quotidianus non cohærebit, ſi uerba inter nos aucupabimur. denique imperium domeſticum nullum erit, ſi ſeruulis hoc noſtris conceſſerimus, ut ad uerba nobis obediant, non ad id, quod ex uerbis intelligi poſſit, obtemperent. exemplis nunc uti uidelicet mihi neceſſe eſt harum rerum omnium. non occurrit unicuique ueſtrum aliud alij in omni genere exemplum, quod teſtimonio ſit, non ex ueſtris totum pen-

dere ius, sed uerba seruire hominum consilijs, & auctoritatibus? ornate, & copiose L. Crassus, homo longe eloquentissimus, paulo ante, quam nos in forum uenimus, iudicio centumuirali hanc sententiam defendit; & facile, cum contra eum prudentissimus homo Q. Mucius diceret, probauit omnibus, M. Curium, qui hæres institutus esset ita, mortuo. Posthumo filio, cum filius non modo non mortuus, sed ne natus quidem esset, hæredem esse oportere. quid? uerbis satis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur ualuit? uoluntas. quæ si tacitis nobis, intelligi posset, uerbis omnino non uteremur: quia nō potest, uerba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent uoluntatem. Lex usum fundi iubet esse biennium. at utimur eodem iure in ædibus, quæ in lege non appellantur. si uia sit immunita, iubet, quæ uelit, agere iumentum. potest hoc ex uerbis intelligi, licere, si uia sit in Brutijs immunita, agere, si uelit, iumentum per M. Scauri Tusculanum. actio est in auctorem præsentem his uerbis: Quandoquidem te in iure conspicio. hac actione Appius illæ cæcus uti non posset, si tam uere homines uerba consectarentur, quam rem, cuius caussa uerba sunt, non considerarent. Testamento si recitatus hæres esset pupillus Cornelius; is q; iam annos xx. haberet; uobis interpretibus amitteret hæreditatem? Veniunt in mentem mihi permulta, uobis plura certo scio. uerum ne nimium multa complectamur, atque ab eo, quod propositum est, longius aberret oratio; hoc ipsum interdictum, de quo agitur, cōsideremus. intelligetis enim in eo ipso, si in uerbis ius constituamus, omnem utilitatem nos huius interdicti, dum uersuti & callidi uolumus esse, amissuros. VNDE. TV. AVT. FAMILIA. AVT. PROCVRATOR.

IVVS. Si me uillicus tuus solum deiecisset; non familia deiecisset, ut opinor, sed aliquis de familia; recte igitur diceres te restituisse? quippe: quid enim facilius est, quã probari ijs, qui latine sciant, in uno seruulo familiæ nomen non ualere? si uero ne habeas quidem seruum præter eum, qui me deiecerit; clames uidelicet, Si habeo familiam, a familia mea fateor te esse deiectum. neque dubium est, quin, si ad rem indicandam uerbo ducimur, non re, familiam intelligamus, quæ constet ex seruis pluribus; quin unus homo familia non sit. uerbum certe hoc non modo postulat, sed etiam cogit. At uero ratio iuris, interdictiq; uis, & prætorum uoluntas, & hominum prudentium consilium, & auctoritas respuat hanc defensionem, & pro nihilo putet. Quid ergo? isti homines latine non loquuntur? immo uero tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam uoluntatem: cum sibi hoc proposuerint, ut, siue me tu deieceris, siue tuorum quispiam, siue seruorum, siue amicorum, ut seruos non numero distinguant, sed appellent uno familiæ nomine; de liberis autem, quisquis est, procuratoris nomine appelletur: non quo omnes sint, aut appellentur procuratores, qui negotij nostri aliquid gerãt: sed in hac re, cognita sententia interdicti, uerba exquiri omnia noluerunt. nõ enim alia caussa est æquitatis in uno seruo, & in pluribus: nõ alia ratio iuris in hoc genere dũtaxat, utrũ me tuus procurator deiecerit is, qui legitime procurator dicitur omniũ rerũ eius, qui in Italia non sit, absit ue reip. caussa, quasi quidam pœne dominus, hoc est alieni iuris uicarius; an tuus colonus, aut uicinus, aut cliens, aut libertus, aut quiuis, qui illam uim, deiectionemq; tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit. quare si ad eum restituendum, qui ui deiectus est, eandem uim

habet æquitatis ratio: ea intellecta, certe nihil ad rem pertinet, quæ uerborum uis sit, ac nominum. tam restitues, si tuus me libertus deiecerit, nulli tuo præpositus negotio, quã si procurator deiecerit: non quo omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotij gerunt: sed quod in hac re quæri nihil attinet. tam restitues, si unus seruulus, quam si familia deiecerit uniuersa: non quo idem sit seruulus, quod familia: uerum quia, non quibus uerbis quidque dicatur, quæritur, sed quæ res agatur. Etiam ut iam longius a uerbo decedamus, ab æquitate ne tantulum quidem: si tuus seruus nullus fuerit, & omnes alieni ac mercenarij, tamen & ipsi tuæ familiæ & genere, & nomine continebuntur. Perge porro hoc idem interdictum sequi. HOMINIBVS. COACTIS. Neminem coegeris, ipsi conuenerint suæ sponte: certe cogit is, qui congregat homines, & conuocatu coacti sunt ij, qui ab aliquo sunt unum in locum congregati. si non modo conuocati non sunt, sed ne conuenerunt quidem, sed ij modo fuerunt, qui etiam antea, non uis ut fieret, uerum colendi, aut pascendi caussa esse in agro consueuerant: defendes, homines coactos non fuisse; & uerbo quidem superabis, me ipso iudice; re autem ne consistes quidem ullo iudicæ. uim enim multitudinis restitui noluerunt, non solum conuocatæ multitudinis; sed, quia plerunque, ubi multitudine opus est, homines cogi solent, ideo de coactis compositum interdictum est? quod etiam si uerbo differre uidebitur, re tamen erit unum, & omnibus in caussis idem ualebit, in quibus perspicitur una atque eadem caussa æquitatis. ARMATIS. VE. Quid dicemus? armatos, si latine loqui uolumus, quos appellare uere possumus? opinor eos, qui scutis, telisq; parati, ornatiq;

*sint. quid igitur si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquem de fundo præcipitem egeris; iussus q; sis, quem hominibus armatis deieceris, restituere: restituisse te dices? uerba si ualent, si caussæ non ratione, sed uocibus ponderantur: me auctore dicito. uinces profecto non fuisse armatos eos, qui saxa iacerent, quæ de terra ipsi tollerent; non esse arma cespites, neque glebas; non fuisse armatos eos, qui præterentes ramum de fringerent arboris; arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum; quæ qui non habuerint, eos inermes fuisse uinces: uerum, siquidem erit armorum iudicium, tum ista dicito: iuris iudicium cum erit, & æquitatis, atque in ista tam frigida, tam ieiuna calumnia delitescas. non enim reperies quemquam iudicem, aut Recuperatorem, qui, tamquam si arma militis inspiciunda sint; ita probet armatum: sed perinde ualebit, quasi armatissimi fuerint, si reperientur ita parati fuisse, ut uim uitæ, aut corpori potuerint afferre. Atque ut magis intelligas, quam uerba nihil ualeant si tu solus, aut quiuis unus cum sceno, cum gladio impetum in me fecisset, atque ego ita dejectus essem; auderes ne dicere, interdictum esse de armatis hominibus, hic autē hominem armatū unum fuisse? non, opinor, tam impudens esses. at qui uide, ne multo nunc sis impudentior: nā cum quidē omnes mortales implorare posses, quod homines in tuo negotio latine loqui obliuiscerentur; quod inermes armati iudicarentur; quod, cum interdictum esset de pluribus, commissa res esset ab uno, unus homo plures esse homines iudicarentur. uerum in his caussis non uerba ueniūt in iudicium, sed ea res, cuius caussa uerba hæc in interdictum coniecta sunt. uim, quæ ad caput, & ad uitam pertinet, restitui sine ulla exceptione uoluerunt, ea fit ple-

rumque homines coactos, armatosque. quæ si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem iure esse uoluerunt. non enim maior est iniuria, si tua familia, quam si tuus uilicus; non si tui serui, quam si alieni, ac mercenarij; non si tuus procurator, quam si uicinus, aut libertus tuus; non si coactis hominibus, quam si uoluntarijs, aut etiam assiduis, ac domesticis; non si armatis, quam si inermibus, qui uim haberent armatorum ad nocendum; non si pluribus, quam si uno armato: quibus enim rebus plerumque uis fit, eiusmodi hæres appellantur interdicto. si per alias res eadem facta uis est, ea, tametsi uerbis interdicti non concluditur, tamen sententia iuris, atque auctoritate retinetur. Venio nũc ad illud tuum: Non deieci, si non sui accedere. puto te ipsum, Piso, perspicere, quanto ista sit angustior iniquiorq; defensio, quam si illa uerere: Non fuerunt armati, cum fustibus & saxis fuerunt. Si mehercule mihi, non copioso homini ad dicendum, optio detur, utrum malim defendere, non esse deiectum eum, cui ui & armis ingrediendi sit occursum; an armatos non fuisse eos, qui sine scutis ac sine ferro fuerint: omnino ad probandum utramque rem uideam infirmam, nugatoriamq; esse: ad dicendum autem, in altera uidear mihi aliquid reperire posse, non fuisse armatos eos, qui neque ferri quidquam, neque scutum ullum habuerint: hic uero hæream, si mihi defendendum sit, eum, qui pulsus, fugatusq; sit, non esse deiectum. Atque illud in tota defensione tua mihi maxime mirum uidebatur, te dicere, iurisconsultorum auctoritati obtemperari non oportere. quod ego, tametsi non nunc primum, neque in hac caussa solum audio, tamen admodum mirabar abs te quamobrem diceretur. nam ceteri tum ad istam orationem decurrunt, cum se

In causſa putant habere æquum & bonum, quod defendant. si contra uerbis & litteris, & (ut dici solet) summo iure contenditur; solent eiusmodi iniquitati boni & æqui nomen, dignitatemque opponere. tum illud, quod dicitur, si uenibe, irridentur: tum aucupia uerborum, & litterarum tendiculas in inuidiam uocant: tum uociferantur, ex æquo & bono, non ex callido uersuto q; iure, rem iudicari oportere: scriptum sequi calumniatoris esse; boni iudicis, uoluntatem scriptoris, auctoritatem q; defendere. in ista uero causſa, cum tu sis is, qui te uerbo, litera q; defendas; cum tuæ sint eæ partes; unde deiectus es? an inde, quo prohibitus es accedere? eiectus es, non deiectus: cum tua sit hæc oratio, fateor me homines coegisse, fateor armasse, fateor tibi mortem esse minitatum, fateor hoc interdicto prætoris uindicari, si uoluntas & æquitas ualeat. sed ego inuenio in interdicto uerbum unum, ubi delitescam; Non deieci te ex eo loco, quem in locum prohibui ne uenires. In ista defensione accusas eos, qui consuluntur, quod æquitatis censeant rationem, non uerbi haberi oportere. & hoc loco Scæuolam dixisti causſam apud centumuiros non tenuisse: quem ego antea commemoraui, cum idem faceret, quod tu nunc; tametsi ille in aliqua causſa faciebat, tu in nulla facis; tamen probasse nemini, quod defendit, quia uerbis oppugnare æquitatem uidebatur. cum id miror, te hoc in hac re alieno tempore, & contra quam ista causſa postulasset, defendisse: tum illud uulgo in iudicijs, & non nunquam ab ingeniosis hominibus defendi mihi mirum uideri solet, nec iurisconsultis concedi, nec ius ciuile in causſis semper ualere oportere. nam qui hoc disputant, si id dicunt, non recte aliquid statuere eos, qui consulantur, non hoc debent dicere, iuri ciui-

lis, sed hominibus stultis obtemperari non oportere: sin illos recte respondere concedunt, & aliter iudicari dicunt oportere, male iudicari oportere dicunt. neque enim fieri potest, ut aliud iudicari de iure, aliud responderi oporteat; nec ut quisquam iuris numeretur peritus, qui id statuat esse ius, quod non oporteat iudicari. At est aliquando contra iudicatum. Primum utrum recte, an perperam? si recte, id fuit ius, quod iudicatū est: sin aliter; non dubium est, utrum iudices, an iurisconsulti uituperādi sint. Deinde; si de iure uario quippiam iudicatum est; non potius contra iurisconsultos statuunt, si aliter pronunciatum est ac Mucio placuit, quam ex eorum auctoritate, si, ut Manilius statuebat, sic est iudicatum. etenim ipse Crassus non ita caussam apud Centumuiros egit, ut contra iurisconsultos diceret, sed ut hoc doceret, illud, quod Scæuola defendebat, non esse ius; & in eam rem non solum rationes afferret, sed etiam Q. Mucio, socero suo, multisq; peritissimis hominibus auctoribus uteretur. nam qui ius ciuile contemnendum putat, is uincula reuellit non modo iudiciorum, sed etiam utilitatis, uitæq; communis. qui autem interpretes iuris uituperat, si imperitos esse dicit, de hominibus, non de iure ciuili detrahit: sin peritis non putat esse obtemperandum, non homines lædit, sed leges, ac iura labefactat. quod uobis uenire in mentem profecto necesse est. nihil enim in ciuitate tam diligenter, quam ius ciuile, retinendum. etenim, hoc sublato, nihil est, quare exploratum cuiquam possit esse, quid suum, aut quid alienum sit; nihil est, quod æquabile inter omnes, atque unum omnibus esse possit. itaque in ceteris controuersiis, atque iudicijs, cum quæritur, aliquid factum, nec ne, sit uerum, an falsum, proferatur, & fictus testis subor-

nari solet, & imponi falsæ tabulæ, non numquam honesto ac probabili nomine bono uiro iudici error obijci, improbo facultas dari, ut, cum sciens perperam iudicarit, testimonium, aut tabulas secutus esse uideatur. in iure nihil est eiusmodi, Recuperatores, non tabulæ falsæ, non testis improbus. denique nimia ista, quæ dominatur in ciuitate, potentia in hoc solo genere quiescit; quid agat quo modo aggrediatur iudicem, qua denique digitum proferat, non habet. illud enim potest dici iudici ab aliquo non tam uerecundo homine, quam gratioso: Iudica hoc factum esse, aut numquam esse factum, uel cogitatum: crede huic testi: has cõproba tabulas: hoc non potest: Cui filius agnatos sit, eius testamentum non esse ruptum, iudica; quod mulier sine tutore auctore promiserit, deberi. non est aditus ad huiusce modi res neque potentiæ cuiusquam, neque gratiæ. Denique, quo maius hoc, sanctiusq; uideatur, ne pretio quidem corrumpi iudex in eiusmodi caussa potest. iste uester testis, qui ausus est dicere, feciſſe uideri eum, de quo ne cuius rei argueretur quidem scire potuisset. ipse numquam auderet iudicare, deberi uiro dotem, quam mulier nullo auctore dixisset. O rem præclaram, uobiscq; ob hoc retinendam, Recuperatores. quod enim est ius ciuile? quod neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia possit. quod si non modo oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius adseruatum erit; nihil est, quod quisquam sese habere certum, aut a patre acceptum, aut relictum liberis arbitretur. quid enim refert, ædes, aut fundum relictum a patre, aut aliqua ratione habere bene partum, si incertum sit quæ lumina tua iure mancipij sint, ea possis ne retinere? si parietum com-

nium ius? si ciuili ac publica lege contra alicuius gratiam teneri non potest? quid, inquam, prodest fundum habere, si, quæ decentissime descripta a maioribus iura finium, possessionum, aquarum, itinerũq; sunt, hæc perturbari aliqua ratione, commutariq; possunt? mihi credite, maior hæreditas uenit unicuique nostrum in ijsdem bonis a iure, & a legibus, quam ab ijs, a quibus illa ipsa bona relicta sunt. nam ut perueniat ad me fundus, testamento alicuius fieri potest: ut retineam quod meum factum sit, sine iure ciuili non potest. fundus a patre relinqui potest: at usucapio fundi, hoc est finis solicitudinis, ac periculi litium, non a patre relinquitur, sed a legibus. aquæductus haustus, iter, actus, a patre, sed ratæ auctoritas harum rerum omnium a iure ciuili sumitur. Quapropter non minus diligenter ea, quæ a maioribus accepistis, publica patrimonia iuris, quam priuatæ rei uestræ retinere debetis; non solum, quod hæc iure ciuili septa sunt; sed etiam, quod patrimonium unius incommodo dimittitur, ius amitti non potest sine magno incommodo ciuitatis. In hac ipsa caussa, Recuperatores, si hoc nos non obtinebimus. ui armatis hominibus deiectum esse eũ, quem ui armatis hominibus pulsum, fugatumq; esse constet: Cæcina rem non amittet, quam ipsam animo forti, si tempus ita ferret, amitteret: in possessionem in præsentia non restituetur, nihil amplius: populi R. caussa, ciuitatis ius, bona, fortunæ, possessionesq; in dubium, incertumq; reuocabuntur: uestra auctoritate hoc constituetur, hoc præscribetur; quicum tu posthac de possessione contendes, eum si ingressum modo deieceris, in prædium restituas oportebit; sin autem ingredienti, cum armata multitudine obuius fueris, & ita uenientem repuleris, fugaris, auerteris, non restitues. tum

statueritis

statueritis uim in cæde solum, non in animo libidinis: nisi cruor appareat, uim non esse factam; iniuriarum delictum esse: qui prohibitus sit, nisi ex eo loco, ubi uestigiū impresserit, deijci neminem posse; iuris retinere sententiam, & æquitatem plurimum ualere oportere, an uerbo ac litera ius omne torqueri. Vos statuite, Recuperatores, utrum utilius esse uideatur. Hoc loco percommode accidit, quod non adestis, qui paullo ante affuit, & adesse nobis frequenter in hac caussa solet, uir ornatissimus, C. Aquillius. nam, ipso præsente, de uirtute eius, & prudentia timidius dicerem; quod & ipse pudore quodam afficeretur ex sua laude; & me similis ratio pudoris a præsentis laude tardaret. cuius auctoritati, dictum est, ab illa caussa concedi nimium non oportere. non uereor, de tali uiro ne plus dicam, quam uos aut sentiatis,, apud uos commemorari uelitis: quapropter hoc dicam, numquam eius auctoritatem nimium ualere, cuius prudentiam populus R. in cauendo, non in decipiendo perspexerit: qui iuris ciuilis rationem numquam ab æquitate seiunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo R. promptam, expositamq; præbuerit: qui ita iustus, & bonus uir est, ut natura, non disciplina consultus esse uideatur; ita peritus, ac prudens, ut ex iure ciuili non scientia solum quædam, uerum etiam bonitas nata uideatur: cuius tantum est ingenium, ita prompta fides, ut quidquid inde haurias, purum, liquidumq; te haurire sentias. Quare permagnam initis a nobis gratiam, cum eum auctorem nostræ defensionis esse dicitis. illud autem miror, cur uos aliquid contra me sentire dicatis, cum eum auctorem uos pro me appelletis, nostrum nominetis. uerumtamen quid ait

iſte noſter auctor? Omnibus quidquid uerbis actum pronunciatumq; ſit. Conueni ego ex iſto genere conſultorum non neminem, ut opinor, iſtum ipſum, quo nos auctore rē iſtam agere, & defenſionem cauſſæ conſtituere dicitis: quæ cum iſtam diſputationem mecum ingreſſus eſſet, non poſſe probari, quemquam eſſe deiectum, niſi ex eo loco, in quo fuiſſet; rem, & ſententiam interdicti mecum facere fatebatur, uerbo me excludi dicebat, a uerbo autem poſſe recedi non arbitrabatur. cum exemplis uterer multis, etiam illa materia æquitatis, ab uerbo, & ab ſcripto plurimis ſæpe in rebus æqui boniq; rationem eſſe ſeiunctam, ſemperq; id ualuiſſe plurimum, quod in ſe auctoritatis habuiſſet æquitatiſq; plurimum: conſulatus eſt me, & oſtendit, in hac ipſa cauſſa nihil eſſe quod laborarem: nam uerba ipſa ſponſionis facere mecum, ſi uellem diligenter attendere. quonam, inquam, modo? quia certe, inquit, deiectus eſt Cæcina ui hominibus armatis aliquo ex loco: ſi non ex eo loco, quem in locū uenire uoluit, at ex eo certe, unde fugit. quid tum? prætor, inquit, interdixit, ut, unde deiectus eſſet, eo reſtitueretur, hoc eſt, quicumque is locus eſſet, unde deiectus eſt. Nebulus autem, qui fatetur aliquo ex loco deiectum eſſe Cæcinam, is, quo modo ſe reſtituiſſe dixit, neceſſe eſt male fecerit ſponſionem. Quid eſt, Piſo? placet tibi pugnare uerbis? placet cauſſam iuris, & æquitatis, & non noſtræ poſſeſſionis, ſed omnino poſſeſſionū omniū conſtituere in uerbo? ego, quod mihi uideretur, quod a maioribus factitatum, quod horum auctoritate, quibus iudicandum eſt, dignum eſſet, oſtendi, id uerum, id æquum, id utile omnibus eſſe; ſpectari, quo conſilio & qua ſententia, non quibus quidque uerbis eſſet actum. Tu me ad uerbum ua-

cas? Non ante uenio, quam recusaro. nego oportere, nego obtineri posse, nego ullam rē esse, quæ aut comprehendi sa tis, aut cauari, aut excipi posit, si aut præterito aliquo uer bo, aut ambigue posito, sententia & re cognita, non id, quod intelligitur, sed id, quod dicitur, nalebit. Quoniam satis re cusaui, uenio iā quo uocas. Quæro abs te, sim ne deiectus, non de Fulciniano fundo: neque enim prætor, si ex eo fun do essem deiectus, ita me restitui iubet. sed eo, unde deiectus essem. sum ex proximo uicini fundo deiectus, qua adibam ad istum fundum: sum de uia, sum certe alicunde, siue de priuato, siue de publico: eo restitui sum iussus, restituisse te dixisti: nego me ex decreto prætoris restitutum esse. quid ad hæc dicimus? aut tuo, quemādmodum dicitur, gladio, aut nostro defensio tua conficiatur, necesse est. si ad inter dicti sententiam confugis, &, de quo fundo actum sit tū, cum Aebutius restituere iubebatur, id quærendum esse di cis, neque æquitatem rei uerbi laqueo capi putas oportere: in meis castris, præsidijsq; uersaris: mea, mea est ista de fensio: ego hoc uociferor, ego omnes homines deosq; te stor, cum maiores uim armatam nulla iuris defensione re xerint, non uestigium eius, qui deiectus sit, sed factū il lius, qui deiecerit, in iudicium uenire, deiectum esse, qui fu gatus sit; uim esse factam, cui periculum mortis sit inie ctum. Istum locum fugis, & reformidas: & me ex hoc, ut ita dicam, campo æquitatis ad istas uerborum anguslias, & ad omnes literarum angulos reuocas. in ijs ipsis in tercludere insidijs, quas mihi conaris opponere. Non de ieci, sed ieci. Peraciuum hoc tibi uidetur: hic est mu cro defensionis tuæ: in eum ipsum caussa tua incurrat, necesse est. ego enim tibi refero. Si non sum ex eo loco

deiectus, quo prohibitus sum accedere; at ex eo sum deiectus, quo accessi, unde fugi. si prætor non distinxit locum, quo me restitui iuberet, & restitui iussit; non sum ex edicto restitutus. Velim, Recuperatores, hoc totum si uobis uersutius, quam mea consuetudo defendendi fert, uidebitur, sic existimetis; primum, alium non me excogitasse; deinde, huius rationis non modo non inuentorem, sed ne probatorem quidem esse me; idq; me uon ad meam defensionem attulisse; sed illorum defensioni retulisse: me pro meo posse iure dicere? neque in hac re, quam ego protuli, quæri oportere, quibus uerbis prætor interdixit, sed de quo loco sit actum, cum interdixit, neque in ui armatorum spectari oportere, in quo loco sit facta uis, uerum sit ne facta: te uero nullo modo posse defendere; in qua re tu uelis, uerba spectari oportere; in qua re nolis, non oportere. Verumtamen ecquid mihi respondetur ad illud, quod antea dixi, non solum re, & sententia, sed uerbis quoque hoc interdictum ita esse compositum, ut nihil commutandum uideretur? Attendite diligenter, quæso, Recuperatores: est enim uestri ingenij, non meam, sed maiorum prudentiam cognoscere. non enim sum id dicturus, quod ego inuenerim, sed quod illos non fugerit. cum de ui interdicitur, duo genera caussarum esse intelligebant, ad quæ interdictum pertineret; unum, si qui ex eo loco, in quo esset; alterum, si ab eo loco, quo ueniret, ui deiectus esset. & horum utrumque, neque præterea quidquam, potest accidere, Recuperatores. id adeo, si placet, considerate. Si qui meam familiam de meo fundo deiecerit, ex eo me loco deiecerit. si qui mihi præsto fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, & me introire pro-

hibuerit, non ex eo, sed ab eo loco me deiecerit. ad hæc duo genera rerum, unum uerbum, quod satis declararet utraſque res, inuenerunt, ut, siue ex fundo, siue a fundo deiectus essem, uno atque eodem interdicto restituerer, V N-DE. V I. *hoc uerbum,* Vnde, *utrumque declarat, & ex quo loco, & a quo loco. unde deiectus est* Cinna? *ex urbe. unde deiectus* Carbo? *ab urbe. unde deiecti* Galli? *a* Capitolio. *unde qui cum* Graccho *fuerunt? ex* Capitolio. *uidetis igitur hoc uno uerbo significari res duas, & ex quo, & a quo loco. Cum autem eo restitui iubet, itа iubet, ut, si* Galli *a maioribus noſtris poſtularent, ut eo restituerentur, unde deiecti essent, & aliqua ui hoc assequi possent; non, opinor, eos in cuniculum, qua aggressi erant, sed in* Capitolium *restitui oporteret. hoc enim intelligitur: unde deiecisti, siue ex quo loco, siue a quo loco, eo restituas. hoc iam simplex est, in eum locum restituas: siue ex hoc loco deiecisti, restitue in hunc locum: siue ab hoc loco, restitue in eum locum, non ex quo, sed a quo deiectus. ut si qui ex alio, cum ad patriam accessisset, tempestate subito reiectus optaret, ut, unde esset deiectus, eo restitueretur; hoc, opinor, optaret, ut, a quo loco depulsus esset, in eum se fortuna restitueret, non in solum, sed in ipſam urbem, quam petebat: sic (quoniam uim uerborũ necessario similitudine rerum aucupamur) qui poſtulat, ut a quo loco deiectus est, eo restituatur, hoc poſtulat, ut, unde deiectus est, eo restituatur. cum uerba nos eo ducũt, ea res ipsa hoc sentire, atque intelligere cogit. Etenim,* Piſo, *(redeo nunc ad illa principia defensionis meæ) si quis te ex ædibus tuis ui hominibus armatis deiecerit, quid ages? opinor, hoc interdicto, quo nos usi sumus, perseque-*

re, quid? si qui iam de foro redeuntem armatis hominibus domum tuam te introire prohibuerit, quid ages? utere eodem interdicto. cum igitur prætor interdixerit, unde deiectus es, ut eo restituaris; tu hoc idem, quod ego dico, & quod persicuum est, interpretabere, cum illud uerbū, Vnde in utramque rem ualeat, eóq; tu restitui sis iussus, tam te in ædes tuas restitui oportere, si e uestibulo, quam si ex interiore ædium parte deiectus sis. Vt uero iam, Recuperatores, nulla dubitatio sit, siue rem, siue uerba spectare uultis, quin secundum nos iudicetis; exoritur hic, iam obrutis rebus omnibus & perditis, illa defensio, eū deiici posse, qui nō possideat; qui non possideat, nullo modo posse; itaque, si ego sum a tuis ædibus deiectus, restitui non oportere, si ipse sis, oportere. Numera, quam multa in ista defensione falsa sint, Piso. Ac primū illud attende, te iam ex illa ratione esse depulsum, quod negabas quemquam deiici posse, nisi qui in eo loco esset: nunc iam posse concedis: eum, qui non possideat, negas deiici posse. cur ergo aut in illud quotidianū interdictum, Vnde ille me ui deiecit, additur, Cum ego possiderem, si deiici nemo potest, qui nō possideat, aut in hoc interdictū. De hominibus armatis nō additur, Si oportet quæri, possederit, nec ne? Negas deiici, nisi qui possideat. ostendo, si sine armatis coactis ue hominibus deiectus quisquam sit, eum, qui fateatur se deiecisse, uincere sponsionem, si ostendat eum non possedisse. Negas deiici, nisi qui possideat. ostendo, ex hoc interdicto, De armatis hominibus, qui possit ostendere non possedisse eum, qui deiectus sit, condemnari tamen sponsionis necesse esse, si fateatur esse deiectū. Dupliciter homines deiiciuntur, aut sine coactis, armatis ue hominibus, aut per eiusmodi rationem, ac uim, ad dum

dissimiles res duo de uincta interdicta sunt. in illa ui quotidiana non satis est posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, cum possideret, tum deiectum. ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, ut nec ui, nec clam, nec precario possederit. itaque is, qui se restituisse dicit, magna uoce sæpe confiteri solet, se ui deiecisse: uerum illud addit, non possidebat: uel etiam, cum hoc ipsum concessit, uincit tamen sponsionem, si planum facit, ab se illum aut ui, aut clam, aut precario possedisse. Videtis ne, quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine uim fecerit, uti posse maiores noluerunt? hunc uero, qui ab iure, officio, bonis moribus ad ferrum, ad arma, ad cædem confugierit, nudum in caussa destitutum? uidetis: ut, qui armatus de possessione contendisset, inermis plane de sponsione certaret. Ecquid igitur interest, Viso, inter hæc interdicta? ecquid interest, utrum hoc additum, cum A. Cæcina possideret, nec ne? ecquid te ratio iuris, ecquid interdictorum dissimilitudo, ecquid auctoritas maiorum commouet? si esset additum, de eo quæri oporteret: additum non est, tamen oportebit? Atque ego in hoc Cæcinam nō defendo. possedit enim Cæcina, Recuperatores: & id, tametsi extra caussam est, percurram tamen breui, ut non minus hominem ipsum, quam ius commune defensum uelitis. Cesenniam possedisse propter usumfructum non negas. qui colonus habuit conductum de Cesennia fundum, cum idem ex eadem conductione, fuerit in fundo, dubium est, quin, si Cesennia tum possidebat, cum erat colonus in fundo, post eius mortem heres eodem iure possederit? Deinde, ipse Cæcina, cum circuiret prædia, uenit in istum fundum, rationes a colono accepit. sunt in eam rem testimonia,

Postea, cur Aebuti de isto potius fundo, quam de alio, si quem habes, Caecinae denunciabas, si Caecina non possidebat? Ipse porro Caecina cur se moribus deduci uolebat, idque tibi de amicorum, etiam de ipsius C. Aquilii sententia responderat? At enim Sylla legem tulit. Vt nihil de illo tempore, nihil de calamitate reip querar; hoc tibi respondeo, adscripsisse eundem Syllam in eandem legem, si quid ius non esset rogari, eius ea lege nihilum rogatum. quid est, quod ius non sit, quod populus iubere, aut uetare non possit? ut ne longius abeam, declarat ista adscriptio esse aliquid: nam nisi esset: hoc in omnibus legibus non adscriberetur. sed quaero abs te, putes ne, si populus iusserit me tuum, aut item te meum seruum esse, *id iussum ratum atque firmum futurum? perspicis hoc nihil esse, ut in ceteris, quae rogaui. primum illud concedis, non quidquid populus iusserit, ratum esse oportere. deinde nihil rationis affers, quamobrem, si libertas adimi nullo modo possit, ciuitas possit. nam & eodem modo de utraque re traditum nobis est: & si semel ciuitas adimi potest, retineri libertas non potest. qui enim potest iure Quiritum liber esse is, qui in numero Quiritum non est? atque ego hanc adolescentulus caussam cum agerem contra hominem disertissimum nostrae ciuitatis Cottam, probaui. Cum Arretinae mulieris libertatem defenderem; & Cotta decemuiris religionem iniecisset, non posse sacramentum nostrum iustum iudicari, quod Arretinis adempta ciuitas esset; & ego uehementius contendissem, ciuitatem adimi non potuisse, decemuiri prima actione non iudicauerunt; postea, re quaesita, & deliberata, sacramentum nostrum iustum iudicauerunt, atque hoc & contra

dicente Cotta, & Sylla uiuo iudicatum est. Iam uero in ceteris, ut omnes, qui in eadem caussa sunt, & lege agant; & suum ius persequantur; & omnes iure ciuili sine cuiusquam aut magistratus, aut iudicis, aut periti hominis, aut imperiti dubitatione utantur; quid ego commemorem? dubium nemini uestrum est. certe, quæri hoc scelere, me non præterit,) ut ex me ea, quæ tibi in mentem non ueniunt, audias) quemadmodum, si ciuitas adimi non possit, in colonias Latinas sæpe nostri ciues profecti sint. aut sua uoluntate, aut legis multa profecti sunt: quam multum si sufferre noluissent, tamen manere in ciuitate potuissent. Quid? quem pater patratus dedidit, aut suus pater, populus ue uendidit, quo is iure amittit ciuitatem? ut religione ciuitas soluatur, ciuis R. traditur: qui cum est acceptus, est eorum, quibus est deditus, si non accipiunt, ut Mancinum Numantini, retinet integram caussam, & ius ciuitatis. Si pater uendidit, eum, quem in suam potestatem susceperat, ex potestate dimittit. Iam populus cum eum uendit, qui miles factus non est, non adimit ei libertatem, sed iudicat non esse eum liberum, qui, ut liber sit, adire periculum noluit. cum autem incensum uendit, hoc iudicat; cum ij, qui in seruitute iusta fuerint, censu liberentur, eum, qui, cum liber esset, censeri noluerit, ipsum sibi libertatem abiudicasse. quod si maxime ipsce rebus adimi libertas, aut ciuitas potest; non intelligunt, qui hæc commemorant, si per has rationes adimi maiores posse uoluerunt, alio modo noluisse. nam ut hæc ex iure ciuili protulerunt, sic afferant uelim, quibus lege aut Romana ciuitas, aut libertas erepta sit. nam quod ad

exsilium attinet, perspicue intelligi potest quale sit. exsilium enim non supplicium est, sed profugium, portusq; supplicij. nam qui uolunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eo solum uertunt, hoc est sedem, ac locum mutant. itaque nulla in lege nostra reperietur, ut apud ceteras ciuitates, maleficium ullum exsilio esse mutatum. sed cum homines uincula, neces, ignominiasq; uitant, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt, quasi ad aram, in exsilium: qui si in ciuitate legum uim subire uellent, non prius ciuitatem, quam uitam amitterent; quia nolunt, non adimitur hic ciuitas, sed ab his relinquitur, atque deponitur. nam cum ex nostro iure duarum ciuitatum nemo esse possit, tum amittitur hæc ciuitas denique, cum is, qui profugit, receptus est in exsilium, hoc est in aliam ciuitatem. Non me præterit, Recuperatores, tametsi de hoc iure multa prætereo, tamen me longius prolapsum esse, quam ratio uestri iudicij postularit: uerum id feci, non quod uos in hac caussa hanc defensionem desiderare arbitrarer, sed ut omnes intelligerent, nec eam quicquam ciuitatem esse, nec adimi posse. hoc eum eos scire uolui, quibus Sylla uoluit iniuriam facere, tum omnes ceteros nouos, ueteresq; ciues. neque enim ratio affert potest, cur, si cuiquam nouo ciui potuerit adimi ciuitas non omnibus antiquissimis ciuibus possit. nam ad hanc quidem caussam nihil hoc pertinuisse, primum ex eo intelligi potest, quod uos ea de re iudicare non debetis; deinde, quod Sylla ipse ita tulit de ciuitate, ut non sustulerit horum nexa, atque hereditates: iubet enim eodem iure esse, quo fuerint Ariminenses: quos quis ignorat duodecim coloniarum fuisse, & a populo Rom. here

ditatis capere potuisse? quod si adimi ciuitas A. Cæcinæ lege potuisset, magis illam rationem tamen omnes boni quæreremus, quæ mad modum spectatissimum, prudentissimumq; hominem, summo consilio, summa uirtute, summa auctoritate domestica præditum, leuatum iniuria, ciuem retinere possemus, quam uti nunc cum de iure ciuitatis nihil potuerit deperdere, quisquam existat, nisi tui, Sexte, similis & stultitiæ, & impudentiæ, qui huic ciuitatem ademptam esse dicat? qui quoniam, Recuperatores, suum ius non deseruit, neque quidquam illius audaciæ, petulantiæq; concessit; de relinquo communem causam; populiq; R. tuis in uestra fide ac religione depono. is homo ita se probauit uobis uestriq; similibus semper uoluit, ut id non minus in hac causa laborarit; nec contenderit aliud, quam ne ius suum dissolute relinquere uideretur; nec minus uereretur, ne contemnere Aebutium, quam ne ab eo contemptus esse existimaretur. Quapropter, si quid extra iudicium est, quod homini tribuendum sit, habetis hominem singulari pudore, uirtute cognita, & spectata fide, amplissimum Etruriæ totius, in utraque fortuna cognitum multis signis & uirtutis, & humanitatis. si quid in contraria parte in homine offendendum sit, habet eum, ut nihil dicam amplius, qui se homines coegisse fateatur. sin hominibus remotis de causa quæritis; cum iudicium de ui sit, is, qui arguitur, uim se hominibus armatis fecisse fateatur; uerbo se, non æquitate defendere conetur, id quoque ei uerbum ipsum ereptum esse uideatis; auctoritatem sapientissimorum hominum facere nobiscum; in iudicium non uenire, utrum Cæcina possederit,

nec ne ; tamen doceri possedisse ; multo etiam minus, quæri, A. Cæcinæ fundus sit, nec ne ; me tamen id ipsum docuisse, fundum esse Cæcinæ : cum hæc ita sint, statuite, quid uos tempora reip. de armatis hominibus, quid illius confessio de ui, quid nostra decisio de æquitate, quid ratio interdicti de iure admoneant, ut iudicetis.

FINIS.

DIONYSII LAMBINI
ANNOT. SEV EMENDAT.
RATIONES IN ORATIONEM PRO P. QVINCTIO.

P. 5. L. 5.

LOQVENTIA Q. Hortensii] *Hortensij nomen scribendum uidetur in*
E *secunda syllaba per e, solum, sine, n. Hortensij. Neque est quòd nos moneant aut uetusti codices, aut antiqui lapides: nam fuit error temporis, natus ex consuetudine scribendi, qua utebantur antiquissimi Romani. notabant enim interdũ e uocalem, si longa esset, linea tenui, & non ita longa, hoc modo, quoties, totiès, decies, uicies, & Hortensius. inde factum est, ut indocti script. librarij, cum existimarent lineolam illam, uicem litteræ n. obtinere, ita descripserint, totiès, uel totiens, quoties, deciens, &c. quæ script. iampridem tacito omniũ consensu eiecta, & explosa est.* ὀρτήσιος *autem à Græcis semper scribitur per* ν. *solum, non* ὀρτήνσιος: *quomodo scriberetur, si Latine scribendum esset* Hortensius. *l.* 14. illud quoque nobis accedit] *Docti quidam legendum putant*, accidit.

P. 5. L. 26. Ornatissimos] *libri manuscrip. duo habent*, horrentissimos. *unde suspicabatur Rancónetus legendum*, potentissimos.

P. 6. L. 8. Et si qua in re id, quod parati sunt facere, uenenatum aliquod telum, &c.] *Verba hæc,*

quæ fuerant ex annoq; iunctula nata, & in contextum orationis ex ora libri translata, falsum crimen, quasi, *ego certissima coniectura ductus, funditus deleui. utitur enim hic* M. Tull. *allegoria, quæ est continuata translatio. per uenenatum telum autem falsum crimen significatur*: per tela depellere, & uulneribus mederi, *diluere argumenta aduersariorum, & crimina illata refellere. per id quod est tela iacere crimen inferre siue uera, siue falsa. Quid multa? totus locus allegoria mera constat. Quòd si legatur, ut uulgo*; falsum crimen quasi, &c. iecerint, *minus apte sequetur*, medicinæ faciendæ locus non erit. *debebit enim potius hoc sequi*: refellendi locus non erit. *Quod qui non uideat, cæcum eum in litteris esse arbitrer.*

p. 6. L. 2. Sanè ceterarum rerum paterf. & pr. & att.] *semper hic locus mihi suspectus fuit. nam quò pertinet illud*, ceterarum rerum? *aut quò referendum est? si quis dicat referri ad nomen* prudens: *primum durum genus est, & prope insolens, quamuis* Horatius dixerit *oda* IX. est animus ibi Rerumque prudens, & secundis Temporibus, dubiisque rectus. *Deinde etiam si demus ita dici posse, ceterarum rerum prudens, tamen non uideo quomodo ferri possit hæc locutio, ceterarum rerum paterfamilias & prudens, & attentus. nam nomen* attentus, *quod deinceps sequitur, eundem casum regere debet atque nox prudens, si lex bene* Latine *loquendi seruetur. Dico igitur hic legendum esse*, sanè cetera paterfa. & prudens, & attentus. *cetera autem dictum, ut illud à* Virg. Georg. 3. Cetera nec fœturæ habilis, nec fortis aratio. Et Aeneid. 2. conspectum

tegmen spinis: at cetera Graius. & ab Horatio epi-
sto. ad Arist. Excepto quæ non simul esses, cetera læ
tus. & oda. 2. lib. 4. Quà notam duxit niuens ui-
deri, Cetera Fuluius. & à Liuio lib. 4. annal. XXVII.
Hæc est pugna clade Cannensi nobilitata: par ce-
tera Alliensi. & à Sallustio. Mauris omnibus Boc-
chus imperabat, præter nomen cetera pop. Rom.
ignarus. *Sumtum est autem hoc genus à Græcis:*
quod leuiter docti non intelligentes, hunc locum cor-
ruperunt. l. 8. Neque inhumanus præco] Mem-
mius, & Auratus putant legendum, neque inurba-
nas præco. *quibus propenodum assentior.* l. 29. Arbi-
trio pro socio] *sic legendum uidetur* Hotomano, arbi-
trio pro socio *autem, id est iudicio pro socio. Iam uero*
iudicium pro socio, *ut & cetera bonæfidei iudicia, id*
est iudicia omnia, quibus additur, EX FIDE BONA,
idcirco appellatur arbitrium, quia in hoc iudex non se-
quitur summum ius, sed æquitatem. Ranconnetus autem
legendum putabat, ad arbitrium, *id est apud arbitrium.*
Sic enim sæpe loquitur Cicero.

P. 7. L. 5. Nisi à Quæstoribus quæsisset] *Non*
displicet mihi Hotomani *sententia, qui legendum con-*
set, quæsisses. *uerumtamen nihil muto. nam hac lectio-*
ne seruata, licet eadem atque ille elicit, ex his uer-
bis sententiam elicere: nisi quòd negari non potest,
alteram lectionem faciliorem & planiorem esse. C.
Aquillius enim sumtus fuit arbiter. is igitur quæsi-
uit à Quæstoribus urbanis, propter ærariam rationem,
id est propter dissimilitudinem pecuniam Ro. *à Gallicana,*
quantum scapulis solueretur. Ad denarium autem, id est ad

rationem pecuniæ Ro. *Atque hæc omnia doctissime sunt ab* Hottomano *explicata*. *l.* 11. Simul atque sibi hic innuisset] *Sic legendum censeo reclamantibus libris omnibus, in quibus legitur*, annuisset. *nam* annuere *est alteri nutu assentiri & approbare nutu, quod alter dicat aut faciat*. innuere *autem est alteri significare quod fieri uelit*. Ter. Adelp. *ne mora sit, si innuerim, quam pugnus continuo in mala hæreat. l.* 27. Quàm si, cum in auctione uenderet] *subintellige* bona. *Sic audem uidetur legendum, non, ut uulgo*, cum auctionem uenderet. *mendum fortasse natum ex præpositione, in, à librario depravata, cum, m, pro, in, scripsisset: deinde ab aliquo plus satis ingenioso m, esset ultimæ uocali nominis* auctione *adiectum. Licet tamen legere cum auctione uenderet, ut placet* Hotomano. *sed* Adr. Turnebus *tuetur lectionem receptam* cum auctionem uenderet. *ait'q; eadem ratione dictum*, auctionem uendere, *qua à Cæsare* sectionem uendere. Ego sectionem uendere *puto esse Latinis usitatum, & ita* M. Tull. *quoque locutus est lib. de inu.* Cuius prædæ sectio non uenierit: *auctionem uendere nusquam alibi me legere memini. quin alibi* M. Tull. *sic loquitur:* bona constituta auctione uenderet. *Vnde colligere licet*, uendere auctionem *non dici à Latinis, sed uendere bona actione, seu in auctione. Verumtamen iu dicent eruditiores. Præterea paullo post putabat Memmius legendum, cuipiam promisisset.*

P. 8 L. 4. Dat iste amicum, Trebellium] *subaudiendum*, arbitrium. *Sanè in quibusdam uulgatis legitur, dat iste arbitrũ*, Trebel. *l.* 12. Neque quicquam perfectum esset] *legendũ fortasse est*, neque quicquam profectum,

profectũ, esset. *l.* 26. Roma egreditur ante diẽ II. Kal. Feb.] *Sic legẽdũ, ut recte putat Hotomanus. ante diẽ* II. *Kal. autẽ, ideſt pridie kal. quomodo loquitur infra.* Inuenitur dies profectionis pridie Kal. Febr. *Ante diem* II. *Cal. autẽ, et pridie Cal. eundem diem esse argumento est, quòd ante diem* III. *Cal. & die tertio Cal. idem ualent. hoc igitur sic ostendo.* Gell. *lib.* XV. *cap.* XXVII, *Scribit* M. *Tull. natum esse a. d.* III. *id. ſt ante diem tertium nonas* Ianuar. *sic enim ipse lib.* 7. *ad Attic.* Tertio nonas natali meo. *&* Plutar. τεχθῆναι δὲ κικέρωνα λέγησι ἀνωδίνως καὶ ἀπόνως λοχευθέσης αὐτοῦ τῆς μητρὸς ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλαιδῶν. ἐν ἧ νῦν οἱ ἄρχοντες ἔυχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. *id est, editum esse in lucem Ciceronem dicunt sine ullo matris in partu dolore ac labore die tertio post Cal. Ianuarias, in quo magistratus uota faciunt, & sacrificãt pro salute principis.* Adde *his cap.* CCXXXII. *de uerborum significatione.* Post Kal. (*inquit Caius*) Ianuarias die tertio pro salute principis uota suscipiuntur. *Ex quibus locis inter se comparatis perspicuum est hæc tria, ante diem tertium nonas Ian. & die tertio nonas Ianuarias; & post diem tertium Cal. Ian. eundum diem esse. Nam cum dicimus, ante diem tertium Cal. non significantur, neque continentur dies quatuor, sed tres duntaxat. hoc præterea* ἐν παρόδῳ *sciat lector in his litteras tiro, ubicumque reperitur ita scriptum in libris uulgatis, ad quartum, ad quintum, sextum, &c. Calend. mendose id script. esse, & ita legendum, a. d. id est ante diem.*

P. 8. L. 28. Atque imbiberit eiusmodi rationi-

bus, &c.] *sic habent libri manuscr. atque ita emendauit & edidit* Paullus Manutius: *ita denique legendum.* imbiberit *autem ualet, in animam induxerit: ita constitutum in animo habuerit, ut sententiam mutare nolit. Sic* Curt. *lib. 3.* Qui petere a populo fasceis fæuasque secureis imbibit, & semper uictus, tristisque recedit. *Idem lib. 6* Vt ex ira pœnas petere imbibat acreis. *Quæ de re* Muretus *lib. uariarum lect. 1. cap.* VI. *plura. l. 28.* Contra ius, consuetudinem, edicta prætorum] *Sic habent cod. ueteres, atque ita eorum fidem secutus, emendauit* Hotom.

P. 9. L. 10. Iste postulat ut procurator] *uidetur legendum* postulabat, &c. *& mox* negabat &c. *uel his retentis, legendum* satisdet. *l.* 15. Venit Romam Quinctius ad Vadimonium, &c.] *Hunc locum ita omnibus libris uitiosa interpunctio depranatum. restituta recta interpunctione præclare emendaui. Legebatur autem sic.* uadimonium fistit. *quod genus locutionis, Latine loquendi consuetudo non patitur, aures Latine doctorum respuunt. Sic igitur emendaui.* Venit Romam Quinctius ad uadimonium. fistit se. *Loquitur autem hic hoc eodem modo infra.* Ad uadimonium non uenit Quis? focius? *& infra.* Horæ duæ fuerunt. Quinctius ad uadimonium non uenit quid ago? *l.* 23 Quin ita satisdare iuberet.] Iuberetur *legendum uel inuitis libris omnibus. quod & Hotom. uidetur, sed ita, si modo reperiatur in lib. manuscr. l.* 27. Iubet P. Quinctium aut satisdare] Deerant *hæc,* aut satisdare, *in lib. uulg. quæ et necessario hic scribenda sunt, & in uno cod. manuscr. scripta reperi. l.* 29. Ni bona sua ex edicto P. Burrieni pr. dies

xxx possessa non essent] *sic est legendum. nam primum sic concipiebantur sponsiones per ni: deinde concipiebantur ex parte eius, qui sponsione lacessere coactus erat, hoc modo* ni mea bona ex edicto prætoris dies xxx possessa non sunt, *centum, uerbi gratia, dare spondes Naui? præterea loquitur sic infra* sponsio quæ in uerba facta est? ni ex edicto pr. bona P. Quinctii possessa non sint. *Exempla autem sponsionum complura sunt apud scrip. ex quibus hæc pauca Carpanus* M. *Tull. off.* 3. Fimbriam consularem audiebam de patre nostro puer, iudicem M. Lutatio Pinthiæ fuisse, equiti R. sane honesto; cum is sponsionem fecisset, in uir bonus esset. *Idem pro Cæcin.* Vt statim testificati discederent, optime sponsionem facere possent, in aduersus edictum prætuis facta esset. *Idem lib. accus. Ver.* 3. Sponsio est uitæ Apronius in decumis socium esse dicat. *Idē pro Pison.* Cum ego Cælimontana porca introisse dixissem, sponsione me, in Esquilina introisset, homo promtissimus lacessiuit.

P. 10. L. 15. Certis nominibus] *Quid sit, certis nominibus, non satis mihi quidem expl. est. Quamuis enim legatur apud Horat. epist. ad Augustum:* cautos nominibus certis expendere nummos: *tamen & Porphyrio legit* rectis, *et in quibusdam manusc. Itidē legitur* rectis: *quemadmodū admonuimus in nostris cōmentarijs. l.* 21. Ab eo, quicum contraxisset] *sic reperi scriptū in codic. manusc. & ita legi debet. l.* 25. Quod uiri optimi faciunt] *Nihil mutandū. recta enim & incorrupta est lectio: Viri autē optimi, qui scilicet nō sunt auari, nēpe Sexti Naui similes, tantū mox legendū,* etsi qui. *deinde infra*

claros & honestos: *ut & Hotom. censuit. Quod autem idem uult legi, iure opt. pro* uiri optimi, *non placet.*

P. 11. L. 16. Si non paullo, & aliquanto] *sic reperi script. in lib. manuscr. atque ita legi debet.* si non paullo (*inquit*) at aliquanto. post *subint.*

P. 11: L. 19. Et eum cum perorarit] *Assentior Hotomano, qui ita legendum existimat.*

P. 12. L. 15. Inueniri ratio] *legendum fortasse est* iniri ratio, &c. *l.* 24. Qui postea quàm uadimonium. *Mendose legitur in omnibus lib. uulg.* postea quoque.

P. 13. L. 4. Alterius opes, id quod] *Falluntur, qui hic aliquid mutandum censent. hæc enim lectio est in tegra, & incorrupta, & emendata, mirorq; à doctis quibusdam non esse satis intellectam. Comparat enim eum, qui ex diuite pauper factus sit salua existimatione, cum eo, qui ignominia affectus sit, saluis & integris fortunis. & postquam ostendit, utrumque miserum quidem esse, sed habere tamen aliquod suæ miseriæ solatium: colligit, eum esse egregie calamitosum, qui famam cum omnibus bonis amiserit: qualis est is, cuius bona ex edicto præt. uoci præconis subiiciantur, & publicæ ueneant. Aliquis (inquit) ex pecunioso, & diuite pauper & egens factus est. graue hoc quidem est: Verumtamen dum existimatio, & fama salua est, habet unde egestatem suam consolari possit: alius est, qui ignominia affectus est, omnemque honestatem suam perdidit: attamen bona eius salua sunt, neque ex alterius opibus uitæ suæ rationes suspensas habet, idest non cogitur propemodum mendica-*

re, & aliunde circumpetere. hæc est huius loci sententia: quampluribus uerbis expositum, ne quis auctoritatem quorundam secutus, sanæ parti scalpellum adhibere conetur.

P. 13. L. 9. Etenim mors honesta sæpe uitam] *Ita impeditus & obscurus est hic locus, ut doctissimi homines eum esse mendosum existimarint. Omnino sententiam præ se fert dicam, secum pugnantem, &, ut Græci dicunt, ἀσύσατον. Verumtamen nullum in eo mendum subest, quod illi putauerunt: neque quicquam est mutandum. Sic igitur eum explico:* mors honesta sæpe uitam quoque, &c. *id est si quando euenerit, ut is, qui turpiter uixerit, honeste moriatur, puta pro patria, pro aris & focis, & pro libertate mortem oppetat. talis mors uitam, etiam turpem exornat.* Sed uita turpis ne morti quidem, &c. *id est, sed non est credibile, neque sperandum, eum, qui turpiter uiuat, honeste moriturum. nam uitam turpem non nisi mors turpis consequi potest. Si tamen fors ita ferat, ut, qui turpiter uixerit, honeste moriatur, hæc mors honesta uitam anteactam alioqui turpem honestabit.* Vita autem Quinctij turpis futura est, *si eius bona uoci subijcientur præconis: atque hoc modo ne morti quidem honestæ locum relicturа, cum ei uiuo, et uidenti funus ducatur.*

P. 13: L. 13. Si dupondius unus ageretur, &c.] *Hæc est uera, & sincera script. quam & in codic. manuscr. reperi; &* Budæus *noster multis ante annis coniectura ductus restituerat, nisi quòd* tuus *non* unus, *ut legi debet, legi posse existimauerat. Quomodo & apud* Rufinianum *libris de figuris legitur, dupondius autem ua-*

let duos asseis, seu duas libras æris. as enim libram æris pen debat. l. 18. Tu non modo C. Aquillium] *sic legendum, non* ad C. Aquillium. *nam præpositio*, ad, *superuacanea est, nec reperitur in duobus libris manuscr. l.* 29. Ego pro te nunc hos consulo] *sic restitui, cum in omnibus libris & uulg. & manuscr. legatur*, hoc consulo, *planè mendose: quemadmodum & paullo post, ubi est* quod, *repositi*, quos. *quæ script. ita recta & plana est, ut non egeat neque confirmatione, neque explicatione.* Quid enim? Ea que statim sequuntur, deliquant ita esse legendum: hæc, *inquam*, quæro abs te C Aquilli, &c. En tibi. C. Aquillium, L. Lentulum, P. Quintillium, M. Marcellum consulit M. Tull. *in aliena re, id est non sua, quos Nævius in sua re consulere neglexit.*

P. 14. L. 13. Quam ad hanc rationem extremam ac necessariam] *sic est legendum, non ut est in libris uulgatis, extremam necessariam sine copulatione, nec, ut uolunt quidam extremam, nec necessariam. Nam rationem extremam ac necessariam intelligit, rationem postulandi à prætore, ut bona possidere liceat. sic infra.* Ad hæc extr. & necessaria iura tam cupide decurrebas, ut tibi nihil in posterum, quod grauius faceres, reseruares? *& paullo ante*, timide tamen & pedetentim istuc descendunt, ui ac necessitate coacti, &c.

P. 14. L. 3. Malitiosum? non negas] *hunc locum sanè feliciter sola coniectura ductus restitui, qui sic legitur in libris uulgatis.* Num malitiosum? negas. *qua lectione quid ineptius, atque adeo à sensu Cic. alienius. uult enim Cic. Nævium esse impudenter & im-*

perdeuter & improbe, & sine ulla dissimulatione malitiosum ac fraudolentum. Inter, VERTERIT, *&,* QVO TEMPORE EXISTIMAS, *Lambinus posuit. Dici hoc de P. Quinctio non potest.* QVI ABSENS IVDICIO DEFENSVS NON FVERIT. *Hæc & quæ deinceps sequuntur usque ad illa uerba,* quo tempore, *desiderantur in omnibus libris uulgatis. restituimus autem in manuscr. reperta: neque tamen reperimus ea Cic. uerba, quæ testatur Hotoman se unà cum uerbis edicti reperisse,* ne hoc quidem. *neque uero sunt necessaria.*

P. 15. L. 19. Quod prætor fieri non ex edicto, &c.] *Mirum in modum hic locus deprauatus est in cod. uulgatis. in manuscr. paullo integr. reperitur. uulgati enim partim sic habent:* quod prætor, sed ex edicto suo iubebat: *partim sic.* quod prætor non modo fieri, sed ex edicto suo fieri iubebat: *partim sic,* quod prætor fieri, sed non ex edicto suo fieri iubebat: *quibuscum consentiunt aliquot manuscr. Alij quidam manuscr. habent non ita mendose:* quod prætor *non fieri, sed ex edicto suo fieri iubebat. Hanc igitur scripr. sic in integrum restituo:* quod prætor fieri, non ex edicto suo iubebat. *natum primo mendum est ex traiectione uerborum, cum librarius fortasse, qui sibi sapere uideretur, inuerso ordine scripsisset, quod prætor. non fieri, pro* fieri non: *ex qua deinde scriptura, hæc nata est,* quod prætor. non fieri, sed ex edicto, &c. *Ita hic locus miserabilem in modum deprauatus est posteaquam semel a uero, & recto deerratum est, ut temeritate*

hominum & stultitia, solent propagari falsa, & prauta. hunc igitur locum sic à me restitutum, ita declaro. hæc erat edicti uerba : QVI FRAVDATIONIS CAVSA LATITARIT, CVI HERES NON EXTABIT: QVI EXVLII CAVSA SOLVM VERTERIT: QVI ABSENS IVDICIO DEFENSVS NON FVERIT, EIVS BONA POSSIDERI IVBEBO. *At Quinctius non latitauit : Quinctio heres extitit. Quinctius non exsulauit : Quinctius absens à procuratore suo* Alpheno *iudicio defensus est. Cũ igitur prætor Quinctij bona possideri iubebat, seu decernebat: non ex edicto suo, sed contra edictum suum decernebat: neque quisquam diuinare poterat, cum hoc decretum. non igitur attinebat hoc recusare: ideſt non erat opus hoc recusare, præsertim cum paratum esset aut à collega, aut à trib. pl. auxilium aduersus iniquum decretum prætoris. operæ male hic impresserunt*, non ex edicto fieri suo, *cum ego eis præscripsissem uerba hoc ordine*, non ex edicto suo fieri, &c.

P. 15: L. 12. Ita iubebare] *Approbata Hotomani coniectura sic edendum curauimus. l. 22.* Quæ Neuius edebat, non recusasse] *Hic omissa sunt à scrip. librario uerba aliquot : nempe hæc:* cum satisdare iuberetur, recusasse. *occasionem huius errati & ei præbuit uerbum* recusasse *bis à* Marco Tullio *positum : cum ille minus attendens, ab hoc loco* non recusasse, *ad alterum* recusasse, *quod sequebatur, oculis transuolasset. Omissa autem esse hæc uerba ex eo intælligere licet, quòd qui non recusabat, quin iudicium acciperet, tribunorum auxilio non egebat : sed is tribunos appellabat, qui se iudicium ic-*

circo accipere nolle iurabat, quòd sibi æquo iure cum aduersario contendere non liceret. Cum igitur Alphenus *in dicium accipiebat, non appellabat tribunos. sed cum satisdare à prætore, à quo aduersarius omnia iniqua impetrabat, ipse nihil æqui obtinere poterat, iubebatur: tum, inquam, ad tribunos confugiebat. l. 26.* Cuius procurator omnia] *sic legendum, non ut in alijs libris uulgatis omnibus,* non omnia: *quod uidit* Hotomanus. Idem *paullo post recte iudicat, tollendam esse præpositionem,* ad, *ante uocem* tribunos: *idq; ex auctoritate libr. manuscrip.*

P. 16. L. 8. Non more, sed auxilii causa?] *sic est legendum, quicquid alij dicant: & ita scriptum est in duobus libris manuscr. & in quibusdam uulgatis. Sed contemnamus sanè librorum ueterum, aliorumque auctoritatem, & consensum, nisi ueritas ipsa hanc scrip. postulet. hoc igitur ipsum ostendamus. hoc obijciebat* Alphenus, *tribunos plebis ne audiuisse quidem* Alphenum, *nedum intercessisse: atque ita tribunos plebis appellatos esse morandi & prolatandi iudicij, non auxilij obtinendi causa. hoc falsum esse sic probat* Cic. Brutus *tribunus plebis intercessurum se dixit palam, nisi &c.* Intercessit ergo *appellatio tribunorum non moræ, id est non morandi iudicij, sed auxilij causa.* Quod autem aiunt illi, *id quod à magistratu fit inique, hoc fieri dici non more, & nouo exemplo, esto. Sed quid hoc ad rem? hac de re non agit* Cic. *neque hæc eius sententia est: sed hoc uult ostendere, falsum esse, quod arguebat* Nœuius, *appellationem tribunorum fuisse interpositam ad eludendum, aut morandum iudicium, non ad auxilium implorandum. Ita igitur hoc*

hoc ostendit uidetur ne intercessisse appellatio tribunorum non moræ, ut tu dicis Næui. *Sed auxilij causa, quod licuit moræ maiorum*, cum Alphenus à prætore *nihil æqui impetrare posset, & potentia gratiaq; Nouij opprimeretur? certe uidetur. Sic loquitur M. Antonius apud M. Tull. lib. 2. de orat.* Sentin' senem tactum esse triginta minis? *& item locis innumerabilibus. Lucr.* Iamne' uides, &c. *& Ter. in prologo, faciuni' ne intelligendo, ut nihil intelligant? ideſt non' ne faciunt intelligendo, &c.*

P. 16. L. 17. Se iudicium in id, quod edat] *primum libri omnes manuscr. habent*, iudicium, *non ut uulgati*, iudicio: *deinde ego consuetudinem Latine loquentiũ, & ipsius Cic. morem secutus præpositione*, in, *addita*, in id quod edat, *reposui.* in id quod edat *autem, id est in ea uerba ipsa, quæ Næuius edebat, non recusasse.*

P. 16 L. 9. Vt nobili ne gladiatori quidem cederet] *sic restituit Hotom. & recte. nam quis non uidet mendosam esse lectionem uulgatam? quam tamen doctissimi quidam uiri tuentur, & sic explicant.* Vt ne cum gladiatore quidem nobili umquam uerfaretur. *ego à me impetrare non possum, ut probem. quis enim umquam bonus Latinitatis auctor ita locutus est? hærere dicui, pro uersari cum aliquo? omnino genus est loquendi, mihi quidem inauditum.* l. 15. An omnes tu istos, &c.] *Quidam legi uolunt*, uincere nolebas? *Ego nihil muto.* Vincere autem, *ideſt superiores & uictores esse. l.* 23. Neque enim inter studium u. q. ut op. interfuit.] *Quidam legi uolunt* aliud interfuit. *Ego nihil addo. nãre uera nihil interfuit. inter studium Nauij & Alpheni.*

earumdem enim partium studio tenebantur, nempe Marianarum. Ingenio, uetustate, artificio aliquid interfuit. Nœuius enim his Alphenus superabat.

P. 17. L. 11. Iudex ipse arcessetur] *Duo libri manuscr. habent,* arcebitur. *Ego nihil muto.*

P. 17: L. 3. Qui cum ipsi nihil deberetur ultro quasi, &c.] *secutus sum quorundam doctorum uirorum coniecturam. quæ, ut speciosa sit, non est tamen mihi quidē plane certa, aut à scrupulo uacua. Nā uulgata ferri nō potest. Primum enim Nœuius mihi Quintij debebat deinde fac aliquid debuisse, si hoc sentiret Cic. non ita loqueretur:* Cum ipse ultro deberet *sed ita potius,* cum ipse ei deberet. *postremo quid hic ualet uox ultro? Omnino hæc lectio non est ferenda. Hotom. putat deesse uerbū defendere, ut sic legi uelit, qui cum eū ipse ultro defendere deberet, ego &c. propius accedens ad scripturæ ueteris uestigia sic putarim: potius legendū:* qui cum ipse ei ultro cōsulere deberet: &c. *Vltro autē ideſt nō rogatus,* αὐτεπαγγελτος.

P. 18: L. 2. Nimirum, inquit, in eo &c] *Alij libri habent,* Nimium, inquit, in eo causa cōsistit. nimiū *autem, interpretantur ualde. Ego hanc lectionem magis probo.* l. 13. Ante diem quintum Cal.] *ideſt ipso die quinto ante* Cal. *intercalatum. qui dies est mensis* Feb. *ordine uicesimus: quātumuis alij aliter dicant. ferebat enim intercalatio inter uicesimum tertium, & uicesimum quartū diem* Febr. *A die igitur uicesimo mensis* Feb. *usque ad diē intercalatum seu usque ad* Calend. *intercalareis priores numerantur dies quinque, quibus continetur dies ille uicesimus, & dies intercalatus: deinde à* Calend. *secundis usque ad* Cal. Mart. *intercedunt dies totidem*

in quibus non numerantur Cal. Martiæ. Ita colligere licet diem quintum Cal. intercalareis esse uicesimum diem Febr. præter omnium ferè sententiam. Pridie Cal. intercesserit, *id est uicesimo tertio die Feb.*

P. 19. L. 19. Si nemo recusaret, quin &c.] *Sic est legendũ etiam inuitis libris omnibus. hanc enim scrip. postulat Latini sermonis consuetudo: atque ita locutus est supra ibi:* Non recusabat Quinctius, quin ita satisdaret, &c. *Velim tamen hic legi, & iudicium acciperet. non, ut uulgo,* accipere uellet. *quod natum esse puto ex simili loco, qui paullo post sequitur, ibi,* tibi tum satisdaret, & iudicium accipere uellet.

P. 19. L. 9. Prætor te quemadmodum possidere iussit, &c.] *Ante hæc uerba, fuisse spatium inane tempus relinqui, ut lector minus attentus intelligat aliquid deesse. Deest autem, nisi fallor, principium tertij membri conclusionis, cum breui commonitione iudicis, hoc modo,* Docui C. Aquilli, *quod secundo loco pollicitus sum, ex edicto Prætoris bona* P. Quinctij Næuium possidere nullo modo potuisse, *quòd neque fraudationis causa latitarit, neque exsulij causa solum uerterit, neque absens iudicio defensus non fuerit, neque bona eius uenierint: ex quibus etiam id quod erat tertium, intelligere licet.* Næuium bona Quinctij non possedisse. *quod tamen mihi per facile est ex ipsius edicti uerbis ostendere.* Prætor te quemadmodum *&c.*

P. 20. L. 7. Hoc dico] *Hic desiderantur ea omnia, quæ ad tertium diuisionis membrũ, nempe Næuium non possedisse, pertinebant: & præterea pauca quædam ex principio epilogi. l.* 20. Cum desertum esse dicat ua-

dimonium, omnino &c.] *Legendum fortasse est* tum omnium, &c. *l.* 26. Neque exsulii causa latitasset]. *legendum fortasse est* latitasse.

P. 21. L. 26. Non ad uoluntatem loqui posse.] *legēdum fortasse, non* ad uoluptatem loqui posse. *quod Græci dicunt* πρὸς χάριν, *&* πρὸς ἡδονήν.

EIVSDEM ANNOT. IN ORAT. M. T. CIC. PRO SEXT. ROSC. AMERINO.

HANC *pro Sexto Roscio Amerino orationem ante orationem pro* P. *Quinctio locandam puto: quoniam ante est habita, quàm oratio pro Quinctio. Quod ita esse cum pluribus argumentis demõstrare, hoc uno ero contentus.* Oratio pro Sex. Roscio habita *est* L. Sylla etiam tum dictaturam gerente. idque persuasum esse potest cum ex ea ipsa oratione, tum ex ijs, quæ scribit lib. 2. de off. Adolescentes contra L. Syllæ dominantis opes pro Sex. Roscio Amerino diximus. At oratio pro P. Quinctio habita est uel Sylla mortuo, uel certe post depositam ab eo dictaturam. idq; intelligere licet ex eo, quòd in ea dicit M Tull. Emisti bona Sex. Alpheni L. Sylla Dictatore uendente. *non dixisset hoc, ut recte censet Seb. Conradus, Sylla aut dictatore, aut etiam si non dictatore, attamen uiuo. uereretur enim ne illum de nuo offenderet.*

P. 23. L. 13. Quamobrem uideantur illi non-

nihil] *sic omnes quidem libri habent: sed* Io. Passeratius, *homo summo ingenio, & summa doctrina praditus, arbitratur legendum* quam rem uideantur illi secuti, &c. *deleta uoce*, nonnihil. *cui planè assentior.*

P. 24. L. 27. De manifestis maleficiis ante dimissis, &c] *sic habent libri complures uulgati:* de manifestis maleficiis, quotidianoque sanguine haud remissius, &c. quidam, quotidianoque sanguine, aut remissius, *omnino mendose. mendum natum est ex pertur batione ordinis, cum à librario ita script. esset* de manifestis maleficiis, quotidianoque sanguine ante admissis, &c. *Ex hac peruersa & præposteta script. natæ sunt uariæ lectiones depravatæ. nos coniectura ducti hunc locum in integrum restituimus.*

P. 25. L. 31. Et ea, quæ præterita sunt, reparet] Verbum reparet, *quod decrat in uulgatis, restitui ex uno cod. manuscr. longe optimo.*

P. 26. L. 8. Et homines nobiles allegat, ab iis, qui peterent] *omnes libri uulgati sic habent,* allegat iis, qui peterent *planè mendose. nos eũ in uno cod. manuscr. reperissemus,* allegabat, *pro allegat: sciremus autem,* allegat iis, *non dici à Latinis, coniecturã fecimus ex illo* allegabat, *hanc esse uerã lectionem, quam reposuimus:* allegat ab iis, qui peterent. *ideſt qui ab ijs peterent.*

P. 26. L. 26. Bonorũ emptio, flagitiosa possessio] Legendũ *ut habet codex manuscr.* Mem. bonorum mentio flagitiosa, flagitiosa possessio. *omissum scilicet à librario fuerat uno loco* flagitiosa, *cum bis à Cic. positum esset.*

P. 26. L. 24. Ad Cæciliam Nepotis filiam, &c]

Assentior Io. *Passeratio, censenti uel legendum*, Nepotis sororem: *uel has duas uoces*, Nepolis filiam, *esse delendas. Erat enim Cæcilia Balearici filia, Nepotis soror, ut intelligere licet ex illis uerbis, quæ sunt in epilogo.* Quasi uero nescias hunc & ali & uetiri à Cæcilia Balearici filia, Nepotis sorore.

P. 27 L. 8. Tempore ipso pugnaret.] *Hotomanus legendum putat*, tempore ipsum oppugnaret] l. 24. Filii uita infesta, sæpe ferro] *foresse sic interpunctio facienda est*, filii uita infesta sæpe ferro, atque infidiis appetita. *Sic enim loquuntur Latini.* mare prædonibus infestum. uiæ latrociniis infestæ. *supra proxime, ubi libri omnes habent*, bona ademta possessio directa. *cui assentior. l.* 29. An insutus in culeum, per summum dedecus, &c.] *sic erat in libris uulgatis*, an insutus in culeum supplicium patricidarum, *seu*, parricidarum. *annotatiunculam esse puto in contextū orationis à librario relatam. quare eam funditus deleui.*

P. 28. L. 4. Hoc quia fit à Chrysogono, non est ferendum] *sic habent omnes libri & uulgati & manuscr. Neque uideo quamobrem hæc lectio quemquam offendere debeat. quidam tamen tollendam negationem censent. alij legunt*, num est ferendum? *sed errant utrique. Nam & ex ijs uerbis, quæ sunt in hac pagina*, hominum eiusmodi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore *extingue re*, atque opprimere debetis. *Et ex alijs, quæ multis post paginis leguntur*, nimiam gratiam, potentiamque Chrysogoni *dicimus & nobis obstare, & perferri nullo modo posse, intelligere licet significari à* Cic. *tantam li-*

berti potentiam non esse ferendam.

P. 28. L. 16. De hisce omnibus rebus me dicere oport. intell.] 10. *Passer. hic putat ordinem esse perturbatum, & sic legendum.* De hisce or. me. d. o. int. non eod. m. d. o. ideoq;. p. 1. r. ad. m. o. p. d. a. r. u. p. R. 1. *Quid igitur est? Ego cr. &c.*

P. 29. l. 20. Vt omnibus commodis careret] *Homomanus legendum putat, & commodis omnibus careret.*

P. 29. L. 25. Expressamque imaginem nostram uitam] *sic legendum, non in libris uulgatis*, imaginem nostram &c. *Quod ita perspicuum est, ut mirum sit tam diu hoc mendum in libris hæsisse. Ego quidem duodecim ante annis sine cod. manuscr. adiumento sic in meo libro emendaram.*

P. 31: L. 16. litteram illam, cui uos, &c.] *Litteram. c. significari putat Hotom. quæ esset calumniæ nota, seu quæ significaret accusatorem esse calumniatum. Inurebatur autem frons calumniatorum certa aliqua nota, ignominiæ causa: ut docet Adr. Turnebus lib. aduersariorum 8. cap. 22.*

P. 31: L. 16. Vt etiam alias omnes] *Sic edendum curaui. quorumdam doctorum coniecturam secutus significat autem, eos esse à literis alienos, & illitteratos. Alij uulgatam lectionem retinent:* ut etiam illas omnes oderitis. *eadem loci sententia probata.*

P. 32. L. 16. Quid eum pupugisset] *libri ueteres habent*, pepugisset.

P. 33. L. 15. Neque consistere usquam] *libri manuscr. habent*, neque consistere unquam.

P. 33: L. 29. Maleficio summonerentur] *sic habent*

bent omnes libri & manuscr. & uulg. sed Erasmus legi uo lebat, maleficio summo arcerentur.

P. 35. L. 7. Quod in tali crimine innocenti, &c.] *Passerat. legendum putat* nocenti. *l.* 18. Dubitate etiam nunc, iudices] *Quidam sic legi malunt*, dubitare etiam nunc iudices potestis à quo &c. *l.* 28. Ne tandiu quidem dominus erit in suos, &c.] *licet hæc legere per interrogat.*

P. 36. L. 19. Certum crimen quam multis suspicionibus, &c.] *legendum fortasse est*, incertum.

P. 36. L. 6. Quam implicatus ad seueritatem] *Nihil mutandum, & recta lectio est. opponitur enim hoc* implicatus ad seueritatem, *ideſt quasi per uim inflexus, illi superiori* propensus ad misericordiam. *l.* 15. Sed & perspicuum crimen] *Assentior Hotomano, qui ita legendum putat. nam uulgati habebant.* sed eo *Passer. mauult legi*, sed adeo perspic. crimen. *quod non probo. l.* 22. Auaritiam præfers.] Præfers, *id est*, præ te fers. *aut legendum* præ te fers.

P. 37. L. 18. Sed ad Seruilium.] *Quamquam non est mei instituti locos obscuros declarare, hunc locum tamen Iubet aliquanto planiorem facere ex Adriano Iunio, qui in libris animaduersionum duos locos profert, unum ex Iulio Firmico, alterum ex Senecæ, multum huic loco lucis afferentes. Sic igitur Firmicus lib.* 1. *Matheseos.* Vis ne aliquid tibi, quia in Syllanis temporibus uersamur, de lacu Seruilio referam? in quo multorum senatorum capita ad ostentationem immanissimi facinoris sectis ceruicibus pependerunt? *Senecæ lib. singulari de diuina prouidentia.* Videant, inquit,

largum in foro sanguinem, & supra Seruiliũ lacum, (id enim proscriptionis spoliarium est) senatorum capita, & passim uaganteis per urbem percussorum greges, & multa millia ciuium Ro. uno loco post fidem, imo pro fidem ipsam, trucidata.

P. 37. L. 31. Qui summam rerum administrabat.] *Malim legi, qui summam rem.*

P. 39. L. 10. Multas esse infameis palmas] *legendum puto*, multas esse eius infameis palmas.

P. 39. L. 15. Multa audaciter, multa improbe, &c.] *Sic legit Prisc. lib. XV. non, ut uulgo*, audacter. *l.* 17. Non opus fuit te istic sedere] *sic est sine dubio legendum. atque ita emendaram in meo codice annis ante quindecim: idque animaduerteram & ex quatuor locis, quos iam iam proferam, & ex hoc ipso loco, qui nisi ita legatur, nulla ex eo sententia probabilis elici potest. Quatuor igitur locis* T. Roscio Magno *obijcit, quod sedeat in accusatorum subsellijs: quorum primus est pagina 19.* Erant ei ueteres inimicitiæ cum duobus Rosciis Amerinis: quorum alterum sedere in accusatorum subselliis uideo: alterum tria huiusce prædia possidere audio. *Alter locus est pag.* 28. Tecum enim mihi res est T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam aduersarium esse profiteris. *Tertius eadem pagina.* Solus tu inuentus es, qui cum accusatoribus sederes. *Quartus pagina* 29. Te ne, cum ceteri socii tui fugerent, ac se occultarent, ut hoc iudicium non de illorum præda, sed de huius maleficio fieri uideretur, potissimum tibi par-

teis istas depopoſciſſe, ut in iudicio uerſarere, & ſederes cum accuſatore? *Conferantur nunc loci illi cum hoc.* nihil opus fuit, te iſtic ſedere. neque enim accuſatore muto, neque teſte quiſquam utitur eo, qui de accuſatoris ſubſellio ſurgit. *nihil præfecto uideat in litteris, qui ita legendum eſſe neget. Atque eo mihi magis hæc mea coniectura placet, quòd idem Hotomano uenit in mentem, idemque probatur. l.* 23. A' uobis contra uos metipſos] *legendum*, à nobis contra uoſmetipſos, &c.

P. 41. L. 11. Ignominia mortuum affecerit, &c.] *Aſſentior Hotomano, qui exiſtimat hoc loco inter uerbum* affecerit, *& ea quæ deinceps ſequuntur*, is inter, &c. *Aliquid deeſſe, nempe tale quidam*, fortunis uiuum euerterit: *uel* bonis uiuum ſpoliarit. *nam ſuperiori illi, quod dixit*, cui fama mortui, *hoc membrum reſponde*, ignominia mortuum affecerit: *alteri autem, quo proxime ſequitur*, fortunæ uiui comendatæ *ſunt atque concr. nihil eſt, quod reſpondeat; hic igitur lacunam, & ſpatium uacuum relinqui iuſſi, ut ſi forte aliquando ex antiquo aliquo cod. expleri poſſit, expleatur. ſin minus, hinc tamen cognoſcat lector minus attentus aliquid tale deſiderari, quale expoſuit Hotomanus: quod uerumque quamuis mihi ualde probetur, exiſtimaueram tamen tale quiddam potius à Cicer. ſcriptum fuiſſe*: ad egeſtatem, *ſeu* ad mendicitatem uiuum redegerit: *ut, quemadmodum famæ ignominia, ſic fortunis egeſtas ſeu medicitas opponatur. l.* 13. In crimen mandati, iudiciumque infame uocatur.]

Sic restitui coniectura haud dubia ductus. iudicium autē infame est, quod alibi turpe appellatur, ut pro Cæcina. Est enim turpe iudicium: & factum quidem turpe. *& poullo ante.* Itaque mandati constitutum est iudicium non minus turpe, quàm furti. *turpia ante iudicia sunt, quæ infamiam ei irrogant, qui ijs iudicijs damnatus sit, qualia sunt mandati, pro socio, tutelæ fiduciæ, furti, & si qua sunt eiusmodi. malim tamen sic legi:* In minimis priuatisque rebus etiam negligentia mandari in crimen, iudiciumque. &c. *l.* 14. Propterea quòd si recte fiat] *Nihil mutandum. neque uero* si. *positum pro* an, *quod putauit* Hotomanus, *sed pro particula conditionali ut propie poni solet: ut sit* Ciceronis *sensus: negligentia (inquit)* M. Tull. *eius, cui negotium mandatum est; negligenter negotium illud administrauerit, agetur cum eo mandati iudicio is, qui mandauit: etsi probarit iudicibus illum rem mandatam negligenter administrasse, damnatus ille ignominia afficiatur.* Quid ita? *quia si recte fiat, id est, si is, cui res mandata est, officium faciat, & munere fungatur boni uiri, oporteat eum, qui mandauit, negligere rem, quam illi mandauit, & quod ad eam rem attinet, in utranque aurem dormire: in illius deniq; cura, diligentia ac fide acquiescere.*

P. 42: L. 7. Non est ita prfecto iudices. non est uerisimile] *Maneo in sententia, ut putem legendum,* iudices, non est ut, &c. *non, ut est in libris uulgatis,* non est uerisimile ut. *non enim ita loquuntur Latini: uerisimile est, aut uerisimile non est, ut hoc uel illud factum sit: sed uerisimile est, aut non est factum esse. Contra hoc accidere potest, aut non potest, ut. coq; & Lucr.*

& Horat. *sæpe utuntur, ut indicauimus in nostris commentarijs. quòd cum indocti non intelligerent, uocem* ueri similem *intexuerunt.* Ita tamen *est locutus lib. 4. accus. non longe à principio:* uerisimile non est, ut ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suæ monumentisque maiorum pecuniam anteponeret. *nisi dicamus etiam in illo loco* uerisimile *esse alienum. quod mihi uidetur.*

P. 43: L. 14. Nulla redierunt] *sic legendum: & ita scrip. est in libris manuscr.* Nulla redierunt *autem, id est non redierunt, nempe bona. l.* 19. Rediuiam cirem] *Sic scribitur apud Festum, non* reduuiam. Rediuiam *inquit ille*; alii reluuium appellant, cum circa ungueis cutis se resoluit: *quia luere est soluere.*

P. 44: L. 3. Occisus, neque proscriptus est] *Nō est dubium, quin, ut acute uidit, & recte iudicauit Hotomanus, desideretur in libris uulgatis hoc membrum* neque proscriptus est. *l.* 16. Quorum nihil pernicii causa] *Sic legendum, si Gellio credimus, ut credimus* Pernicii *autem patrius casus est antiquus à nomine* pernicies, *sic enim nomina quinctæ inflectebant ueteres pernicies gignendi cas.* & pernicie, & pernicii, & perniciei. *Carisius tamen uidetur legisse* pernicies *causa, lib. 1. l.* 31. Cuius honoris causa] *Multa hic desiderantur. Primum totus ille locus, in quo ostendit, bona Sex. Roscij uenire non debuisse. deinde amplificationis principium, per quam inuidiam conflat Chrysogono, ut omnium Syllæ libertorum abundantissimo, copiosissimo & potentissimo. finge igitur talia quædam à Cic. dicta esse, ut uideas quò pertineant hæc, quæ sequuntur ἀνέφαλα, & trun-*

cata. Alij item Syllæ liberti non mediocres rei familiaris copias repente consecuti sunt, qui antea erant egentissimi: ædeis amplissimas coemerunt, qui antea tectum, quo imbris causa succederent, non habebant, fundos, prædia, uillas possident; quibus nuper, pedem in suo ubi ponerent, non erat. Sed quid ad Chrysogonum? Fundis illi & uillas remotis & deuijs, neque ita fructuosis contenti sunt. ille uillas habet suburbanas opportunissimas, instructissimas, ac fructuosissimas; hi domum aptam & ratione, &c.

P. 47. L. 5. Quanto honore ipsa, &c.] *Fortasse legendum*, quantocumque honore, &c.] Et *infra mox legendum fortasse* quod summa Resp. *seu* summa res, *simpliciter.*

EIVSDEM IN ORAT. PRO ROSCIO AMERINO.

P. 49. L. 3. Paullo ante C. Piso. M. Perperna P. Saturii tabulas] *Assentior Hotomano in eo quòd hic* M. *Perpernam (sic aut cognomento dicebatur, non* Perperna) *&* C. *Pisonem appellari arbitratur. in hoc non sum eum secutus, quòd* P. *Saturij, qui dicebat pro Faunio, nomen non putat esse à* Cic. *positum, sed ita esse script. paullo an* & M. *Perperna, Cai Piso argentarij tabulas, &c.*

P. 49. L. 4. Secundum eas his detur] *Quidã legendum putant*, his decidatur. *sed* Memmius *indicauit mihi sic locutos esse ueteres.* Val. Max. secundum te litem do.

P. 50. L. 8. Si paret.] HS IↃↃↃ. DARI OP. *Sic legendum est, non*, si peteret, *ut est in uulgatis, neque*

si peteret, *ut quidam uolunt*. *Erat enim hæc formula:* SI PARET TITIVM DARE OPORTERE. *Atque in* Verrinis *ubicunque legitur, in ijs, quæ ad hanc formulam pertinent,* si pateret, &c. *legendum,* si pareret. *paret autem ideſt* apparet. *Patere porro locum habet in ijs, quæ ſunt in tabulis, aut aduerſarijs perſcripta. l.* 17. Dari, repromittiue, ſi pareret] *ſic legi debet, non,* ſi peteres. *Eſt enim hæc lectio inepta, & ridicula,* uel ſi pateret. *ſi pateret autem, uidelicet in tabulis: ideſt ſi eſſet in tabulas relatum. Sic ſupra loquitur.* ſed in aduerſariis patere contendit. *Sic & Catullus.* Ecquidnam in tabulis patet lucelli expenſum? *l.* 31. Indicauit, ſibi pecuniam] *libri ſcripti manu habent,* iudicauit: *quam ſcript. quamuis ualde probem,* indicauit *tamen non reiicio. ita enim ſæpe loquitur infra ibi.* nam quo tu tempore illa formula uti maluiſti, nihil hunc in ſocietatem fraudis feciſſe oſtendiſti.

P. 51: L. 8. Qui utrumque noſtis] *ſic emendat* Hotomanus, *& recte.*

P. 52. L. 4. Quicquam per ſuam benignitatem. *ſic ſine dubio legi debet, quod & Hotomanus cenſet, & mihi iampridem in mentem uenerat. l.* 27. Et, ſi hoc quæſtus reficere poſſes, non, &c. *Sic legendum eſt, huiuſque lectionis ueſtigia extant non leuiter impreſſa in libris antiquis. Dicimus autem Latine* reficere, & facere *quæſtum, non recipere.*

P. 52: L. 7. Cur non arbitrio pro ſocio adegeris, &c] *ideſt, cur non Roſcium ad arbitrum pro ſocio ad egeris. Arbiter pro ſocio autem, ideſt arbiter qui datur duobus ſocijs inter ſe iudicio, ſeu arbitro pro ſocio conten-*

dentibus. arbitrum porrò non arbitrium esse legendum per uincunt complures loci, in quibus ita loquitur M. Tull. uerbi gratia in Topicis, in tertio de off. l. 19. In tabulis habet, an non?] Sic legi debet: atque huius lectionis impressa sunt in ueteribus libris uestigia non obscura. deinde: ut sic legatur, sententia & ueritas postulant. fecit pactionem. uerba Faunij de Roscio, fecit (inquit Faunius) pactionem Roscius; Respondet Cic. habeó ne in tabulis hanc pactionem Roscius, an non? &c. l. 19. Os societatem captiosam, & iniquam] sic est sine dubio legendum, non, ut in lib. uulgatis, indignam. iniquam autem, ideſt inæquabilem.

P. 54. L. 2. Si fit hoc uero] Nihil muto. recte enim & incorrupta est lectio. Est autem tempus præsens pro præterito, hoc modo: si uero hoc sit, ideſt, si uero hoc factum est, &c. Hotomanus autem legit. Si sit hoc uerum. à quo dissentio. l. 23. quid ita?] Hoc totum dicitur à Cic. Quid ita? ideſt, quamobrem dicis, seu quo argumento istuc probas, Roscium non de sua, sed de totius societatis lite pactionem fecisse? nam si istuc uerum esset, satis dedisset Flauio, neminem amplius ab eo petiturũ. Nũc autem non satisfecit. Ergo de sua lite duntaxat, pactionem fecit. l. 26. Quid ita Flauio sibi cauere, &c. Quãobrem non ita uenit in mentem Flauio sponsores à Roscio postulare, quibus sibi cautum esset, neminem amplius eo nomine à se petiturum?

P. 54. L. 10. Abhinc annis IV. idem quod IIII. atque ex ea credibile est mendum esse natum. l. 27.] Vt Faunio daret HS CCIↃↃIↃↃ. Sic est emendandum, non enim, ut uidit etiam Hotomanus, credi-

bile est Roscium *integram summam* Flauio *pro opera & labore dedisse, nempe centum millia sestertium, sed potius* CCIↃↃIↃↃ. *id est quindecim millia.*

P. 55. L. 8. Illudere uiri optimi] existimatio ni audebit. *sic est legendum, deletis his uerbis,* Q. Roscij, *quæ ex ora libri in contextum orationis translatæ fuerant: ut recte iudicat* Hotomanus.

P. 55: L. 5. Homo clarissimus est] *legendum fortasse est, homo* castissimus est.

P. 57. L. 20. Inter eum, qui per se litigat] *legendum uidetur* pro se litigat. *& item mox:* qui pro se litem contestatur. *opponit enim inter se eum, qui pro altero litigat, nempe cognitorem, & eum, qui pro se litem contestatur.* l. 24. Cum suo uomine petiit] *sic legendum est, & ita emendaram in meo cod. multis abhinc annis.* Meo autem iudicio hoc magis delector, *quòd idem* Hotomano *probari uideo, hoc tantum inter meam, & illius coniecturam interest, quòd addo aduerbium, temporis,* cum, *ibi, cum suo nomine, &c.*

P. 57: L. 20. Quæ (malum) stultitia fuit Roscii, qui, &c.] *Sic emendauimus, ut ita legi debet, non ut in uulgatis, stultitia fuit?* Roscius, *&c.*

ANNOTATIONES IN DIVINATIONEM DE ACCVSATORE IN C. VERREM CONSTITVENDO.

P. 58. L. 6.

A D Accuſandum deſcenderim] *ſic habent omnes libri manuſcri. & ita habuit in ſuo libro etiam Aſconius Pedianus, ut ex eius uerbis intelligere licet. ait autem hoc toto capite ſpeciem ſolecifmi contineri, niſi addas, &, aut idem ut ſit, & ſubito. Qua re, inquit, multi legunt*, deſcendere, *quomodo habent hodie multa exempla. Sed Io. Paſſeratius, uir doctus admonuit me*, deſcenderim, *nulla re ſubintellecta legi poſſe, & debere. itaque* miratur me, *legendum eſſe conuinctim. l. 7.* Auxilium expectaſſent] *libri manuſcr. habent*, petiiſſent. *ego tamen nihil muto. l. 25.* in inſtituto meo uideor] *Quidam libri manuſcripti habent.* Video me.

P. 59. L. 4. Quis tandem eſſet, &c.] *Hotomanus legit*, quis tamen eſſet.

P. 59. L. 6. Et quem minime uelit] *libri manuſcripſ. habent, &* quem maxime. *unde ſuſpicor legendum*, & quem maxime nolitis, &c. *l. 13.* Per triennium depopulatus eſſe] *legendum putant quidam*, depeculatus eſſe.

P. 60. L. 23. Me potissimum esse delectum] *libri ueteres ferè omnes habent* dilectum. *de quo sæpe ad moneo lectorem, ut meminerit*, dilectum militum *à* dilego *dixisse ueteres, non* dilectum.

P. 60: L. 18. Senatui, populique, &c.] *sic reposui Carisij auctoritate fretus, qui ita legit lib.* 1.

P. 61. L. 15. At enim solidum id est, ut me] *Secutus sum libros aliquot manuscr. & quorundam doctorum uirorum auctoritatem, qui sic legi uolunt. solidum autem interpretantur firmum, & stabile, & quod infirmari non possit.* Verum, *ut dicam, quod sentio, ne hæc quidem lectio satis tuta est. primum enim hoc loquendi genus Ciceroni est inusitatum: deinde codices alij manuscr. in his Memmiani, habent, solum, & multi item uulgati. Neque eamen eam scripturam magis, quam hanc probare possum. est enim, ut ego quidem arbitror, mutilata, & imperfecta: & fortasse deest uox* perpicuum: *ut sit ita legendum*. At enim solum id perpicuum est, ut me siculi maxime uelint. *Quamquam uellem ita à Cicero ne scriptum esset*. At enim solum id perpicuum est, siculos me maxime uelle. & cur me siculi maxime uelint: alterum illud &c. *l.* 27. Et amicus eius tibi suffragatur] *uox* Hostensius *abest ab omnibus libris manuscriptis*.

P. 64: L. 28. Et oratione exponere] *quidam libri manuscripti habent*, expromere.

P. 64: L. 22. Poteris ne eius orationis subire inuidiæ] *sic reperi scriptum in codicibus antiquis Memmianis.* Verumtamen *non est dissimulandum* Asconium *legere* subire inuidiæ: Nonius *autem*, subire orationem

tanta fuit etiam temporibus illis scripturæ varietas.l.26. præstinguat aciem ingenii] *præstinguat, id est, ut* Nonius *interpretatur*, obtenebret, obscuret. *sed de hoc uerbo, quod propè intermortuum lingue* Latinæ *restituimus, plura diximus in* Commentarijs Lucr. *li.2.* Quem tibi magister ludi nescio quis] *sic legit* Nonius *in uerbo* componere, *non*, ut *uulgo*, nescio quis.

P.65. L.3. In hac prælusione] *legendū* prolusione, *ut est in omnibus libris manuscr. & plerisque uulgatis: & ita edi iusseram.* Varro *lib.5. de lingua* Lat. pro idem ualet quod ante; ut in proludo, pronuntio. *Prælusione autem, amici cuiusdam mei coniectura est, quā neque nunc probo, neque unquam probaui, sed tamen eam annotaram è regione huius loci, ut de ea amplius cogitarem.*

P.65. L. 30. Ex illo grege moratorum] *libri scripti alij habebant, meritorum, alij mercatorum, alij meatorum, alij morcutorum, nos moratorum reposuimus, quod antea* Cuiatius.

P.66. L.2. Si pareret, eam se] *legendum fortasse est*, auertit, *quoniam supra dixit factum esse* Verrem, *& ad se rediisse, atque ad mores suos.*

P.67. L.7. Atque amicorum pop. R. causa comparata est] *non displicet mihi scriptura in antiquo libro reperta*, atque amicorum pop. R. patrona. *Verumtamen non putaui mihi uulgatam reijciendam, præsertim, & probabilem, & librorum quorundam manuscr. auctoritate confirmatam.*

P.68. L.18. In amicitiam pop. R. ditionemque essent.] *Quidam legunt*, uenissent. *l.* 20. M. Si-

lano diem dixisse.] *sic est legendum, quemadmodum recte existimat* Hotomanus. *non, ut est in libris uulgatis,* Decimo Silano.

P. 71. L. 3. Quod pr. R. *ideſt quod prætor* Ro. *sic autem legit* Asconius, *& in nonnullis libris manuscr. scriptum reperi. l.* 8. Tot uitiis, flagitiisque conuictâ] *quidam lib. manuscr. habent conuictam. ego tamen nihil muto. l.* 17. Omnia fana depeculatus est] *quidam libri calamo exarati habent,* depopulatus est, *quemadmodum, & non multis post uersibus ibi,* sanctissimus religionibus consecrata depeculatus est. *habent ijdem libri* depopulatus est.

P. 72. L. 18. Et ei uoce maxima uictoriam gratulatur] *à quibusdam manusc. abest uox* uictorium. *ego censeo retinendam: nec tamen, si tollatur, multum de sententia huius loci detrahatur.*

P. 73. L. 16. Illis ipsis dicebus] *Ascon. legit,* his paucis diebus.

P. 75. L. 18. Inimicum, odiosum accusat.] *sic restituit* Memmius, *in quo nihil præter ordinem uerborũ immutatum est.*

P. 76. L. 9. nullo iudice equite Rom.] *Quidam legendum putant,* nulla iudice equite Ro. iudicante, &c. *Ego nihil mutandum censeo. Quòd si quis probaret illorum sententiam, aut essent alia quoque mutanda aut aliquid esset addendum. Nam uel ita legendum esset,* nulla iudicibus equitibus Ro iudicantibus. *uel ita,* nulla ullo iudice equite Ro. iudicante. *liceret etiam demere utrobique uoces* iudicibus, *& iudice: hoc modo:* nulla equitibus Rom. iudicantibus: & nulla

ullo equite Rom. *iudicante. l.* 13. minoris tricies HS *sic restituimus ex Asconio. alioqui legendum sic esset* HS CCCC IↃↃↃↃ CCCC IↃↃↃↃ CCCC IↃↃↃↃ. *quod idem valet. nam hæ notæ significat tricies etiam millia sestertium nummum, quæ summa, cum* XVI. *iudices essent corrumpendi (tot autem essent corrumpendi ad reum nocentem absoluendum, si xxx iudices sederent) si distribueretur in singulos iudices peruenirent ad singulos circiter centum nonaginta sestertium nummum millia. l.* 22. Verre prætore Vrbano sortiente] *recte* Hotomanus *putat uel* subsortiente *legendum esse, uel* sortiente *positum pro* subsortiente. *significat enim subsortitionem iudicij Iuniani, de qua fit mentio in Cluentiana.*

P. 77. L. 30. Vnum hominum uel tenuissimum] *sic restitui ex Asconio.*

P. 77. L. 10. Non aliis recte factis.] *gratia enim, & cognatio non sunt facta, nedum recte facta. nuæsse autem esset saltem esse facta, si aliis legeretur. nisi dicamus recte facta referri ad* uitia: *quod est supra: id quod est tutius. l.* 28. hoc idem, iudices, opto] *sic habent codices manuscripti. quos secutus sum potius quã uulgatos, in quibus legitur* peto. *opto autem idem ferè valet, quod εὔχομαι. ἐυχομαι autem duo significat, & precari, & optare, quorum utrumque huic loco conuenit.*

P. 78. L. 6. In obliuionem diuturnitatis adducta fit] lege, *diuturnitate adducta sit. l.* 16. ut crimen totum interrogando explicem] Hotomani *coniecturam, quæ ita nobis certa uisa est, ut nihil dici possit, probauimus, & secuti sumus. Omnino sic esse legendum*

declarat hic locus, quem ille profert, ex primo accusationis libro. Etenim sic me ipsum egisse memoria teneris, ut in testibus interrogandis omnia proponerem, & explicarem.

ANNOTATIONES IN ACTIONIS SECVNDAE, SEV ACCVSATIONIS IN C. VERREM. LIBRVM PRIMVM.

P. 79. L. 24.

T, VT cum hæc res pro uoluntate pop. Rom. esset iudicata, finis, &c.] E Neque potui, neque debui Hotomani sententiam, siue εὐσοχίαν potius in hoc loco restituendo, qui perturbatione ordinis erat depravatus, aspernari. nam uel Cicero hic non fuit Cicero: uel eo ordine, quo ille uoluit, hæc uerba sunt legenda.

P. 81: L. 29. deuerti potius] *libri omnes manuscripti sic habent, non* diuerti.

P. 82: L. 1. Quis tam inimicus] *aliquot lib. manusc. habent.* quis *tam* iniquus. *& proximo uersu,* qui non aspectu. *ubi uulgati,* qui non conspectu.

P. 84. L. 1. Dissimulamus, Hortensi. *Videntur hæc esse legenda per interrogationem.* l. 14. Veneris

Erycinæ comm. esse.] *hunc locum profert* Nonius *in uerbo comitto.*

P. 85: L. 29. Accepi (inquit) uicies ducenta] *totus hic locus magna ex parte corruptus erat in libris omnibus manu, & uulgatis, minus tamen in uulgatis, quã in his manuscrip. quibus usus sum.* Ego, *autem eum emendaui, primis cum mediis, & mediis cum ultimis comparatis.* Acceperat *igitur* Verres *uicies centum millia sestertium. & ducenta triginta quinque millia, quadringentos* XVII. *nummos: dedit stipendio, frumento, legatis pro* Quæstoribus, *cohorti prætoriæ* HS *decies centum millia, & sexaginta triginta quinque millia, quadringentos* XVII. *nummos.* Reliquit Arimini HS *sexcenta millia. subduc nunc rationes, & confer summas singulas cum uniuersa. reperies pares esse.* Non Archimedes *melius describat.*

P. 86: totam uitam periculosam, insidiosam, &c. *Sic restitui, cum reperissem in libris manuscr.* periculosam, inuidiosam, &c.

P. 87. L. 20. Eosque ambo] *quamobrem ueteremscripturam,* eosque ambos *reiicerem, nulla causa uisa est. sic enim etiam loquebantur* Latini, eos ambo pro eos ambos *duo pro duos. exempla notissima sunt.*

P. 87: L. 21. Ad hanc istius cupiditatem demonstrandam seruatus] *libri tres manuscr. habent.* cup. dem. separatus. *ego nihil muto, & uulgatam lectionem tueor, quamquam alteram non damno. l.* 24. confugisse Delum. *sic habent tres libri manusc. Memmium quo modo tamen esse legendum, sine libris manuscriptis*

ptis coniecerat Hotomanus: tanta est eius sagacitas, atque εὐστοχία.

P. 88, L. 9. Tenem ipsum, qui apud ipsos] *Seruius in libro.* 1. *Aeneid. hunc locum profert ad illum locum* Tenedos notissima fama, Cicero Verr. Tenem ipsum, *cuius ex nomine* Tenedos *nominatur. ubi uidemus multa à Seruio esse praetermissa: unde quidam suspicantur, haec omnia*, qui apud eos sanctissimus deus *habetur*, qui urbem illam dicitur condidisse *non esse Ciceronis. Sed errant. proferunt enim grammatici ex auctoribus ea, quae ad rem pertinent, cetera omittunt. Sic Carisius lib.* 2. *ex Milone.* Vt sustinuit? immo uero ut contemsit?

P. 88: L. 25. Quos in horum locum subsorturus erat.] *sic est necessario legendum: idq; praeterquàm ratio hanc lectionem postulat, etiam ex Pediano intelligere licet.*

P. 89: Adest; *de te sententiam laturus est*]: *duo libri manuscr. habent*, adest de te sententiam laturus: *quẽ admodum & deinceps proxime* Olynthum, non Olympum: *& item tertio post uersu.*

P. 90. L. 8. Notata, atque descripta] *libri duo manuscr. habent*, notata, atque perscripta. *Verum* siue descripta *siue perscripta legi placeat, legendum uidetur*, notatam, *atque* descriptam, *seu perscriptam, ut cohaereat, cum uoce, praedam. atque ita scribenda erit distinctionis nota post uocem furta. l.* 11. *forum, comitiuḿq; adornatum. uox adornatũ uidetur mihi superuacanea.* Credibile *quidem est eam ex annotatiuncula esse natũ, cum lector aliquis interpretari uellet illud, ad speciem.*

P. 90. L. 3. Cum imperio, & securibus] *hoc totum neque ego reperi in codicibus Memmianis manuscr. neque Horomanus in suis. Atque ut reperiantur, delenda est tamen. legatus enim neque imperium, neque secures habebat, ut recte admonet Horomanus.* Nequid in se offendent] *alij aliter. ego sic hunc locum restituendum censeo. nam* ipso *quod est in vulgatis, aliunde irrepsit nempe uel ex declaratione ad oram libri adscrip. uel supra pronomen se scripta natum. offenderit autem, uidelicet* Verres: in se. *nempe in* Philodano.

P. 91. L. 9. Parum laute diuersari.] *libri manuscrip. omnes habent* diuersari: *& ita sine varietate, ubicumque vulgati habent diuersari. l.* 10. tametsi erat ignarus. *sic est legendum, non ut est in libris vulgatis,* non ignarus, *atque ita legitur apud* Nonium *in uerbo* constituere. *quod iampridem admonuit.* P. Victorius. *l.* 24. quos ei commodum sit, inuitet. Nonius *uidetur legisse,* quos ei commodum fiet.

P. 92. L. 9. enimuero ferendum] *profert hunc locum* Donatus *in* Andria.

P. 92. L. 26. Quamobrem commiserit, aut quid euenerit] *nihil mutandum: nam quod quidam ita legi uolunt,* quamobrem euenerit, aut quid commiserit, &c. *falluntur. sequi enim deberet, aut in tantum, &c. sic potuit legendum putarem.* quod commiserit, aut quid euenerit, quamobrem, &c.

P. 94. L. 18. Iam iam Dolabella me neque-

tui, &c.] *sic restituit partim ex Asconio, qui hunc locum profert in Diuinatione: partim ex codicibus Memmianis. Apud Ascon. autem legitur* miseret: *in codicibus uero manuscrip.* miserere potest. *Hoc tantum inter Ascon. & libros illos interest.* Miserere potest autem *sic dictum, ut si quis dicat, pœnitere potest, pigere, aut pudere debet; est enim infinitiuus ab impersonali uerbo miseret.*

P. 94. L. 6. Cupiditatique paruerit] *legendum fortasse est* patuerit. Recita ex Verris literis.] *Hæc uidit Hotomanus desiderari: cui qui non in hac re assentiatur, eum uel maleuolum, uel indoctum putarim.*

P. 75. L. 30. Quid Milesiis lanæ publicæ. *Fortasse legendum.* publicè.

P. 96. L. 10. Vsque ab Diano, quod in Hispan.] *posit aliquis suspicari & hæc uerba. quod in* Hispania est. *&* hæc, quæ in Ponto est. *è libri crepidine in contextum uerborum esse translata. Quis enim tum nesciebat Dianium esse in Hispania, sinopam in Ponto?* Quadringenta millia expensa] *sic restitui hunc locum ex Asconio: quem miror à doctis quibusdam non satis esse intellectum, cum alioqui non obscure eam scripturam, quam ego restitui, sequatur, & referatæ. Quin ut huius nulla scripturam essent apud Asconium argumenta, aut uestigia, tamen ratio ipsa, quæ multo plus ualere debuit, uinceret ita legendum.* Verres igitur dixerat se pecuniæ pupilli HS decies, *idest sexterti decies centum millia deportasse. Cũ hæc pecunia esset reddenda pupillo, ait se* Verres HS qua-

dringenta millia Chrysogono, Malleoli quæstoris seruo expensa tulisse, sexcenta pupillo acepta referre. En tibi illæ decies centum millia expleta atque æxequata, nempe, & quadringenta millia, se expensa tulisse dicit Chrysogono, & sexcenta se pupillo debere fatentur. quadringenta millia, & sexcenta millia efficiunt summam illam decies centum millia. hoc illud est, quod dicit, sexcenta millia reliqua facta, cum quadrigentis expensis Chrysogono latis, quadrauisse ad explendam summam illam integrã HS decies.

P. 97. L. 11. Quomodo ex decies HS] sexcenta millia reliqua sint facta locus est, mea sententia, facilis, ac planus. significat enim hoc tantum, Verrem pecuniam Malleoli manifesto furatum esse, qui cum se decies HS ei debere fatus esset, primum falsa HS quadringenta millia Chrysogono eius seruo expensa tulerit: deinde sexcenta millia, quæ reliqua essent facta ex HS decies, pupillo tota non soluerit, sed multo maximam partem auerterit, si quidam quinquaginta millia duntaxat ei soluerit. Quod si legamus quingenta millia soluta non sunt, ut uult Hotomanus, intelligentur centum millia à Verre esse auersa, & detracta de pecunia pupillo debita. supra autem in rationibus quæsturæ, & pecuniæ publicæ referendis cum Carboni quæstor fuisset, sic scripserat Verres. reliqui Arimini HS sexcenta millia. & hoc est quod hic dicit, ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sexcenta sunt acta. ita hic locus est intelligendum. nam alij hic mire uaticinantur, & somniant.

P. 98. L. 20. En memoria, &c.] libri duo manuscripti habent, en memoriam mort. fod. en. metum, &c. lin.

l. 28. quæ miseræ, flentes] *liber unus manuscr. habet,* quæ miseræ, flentes. *quæ scriptura non est reicienda.*

P. 98. L. 22. Consistam in uno nomine] *quidam legi uolunt in uno crimine, quæ assentior ijs, qui legi uolunt. Quis potius, etiam si adiuuentur à codicibus ueteribus. Per hæc uerba significat Cicero nihil potius aut à Verre, aut ab alio fieri posse, quàm cupiditati hominũ obuiam ire præsertim his temporibus (inquit) corruptis scilicet, & luxuriæ perditis.*

P. 100. L. 18. Testamentaria, nummaria, &c.] *Vocem Cornelia, quæ ex annotatione nata in contextum uerborum ab indocto librario coniecta erat, deleui. nam (quod & Hotomanus uidit) testamentaria, & nummaria. ambæ erat Comeliæ. l.* 19. ad prætorem pertineat] *Cum in libris duobus manuscr. ita scriptum reperissem ad p. R. ego facile conieci ita legendum, ad prætorem, seu ad prætorem Ro. non, ut est, in uulgatis, ad pop. Rom. Sola enim perduellionis quæstio populo relicta fuit, ceteræ ad prætores urbanos, qui & quæstores dicebantur, translatæ sunt. Sic paullo post uocem Fuffias, seu Fufias sustuli, ut natam ex religione librarij, qui cum ad oram libr. annotatam uideret ab aliquo lectore uocem Fuffias, seu Sufias, eam putans deesse, contecerit in contextum, & ordinem uerborum. nam planè nulla lex est Fufia. Furia autem de testamentis ne quis supra mille asses legare posset, lata est à C. Furio Tribuno pl.*

P. 101. L. 3. Ei, qui census nos sit, &c.] *Sic habent libri omnes manuscr. & ita legendum puto, quamuis dissentiant docti quidam, in quibus est Hotomanus. Sed ego eos falli arbitror, nam primum ex sententia legis Vo-*

sconiæ licet intelligere, quemadmodum lex illa uetuerat eum, qui census esset, mulierem suis bonis heredem peruenire. Rursus autem, ut ei, qui census non esset, per eandem legem licebat mulierem heredem instituere, ita & mulieri, plus quàm ad heredem peruenturum esset, legare per eandem legem poterat, qui non census esset. At si hic legeretur qui census sit, non ualuisset eadem ratio in legato, atque in hereditate, cum ei, qui census esset, instituere quidem heredem mulierem liceret, legare autem mulieri plus quam ad heredem peruenturum esset, liceret. Præterea ex rebus M. Tullij, quæ sunt *supra in principio huius narrationis, cognoscere licet, legendum esse*, census non sit. *sic enim ille.* is cum haberet unicam filiam, neque census esset; quod eum natura hortabatur, *lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret;* Verres *in eo non secutus legem* Voconiam, *quòd mulieribus aduersabatur; in eo non secutus, quòd etiam eum, qui non census esset, uetabat heredem mulierem instituere, idque etiam in præteritum: de legato nihil ediderat. in quo eadem ratio ualebat. Quo facto satis signi dederat, se dedita opera, & pretio accepto edictum suum composuisse, ut ab Annij filia ad secundos heredes hereditatem trasferret. Cum hæc iam scripsissem, cognoui* Hotomanum *sententiam mutasse.*

P. 101: L. 25. Esse oporteret, ita secundum, &c.] Hoc *totum*, quod erat ex Asconij uerbis natum, atque adeo ad uerbum ab eo huc transla-

tum, si is intestatus mortuus esset, deleui. Valent enim hæc quidem uerba ad illa declaranda, uti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret: *se non iccirco sunt in contextum orationis recipienda, immo ut aliena, reiicienda. quod & Hotomanus uidit.* Aut pro præde uindiciarum] *Dissentio ab* Hotomano, *qui putat hoc loco nocere* litis esse *supernacaneam, & aliunde illatam. quamquam uideo eum postea sententiam mutasse: existimare hoc tantum, & pro* ut, *reponendum.* Tantum quod hominem non nominat.] *sic legendum, neque quicquam mutandum. tantum quod autem, id est, hoc tantum quòd: commodum, tantummodo, nihil nisi: sic accusat.* Tantum quod oratoribus Metellus obsides non dedit.] *Idem lib. 7. epist. fam.* Tantum quod *ex* Arpinati *ueneram*) Lucr. *lib.* 2. Tantum quod nomen mutatum dicere possis.] In prospectu. pop. Rom. produxit] *quidam legendum hic putant,* in aspectum, *ut infra eadem oratione,* in oculis, *quotidianoque aspectu populi* Romani, *à quibus dissentio.*

P. 109. L. 9. L. Sylla, Q. Metello Cos. *Sic legendum est,* non censoribus, *quantumuis licet reclamet* Hotomanus. Equidem *hoc assentior, quod paucis post uersibus legendum putat,* tum uero cum esset, pro ueruntamen. *l.* 27. In quo moliri, prædarique possit.] *legendum fortasse est,* in quo aliquid moliri.

P. 107. L. 5. Neque edicta die] *legendum fortasse est*, neque prodicta die] *l.* 12. improbe, uerum callide] *sic legendum, quamuis reclament docti quidam. Est enim μίμησις uerborum cuiuslibet, qui ita de Verris facto loqueretur: improbe est hoc à Verre factum, sed tamen callide, & astute; negat hoc quemquam de Verre dicere posse Cicero, quia Verres perspicue, et aperte, & calli de audacter, & impudēter, et sine fuco improbus fuerit.*

P. 108. L. 10. prætor debuit] *malim legi*, debuisti, *& deinceps:* cui tutoribus defendentibus, &c. *l.* 27. Qui etiam ad extremum ascripserit] *sic restitui priscianī fidem ac testimonium secutus. lib.* 18. *Cum in alijs libris legatur*, conscripserit. *Ibidem idem ubi paullo ante legitur* tectorium uetus delitum sit, *legit* deletum sit.

P. 108. L. 11. quod eum codicem obsignassem] *legendum fortasse est, quod suū* codicem obsignassem. *l.* 16. Vt uno minus teste haberet Rabonio?] *sic omnes quidam habent libri, atque ita legit Asconius, & ita explicat, ut* de tot, qui contra se sunt, testibus, *unum Rabonium detraheret. Verum ego malim legi, haberem; magis proprie enim, & conuenientius, dicat accusator se habet: testeis in reum, quam reus in se. l.* 17. diem operi dixerat] *legendum putauerim*, edixerat. *lin. eadem hac condicione si quis de pupillo redemtor accessisset, &c.*] *locus hic mire corruptus est in libris uulgatis, neque multo integrior in manuscr. quod cum uiderent quidam uiri docti, conati sunt eum in integrum restituere: sed inanem operā sumserunt. itaque in eijs refellendis neque diutius lectorem morabor, neque frustra tempus conteram. Tantum asseuero, me ex Prisciano, qui hunc locum cū multis alijs*

profert lib. XVII. *emendasse. aberant autem hæc uerba,* non esset usus, *à libris omnibus: quæ huic loco magnam lucem afferunt, imo uero sine quibus intelligi non potest. Quis autem non uidet immerito Asconium ab* Hotomano *reprehendi? significat enim hoc* M. Tull. *ut recte explicat Asconius, ceteros de populo cum excluſi essent tempore, non accessisse ad illud opus redimendum, neque uoluisse* Metire *in potestatem* Rabirij, *qui sibi prædam à* Verre *ereptam arbitraretur.*

P. 109. L. 2. Et stetisse eum cum patruo] *Memmij coniectura probata sic edendum curaui, cum in omnibus libris legatur,* Et testes secum, *planè mendose.*

P. 109. L. 20. De auaritia tua commoneretur?] *sic legendum;* non commoueretur? *Commonere autem, quempiam, seu commone facere, est ei memoriam refricare, redigere in memoriam. l.* 23. quam populus R. quotidie, iudices, etiam] *Priscianus etiam lib. legit,* populi Rom. *quotidie iudices.*

P. 100. L. 5. Cuius mihi copiam quam largissimam fieri oportebat.] *l.* 7. Cum eos, quibus innuerat] *Sic legendum potius, quam ut quidam coniiciunt,* cum iis, quos iste annuerat, &c. *neque me mouet Asconius, qui ut multis alijs locis sic, & hoc loco corruptus est.*

ANNOTATIONES IN ACCVSATIONIS.

LIB. III.

P. 114. L. 23. Ad euerrendam pecuniam] *sic legendum, & ita multi ante annis emendarat Riuius. l. 2.* HS undecies numeratum esse] *id est sestertium undecies centum millia : oratio enim praecisa est,* HS *undecies subintelligendumq; est, centum millia. quo fit, ut mirer, non dici,* numerata esse, *potius quam* numeratum esse. *Quid si loci omnes, in quibus tale loquendi genus usurpatur, corrupti sunt?*

P. 115. L. 24. ipsos XX annos] *scio apud Asconium sic legi,* ipso uicesimo anno : *uerumtamen nihilo muto : quin Asconium hoc loco, ut & multis aliis, corruptum esse puto.* ipsos *autem interpretor, totos, integros.*

P. 116. L. 24. Cum hos sibi quæstus constituisset, &c] *fortasse legendum, &c.* Cum hos sibi quæstus instituisset] atque lib. ex iis cau. q. ipse constituerat, &c.

P. 116. L. 6. Vt uel Octauius Balbus iudex, homo.] *hæc uerba sunt Ciceronis, non exempla uerborum, in quæ uerba iudicium dare fingit Cic. improbum prætorem : quamuis ita scriptum sit apud Asconium. Nam uel ab Asconio non est ita scriptum, uel*

non suo loco scriptum, uel errauit Asconius. praeterea nox iudex, *post nomen* Balbus, *mea quidem sententia, delenda est, ut ex annotatiuncula nata; satis enim intelligitur fingi Octauium Balbum datum esse iudicem à praetore; ut omittam quòd hic Octauius in causa Verris iudex sedebat. Postremo mendum manifestum sustulimus, quòd haerebas in his uerbis,* sic eiusmodi: *atque ita emendauimus:* in eiusmodi, *nempe uerba. quidam tamen legi malunt, sint* eiusmodi, *à quibus dissentio. nam hic locus respondet illi superiori,* ut-prætor in ea uerba iudicium det, &c. *l.* 20. Qui ciues Rom. erant, &c.] *sic natus in Phorm. ad illum locum:* Hic in noxia est: ille, ad defendendam causam adest. *ait́q; subaudiri* ad qui Ciues Ro. *erant, iudices dabantur: ad* si siculi essent; *subaudiri rei. Sed ego mihi persuadere non possum ita locutum esse Ciceronam; ita potius loqueretur.* Dabantur *iudices, qui ciues* Rom. *erant, si siculi rei essent, cum siculos eorum legibus dari oporteret. dabantur siculi, si ciues Rom. rei essent, dicerint potius, si à siculis peterent. & pro hoc,* si ciues Rom. essent, si à ciuibus Rom. *peterent, quamquam reum scio eum esse, cuius de re disceptatur.*

P. 117. L. 27. Lege Hieronica iudaica, &c. *Distinctionis nota scribenda est pro uocem* controuersiam, *& subintelligendum* constituta: *ut sit, iudicia lege Hieronica constituta: uel, ut uidetur Hotomano, haec ipsa nox constituta desideratur*

& abscribenda est.

P. 118. *l.* 30. Quid hoc nomine facias?] *Alij libri habent. Quid huic homini facias? mox autem ubi legitur* libidini, *uidetur legendum* libidine. Prætor ex legatorum sententia) *legendum fortasse est, de* X. legatorum sententia. *l.* 25. Interea sanè perturbatus est ipse, &c.) *Carisius hunc locum profert lib.* 2. *in aduersario sanè.*

P. 121. L. 23. Quoquam si accesisti, quò, non, &c.] *Varia est huius loci scriptura, & lectio. Alij enim libri sic habent, ut nos edendum curauimus: alij*, quò quæso accesisti, quò non, &c. *alij*, quò quasi accesisti quæso, quò non, &c. *alij, quasi quoquàm accesseris*, quò non; *quæ omnes probabiles sunt, præter eam, quæ ordine secunda est. est enim plane inepta, nata ex dubitatione librarij, qui incertus utrum scriberet* quasi, *an*, quæso, *utrumque scripserit.* Hotomanus *autem sic legendum putat:* quonam accesisti, &c. *lin.* 27. *sed ex manibus, naturáq; tua*) 10. *Lucanius legendum arbitratur, ut refert* Hotomanus, sed ex moribus, &c.

P. 121. L. 17. Qui statim cum præsensisset] Hotomanus *existimat hic aliquid deesse: non ego. nam hæc uerba*, qui statim cum præsentisset, *ad illa superiora referenda sunt*, Epicratis *inimicos* Verris *auaritiæ, & iniquitate fretos sperasse se* Epicratem *bonis euertere posse, si palæstritæ* Bidenses *peterent ab* Epicrate *hereditatem.* Cum igitur Verres *statim præsensisset illorum consilium, iubet* Volcatio *numerari* HS LXXX. *Hoc tantum uelim, pro* qui, *legi* quæ, *quel* quod. *Verumtamen nihil sine auctoritate codicum manuscr. mutare ausus sum.*

P. 122. L. 8. Refert se ad illam suam rationem] *sic legendum puto potius quam*, refert illam suam rat Syrac.] *vulgata autem lectio plane corrupta est*. Rationem Siracusanam *porrò intellige, per quã in alium culpam conferret: quemadmodum in re* Heraclij *Syracusani, de quo paullo ante, culpam in generum suum contulerat*.

P. 124. L. 26. Ab Heraclio duci iubebat.] *Ita duci scilicet, ut iudicati ducuntur ab ijs, qui iudicio superiores fuerunt*. l. 20. ex multis millibus) *sic habent libri quidam veteres; quod ego ascripseram ad oram eius libri, unde hanc editionem effingi uolui: non tamen eo animo, ut id operæ sequerentur, sed ut postea iudicarem; illæ tamen me non consulto* millibus *excuderunt. quod molestè tuli; nam omnino malo legi,* ex multis simi libus, *ut est in omnibus libris vulgatis*.

P. 126. L. 19. Consiliumque dimittat) *sic reposui, cum in libris omnibus* Consilio *legatur. ita autem esse legendum uincunt innumerabilia exempla, ex quibus illud esto, supra ab hinc non longe*: causam esse dimisso, atque ablegato consilio defensurum negauit. *& paullo altius non dubitabat* Minucius, qui Sopatrum defendebat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, &c. *& infra paucis post uersibus*: aut nunc negabis te consilio tuo dimisso, uiris primariis, &c.

P. 128. L. 128. Nihil pretio posset aufferre) *tres libri manuscripti habent*, nihil precario posset auferre. *ego tamen nihil muto*.

P. 129. L. 30. Quo die iste ut Syracusis Sthenius.) *Vocem* die, *quæ deerat in omnibus libris vulga-*

tis, quos quidem uiderim, in uno codice manuscripto, re pertam restitui.

P. 130. L. 1. Ab incepto furore reuocetur.] *lego*, ab incepto reuocetur. *deleta uoce furore.*

P. 131: L. 13. Hoc probabilis] *sic legendum, & ita edidit Manutius. Probabis autem, id est iis dicibus persuadebis?*

P. 132. L. 16. Probabis Dubitare etiam num potestis, &c] *nihil muto, quamuis in aliis libris ita scriptum sit*, dubitate etiam nunc, si potestis, &c. *scilicet sine interrogatione: quomodo loquitur infra pagina.*

P. 135. L. 11. Ex ueterum Agrigentinorum] *sic restituit Horomanus, atque ita sine dubio legendum, non, ut in aliis libris*, uetere. *l.* 23. Omnibus recusantibus, & improbantibus] *sic restitui libris omnibus inuitis, ratione flagitante. nam primum* implorantibus, *quod est in aliis libris, non potest esse sine accusandi casu. praeterea non dicit M. Tullius Cephalae ditinos imploraſſe Verrem cum Idibus Ianuarijs Calendas Martias proscriberet. frustra enim se sciebant imploraturos, & absurdum esset eius ipsius opem implorare, qui contra leges faceret: sed factum Verris non probasse, & recusasse ne faceret.*

P. 136. L. 17. Quæ res euertendæ reip. &c.] *sic omnes quidem libri habent, neque ego quicquam ausim pro meo iure immutare: sed tamen non celabo lectorem quod hic mihi uenit in mentem. sufficor tamen causa esse aliunde profectum, neque esse τοῦ ποιητοῦ. ita enim loquebantur ueteres. haeres sunt reip. euertendae:*

id est hæ res ad remp. euertendam ualent. Sic Liuius lib. XXX. *annal.* lectis rerum summis cum animaduertis set pleraque dissoluendarum religionum esse L. Pe tillio dixit, *sese eos libros in ignem coniecturum esse.*

P. 138. L. 22. Tametsi animo æquo prouincia tul.] *sic quidem legi uult Hotomanus, & ita habent non nulli libri uulgati, & manuscripti: sed ego, tamensi animo, &c. legendum censeo. & sic edi iusseram.*

P. 139. *l.* 12. Non ut magistratibus morem accipiendi, &c. *Ita sine dubio legendum est, non, ut est in libris quibusdam uulgatis,* moram accip. *hoc enim significat, hoc iudices agere debere, ut magistratibus accipiendi morem, non socijs dandi causam auferre uideantur: quòd facturi sunt, si iudicent, turpiter. accipi pecuniam statuarum nomine. Est autem hoc loco* Ironia nisi forte id agimus: *id est non agimus seu agere non debemus, ut socijs causam dandi, sed ut magistratibus morem accipiendi auferre uideamur.*

P. 142. L. 18. Partim etiam in ædibus sacris] *Quidam putant alterum* partim *desiderari: & ita legendum*, partim in locis publicis positæ, partim etiam, &c. *Ego autem nihil muto. Nam partim semel positum esse non hic tantum, sed etiam alibi, neque solum apud M. Tull. sedet apud alios scriptores animaduertit.*

P. 142. L. 22. Sed & aliorum commune] *sic legendum, non ut in libris uulgatis,* sed & illorum, &c.

P. 145. L. 25. Arbitrantur res iudicare oportere] *sic restitueram in meo codice, coniectura ductus quindecim abhinc annis. Nam uulgata lectio, ireos*

iudicare. *inepta, & inanis est.*

P. 132: L. 8. Ergo equites R. te suo iudicio condem uoluer.] *Locus est mutilatus, & corruptus, at que ita in integrum restituendus:* Ergo equites Romani, qui te suo iudicio condemnarant, horum iudicio condemnari uoluerunt. *quo quidem modo etiam in nonnullis libris uulgatis impressum est.* l. 4. Istius, qui legem promulgauit] *malim legi*, ipsius, *seu* eius.

P. 146: L. 30. Erant hæc ex eo genere) *duo libri manuscr. habent*, nec erant: *quod & Hotomanus admonuit. uerumtamen lectionem uulgatam retineo. hoc enim significat* M. Tull. *libellos illos ex eo genere fuisse, quòd maxime quærebat: sed paucos fuisse, nempe duos; eosq; pusillos: tantum denique fuisse, quantum exempli causa proferre posset.*

P. 147: L. 30. In ius ad Metellum) *uidetur hoc*, ad Metellum, *esse aliunde natum: Nam* in ius *valet ad prætorem, nisi forte* ad Metellum *addidit, ut significaret quis esset prætor. Sed erat hoc satis notum. quare suspicio eadem manet*, ad Metellum *ex aliqua annotatione manasse.*

P. 148. L. 17. Itaque illum in iure metu, consc:) *sic restitui, cum in omnibus libris legatur*, iniuriæ, *plane mendose. legendum enim est sine dubio*, in iure, *id est apud tribunal prætoris, seu apud prætorem.*

P. 148: L. 16. Nemo ita in manifesto peccatū) *sic testatur esse scriptum in uno atque altero libro Tironiano antiquissimam fidei* A. Gell. *lib.* XIII. *cap.* XIX.

P. 149:

EIVSDEM ANNOTATIONES IN ACCVSATIONIS.

LIB. IIII.

P. 149. L. 13.

TQVE hoc ego plus oneris ſubeo] *ſic eſt legendum, non,* habeo. *Nam hoc,* habeo, *natum ex errore librarij, qui ſcripſiſſet* oneris habeo, *omiſſo, s. deinde ab alio factum eſt ex* ubeo, abeo, & habeo.

A

P. 152. L. 1. Quæ ipſis uideretur, edicerent] *malim legi*, dicerent.

P. 153. L. 5. In cubiculo ſocius] *ſic habent libri ueteres, uulgati autem*, In cubiculo ſolus. *l.* 14. Oratorem ſibi decumæ dare oportere] *legendum uidetur*, ſibi decumæ, ſeu decumarum nomine dare oportere.

P. 154. L. 10. Ipſius Italiæ, quæ uectigalis ſit.] *ſic legi debet, non, ut eſt in libris uulgatis*, quæ uectigalia ſunt. *hæc enim uerba aut nihil hoc loco ſignificant, aut ſententiam corrumpunt. nam omnis Italia erat uectigaliis. iccirco ita dixit,* In uectigalibus Italiæ, *quæ uectigal ſit.*

P. 155. L. 9. De commiſſatione] *pluribus uerbis oſtendi in commentarijs Horatianis* commiſſaris, *& commiſſationem eſſe dicendum, non commeſſarij, & commeſſationem: idq; ex Varrone. l.* 21. Petitorem ipſum Apronio condonarent.] *Alias* permitterent,

alius condemnarent *l.* 28. Homo Luteus, etiam callidus, &c] *sic reposui secutus codices emendatiores, in his Aldinos* Luteus *autem, id est hebes, & stultus, & nullius iudicij. atque ita* Hotomanus *quoque emendauit.*

P. 156. L. 3. Tuos istos recuperatores numquid uolet?] *secutus sum libros ferè omneis uulgatos, quū buscum congruunt duo manuscr. sed in exemplis* Caroli Stephani *in pressum est,* numquam uolet *quod si sine nota interrogationis legatur, non est reiiciendum.* l 18. Ne tollam] *errant, qui hic legi uolunt,* Non tollam. *Respondet enim hic* Ne tollam *uerbis edicti,* Ne tollat. *quidam grammatici ueteres* ne *pro* non *possum positum esse uolunt.*

P. 156. L. 14. Sed causa erat iudicii pertimescendi] *sic legendum est, non, ut in libris uulgatis,* postulandi, *iudicij, inquit, de professione iugerum meum magni frumenti numerus ablatus, magnæq; pecuniæ coactæ sunt: non quòd esset difficile numerum iugerum profiteri, sed quod ex edicto professus non esset, propterea quòd fuit longior oratio interposita, ab illo loco,* Cuius iudicii metu, *alijs uerbis, ut memoriæ auditoris consulat, eandem sententiam exprimes,* sed causa, *(inquit)* erat iudicii pertimescendi, &c.

P. 164 L. 27. Si magno emerat] *sic legendum est, & ita habet codex longe optimus.* plebei *autem patrius cognomen antiquus* M. Tullio, *&* T. Siluio, *& alijs in hoc nomine non inusitatus. l.* 16. Tritici medimnum XVIII. milibus] *sic esse legendum ostēdit simulq; locus infra pag. seq. tertio uersu,* Multa *autem hic sunt emendata in hu, & modiorum, & medimnorum, & sesteruorum numeris*

quæ diligens, & attentus lector facile etiam nobis tacentibus animaduerteret.

P. 165. L. 25. In redimiculum habeat] *sic legendum censet* Hotomanus: *ego tamen scripturam receptã magis probo: et ita excudi iusserã, nempe* redimiculum prebeat, *sine præpos. in l.* 28. Qui se Regem siculorum esse dicebat.] *Quidã lib vulg. habent,* esse ducebat, *ego nihil muto. l.* 9. Addicũtur medimnũ CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ CIↃ CCCC.] *id est pro medimnum* XXXV. *millibus referri* XXX. *millia, & mille quadringenta. nemo est, qui non facile videat ita legendum, & has summas quadrare. de me enim de medimnum* XXXV. *millibus, tria millia & sexcenta, restabunt* XXX. *millia. unum mille, & quadringenta.*

P. 166. L. 8. Ab ipso partarum quæsitarumque.] *sic omnino legendum, ab ipso, inquam, non à populo, quemadmodum recte emendauit* Hotomanus. *præterea* partarum *reposui pro illo corrupto* factarum. *ita locus totus restitutus est. atque hanc restitutionem confirmãt uerba illa, quæ paullo post sequuntur,* Quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quæsierat. *l.* 11. De quo po. Ro iusserat.] Vocem lege, *quæ fuerat inculcata, sustuli: erat enim superuacanea. nam quod po. Rom. iussit, lex est. l.* 19. Quas cum addixisset eidem illi Decimo tritici medimnum IↃↃ] *sic est legendũ. nã uerba illa,* hoc est tritici medimni quinque millibus. *primũ ascripta fuerũt ab eo, qui hãc notã* IↃↃ. *declarare uellet: deinde à librario omissis Ciceronis uerbis, in contextũ orationis translata. quòd si quis uolet ita legi, medimnũ* IↃↃ, *seu quinque millibus, id est morbum* XXX *millibus, non*

repugnabo. nam cum medimnum sex modios contineat, non est incredibile Ciceronem medimnorũ rationem ad modios redegisse.

P. 167. L. 4. Sed si eripuerit] legendum fortasse est: sed eripuerit: non intelligis, & ut sit concessio, hoc modo, sed demus tantum apud iudices pecuniam, aut gratiam ualeturam, ut absoluare: non intelligis, &c. l. 22. Hoc est tritici modium 11 millia] sic est legendum, nõ medimnum. Nam si decumæ medimnis sexcentis duntaxat uenierunt: quomodo medimnorum duo millia lucrè ab illa ciuitate addi potuerunt? nunc autem cum medimnum sex modios contineat, atque ita sexcenta medimna tria modium millia, & sexcentos constituant, lucrum illud fuit quidem improbum atque impudens. sed tamen Verris mores id tulerunt. Iam modius lege sestertijs nummis tribus erat æstimatus, interdum tamen duobus duntaxat æstimabatur. Ita duo modium millia, sestertium quinque millibus, aut paullo pluris æstimarentur, atque hac eadem ratione sexcenta medimna, id est tria millia modiorum, & sexcenti, decem millibus sestertiorum essent æstimandi. Porrò quod ait Hotomanus, hic lucri nomine caput, & lucrum contineri, probare non possum.

P. 167. L. 17. Tertio anno CIↃ CIↃ medimnum erit.] Duo millia medimnum tritici, id est xxx sestertium millia. sic autem legendum, non duo millia modium.

P. 168. L. 15. Cum decumæ modium XV millibus, &c.] Hæc est uera huius loci restitutio ex codicibus partim uulgatis, partim manusc. sumta. summã autem ualde inter se quadrant. Venierant decumæ Petrina

rum modium XV *millibus, seu medimnum duobus millibus, & quingentis (medimnum enim sex modios continet, ut sæpe diximus) hoc est* HS XXXVII. *millibus; & quingentis. nam singula medimna quinis, denis sestertijs erant ferè æstimata.* Verres *coegerat* Petrinos *dare lucri decumano sex modium millia, & octingentos: id est* HS XVII. *millia. si quidem singulis modij binis sestertijs, & dimidio erant æstimati. Aut igitur male decumas uendiderat, aut* Petrinis *iniustissime, & improbissime pecuniam eripuerat.*

P. 170. L. 7. Apronio coacti sunt dare tritici modium IↃↃↃ CCIↃↃↃ CIↃↃ] *hæ notæ significant* LXX *millia.*

P. 171. L. 28. Meæ diligentiæ pensum magis] *Hunc locum in libris & uulgatis & manuscr. sola uitiosa interpunctione depravatum, emendata interpunctione correxi.* meæ autem diligentiæ pensum, id est meæ diligentiæ partes, *& munus, & quasi opus.*

P. 172. L. 17. Ager efficit cum octauo] *sic puto distinguendum. ager efficit cum octauo, bene ut agatur, id est effert seu reddit cum octauo, bene ut agatur.*

P. 173. L. 6. Neminem dedisse decumæ] *legendum uidetur*, decumarum nomine.

P. 173. L. 2. Hæc sunt ad tritici medimnum.] *Vt res decumæ in singula iugera darentur: id est pro singulis decumis, ternæ decumæ darentur; legendum autem* medimnum. *l.* 4. Adde totius summæ DXL. millium modium, treis quinquages.] *Hanc rationem sic subducito quinquages. quingent. millium modium, sunt decem millia; hæc decem millia triplicata constituunt xxx*

millia quinquagesima XL. *millium sunt octingenti modij. his triplicatis fiunt bis millia quadringenti: exeat hoc summa,* XXXII *millia* CCCC. *modij.*

P. 174. L. 24. Qui HS dena meritasset] *id est* HS *decem millia. alij libri habent.* Cui HS denum millium merces esset. *alij*, cui HS dena merces esset.

P. 175. L. 11. Minores remansisse] *mendum aliquod subest in uoce* minores. *Hotomanus legendum putat* timore remansisse. *Ego dubito, putauerim potius aliquid præterea deesse, ut familia*, aut minus multis iugis, minore familia.

P. 176. L. 16. Tamen oratorum interitio] *sic legit* Nonius Marcellus: *quem quamobrem non sequerer, nulla causa uisa est.*

P. 177. L. 27. Quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset] *Fortasse legendum*, reficere non posset. *uerumtamen nihil muto.*

P. 178. L. 21. Non aliqua se simulatione existimationi hominum uindicasset? *Alij libri habent*, existimationi po. Ro. uindicasset? *Alij*, existimationi, hominum uenditasset? *quod posterius non probo.*

P. 278. L. 2. Quicquid dixisses, te deterius esse facturum] *nihil mutandum: errantq; qui legendum censent*, quicquid dixissent. *Hoc enim dicit* M. Tull. *numquam tacitus tantam plagam accepisses, numquam rem tantam tacitam tulisses, nisi ita hoc statuisses, te, quic quid dixisses, ad id, quod tibi, et Apronio obiectũ esset, id ipsum, quod esset obiectum, tua oratione deterius esse facturũ, nihilq; umquam dicturũ, quo id, quod tibi obiectũ esset, diluere, aut refellere posses. Quòd si quid esset hic om-*

tendum, ita potius legendum putarem deteriorem esse facturum: ut deteriorem *referatur ad plagam.*

P. 179: L. 2. Et tamen urget atque onerat.] *sic reposui, cum in omnibus libris legatur,* & tamen auget *plane mendose l.* 11. Sponsione macceptam facere] *nihil muto. nam* acceptum facere *est uerbu liberare debitorem: idemq; propemodum ualet quod* acceptum ferre. *Vlpianus lib.* XLVI. *digestorum, titulo de acceptilationibus.* Si Stichum acceptum fecerit, & pendente conditione Stichus decesserit: decem in obligatione manebunt, proinde ac si ea acceptilatio interposita non fuisset. *Iulianus.* Qui hominē, aut decē stipulatus est, si quinque accepto fecerit, partem stipulationis peremit, & petere quinque, aut partem hominis potest. *Hotomanus tamen legendū putat,* acceptam missam facere.

P. 180. L. 10. Sed uetus, exagitatum iam.] *sic emendaui, cum in alijs libris legatur,* excogitatum, *in alijs* excogitatum, *plane mendose. Quod autem Hotomanus reponendum censet* cognitum, *non placet. Exagitatum autem, seu agitatum, perspicue rectum, & uerum est: & facilis fuit depravatio, facilisq; lapsus ex* exagitatum *in* excogitaum: *seu ex* agitatum *in* cogitarum. *l.* 14 Quod ex hoc quoque intelligere potestis] *sic emendaui lectionem uulgatam, quæ est,* quòd hoc quoque, &c. *nam deerat præpositio ex, &c. & quod iam non coniunctio est, sed pronomen, seu nomen.*

P. 181. L. 1. Res manifestas quæris] *sic restituit Hotomanus, & recte. l.* 24. *sic legendum, & ita scriptum est in duobus libris manuscr. l.* 26. Age uero,

agri Leontini, qui plurimum efficit, &c.] *Hic locus miserum in modum lacer, & mutilus erat: nunc ex auctoritate veterum codicis in integrum est restitutus.*

P. 182. L. 20. Iam hoc quidem non reprehendo, quòd ascripsit, accensus] *Hoc significat, cum accensorum officium non sit magistratus, aut honos illius, aut administratio honorata, sed ministerium humile, & contemtum, inepte, & insolenter ascribi*, accensus. *Nam qui est imperator, consul, prætor, censor, hæc ipsa honoris nomina suo nomini ascribit: uerbi gratia.* M. Cicero Imperator, M. Cicero Consul, *illi aut illi s. d. & idem de ceteris sentiendum: sed* Timarchidem ita scribere, Timarchi des Verris accensus Apronio. *s. d. ridiculum est, quamuis scribæ hoc usurpent ut,* L. Papirius scriba. *æque ineptum, & ridiculum, si quis lictor aut uiator, ita scribat*, ille lictor illi. s. d. ille uiator illi. s. d. *Hæc est huius loci sententia. Nam alij quidam hic mera narrant somnia.*

P. 184. L. 10. Sermone puro atque improbo] *secutus sum hoc loco exempla Caroli Stephani. Nam alij libri habent*, sermone incauto atque improbo. *quam lectionem si quis probabit, incautus sermo erit intelligendus, qui caueri non possit. l. 26.* Materiem, atque indolem] Hoc materiem *mihi suspectum est. quid si legamus* naturam, atque indolem?

P. 185. L. 10. Vnam, alterarum decumarum] *sic habent duo libri manuscr. & ita legendum, ut recte iudicauit* Hotomanus. *Alteras enim decumas dicit, quæ præter primas à siculis pop. Rom. dari debebant acceptæ à Prætore pecunia: sic infra.* Decumarum nomine tan

tum erat ablatum, quantum uoluntas Apronii tulerat pro alteris decumis, emtoque *frumento aut nihil datum, aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat, &c. l. 13.* Huius tritici modii millia] *Huius nempe frumenti æqualiter ciuitatibus descripti, & distributi, & imperati: ut infra.* Nam, ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas & in hac IↃↃↃ millia modium, quod emptum populo Ro. darent, non habuisse, &c. *l. 15.* Ita frumentum imperatum bis, & tricies HS in annos singulos, &c. *sic hunc locum emendauit Hotomanus & recte. nam quater octingenta sestertium millia efficiunt bis, & tricies sestertium centum millia. l. 18.* prope centies & uicies erogatum.] *sic est legendum: nam nonaginta & triginta efficiunt centum triginti. Intellige autem hanc summam centies & uicies per triennium de publico Verri esse erogatam.*

P. 186. L. 13. Iudicaturum se ac patefacturum minatur.] *Hæc erant adscripta ad oram libri cuiusdam manuscr. è regione lacunæ. quæ, sint M. Tullij, nec ne sint, nescio. ad sententiam quidem huius loci ualde quadrant.*

P. 186. L. 19. Dederat publice causam] *nihil mutandum.* Dederat causam autem, *id est dederat totum controuersiam litteris perscriptam, ut eam me doceret.*

P. 187. L. 8. Progredi ipse non possim] *sic necessario legendum est, ut recte iudicauit Hotomanus. l. 18.* Quid accedit, tandem cur? *sic legendum est; atque, ut ita legatur, rano, & consuetudo Latinè loquentium postulat, ita enim loquimur, nihil accidit, quamobrem, seu qua-*

re, seu cur hoc facere, debeam. licet & hoc modo legeret Qui accidit ut horum, &c.

P. 188. L. 1. Non interpolatis] *sic restitui, atq; ita legendũ. Interpolatæ autẽ literæ intelligũtur, in quibus uestigia sunt mendarũ correctarũ, multæq; liturę, quæ significẽt ab initio non esse recte nec emẽdate scriptas, postea autẽ correctas.* l. 3 Ordine relata, atque confecta] *Quidã legẽdũ putãt*, in ordinem relata, atque coniecta sunt.

P. 189. L. 16 Certis nominib.] *Nõdũ cõstitui utrũ sit scribẽdũ*, certis nominib *an* rectis nominibus. *quã de re annotat. in orat. pro Quinctio nonnihil diximus.*

P. 189. L. 5. Atque oppugnari iniuria dicẽt.] *Quidam libri uulgati habent*, oppugnari iura l. 19. Mulio, qui aduexerit.] *sic reperi scriptum in codice manuscr. atque ita sine dubio legendum est.*

P. 190. L. 10. Tu ex pecunia publica HS quat tuor decies, &c.] *sic est legendum, neque dubitandum quin ita à Cicerone sit scriptum, quamuis in Aldinis libris legitur tredecies. Nam binæ quinquages. totius illius summæ, quæ Verri triennio fuerat erogata ex ærario, quæ erat fere HS trecenties sexagies, efficiunt quatuordecies sestertium, & paullo plus, nempe quadraginta millia, quorum Cicero rationem non habet.* l. 15 HS CCIↃↃ IↃↃ CIↃ CIↃ CIↃ.] *id est sestertium* XVIII. *millibus.*

P. 191. L. 6. Instituerunt semper ad ult. &c.] *corruptus erat hic locus uitiosa interpunctione: sic. n. legitur in lib. uulg* ac rationẽ defensiõis instituerũt. sẽper, &c. *Ego interpunctionis notam locaui post uocẽ* defensionis: *ut uerbũ* instituerunt, *ad ea, quæ sequuntur, pertineant.*

P. 193. L. 28. Quos non aratro ac manu quærit]

Quidam lib. uulg. habent: quos non exarat: *quæ lectio non est fortasse reicienda. l. 19.* Cum primis ciuitatis prudens.] *Alibi legitur.* cum primis ciuitatis pudens.

P. 194. L. 2 Hoc arator assequi per triennium cer to fructu suo nō potuit. *Quid sibi uelint hæc,* certo fru ctu suo, *non satis perspicio; quidā legendū putant,* certè fructu suo non potuit. *nonnulli* profecto *fructu suo n. p. alij* toto fructu suo, &c. *quidam,* cetero fructu suo.

P. 196. L. 14. significasse,& annuisse] *quidam legi uolunt,* innuisse. *l.* 20. Quam possit defendere,&c.] *sic legendum est, &c. non, ut uulgo,* quam se posit, *neq;, ut uult* Hotomanus, quàm si posset. *sententia est aperta. significat enim pernicioſius esse* Verri dicere, *se in re, improbißima* Antonij *factum imitari uoluisse, quàm facile aut ἀδυνατὸν, probare nihil se in uita* M. Antonio *simile fecisse l.* 24. Sed quid probarit] *sic emendaul,* quid pro barit autem, *id est quid huiusmodi fecerit, ut recte factū uultro existimetur. sic* M. Tull. *ep. lib.* 1. *ad Lentulum.* Tan tū contendere in Rep. quantum probare tuis ciuib. possis. *Idē in diuinatione in Cæcil.* si in hac causa nostrū officium ac diligentiam po. Ro. probauerimus.

P. 196. L. 24. Neque simili fecit annona] *sic* Hoto manus *emendauit: cui assentior.*

P. 197. L. 12. In quo primum iniuriæ gradu] *Quidam legendum putant* in quoto.

P. 198. L. 17. Præclaros uero existimas.] *sic emēdaui, atque ita sine dubio legendum est. uulgata autem lectio,* præclaros uiros *reijciēda, & damnāda, ut inepta.*

P. 199. L. 7. Vix ipsæ decumæ relictæ sunt] *Quis non uidet ita esse legendum uel inuitis libris omnibus non, ut in uulgātis,* uix ipsis

ANNOTATIONES EIVSDEM IN ACCVSAT. LIBRVM V.

P. 200. L. 5. Vos eam ſuo, non nominis pondere perditote.) *Sic habent omnes libri manuſcr. l. 28.* Quoad oculos, animumque acciderit. *ſic habent quatuor lib. manuſc. quos ſecutus ſum. nam uulg. habent,* quod oculos, animumq; acciderit. *quã lect. reteci ut ſit poſitã ab eo, qui uerã & Cic. dignã non intelligeret ita. n. ſæpe loquitur* accidit ad aureis, ad oculos, *ad animum, & item Lucretius.*

P. 201. L. 2. Erant arulæ, quæ cuiuis.) *ſic eſt emendatum in codice Memm. ex duobus libris manuſcr. & in Ciuiatiano ex uno.* --- *l. 21.* Quatridui cauſa per ſimulationem *libri manuſcr. habent* quatridui cauſam, &c. *unde coniecturam facio legendum,* per cauſam, & ſimulationem ædilitatis. *Omnino uox quatridui mihi ſuſpecta eſt. tum* quatridui cauſa *genus lequendi inuſitatum.*

P. 201. L. 1. Tot homines cuiuſquemodi) *libri manuſcr. habent,*)tot homines eiuſcemodi. *ego nihil muto.* Quod ſi *mutandum ſit, malim legi* cuicuimodi, ſeu cuiuſmodi. *l. 29.* Veriſimile non eſt) *ſuſpectus mihi hic locus eſt, quemadmodum & ille, qui eſt in orat. pro Roſcio Amerino.* non eſt ueriſimile, ut Chryſogonus horum litteras adamaret. *ubi dixi uocem* ueriſimile *uideri ab aliquo intertextum.*

P. 202. L. 10. Cupidinem Praxiteli) *ſic legendum, & ita habent libri ueteres.* Praxiteli *autem patrij*

casus est. l. 22. HS C. XX. millibus) *libri manuscr. habent*, HS XL millibus.

P. 203. L. 9. Ne forte dum publicis mandatis, &c.) *Videtur legendum*, ne forte dum priuatis in iuriis seruit, de publicis mandatis reticeat.

P. 203: L. 7. Qua iudicium est communis, &c) *secutus sum libros uulgatos. nam manuscr. plane mendosi sunt, in quibus ita scriptum est*: qua iudicium est munia arce sociorum. *ex qua scriptura conycere quis possit legendum esse*, hac lege tanquam communi acie socio rum.

P. 203: L. 12. Res illum diuinas apud se) *sic emendaui, cum libri omnes habeant, partim* apud eos, *partim* apud deos. *l.* 13. Propè quotidie facere uidisti.) *libri manuscr. habent*, prope quotidiano. *Vnde quis suspicari possit legendum* quotidianas. *ut cohæreat cum* res diuinas. *l.* 15. Tibi habe Cenephoras) *libri manusc. habent* Canephoras: *& ita legendum puto.*

P. 204: L. 7. Ita: C. Cato, &c.) *Nihil deest. tantum subauditur, aut repetitur* ἀπὸ κοινοῦ condemnatus est. *quasi ita diceret.* Ita, (*inquam*) C. *Cato condemnatus est. quod loquendi genus alibi notauimus. l.* 9. Tum cum seuera iudicia fiebant) *libri ueteres plerique non habent uocem* seuera. *l.* 12. In Timarchide prandium.) *sic legi debet, & ita scriptum in libris antiquis.* Timarchidi *autem patrius casus est, quo lubenter utebantur ueteres, quemadmodum supra admonuimus.* Infra *autem proximo uersu, ubi libri uulgati habent*, undique deportabantur: *manuscr. habent* deferebantur.

P. 205. Quemadmodum reuertissent.) *sic est*

emendatum in codice Memmiano, & Cuiaciano, & ueteribus. nam uulgati habent, an domum reuertissent.

P. 206. L. 8. Te minus habiturum] *sic habet unus lib. manusc. & item quidem uulg. alij*, te minus inuidiæ habiturum.

P. 206: L. 2. Vbi quicquid esset. *id est ubi quicque esset: quomodo sæpe usurpat* Lucretius. *l.* 28. Vnde digressa est, oratio reuertatur] *libri duo manuscr. habent, unde* degressa est oratio, reuertamur.

P. 207: L. 27. Tu C. Cacurii] *legendum fortasse est* C. Curii.

P. 208. L. 11. Apud quem deuersatus es.] *libri scripti omnes habent*, deuersatus es, *ut edi iussimus: & supra ubi uulgati habent* diuertisti, illi deuertisti.

P. 209. *l.* 3. Res clara Scicilia tota] *secutus sum libros manuscriptos. nam uulgati habent*, Reclamat Sicilia tota, &c. *infra proximo uersu ijdem manuscr. ubi uulgati habent*, præsentes reos fieri, *non habent* præsenteis. *Quos item secutus sum.*

P. 210. L. 18. Patella grandis] *legendum fortasse est* patina grandis] *& ita alijs in locis.*

P. 210: L. 1. Omnium cupidissimorum *secuti sumus lib. manusc. nam uulg. habĕt*, omniũ auarissimorũ.

P. 211. L. 26. Illa uero optima.] *Subint. iudicia & exempla: sed legendum fortasse est.* Illa uero notissima. *l.* 27. Ipse in oppidum ascendere noluit. *sic reposui. neque uero dubium est, quin ita legendum sit. nã primum* accedere in urbem, *non dicunt* Latini: *deinde si maxime sit* Latinus *usitatũ, tamen* accedere in urbem, *non esset intrare in urbem, postremo apparet, hanc urbem*

fuisse in monte situm. itaque ascendere conuenit: & ita mox, loquitur: accedere nullo modo, ut pote qui iam ad urbem accesserat, nempe longe ab urbe aberat, ad mare in fra oppidum.

P. 211. L. 26. Vt ego met mihi detraham.] *nihil muto. Verumtamen non celabo lectorem me in nonnullis libris manuscr. reperisse scriptum,* ut ipse de me detraham.

P. 212. L. 14. Quanti testeis siculos, negotiatoresque fecerit.] *libri manuscr habent, quanti* testeis *siculos, negotiatores fecerit. l.* 15. Instituit officium Syracusis in regia maximam. *Hunc locum emendaui, posita hic interpunctione post nomen* maximam: *&* ex regiam *detracta litera m. idq; ex auctoritate duorum librorum manusc. l.* 19. Eò conducit magnam, &c. *libri duo manuscr. habent* eò concludit, &c.

P. 212. L. 3. Sunt uestrum, iudices, aliquam multi.] *sic restitui, cum esset scriptum in libris manuscr.* alii quammulti *in uulgatis autem,* quàm multi. *plane mendose l* 17. Non laborauit quid non modo in Sicilia, iis etiam R. in iudices audiret. *Hotomanus uult legi,* non laborauit quin, &c. audiretur *in libris manuscr. nihil est uarietatis in uerbo* audiret: *sed in particula* quin. *illi enim habent,* non laborauit quid, &c. audiret. *Quæ scriptura sine dubio recta est, & iam ante à Mureto lib.* 3. *uar. lect. comprobata.*

P. 213. L. 13. Nec unus è uulgo.] *liber unus manuscr. habet* netyliso *cuius scripturæ rationem expugnare non possum. alij ferè omnes uulgati habent partim* nec è uulgo, *partim, nec uulgo. locus est mendosus. legẽdũ*

fortasse est, Attalus *homo pecuniosus*, Neti: Lyso Lilybæi. Netini *Siciliæ populi.*

P. 213: L. 16. De his decumis.) *liber manusc. unus habet*, de suis decumis. *l.* 17. Exponit suas copias omnes. Profert *hunc locum* Nonius *in uerbo* exponere, *quod interpretatur hic* ostendere.

P. 214. L. 15. Neque ponere potuerunt.) Verbum potuerunt, *quod desideratur in libris uulgatis, restitui ex fide codicum manuscr. quamuis apud* Nonium *in uerbo* offendere, *legitur* potuere.

P. 214: L. 25. Quam precibus permoueri) *In libris manuscr. scrip. est* remoueri: *quod magis probo. l.* 30. Atque affingere aliquid suspicioni hominum.) *sic reposui leuiter immutata uulgata scriptura, & e, in i, conuerso in uoce suspicione.*

P. 217. L. 8. Quasi illa ipsa face percussus esset.) Nihil *muto: neque quicquam uarietatis reperi in libris manuscr. ueruntamen quidam uiri docti putant legendum,* perustus esset. Agrecius *in libello de ortographia legit,* perculsus esset, *de quo me admonuit* Petrus Daniel Aurelianensis.

P. 218. L. 21. Qui non obtriuit aliqua ex parte, &c.) *sic emendauit* Hotomanus *coniectura ductus. nam & uulgati, qui partim habent* obtrusit, *partim* obruit, *& manuscripti qui habent, obstruxit, mendosi sunt.*

P. 219. L. 10. Nomen inuictissimi imperatoris) *liber unus manuscr. habet*, nomen inuicti imperatoris. *l.* 11. Carthagine capta] *sic restitui, rectæ scrip. uestigia cod. manuscr, obscure apparentia, & fere obsoleta*

re obsoleta secutus. ita enim in duobus scrip. est, captum recuptum : *unde legendum coxicci* capta recuperatum : *quæ lectio & Hotomano venerat in mentem.*

P. 219. L. 20. Ita tum ex illo oppido proficiscitur] *libri manuscri. habent*, & statim ex illo oppido proficiscitur.

P. 221. L. 9. Astrictumque dedamus] *legendū fortasse est*, astrictumque uideamus.

P. 221. L. 23. Vt rictum eius ac mentem] *sic legit* Nonius Marcellus, *& ita scriptum est in libris manuscr. non, ut in uulgatis*, rictus. *rictum autem in neutro genere usurpauit &* Lucretius *lib.* I. Mollia ricta *tremunt duros* nudantia denteis. *&* VI. *frigida pellis*, Duráq; : inhorrescens rictum *frons tenta minebat. seu, ut quidam legunt*, inhorrebat rictum, &c.

P. 222. L. 4. Non hostium aduentu nec opinato] *sic habent duo libri manuscr. quorum auctoritatem quamobrem non sequeremur, nulla causa uisa est.* l. 9. Quod cuique fas offerebat] *sic est legendum, & ita script. est in libris antiquis. mendose autem habent uulgati*, fors offerebat.

P. 222. L. 2. Aeditimi, custodesque] Aeditimi, *legendum, & ita est in libris manuscr. idem autem ualet* Aeditimi, *quod* Aeditui. *de qua uoce lege* Gell. *lib.* XII. *cap.* 2.

P. 223. L. 9. Qui id potes? *libri manuscr. habent*. Qui id potes? *quomodo excudendum curauimus. legendum fortasse est.* Qui id pote est? pote *autem id est δυνατον, aut scriptura antiqua retinenda, &*

Ita explicanda, qui id potes *audisse ex uiro bono?*

P. 223: L. 25. In prommotorio Fanum est Iunonis] *libri ueteres habent* promuntorio *per*, u, *scrip. in secunda syllaba.*

P. 224. L. 14. Quem legibus ac iudiciali iure persequor?] Hoc iudiciali iure *mihi susceptum est: uidetuŕq; uox* iudiciali *delenda, aut transferenda in alium locũ inferiorem, ut legamus*, per iudicialem tabellam. *hic autem sic, legibus ac iure persequor?*

P. 225: L. 15. Nunc in recognitione scelerum suorum] *libri duo manuscr. quorum alter* Memmianus, *alter* Cuiacianus *est habent*, nunc in recordatione, &c.

P. 226. L. 5. De manu Cereris uictoriam deripere] *sic legendum puto, non* diripere. deripere *autem idest de aliquo loco rapere: de quo nos aliás scripsimus, in manuscr. libris script. reperi*, eripere, *ut magis credas à* M. Tullio *scriptum esse* deripere. *l.* 22. A' maioribus institutа] *sic emendaram iam pridẽ in meo cod. sola coniectura ductus. idẽ nunc in sententia maneo postea quã* institutа *reperi sine ulla litura, aut uarietate in cod. manuscr.*

P. 226: L. 3. Propter eam causam, scelusque istius] *libri uulgati habent*, propter eam causam, scelere istius. *manuscr.* propter eam causam scelere istius. *quidam reposuerunt*, causam, scelusque *quos secuti sumus. uerumtamen* scelere, *& sceleris puto esse ab aliquo adiecta, & sic legendũ*, propter eam causam eue nire uideantur. *l.* 11. Conseruate uestram] *sic legendum, & ita script. est in lib. manuscr. sine uoce* auctoritatem, *quæ sine dubio ab aliquo arrogante, & stolido adiecta est, qui non uideret subintelligi religionem.*

P. 227. L. 1. Purum à cæde seruatum est] *sic habent libri manuscr. & ita sine dubio est legendum, non, ut in uulgatis,* à plurima cæde. *est enim lectio illa inconcinna, et inepta. hæc concinna, & elegans, & Cic. digna.*

P. 227. L. 12. Qui Temenites uocatur] *Tam uaria est huius loci scriptura, ut facile appareat, eum esse corruptum. alij enim habent* Thesmotes, *alij* Themictes, *alij* Themistes, *alij* Themnites, *alij* Themites. *adde quod docti quidam legi uolunt* Thesmothetes. *ego* Temenites *excudendum curaui proxime accedens ad script. ut terem.* Temnites *enim scrip. reperi in duobus libris manuscr.* Temenites *autem dictus est* Apollo *à loco, qui* τέμενος *dictus est, de quo sic* Stephanus. Τέμενος τόπος Σικελίας ὑπότας ἐπιπολάς πρὸς ταῖς Συρακούσαις, οὗ οἰκήτωρ τεμενίτης. *ideſt* Temenos locus Siciliæ *sub* Epipolis *iuxta* Syracusas: *cuius incola* Temenites *appellatur. Cum hæc scripsissem, itaque emendassem, exierunt in lucem lib.* XII. *priores. Aduersariorum* Adr. Turneb. *iuri singulari doctrina præditi: in quorum lib.* VIII. *cap.* XII. *hoc idem ei uenisse in mente uidere licet.*

P. 228. L. 1. Domui suæ ornamento] *sic reposui, ueritatem et rationem secutus. quomodo enim domus* Marcelli *urbi poterat, esse ornamento. l.* 13. Agatocli regis] *sic est legendum, & ita in libris manuscr.* Agathoclici *autē pro* Agathoclis *positū, ut sæpius à uobis dictū est.*

P. 228. L. 10. Tam esse me cupidum] *locus suspectus: quid enim hæc sibi uolunt? cuius rei cupidum? Ita que putarem legendum esse,* tam esse me criminandi cupidum, *aut alio simili loco. l.* 29. Etiam'ne gramineas hasteas?] *Omnes libri uetteres, præter Manutium,*

& Hotomanum, qui habent fraxineas, *habent* gramineas, *nam etiam Seruius ad illum Virgilij locum lib. Aeneid.* V. Gramineum in campum, *hanc lectionem probat: interpretatumq; gramineum graminosum.*

P. 229. L. 7. Syllanionis opus] *in libris manuscr. neque est prænomen* Marci, *neque* Aunei *l.* 16. Spectet suum ornatum] *secutus sum libros duos manuscr. & aliquot vulg. Nam alij vulg. habent*, Spectat eorum ornatum, &c. *Adde quod Hotomanus vult legi* ædibus *pro* ædilibus. *sed idem habebat in suo codice*, eorum ornatum.

P. 229. L. 13. Hinc coniicere potestis.] *libri vulgati habent* hinc colligere potestis. *l.* 27. Grauius tulerunt, nec ferunt.] *Duo libri manuscr. habent*, grauius fleuerunt, ac tulerunt.

P. 230. L. 2. Hæc uenditare cæpisse] *sic habent libri manuscr. quos quamobrem hic improbarem, nulla causa visa est. non uenditare nihil est aliud quàm uendere uelle: quod huic loco valde conuenit.*

P. 231. L. 4. Mirum quendam dolorem accidere, &c.) *Duo libri manuscr. habent*, mirum quendam dolorem accipere eos, &c. *quæ lectio mihi valde probatur.* l. 12. Nimirum in istum non modo leni titudine, &c.) *nihil muto: sed tamen non celabo lectorem amici cuiusdam mei coniecturam, qui putat legendum* lentitudine: *quam ego valde probo, planeq; ita legendum puto.*

P. 232. L. 12. Conseruandisque præfuerat.) Conseruandisq; *abest ab uno cod. manuscr. l.* 25. Mos est Syracusis ut si qua de re ad senatum referatur)

Duo libri scripti habent, ad senatum referant.

P. 232. L. 12. Nam principum sententiæ perscribi solent) *sic habent libri duo manuscr. uulgati autem*, nam principium sententiæ perscribi solet, *plane inepte*. *Hotomanus autem legendum existimat*, principio sententiæ perscribi solent: *quod reijcio.*

P. 234. L. 7. In quo pr. appellatus esset) *sic restitui ex codicibus antiquis pr. autem, id est prætor: unde tamen scriptores librarij fecerant* populus Rom.

l. 28. Præclarum receptricem.) *Quidam legi uolunt* receptatricem.

ANNOTATIONES
IN ACCVSATIONIS.
LIB. VII.

P. 235. L. 30. Oratio M. Antonii] *Quidam legendum censent*, ratio.

P. 236. L. 28. Pastorem cuiusdam fuisse] *legendum fortasse est*, pastorem cuiusdam fecisse] *l.* 28. Qui tantam bestiam percusisset] *Alij libri habent*, quo tantam bestiam] *l.* 9. Ne quod in ipsa bellum poss. ex] *Vnde suspicari possit aliquis legendum*, ut nequod.

P. 237. L. 1. Domino denunciatum est.] *In duobus libris manuscr. deest hoc totum*, ut adesset.

P. 237. L. 15. At non ab iis ipsis, qui iudic. &c.] *Secutus sum cod. manuscr. qui habent.* Hic tribus in locis proximis at pro ut, *quod est in vulgatis neque dubium est, quin ita sit legendum. l.* 29. Causam dicere] Vox dominos, *quæ est in codicibus vulgatis, & quibusdam manuscr. delenda est. non enim domini causam dixerunt, sed serui soli, ij, qui in suspicionem coniurationis vocati essent.*

P. 238. L. 8. In Leonte Megarensi.] *libri manuscr. habent* in Leonida Acharensi.

P. 228. L. 7. Abripi ab tribunali.] *sic legi debet, & ita scriptum est in libris manuscr.*

P. 240. L. 17. Sed ad aliud genus imperatorum esse referendum, sanéque, &c.] *Hunc locum in omnibus libri vulgatis corruptum nō sine ope veterum codicum sanè feliciter restitui. l.* 28. Quin aliquo tempore, eius dici.] *Hunc locum ordo uocum perturbatus*

corrumpebat: qua perturbatione sublata, & uocibus in suum ordinem restitutis in suam integritatem totus quoque locus restituitur.

P. 240. L. 9. Puluinus erat pellucidus, Melitensis, rosa farctus] *etiam hic locus uitiosa interpunctione, & unius litteræ iactura corruptus erat. ita enim legitur in libris uulgatis*, Melitensi rosa fartus; *eum igitur sic emendauit Memmius*. Pellucidus Melitensis, rosa farctus. *non n.* (*inquit*) *ille rosa Melitensis, sed linum Melitense fuit in deliciis, ut pote tenuissimum, & subtilissimum. atque eius coniecturam libri ueteres adiuuant. l.* 11. Ad nareis sibi admonebat.] *sic legit Nonius Marcell. & ita script. est in libris manuscr. uulgati autem habent*, ad nareis sibi apponebat, *minus eleganter. l.* 25. Delecta ad libidinem mulier.] *libri manuscr. habent.* dilecta *ad lib. m. neque uero dubium quin ita legendum sit.* dilecta *autem hic à uerbo* dilego, *quod est inter multos lego: unde* dilectus militum.

P. 241. L. 14. Et labor operis maxime offenditur.] *libri ueteres habent*, maxime offendit. *ego nihil moto, quamuis locus mihi suspectus sit, doctus quidam legendum putat*, ostenditur toto.

P. 241. L. 18. *Alij legunt & hic* luco, *& item infra. sed codices manuscr. habent* loco. *significat autē eū litterū locū, (opinor) quem Syracusani actam appellabāt.*

P. 241. L. 13. Locum illius littoris] *libri fere omnes uulgati habent*, lucum, *sed manuscr.* locum. *ibidem ubi primū ex alto) libri ueteres habent*, ut primum, *& recte. Nam ut pro ubi sæpe usurpant boni scriptores. l.* 30. Perduci solebat] *Videtur legendum* reduci.

P. 242. L. 14. Iura omnia Prætorum Vrbani] *uel sic legendum, quo modo reperi scriptum in duobus cod. manuscr. uel ita sic ut in alios*, iura omnia prætoris po. Ro. *licet & ita legere*, iura omnia præt. Ro. *nam in uulgatis mendose*, iura omnia populi Ro. *l.* 17. Communique pop. Ro] *licet manuscr. habent*, communique rep *unde quidam suspicantur legendum*, communique reip. *l.* 28. Non solum datum, sed etiam creditum] *Placet mihi Memmij mihi coniectura, ut legatur*, honorem illum non tam datum quam creditum, &c. *l.* 30. In aliquoorbis terræ theatro.] *lege, ut habent libri manuscr.* orbis terrarum.

P. 242. L. 14. Ad memoriam posteritatis prodendam.] *Approbata Memmij coniectura sic restitui. neque uero me monit quòd apud Nonium hic locus ita legitur, ut in libris uulgatis. mendosus enim est illo loco Nonius, ut ex ijs, quæ mox subijcit, intelligere licet. Sic Nonius*, prodere etiam protendere est, *uel* edere. *Virg. Aeneid. lib* 4. Italiam regeret genus alto à sanguine; Teucri proderet. M. *Tullius de supplicijs in Verrem*. Iussi magnis ad memoriam, posteritatem que prodendam. *ubi legendum*: ius, imagines, ad memoriam posteritati prodendam. *legendum autem esse* posteritati prodendam (*nam de superiore mendo non est dubium*) *apparet ex altero exemplo, quod subiungitur*. *Idem de senectute*. Non accipere modo hæc à maioribus uoluerunt, sed etiam posteris prodere. *Hactenus Nonius*. *Quis non uidet, eandem esse rationem huius locutionis*, posteris prodere, *atque illius* posteritati prodendam? *l.* 23. Digno in loco po-

sita] *In libris manuscr. non est uox* digno. *l.* 29. Quid honeris haberes.] *legendum fortasse est*, quid honeris subires. *nam* haberes *natum ex peccatum librarij, qui*, oneris ubi res *scripserit, omisso, s, praterea post uocem* negotii, *fortasse deest uerbum* susciperes, *seu potius* reciperes.

P. 243. L. 3. Excludere noluisti.] *sic habent libri manuscr. uulgati autem*, extrudere. *Vtraque lectio probabilis est. Hoc tantum interest, quòd extrudere dicimur eos, qui iam domi nostræ sunt*, excludere, *qui domum nostram introire uolunt.* Ter. Eunuc. Exclusit, reuocat. redeam? uon si me obsecret. *l.* 17. Tempsanum incommodum] *lege* Temsanum. *& infra* Temsa, *sine p.*

P. 243. L. 19. Auaritiæ, maiestatis, deminutæ] *sic emendauit* Hotomanus. *neque uero dubium est, quin ita legendum sit. supra autem paucis ante uersibus uerbum* adhibuit, *quod deerat, ex uno libro manuscr. restituimus*, ibi, diligentiamque adhibuit in eo singularem.

P. 244. L. 16. Fuit ista reprehensio quondam] *libri manuscr. duo sic habent.* fuit ista reip. religio, uel reip. ratio quondam. *ego ex simili quodam loco, qui est infra septimo fere ab hinc uersu legendum putarim.* Fuit ista reip. dignitas quondam. *Omissa est scilicet uox* dignitas *ab aliud agente librario. Codex Cuiacianus tamen habet.* fuit ista resp. quondam. *l.* 23. In quibus tibi mercari nihil licet.] *libri uulgati habent*, in quibus tibi habere, nihil mercari licet, *mendose opinor, libri manuscr. peruerse, & præpostere*, in quibus te

habere nihil licet.

P. 244: Nam illud minime mirum est] *libri manuscr. habent.* Iam illud, &c. *l.* 15. In fetialium manibus educatum] *Quidam legi putant, oportere,* in fetialium moribus, &c.

P. 245: L. 3. Nam cum hoc munus imponebatur] *sic habent libri manuscr. duo uulgati,* imperabatur.

P. 246: L. 14. Primum, ut in iudiciis, &c.] *Priscianus lib.* XVIII. *hunc locum profert; & quòd ad eius principium attinet, ait ut positum esse pro ὅτι reliquam partem longe aliter legit, quam uulgo legitur. nisi ibi mendosus est. sic enim ille.* Primum ut in iudiciis qui. d. l. d. n. p. honestius nullum daret, quàm illi. q. l. n. consi. non expleret. *Ego assentior Hotomano, iudicanti ut particulam esse superuacaneam. l.* 20. Sed tamen ita pro uinciæ præfuisse] *sic habent omnes libri manuscr.*

P. 247: L. 21. Auxilii, iuris, consuetudinis, &c.] *sic est script. in cod. manuscr. & ita legendum. l.* 19. Iste quod militis & nautæ nomine] *cum in libris manusc. reperissem,* quod eius nautæ nomine. *in uulgatis autem legeretur,* quod & nautæ nomine, *sæpeq; me in hoc loco hærere meminissem. ego sic reposui,* iste quod militis & nautæ nomine, &c. *Erant enim alij remiges, à militibus. infra,* remigibus, militibusque dimissis. *l.* 26. Nomine; classis esset in Sicilia, re quidem, &c. *Sic habent libri manuscr. & ita tamen emendauerat Hotomanus coniectura ductus, idemq; mihi nondum consultis ueteribus libris uenerat in mentem. l.* 30. Non ceperunt. sed abduxerunt] *profert hunc locum Nonius in uerbo capere.*

P. 248. L. 4. Tametsi in acta cum mulierculis, &c. *sic restitui ex auctoritate codicum manuscr.* in acta autem, *id est in littore Syracusano: in loco littoris Syracusanus, qui hoc nomine commune appellabatur, uelut proprio; sic infra;* uxorem eius parum poterat animo soluto ac libero tot in acta dies secum habere. *& in ferius.* tum istius acta commemorabatur. *ubi uulgo legitur,* commemorabantur, *plane mendose, ut suo loco ostendemus.* Quamuis autem in acta *reposuerim lib. ms. nuscr. secutus: tamen uocem* noctu, *quæ est in uulgatis, retinendum putauerit aliquis alius; nam ex ijs, quæ post se quuntur, apparet nauim illam noctu appulsam esse Syracusas.* Neque incredibile est librarium script. cum in acta scripsisset, uocem noctu per imprudentiam prætermisisse. *sed hac de re iudicet lector. nos libros ueteres secuti sumus hoc tantum. si quis tamen sententiam meam exquirat, eam uocem delendam existimo.* l. 8. Expectatur ab omnibus, &c] *Hic locus sine dubio corruptus est. nam primam,* supplicium de captiuis sumi putatur, *genus loquendi duriusculum, & propè insolens. deinde hoc tantum,* sumi de captiuis putatur, *abest à libris manuscr. Memmius putat legendum,* spectatur ab omnibus. *nempe nauis. cui difficile est non assentiri. restat uox* supliciũ de captiuis. *consideret lector. l. 16.* sic habent persuasum] *lib. uet. nõ habent uocẽ* persuasum. *ea uero fortasse delẽda est. sic enim loquũtur Latini. sic habeto, sic habetote.*

P. 249. L. 26. Latomias Syracusanas] *Non uno modo scribitur hoc nomen. Nam apud Festum Latumia scriptũ reperio. Omnino Latomia efferebant Syracusani: à quib. Latini mutuati sũt. Verũtamẽ, cũ Latomia dictũ sit*

pro Laotomia, &c. sæpe uertunt Latini in a. credibile est eos Lautumia dixisse. Ego tamen libros uulgatos secutus sum, non repugnaturus si quis Lautumias, seu Lautomias malet.

P. 249. L. 24. Commodisimeque habeatur.] *libri ueteris habent partim* adhibeatur, *partim* adhiberetur.

P. 250. L. 17. Qui igitur cum esses, &c.] *Mendose legitur in libris uulgatis.* Quid igitur, &c. *Ego lib. manuscr. sequutus,* Qui igitur, &c. *reposui. sententia autem huius loci nunc est apertissima, quæ antea nulla erat.* Tu igitur, qui cum esses, &c. *potes de damnatione dubitare. lin.* 22. Producere ad ignotos] *legyr accipiendum, ut & alibi, quod supra notauimus: idest qui non cum cognoscebant.*

P. 250. L. 25. Priuatis custodiis] *libri ueteres habent* priuati hominis custodiis. *l.* 26. Eodemque diutius uiuos hostium duces] *libri manuscr. duo habent,* eò quod diutius uiuos hostium duces reseruant. *quos in eo secuti sumus, quòd reseruant edendum curauimus: in illo superiore improbauimus.*

P. 251. L. 13. Nescio quem produces, tamen ne, &c.] *libri ueteres duo habent,* producis, tamen te derideri uides.

P. 251. L. 17. Erat & Nice, facie] Quidam legi uolunt Berenice] *l.* 25. Tot in acta dies] In acta, *ἐν ἄκτῃ, id est in littore falluntur autem qui hic quicquam mutandum putant. Atqui etiam Virg. hac uoce usus est lib.* V. *Aene.* At procul in sola secretæ Troades. acta Amissum Anchisem flebant, &c. *l.* 28. Præesse iu-

bet. atque imperat] *Duo libri manuſc. habent* præeſſe iubet atque imperare. *quod probo. ſic enim infra.* quid ſi harum ipſarum ciuitatum militibus, nauibus, nauarchis Syracuſanis Cleomenes iuſſus eſt imperare?

P. 252: L. 5. Quà naues accedere poſſent] *Meliuſe habent libri uulgati*, quò naues, &c. *l.* 7. Vrbis ſuæ partem ademerunt.] *Quidam legendum putant*, urbis ſuæ portam, ſeu portum. *ego nihil muto.*

P. 254. L. 10. Tum iſtius acta commemorabatur], *ſic legendum, quamuis*, commemorabantur *ſcript. ſit in libris manuſcr. Atque huius loci reſtitutio debetur* Errico Memmio *uiro clariſſimo omniq; laude dignißimo qui non ſolum libris ſuis impreſſis, ad quorum oras erãt adſcriptæ multorum librorum manuſcr. ſcripturæ uariæ, hoc negotium, quod ipſo hortatore atque impulſore ſuſcepimus, uerum etiam ingenio & doctrina ſua adiuuit. ſignificatur autem etiam hic locus ille in littore, ubi Verres cum mulierculis æſtatem tabernaculis poſitis conterebat. acta enim nomen Græcum eſt* ἀκτη.

P. 255. L. 18. Hominum conuentum, atque multitudinem] *ſic hunc locum emendauimus codicum manuſcr. auctoritate freti.*

P. 256. L. 31. In præſentia (inquit) Cleomedes.] *legendum fortaſſe eſt*, in præſenti, *inquit*, Cleomedes.

P. 256: L. 9. Fit clamor & admiratio pop.] *Docti quidam legendum putant*, & ad murmuratio populi. *l.* 12. Cum ipſe prædonum ſocius putaretur] *libri manuſcr. habent*, ſocius arbitraretur. *quòd ſi proba*

bimus, arbitraretur, *accipiendum erit παθητικῶς. quod neque nouum, nempe mirum, neque in hoc uerbo, neque in similibus, uideri debet.*

P. 257. L. 8. Eum cum illa auctoritate, ætate, miseria iud. præd.] *sic reposui coniectura ductus. nã cũ uiderem in uulgatis libris & nonnullis manuscr. ita legi,* auctoritate, & miseria, &c. *in alijs non esse copulationem, &, facile suspicatus sum* ætate, *omissam esse ab aliquo librario propter simulium syllabarum uicinitatem: ratę: ab alio, &, duntaxat, ex uoce* ætate *propter eandem causam esse scriptum.*

P. 257. L. 18. Homo quam diu uixit, domi suæ, &c.] *Quamuis hic locus uideatur integer & emendatus, neque quicquam uarietatis in codicibus manuscr. repererim, præterquàm quòd uox tota, ab eis abest, & Siciliam in eisdem legatur, non prætermittenda: tamen neque dissimulanda est ingeniosa Memmij coniectura. sic igitur conijciebat ille potius legendum:* Homo quandiu uixit non solum domi suæ, *sed per* omnem Siciliam clarus & nobilis. *qua lectione nihil excogitari potest concinnius, nihil rotundius.*

P. 258. L. 12. sceleratorumque furias.] *legendũ fortasse est,* scelerumque tuorum furias. *sed etiam* à Diis manibus innocentium, pœnas scelerum, atque furias in tuum iudicium esse uenturas. *l.* 17. Hac ille in acerbissimo] *libri ueteres habent,* hanc ille, &c. *l.* 28. Et de suis periculis.) *Quidam legendum putant,* de suis pecuniis.

P. 258. L. 4. Et rectè uidetur.] *sic edendũ curaui, de lata uoce nihil, superuacanea. Quin Memm. hoc totũ, ni-*

hil uidetur, *delẽdum putat, ut ex annotatione natũ.l.16.* Homo nobiliſsimus ſuæ ciuitatis.) *ſic reſtitui, approbata Memmij coniecturа.nã lect.uulg.* nauarchus nobiliſsimæ ciuitatis, *inepta eſt. Neque uero huius ampliſs. & doctiſs.uiri coniectura librorum ueterum auctoritate caret.ſic enim in eis legitur,* homo nobiliſs ſummæ ciuitatis. *l.22.* Sumitur de miſeris parentibus) *Aſſenſus ſum Memmio, qui putat uocẽ,* nauarchorum, *quæ in lib. uulg. ſequitur deinceps uocem* parentibus, *eſſe ſuperuacaneam, et ex annotat. natam.l.28.* Niſi ut filiorum extremum ſpiritum ſibi ore excipere liceret.

P. 261. L.6. In qua multis uirtutibus & beneficiis princeps fuit) *Alij libri habent* princeps floruit. *Hanc ab Errico Memmio non dicã coniecturam, ſed ueră, & germanã Cic. ſcrip. ſingulari ſagacitate iudicioq; probatã ſi non probaſſẽ, quis mediocriter eruditus mihi iudicij defuiſſe nõ dixiſſet? quis.n.non uidet, lect.uulgatã,* detulit lachrymis, *eſſe ineptam, atque adeo uix Latinam?*

P.261: L.7. Me tibi culpam fortunæ aſs.) *lib. omnibus inuitis, in quibus ita legitur,* me culpã fortunæ aſſignare, *reponendum cenſeo uel* culpæ fortunam aſſignare: *uel addendum* tibi *uulgatæ lectioni, ut ita legamus,* me culpam fortunæ tibi aſſignare, calamitatem crimini dare: *quomodo edendum curaui.*

P.262. L.14. Te pretio milites, remigesque, &c.] Te, *quod hic deerat in libris uulgatis ex manuſcr. reſtitui. quemadmodum & ſupra.l.30.* Nullum propugnatorem abfuiſſe.) *ſic legendum; & ita habent libri manuſcr. niſi quòd in uno eſt* affuiſſe. afuiſſe *autem uadet multis argumentis probare poſſum.*

P. 262: L. 9. Non ut quisque maxime est, &c. *In quibusdam libris manuscr. sic legitur sine interrogationis nota:* Immo uero ut quisque &c] *l.* 11. Quid facere possecum, &c.] *Vulgati habent quid facere possei, &c. mox ubi est.* Tu in prouincia pop. Ro. *prætor: in iisdem libris non est uox prætor. ego manuscriptos secutus sum. l.* 21. In tuam domum pietas abducere] *Quidam libri manuscr. habent* adducere. *supra autem proxime* Hotomanus *legendum censet*, feriri *uoluisti, seu*, iussisti: *ubi uulgo legitur*, ferire *potuisti.*

P. 263. L. 10. De complexu parentum] *Priscianus lib.* 7. *sic legit*, parentium suorum, hospitum tuorum, *& Carisius lib.* 1. *testatur ita sæpe dici à Cicerone. sic & Hor. Oda.* 24. *lib.* 3. *Das est magna parentium uirtus, &c. l.* 17. Satis promisso muneri ac recepto] *liber unus manuscr. habet*, promisso nostro, ac recepto: *alij*, promisso nostro ac muneri recepto: *quam posteriorem lectionem esse ueram puto, neque tamen priorem damno.*

P. 264. L. Intercipere possent.] *sic reposui coniectura ductus. nam*, interficere, *quod est in omnibus libris, hic ineptum est. l.* 5. Quæcunque nauis ex Asia quæ ex Syria] *libri duo manuscr. hic nusquam habent*, quæ. *l.* 10. Versabatur in Sicilia longo interuallo, &c. *In hoc excudendo Quintilianum secutus sum, qui eum profert lib.* 8. *cap. ult. l.* 16. Pluribus & immanioribus] *Cum scr. reperissemus in libris manuscr.* pluribus, *&* in maioribus canibus, *Memmius certissima coniectura ductus restituit* immanioribus. *seu, ut quidam scribi malunt*, in manioribus canibus, *l.* 18. To-

tam

tam Insulam obtinebat.) *liber unus manuscr. habet* ob fidebat. *l.* 26. Vestemque lineam.] *Quidam hic legi uolunt*, uestemq; lineam. *alij*, uestemque Meliteam.

P. 265. L. 24. ἐδιώθησαν, inquit.) *legendum fortasse est* ἐδιαιώθησαν.

P. 266. L. 8. Nullum in rep. unquam momentum fuit] *sic restitui. nam lectio uulgata*, monumentum *fuit, sine dubio mendosa est.*

P. 267. L. 30. Partim in uinclis necatos. *Hoc totum abest ab uno libro manuscripto. l.* 27. Neque mea, quæ nulla est] *Quidam legendum putant*, quæ non nulla est.

P. 267. L. 9. Furtorum receptatricem.] *sic emendat* Memmius, *cui assentior. l.* 18. Crudelitas emicabat] *sic legitur apud Quintil. ubi uulgati libri habent* crudelitas eminebat. *l.* 20. Cum repente hominem proripi] *profert hæc* Nonius, *in uerbo* expedire.

P. 268. L. 16. Et uox miserabilis non leniebat] *sic reposui Gellium secutus, apud quem ita legitur hic locus. Quòd autem apud eundem*, ardentesque laminæ, *in eo uulgatos libros sequi malui. Apud eundem præterea ita legitur*, ut urgarum uim cruciatumque deprecaretur, *quomodo, & in nonnullis libris manuscr. cum uulgati non habeant*, cruciatumque. *l.* 21. Sta tui egomet mihi tum.] *Videtur hic aliquid deesse, atque ita legendum*, statui egomet mihi tum modum orationi meæ faciendum, &c. Numitorio, &c.

P. 268. L. 10. Cumulate tuis proximis] *Locus meo iudicio corruptus est, in quo mihi aqua hæret.*

P. 269. L. 15. Hanc sibi rem præsidio sperant

futurum.] *Si quis miretur cur ita ediderimus, legat* Gell. *lib.* 1. *cap.* 7. *ubi hic locus profertur. l.* 17. Quod quis ignorat? *Nihil muto, & lego hæc tamquam interpositionis notis inclusa* Hotomanus *autem sic:* qui se ciuem Ro. esse dicat: quis ignorat quin iam omneis, &c. præclu seris?] *à quo dissentio.*

P. 269. L. 16. Perangustoque fretu diuisa) *sic legunt* Gellius, *&* Priscianus. *sic* Lucretius *lib.* 1. *Angustoq; fretu rapidum mare diuidit undis. l.* 30. Quem enim locum in prouincia.) *libris omnibus inuiis sic edendum curauimus. neque uero dubium, quin ita sit legendum lectioque uulgata*, quod enim his locis, *sit mendosa.*

P. 270. L. 8. Tanta & tam indigna rerum atrocitate) *libri manuscr. nonnulli habent*, rerum acerbitate. *l.* 18. Et ueritas postulat) Cod. *aliquot uulg. habent*, & ueritas omnium: *sed uox omnium abest à scriptis l.* 22. In uestris sententiis uersari arbitrantur) *legendum fortasse est*, uerti arbitrantur.

P. 270. L. 13. Quia monendi locus est) *libri manuscr. habent duo*, si qui monendi, &c.) *l.* 19. Occultius extra iudicium) *uox*, iudicium, *abest à duobus manuscr. nihil mutandum censeo.*

P. 271. L. 15. Omnibus iniquissimis meis persolutam) Vel inimicissimis *legendum, uel* iniquissimis *dixit pro* inimicissimis. *l.* 25. Giudicibusque nonis promulgata) *sic legendum etiam libris omnibus reclamantibus*, non iudicibusque nobis prom. *l.* 26. Cuius nomine proscriptam] *Quidam legi uolunt* per scriptam, *ego nihil mutandum censeo.*

P. 271: L. 7. De eo homine, quem iam antea) *sic habent omnes libri uulgati, & aliquot manuscr.* Veres autem, *qui senator erat, significatur. Sed quid si legamus,* de eodem ordine? *adiuuant hanc lectionem libri nonnulli manuscr. in quibus scrip. est,* de eodem homine. *nam hoc,* eodem, *natum uidetur ex uoce* ordine. *Iam quis non uidet, si ita legamus, ordinem senatorium si significari, qui rebus iudicandis præerat, quem* Cicero, *terrorem ei iniiciens ad seuere iudicandum excitat?* Verumtamen *nihil hic mutandum censeo sine librorum manuscr. auctoritate.*

FINIS.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z,
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL
MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX.

Omnes sunt Quaterniones, excepto, XX.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

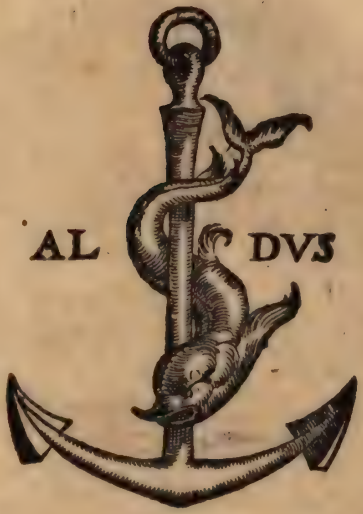
AL
DVS

H 109.88
23 37
109
25
64